

SCIENTIA RERUM POLITICARUM

Civilisztika II.

Dologi jog - Felelősségtan



Szerkesztette:
BARZÓ TÍMEA
PAPP TEKLA

Dialog Campus

CIVILISZTIKA II.
Dologi jog – Felelősségtan

SCIENTIA RERUM POLITICARUM

Sorozatszerkesztők
Kiss György és Kis Norbert

CIVILISZTIKA II.
DOLOGI JOG – FELELŐSSÉGTAN

Szerkesztette
Barzó Tímea – Papp Tekla

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001
„A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés”
című projekt keretében jelent meg.

Szerzők

Dologi jog. Első rész

I–II. és VII. fejezet: Leszkoven László
III., VI., VIII. fejezet: Pusztahelyi Réka
IV–V. fejezet: Juhász Ágnes

Felelősségtan. Második rész

I. fejezet: Fézer Tamás
II. fejezet és IV. fejezet 3. pont: Ujváriné Antal Edit
III. fejezet és IV. fejezet 1. pont: Pusztahelyi Réka
IV. fejezet 2. pont 1–5. alpontok: Papp Tekla
IV. fejezet 2. pont 6. alpont, V. fejezet 7. pont és VII. fejezet: Barzó Tímea
IV. fejezet 4. pont: Juhász Ágnes
IV. fejezet 5. pont: Keserű Barna Arnold
V. fejezet 1–6. pontok: Kóhidi Ákos
VI. fejezet: Barta Judit

Szakmai lektorok

Lenkovics Barnabás
(Első rész)

Fuglinszky Ádám

(Második rész I–IV. fejezet a IV. fejezet 3. pontig)

Fézer Tamás

(Második rész IV–VII. fejezet a IV. fejezet 4. ponttól)

Az Első részt, valamint a Második részt a IV. fejezet 2. pont 6. alpont,
V. fejezet 7. pont és VII. fejezet kivételével szerkesztette
Barzó Tímea

A Második rész IV. fejezet 2. pont 6. alpontot, az V. fejezet 7. pontját
és a VII. fejezetet szerkesztette
Papp Tekla

© Dialóg Campus Kiadó, 2019

© A szerkesztők, 2019

© A szerzők, 2019

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés
és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben
sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel,
azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

Tartalom

Első rész – Dologi jog	17
I. fejezet – A dologi jog alapkérdései	19
1. A dologi jog helye a jogrendszerben	19
2. A dologi jog fogalma, jellemzői	20
3. A dologi jog felosztása	22
3.1. A tulajdonjog	23
3.2. Korlátolt dologi jogok	24
4. A dologi jog alapelvei	26
4.1. A zártkörűség elve	26
4.2. A tartalmi kötöttség elve	26
4.3. Az abszolút hatály elve	27
4.4. A nyilvánosság elve	27
4.5. Az egyediség elve	28
II. fejezet – Birtoktan	29
1. A dologi birtokviszony	29
1.1. A birtokról általában. A birtok alanyi jogként való felfogása	29
1.2. A birtok nemei	32
2. A birtok keletkezése, megszerzése és a birtokátruházás	34
2.1. A birtok megszerzése általában	34
2.2. A birtokátruházás	35
3. A birtok megszűnése	37
4. A birtokvédelem	38
4.1. A birtokvédelemről általában	38
4.2. Az önhatalom	40
4.3. A birtokper	42
4.4. Birtokvédelem jegyzői úton	43
5. A jogalap nélküli birtoklás	44
5.1. A jogalap nélküli birtoklás általános megközelítése	44
5.2. A kiadási kötelezettség	45
5.3. A jogalap nélküli birtokos megtérítési igénye és elviteli joga	46
5.4. A hasznok kiadása és felelősség a dologban esett károkért	47
5.5. A jogalap nélküli birtokos joga a dolog értékesítésére és felhasználására	49
III. fejezet – A tulajdonjogviszony	51
1. Általában a tulajdonjogviszonyról	51

1.1.	A tulajdonhoz való jog mint alkotmányos alapjog és annak közjogi korlátozása	51
1.2.	A tulajdonjog magánjogi fogalma: a tulajdonjog absztrakt felfogása és társadalmi kötöttsége	52
2.	A tulajdonjogviszony alanya	54
3.	A tulajdonjogviszony tárgya	56
3.1.	A dolog fogalma	56
3.2.	A dolgok osztályozása	58
3.2.1.	Természeti tulajdonságuk szerint	58
3.2.2.	Más dolgokhoz való kapcsolatuk szerint	59
3.2.3.	A dolgok forgalomképesség szerinti osztályozása	62
4.	Az ingatlan fogalma, a föld és az épület jogi helyzete	66
4.1.	Az ingatlanon fennálló tulajdonjog terjedelme	66
4.2.	Ingatlan alkotórésze és tartozéka	66
4.3.	Föld és épület elváló tulajdonjoga	68
5.	A tulajdonjogviszony tartalma	69
5.1.	Birtokláshoz való jog és a birtokvédelem joga	70
5.2.	Használat és hasznosítás joga	70
5.3.	Rendelkezési jog	71
5.4.	Teherviselési és kárveszélyviselési kötelezettség	71
6.	A tulajdonvédelem	72
6.1.	A tulajdoni igényről általában	72
6.2.	A tulajdonvédelem egyes eszközei	74
6.2.1.	Jogos önhatalom és egyéb birtokvédelmi eszközök	74
6.2.2.	A tulajdon kizárólagossága iránti kereset (actio negatoria in rem)	74
6.2.3.	Tulajdoni per (rei vindicatio)	75
6.2.4.	Igényper	75
6.2.5.	Ingatlan-nyilvántartási igények	76
IV. fejezet – A tulajdonjog korlátai		79
1.	A tulajdonjog korlátozásáról általában	79
2.	A tulajdonjog magánjogi korlátai	81
2.1.	A szomszédjogok	81
2.1.1.	A Ptk. szomszédjogi rendelkezései	82
2.1.2.	A Tktv.-ben szabályozott szomszédjogok	85
2.2.	A szükséghelyzet	89
2.3.	A túlépítés	90
2.4.	Az elidegenítési és terhelési tilalom	91
3.	A tulajdonjog közjogi korlátai	95
3.1.	A tulajdonjog megszerzésének korlátozása	96
3.2.	Az egyes tulajdonjogi részjogosítványok korlátozása	97
3.3.	A közérdekű használat	100
V. fejezet – A tulajdonjog megszerzése és megszűnése		105
1.	A tulajdonszerzés általános szabályairól	105
2.	Egyes tulajdonszerzésmódok	106

2.1.	Az átruházás	106
2.2.	Tulajdonszerzés hatósági határozat vagy hatósági árverés útján	110
2.3.	A kisajátítás	112
2.3.1.	Alanyi kör	113
2.3.2.	A kisajátítás alkalmazásának kivételes jellege	114
2.3.3.	A kisajátítás terjedelme	116
2.3.4.	A kártalanítás módja, összege	116
2.4.	Elbirtoklás	119
2.4.1.	Az elbirtoklás jellege, tárgya	120
2.4.2.	Az elbirtoklás feltételei	121
2.4.3.	Az elbirtoklási idő számítása	123
2.4.4.	A jogcímes elbirtoklás	124
2.5.	Tulajdonszerzés terméken, terményen és szaporulaton	125
2.6.	A növedék	126
2.7.	Tulajdonszerzés gazdátlan javakon	127
2.8.	Vadak és halak tulajdonjogának megszerzése	128
2.9.	A találás	130
2.9.1.	A találás fogalma, jellege, feltételei	130
2.9.2.	Eljárás találás esetén	132
2.9.3.	A találót megillető jogok és kötelezettségek.	
	A tulajdonos jogai	134
2.9.4.	A kincstalálás	136
2.10.	Feldolgozás, átalakítás, egyesülés, vegyülés	136
2.11.	Ráépítés és hozzáépítés	139
2.12.	A beépítés	143
3.	A tulajdonjog megszűnése	144
3.1.	A tulajdonjog megszerzése más által	144
3.2.	A tulajdonjog megszűnése elhagyás és megsemmisülés útján	144
VI.	fejezet – A közös tulajdon és a társasház	147
1.	A közös tulajdon	147
1.1.	A közös tulajdon fogalma	147
1.2.	A tulajdonostársak jogviszonyai	148
1.2.1.	Birtoklás, birtokvédelem	149
1.2.2.	Használat, hasznok szedése, hasznosítás	149
1.2.3.	Megállapodás, döntés a birtoklás, használat, hasznok szedése, hasznosítás kérdésében	149
1.2.4.	A közös tulajdonú dolog fenntartása, dologgal járó terhek viselése, kárveszélyviselés	152
1.2.5.	Tulajdonostárssal szembeni tulajdonvédelem	153
1.3.	A tulajdonostársak külső jogviszonyai	154
1.3.1.	Saját tulajdoni hányad feletti rendelkezés joga	154
1.3.2.	Az egész dolog feletti tulajdonjoggal való rendelkezés	155
1.3.3.	Tulajdonvédelem és birtokvédelem harmadik személyekkel szemben	155
1.4.	A közös tulajdon megszüntetése	156

1.4.1.	A közös tulajdon megszűnésének, megszüntetésének alapkérdései	156
1.4.2.	A megszüntetéshez való jog és korlátai	156
1.4.3.	A felek megállapodása, illetve a bíróság határozata	157
1.4.4.	A közös tulajdon megszüntetésének formái	158
1.5.	A közös tulajdon sajátos alakzatai	162
2.	Társasháztulajdon	163
2.1.	A társasháztulajdon alapkérdései	163
2.2.	Társasház alapítása	164
2.3.	Az alapító okirat tartalma	164
2.4.	A társasház tulajdoni viszonyai	165
2.4.1.	A külön és a közös tulajdon kapcsolódása	165
2.4.2.	A társasház megszűnése, megszüntetése, a közös tulajdon részleges megszüntetése	165
2.5.	Tulajdonostársak jogai és kötelezettségei	166
2.5.1.	Birtoklás, használat, hasznosítás a külön tulajdon körében	166
2.5.2.	Rendelkezés a külön tulajdonnal	167
2.5.3.	A közös tulajdon birtoklása, használata, hasznosítása és a terhek viselése	167
2.6.	A társasházközösség mint jogalany	168
2.6.1.	A társasház névviselése, jogképessége, képviselője, szervei	168
VII.	fejezet – Korlátolt dologi jogok	171
1.	A földhasználat	171
2.	A haszonélvezeti jog	172
2.1.	A haszonélvezeti jog létrejötte	173
2.2.	A haszonélvezeti jogviszony alanyai	174
2.3.	A haszonélvezeti jog időtartama	175
2.4.	A haszonélvezet tárgya	175
2.5.	A haszonélvezeti jog tartalma	177
2.5.1.	A jog gyakorlása	177
2.5.2.	A haszonélvező által viselt terhek, kötelezettségek	178
2.5.3.	A tulajdonos jogai a haszonélvezet fennállása alatt	179
2.5.4.	A haszonélvezet tárgyának elpusztulása	180
2.6.	A haszonélvezet megszűnése	181
2.7.	A jog és követelés haszonélvezetére vonatkozó különös szabályok	182
3.	A használat	184
4.	A telki szolgálat	185
4.1.	A telki szolgálat fogalma, jogi természete	185
4.2.	A telki szolgálat gyakorlása	186
4.3.	A telki szolgálat keletkezése	187
4.4.	A telki szolgálat megszűnése	188
5.	Közérdekű használati jog	190
6.	A zálogjog	191
6.1.	A zálogjog elhelyezése a polgári jogban	191
6.1.1.	A zálogjog mint dologi jogi jogintézmény	191

6.1.2.	A zálogjog mint idegen dologbeli jog	192
6.1.3.	A zálogjog mint értékjog	193
6.1.4.	Kógens szabályozás	193
6.1.5.	Járulékosság	194
6.2.	A zálogjog fogalma	195
6.3.	A zálogjog keletkezése	195
6.3.1.	A zálogjog keletkezésének áttekintése	195
6.3.2.	A zálogszerződés jogi természete	196
6.3.3.	A zálogszerződés törvényi szabályozása	197
6.3.4.	A zálogjoggal biztosított követelés	197
6.3.5.	A zálogjog közvetett tárgya. A zálogtárgy	198
6.3.6.	Egyetemleges zálogjog	199
6.4.	A zálogszerződés – és a zálogjog – különleges esetei	201
6.4.1.	Kötelmi hatályú zálogjog	201
6.4.2.	A fogyasztói zálogszerződés	201
6.4.3.	Törvényes zálogjog	202
6.5.	A zálogjog megalapítása. A zálogjogot keletkeztető dologi jogi ügylet	202
6.5.1.	Bevezetés	202
6.5.2.	A jelzálogjog bejegyzése	203
6.5.3.	Birtokátruházás kézzzálogjog esetén	204
6.6.	A zálogjog létrejötte	205
6.7.	Az önálló zálogjog	206
6.8.	A zálogjog érvényesítése	208
6.8.1.	Bevezetés	208
6.8.2.	A kielégítési jog gyakorlásának általános szabályai	208
6.8.3.	A zálogjog bírósági végrehajtáson kívüli érvényesítésének közös szabályai	209
6.8.4.	A zálogjog érvényesítésének átvételéhez való jog	210
6.8.5.	A kielégítési jog gyakorlásának felfüggesztése vagy korlátozása	210
6.8.6.	A zálogtárgy zálogjogosult általi értékesítése	211
6.8.7.	A zálogtárgy tulajdonjogának a zálogjogosult által történő megszerzése	212
6.8.8.	Az elzálogosított jog vagy követelés érvényesítése	213
6.9.	A zálogjog megszűnése	213
VIII.	fejezet – Az ingatlan-nyilvántartás	215
1.	Az ingatlan-nyilvántartás fogalma, felépítése és alapelvei	215
1.1.	Az ingatlan-nyilvántartás fogalma: a magánjogi joghatást kiváltó lajstrom és közhitelű hatósági nyilvántartás kettőssége	215
1.2.	Az ingatlan-nyilvántartás felépítése: ingatlan, az ingatlan- nyilvántartás részei – tulajdoni lap, ingatlan-nyilvántartás módja	218
1.3.	Az ingatlan-nyilvántartás funkciói	220
1.4.	Az ingatlan-nyilvántartás alapelvei	221
1.4.1.	Az ingatlan-nyilvántartás nyilvánossága	222

1.4.2. Az okirati elv	222
1.4.3. A bejegyzés és annak hatályának elve	224
1.4.4. A rangsor elve	227
1.4.5. A közhitelesség elve	229
1.4.6. A kérelemhez kötöttség elve	231
2. Az ingatlan-nyilvántartási eljárás legfontosabb rendelkezései	232
2.1. Az ingatlan-nyilvántartás helyesbítése	233
Irodalomjegyzék	237
Második rész – Felelősségtan	243
I. fejezet – A polgári jogi felelősség alapkérdései	245
1. A polgári jogi felelősségről általában	245
2. A polgári jogi felelősség funkciói	248
3. Kártelepítés a polgári jogban	250
4. A kárkötelmek és szerkezetük	251
4.1. A kárkötelem alanyai	251
4.2. A kárkötelem tárgya	252
4.3. A kárkötelem szerkezete	252
5. A kártérítési szabályok rendszere	253
6. A kár fogalma – elhatárolási kérdések	254
6.1. A kár fogalma és elemei	254
6.2. Kártérítés – kártalanítás	255
6.3. Kártérítés – jogalap nélküli gazdagodás	257
6.4. Kártérítés – utaló magatartás	258
II. fejezet – Felelősség a szerződésen kívül okozott kárért	261
1. A kártérítési felelősség rendszere a Ptk.-ban	261
2. A szerződésen kívüli kártérítési felelősség alkalmazása	261
2.1. Kártérítési felelősség az általános szabály alapján	261
2.2. A kárfelelősségi szabályok általánostól eltérő alkalmazási köre	262
2.3. A kárfelelősségi szabályok kiegészítő alkalmazása	262
2.4. Választási lehetőség a kárfelelősségi szabályok közül, illetve annak korlátai	262
2.4.1. Nemzetközi elem megjelenése a kárkötelemben (kollízió)	263
2.4.2. Jogági kárfelelősségi szabályok konkurálása	263
2.4.3. Szerződésszegési és szerződésen kívüli kárfelelősség kumulációja	264
3. A kárfelelősségi szabályok „megtörése”	264
4. A kártérítési felelősség feltételei	265
4.1. A kártérítési felelősség feltételeiről általában	265
4.2. Károkozó magatartás	265
4.3. A kár	266
4.4. A jogellenesség	268
4.4.1. A jogellenes magatartások köre	268
4.4.2. A károkozás általános tilalma	268

4.4.3.	A jogellenesség és más jogági normák viszonya	269
4.4.4.	A jogellenességet kizáró körülmények	271
4.5.	Okozati összefüggés	275
4.5.1.	Az okozatossággal kapcsolatos főbb elméleti megközelítések	275
4.5.2.	Az okozati összefüggés jogalkalmazási kérdései	277
4.5.3.	Jogi okozatosság – előreláthatóság	278
4.5.4.	Az okozatosság (főbb) különös kérdései	279
4.6.	Felróhatóság	281
4.6.1.	Az elvárhatóság elve	281
4.6.2.	A felróhatóság mértéke, aránya	283
4.6.3.	Szubjektív tényezők jelentősége a károkozásban	283
4.6.4.	Természetes személy kárfelelőssége – vétőképesség	284
4.6.5.	A jogi személy kárfelelőssége	285
5.	A bizonyítási teher	286
5.1.	A károsult bizonyítási terhe	287
5.2.	A károkozó bizonyítási terhe	288
6.	A károsodás veszélye	288
7.	Kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettség	289
7.1.	A károsult önhibája	289
7.2.	A károsult felróható magatartásának következménye	291
8.	Több személy közös károkozása	292
8.1.	Általános szabály	292
8.2.	Versengő (konkuráló) okozatosság	294
8.3.	Alternatív okozatosság	294
8.4.	A közös károkozók külső és belső jogviszonyai	295
8.5.	Az egyetemleges kárfelelősség mellőzése	296
9.	A felelősség korlátozása vagy kizárása	296
9.1.	Általános szabály	296
9.2.	Tilalmi szabályok a felelősség egyes eseteinél	297
10.	Méltányosság és kárkötelem	297
10.1.	Rövid történeti (elméleti) megközelítés	298
10.2.	A méltányosság megjelenése a Ptk. szabályaiban	300
10.3.	Méltányosság a károkozó javára	300
10.3.1.	Bírói (jogalkalmazói) méltányosság a kártérítés mértékének csökkentésére	300
10.3.2.	Többek közös károkozásához kapcsolódó méltányosságot hordozó szabály	301
10.4.	Méltányosság a károsult javára	301
10.4.1.	Kártérítés méltányosság alapján	301
10.4.2.	Méltányosság a káronszerzés tilalma körében	301
10.4.3.	Méltányosságot hordozó szabály a tartást pótló járadék körében	302
III. fejezet – A kár megtérítésének szabályai		303
1.	A kártérítés mint a kárkötelemből fakadó szolgáltatás	303

2.	A kár fogalma, tipizálása	303
3.	A kár megtérítésének elvei, a kár elemeiről általában	305
3.1.	A teljes reparáció elve	305
3.2.	A káronszerzés tilalma	306
3.3.	A kártérítés mértékét csökkentő méltányosság	308
4.	A kár összetevői	308
4.1.	A károsult vagyonában beállt értékcsökkenés	308
4.2.	Elmaradt vagyoni előny	309
4.3.	A károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségek	310
5.	A kártérítés módozatai, módja	310
5.1.	Általános kérdések	310
5.2.	A jövedelem pótló járadék	312
5.3.	A tartást pótló járadék	313
5.4.	A járadék megváltoztatása vagy megszüntetése	315
5.5.	Az általános kártérítés	315
5.6.	A kártérítési követelés esedékessége és elévülése	316
6.	A kártérítés mint pénztartozás teljesítésére vonatkozó szabályok alkalmazása	317
IV.	fejezet – A felelőség egyes esetei	319
1.	Felelőség a fokozott veszéllyel járó tevékenységért	319
1.1.	Bevezetés	319
1.2.	Fokozott veszéllyel járó tevékenység	320
1.3.	Az üzembentartó személye, közös üzemben tartás, közös károkozás	322
1.4.	A fokozott veszéllyel járó tevékenységért való felelőség szabályozási módszere	324
1.5.	A veszélyes tevékenység és az okozati összefüggés	326
1.6.	Az üzembentartó mentesülése	327
1.7.	Kármegosztás: a károsult közrehatásának értékelése a veszélyes üzemi felelőség körében	328
1.8.	Veszélyes üzemek találkozása	328
2.	Felelőség más személy által okozott kárért	329
2.1.	Bevezetés	329
2.2.	Felelőség az alkalmazott károkozásáért	330
2.3.	Felelőség a jogi személy tagja károkozásáért	333
2.4.	Felelőség a megbízott károkozásáért	334
2.5.	Felelőség más szerződés kötelezettjének károkozásáért	336
2.6.	Vétőképtelen személy károkozásáért fennálló felelőség	337
2.6.1.	A vétőképeség fogalma	338
2.6.2.	A gondozó fogalma és felelősége	339
2.6.3.	Méltányossági kártérítés	342
2.6.4.	A vétőképtelen károkozó önhibája (actio libera in causa)	343
2.6.5.	A vétőképes kiskorú és a gondozó egyetemleges felelősége	344

3.	A termékfelelősség	345
3.1.	A termékfelelősség megjelenése az európai és a magyar jogi szabályozásban	345
3.2.	A termékfelelősség tárgyi hatálya	346
3.3.	A termékfelelősség alanya	347
3.4.	A termékhiba	348
3.5.	Termékkár	350
3.5.1.	Halál, testi sérülés, egészségkárosodás	350
3.5.2.	Más dolgokban okozott kár	351
3.6.	Harmadik személy, illetve a károsult közrehatása	352
3.7.	Bizonyítási teher – mentesülési lehetőség	352
3.8.	A felelősség korlátozásának/kizárásának, a méltányosság alkalmazásának tilalma	355
3.9.	Igényérvényesítés	356
3.10.	Termékfelelősség és más jogcímek viszonya	356
3.11.	Igényérvényesítési határidő	357
4.	Felelősség az épületkárokért és az állat által okozott károkért	357
4.1.	Felelősség az épületkárokért	357
4.1.1.	Az épületkár fogalma	357
4.1.2.	Az épület egyes részeinek lehullásával és az épület hiányosságai révén másnak okozott károkért való felelősség	358
4.1.3.	Felelősség tárgyak kidobásával, kiejtésével vagy kiöntésével okozott kárért	360
4.2.	Felelősség az állatok károkozásáért	361
4.2.1.	Az állattartás körében okozott kár általános szabálya	363
4.2.2.	A veszélyes állat által okozott kárért való felelősség	365
4.2.3.	A vadászható állat által okozott kárért való felelősség	368
4.2.4.	Az állat által okozott károk érvényesítésének ideje	369
5.	Felelősség a közhatalom gyakorlásával okozott kárért	370
5.1.	A közhatalom gyakorlásáról általában	370
5.2.	Felelősség a közigazgatási jogkörben okozott kárért	372
5.2.1.	A közigazgatási jogkör mibenléte	372
5.2.2.	A felelősség alanya	374
5.2.3.	A károkozó magatartás jellege, a felróhatóság megítélése	374
5.2.4.	A kár elháríthatóságának kérdése	376
5.3.	Felelősség a bírósági jogkörben okozott kárért	377
5.3.1.	Bírósági jogkör	378
5.3.2.	A felelősség alanya	378
5.3.3.	A rendes jogorvoslat kimerítése	379
5.3.4.	A jogerős ítélet érdemi felülbírálatának kizártsága	380
5.3.5.	A károkozó magatartás jellege, a felróhatóság kérdése	381
5.3.6.	Az eljárási szabályok megsértése	382
5.4.	Felelősség az ügyészégi, közjegyzői, végrehajtói jogkörben okozott kárért	383

5.4.1. Az ügyészségi jogkörben okozott kár	383
5.4.2. A közjegyzői jogkörben okozott kár	384
5.4.3. A végrehajtói jogkörben okozott kár	384
V. fejezet – Az állam, illetve az állami szervek kártalanítási kötelezettsége	387
1. Az atomenergia alkalmazásához kapcsolódó károkért fennálló felelősség	387
1.1. Bevezető gondolatok az abszolút felelősségről	387
1.2. Az atomkárért való felelősség	387
2. Kártalanítási kötelezettség bányakárokért	388
3. Kártalanítási kötelezettség a büntetőeljárásban	389
4. Kártalanítási kötelezettség a büntetés-végrehajtásban	392
5. Kártalanítás az élelmiszer-biztonsággal kapcsolatban	392
6. Űrobjektum által okozott károk	393
7. Kártalanítás az egészségügyben	393
7.1. A védőoltással felmerülő káresemények miatti kártalanítás	394
7.2. A vérellátással felmerülő káresemények miatti kártalanítás	398
7.2.1. A véradással összefüggésben keletkezett kárigény	398
7.2.2. A vérkészítmény felhasználásával összefüggésben keletkezett kárigény	399
7.2.3. A vérellátással felmerülő káresemények miatti kártalanítás közös szabályai	405
7.3. Orvostudományi kutatással kapcsolatos felelősség	406
7.3.1. Alapvetés	406
7.3.2. Az orvostudományi kutatásokkal kapcsolatos kártalanítás és kártérítés	408
7.4. Szerv- és szövetátültetéssel kapcsolatos felelősség	411
7.4.1. Alapvetés	411
VI. fejezet – A szerződésszegéssel okozott károkért fennálló felelősség	415
1. A szerződésszegés fogalma	415
2. A szerződésszegés jogkövetkezményei	416
3. A szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség kapcsolata a polgári jog, illetve a szerződési jog egyes alapelveivel	417
4. A szerződésen kívül okozott károkért való felelősség és a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség jellemzői és viszonya	418
5. Felelősség a szerződésszegéssel okozott károkért	420
5.1. A felelősség megállapításának feltételei	420
5.2. A kontraktuális felelősség alóli szigorú kimentés alkalmazásának indokai	421
5.3. A mentesülés feltételei	422
5.4. A szerződésszegéssel okozott kár megtérítése	424
5.4.1. A kár elemei és a kártérítés módja	424
5.4.2. A kártérítés mértéke és az előreláthatósági klauzula	426
6. A párhuzamos kártérítési igények kizárása	429
7. Felelősség a szerződés teljesítése során okozott károkért	431

8.	Felelősség a szerződésszegő magatartással szerződésen kívül okozott kárért	431
9.	Kártérítési felelősség az ingyenes szerződések körében	432
10.	A felelősség kizárása, korlátozása	432
11.	A károsult kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettsége	433
12.	Többek közös károkozása	435
13.	Felelősség a közreműködő által okozott károkért	436
14.	Eltérés az általános kontraktuális kárfelelősségi szabályoktól	438
	14.1. A Ptk. által nevesített szerződésszegési esetekhez kapcsolódó egyedi kártérítési szabályok	438
	14.1.1. Kellékszavatosság	438
	14.1.2. Jogszatosság	439
	14.1.3. Eredmény létrehozására irányuló szerződéseknel irányadó eltérések	439
	14.1.4. A teljesítés lehetetlenné válása	439
	14.2. A Ptk. különös kártérítési rendelkezései az egyes szerződéseknel	440
	14.3. Más jogszabályokban található különös kártérítési rendelkezések	440
15.	A szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség alkalmazása a jogi személy általános szabályai és a gazdasági társaságok közös szabályai körében	441
VII.	fejezet – Polgári jogi felelősség az egészségügyben	443
1.	A kárfelelősséget meghatározó szerződéses viszonyok az egészségügyben	443
2.	A kártérítési felelősség alapkérdései	444
3.	Az egészségügyi szolgáltató (orvos) és a beteg közötti szerződés minősítése	446
4.	A Ptk. hatása az egészségügyi kártérítési perek megítélésére	448
5.	Az egészségügyi szolgáltató kártérítési felelősségének alapja	452
	5.1. Szakmai szabályok, vizsgálati és terápiás eljárásrendek alkalmazása	455
	5.2. A megfelelő tájékoztatás elmulasztása	455
	5.3. Az egészségügyi dokumentáció vezetésére vonatkozó követelmények	456
	5.4. A gyógyulási esély elvételének értékelése	457
6.	A beteg felróható közrehatásának következményei	458
	Irodalomjegyzék	461
	Jogi rövidítések jegyzéke	469

Vákát oldal

Első rész
Dologi jog

Vákát oldal

I. fejezet

A dologi jog alapkérdései

1. A dologi jog helye a jogrendszerben

A polgári jog általános tanainak tárgyalása során már utaltunk arra, hogy a polgári jog számos nagy részterületet foglal magában, amelyek a hatalmas magánjogi jogterületen belül is jelentős mennyiségű joganyagot fognak át. E joganyag rendszerezése többféleképpen is történhet – törvényi rendszer, jogtudományi és didaktikai rendszer alakítható ki –, ennek figyelembevételével a polgári jog egyes területeit eltérő helyen, eltérő súllyal tárgyalhatjuk. A dologi jog klasszikus polgári jogi terület, amely a vagyoni jogon belül jellemzően az úgynevezett uralmi jellegű státuszjogokat, az emberi uralom alá hajtható vagyontárgyak feletti joggyakorlás módját, annak kereteit határozza meg. A 2013. évi V. törvény az Ötödik Könyvben tárgyalja a dologi jog szabályait.

A Ptk. dologi jogi könyve magában foglalja a birtok és a birtokvédelem, a tulajdonjog általános szabályait, a tulajdonjog tartalmát és védelmét, a tulajdonjog megszerzését és a közös tulajdon szabályait. A korlátolt dologi jogok között a zálogjog, a használati jogok, a szolgalm és a közérdekű használat rendelkezéseit találjuk meg, végül az ingatlan-nyilvántartás fontosabb anyagi jogi szabályai zárják a könyvet. Más kérdés, hogy dologi jogi szabályokat nemcsak a Ptk., hanem a dologi jogi külön törvények is tartalmaznak.

A Ptk. indokolása kiemeli, hogy a dolgokra vonatkozó jogokat és azok korlátait egyre inkább befolyásolják közjogi szabályok is. „Olyan helyzetekben, amikor a közjogi szabályozás a dologi jogok keletkezését, változását, tartalmát és védelmét közjogi engedélyezési, jóváhagyási feltételekhez köti, vagy a magánjogi dologi jogok gyakorlásának közjogi aktussal való korlátozási lehetőségét biztosítja, a dologi jogok magánjogi jellege háttérbe szorulhat, és közjogi privilégium formáját öltheti (például közérdekű használati jog). A dologi jogi szabályozás nem képzelhető el kizárólag a magánjog keretében, egyre erősebb a magánjogi szabályozás közjogi befolyásoltsága.”

A dologi jogok zártkörűsége és a tartalmi kötöttség elvén nyugszik az a hagyományos megoldás, amely a dologi jog szabályait – szemben a magánautonómiának szélesebb teret nyitó kötelmi, szerződési joggal – kogens normákkal határozza meg.¹ A dologi jog uralmi jog, alapvetően nem a széles körű szabadság jellemzi. A törvény azonban nem lehet merev: a jogalkotó ezért annak érdekében, hogy a kódex dologi jogi normáinak kellő és szükséges mértékű rugalmasságát biztosítsa, törekszik a megfelelően absztrahált megfogalmazásra. A szabályozás építőelemeit képező fogalmakat is „csak annyiban határozza meg, amenny-

¹ Vesd össze például ALMÁSI Antal (1928): *Dologi jog*. Budapest, TÉBE Kiadóvállalat. 5., aki szerint a dologi jogszabályok – mind tényállási, mind pedig joghatási részeikben – parancsoló jellegűek.

nyiben az a dologi jogi szabályozás funkcionalitásának megőrzése, a szabályozás egyes elemei mögött meghúzódó jogpolitikai célok biztosítása és a jogalkalmazás számára való megfelelő támpontok nyújtása érdekében szükséges”.²

A dologi jogra egyre nagyobb erővel hat a forgalom dinamikáját megvalósító kötelmi (azon belül kifejezetten a szerződési) jog is. A vagyoni jogi szabályanyag alapvetően két pólus köré rendeződik (dologi jog és kötelmi jog), ezek a pólusok azonban egyre kevésbé éles elhatároltjai, jogi arcukat tekintve egyre kevésbé ellenképei egymásnak. Éppen ellenkezően, a két jogterület – a kógens dologi jog és a diszpozitív szerződési (kötelmi) jog – szorosan összefonódik, egymástól el nem választható egységet képez. Ahogyan Fehérváry fogalmazott tankönyvében, a dologi jog és a kötelmi jog ismert jellemvonása – például az abszolút és relatív jogviszonyokkal szabályozottság – nem vonnak kínai falat a két jogosztály között.³

2. A dologi jog fogalma, jellemzői

A polgári jog általános tanai között szó volt róla, hogy a vagyoni jog két fő részből adódik össze, mégpedig az alapvetően statikus dologi jogból és a dinamikus joganyagként jellemzett kötelmi jogból. A vagyoni jogon belül a dologi jog határozza meg, mely javak hajthatók emberi uralom alá, a vagyoni javak felett milyen módon és mértékben gyakorolható a jogi uralom, míg a kötelmi jog a javak mozgásának, jellemzően az áruforgalomnak a szabályait igyekszik megadni.

A magánjogi irodalom a dologi jogi jogviszonyok tárgyalásakor – lényegében egységesen – a dologi jogi jogviszonyok abszolút szerkezetéből indul ki. A jogviszony abszolút szerkezete alatt azt értjük, hogy a dologi jogi jogviszonyban a figyelem alapvetően egy jogalanyra, a jogosultra (például tulajdonos, zálogjogosult, hasznélvező stb.) irányul, és a jogviszony jellemzőit e személy szemszögéből vizsgálva írjuk le, azzal, hogy a jogosult mint védett és uralmi pozíciót betöltő személyre tekintünk. Ez azt jelenti, hogy az abszolút szerkezetű jogviszonyokban a jogosulthoz képest minden más jogalany kötelezett, aki tartózkodásra, a jogosult jogainak tiszteletben tartására köteles. Ezért is szemléletes az a Grosschmid-i megfogalmazás, amely szerint a tulajdonjogviszony (dologi jogi jogviszony) negatív tartalmú sűrített kötelelem.

Az abszolút szerkezet nem zárja ki, hogy meglássuk a jogi helyzetben a relatív természetet is. A dologi jogi jogviszony is polgári jogi jogviszony, s mint ilyen, személy és dolog között nem állhat fenn: jogviszony csak személyek között képzelhető el (tehát a dologi jogviszony dologra vonatkoztatott, de személyek közötti viszony). Az abszolút szerkezetű dologi jogviszonyoknak is ebben az értelemben tehát szükségszerűen két pólusa van: az egyik póluson áll a jogosított személy (tulajdonos, egyéb dologi jogi jogosult), míg vele szemben – a legegyszerűbben fogalmazva – mindenki más, aki túrni köteles a jogosult joggyakorlását, tartózkodni köteles zavarásától, ritkábban valamilyen tevőleges magatartásra köteles. A relatív szerkezetű kötelmi jogviszonyok többségéhez képest a különbség tehát abban ragadható meg, hogy a dologi jogi jogviszonyok általános megközelítésben többnyire

² A Polgári Törvénykönyv indokolása.

³ FEHÉRVÁRY Jenő (1941): *Magyar magánjog kistükre*. Budapest, Budai Nyomda. 209.

meghatározatlan alanyokkal szemben biztosítanak védeltséget. Helytálló az a megközelítés, amely szerint az abszolút jogok csak hatályukban abszolút, létükben relatív természetűek.⁴ Például a szomszédjogi szabályok alapvetően feltételezik a védett jogalany kapcsolatát környezetével. A dologi jogok megsértése pedig még kézenfekvőbb példaként áll a dologi jogi alapú kötelmi helyzetekre.⁵

A dologi jogviszonyok abszolút szerkezetű kialakítása rámutat arra is, hogy a dologi jogviszonyok alapvetően távoltartó, régiesen szólva kirekesztő jellegűek.⁶ Ez megint csak legjellemzőbben a tulajdonjogra igaz, mert a más személy dolgán valamilyen jog gyakorlását lehetővé tevő korlátolt dologi jogok a távoltartás helyett inkább a joggyakorlásra, a hasznóvétel vagy kiaknázás lehetőségének biztosítására koncentrálnak (például hasznélvezet, zálogjog). Ennek ellenére egyéb dologi jogi jogviszonyokban is megvan az abszolút szerkezet mint alapvető jellemvonás, csak éppen a korlátolt dologi jogok másfajta megközelítést igényelnek. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a tulajdonjog (már csak tartalmi felleltározhatatlansága miatt is) inkább a védeltségre koncentrálnak.

A dologi jogok általánosan elfogadott megközelítéssel élve úgynevezett uralmi jogok, értve alatta, hogy e jogviszonyok esetében a dolog, a vagyontárgy feletti jogi hatalom központi kérdésnek minősül. Ebben az értelemben azt is megkockáztathatjuk, hogy míg az abszolút szerkezetű jogviszonykénti vizsgálat alapvetően a dologi jogviszony „kifelé hatására” koncentrálnak, addig az uralmi jogként való megközelítés a dologi jogviszonyok belső (tartalmi) hatásait helyezi előtérbe. A tulajdonjog esetében ez az uralmi hatás teljes, mi több elméletileg a legteljesebb, korlátolt dologi jogok esetében szűkebb mozgásteret biztosít, kötöttebb joggyakorlást tesz lehetővé. A magánjog a tulajdonjogot sem tartja korlátlannak. A tulajdonjognak is vannak ugyanis észszerű és szükségszerű korlátai, mint például a Ptk. 5:23. §-ában foglalt rendelkezés, amely a szomszédjog általános szabályát rögzíti, vagy jogszabály útján előállóak, mint például a dolog szükséghelyzetben való igénybevételének túrése⁷, a szükségbeli út szolgálma⁸ vagy öröklési jogi intézményként az utóöröklés.⁹ Az sem kizárt, hogy a tulajdonos önként vállalja a tulajdonjog korlátozását (például elidegenítési és terhelési tilalom)¹⁰, de idesorolhatjuk legtágabb értelemben az idegen dologi jog más javára való létesítését is. A tulajdonjog korlátozása nemcsak dologi jogi alapon állhat elő, hanem kötelmi úton is (például a birtoklás és használat jogát korlátozza, ha a dolog felett valakinek bérleti joga áll fenn), de értelemszerűen közjogi korlátozás által is (például adók, közterhek, forgalomképességi korlátok). Ilyen helyzet áll elő abban az esetben is, amikor egy hasznélvezeti joggal terhelt ingatlanát a tulajdonos jelzáloggal terheli meg, amelynek

⁴ GROSSCHMID Béni (1932): *Fejezetek kötelmi jogunk köréből. Első kötet.* Budapest, Grill. 214.

⁵ Lásd a Ptk. 6:2. § (1) bekezdésének szabályát, amely kifejezetten ki is mondja, hogy kötelem keletkezik egyebek mellett a dologi jog megsértéséből.

⁶ Szász István kötelmi jogi tankönyvében szót ejt például dologi jogokkal kapcsolatos kirekesztő alapú restitúciós vagy kirekesztő alapú kielégítési követelésekről (ez utóbbiak jellemző terepe a zálogjog). SZÁSZ István (1943): *A kötelmi jog általános tanai.* Budapest, Grill. 10. A dologi joghoz kapcsolódó kötelmek soha nem tisztá kötelmek, kötelmi alkatuk kisebb-nagyobb mértékben dologi jogilag színezett. Ezt szépen kifejezik a régi magánjogi irodalomban e helyzetekre olykor olvasható ilyen fordulatok, mint: „dologi jogon sarkalló”, „dologi jog sarkában termő” vagy akár „dologi jogot tetéző” kötelem stb.

⁷ Ptk. 5:26. §.

⁸ Ptk. 5:160. § (2) bek.

⁹ Ptk. 7:28. § (3)–(4) bek.

¹⁰ Ptk. 5:31. §.

biztosítékaul a hitelező elidegenítési és terhelési tilalmat alapított a dolgon. Ilyenkor a tulajdonos jogi mozgástere jelentősen leszűkül. Ha azonban ezek a korlátok megszűnnek, vagy visszább szorulnak (mert például a hasznélvező e jogát nem gyakorolja,¹¹ vagy a hasznélvezet gyakorlását a bíróság felfüggeszti,¹² vagy például a tilalom jogosultja az elidegenítéshez hozzájárul¹³), a tulajdonjog visszanyeri eredeti terjedelmét. A tulajdonjogból egyébként sem lehet minden benne rejlő részjogosítványt „kikapcsolni”, már csak azért sem, mert a tulajdonjog tartalma felleltározhatatlan, még egy végletekig menő terhelés után is megmaradna a tulajdonjog, mint *nudum ius*. Ennek az az oka, hogy a tulajdonjog – amint arra rámutatunk – nem részjogosítványok összege, hanem a tartalmi elemek egysége.¹⁴

A dologi jogi jogviszonyokat – ismét csak a kötelmi joggal szembeállítva – általában statikus jogviszonyként írjuk le. Ez a megközelítés – amely egyértelműen adódik a dologi jog abszolút szerkezetű, kirekesztő természetű uralmi jogként való felfogásából – első ránézésre helytálló is. Sokkal helyesebb azonban azt mondani, hogy a dologi jogoknak (még-hozzá a tulajdonjognak és a korlátolt dologi jogoknak is) van nyugodtabb és van (legalábbis lehet) dinamikusabb állapota is. A dologi jogi szerzőmódok például eleve valamilyen jogváltozás dologi jogi kezelésére szolgálnak: többnyire dinamikus módon hoznak létre (keletkeztetnek) tulajdonjogot (annak statikus állapotát). Példaként hozható még a dologi jog megsértése esetében előálló igények egész sora (például Ptk. 5:36. §), vagy említhető a zálogjog egyik legfontosabb tulajdonsága, az értékjogi természetből fakadó kiaknázási igény. Helytálló tehát az a megállapítás, amely szerint a nyugalmi állapotában abszolút dologi jogviszony az igényállapotban már relatív természetű.

A dologi jogok egységes, minden egyes dologi jogi jogviszonyra egyformán és azonos súllyal kiterjedő értelmezése aligha lehetséges. A dologi jogok – a dologi jogi jogviszonyok – rendkívül sokfélék, a sokszínűség tehát nem a kötelmek világának egyedüli jellemzője, kiváltsága: a statikusnak és állandónak tartott dologi jogok is egyre változékonyabbak. A modern dologi jog mára egyáltalán nem merev, hanem sokkal inkább dinamikus jog. Ennek előrebocsátása után mégis azt mondhatjuk, hogy elfogadható Lenkovics összegzése: a dologi jog a magánjognak az a része, amely a személyek számára abszolút szerkezetű jogviszonyok keretében jogi uralmat biztosít a vagyoni értékkel bíró javak felett.¹⁵

3. A dologi jog felosztása

A dologi jogok csoportosítása többféleképpen történhet. A régi magánjogi irodalomban elterjedt az a megközelítés, hogy a dologi jogi jogviszonyok két csoportba oszthatók: saját dolgon fennálló vagy más dologára irányuló jogokra.¹⁶ Ebben a megközelítésben a saját

¹¹ Ptk. 5:152. § (5) bek.

¹² Ptk. 5:152. § (3) bek.

¹³ Ptk. 5:32. § (1) bek.

¹⁴ „A tulajdonjog nem sommája valamely dolgon elképzelhető jogoknak, hanem egysége, azaz: *minthogy minden egység szemben a maga részeivel külön léttel bír*, más jog mint amaz egyes jogok. Innen van, hogy egyik-másik hiányozhatik anélkül, a tulajdon ez által megszüntettetnék stb.” Windscheid tanítását idézi SCHWARZ Gusztáv (1911): *Új irányok a magánjogban*. Budapest, Magyar Jogászegylet. 18.

¹⁵ LENKOVICS Barnabás (2008): *Dologi jog*. Budapest, Eötvös. 14.

¹⁶ Ugyanígy LENKOVICS (2008): *i. m.* 17.

dolgon fennálló dologi jog: a tulajdonjog.¹⁷ A másik kategóriában igen népes csoportot alkotva azok a jogviszonyok foglalnak helyet, amelyek más személy tulajdonában álló vagyontárgyra biztosítanak valamilyen dologi jogi jogosultságot egy adott jogalanyak. Innen ered e jogok idegen dologbeli jogként való elnevezése is.

A következőkben a fenti megközelítést alkalmazzuk azzal, hogy a dologi jogviszonyokon belül a tulajdonjogot mint legteljesebb dologi jogot külön kezeljük és tárgyaljuk, a többi dologi jogot pedig egyéb dologi jognak, a tulajdonjog teljességéhez képest korlátolt dologi jognak nevezzük, nem tagadva az idegen dologbeli jog terminológia indokolhatóságát sem.

Itt jegyezzük meg, hogy az elméletben sokáig vitás volt, hogy miként értelmezzük, és szabályozása során hol helyezzük el a birtokot.¹⁸ A hatályos polgári jog a pusztá tényhelyzet helyett ma már inkább a jogviszony képét öltő birtok, birtokjogviszony szerepét azzal is hangsúlyozza, hogy a dologi jogi könyv élére helyezi, és ott tárgyalja a szabályait.¹⁹ Ennek ellenére a hagyományos felfogás szerint a dologi jogok között a tulajdonjogot és a korlátolt dologi jogokat tárgyaljuk.²⁰

3.1. A tulajdonjog

A tulajdonjog ma is irányadó és helytálló hagyományos magánjogi megközelítéssel élve a lehető legteljesebb magánjogi hatalom, amelynek célja, hogy biztosítsa – a legtágabb értelemben véve – az emberi uralom alá hajtható javaknak a szükségletek kielégítése céljából való felhasználását. A tulajdonjog az a legteljesebb és legkizárólagosabb jogi uralom, amelyet a tételes jog korlátai között és mások jogainak sérelme nélkül valamely dolog felett gyakorolni lehet.²¹ Ezt a teljességet fejezi ki a Ptk. 5:13. § (1) bekezdése, amikor kimondja, hogy a tulajdonost a tulajdonjoga tárgyán – jogszabály és mások jogai által megszabott korlátok között – teljes és kizárólagos jogi hatalom illeti meg.

A fentiekben utaltunk arra, hogy a tulajdonjogviszony teljességének hangsúlyozásakor az abszolút szerkezettel kiképzett jogviszony tartalmi megközelítését kíséreljük meg, vagyis a tulajdonjog távoltartó, kirekesztő (védő) funkciója mint „negatív oldal” helyett a benne rejlő lehetőségek felé fordítjuk a figyelmet.²² Ezzel a tulajdonjogviszony pozitív megközelítését valósítjuk meg. Ez a pozitív oldal azonban szinte azonnal a korlátlanság képzetét kelti és nem véletlenül: a tulajdonjog tartalmát a benne foglalt jogosítványok felsorolásával csak hozzávetőleg tudjuk körülírni, a tulajdonjog tartalmi elemeinek tételes felsorolása lehetetlen. Nem véletlen, hogy a Ptk. sem vállalkozik a tartalom pontos tisztázására, mindösszesen

¹⁷ A polgári jog ugyanakkor – igaz szűkebb esetkörben, de – ismeri a saját dolog felett fennálló korlátolt dologi jogok intézményét is, például Ptk. 5:161. § (2) bek.

¹⁸ Fehérváry szerint például, ha nem is dologi jog, de mindenképpen a dologi jogok mellé kell társítani a birtokot, amely mint a dologra vonatkozó alanyi jogok külszíne védelemben, mégpedig abszolút (és többnyire gyors, de csak ideiglenes) védelemben részesül. FEHÉRVÁRY (1941): *i. m.* 208.

¹⁹ A birtokkal és a birtokjogviszonnyal (keletkezésével, megszűnésével stb.) külön fejezetben foglalkozunk.

²⁰ Csak megjegyezzük, hogy korábbi irodalmunkban létezett a „dologbani” és a „dologhozi” jogok közötti különbségtétel, ezt azonban érdekessége ellenére külön nem tárgyaljuk.

²¹ Kolosváryval egybehangzóan TóTH Lajos (1930): *Magyar magánjog. Dologi jog.* Debrecen, Városi Nyomda. 72.

²² Tóth úgy szól, hogy ha a tulajdon mint jogviszonyt akarjuk látni, akkor a negatívum felé kell tekintenünk. TóTH (1930): *i. m.* 73. Ha viszont a tulajdonjogot mint „vagyonyjogi mozgásteret” akarom elképzelni, kétségtelen, hogy a pozitívumok felől kell közelítenem.

annyit mond, hogy a tulajdonost megilleti különösen a birtoklás, a használat, a hasznosítás, a hasznok szedésének és a rendelkezés joga.²³

A tartalom már sokszor említett felleltározhatatlansága mellett nagyon fontos annak hangsúlyozása, hogy a tulajdonjogban foglalt jogosítványok egyfajta jogi egységet képeznek. Fentebb említettük, hogy a tulajdonjog nem bizonytalan számú hatalmasság számtani összege, hanem sokkal inkább a jogtárgyra nézve gyakorolható jogi uralom megjelenési formáinak minőségi egysége. Ennek kiemelése azért fontos, mert lényegében véve e gondolat mentén határolódott el mindeddig a polgári jog az olyan szabálytalan „tulajdonjogi formáktól”, mint például az osztott vagy időleges tulajdon. Osztott tulajdonjog alatt – erősen egyszerűsítve ezt a kérdést – alapvetően azt értjük, amikor egy dolog (vagyontárgy) feletti tulajdonjog egy időben különböző személyek között van funkcionális szempontok szerint megosztva. Hatályos jogunkban ehhez hasonló intézményként tarthatjuk számon az úgynevezett bizalmi vagyongézelést.²⁴ Az időleges tulajdonjog jogi konstrukcióját idéző intézményként van jelen polgári jogunkban például az utóöröklés.²⁵ A jogi irodalom gyakran a sajátos „időleges” tulajdoni formák között említi az ingó tulajdonjog-fenntartás esetét is,²⁶ amely különleges, úgynevezett dologi várományt keletkeztet a vevő javára.

3.2. Korlátolt dologi jogok

A korlátolt dologi jogok – a teljes dologi jogként tételezett tulajdonjoghoz képest – bizonyos értelemben véve szűkebb tartalommal bírnak. Ezek a jogviszonyok nem biztosítanak a tulajdonjoghoz hasonló teljes jogi uralmat a jogosult számára, hanem csak az adott dologi jog tartalma szerint meghatározott irányban teremtenek az idegen dologra ráhatási lehetőséget. A magánjogi irodalomban elterjedt az a megközelítés, hogy a korlátolt dologi jogok a tulajdonjog részjogosítványai, másképpen fogalmazva: a korlátolt dologi jogok a tulajdonjogból kivált, önállósult dologi jogokká alakult részjogosultságok („részjogosítványok”). Ez a megközelítés egyes esetekben szemléletes lehet, de több példa hozható arra, hogy e „szelvényjogok” nem válnak el teljesen és véglegesen a tulajdonjogtól, elkülönültségük tehát relatív. Ugyanígy csak bizonyos fenntartással fogadható el az a megállapítás is, hogy az idegen dologbeli jogok a tulajdonjogra mintegy kívülről rátelepedő, azt alkalmanként más-más módon, eltérő intenzitással befolyásoló, lefojtó jogokként állnának előtünk.²⁷

²³ Dologi jogok tartalmának és hatásának pozitív és negatív megközelítéséhez lásd még ALMÁSI (1928): *i. m.* 10. és köv., Ptk. 5:13. § (2) bek.

²⁴ Ptk. 6:310. § és köv.

²⁵ Ptk. 7:28. §.

²⁶ Ptk. 6:216. §.

²⁷ Ezzel kapcsolatban szemléletesen mutatott rá például Tóth a tulajdonjog „expansív” erejére: „ha kiszednek is a tulajdonból minden részjogosítványt, azért a tulajdon nem szűnik meg.” A tulajdon ugyanis – mint ezzel kapcsolatban a szerző rámutat – képes arra, hogy a különböző korlátok, korlátozások, illetve rá nehezedő terhek lehulltával magától, mintegy automatikusan ismét eredeti terjedelmét nyerje vissza. TÓTH (1930): *i. m.* 74. Hasonló felfogásban ír a tulajdon e „rugalmasságáról” MENYHÁRD Attila (2007): *Dologi jog*. Budapest, Osiris. 134.

A korlátolt dologi jogokat – törvényi meghatározásuk és tartalmi kötöttségük folytán – önálló dologi jogi intézményként nevesítik, tartalmuk esetről esetre vizsgálendő.²⁸

A dologi jogok prototípusának tekintett tulajdonjog és a korlátolt dologi jogok között számos hasonlóság fedezhető fel, elsősorban az abszolút jellegre, az uralmi tulajdonságra, a kirekesztő (távoltartó) jogi természetre nézve. Kiemelendő, hogy a korlátolt dologi jogokat is jellemzi a jogviszony abszolút szerkezetüként való kialakítása, ennek következményeivel együtt, ugyanakkor egy figyelemre méltó eltéréssel. A korlátolt dologi jogok esetében éppen azért, mert idegen dologra vonatkoznak, a jogi tartalom sokkal kötöttebb, mondhatni az idegen dologra koncentráltan és a hasznóvétel módjához igazodóan erősen célhoz kötött. A korlátolt dologi jogok (idegen dologi jogok) tartalma ezért a tulajdonjoghoz képest sokkal jobban körülírható, mi több az érintett idegen tulajdonjog védelme érdekében garanciális okból körül is írandó.²⁹

A korlátolt dologi jogokat hagyományos felfogás szerint (amely elvileg a „szelvény-jogokként” való felfogáson alapul) két csoportba soroljuk: idetartoznak a szolgalmak és az értékjogok. A szolgalmakat másképpen használati jogoknak is nevezzük, amelyek lehetnek személyes szolgalmak (például hasznélvezet) vagy telki szolgalmak. A másik nagy csoportba az értékjogokat soroljuk, mára egyetlen érdemi dologi jogi képviselővel, a zálogjoggal, (illetve a zálogjogként konstruált óvadékkal). Fehérvári megközelítésében például a jelzálogjog azért értékjog (*Wertrecht*), mert magán a dologon semmi közvetlen hatalmat nem adnak, hanem csupán a dolog értékében (árverési vételárában) való részese-désére jogosítanak.³⁰

A korlátolt dologi jogok mellett az idegen dologbeli jog elnevezés is elterjedt. A két elnevezést a jogi irodalom és a gyakorlat is szinte szinonimaként, egymást váltva használja. A korlátolt dologi jogok ugyanis elvileg kétféleképpen lehetnek aszerint, hogy a szóban forgó dologi jog a jogosult saját dologán áll fenn (*ius in re propria*), vagy a dologi jogi jogviszony más személy, idegen személy dologát érinti (*iura in re aliena*). Ebben az értelemben az első kategória csaknem kizárólag a tulajdonjogra igaz, míg valamennyi egyéb dologi jog idegen dologra irányuló jogként lett kialakítva. Ezen az elgondoláson alapult az a tétel, amely szerint a jogosultnak saját dolga felett „idegen” dologbeli joga (korlátolt dologi joga) nem állhat fenn, mert ez fogalmi képtelenség: ha tehát a tulajdonos megszerzi a zálogjogot, vagy a zálogjogosult a zálogtárgy tulajdonát, akkor a korlátolt dologi jognak meg kell szűnnie (*consolidatio*).³¹

²⁸ A részjogosítványként vagy teherként való megközelítést pedig csak értelmezési problémák esetén lehet (korlátozott meggyőző erővel) segítségül hívni.

²⁹ Ezt fejezi ki az egyik dologi jogi alapelv, a zártkörűséghez kapcsolódó tartalmi kötöttség elve, amelyet a következőkben ismertettünk.

³⁰ FEHÉRVÁRY (1941): *i. m.* 208. Menyhárd szerint például a zálogjog egyik sajátossága, hogy a zálogjogi jogosult magára a zálogtárgyra nem, csak absztrakt értelemben véve a *zálogtárgy értékére* tarthat igényt, ezt viszont a tulajdonossal szemben is érvényesítheti. MENYHÁRD (2007): *i. m.* 446.

³¹ Hatályos jogunk azonban ezen elv alól több esetben kivételt enged. Ilyenként említhető a tulajdonosi zálogjog intézménye [vesd össze: Ptk. 5:142. § (3) bek.], de ilyenként áll előttünk az az eset is, amikor a tulajdonos egyoldalú nyilatkozattal telki szolgalmat alapít a saját javára [Ptk. 5:161. § (2) bek.]. A hasznélvezeti jog azonban megszűnik, ha a hasznélvezető szerzi meg a dolog tulajdonjogát [Ptk. 5:154. § (1) bek.].

4. A dologi jog alapelvei

A Ptk. – az 1959. évi IV. törvényhez hasonlóan – nem tartalmaz a dologi jogra vonatkozóan törvényben megfogalmazott alapelveket. A jogtudomány azonban kialakított és a jogi közmegegyezésbe mintegy bevezetett bizonyos alapvető jogi tételeket, amelyeket a dologi jog speciális elveiként tarthatunk számon. Tisztán kell látni, hogy az alábbiakban szereplő szabályok elméleti tételek, amelyeket a tudomány és a gyakorlat töltött meg tartalommal. Ezek az elvek tehát nem nyernek jogszabályi rangot, nem fejeződnek ki tételes jogi szabályban. Ebből a szempontból kevésbé megfoghatók és kevésbé pontosak, mint a polgári jog általános – ám törvényi szinten megfogalmazott – alapelvei, mint például az elvárható magatartás elve vagy a joggal való visszaélés tilalma. Természetes ugyanakkor, hogy a polgári jog közös alapelvei – a polgári jogviszonyokat átható erejűknél fogva – a dologi jogban is érvényesülnek.

4.1. A zártkörűség elve

A magánjogi jogtudományban alapvetően elfogadott tétel, hogy a dologi jogok zárt kört alkotnak (dologi jogok *numerus claususa*). Ez elsősorban azt jelenti, hogy a jogalanyoknak nincs lehetőségük arra, hogy a törvényben foglaltakon túlmenően egyéb dologi jogokat létesítsenek.³² Megfordítva: dologi jogokat csak a jogalkotó határozhat meg, a felek magánautonómiája erre nem terjed ki. Ez az elv – amely tiszta és áttekinthető képet kíván adni vagy rögzíteni – a dologi jogokra nézve, egyes szerzők szerint (éppen e célnál fogva) az áttekinthetőség (vagy átláthatóság, *Klarheit*) elve elnevezést viseli. A szerződési szabadság elve tehát új dologi jogok létesítésére nem ad lehetőséget: a szerződési jog hatóereje ebben az értelemben a kógens szabályok mezsgyéjén megállni kénytelen. Szladits Károly szerint a dologi jogok – éppen mert mindenkire kihatók – zárt kört alkotnak. A dologi jogok egyenként meghatározott tárgyú és tartalmú típusok, amelyeken túl dologi jogokat szerződéssel sem alapítani, sem tartalmukat a törvényestől eltérően meghatározni nem lehet.³³

4.2. A tartalmi kötöttség elve

A zártkörűség elvétől a jogi irodalomban általában megkülönböztetett, ám azzal szoros összefüggésben álló dologi jogi alapelv a tartalmi kötöttség elve. Eszerint a jogalkotó – törvényben – nemcsak a dologi jogok lehetséges körét határozza meg kizárólagosan, hanem a jogok tartalmát is rögzíti. Ahogyan egy eseti döntés fogalmazott: a jogalanyoknak nincs

³² „[A] dologbeli jogosultságok sora zárt, vagyis [...] az érdekelt felek ügyleti vagy bármely más rendelkezéseik útján sem létesíthetnek a forrásban el nem ismert más fajú dologbeli jogosultságokat.” ALMÁSI (1928): *i. m.* 5.

³³ Ebből indul ki Menyhárd is. Megközelítésében „a dologi jogok *zártkörűségének és típuskötöttségének* elve (a dologi jogok *numerus claususa*) a jogrendszerek többségében a tulajdonjogi (dologi jogi) szabályozás központi eleme még akkor is, ha azt az egyes törvénykönyvek kifejezetten nem mondják ki. Ez az elv általánosan jellemzi az egyes jogrendszerekben a tulajdonjog (dologi jog) magánjogi szabályozását, és érvényesül még akkor is, ha ezt törvény kifejezett szabályként vagy tilalomként nem fogalmazza meg.” MENYHÁRD (2007): *i. m.* 37.

joguk arra, hogy például egy idegen dologbeli jogot a törvényben kifejezetten nem szabályozott tartalommal alapítsanak. Azok csak a jogalkotó által meghatározott formában és tartalommal létesíthetők, a felek a Ptk. rendelkezéseitől csak akkor térhetnek el, ha azt a törvény kifejezetten megengedi.³⁴ Ez a tartalom meghatározás elméletileg teljes körű, szigorú, a szabályozás módja pedig kógens: végső értelmé pedig az, hogy a felek a dologi jog tartalmához hozzá nem tehetnek, abból el nem vehetnek. E felfogás alapján a dologi jogi intézményeket – a tulajdonjogot, a korlátozott dologi jogokat (például haszonélvezet, zálogjog) – nemcsak kógens szabályok határozzák meg, hanem a jogok és kötelezettségek sora is kötött. A haszonélvezeti jog keletkezésére, megszűnésére, valamint a haszonélvezőt a dolog tekintetében megillető jogaira vonatkozó alapvető szabályok kógensek, azoktól eltérni akkor sem lehet, ha a haszonélvezet szerződés alapján keletkezik.³⁵ Annak azonban nincs törvényes akadálya, hogy a haszonélvezeti jog gyakorlása során felmerülő egyes kérdések körében a tulajdonos és a haszonélvező a törvényben meghatározottól eltérő vagy annál részletesebb megállapodást kössön.³⁶

A zártkörűség és tartalmi kötöttség összefüggő elvei másképpen fogalmazva azt jelentik, hogy a felek ügyleti szabadsága csak odáig terjed, hogy az általuk létrehozni kívánt dologi jogi formát a jogszabály adta kínálatból kiválasztják (megjelölik), e dologi jogi típus tartalmát, a formával együtt járó jogosultságokat és kötelezettségeket azonban már a törvény határozza meg.

4.3. Az abszolút hatály elve

Az abszolút hatály elve hagyományos értelmezését alapul véve a dologi jogok kiemelkedő társadalmi-gazdasági jelentőségén túl elsősorban a dologi jogviszonyok legfontosabb sajátosságát, az abszolút szerkezetet juttatja kifejezésre. Ezzel a tulajdonsággal korábban részletesen foglalkoztunk. Az abszolút hatály elve mellett szokás említeni a dologi hatály kifejezést is. A dologi jogosultságok dologi hatálya kissé egyszerűsítve azt jelenti, hogy az ilyen jogosultság harmadik személyekkel szemben is érvényesíthető, arra harmadik személlyel szemben is lehet hivatkozni.

4.4. A nyilvánosság elve

A nyilvánosság elve a jogbiztonság követelményének egy sajátos megnyilvánulása. A dologi jogi jogosultságokhoz fűzött erőteljes joghatások – ezek érvényre juttatása – alapvetően másfajta hozzáállást igényel, mint a felek egymás közötti kapcsolatát rendező kötelmi jogviszonyok. A dologi jogok esetében általános kíváncsi, hogy a dologra vonatkozó jogok – legalább nagy vonalakban – külsőre is felismerhetők legyenek: ez egyrészt a jogosult

³⁴ Kúria Pfv.I.20.535/2015/5.

³⁵ ALMÁSI (1928): *i. m.* 6.

³⁶ BDT2007. 1665. „A dologi jogok fajai, azok tartalma, keletkezése, változásai és védelme elvileg parancsoló jogszabályok alatt állnak, melyeken az érdekelt felek csak akkor és csak annyiban változtathatnak, amikor és amennyiben ez a tárgyi jog forrásainak tartalmából közvetlenül vagy közvetve kiolvasható.” ALMÁSI (1928): *i. m.* 6.

általi birtoklással, a jog gyakorlásával (tényleges hatalom, ráhatás), másrészt azzal érhető el, ha a dologi jogot egy bárki számára elérhető nyilvántartásban feltüntetik (ingatlan-nyilvántartás, cégjegyzék, egyéb lajstromok).

4.5. Az egyediség elve

Az egyediség elvében a dologi jog úgynevezett dologközpontú szemlélete jelenik meg, amely szerint az abszolút természetű dologi jogosultságok (és kötelezettségek) jogi értelemben minden esetben a polgári jog szabályai szerint elismert dologra (korlátolt dologi jogok esetében egyéb jogtárgyra) koncentráltan értelmezhetők. A dologösszesség fogalmának említésekor szólnunk róla, hogy az egyediség elve alapján válik egyértelművé, hogy például „egy könyvtár eladására” kötött szerződés csak technikailag egyszerűsíti az átruházó ügyletet, jogi értelemben az átruházás az egyes darabokra külön-külön vonatkozik, minden egyed megőrzi a jogi önállóságát. Az egyediség elve zárja ki elvi szinten, hogy egy teljes vagyon felett dologi jogi ügyletet joghatályosnak ismerjünk el.

II. fejezet Birtoktan

1. A dologi birtokviszony

A Polgári Törvénykönyv a dologi jog tárgyalását a birtoktannal: a birtoklás, birtokviszony és a birtokhoz kapcsolódó egyéb kérdések tárgyalásával nyitja. Ezzel visszatér a régi magánjog felfogásához, amely a dologi birtokviszonyt a dologi jogok élére állította és ott tárgyalta. Ezzel a jogalkotó kifejezetten hangsúlyozza a birtokviszony jelentőségét.¹ Itt utalunk – bővebb kifejtés nélkül – arra is, hogy a birtok úgynevezett *keretviszony*, amely egyebek mellett azt jelenti, hogy a birtok igen sokféle magánjogi jogviszony kísérője, kiegészítője vagy éppen a magánjogi jogviszony lényegének a külvilágban való kifejezője: ekként annyi az arca, ahányféle a birtokot meghatározó jogviszony.²

1.1. A birtokról általában. A birtok alanyi jogként való felfogása

Birtok alatt elsősorban azt az állapotot értjük, amely alapján egy (vagy több) személy egy dolgot – testi tárgyat – hatalma, rendelkezése alatt tart. A római jog a birtok ténylegességét hangsúlyozta a tulajdonjog jogi jellegével szemben, a birtoklásra a laikus megközelítés általában így tekint. A birtok azonban felfogható alanyi jogként is, amelynél fogva a jogosult, vagyis a birtokos valamely dolog vagy arra alkalmas jogtárgy felett ideiglenes, korlátolt és viszonylagos uralmat gyakorolhat.³ Nem véletlenül mondta Grosschmid, hogy mind a tulajdonjognak, mind a birtoknak lényegében ugyanaz a parancsa: jogilag védett állapot biztosítása, ha kell, megteremtése. A tulajdonost illető védelem azonban teljes, a birtokosé korántsem az (a birtokszabály Grosschmid kifejezésével élve nem végleges szava a törvénynek), hanem csak ideiglenes, amelynek fölötté lebeg a másik (tudniillik a tulajdonjogviszonyé).

¹ Csak érdekességként jegyezzük meg, hogy a régi magyar magánjogi irodalomban Szász István kifejezetten hangsúlyozta, hogy a birtok igen összetett és színes magánjogi jelenség. SZÁSZY (1943): i. m. 258.

² Almási szerint: „A birtok a tárgyi értelemben vett ingó dologi jog keretintézménye. Keretintézménye azért, mert a birtok szabályai között van helye azoknak a legfontosabb jogi tényeknek, amelyek az összes ingó dologbeli jogosultságokat mozgatják. *Ugyanis a birtokügylet az ingókra vonatkozó dologbeli jogosultságok ügyleti keletkezésének, változásának és megszűnésének alapsémája és eszköze.*” ALMÁSI (1928): i. m. 86. Ez a megközelítés hatályos jogunkban is megállja a helyét.

³ ALMÁSI (1928): i. m. 83. Ugyanígy fogalmazott Szász István is: „az újabb magyar felfogás [...] a birtokban nemcsak tény, nemcsak tényleges hatalmat lát, hanem egy *a dolog feletti tényleges hatalomhoz kapcsolódó különös alanyi jogot, mégpedig egy nempolarizált dologi jogot.*” SZÁSZY (1943): i. m. 258. A polarizált és nem polarizált magánjogi jogokhoz lásd ugyanacsak SZÁSZY (1943): i. m. 178. és köv.

A birtok kapcsán gyakran szólunk dologi birtokviszonyról és egyéb birtokviszonyról. Az előbbi a szűkebb értelemben vett dologi jogi kérdéskör, amikor a birtoklás a polgári jogi jogviszonyokban dologi joggal kapcsolatos, dologi jogi jogintézménnyel hozható és hozandó összefüggésbe. Így például komoly jelentősége van a birtoknak az ingó átruházás, az el-sajátítás, találás stb. eseteiben vagy a tulajdonosi részjogosítványok gyakorlása kapcsán. De birtokviszony létrejöhet olyan alakban is, amely túlnyomórészt kötelmi alakot ölt, mint például a bérlet vagy letét, dolog birtoklásával járó megbízás nélküli ügyvitel stb. esetében. Ez utóbbiak alapvetően kötelmi jogi (esetleg családjogi, öröklési jogi stb.) szabályok alá esnek.⁴

A birtoklás eleme a birtokos birtoklási (a birtokláshoz fűződő) akarata (*animus possidendi*) és ennek az akaratnak a külvilágban, valamilyen formában érzékelhető tényekben való megvalósítása (*corpus possidendi*). Az előbbi – *animus* – az az akarat, amellyel valaki a dolgot vagy annak valamely rész-hasznavehetőségét – megfelelő szándékkal – hatalmi szférájába vonta és ott tartja.⁵ A második ezzel szemben inkább egy állapot, amelynél fogva a dolog ténylegesen valakinél van, vagy legalábbis az illető számára a ráhatás lehetősége adott.⁶ Előfordul olyan jogi helyzet, ahol a birtoklási akarat és a ténylegesség egyenértékű elemek a birtokviszonyban (például az elbirtoklás esetében), de van olyan is, ahol a birtoklás tényéhez valamilyen formában előny fűződik (például jogos birtok védelme a birtokvédelem során).⁷

A birtoklási akarat a birtokviszony fennállása alatt elméletileg állandó (legfeljebb intenzitása csökken, értve ez alatt, hogy a birtoklási akarat annak hangoztatása nélkül is fennáll), teljes megszűnése a birtokviszonyt jellemzően megszünteti (például a birtoklással való felhagyás, *derelictio* szándékával). Ahogyan a birtok kapcsán látni fogjuk, ez a tétel sem kőbe vésett: az *animus possidendi* nem lehet minden esetben kimutatni – alkalmanként éppen a *corpusból* lehet rá visszakövetkeztetni, vagyis abból, hogy a birtokos a birtokot magánál tartja.⁸ A birtoklási akarat meg is változhat (átalakulhat) olyképpen, hogy a korábbi birtokost (esetleg más jogcímen) továbbra is birtokosnak kell tekinteni. Ha például a tulajdonos az ingó dolgot bére adja, kizárólagos birtokosi minősége főbirtokká változik, albirtokosként pedig a bérlőt kell figyelembe venni. A *corpus* hasonlóképpen változékony és viszonylag rugalmas intézmény. A polgári jog nem is követel meg a *corpushoz* teljes, tényleges fizikai birtokot.⁹ Nem szűnik meg a birtoklás ténylegessége, ha például a dolog

⁴ Magától értetődik ugyanakkor, hogy e jogi helyzetek mondhatni tiszta dologi jogi hatásokat is maguk után vonhatnak. Gondoljunk a bérbeadó és a bérlő közötti birtokvitára, birtok kiadása iránti igény érvényesítésére! Egyszerűen szólva: ahogyan dologi jog sarkában is teremhet kötelelem, úgy kötelmi jogviszony is vonzhat dologi jogi joghatásokat. E különleges – értve: nem kifejezetten dologi jogi – birtokviszonyokhoz lásd röviden például SZÁSZY (1943): *i. m.* 263., rögzítve, hogy a birtokviszonyok között legnagyobb jelentősége azért mégis a dologi birtokviszonynak van.

⁵ TÓTH (1930): *i. m.* 7.

⁶ Lásd e kérdéshez SZÁSZY (1943): *i. m.* 262.

⁷ Ptk. 5:7. § (2) bek.

⁸ Elfogadott tétel a magánjogban. „a birtoklási akarat sohasem kell, mint valóságos, mint valósággal (in concreto) meglevő, kell csupán mint vélelmezett. Vélelmezett pedig a birtoklási akarat magából a corpus tényéből, abból, hogy valaki a dolgot csakugyan magánál tartja.” TÓTH (1930): *i. m.* 10.

⁹ Tóth szerint például „a kapcsolatnak merő corporalis, fizikai mivoltából enged a jog. Nem kívánja a fizikai kapcsolatot a személy s a dolog között vagy a személy s a dolog valamely részhasznavehetősége között.” TÓTH (1930): *i. m.* 12. Elfogadj a *corpust* a magánjog már a használat, ráhatás lehetősége esetében is. TÓTH (1930): *i. m.* 8.

hosszabb-rövidebb időre a tulajdonos tényleges hatalma (testi őrizete) alól kikerül, (például a kabátot egy nem őrzött ruhatárban helyezi el.) A Ptk. 5:4. § (2) bekezdése azt is kifejezetten kimondja, hogy nem szűnik meg a birtok (nem vész el) azzal, hogy a birtokos a tényleges hatalom gyakorlásában időlegesen akadályoztatva van. A tényleges birtoklás elvesztése viszont – akár meglévő *animus*, birtoklási akarat ellenére is – jogi következménnyel járhat (például az elbirtoklás megszakad,¹⁰ vagy a kézizálogjog megszűnik).¹¹ Az *animusra* és a *corpusra* vonatkozó e szabályok – mint látható – határozott kiindulópontjuk ellenére viszonylag nagy rugalmasságot mutatnak. Szerepük lesz azonban a későbbiekben a birtokvédelem, a birtokosok egymás közötti viszonyának taglalásakor.

Megjegyzést érdemel, hogy a birtoklás megvalósulásához, a birtoklás mikéntjéhez a polgári jog külön szabályokat, megszorításokat is fűz. Így például a birtokátruházás egyes módjai nem állnak meg a kézizálogjog esetében,¹² de bizonyos értelemben a birtoklás megszokott szabályai módosulnak a megbízás nélküli ügyvitel¹³ vagy a bizalmi vagyonkezelés¹⁴ körében. Ezekben a kötelmi esetekben a birtokláshoz kisebb-nagyobb mértékben őrzési kötelezettség is párosul, amely megváltoztatja a birtokviszony alakulását. Akárhogyan is legyen a birtok fogalmi alkotóelemeinek – *animus* és *corpus* – fennállása, jogi minősítése felől mindig körültekintés után, az eset összes körülményeinek mérlegelésével, a közfelfogás szerint lehet és kell állást foglalni.

A polgári jogban szokás különbséget tenni a (dologi) birtokviszony tartalma, terjedelme tekintetében tulajdonosi, szolgalmi vagy zálogjogi birtok (zálogbirtok) között, ezt azonban ehelyütt nem részletezzük.¹⁵

Itt kell viszont említést tennünk a birtok és bírlálás megkülönböztetéséről. Utóbbi – amelyet sok esetben *detentióként* tárgyal a jogi irodalom – a dolog felett pusztán tényleges hatalom, amelyet a bírlaló a saját nevében ugyan, a birtokos javára, a birtokos érdekében és utasításai szerint gyakorol, ebben az értelemben a birtokostól egyfajta függő viszonyban.¹⁶ Van olyan jogi irodalmi álláspont, amely szerint a bírlaló egyenesen a birtokos megbízottja.¹⁷ Ma a birtok és a bírlalat közötti különbség elhalványul, lényegében az utóbbit is birtokosként említjük.

¹⁰ Ptk. 5:49. § (1) bek. c) pont.

¹¹ Ptk. 5:142. § (1) bek. c) pont.

¹² Ptk. 5:94. § (3) bek.

¹³ Ptk. 6:585. §.

¹⁴ Ptk. 6:310. §.

¹⁵ Lásd például ALMÁSI (1928): *i. m.* 99. és köv.; TÓTH (1930): *i. m.* 16. Ugyanígy nem ejtünk szót a telekkönyvi birtokról sem.

¹⁶ „A bírlaló (szolgabirtok) a dolgot más nevében, más érdekében, más részére, más utasításai szerint tartja hatalmában.” SZÁSZY (1943): *i. m.* 259. A birtokot sok más szerzőtől eltérő jogi állásponton tárgyaló Kolosváry a birtok és a bírlalat közötti különbséget sokkal élesebbnek látja. Például KOLOSVÁRY BÁLINT (1907): *A magyar magánjog tankönyve I. kötet*. Budapest, Politzer. 318. Álláspontja szerint a letéteményes egyszerű bírlaló, hatályos jogunk szerint viszont – vessd össze: Ptk. 5:1. § (1) bek. – egyértelműen birtokos.

¹⁷ ALMÁSI (1928): *i. m.* 95.

1.2. A birtok nemei

A dologi jogban lényeges különbség áll fenn a saját és az idegen birtok között. Saját birtokról (működését tekintve sajátkénti birtoklásról) beszélünk akkor, amikor a birtokos a dolgot sajátjaként – mint magáét – tartja a hatalmában. Ebben a vonatkozásban a birtok elemei közül döntően az *animust* értékeljük (ezen belül is az *animus dominii*). Sajátkénti birtokos mindenekelőtt a tulajdonos (éppen ezért szokás a saját birtok kapcsán tulajdonosi birtokról is beszélni), de sajátjaként birtokol az is, aki nem tulajdonos ugyan, de nem tud a birtoklása (tulajdonjoga) hiányáról, vagy tudja, hogy nem tulajdonos, a birtoklását azonban véglegesnek tartja. Ennek a jogi helyzetnek szerepe lesz az elbirtoklás, azon belül is kiváltképpen a jogcímes elbirtoklás intézménye¹⁸ kapcsán. Saját birtokos bizonyos értelemben a tolvaj is, bár az ő birtoklása – kevés kivétellel (például az őt zavaróval szemben akár birtokvédelmet is kaphat) – a jogi következményeket tekintve a pusztá ténylegességre (*corpus*) szorul vissza. A bűncselekménnyel, csalárd úton szerzett birtok ugyanis – amint arra később röviden kitérünk – minősített hibás birtok (álbirtok).

Idegen birtokos az a személy, aki a dolog feletti tényleges hatalmat más személytől származtatja vagy valamilyen jogviszonyból fakadóan gyakorolja. Így például idegen birtokos a dolog bérlője vagy a szívességi használó (haszonkölcsönbe vevő). E tipikus élethelyzet miatt nevezzük az idegen birtokot (a tulajdoni birtok elnevezéssel szemben) használati birtoknak is. Használatra nem jogosító idegen birtok illeti meg azonban a kézi-zálog jogosultját,¹⁹ főszabályként a letéteményest.²⁰ Különleges jogi helyzet jellemzi azt a személyt, aki valamilyen dolog visszatartására jogosult (például a bérlő használati jog nélküli birtoklása).²¹

Az idegen birtok jellemző esete – amint arra az imént kitértünk – a származtatott birtok, vagyis amikor a dolgot a maga valóságában hatalmában tartó személy a birtoklásra vonatkozó jogát más személytől (jellemzően a tulajdonostól) származtatja. Ilyenkor beszélünk fő- és albirtokról. Az a személy, aki a dolog birtokát átengedi, akitől a másik személy birtoklási joga ered, a polgári jogi terminológia szerint főbirtokosnak tekintendő, míg a másik (ténylegesen birtokló) személyt albirtokosnak nevezzük.²² Szokás ezzel kapcsolatban elsődleges és másodlagos birtokról is beszélni. Ebben a vonatkozásban azonban a figyelemirányító jogi tény a ténylegesség: ennek folytán a tulajdonos (főbirtokos) má-

¹⁸ Ptk. 5:45. §.

¹⁹ Ptk. 5:94. §.

²⁰ Világos, hogy az idegen birtokra a „használati birtok” elnevezés a letéteményesre jellemzően nem áll meg, másrészt nem téveszthető szem elől, hogy a letéteményes birtoka nem klasszikus dologi birtokviszony, hanem – mint említettük – kötelmi jogon nyugvó birtokjog. (Ptk. 6:361. §)

²¹ Ptk. 6:341. § (2) bek.

²² A birtokból főbirtok és albirtok keletkezését folyamatként látja, és a birtokjogból bizonyos jogosultságoknak leválásáról és jogutódlás következtében más személy hatalmába való áttolódásról beszél ALMÁSI (1928): *i. m.* 94.

sodlagos birtokosnak minősül, míg a dolog felett ténylegesen hatalmat gyakorló albirtokos elsődleges birtokos.²³

A dologi birtokviszony vizsgálata során gyakran kerül elő a birtoklás jogszerűségének, jogosságának, illetőleg a birtokos tudatállapotának (a birtokra vonatkozó vélekedésének stb.) kérdése is, de akár a békés birtoklás²⁴ is lényeges kérdésnek minősülhet. Ezekkel a kérdésekkel a megfelelő helyen foglalkozunk, így például külön tárgyaljuk a birtokvédelem²⁵ és a jogalap nélküli birtoklás²⁶ szabályait. Külön említésre érdemes azonban a jóhiszemű és rosszhiszemű birtoklás megkülönböztetése.

Jóhiszemű az a birtokos, aki alappal feltételezheti, hogy birtoklásának jogszerű alapja van, hogy a birtokláshoz vezető jogcíme érvényes. Tóth így fogalmazott: „a jóhiszeműség a birtokra vonatkozólag az az állapot, amikor valaki, mint birtokos nem tudja azt, hogy a birtok a konkrét jogszabály (joghatás) szempontjából hiányos vagy hibás, a jog szabályainak nem megfelelő.”²⁷ Rosszhiszemű ezzel szemben az a birtokos, aki tudja vagy kellő körültekintés tanúsítása mellett tudnia kellene arról, hogy a birtokláshoz nincs jogcíme. A jóhiszemű birtokos könnyen lehet jogellenes birtokos is egyben, mint például az a személy, aki (anélkül, hogy erről tudnia kellene) érvénytelen végrendelet alapján kerül a hagyaték birtokába (álörökös). A rosszhiszemű birtokos mindig jogellenes birtokos (olyan, aki a birtoklás hibájának tudatában van, vagy azt tudnia kellene).

A dologi jogban számos esetben teszünk különbséget jó- és rosszhiszemű birtokos között, aminek általában az a lényege, hogy a jóhiszemű birtokos előnyben, kedvezőbb elbírálásban, privilégiumban részesül a rosszhiszemű birtokoshoz képest, akit a jog (a nem tolerált tudatállapot miatt) valamilyen előnytől foszt meg, hátrányos helyzetbe szorít. Ilyen jogi mérlegelést tartalmaznak például a túlépítés szabályai,²⁸ ahol a rosszhiszemű túlépítővel szemben szigorúbb következmények is támaszthatók, de példaként hozható a nem tulajdonostól való tulajdonszerzés is, amely privilégiumban csak az ingó dolog jóhiszemű (és visszerhes) megszerzője részesülhet.²⁹ Gyakran előfordul az is, hogy választási jog gyakorlása (például feldolgozás)³⁰ vagy tehermentes szerzés fordul meg azon, hogy a jogszerző jóhiszemű volt-e.³¹ Megjegyzendő, hogy ezek az utóbbi példák a birtokon túlmutatva sokszor inkább már a tulajdonjog területére nyúlnak át, bár a tulajdonszerzésnek – mint látni fogjuk – a birtokátruházás sokszor hangsúlyos eleme. Végül említést érdemel, hogy sok esetben a polgári jog külön figyelmet szentel a jóhiszemű birtoklás rosszhiszeművé fordulásának.³²

²³ Egy példával élve a Ptk. 5:3. § (2) bek. b) pontja szerint a birtokátruházás megvalósulhat olyképpen is, hogy a tulajdonos (eredetileg sajátkénti, tulajdonosi birtokos) a dolog tulajdonjogát átruházza, ám a vevővel való megállapodás alapján a dolog – szívésségi használat jogcímén – továbbra is magánál tartja. Az adásvételi szerződéshez kapcsolódó birtokátruházás folytán a vevő tulajdonosi (saját) birtokossá válik, a haszonkölcsön-megállapodás alapján főbirtokosnak minősül. Birtoklása másodlagos birtok. Az eladó a korábbi saját birtok helyett idegen birtokossá válik, akinek a jogi helyzete albirtokosi pozícióban, elsődleges birtokosként minősíthető.

²⁴ Ptk. 5:7. § (2) bek.

²⁵ Ptk. 5:5. § és köv.

²⁶ Ptk. 5:9. § és köv.

²⁷ TÓTH (1930): *i. m.* 21.

²⁸ Ptk. 5:29. §.

²⁹ Ptk. 5:39. § (2) bek.

³⁰ Ptk. 5:65. § (3) bek.

³¹ Ptk. 5:44. § (2) bek.

³² Például Ptk. 5:29. § (1) bek.

Mai jogirodalmunkban már kevésbé használatos az úgynevezett álbirtok fogalma. Álbirtoknak a rosszhiszemű birtoklás minősített eseteit tekintjük, konkrétan azokat az eseteket, amikor a birtokos a birtokba erőszakosan (*vis*) beletolakodik, vagy a birtoklásba alattomos ravaszkodással becsúszik (*clam*), vagy állandó joggá igyekszik változtatni azt, ami neki csak szívességből és állandó lekötöttség nélkül engedtetett meg (*precarium*) – mondja szemléletesen Kolosváry.³³ Régebbi magánjogunk az ilyen birtoklást a benne rejlő súlyos jogi hiba miatt álbirtoknak, nem valódi birtoknak minősítette, szemben például a rosszhiszemű (tehát bizonyos értelemben szintén hibás) birtokkal. Ennek egyik jogkövetkezménye az volt, hogy az álbirtokos nem szerezhetett elbirtoklás útján tulajdont.³⁴

A birtoklás ténylegessége kapcsán gyakran merül fel a közös birtoklás. Közös birtok alatt szűkebb értelemben³⁵ azt érthetjük, amikor egy adott dolgot többen egyszerre, de egymást nem kizáróan birtokolnak. A közös birtok megvalósulhat olyképpen, hogy mindegyik birtokos ténylegesen is egyszerre használja a dolgot (például közösen lakják az ingatlant), de úgy is, hogy akár célszerűségi, akár szükségszerűségi okból a birtoklást (használatot) időben és (vagy) térben megosztják (példákat lásd a közös tulajdon tárgyalásakor), ez nem érinti a birtoklás közös jellegét. Közös birtok áll elő például a közös tulajdon, valamint a több személyt együttesen megillető haszonélvezet esetében,³⁶ de a kézizálogjog létrejöttéhez szükséges birtokátruházás is megvalósítható közös birtok útján. Az előbbi esetben rendszerint nagyjából azonos érdekhelyzetben állnak a birtokosok, az utóbbi esetben viszont a közös birtokosok között egyértelmű jogi érdekellentét áll fenn, amelynek jogi következményei is vannak.

2. A birtok keletkezése, megszerzése és a birtokátruházás

2.1. A birtok megszerzése általában

A Ptk. 5:2. §-a értelmében „A dolog birtokát megszerzi, akinek a dolog tényleges hatalmába jut.”

A birtok megszerzése – általános megközelítésben – azzal történik meg, hogy a birtoklási akarat és a tényleges birtok (*animus* és *corpus* a fenti értelemben) megvalósul.³⁷ Ez a birtoklási akarat természetesen nem értelmezhető mereven, akár hallgatólagosan vagy a körülményekből következtethetően is megvalósul, nem kell kifejezettnek lennie. Az *animus* tehát meglehetősen rugalmasan kezelhető. Ugyanez mondható a birtoklás ténylegességének kifejezésre juttatásáról is, értve ez alatt, hogy a tényleges birtokhoz nem szükséges a tényleges fizikai hatalom.³⁸ Egy további példával is élhetünk: a birtokos ha-

³³ Almási viszont az álbirtokot a jogszerűtlen, érvénytelen birtokkal azonosítja, ami nem esik egybe a Kolosváry-féle megközelítéssel. ALMÁSI (1928): *i. m.* 97.

³⁴ Ilyen értelmű szabályt tartalmaz a hatályos Ptk. 5:47. § (1) bek. is.

³⁵ Azért szűkebb értelemben, mert a közös birtok tágabb értelmébe például a főbirtok és albirtok megkülönböztetését igénylő jogi helyzetek is beletartoznak.

³⁶ Ptk. 5:147. § (2) bek.

³⁷ TÓTH (1930): *i. m.* 24. A szerző megjegyzi azonban, hogy nyilván szükséges e kettő mellett a jogviszony – ehelyütt dologi jogi jogviszony – egyéb elemeinek (alany, tárgy) megléte is.

³⁸ Utaltunk arra is, hogy a dologtól való fizikai eltávolodás sem jelenti feltétlenül a birtok megszűnését [vesd össze: Ptk. 5:4. § (2) bek. is].

lálával vagy jogutódlással való megszűnésével a dolog birtoka a hagyaték megnyíltával vagy a jogutódlással – a jogelő birtoklási jogcímét is magával vonva – az örökösre vagy a jogutódra átszáll.³⁹ Ehhez a birtokszerzéshez tehát a jogszabály rendelkezése elegendő, így például nem akadályozza az *ipso iure* beálló birtokszerzésnek az örökös távolsága, vagy az, hogy az örökhagyó haláláról nem is tud.

A birtok megszerzése esetenként változó módon valósul meg, általános szabályok nehezen alkothatók erre a jogi tényre. Ismeretes olyan birtokszerzés, amely az előző birtokostól függetlenül következik be, akár azért, mert a dolognak egyáltalán nem volt korábban birtokosa, vagy azért, mert az előző birtokos a birtoklással a tulajdonról való lemondás szándékával felhagyott. Mindkét eset a gazdátlan javak elsajátítása alá esik.⁴⁰ Elképzelhető olyan eset is, amikor az új birtokos birtoklási – akár tulajdonszerzési céllal is párosuló – akarata az aktuális birtokos mellé lép, például találás vagy elbirtoklás esetén.

Mind a találás, mind az elbirtoklás esetében esetleg utólag derül ki, hogy a dolgot elveszítő vagy a dologat elhanyagoló birtokos a birtoklás jogi elemeitől milyen mértékben távolodott el. A tulajdonos az elveszített dologért jelentkezhetsz,⁴¹ de elvesztésébe bele is nyugodhat. Az elbirtokló birtoklásával szemben a tulajdonos felléphet, tulajdonosi jogait az elbirtoklási idő eltelte előtt bármikor gyakorolhatja, de ettől el is tekinthet. A tulajdonos birtokosi akarata tehát egy aktussal is megszűnhet, de olykor a birtok lassú „felolvadásának” is tanúi lehetünk.

A birtok megszerzésének másik útja a jelenlegi birtokos közreműködésével valósul meg: legátfogóbb értelemben ilyenkor beszélünk a birtok átruházásáról. Ilyenkor a birtokszerzés a birtokos általi átadás és a birtokszerző általi birtokba vétel együttes aktusával valósul meg azzal, hogy – amint látni fogjuk – a birtokátruházás módjai szintén nagyon sokfélék lehetnek. Jelentősége miatt ezt a kérdést a következőkben külön tárgyaljuk.

2.2. A birtokátruházás

A birtokátruházás – másképpen a birtokügylet – jelentőségére élesen mutatott rá Almási, amikor kifejtette, hogy a birtokügylet a dologbeli jogosultságok forgalmának eszköze. A birtokátruházás folyamata azért is fontos intézménye a polgári jognak, mert az ingók forgalma (értve ez alatt a dologbeli jogokat is) olyan módon megy végbe, hogy a jogosult a konkrét dologbeli jog által színezett (vagyis általa meghatározott) birtokügyletet létesít, változtat vagy szüntet meg.

A birtokviszony jogviszonyként való szemlélete – szemben azzal a korábban sokáig uralkodónak tekintett állásponttal, amely szerint a birtok alapvetően ténykérdés – jól tükröződik a birtokátruházás Ptk.-beli szabályaiban. A birtokátruházás a kötelmi jog dinamikus tulajdonságait sokban felidéző, kétkomponensű jogügylet: az érintett felek megállapodása és erre tekintettel a birtok átadása. A kettő együtt eredményezi a birtok átszállását.

³⁹ Lásd például Ptk. 5:4. § (3) bek., TóTH (1930): *i. m.* 29. Az örökhagyó halálával az örökséget megszerző örökös *ipso iure* birtokossá is válik, vesd össze: Ptk. 7:87. § (2) bekezdés; több örökös esetében pedig közös birtok keletkezik, vesd össze: Ptk. 7:92. §.

⁴⁰ Ptk. 5:52. §.

⁴¹ Ptk. 5:61. §.

A Ptk. 5:3. § (1) bekezdése értelmében a birtok átruházása a dolog feletti tényleges hatalomnak az erre irányuló megállapodás alapján való átengedésével valósul meg. A birtokátruházásra a szerződés létrejöttére és érvényességére vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni. A megállapodás tehát érvényes jogcímet feltételez, amelynek alapján – erre tekintettel – történik meg az átadás. Az átadás maga – vagyis a *traditio*, annak valamennyi alább ismertetendő nemében – dologi jogi ügylet.

A birtokátruházás lehetséges, törvény által elismert módozatai a következők:

Traditio az egyszerű kézből kézbe való átadás, amelynek következtében a korábbi birtokos birtokjoga megszűnik, és egyidejűleg új birtokviszony keletkezik. Ezt a birtokátruházási módot a Ptk. 5:3. § (1) bekezdésének általános fogalma szerint a dolog feletti tényleges hatalomnak az erre irányuló megállapodás alapján való tényleges átengedéseként jellemezhetjük (régébbi terminológiával élve tényleges átadás).

Brevi manu traditio. A Ptk. 5:3. § (2) bekezdésének a) pontja szerint a birtokátruházás – erre irányuló megállapodással – megvalósulhat olyképpen is, hogy a birtokot megszerző fél (például a vevő) a dolgot albirtokosként (például bérlőként, hasznélvezőként vagy szívésségi használóként, esetleg kézizálog-jogosultként stb.) már birtokában tartja. Tóth – nagyon szemléletesen – úgy fogalmaz, hogy ilyenkor „egy kevesebbet érő birtokból többet érő birtok lesz, merő spirituáléval”.⁴² A birtokátruházásnak ez az esete azért „rövid kéz” vagy „rövid út”, mert átadás fizikai értelemben nincs is: ami megváltozik, az a birtokláshoz kapcsolódó *animus*, végső soron a birtoklás jogcíme.

Constitutum possessorium, amely az előbbi – a *brevi manu traditio* – ellentéte. Ilyenkor a birtokátruházás azzal valósul meg, hogy az átruházó fél a dolgot albirtokosként továbbra is birtokában tartja.⁴³ Ilyenkor a többet érő (például tulajdoni, saját) birtokból a birtokátruházásban való megállapodással kevesebbet érő (idegen, használati) birtok lesz (például az eladó a dolgot azonnal bérbe is veszi, vagy az adásvételi ügyletben a maga javára holtig tartó hasznélvezeti jogot tart fenn).

A birtokátruházás további lehetséges módja a *longa manu traditio*, amelynek lényege, hogy a birtokot átruházó és a leendő birtokszerző megállapodnak abban, hogy a birtokos felhagyja a birtoklással (megszünteti a dolog feletti tényleges hatalmat) annak érdekében, hogy a birtokszerző a dolog felett – a birtokba lépéssel – birtoklási jogot szerezhessen.⁴⁴

A Ptk. 5:3. §-ának (4) bekezdése értelmében amennyiben a dolog harmadik személy birtokában van, a birtokátruházás a dolog kiadása iránti igénynek a birtokot szerző félre való átruházásával is megvalósulhat (*cessio vindicationis*). Itt is szükséges, hogy az átruházó és a birtokot megszerző között megállapodás legyen.⁴⁵

Vitatott, hogy a jelképes átadás elfogadható-e birtokátruházási módként vagy sem. Jelképes átadásról – vagy a régi magyar magánjog szerint közvetett átadásról – akkor beszélünk, ha a birtokátruházás a dolgot magát nem érinti, hanem a felek megállapodása alapján egy másik dologra vonatkozik, amely utóbbi azután a birtokba veendő dologhoz a hozzájutást, a rá vonatkozó rendelkezési lehetőséget megnyitja, lehetővé teszi (például értékes könyvállomány birtokba bocsátása a könyveket tartalmazó szekrény kulcsának át-

⁴² TÓTH (1930): i. m. 39.; SZÁSZY (1943): i. m. 262.

⁴³ Ptk. 5:3. § (2) bek. b) pont.

⁴⁴ Ptk. 5:3. § (3) bek.

⁴⁵ Ez a helyzet például abban az esetben, amikor az eladó azért nincs a dolog birtokában, mert azt valaki más – esetleg jogellenesen – magánál tartja.

adásával). A Ptk. kógens dologi jogi szabályozási módszeréből arra kell következtetnünk, hogy ezt a lehetőséget a jogalkotó nem kívánta kifejezetten megengedni, arra szorítva a feleket, hogy a Ptk.-ban szabályozott *traditio-formákat* vegyék igénybe. Megjegyzést érdemel, hogy a jelképes átadás megállhatja a helyét, ha ahhoz – példának okáért a szekrénykulcs átadásához – *longa manu traditio* megállapodás kapcsolódik.⁴⁶

Nem esik e problémakör alá az a „közvetett átadás”, amikor a dolog feletti jogi uralmat – más tantárgy keretében ismertetett szabályok szerint – értékpapír testesíti meg. Erre példa a közraktári jegy, amely a közraktárvállalatnál elhelyezett (kissé leegyszerűsítve: letétbe vett) árukról kiállított értékpapír. A közraktári jegy úgynevezett árujegy része dologi jogi értékpapír, amely a dolog feletti rendelkezési jogot a papírba sűriti (inkorporálja).⁴⁷ Ilyenkor a dolog feletti rendelkezés – akár a dolog tulajdonjogának átruházása – az értékpapíron keresztül történik meg.

A birtokátruházás dologi jogi intézmény, szerepe és jelentősége azonban a dologi jogon messze túlmutat. A birtokátruházás szabályait hívja fel például az adásvétel,⁴⁸ az ajándékozás,⁴⁹ de az anyagi értékpapírjog szabályain át a pénzügyi lízingszerződésig találkozunk ezzel a fogalommal. Megjegyzendő, hogy a birtokátruházás konstrukciója és jogi logikája jelenik meg a követelések és jogok átruházásának eseteiben is. Ezeket a kérdéseket a köztelmi jogban fogjuk tárgyalni.

3. A birtok megszűnése

A birtok megszűnésének kézenfekvő esete a birtok megszüntetése a tulajdonjoggal való felhagyás szándékával, megjegyezve, hogy a birtoklási akarat megszűnésének kifejezésre juttatása is akkor jár a birtok megszűnésével, ha a fizikai (tényleges) helyzet ezzel egybevág, de legalábbis a külvilágban tanúsított magatartás ezzel nem ellentétes (Marton példája szerint nem lehet úgy a páncélszekrényben elhelyezett értéket derelinkválni, hogy közben a kulcsát magunknál tartjuk). De említhető az a helyzet is, amikor a dolog birtokát a korábbi birtokos jogának megszűnése mellett más birtokos szerzi meg (birtokátruházás). Akár így, akár úgy, a birtok megszűnése szempontjából fontos a véglegesség, amit a Polgári Törvénykönyv is kifejez: a Ptk. 5:4. § (1) bekezdése szerint a birtokot a birtokos elveszti, ha a dolog feletti tényleges hatalom gyakorlásával véglegesen felhagy, vagy ha a dolog birtokát más szerzi meg. Az 5:4. § (2) bekezdése szerint pedig a birtok nem vész el azzal, hogy a birtokos a tényleges hatalom gyakorlásában időlegesen akadályoztatva van.⁵⁰

Az egyébként, hogy a birtokkal való felhagyás *derelictiót* vagy birtokátruházást valósít-e meg, lényegében azonos *corpus (corpusban* beálló változás) mellett sok esetben

⁴⁶ Ilyenkor szoros értelemben a birtokátruházás már nem is jelképes – például az átruházott gépjármű mellett állva átnyújtott indítókulcs –, hanem a fenti átruházási módok valamelyike alá esik.

⁴⁷ Vesd össze: Ptk. 6:565. § (3) bek.

⁴⁸ Ptk. 6:251. §.

⁴⁹ Ptk. 6:235. §.

⁵⁰ Megjegyezzük, azzal sem, ha a birtokos birtokától időlegesen eltávolodik. A tulajdonos például nem kerülhet olyan távol a dologtól, hogy az az *animus* megléte esetén – az életszerűség és észszerűség keretein belül gondolkodva – birtokosi minőségének megszűnését eredményezné.

kizárólag a birtokláshoz fűződő akaratban végbemenő változás, a birtoklási szándék mentén dönthető el.⁵¹

A birtok nemeinek tárgyalásakor szó volt róla, ezért ehelyütt csupán utalunk arra, hogy a birtokláshoz való jogban változás beállhat úgy is, hogy a birtok nem szűnik meg: nem minden birtokátruházás⁵² jár egyúttal a birtok elvesztésével is. A *constitutum possessorium* útján megvalósuló birtokátruházás mindkét érintett személy – birtokátruházó és birtokszerző – birtoklási jogában változást eredményez: az előbbinél a birtok ténylegessége nem változik, ám a birtokjog minőségileg alábbszáll (tulajdonosi birtokból használati birtok válik), míg a másik fél tényleges fizikai hatalom nélküli birtokot (saját, tulajdoni birtokot) szerez.

Végül utalunk rá, hogy a birtokos halálával vagy jogutódlással való megszűnésével a dolog birtoka a hagyaték megnyílásával vagy a jogutódlással az örökösre vagy a jogutódra száll át. Az örökös vagy a jogutód birtokosi helyzetét az örökhygyó vagy a más jogelő birtokláshoz való jogcíme határozza meg.

4. A birtokvédelem

4.1. A birtokvédelelről általában

A birtok jogintézményének jelentősége – ahogyan arra korábban már rámutattunk – a birtokhoz fűződő joghatásokban áll, azokban ragadható meg leginkább: az egyik ilyen birtokhoz fűződő jogi hatás pedig a birtokvédelem iránti igény. Kolosváry például – aki egyébként a birtokot leginkább pusztá ténylegességgként jellemezte⁵³ – így írt: „a birtok jogi jelentősége főleg abban fekszik, hogy a személy és dolog közötti ezt a tényleges állapotot a jogrend hathatós védelemben részesíti. Arra nézve, hogy e védelemnek mi a jogi fundamentuma, a tudomány még máig sem jutott egyhangu megállapodásra.”⁵⁴

A birtokvédelem alapjának a kódex rendelkezései a birtoklás tényét tekintik. A Ptk. 5:5. § (1) bekezdése azt az elvet rögzíti, hogy birtokától jogalap nélkül senki sem fosztható meg – még az egyébként jogalap nélkül birtokló sem – az önkényes beavatkozással szembeni védelemnek (tehát a birtokvédelemnek) nem előfeltétele a birtoklás jogosságának abszolút bizonyítása. Ez a rendelkezés a birtokvédelem mondhatni közös (fogalmi) szabályai között szerepel, tehát nem az egyes birtokvédelmi lehetőségek jellemzőjéről van szó, hanem általános normáról. Ez a birtokvédelem jogi indokaként is felfogható. A birtokvédelmet tehát alapvetően a birtok maga teszi lehetővé, nem pedig a tulajdonjog vagy a birtokos szerződésen alapuló jogai stb.⁵⁵ Ebből az is következik, hogy a dologi jogi és a kötelmi jogi szabályok szerint birtoklásra jogosultak birtokának védelmére szolgáló eszközök ugyan-

⁵¹ Szász-Schwarz Gusztáv szemléletes példájával élve: egy fiatalember a villamoson utazik, egy megállóban feláll a helyéröl, ezt a helyet pedig egy ifjú hölgy elfoglalja. Ha a fiatalember azért állt fel, mert megérkezett és le kell szállnia, *derelictióról* van szó. Ha azért állt fel, hogy a helyét átadja, és azt a kisasszony elfoglalhassa, *traditíóval* állunk szemben.

⁵² Amelyet egyébként a Ptk. 5:4. § (1) bekezdése a birtok megszűnésével kapcsolatban tárgyal, persze értve alatta, ami értendő.

⁵³ KOLOSVÁRY (1907): i. m. 292.

⁵⁴ KOLOSVÁRY (1907): i. m. 295.

⁵⁵ Mivel azonban a birtok és a birtoklás rendkívül sokszínű jelenség, a birtokvédelmi helyzetek is szivárványszínbén pompáznak.

azok. Még tovább lépve: helyesen mutat rá az Indokolás, hogy a birtokvédelemre vonatkozó szabályok a kötelmi jogosultat is védik azzal, hogy nem kell a kötelmi jogviszonyok relatív szerkezetéből adódó nehézségekkel számolni és a kötelmi jogosultnak a jogvédelem iránti jogcímét a jogellenes behatással szembeni védekezés érdekében külön alátámasztani. A birtokvédelemre való jogosultság ezért – mondhatjuk – első ránézésre mind a birtokláshoz való jogcímtől, mind pedig a birtoklás jó- vagy rosszhiszeműségétől is független.⁵⁶ Más kérdés, hogy ezek a körülmények a birtokvédelem további szabályait átszínezhetik, módosíthatják, a birtokviszony megzavarásában érintett személyek egymáshoz való viszonyát meghatározhatják.⁵⁷

Ha tehát a birtokost birtokától jogalap nélkül megfosztják vagy birtoklásában zavarják, vagyis vele szemben tilos önhatalmat gyakorolnak, őt birtokvédelem illeti meg.⁵⁸ Mivel azonban a birtokvédelem jogintézményét a birtok önálló alanyi jogként való felfogásából vezethetjük le, vagyis birtokvédelem kapcsán a birtokost megillető birtokvédelemről, birtokvédelem iránti igényről, vagyis alanyi jogról beszélünk, a birtokos birtokhoz való joga azonban – mint láttuk – sokféle jogi alapon nyugodhat, ebből az is következik, hogy a birtokvédelem közös szabályait a Polgári Törvénykönyvnek is szükséges mértékben úgymond differenciálnia kell. A törvény 5:5. § (3) bekezdése elsőként is kimondja, hogy az albirtokos jogcíme szerint részesül birtokvédelemben a főbirtokossal szemben. Ez a származtatott birtok egyenes következménye.

Ennek alapján a birtokvédelem megilleti a bérlőt a bérbeadóval, a haszonbérlőt a haszonbérbe adóval stb. szemben, ha a birtoklásra a közöttük fennálló jogviszony a birtokost feljogosítja. Ha a kötelmi jogviszony már nem áll fenn, érvénytelen vagy hatályát veszítette, a birtokost a birtokvédelem már nem illeti meg azzal szemben, akitől a birtokát származtatta, mert a birtokláshoz való jogosultság hiányában a birtokos a dolog kiadására köteles (például a bérleti szerződés érvénytelensége esetén a bérlő köteles a dolog birtokát visszaruházni a bérbeadóra).

A birtokviszony keletkezésének, a birtokosi minőség széles körben – nem csupán klasszikus dologi jogi, hanem öröklési, kötelmi jogi stb. alapon – való elismerésének egyenes következménye az is, hogy a birtokviták előfordulási terepe széles területet érint. Ha például a birtokos fél a birtokvédelmet a szomszédjogi szabályok alapján kéri, a bíróságnak abban kell állást foglalnia, hogy a birtoklás zavarását a fél túrni köteles-e, de egy mondhatni „tisztá kötelmi jogi jogviszony” is felszínre hozhat birtokvitát.⁵⁹

A zavarás fogalomkörébe az állandó bírói gyakorlat szerint beletartozik minden olyan tevékenység, amely a birtok zavartalan használatát lehetetlenné teszi vagy akadályozza. Nem lehet kétséges, hogy egy személyi tulajdonú, kertes családi ház első életterének állandó jellegű figyelemmel kísérése már önmagában is az intim szféra zavarását jelenti,

⁵⁶ Így például a tilos önhatalommal szemben a tolvaj is birtokvédelmet nyer – méghozzá bárkivel szemben, ez alól kivétel a birtokot tilos önhatalommal megszerző személy, aki nem részesíthető védelemben azzal szemben, akitől a dolgot tilos önhatalommal szerezte. Ptk. 5:5. § (2) bek.

⁵⁷ Ezekre a szabályokra később részletesen kitérünk.

⁵⁸ Ptk. 5:5. § (2) bek.

⁵⁹ Így például egy szívességi használat „visszavonása” vagy egy bérleti szerződés megszüntetése egyaránt birtokpert indukálhat.

az erről történő filmfelvétel-készítés pedig olyan jellegű beavatkozás a szomszéd magánéletébe, amely birtokháborító jellegének megállapítása nem mellőzhető.⁶⁰

„Ha birtokost a birtoklásban zavarják, birtokvédelem illeti meg. A Kúria egyetértett a felperesnek azzal az álláspontjával, hogy a hivatkozott rendelkezés alapján a birtokvédelmi eljárásban alapvetően azt kell vizsgálni, hogy a környezeti hatás zavarónak tekinthető-e, illetve ha igen, indokolt-e. Annak megítéléséhez azonban, hogy az alperes tevékenysége olyan zaj- és szaghatással jár, amely a felperest a birtoklásában birtokvédelmet megalapozó módon, indokolatlanul zavarná, nem elegendő önmagában csupán a felperes saját szubjektív észlelésén alapuló előadása. Helytállóan vizsgálta a perben kifogásolt zajhatás mértékét a másodfokú bíróság az általános társadalmi elvárhatóság mércéjéhez viszonyítva. Az ember lakóköznyezetében folyamatosan tapasztalhatók különféle zajok, amelyek a mindennapi élethez tartozó tevékenységekkel szükségszerűen keletkeznek. Ezért szükséges meghatározni azt a szintet, amely alatt még a környezeti zaj elviselése egy lakóköznyezetben elvárható. Ennek megállapításához helyesen tették a vizsgálat tárgyává az eljáró bíróságok a környéken lakók zajjal kapcsolatos tapasztalatát, amelyről a perben tanúként adtak számot. A felperes téves hivatkozásával szemben az eljáró bíróságok a zavarás megítélésénél tehát elsősorban nem a közigazgatási engedélyezési eljárásokban irányadó határértéket vették alapul, hanem a felperes köznyezetében élő emberek szubjektív észlelése alapján állapították meg, hogy a birtokvédelemre okot adó, indokolatlanul zavaró zajhatás nem nyert bizonyítást.”⁶¹

A polgári jog – mint említettük – ismeri a közös birtok intézményét. A közös birtok esetében a közös birtokosok egymással szemben az egymás közötti jogviszonyuk alapján részesülnek birtokvédelemben. Az egymás közötti viszony vagy annak rendezési módja határozza meg a birtoklás terjedelmét és a birtokolt dolog használatának módját és jogszerűségét.⁶²

Mielőtt a birtokvédelem eszköztárának áttekintésébe kezdenénk, itt szeretnénk utalni arra is, hogy – mint Kolosváry írta – „a birtokperben hozott ítéletek egy azután esetleg megindítandó tulajdoni pernek nem praesudicálnak, mert a lappangó jogkérdéseket nem érintik, sőt nem is érinthetik”.⁶³ Megjegyezzük, hogy a birtokvédelmi eljárások sok tekintetben még egymásnak sem „prejudicálnak”, bár – mint Kolosváry is hozzátette – a későbbi eljárás bizonyos alapirányait meghatározhatják. Az érthetőség kedvéért ez azt jelenti, hogy egy önhatalommal való támadás-visszaverést a tilos önhatalom sikeres vitatásával könnyen követhet a támadó *petitorius* birtokvédelmi igénye, miként a *possessorius* – jegyzői – birtokvédelmi eljárást nyertesén záró egyik fél még jogerős vesztese lehet a jogcím-összemérésen alapuló birtokpernek.

4.2. Az önhatalom

A Ptk. 5:6. § (1) bekezdése értelmében a tilos önhatalom ellen a birtokos – a birtok megvédéséhez szükséges mértékben – *önhatalommal is felléphet*. A (2) bekezdés pedig kimondja, hogy a birtokos önhatalommal az elveszett birtok visszaszerzése érdekében is felléphet,

⁶⁰ EBH2001. 519.

⁶¹ Pfv. IV.21.532/2016/5.

⁶² Pfv. I.21.318/2016/4.

⁶³ KOLOSVÁRY (1907): *i. m.* 319.

ha más birtokvédelmi eszköz igénybevitelével járó idővesztés a birtokvédelmet meg-
hiúsítaná.

A Ptk. 1:6. §-ának rendelkezése szerint a Polgári Törvénykönyvben biztosított jogok érvényesítése – ha maga a Polgári Törvénykönyv eltérően nem rendelkezik – bírói útra tartozik. E szabály értelmében is a birtokháborítás elhárításának saját erővel véghezvitt útja – jogos önhatalom a tilos önhatalommal szemben – csak kivételes lehet, szélesebb körben való megengedése a jogállamiság elvének érvényesülésével lenne ellentétes. Az igazságszolgáltatás úgynevezett állami monopóliumának elve magánjogi érdek érvényesülésére hivatkozással sem kerülhető meg. A régi magyar magánjogi irodalomban például Tóth az önhatalom lehetőségét mint a dologi birtokviszony magánjogi (úgynevezett önhatalmú) érvényesítése elnevezés alatt tárgyalta. Mint írta, a birtokviszony ebben az értelemben vett érvényesítése fizikai erőnek a kifejtésével történik.⁶⁴ Magától értetődik és további megerősítést nem igényel, hogy e lehetőség szigorú korlátok közé szorított kell, hogy legyen.

Az önhatalom mind a birtok megvédését, a birtoksértő feltartóztatását, mind pedig az elvesztett birtok visszaszerzését szolgálhatja, amikor a birtokost megillető birtoklási jog egyértelmű támadásnak van kitéve. A birtok elleni támadás fogalmi köre ugyanakkor – amint arra a jogi irodalom is rámutat – értelemszerűen szűkebb, mint a birtokháborítás.⁶⁵ Itt is – mint a kivételes magánjogi viszonyokban oly sokszor – az arányosság nem mellőzhető. Így például egy zajkeltéssel megvalósuló birtokháborítás soha nem hárítható el önhatalommal, akkor sem, ha a zajkeltés lehetetlenné teszi a birtoklást.⁶⁶

Az önhatalom gyakorlásának feltételeiről a következőket állapíthatjuk meg.

Jogos önhatalomról csak akkor lehet szó, ha azt a birtokos veszi igénybe,⁶⁷ más kérdés, hogy e birtokosi minőség a legtágabban értendő – ahogy arra az imént már utaltunk.⁶⁸

A fizikai erővel való fellépés csak birtoksértés esetén lehet megengedett: ha nincs a birtokost támadó (érő) tilos önhatalom, akkor védő, elhárító, visszaszerző jogos önhatalomról sem beszélhetünk: a jogos önhatalom első törvényi feltétele tehát⁶⁹ a birtokost elérő tilos önhatalom.

További evidens jogi kívánalom, hogy a birtokát megvédő-visszaszerző birtokos a megvédéshez szükséges, a visszaszerzést szolgáló szükséges mértéket ne lépje túl. A megengedett önhatalom sem szolgálhat önkényt, ellenkező esetben jogos jellege nyomban elvész, és a védekezés, elhárítás tilos önhatalommá válik.

⁶⁴ TÓTH (1930): *i. m.* 50. és köv.

⁶⁵ LENKOVICS (2008): *i. m.* 261.

⁶⁶ Értve ez alatt például a zajkeltő tevékenység közelében való tartózkodást. Ugyanígy LENKOVICS (2008): *i. m.* 261. A zsákmánnyal menekülő tolvajt a gyorsabb lábú birtokos utolérheti, és kezéből a lopott holmit kicsavarhatja, de a birtokháborítás (zavarás) megszüntetése érdekében a szomszéd teljes hangerőre tekert zenegépét összetörni nem lehet (nem szabad).

⁶⁷ ALMÁSI (1928): *i. m.* 135. ugyanígy, erősen megszorítva a birtoksegéd eljárási lehetőségét az önségely eseteiben. Más dolgának – a birtokviszony alanyi körén kívül eső személy általi – megvédése nem birtokvédelem, de privilegizált magánjogi helyzetként például a szükséghelyzet adott tényállás mellett a Ptk. 5:26. §-ának esete alá eshet.

⁶⁸ Tóth szerint e jogos önhatalom mindenkit megillet, aki birtokos, akármilyen legyen is a birtoka. Világos ugyanakkor, hogy adott esetben nem mindegy a birtokos minősége: a Ptk. 5:5. § (3) bekezdése értelmében például az albirtokos főbirtokossal szembeni birtokvédelmi igényét birtoklásra vonatkozó jogcíme határozza meg, e szabály pedig irányadó a jogos önhatalomra is.

⁶⁹ Ptk. 5:6. § (1) bek.

Végül említést érdemel az önhatalommal megvalósuló birtokvédelem sajátos „időérzékenysége”. A jogos önhatalom értelemszerűen és természetéből is fakadóan jellemzően a birtoksértő aktus idejére korlátozódik.⁷⁰ A folyamatban lévő támadást fel lehet tartóztatni, a védekezéshez a szükséges mértékben fizikai erőt lehet alkalmazni, az elveszett birtok visszaszerzését azonban elsősorban és főszabály szerint jegyzői úton vagy birtokperben kell megvalósítani (a birtokvédelem eszközzrendszerére koncentrálni), az önhatalommal való visszaszerzés csak kivételes.⁷¹

Ehelyütt csak megjegyezzük, hogy az önhatalommal véghezvihető birtokvédelem lehetőségét – magától értetődően a rá vonatkozó kereteken belül – a Polgári Törvénykönyv a tulajdonos részére külön is kimondja.⁷²

4.3. A birtokper

A Ptk. 5:7. § (1) bekezdése szerint tilos önhatalom esetén a birtokos az eredeti birtokállapot helyreállítását vagy a zavarás megszüntetését kérheti a bíróságtól.

A birtokperben a bíróság a birtokláshoz való jogosultság alapján dönt. A békés birtoklásban megzavart fél jogosultságát vélelmezni kell, ez a jogos birtok vélelme.⁷³

A birtokvédelmi jogvita – a korábbi Ptk.-hoz hasonlóan – gyakorlatilag három esetben kerül birtokper formájában a bíróság elé.

Birtokpert kell indítania a tilos önhatalmat elszenvető birtokosnak, ha a birtokháborítástól számítva egy év már eltelt: a Ptk. 5:8. § (1) bekezdése ugyanis csak egy éven belül teszi lehetővé a birtokvédelem jegyzői útjának igénybevételét. Az egyéves határidő kezdete a birtokháborítás kezdő időpontja, vagyis amikortól kezdve a birtoksértő állapot előállt, ezért e határidő inntől kezdve irányadó a folyamatos magatartással megvalósított birtokháborítás esetében is. Ha tehát e határidő eltelt, akkor a tilos önhatalommal szemben már nem lehet jegyzői védelmet kérni (nézetünk szerint a kivételesség okán önhatalommal sem lehet fellépni), hanem a birtokháborítás miatti igényeket bíróság előtt kell érvényesíteni.

Birtokperre kell sort keríteni akkor is, ha a tilos önhatalommal szemben a birtokos a birtokvédelmet jogcíme alapján, a birtokláshoz való jogára – méghozzá a jogsértővel szemben erősebb jogára – támaszkodva kéri. A birtokláshoz való jog elbírálása ugyanis alapvetően a bíróság feladata.⁷⁴

Végül birtokpert kell indítani akkor is, ha valamelyik fél a jegyző birtokvédelmi határozatát sérelmesnek tartva a bíróságtól kíván birtokvédelmet kérni.⁷⁵ Tisztán kell látni, hogy a birtokper ezen esete nem a jegyző ellen indított eljárás, nem is a jogorvoslattal közgazgatási úton meg nem támadható határozat bírósági felülvizsgálata.

⁷⁰ Megjegyezzük, hogy a régebbi magyar magánjogi bírói gyakorlat szerint (amely indokolásában több ízben a *Hármaskönyvre* utalt vissza) a birtok önszegély útján való visszaszerzését az elvonástól számítva (ingóra és ingatlanra egyaránt) egy esztendeig ismeri el. KOLOSVÁRY (1907): *i. m.* 322.

⁷¹ Régi jogunkban például KOLOSVÁRY (1907): *i. m.* 318.

⁷² Ptk. 5:36. § (4) bek.

⁷³ Vesd össze: Ptk. 5:7. § (2) bek.

⁷⁴ BH2005. 101. A birtokvita a bíróság hatáskörébe tartozik, ha a birtokláshoz való jogosultság is vitás.

⁷⁵ Vesd össze: Ptk. 5:8. § (3) bek. Ez a megközelítés megfelel az 1959-es Ptk. szerinti helyzetnek is, vesd össze például LENKOVICS (2008): *i. m.* 263.

A birtokper megindítására nézve hatályos jogunk nem tartalmaz határidőt, s mivel a birtokvédelem iránti igény dologi jogi igény, nem pedig kötelmi jogi követelés, nem vonatkozik rá a kötelmi igények általános elévülési szabálya és az általános elévülési idő sem.⁷⁶

A birtokperben a bíróság – amint azt fentebb említettük – a birtokláshoz való jog összemérése alapján dönt. A birtoklásában megzavart fél birtoklásának jogosságát vélelmezni kell, tehát a birtokperben az őt zavaró félnek kell bizonyítania a birtoklásra vonatkozó erősebb jogcímét. Mivel a jogos birtok vélelme a Ptk. 5:7. § (2) bekezdése alapján csak a békés birtoklásban megzavart felet védi, ez a vélelem nem szolgálja azon birtokos érdekét, aki tilos önhatalommal került a dolog birtokába.

4.4. Birtokvédelem jegyzői úton

A Polgári Törvénykönyv a *petitorius* birtokvédelmet elsősorban nyújtó birtokper szabályai után tesz említést a birtokvédelem harmadik útjáról, amelyet *Birtokvédelem a tényleges birtoklási helyzet alapján* cím alatt szabályoz.

A Ptk. 5:8. § (1) bekezdése szerint a birtokos egy éven belül a jegyzőtől is kérheti az eredeti birtokállapot helyreállítását vagy a zavarás megszüntetését. A (2) bekezdés értelmében a jegyző elrendeli az eredeti birtokállapot helyreállítását, és a birtoksértőt a birtoksértő magatartástól eltiltja; kivéve, ha nyilvánvaló, hogy az, aki birtokvédelmet kért, nem jogosult a birtoklásra, vagy birtoklásának megzavarását tűrni volt köteles. Ez utóbbi lehetőség azonban csak akkor áll nyitva, ha a rendelkezésre álló tények alapján egyértelműen eldönthető – ezért nyilvánvaló – a jogcímösszemérés eredménye.

A jegyző előtti birtokvédelem – amint azt említettük – a birtokvédelem úgynevezett *possessorius* útját jelenti,⁷⁷ amelyet úgy szokás jellemezni, hogy a birtokvédelem ilyenkor a birtoklás tényén alapul. A jogi irodalom és a gyakorlat is egyértelműen a jegyző előtti birtokvédelemben korlátozott birtokvédelmet lát: e korlát abban mutatkozik meg, hogy a jogsegély a birtoklás tényén alapul. Ennek során nem vizsgálható a birtokláshoz való jogcím, a birtoklás jogalapja. Egységes az értelmezés arra nézve is, hogy a birtokvédelemnek ezt az eszközét – a jegyző hatáskörébe utalt gyors, egyszerű és a felek számára könnyen elérhető hatékony eljárást – gyakorlati, célszerűségi szempontok indokolják: a birtokviszonyt elsődlegesen jellemző „ténykérdések” eldöntése egyszerűbb, kevesebb mérlegelést és jogi értelmezést igényel.

A jegyző határozata ellen közigazgatási úton jogorvoslatnak helye nincs.⁷⁸ Az a fél, aki a jegyző birtokvédelem kérdésében hozott határozatát sérelmesnek tartja, a határozat kézbesítésétől számított tizenöt napon belül a bíróságtól a másik féllel szemben indított perben kérheti a határozat megváltoztatását. Egyértelmű és egységes az ítélkezési gyakorlat abban is, hogy a jegyző birtokvédelmi határozata meghozatalát követően az ellenérdekű féllel szemben kezdeményezett birtokperben a bíróság nem jogszerűségi felülvizsgálatot

⁷⁶ Ptk. 6:22. § (1) bek.

⁷⁷ EBH2011. 2309. A birtoklás tényén alapuló úgynevezett *possessorius* birtokvédelmet a jegyzőtől lehet kérni, ez a körülmény – a közigazgatási út – nem teszi kétségessé azt, hogy a közigazgatási úton történő birtokvédelem is polgári (dologi) jogi jogviszonyon alapul. A jegyzői úton nyújtott birtokvédelem – elsősorban igazgatási, eljárási jellegű – részletszabályait a 17/2015. (II. 16.) Korm. rendelet tartalmazza.

⁷⁸ Ptk. 5:8. § (3) bek.

végez, hanem a birtokláshoz való jogosultság alapján dönti el a birtoklás kérdését. Ha ennek során az eljárására vonatkozó eltérő szabályokra is figyelemmel a jegyzőtől eltérően dönt, a jegyző határozatát nem hatályon kívül helyezi, hanem megváltoztatja. Bizonyos értelemben így az új – a jegyző által nem vizsgálta és csak igen szűk körben vizsgálható – tények és körülmények alapján új döntést hoz.⁷⁹

A jegyzőnek a birtoklás kérdésében hozott határozatát a meghozatalától számított három napon belül végre kell hajtani.⁸⁰ A keresetindításnak a jegyző által hozott határozat végrehajtására nincs halasztó hatálya. A Ptk. 5:8. § (5) bekezdése ugyanakkor kimondja, hogy a bíróság elrendelheti a birtoklás kérdésében a jegyző által hozott határozat végrehajtásának felfüggesztését, ha a rendelkezésre álló adatok alapján a határozat megváltoztatása várható.

A Ptk. 5:8. § (2) bekezdésének utolsó fordulata azonban azt is rögzíti, hogy a jegyző – kérelemre – jogosult a hasznok, a károk és a költségek kérdésében is határozni. Ilyenkor a végrehajtás szabályai kissé módosulnak. Ha ugyanis a jegyző ilyen határozatot hozott, és az érdekelt fél ebben a kérdésben vagy a birtoklás kérdésében pert indított, akkor a Ptk. 5:8. § (4) bekezdése értelmében a keresetindítás automatikus halasztó hatályú.

5. A jogalap nélküli birtoklás

5.1. A jogalap nélküli birtoklás általános megközelítése

A Ptk. 5:9. § (1) bekezdése értelmében „aki jogalap nélkül van a dolog birtokában, köteles a dolgot a birtoklásra jogosultnak kiadni”.

Jogalap nélkül van a dolog birtokában, akinek nincs a jog által elismert jogcíme arra, hogy a dolgot a birtokában tartsa. Ez a jogalap nélküli birtoklás intézményének, e jogi helyzetnek legáltalánosabban elfogadott megközelítése.

Lenkovics dologi jogi tankönyvében – lényegében korábbi magánjogi irodalmunk nyomán – törvényes és törvénytelen (jogalap nélküli) birtok között tesz különbséget. Álláspontja szerint törvénytelen, azaz jogalap nélküli birtokos az, akinek a birtokláshoz nincs érvényes jogcíme.⁸¹ A jogalap nélküli birtokos lehet saját vagy idegen birtokos is (az iskolapélda szerint a tolvaj törvénytelen saját birtokos), tehát a jogalap nélküli birtoklásnak nem a saját vagy idegen birtok a jogi fordítópontja, hanem a birtoklásra feljogosító jogcím, annak hibátlan vagy hibás volta. Mivel a birtoklási jogcím nagyon sokféle okból lehet érvénytelen, hibás vagy jogi értelemben hiányos, értelemszerű, hogy a jogalap nélküli birtoklás esetkörei is rendkívül színes képet mutatnak.

Ha például a birtokos nem létező szerződés alapján jutott a dolog birtokához, jogalap nélküli birtokosnak minősülhet. Amint egy elvi bírósági határozat rögzíti: az álképviselő cselekménye az 1959-es Ptk. 221. §-a szerint – ugyanígy rendelkezik a Ptk. 6:14. § (1) bekezdésének szabálya is – a képviseltet nem köti, utólagos jóváhagyás hiányában ezért az álképviselő által képviselt és a másik fél között szerződési kötelelem nem jön létre. Szerződés

⁷⁹ Vesd össze az 1959-es Ptk. alapján meghozott, de a hatályos szabályok szerint is alkalmazható okfejtést tartalmazó Pfv. I.20.634/2010/5. (egységes gyakorlat).

⁸⁰ Ptk. 5:8. § (4) bek.

⁸¹ LENKOVICS (2008): *i. m.* 256.

hiányában az álképviselővel szerződő és a dolgot átvevő fél (a vevő) nem szerzett érvényes jogcímet a dolog birtoklására, ennek következtében jogalap nélküli birtokosnak tekintendő.⁸²

A Kúria álláspontja szerint „a kamat nem része az érvénytelen szerződés alapján visszatérítendő pénzzolgáltatásnak, hanem az eredeti állapot helyreállítása körén kívül eső olyan járulékos igény, amely a visszatérítendő pénz adott időtartamon keresztül történt használatán alapul. A kamat tehát nem más, mint a visszajáró pénzzolgáltatás használati díja. A kamat – mint a teljesített pénz használatának ellenértéke – megfizetésének dogmatikai alapja tehát nem a késedelem, hanem a jogalap nélküli birtoklás. Az érvénytelen szerződés alapján történt teljesítés következtében a fél jogalap nélkül birtokolja és használja a másik fél szolgáltatását. Az eredeti állapot helyreállítása körében – a szerződés érvénytelenségének megállapítása iránti perben – mindkét oldalon álló fél jogalap nélküli birtokosnak minősül a másik fél szolgáltatása tekintetében”.⁸³

Nem vonjuk ugyanakkor a jogalap nélküli birtoklás esetköre alá a túlépítést annak elenére, hogy első ránézésre a túlépítő – aki telkének határain túlnyúlva építkezik – tágabb értelemben véve jogalap, megfelelő jogcím nélkül foglalja el és tartja birtokban az idegen földrészletet. A Kúria egyik – még az 1959-es Ptk. hatálya alatt hozott, de az új szabályok mentén is irányadó – döntésében kimondta, hogy a túlépített rész vonatkozásában a túlépítő nem minősül jogalap nélküli birtokosnak, mert a túlépítéssel elfoglalt földterületet túlépítés „címén” tartja a birtokában. A döntés indoklásában a régi magyar dologi jogi dogmatika szabályait is felemlítve a Kúria a következőket rögzítette: „a túlépítés különös tényállásként való szabályozása, rendszertani elhelyezése – miszerint a Ptk. a szomszédjogok körében szabályozza – és annak elvi kimondása, hogy a jóhiszemű túlépítő védelemben részesül, és a túlépített rész elbontására nem köteles, nem változott.” Mind a Ptk., mind az új Ptk. a túlépítés intézményét megőrizte, annak dogmatikai létjogosultságát nem vonta kétségbe. „A szabályozásból adódóan ezért nem kétséges, hogy túlépítés esetén a szomszéd kizárólag a túlépítés [...] jogkövetkezményei közül választhat, a birtokvédelem általános szabályaira igényt ilyen esetben nem alapíthat. A kifejtettekből következően ugyanis a túlépítéssel érintett rész vonatkozásában a túlépítő nem minősül jogalap nélküli birtokosnak.”⁸⁴

5.2. A kiadási kötelezettség

Az alanyi jogként felfogott birtok egyik fontos – a most vizsgált jogintézményre vetített – következménye az, hogy a jogalap nélküli birtokos a dolgot köteles a birtoklásra jogosult számára kiadni. Ez a kiadási kötelezettség a jogalap nélküli birtoklás intézményének mintegy központi eleme. E kiadás iránti jog a jogszerű birtokost nemcsak a dolgot jogellenesen megszerző birtokossal szemben illeti meg, hanem azzal szemben is, aki a dolgot – akár a birtokostól, akár más személytől – jogszerűen szerezte ugyan, de a birtokláshoz való jogcíme megszűnt. Erre klasszikus példaként szolgálnak a bérleti, letéti, haszonkölcsönstb. szerződések talaján nyíló, a szerződés közvetett tárgyának kiadásában, illetve a kiadás elmaradásában koncentrálódó jogviták.

⁸² EBH2004. 1146.

⁸³ EBH2013. P.6. Ugyanígy BH2016. 63.

⁸⁴ Pfv. I.21.916/2015/5.

A kiadási kötelezettség érvényesítésével szemben a jogalap nélküli birtokos ellenve-
tessel léphet fel. A Ptk. 5:9. § (2) bekezdésében foglaltak szerint a jogalap nélküli birtokos
a dolog kiadását megtagadhatja, amíg a birtoklással kapcsolatosan az őt megillető igényeket
ki nem elégítik. Ez a – dolog kiadásának megtagadására irányuló – jog mind a jóhiszemű,
mind pedig a rosszhiszemű jogalap nélküli birtokost megilleti.

A jogalap nélküli birtokosnak ez a joga azonban nyilván nem gyakorolható visszaélés-
szerűen. Ha például a tulajdonos a költségek megtérítésére nagyrészt hajlandó, megtérítési
kötelezettségének túlnyomórészt eleget is tesz, kisebb részben azonban vitatja az általa
túlzónak tartott követelést, álláspontunk szerint nem lehet megtagadni a dolog kiadását.
E jogi helyzet azonban nem elsősorban a dologi jogban, hanem a polgári jog alapelvei kö-
zött találja meg kulcsát, elsősorban a jóhiszeműség és tisztesség követelményében, valamint
a joggal való visszaélés tilalmában.⁸⁵

Nem tagadhatja meg ellenben a dolog kiadását az, aki a dolgot bűncselekménnyel vagy
egyébként erőszakos vagy alattomos úton szerezte meg.⁸⁶ Ez a minősített rosszhiszemű bir-
tok egyik következménye, amelynek ezen esetét Kolosváry egyenesen álbirtoknak nevezte.⁸⁷
A feltétlen kiadási kötelezettség (a „visszatartási jog” megvonása) előírása természetesen
nem jelenti azt, hogy a birtokos ne követelhetné a dologra fordított és a törvény szerint
a jogszerű birtokos által megtérítendő költségek megtérítését. Ezeket a birtokos továbbra
is követelheti, ellenben e kötelmi követelése kielégítéséig nem „tarthatja vissza” a dolgot.

A Ptk. 5:9. § (3) bekezdése értelmében a jogalap nélküli birtokos jogállására, ha e tör-
vény eltérően nem rendelkezik, a megbízás nélküli ügyvitel szabályai irányadók. E háttér-
szabályokra a maguk helyén térünk ki részletesen. Az 1959-es Ptk. hatályossága idején
a megbízás nélküli ügyvitel „jogi előképe” és megfelelője a felelős őrzés intézménye volt.
Így a korábbi gyakorlatban a felelős őrző jogállására vonatkozó megállapítások – a jogi ter-
mészet nagy fokú hasonlósága okán – túlnyomórészt alkalmazást nyerhetnek a Ptk. 5:9. §
(3) bekezdése tartalmának magyarázatakor.⁸⁸

5.3. A jogalap nélküli birtokos megtérítési igénye és elviteli joga

A Ptk. 5:10. § (1) bekezdése – a korábbi Ptk.-val egyező elvi alapon – leszögezi, hogy
a jogalap nélküli birtokos követelheti a dologra fordított szükséges költségei megtéríté-
sét. Ez a jog a jó- és rosszhiszemű jogalap nélküli birtokost egyaránt megilleti. Kolos-
váry megfogalmazása szerint szükséges kiadások azok, amelyek a dolog fenntartásá-

⁸⁵ Mivel a jogalap nélküli birtoklás nem csak kisebb értékű dolgok esetében fordulhat elő, megjegyezzük, hogy
hasonló érdekérdeklődés mentén – vagyis a tulajdonjog és a birtokláshoz való jog szemben a jogalap nélküli
birtokos pénzkötelmi igényével – döntendő el, ha a jogszerű birtokos biztosítékot ad a költségek megtérülésére.

⁸⁶ Ptk. 5:9. § (2) bek. utolsó fordulata.

⁸⁷ Korábban utaltunk rá, hogy e terminus technicus tartalma tekintetében a jogi irodalom nem egységes.

⁸⁸ Így például az 1959-es Ptk. alapján ugyan, de megfelelő alkalmazással a hatályos Ptk. 5:9. § (3) szabálya
kapcsán is helytálló a BDT2008. 1796. számú döntésben kifejtett jogi álláspont, miszerint a rosszhiszemű
(a perbeli tényállástól eltekintve: természetesen valamennyi) jogalap nélküli birtokos attól az időponttól, hogy
a tulajdonos számára a birtokbavételt lehetővé tette, és a továbbiakban a használaton kívüli dolog elszállítása
nem az ő elzárkózó magatartása miatt, hanem kizárólag a tulajdonos saját elhatározásából marad el, a dolog
felelős őrzőjének – a hatályos szabályozás szerint megbízás nélküli ügyvivőnek – minősül.

ra – *conservatiójára* – vonatkoznak.⁸⁹ Hogy pontosan melyek azok a költségek, költségek, kiadások vagy ráfordítások, amik e körbe tartoznak, az észszerűség és az életszerűség alapján kell esetről esetre megítélni. A törvény annyi megszorítást mégis tesz, hogy nem teszi kötelezővé és egyben követelhetővé a dolog fenntartásával rendszerint együtt járó kisebb kiadásokat.

A jogalap nélküli birtokos elviheti az általa létesített berendezési és felszerelési tárgyakat. Ez az elvitel joga (*ius tollendi*). A Ptk. 5:10. § (3) bekezdése értelmében a jogalap nélküli birtokos az elvitel jogát az állag sérelme nélkül gyakorolhatja. E szabályt nem szabad szó szerint érteni: a birtokos által létesített berendezési és felszerelési tárgyak jogszerű elvitele az esetek jelentős részében kisebb állagsérelemmel járhat. Nyilvánvaló, hogy a tulajdonos az érintett dolog – jellemzően ingatlan – jelentős megrontását, pusztítását nem köteles eltérni: az elvitel jogának gyakorlása az észszerűség, jóhiszeműség és tisztesség, a rendeltetésszerű joggyakorlás keretein belül kell, hogy mozogjon. Észszerű követelmény az is, hogy az elvitel jogának gyakorlását követően a birtokos az okozott kisebb állagsérelmet helyreállítsa.⁹⁰

A megtérítendő – követelhető – költségek kapcsán az (1) bekezdésben foglaltakhoz képest más a helyzet a dologra fordított hasznos költségekkel. Ezek olyan kiadások, ráfordítások, amelyek általában a dolog gyümölcsözőségét javítják, növelik. A gyümölcsözőség a modern viszonyok között tág körben értelmezhető, hiszen például a jogalap nélkül birtokban tartott dolog bérbeadásának megnövelésére („keresetszűkítés” fokozása érdekében) eszközölt kiadások is idesorolhatók, a fényűzőnek minősülő költségek határát át nem lépve. Itt azonban már különbséget kell tenni jóhiszemű és rosszhiszemű jogalap nélküli birtokos között, megtérítésre irányuló kötelmi igényük ugyanis nem azonos mértékben keletkezik.

A Ptk. 5:10. § (2) bekezdése szerint a jogalap nélküli birtokos jóhiszeműsége esetén a hasznokkal nem fedezett hasznos költségei megtérítését is követelheti. E követelés akkor is megilleti, ha a hasznos ráfordítás nem eredményezi a jogszerű birtokos gazdagodását. A rosszhiszemű jogalap nélküli birtokos a fentiekkel szemben a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint követelhet megtérítést: vagyis e birtokosnak a birtoklásra jogosult csak azt az összeget köteles megfizetni, amennyivel ő gazdagodott.

5.4. A hasznok kiadása és felelősség a dologban esett károkért

A dologra fordított költségek, felmerült költségek megtérítését követően a Polgári Törvénykönyv a jogalap nélkül birtokban tartott dolog hasznainak sorsáról rendelkezik. Itt ismét különbséget tesz a hatályos polgári jog a jó- és a rosszhiszemű jogalap nélküli birtokos jogállása tekintetében.

A Ptk. 5:11. § (1) bekezdése kimondja, hogy a jogalap nélküli birtokos köteles a jogosultnak kiadni a dolog meglévő hasznait, kivéve, ha ellenszolgáltatás fejében jutott birtokához, és jóhiszemű volt. A jóhiszemű, visszterhesen szerző birtokos tehát annak ellenére, hogy a dolgot birtoklásra feljogosító jogcím hiányában kiadni köteles, a dolog hasznait

⁸⁹ KOLOSVÁRY (1907): *i. m.* 305. E körben értelemszerűen beleértendő a dolog megóvása érdekében tett költségek is.

⁹⁰ LENKOVICS (2008): *i. m.* 266.

megtarthatja. A jóhiszemű jogsalap nélküli birtokos ugyanis – a Ptk. 5:50. § (3) bekezdésének szabályára is utalunk ezzel – a Ptk. szerint az elvált termék, termény és szaporulat vonatkozásában – főszabály szerint tulajdonszerző: a jóhiszemű birtokos addig az időpontig, amíg rosszhiszeművé nem válik, vagy a dolgot tőle a bíróság vagy a jegyző előtt vissza nem követelik, az elválással tulajdont szerez a terméken, terményen és a dolog szaporulatán.

A jóhiszemű jogsalap nélküli birtokos ezen túlmenően az addig terjedő időre, amíg a birtokot tőle a jegyző vagy a bíróság előtt vissza nem követelik, az elfogyasztott vagy beszedni elmulasztott hasznok értékének megtérítésére sem köteles, és a dologban bekövetkezett károkért sem felelős. A visszakövetelés után azonban már a deliktuális kárfelelősség rendelkezései alkalmazandók rá: magatartásáért az általános kártérítési szabályok szerint felel.

Lényeges szabályt fogalmaz meg a Ptk. 5:11. § (2) bekezdése, amikor rögzíti, hogy a jóhiszemű jogsalap nélküli birtokos a dolog visszakövetelése ellenére sem köteles azoknak az elfogyasztott vagy beszedni elmulasztott hasznok értékének megfizetésére, amelyeket vélt jogának megfelelően a visszakövetelésig beszedett vagy beszedhetett volna, és nem felel azokért a károkért sem, amelyek a dologban vélt jogának gyakorlása következtében keletkeztek. E szabály magyarázata abban rejlik, hogy az a jogsalap nélküli birtokos, aki alappal bízik a dologra vonatkozó birtokosi minőségében, a hibátlan birtokossal eshessen egy tekintet alá, pontosabban: ne lehessen számon kérni rajta, hogy hibátlanak vélt birtoklása alatt miért nem szedte be a dolog hasznait (beszedni elmulasztott hasznok esetében a mércét nyilvánvalóan a rendes gazdálkodás szerint kell érteni), illetve azért sem marasztalható el, mert jogosnak vélt birtoka alapján a hasznokat elfogyasztotta. Más tekintet alá esik – ismételjük – a visszaköveteléskor meglévő haszon: ezeket ugyanis az ingyen szerző – bár jóhiszemű jogsalap nélküli birtokos – kiadni köteles, azokat csak a visszterhesen szerző tarthatja meg.

Sokkal szigorúbban kezeli a Ptk. a rosszhiszemű jogsalap nélküli birtokost. Az eleve rosszhiszemű birtokos mellett ilyen helyzetbe kerülhet az a jogsalap nélküli birtokos is, aki a visszaköveteléssel válik rosszhiszeművé például azért, mert a vele szemben előterjesztett kereseti kérelem tényelóadásaiból egyértelműen kiviláglik, hogy a birtoklásra nincs érvényes jogcíme.⁹¹

A Ptk. 5:11. § (3) bekezdése szerint a jogsalap nélküli birtokos rosszhiszeműsége esetében köteles megfizetni azoknak a hasznoknak az értékét, amelyeket elfogyasztott vagy beszedni elmulasztott, továbbá a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai szerint köteles megtéríteni a dologban bekövetkezett mindazon károkat, amelyek a jogosultnál nem következtek volna be. Ez a Ptk.-beli fordulat – felelni mindazon kárért, amely a jogosultnál nem következett volna be – a rosszhiszemű jogsalap nélküli birtokos felelősségét az általános deliktuális felelősséghez képest különleges alapra helyezi, hiszen a kimentésnek lényegében csak azt az egyetlen esetét engedi meg, ha a jogsalap nélküli birtokos bizonyítja, hogy a dologban esett kár a jogos birtokosnál is bekövetkezett volna.

⁹¹ Abban az esetben azonban, ha a birtokos számára a tudomására jutó tényekből – akár a visszakövetelés folytán, akár attól függetlenül – nyilvánvalóvá kell, hogy váljon a birtoklásra jogosító érvényes jogcím hiánya, ő más megítélés alá esik, és helyzete a rosszhiszemű birtokoséhoz válik hasonlónak.

5.5. A jogalap nélküli birtokos joga a dolog értékesítésére és felhasználására

A Ptk. fent ismertetett rendelkezései alapján a jogalap nélküli birtokos egyik legfontosabb kötelezettsége a dolog kiadása a birtoklásra jogosult személy részére. Ez azonban nem jelenti egyúttal azt is, hogy a jogalap nélkül birtokban lévő személynek – őrzési kötelezettsége kapcsán a dologra vonatkozóan számottevő költséget kellene viselnie, elsősorban az állagmegóvás, őrzés miatt. A jogalap nélküli birtokos idegen érdeket képvisel, amikor magánál tartja a dolgot, s észszerűen a mielőbbi kiadásban érdekelt, s nem a jogviszony elhúzódásában. A jogalap nélküli birtoklásra vonatkozó szabályok célja ugyanis, hogy a jogszerű birtokos mielőbb hatalmába kerítse a dolgot, a jogellenes birtoklási helyzet megszűnjön, és a dologgal kapcsolatos költségeket és kiadásokat az viselje, aki annak jogos birtokosa.⁹²

A Ptk. 5:12. § (1) bekezdése szerint, amennyiben a jogosult a dolgot megfelelő határidő alatt felszólításra nem szállítja el, és annak máshol való elhelyezése aránytalan nehézséggel vagy a költségek előlegezésével járna, a jogalap nélküli birtokos a dolgot értékesítheti vagy felhasználhatja.

Nyilvánvalónak tűnik, hogy az aránytalan nehézséggel párba állított költségelőlegezés azt jelenti, hogy nagyobb költségről van szó, amelyet nem köteles a birtokos előlegezni. Ennek jogi következménye, hogy az elszállítás elmaradása esetére a tulajdonjog elvesztését eredményező rendelkezési jogot nyer a jogalap nélküli birtokos: felhasználhatja vagy értékesítheti a dolgot. Mindkét eset a korábbi tulajdonos tulajdonjogának megszűnését eredményezi.⁹³

Némiképpen más szabályok vonatkoznak a gyorsan romló vagy az olyan dologra, amelynél a birtok rendezésének (kiadás) késedelme jelentős értékvesztéssel járna. Ilyen esetben a Ptk. 5:12. § (2) bekezdésének rendelkezése alapján a dolgot elsődlegesen értékesíteni kell, vagy fel kell azt használni. Sajátos érdekmérlegelés kerül előtérbe ebben az esetben is: a birtokos érdeke e dolgok esetében az, hogy a dolgot mielőbb értékesítse vagy értékesíttesse a jogalap nélküli, de őrzésre köteles birtokos, ám a jog azt sem kívánja, hogy a dolgot magánál tartó személy erején felül költsékezzen.

Az értékesítésből befolyt összeg vagy a felhasznált dolog ellenértéke – mind az (1), mind pedig a (2) bekezdés esetében – a jogosultat illeti meg, a jogalap nélküli birtokos azonban az ellenérték megfizetésére vonatkozó jogosulti követelésbe a saját, őrzési és értékesítési ellenkövetelését beszámíthatja.

A Ptk. végül kimondja, hogy a jogalap nélküli birtokos helyzetére egyebekben a jogalap nélküli gazdagodás szabályait kell alkalmazni.

⁹² SÁNDOR (2014): *i. m.* 499.

⁹³ Kivéve, ha a felhasználás a feldolgozás keretein belül – az ottani szabályok mentén – megóvja a korábbi tulajdonos tulajdonjogát. Mindenesetre az idegen tulajdon feletti rendelkező hatalom csak kivételes lehet, ebből viszont az is adódik, hogy éppen emiatt nem lehet visszaélészerűen gyakorolni e jogot.

Vákát oldal

III. fejezet

A tulajdonjogviszony

1. Általában a tulajdonjogviszonyról

1.1. A tulajdonhoz való jog mint alkotmányos alapjog és annak közjogi korlátozása

Az Alkotmánybíróság gyakorlatában a tulajdonhoz való jog mint alkotmányos alapjog modern kiformalása az 1990-es évektől vette kezdetét.¹ A társadalmi tulajdon és a magán-, illetve szövetkezeti tulajdon megkülönböztetésére vezető szabályok eltörlése a folyamatot segítette, azonban itt kell megjegyeznünk, hogy önmagában a köztulajdon és a magántulajdon eltérő szabályozása nem alkotmányellenes.

A tulajdonjog szociálisan kötött tulajdont jelent,² azaz a tulajdon társadalmilag beágyazott, és e szociális kötöttség jelenik meg a köztulajdon létében (például állami tulajdon kizárólagos tárgyai és kizárólagos állami tevékenységek) és a magántulajdon közjogi korlátaiban is. A tulajdonjog alkotmányjogi fogalmát ez a döntés kiterjesztette a tulajdonjogon kívül más dologi jogok védelmére is. *A tulajdonjog mint alkotmányos alapjog* azonban az alapjogi hierarchia alján áll, a leginkább *korlátozható*. Erre közérdekű célból kerülhet sor, ha az indokolt, és az úgynevezett szükségességi-arányossági tesztet alkalmazni kell.³ A tulajdonhoz való jog nem terjed ki a tulajdonszerzéshez való jogra,⁴ mert ekkor megszerzett tulajdonjogról természetesen még nem beszélhetünk.

Az Alaptörvény a *Szabadság és felelősség* részben, a XIII. Cikkben szól a tulajdonhoz való alkotmányos alapjogról: „Mindenkinek joga van a tulajdonhoz és az örökléshez. A tulajdon társadalmi felelősséggel jár.”⁵ Az indokolás kifejti, hogy a tulajdonhoz való jog nem egy eleve adott természetes állapot,⁶ hanem az csupán az állam általi jogi szabályozás keretei között, annak előfeltételével létezik. Elismeri mindenki tulajdonhoz való jogát, ugyanakkor kifejezi a tulajdon *társadalmi kötöttségét* is, és társadalmi felelősséget társít hozzá.

A tulajdonjog alkotmányos fogalma azonban a polgári jogi fogalomtól eltér. Egyrészt kiterjed a dolgokon kívül az egyéb dologi jogviszonyokra, a vagyoni jogok és a társasági részesedések körére és a társadalombiztosítási igényekre is. Másrészt a tulajdonhoz való

¹ Veszőssze: LÁBADY Tamás (2000): A tulajdonvédelem változása az Alkotmánybíróság gyakorlatában. In BITSKEY Botond szerk.: *Tíz éves az Alkotmánybíróság*. Budapest, Alkotmánybíróság. 145–165.

² Veszőssze: 64/1993 (XII. 22.) AB határozathoz Vörös Imre alkotmánybíró által fűzött párhuzamos vélemény. 10/2001. (IV. 12.) AB határozat.

³ Veszőssze: a termőföldszerzési korlátok alkotmányosságát vizsgáló 35/1994. (VI. 24.) AB határozat.

⁴ Alaptörvény XIII. Cikk (1) bek.

⁶ Veszőssze: Hobbes tulajdoni koncepciója: HOBBS, Thomas (1999): *Leviatán*. Budapest, Kossuth.

jog mint alapjog korlátozhatatlan tartalma, azaz lényeges tartalma nem azonos a tulajdonjog polgári jogi tartalmával (birtoklás, használat, rendelkezés joga). Az alapjogként védett tulajdonhoz való jog tartalmát mindig a mindenkori közjogi és (alkotmányos) magánjogi korlátokkal együtt kell érteni. „A tulajdonjog »magánjogi korlátja« viszont nem feltétlenül esik szükségképpen egybe a tulajdonjog alkotmányos alapjogi korlátozásával. Az alkotmányosan korlátozható közérdekűségnek és arányosságnak ugyanakkor nincs polgári jogi megfelelője. Az alkotmányos tulajdonvédelem terjedelme – ismerteti Lábady Tamás az Alkotmánybíróság véleményét – mindig konkrét, függ a tulajdon alanyától, tárgyától és funkciójától, illetve a korlátozás módjától is.”⁷

Az alkotmányos védelemnek úgy kell követnie a tulajdon társadalmi szerepének változását, hogy közben ugyanezt a védelmi feladatot elláthassa.⁸ A tulajdonjog alkotmányos védelme elsősorban a *tulajdon állagának védelmét* jelenti, de kivételes esetben, így kisajátításkor az állaggaranciát az *értékgarancia* váltja fel.⁹ A tulajdonost feltétlen, azonnali és teljes kártalanítás illeti meg. Nemcsak a kisajátítás, hanem az adott ingatlan bármely más módon történő súlyos megterhelése is megkövetelheti a kisajátításhoz hasonló védelmet (például településrendezés folytán elértéktelenedő Balaton-parti telkek tulajdonosainak megfelelő kártalanítása).¹⁰

Lenkovich Barnabás a tulajdonjogot *a vagyoni viszonyok alapjogviszonyaként* határozta meg, amelyre „ráépülnek a termelés, az áruforgalom és a fogyasztás viszonyai, azaz a gazdálkodás, a gazdaság rendje. [...] A tulajdonjognak a létbiztonságot és társadalmi státuszt garantáló sajátossága jelenti azt a hajtóerőt, amit eleddig semmilyen ideológiai pótszerrel nem sikerült helyettesíteni”.¹¹

1.2. A tulajdonjog magánjogi fogalma: a tulajdonjog absztrakt felfogása és társadalmi kötöttsége

A Ptk. 5:13. §-a a tulajdonjog absztrakt felfogását tükrözi: „A tulajdonost tulajdonjogának tárgyán [...] teljes és kizárólagos jogi hatalom illeti meg.” Ezen megközelítés lényege a tulajdonjog részjogosítványainak oszthatatlanságában ragadható meg.¹² Egy dolog felett egyidejűleg ugyanis csak egy tulajdonjog állhat fenn, de ez nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy e tulajdonjogon viszont eszmei hányadrészek szerint több személy osztozzon (ekkor tulajdonközösség mint jogközösség keletkezik). Röviden úgy jellemezhetjük, hogy a tulajdonjogi részjogosítványok teljes felsorolása nemcsak lehetetlen, hanem a részjogosítványok összességéhez képest a tulajdonjog egésze minőségileg mindig többet jelent. Az absztrakt tulajdon elméletből következik az is, hogy az idegen dologbeli jogok megszűntével a tulajdonjog visszanyeri eredeti korlátatlanságát.¹³

⁷ LÁBADY (2000): *i. m.* 163.

⁸ Vesz össze: 94/2011. (XI. 17.) AB határozat III. 1.1. pontja.

⁹ 64/1993. (XII. 22.) AB határozat.

¹⁰ V94/2011. (XI. 17.) AB határozat.

¹¹ LENKOVICS Barnabás (2013): *Ember és tulajdon*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus. 181.

¹² MENYHÁRD (2007): *i. m.* 134.

¹³ Vesz össze a korlátolt dologi jogok és a tulajdonjog viszonyára vonatkozó elméleteket a korlátolt dologi jogok fejezetben.

A tulajdonjog a *dolog feletti teljes hatalmat (plena potestas)* jelenti, a tulajdonosnak jogában áll bármi, ami nem minősül rendeltetésellenes joggyakorlásnak, joggal való visszaélésnek, illetve nem sérti mások jogát vagy törvényes érdekét. További magánjogi és közjogi korlátokat a jogszabályi rendelkezések állítanak fel.¹⁴ A tulajdonos cselekvési szabadsága kiterjed a nem cselekvés szabadságára is, a felállított magánjogi és közjogi jellegű korlátoktól eltekintve nem kötelezhető a dolog birtoklására, használatára vagy azzal való rendelkezésre.¹⁵ A tulajdonjogból fakadó jogosítványok teljes köre felleltározhatatlan, de csoportjai kirajzolódnak a klasszikus felosztás szerint három körben, amit tulajdonosi triásznak is nevezünk. A Ptk. tehát nem taxatív, hanem az egyes jogosítványi körök exemplifikatív jellegű felsorolását adja: *a tulajdonost megilleti különösen a birtoklás, a használat, a hasznosítás, a hasznok szedésének és a rendelkezés joga*. A Ptk. a tulajdonjog fogalmát normatív módon nem definiálja, hanem a tulajdonjogot annak lényeges tartalma megadásával határozza meg. Mindegyik jogosítvány átengedhető másnak, továbbá korlátozható is, azonban egyik jog sem engedhető át korlátlan ideig.

A dolog feletti kizárólagos hatalmat a tulajdonjogviszony abszolút szerkezete biztosítja (vesd össze: dologi jogok abszolút hatályának elve). A tulajdonos számára a kizárólagos joggyakorlást úgy biztosítja, hogy másokat egyidejűleg kirekeszt abból.¹⁶ A jogosulatlan behatással szemben pedig védelmi eszközöket ad a tulajdonos kezébe: *a tulajdonosnak joga van minden jogosulatlan behatás kizárására*.¹⁷

Itt kell röviden szólnunk az absztrakt tulajdon egyfajta ellentétpárjaként az osztott tulajdon fogalmáról. A tulajdonképpeni értelemben vett *osztott tulajdon (dominium divisum* – haszonvevő tulajdonos és főtulajdonos között) mint a feudális kor jellemzője jelenleg már csak jogtörténeti jelentőséggel bír. Eltérő jelentéstartalmat nyer azokban az esetekben, amikor egyes dologi jogok (dologi jellegű kötelmi jogok) a tulajdonjoghoz való viszonyukban hasonló szerkezetet mutatnak. Petrik idesorolja a korábban hatályos szabályok szerinti vagyongazdálkodási jogot, a földhasználati jogot és a lakásszövetkezeti tagot megillető állandó lakáshasználati jogot.¹⁸ Az osztott tulajdon további jelentése bontakozik ki a nemzeti vagyonról szóló törvény magyarázó rendelkezéséből: forgalomképtelen „az a nemzeti vagyon, amely(en) [...] osztott tulajdon nem létesíthető”.¹⁹ Az osztott tulajdon ebben az értelemben a föld és az épület (felül-, illetve alulépítmény) tulajdonának különválását, ezáltal az épület önálló ingatlankénti kialakítását jelenti (lásd lejjebb).

¹⁴ Lásd a tulajdoni korlátokról szóló fejezetet.

¹⁵ BH1997. 522.

¹⁶ MENYHÁRD Attila (2014a): 5.13. §-hoz fűzött magyarázat. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS István szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer. 927.

¹⁷ Ptk. 5:13. § (3) bek.

¹⁸ PETRIK Ferenc (2007): *Tulajdonjogunk ma. A dologi jog mai érvényében*. Budapest, HVG-ORAC. 107–117.

¹⁹ 2011. évi CXCVI. törvény a nemzeti vagyonról (Nvt.) 3. § (1) bek. 3. pontja.

2. A tulajdonjogviszony alanya

A tulajdonjogviszony alanya lehet bármely polgári jogi jogképességgel rendelkező jogalany (ideértve azzal akár csak részben bíró szervezeteket, például társasházat is). A tulajdonos szempontjából szokás megkülönböztetni magántulajdont és köztulajdont. A rendszerváltozással a magántulajdon és a köztulajdon tárgyai közötti szabályozásbeli különbségek jelentős része már megszűnt (például állami tulajdon is elbirtokolható), azonban hozzá kell fűzni, hogy a köztulajdon egyes tárgyai (közdolgok: *res publica*), mivel speciális funkció, valamely cél betöltésére hivatottak, továbbra is forgalomképtelenek. Kizárólag állami vagy önkormányzati tulajdonban állhatnak mint kincstári vagyon vagy önkormányzati törzsvagyon.

A szakirodalomban elfogadott tény, hogy a közdolgok fogalmának egyik lehetséges megközelítése a tulajdonjog alanyának sajátos közjogi státuszából való kiindulás.²⁰ Álláspontunk az, hogy a tulajdonjogviszony polgári jogi jogviszony, amiből következik, hogy a köztulajdon alanyai a polgári jogi jogviszonyokban többletjogosítvánnyal nem rendelkeznek. Ezáltal nem speciális alanyi minőségük az, amely a közdolog jelleget alapvetően meghatározza. Mivel azonban a magyar polgári jog nem használja intézményesült formában a magántulajdon és köztulajdon közti különbségtételt, a jogalkotó a magánforgalomból különböző okokból, többé-kevésbé kivett vagyontárgyakra, dolgokra vonatkozó speciális szabályokat elsősorban e speciális alanyokhoz (magyar állam és szervei, önkormányzat) rendeltén határozza meg. A polgári jog számára egy adott dolog közjogi kötöttségét a tulajdonjog közjogi korlátai és az adott dolog forgalomképességét érintő korlátozások hordozzák. Az alábbiakban ezért csak röviden kívánjuk áttekinteni a „köztulajdon” alanyait, míg a közdolgok meghatározását, felsorolását a dolgok forgalomképessége szerinti osztályozási szempontok körében tesszük meg.

Tulajdonjogviszony alanya lehet az ember, a jogi személy (részjogképességgel felruházott egyéb jogalany) és az állam is. Az ember általános jogképességéből fakadóan bármely jogviszony, akár a tulajdonjogviszony alanya is lehet. Ez a „tulajdonosi képesség” azonban absztrakt kategória, ettől különböző kérdés az, hogy a konkrét esetben adott dolog felett tulajdonjog megilletet-e valakit. Hiszen vannak olyan dolgok a hatályos szabályok szerint is, amelyek esetében szerzőképességi korlátok érvényesülnek (például termőföld, külföldiek ingatlanszerzése, lőfegyver stb. Vesd össze: Első rész, IV. fejezet: *A tulajdonjog korlátai*).

Az emberi szervezetekre mint tulajdonosokra tekintve rögzíteni szükséges elsősorban, hogy nemcsak jogi személy, hanem úgynevezett relatív vagy részjogképességgel rendelkező egyéb jogalany (például társasház) is lehet tulajdonos. A közös tevékenység folytatására rendelt vagyon feletti jogosult pozícióban a fejlődés első állomásaként tulajdonközösség jelentkezik, társas magántulajdon, amely a fejlődés magasabb fokán, a külső jogviszonyaiban már egy jogi személyiséggel rendelkező jogalany. A jogi személy tagjainak hatalmi-uralkodó jogosítványait a jogi személy felett viszont már nem lehet egyszerű tulajdonosi jogkörként megragadni.²¹

A köztulajdon alanyai az állam (az állami szervek), önkormányzatok és más, a magánjogi forgalom alanyaként is fellépő közjogi jogalanyok. Tulajdonosi joggyakorlásuk

²⁰ MENYHÁRD Attila (2005): Köztulajdon – közdolgok – forgalomképesség. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 7. évf. 3. sz. 3.

²¹ Vesd össze: NOVOTNI Zoltán (1990): Társasági tulajdon, avagy a tulajdonosok társasága? *Jogtudományi Közlemény*, 45. évf. 2. sz. 63–70.

sajátosságai abból a kettősségből fakadnak, hogy a köztulajdon tárgyaival összefüggésben közhatalmi funkciókat látnak el, míg a köztulajdon tárgyainak rendeltetése az, hogy közvetlenül vagy közvetve közérdekű célt töltsenek be.

A nemzeti vagyonról szóló törvény (Nvt.) preambuluma is rögzíti, hogy a törvény megalkotására a nemzeti vagyonnak „a közérdek és a közösségi szükségletek céljára történő hasznosítása, a természeti erőforrások megóvása, a nemzeti értékek megőrzése és védelme, és a jövő nemzedékek szükségleteinek biztosítása szándékával” került sor. A törvény a nemzeti vagyon elsődleges rendeltetéseként a közfeladatok ellátásának biztosítását határozza meg. A nemzeti vagyon lehető legnagyobb fokú védelmét a célszerű és okszerű gazdálkodás elvével kívánja összhangba hozni. Ennek megfelelően a nemzeti vagyonon belül négy csoportot különít el: az elsőbe kizárólag állami vagy önkormányzati tulajdonba tartozó vagyontárgyak tartoznak, a második kört a nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű nemzeti vagyon képezi, a harmadikat a korlátozottan forgalomképes vagyontárgyak nagy csoportja alkotja, míg a negyedik körbe az üzleti vagyon tartozik. Az első három csoport alkotja együtt a kincstári vagyont (önkormányzat esetében az önkormányzati törzsvagyont).²²

Az állam tulajdonosi jogait tipikusan az MNV (Magyar Nemzeti Vagyonkezelő) Zrt. gyakorolja, ha törvény vagy miniszteri rendelet másként nem rendelkezik²³ – itt kell említenünk a Nemzeti Földalapot, amely felett a tulajdonosi jogokat a Nemzeti Földalapkezelő Szervezet gyakorolja.²⁴ A törvény általános elvként rögzíti, hogy központi költségvetési szerv főszabályként önálló tulajdonjoggal nem rendelkezik, bármely dolog tulajdonjogát, gazdálkodó szervezetben részesedést vagy valamely vagyoni értékű jogot az állam javára szerez meg. Az állam tulajdonosi jogait törvény vagy miniszteri rendelet alapján más személy (szervezet) is elláthatja. E személy jogköre azonban erőteljesen korlátozott. Az állami vagyon meghatározott köre felett ugyanis a tulajdonosi jogokat és kötelezettségeket az állam nevében gyakorló személy e tevékenységét e törvény és végrehajtási rendelete, valamint a törvény szerinti miniszteri rendelet szabályai szerint végezheti azzal, hogy a tulajdonosi joggyakorlással érintett állami vagyon tulajdonjogának átruházására, arra vételi jog, elővásárlási jog szerződéssel történő alapítására, annak biztosítéku adására és más módon való megterhelésére az MNV Zrt. jogosult.²⁵

Az önkormányzat tulajdonosi jogkörének alapjait az Mötv. fekteti le. „A helyi önkormányzatot – törvényben meghatározott eltérésekkel – megilletik mindazok a jogok és terhelik mindazok a kötelezettségek, amelyek a tulajdonost megilletik, terhelik. A tulajdonost megillető jogok gyakorlásáról a képviselő-testület rendelkezik.”²⁶ A törvény indokolása is röviden érinti e kettősséget: „Az önkormányzati tulajdon fő rendeltetése, hogy a közszolgáltatásokat biztosítsa. Az önkormányzati tulajdon tekintetében a tulajdonosi jogokat a település lakossága nevében a képviselő-testület gyakorolja.”

Az állami és az állami szervek tulajdonosi viselkedése összefügg azzal a stratégiával is, amellyel a magyar állam a globális világgazdaság kihívásainak megfelelni kíván. Sárközy Tamás véleménye az, hogy a „»mérsékelt«, »önkorlátozó«, a polgári autonómiát,

²² Vessd össze: Nvt. preambuluma és indokolása.

²³ Állami vagyonról szóló 2007. évi CVI. törvény 3. §.

²⁴ 2010. évi LXXXVII. törvény a Nemzeti Földalapról.

²⁵ Állami vagyonról szóló 2007. évi CVI. törvény 3. § (3) bekezdés.

²⁶ Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény 107. §-a.

az egészséges civil társadalmat nem zavaró, de ugyanakkor fejlesztő, társadalmi konfliktusokat csökkentő-rendező állam lehet csak versenyképes a globális világgazdaságban. Ebből fakad, hogy szükséges az állami redisztribúció (de nem mértéktelenül), szükség van állami közszolgáltató vállalatokra, sőt állami üzleti vagyona is (a közjavak és a kincstári vagyon mellett), azaz nem lehet mindent privatizálni, minden gazdasági teendőt az államapparátusból kiszervezni”.²⁷ Petrik Ferenc viszont a politikai és a gazdasági hatalom elválasztására figyelmeztet. „A két hatalom elválasztásának hiányát tapasztaljuk, ha magánjogi tulajdonosként működő jogi személyeket a politikai hatalom (az állam) hoz létre. [...] Az állami tulajdon – gazdaságban történő – működtetésének a legkevésbé hatékony formája, ha a politikai hatalom (az állam) hoz létre gazdálkodó szervezeteket.”²⁸

3. A tulajdonjogviszony tárgya

A tulajdonjogviszony közvetlen tárgya emberi magatartás: a tulajdonos jogosult és köteles tulajdonjogát gyakorolni, mindenki más köteles a tulajdonosi minőségét elismerni, tűrni, hogy a tulajdonos tulajdonjogát gyakorolja, és köteles tartózkodni minden jogellenes negatív behatástól. A tulajdonjogviszony *közvetett* tárgya a dolog.

3.1. A dolog fogalma

Már az 1959-es Ptk. is csak utalás szintjén, a tulajdonjog tárgyaként említette a dolog fogalmát, hasonlóan az új Ptk.: „A birtokba vehető testi tárgy tulajdonjog tárgya lehet.”²⁹ Ebből következően a dolog nem más, mint birtokba vehető testi tárgy, amelyre a tulajdonjog kiterjedhet. Mit értünk birtokba vehetőség, illetve testi tárgyi minőség alatt?

Menyhárd szerint a birtokba vehetőség a dolog fizikai tulajdonsága szerint értendő, tehát dolognak minősülhet olyan tárgy is, amely felett birtokviszony keletkezését a jog meghatározott személyek számára vagy meghatározott körülmények között nem engedi.³⁰ Viszont azt látjuk, hogy következő fogalmi elem a dolog fizikai létezése (testi tárgy) mellett a birtokba vehetőség is, az emberi uralom alá hajthatóság egyrészt a fizikai lehetőséget, másrészt a jogi megengedettséget is magában foglalja.³¹

A magyar jog szerint a különböző vagyoni javak közül túlnyomó részben a dolognak minősülő vagyontárgyak azok, amelyek a tulajdonjogviszony keretében nyernek jogi oltalmat, és a tulajdon tárgyaiként biztosított a forgalomképességük. A magyar jog szerint nem minősülnek dolognak a szellemi alkotások, a forgalomképes vagyoni jogok, az átruházható követelések és szerződési pozíciók. Ettől független kérdés, hogy ezekre is használjuk a „szellemi tulajdon” vagy „jogtulajdon” fogalmait. Zálogjog vagy haszonélvezet tárgya is lehet vagyoni értékű jog vagy követelés. vagyontárgynak minősül a Ptk. 8:1. § szerint a dolog, a jog, a követelés.

²⁷ SÁRKÖZY Tamás (2010): Az újraértékelendő államszervezetünkről. *Mozgó Világ*, 36. évf. 5. sz. 117–128.

²⁸ PETRIK (2007): *i. m.* 21.

²⁹ Ptk. 5:14. § [A dolog].

³⁰ MENYHÁRD (2007): *i. m.* 47.

³¹ Vesd össze: LENKOVICS Barnabás (2001): *Dologi jog*. Budapest, Eötvös József Kiadó. 36.

A Ptk. a dolog fogalmát törvényi értelmezés által kiterjeszti a *pénzre, az értékpapírokra és a dolog módjára hasznosítható természeti erőkre*.³² A pénz és az értékpapír értéke nem tárgyi minőségükből, hanem a bennük foglalt jogosultságból, a megtestesített értékből fakad. A pénz társadalmi konvenció eredménye. Értéke az általános konvertálhatóságon és az általános bizalmon nyugszik, értéke nincs tehát „közvetlen összefüggésben az adott dolog belső értékével vagy bármelyik fél számára való (szubjektív) hasznosságával.”³³

A bírói gyakorlatban az alapvető problémát a készpénz és a bankszámlapénz megkülönböztetése okozza. Amíg a készpénz testi tárgy létéből fakadóan közelebb áll az ingó dolog fogalmához, addig a bankszámlapénzt a jelenlegi bírói gyakorlat nem tekinti dolognak, téves jóváírás esetében nem tulajdoni igény, hanem jogalap nélküli gazdagodási igény illeti meg a jogosultat.³⁴ A szakirodalmi álláspont azonban formálódik.³⁵ Itt kell megjegyezni, hogy a végrehajtási igényper³⁶ tárgya nemcsak dolog, hanem más vagyontárgy is lehet, így a bankszámlapénz foglalat alóli feloldását is követelheti a jogosult.³⁷

Az értékpapírok dologi minőségét alapvetően az értékpapírijogi szabályok határozzák meg. Az értékpapír olyan egyoldalú jognyilatkozat, amely papíralapú okiratként vagy jogszabályban megjelölt más módon létrehozott, rögzített, nyilvántartott és továbbított adatösszességként (dematerializált értékpapírként) a benne foglalt jogot úgy testesíti meg, hogy azt a jogot gyakorolni, arról rendelkezni csak az értékpapír által, annak birtokában lehet.³⁸ Egy okirat értékpapírnak akkor minősül, ha a Ptk.-ban vagy más jogszabályban meghatározott tartalmi kellékekkel felszerelt (például kibocsátó, értékpapír-minőség, megtestesített jogosultság stb.).

Az emberi test, szerv, holttest nem tartozik a dolog fogalma alá, nem lehet tulajdonjog tárgya, hanem személyiségi, kegyeleti jogi védelem alatt áll.

Az állatok szintén dolognak minősülnek, azonban a dologra vonatkozó szabályokat a természetüknek megfelelő eltéréseket megállapító törvényi rendelkezések figyelembevételével kell alkalmazni.³⁹ Az állatok felett keletkező tulajdonjog alapvetően alárendelt az állatvédelmi szabályoknak.

A dolog módjára hasznosítható természeti erőket (szél, napenergia, elektromos áram) megkülönböztethetjük az úgynevezett *energiahordozóktól* (kőolaj és származékai, földgáz, szén). Viszont ez utóbbiak esetében is a birtokba vehetőség (fizikai elkülöníthetőség) különös jelentőséggel bír – például föld alatti csővezetékben tárolt kerozin, úgynevezett csőkészletmennyiség feletti tulajdoni vita esetében.⁴⁰

³² Ptk. 5:14. § (2) bek.

³³ MENYHÁRD Attila (2017): Recenzió Gárdos István Kié a pénzem? c. könyvéről. *Polgári Jog*, (online folyóirat) 2017/2.

³⁴ BH1997. 87.

³⁵ Ha a pénz értékét nem fizikai jellemzői, hanem az általános értékmérő szerepe mögött meghúzódó társadalmi konvenció adja, akkor a bankszámlapénz is dolognak minősülhet. Vessd össze: GÁRDOS István (2016): *Kié a pénzem? A pénz dologi jogi vizsgálata*. Budapest, Wolters Kluwer.

³⁶ Új Pp. 538. §.

³⁷ Kaposvári Törvényszék 2.Pf.20.195/2016/10.

³⁸ Ptk. 6:565. §.

³⁹ Ptk. 5:14. § (3) bek.

⁴⁰ Fővárosi Ítéltábla 11. Gf. 40.335/2015/4.

3.2. A dolgok osztályozása

A dolgokat három fő szempont szerint csoportosíthatjuk: a) fizikai-természeti tulajdonságaik, b) más dolgokhoz való viszonyuk és c) forgalomképességük szempontjából.

3.2.1. Természeti tulajdonságuk szerint

Az *ingó és ingatlan* dolog megkülönböztetése az egyik legfontosabb osztályozási szempont. Ingatlannak minősül a földrészlet és mindaz, ami azzal alkotórészi kapcsolatban áll (lásd lejjebb részletesen az Első rész III. fejezetének 4. pontját). A földrészlet a föld felszínének körülhatárolt része. Itt jegyezzük meg, hogy az ingatlan-nyilvántartási szabályok részletesebben kidolgozott ingatlanfogalmat használnak (földrészlet és egyéb önálló ingatlanok; lásd az ingatlan-nyilvántartásról szóló VIII. fejezetben). Ingónak minősül mindaz, ami nem ingatlan.

Az ingó és ingatlan közötti megkülönböztetés jelentős szerephez jut a dologi jogi szabályok körében. Az átruházás, a jogszerzés eltérő feltételekkel jelentkeznek ingó és ingatlan dolgok esetében. A szerzőismódok közül vannak olyanok, amelyek csak ingó vagy csak ingatlan tulajdonjoga megszerzésére vezethetnek. Így például a Ptk. dologegyesülésre vonatkozó szabályai kizárólag a több személy tulajdonában álló ingó dolgok egyesülése esetén alkalmazhatók, ingatlan esetében e szabályok alkalmazása fogalmilag kizárt.⁴¹

Elhasználható és elhasználatlan dolgok. Elhasználhatónak (elfogyaszthatónak) az a dolog minősül, amelynek nem lehet huzamosan hasznát venni. Ezek rendeltetésszerű használata az egyszeri felhasználásban, azaz elfogyasztásban, feldolgozásában vagy elidegenítésében áll. Ez függhet az adott dolog gazdasági helyzetétől is, így Szladits példájával élve egy gazdasági gép az üzem részeként elhasználatlan dolog, míg a gépkereskedő raktárában elhasználhatónak minősül.⁴² Ha a haszonélvezet tárgya elhasználható dolog, rendhagyó haszonélvezetről beszélünk.⁴³ Polgári jogi társasági szerződés esetében közös tulajdonba csak az elhasználható dolgok kerülnek, a hozzájárulásként adott elhasználatlan dolgok csak közös használatba.⁴⁴ Az elhasználhatóság nem egyezik a helyettesíthetőség kategóriájával.

Helyettesíthető a dolog, ha egyediesítése helyett szám, súly, mérték, illetve mennyiség szerint meghatározott (gabona, szén, tűzifa). A dologi jogi értelemben vett helyettesíthetőségtől eltérő fogalom a kötelmi szolgáltatás fajlagos meghatározása. A helyettesíthetőség jogi relevanciát nyer például a rendhagyó letét esetében.⁴⁵

Osztthatóság és osztthatatlanság. A dolgok fizikai értelemben vett osztthatósága nem mindig azonos a jogi értelemben vett osztthatósággal. Ez utóbbit nemcsak az zárja ki, ha a dolog jelentős állagsérelmével jár, hanem az is, ha jelentős értékcsökkenést eredményez. A dolog osztthatósága releváns kérdés a közös tulajdon megszüntetésekor⁴⁶ vagy az ingat-

⁴¹ BDT2016. 3593.

⁴² SZLADITS Károly (1930a): *Dologi jog*. Budapest, Grill. 15.

⁴³ Ptk. 5:151. §.

⁴⁴ Ptk. 6:500. §.

⁴⁵ Ptk. 6:367. §.

⁴⁶ Vesd össze: természetbeni megosztás, Ptk. 5:84. § (1) bek.

lan megoszthatósága vizsgálatakor,⁴⁷ amely építésügyi szakkérdés, a bírósági eljárásban a peres fél feladata a jogerős telekalakítási engedély és a megosztás ingatlan-nyilvántartási foganatosítására alkalmas vázrajz beszerzése.

A szolgáltatás szerződési, kötelmi jogi értelemben vett oszthatatlansága szintén eltérhet a dologi jogi fogalomtól.

Olykor fontossá válik, hogy adott dolog *értékkel bír, vagy érték nélküli*, különösen más dologhoz viszonyított értékesége kerül előtérbe. Így például a ráépítés mint tulajdon-szerződésmód jogkövetkezményei eltérően alakulnak, ha a felépített épület értéke a föld vagy annak egy része értékét jelentősen meghaladja. Ugyanígy speciális következménnyel jár, ha a feldolgozással-átalakítással előállt dolog jelentősen nagyobb értékű,⁴⁸ vagy egyesülés-vegyülés esetében, ha van úgynevezett „főalkotórész”,⁴⁹ vagy például találás esetében a találdíjra való jogosultság feltétele lesz.⁵⁰ A dolog érték nélkülsége fakadhat abból, hogy értéktelen, hasznavehetetlen, vagy éppen abból, hogy értéke felbecsülhetetlen.⁵¹ A dolgok értékesége befolyásolhatja a rá irányadó szabályokat a polgári jog egyéb területén is, így például a szokásos mértékű ajándék esetében (jogügylet érvényessége, ajándék visszakövetelhetősége, kötelezési követelésért való helytállás alóli mentesség, osztályrabocsátási kötelezettség hiánya stb.) vagy például a hagyomány és az örökség elhatárolása stb. esetében.

Az *élő és élettelen* dolgok megkülönböztetése nem merül ki az állatok speciális dolgokként való kezelésében. Itt még a növényzet, azon belül a fás szárú növényzet védelme érdemel figyelmet. Így például szomszédjogi áthatások körében a növényzet zavaró hatása esetén a bírói gyakorlat szerint a növényzet eltávolítására, a fa kivágására csak végső esetben kerülhet sor.

A *dolog egységes és összetett* mivolta ellenére egy dologi jogi egységként, egy dologként jelentkeznek, így határolhatjuk el a dologösszességtől, amely forgalmi-funkcionális egység. Összetettnek minősül akkor, ha egyes alkotóelemei megőrizték viszonylagos önállóságukat, felismerhetők és könnyen visszaalakíthatók eredeti formájukba (például kép és keret, ékkő és gyűrű foglalata). Alkotórészi vagy tartozéki kapcsolat keletkezik (lásd lejjebb), amely a külön tulajdon fennállását esetleg lehetővé teszi. Egységes dolog esetében ezek a részek már nem elkülöníthetők, természetes vagy mesterséges úton állhatnak elő (például növedékként keletkeznek, vagy egyesülés útján).⁵² E kérdések átvezetnek minket a dolgok más dolgokhoz való kapcsolatuk szerinti osztályozására.

3.2.2. Más dolgokhoz való kapcsolatuk szerint

Az idetartozó osztályozási szempontok között az első a *dologkapcsolatok* halmaza. Ennek körében a fő- és mellékdolog egymáshoz való viszonyát kell megvizsgálni, amely alkotórészi vagy tartozéki minőséget eredményez. Az *alkotórész* fogalmát a Ptk. meghatározza: „A tulajdonjog kiterjed mindarra, ami a dologgal olyképpen van tartósan egyesítve, hogy

⁴⁷ Vesd össze: túlépítés, ráépítés, elbirtoklás stb.

⁴⁸ Ptk. 5:65. § (2) bek.

⁴⁹ Ptk. 5:66. § (2) bek.

⁵⁰ Ptk. 5:62. §.

⁵¹ LENKOVICS (2001): *i. m.* 42.

⁵² Uo.

az elválasztással a dolog vagy elválasztott része elpusztulna, illetve az elválasztással értéke vagy használhatósága számottevően csökkenne.”⁵³ Az alkotórészi kapcsolódás egyidejűleg jelent időbeli és fizikai tartós kapcsolódást. Így például épület esetében a nyílászárók, a fűtési rendszer alkotórésznek minősül, a bírói gyakorlat szerint a kaputelefon viszont csak tartozék, ahogyan a csillár vagy a beépített konyhabútor is. *Az alkotórész osztja a fődolog jogi sorsát*, a tulajdonos arról külön nem rendelkezhet (nem idegenítheti el, nem terhelheti meg) anélkül, hogy megbontaná ezt a fizikai, illetve jogi kapcsolatot. Nem kizárt azonban az, hogy a később elváló alkotórészre mint jövőbeli dologra érvényes szerződést kössön (például lábon álló erdő eladása).⁵⁴ Ingatlan esetében az alkotórészi kapcsolat különös jelentőséggel bír (lásd lejjebb).

A *tartozék* esetében a kapcsolódás már fizikailag lazább, elsősorban funkcionális. A Ptk. szerint tartozéknak minősül „az a mellékdolog, amely nem alkotórész ugyan, de a dolog rendeltetésszerű használatához vagy épségben tartásához rendszerint szükséges vagy azt elősegíti”.⁵⁵ A tartozéki minőség megítélésekor nagy szerepet nyer a rendszeresség, a tartósság, a forgalmi szokás és a közfelfogás annak megítélésében, hogy az adott dolog tartozéki szerepet tölt-e be (például szekrény kulcsa, az autó téligumi-készlete, csónak evezője). A tulajdonjog kétség esetén terjed ki a tartozékra, tehát a dolog tulajdonosa kifejezett nyilatkozattal a fődologtól eltérően is rendelkezhet a mellékdologról. Elsősorban tehát értelmezési kérdéssé válik, mire terjedt ki a tulajdonos rendelkezése, a szerződéses megállapodás.

A bírói gyakorlat a tartozéki minőséget az alábbiak szerint magyarázza: „A tartozék nem veszi el önálló dologi létét, így a fődolog és a tartozék tulajdonjoga elválhat egymástól. Kétség esetén a fődolog tulajdonjoga kiterjed a tartozékra is, amelynél fogva a fődologon alapított zálogjog is kiterjed annak mindenkori tartozékaira.”⁵⁶

Speciális, törvény által teremtett tartozéki kapcsolatról szól a közúti közlekedésről szóló 1988. évi I. törvény, amely a közút védelme érdekében a közút tartozékának minősíti a közút határáról 2 méter távolságon belül ültetett fát is.⁵⁷

Az alkotórészi kapcsolat rokonjelensége a *növedék*, amíg azonban az adott dolog a jelen keresztmetszetében alkotórész, addig a múlt hosszmetzetében növedék.⁵⁸ Növedék tehát az, ami a fődologhoz utóbb járult. A növedéki minőség tehát arra koncentrál, hogyan kapcsolódott hozzá a fődologhoz ez a mellékdolog, akár természetes úton, szerves fejlődéssel, akár mesterségesen, emberi tevékenység által, akár vegyes módon. Ingatlanok esetében a növedék önálló tulajdonszerzőmódként jelentkezik.⁵⁹ A növedék nemcsak új alkotórészi kapcsolat keletkezését jelentheti, hanem minden olyan esetet magában foglal, amikor a dolog mértékben, értékben vagy mennyiségben növekszik.⁶⁰

⁵³ Ptk. 5:15. §.

⁵⁴ EBH2017. K.25.

⁵⁵ Ptk. 5:16. §.

⁵⁶ BDT2016. 3525.

⁵⁷ 1988. évi I. tv. 47. § 10. pont, vesd össze még: XXVI. sz. PED a külterki közút szélére ültetett fák tulajdonjogáról, kezeléséről, fenntartásáról és pótlásáról.

⁵⁸ Grosschmidot idézi SZLADITS (1930): *i. m.* 10.

⁵⁹ Ptk. 5:51. §.

⁶⁰ LESZKOVEN László (2017a): A dolog a polgári jogban. In JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka: *Dologi jog*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 42.

Eltérő fogalom az öröklési jogi területén a *növedékjog*: nem egy dolog, hanem az örök-rész utólagos megnövekedése értendő alatta.⁶¹

A más dolgokkal való kapcsolatok körében kell szólnunk még a gyümölcs (természetes és jogi), a haszon, a dologösszesség és a vagyon fogalmáról.

A *gyümölcs* lehet természetes (természeti) vagy jogi (polgári) gyümölcs. A természetes gyümölcs a dolog használata, hasznosítása során – a rendes gazdálkodás körében, a dolog állagát nem befolyásoló módon – előálló hozadék, amely lehet termés (állatállomány vagy növényzet természetes szaporulata és egyéb hozadék, például termés, gyapjú, tej, fakivágás) vagy termék (korábban alkotórésznek minősülő dolgok elkülönítéséből eredő hozadék, például gyógyforrás vize, mészkő, kavics, homok).

Leszkoven László a polgári gyümölcsöt a természetes gyümölcstől eltérően már túlnyomórészt gazdasági tartalmú intézményként magyarázza, amely ennél fogva inkább a haszon fogalma alá esik.⁶² *Polgári gyümölcsnek minősül az, amit a dolog valamilyen jogviszonyból fogva nyújt*, így például a bér, a haszonbér vagy a pénzkölcsön kamata. Gyümölcsözösképpesége, gyümölcse nemcsak dolognak, hanem jognak is lehet (jogok gyümölcse, például vadászati, halászati jog haszonbérbe adása, szerzői jogdíj vagy osztalékfizetés.) A gyümölcs osztályozása (függő vagy elválasztott, beszedett vagy beszedni elmulasztott, elfogyasztott vagy meglévő) például a tulajdonszerzősmódok esetében,⁶³ illetve a jogalap nélküli birtoklás szabályai körében nyernek relevanciát.

A polgári jog – elsősorban a polgári gyümölcs kategóriájával – a gyümölcs fogalmát kiterjeszti olyan, a dologból időszakonként előálló egyéb hozadékokra, hozamra is, amely már a haszon kategóriájába tartozik. *Haszonnak minősül a dolog (vagy jog) használatával járó minden olyan további előny*, amely nem minősül gyümölcsnek, például a dologban bekövetkező értéknövekedés (amely egyébként növedékként is jelentkezik).

A *dologösszesség (universitas rerum distantium)* a forgalom számára teremtett kategória, amelyben szereplő egyes dolgok megőrzik jogi önállóságukat, azonban a könnyebb kezelhetőség érdekében egy egységet képeznek a jogügyletben, a szerződéses megállapodásban (például nyáj, könyvtár állománya, áruraktár). A dologösszességben szereplő egyes alkotóelemek tipikusan hasonló neműek, de a homogenitás nem feltétel. Nincs akadálya, hogy a felek egy szerződésben több dolog – dologösszesség – tulajdonjogának, vagyoni értékű jognak, illetve társasági részesedésnek az átruházásáról rendelkezzenek, és a vételárat egy összegben határozzák meg anélkül, hogy az egyes vagyonelemek ellenértékét külön-külön is megjelölnék. Az egységes vagyónátruházás folytán a szerződő felek a fizikailag egyébként osztható szolgáltatásokat jogilag oszthatatlannak minősítik.⁶⁴ Több ingatlan oszthatatlan szolgáltatásként való együttes értékesítését a bírói gyakorlat szintén dologösszességnek tekinti. Csak az egyik ingatlant terhelő elővásárlási jog gyakorlása korlátozott a funkcionális-forgalmi egység védelme (például ipartelep, ipari park létesítése) érdekében.⁶⁵ A dologösszesség fogalmára épít a Ptk. a külön is visszautasítható

⁶¹ Ptk. 7:35. §.

⁶² LESZKOVEN (2017a): i. m. 43–44.

⁶³ Vessd össze például: Ptk. 5:50. §, Tulajdonszerzés terméken, terményen és szaporulaton.

⁶⁴ BDT2016. 3545.

⁶⁵ Vessd össze: az elővásárlási joggal kapcsolatos egyes jogértelmezési kérdésekről szóló 2/2009. (VI. 24.) PK vélemény 9. pontja.

vagyontárgyak meghatározásakor.⁶⁶ A jelenlegi bírói gyakorlat számára a mezőgazdasági üzem⁶⁷ mint egység dologi jogi minősítése kérdéses, tekinthető-e dologösszességnek.⁶⁸

A *vagyon* Lenkovics meghatározása szerint „valamely jogalany (természetes vagy jogi személy, illetve egyéb jogalany) értékben meghatározott javainak, azaz dolgokra vonatkozó vagy más személlyel szemben fennálló jogainak, továbbá az őt terhelő kötelezettségek összessége”.⁶⁹ A vagyon tehát nemcsak a dolgokat, azaz dolgok feletti jogosultságokat foglalja egybe, hanem egyéb vagyontárgyakat is tartalmaz, továbbá nemcsak az aktív, hanem a passzív vagyonelemeket (tartozásokat) is. A vagyonba tartozó egyes vagyonelemek folyamatosan változnak, *dinamikus fogalomról*⁷⁰ van tehát szó, a közös ismérvük, hogy a vagyontárgyak ugyanazon jogosultat (vagyonközösség esetén jogosultakat) illetik meg. A vagyon relevanciát nyer például a végintézkedések körében (például a hagyaték mint az örökhatályó halálát követően fennmaradó vagyontömeg), a házassági vagyonjog, a közös vagyon megosztása körében. Körülírással zálogjog tárgya is lehet. Beszélhetünk alvagyonokról is (például házastársi közös vagyon és különvagyon, öröklési jogban a szerzeményi és az ági vagyon).

Mivel a vagyonba és a dologösszességbe tartozó egyes dolgok önálló dologi minőségüket nem veszítik el, nem sérül az egyediség dologi jogi alapelve, miszerint dologi jogviszony csak egyedileg meghatározott dolgok felett keletkezhet.

3.2.3. A dolgok forgalomképesség szerinti osztályozása

A dolgoknak a gazdasági forgalomban való megjelenése elemi feltételét jelenti a forgalomképességük. Forgalomképesség szerint beszélhetünk forgalomképtelen, korlátozottan forgalomképes és forgalomképes dolgokról. A forgalomképtelenséget (korlátozott forgalomképességet) eredményezheti jogszabályi rendelkezés vagy a tulajdonos által alapított magánjogi korlát, amely elsősorban elidegenítési és terhelési tilalomban fejeződik ki.⁷¹ A forgalomképtelen dolgok kategóriáján belül kell elhelyeznünk a köztulajdonban álló dolgokat, a közdolgokat. A régi magyar magánjogi irodalom forgalomképtelen dolgoknak minősítette az uratlan dolgokat (*res nullius*),⁷² értve ez alatt a senki által birtokba nem vehető, ki nem sajátítható dolgokat (égitestek, napfény, levegő), viszont valójában ezek a tárgyak a birtokba vehetőség hiánya miatt formális szempontból a dologfogalom határain kívül rekednek.

A Ptk. rendelkezéseiből kiindulva azonban egyfajta fogalmi átszíneződést tapasztalhatunk. A gazdátlan javak fogalmi köre ugyanis nemcsak a derelinkvált dologra, hanem

⁶⁶ Ptk. 7:89. § (2) bek.

⁶⁷ Vessd össze: a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII: törvény 5. § 20. pontja: Mezőgazdasági üzem: az azonos céllal működtetett mezőgazdasági termelési tényezők (föld, mezőgazdasági felszerelés, egyéb vagyonelemek) szervezeti alapegysége, amely a gazdasági összetartozás révén gazdálkodási alapegység is.

⁶⁸ Vessd össze: KURUCZ Mihály (2007): Az agrárjog tárgya, fogalma, alapelvei és rendszere. *Agrár- és Környezet-jog/Journal of Agricultural and Environmental Law (JAEL)*, 2. évf. 2. sz. 48.

⁶⁹ LENKOVICS (2001): *i. m.* 50.

⁷⁰ Vessd össze: LESZKOVEN (2017a): *i. m.* 45.

⁷¹ Vessd össze: *A tulajdonjog magánjogi korlátai* című fejezet és a Ptk. 5:31–34. §.

⁷² KOLOSVÁRY Bálint (1942a): A dologi jog általános tanai. In SZLADITS Károly szerk.: *Magyar Magánjog. V. kötet. Dologi jog.* Budapest, Grill. 48–49.

arra a dologra is kiterjed, amely még senkinek sem volt tulajdona.⁷³ Viszont az ilyen értelemben vett uratlan dolgok felett bárki birtokbavétellel tulajdont szerezhet, emiatt nem forgalomképtelenek.⁷⁴

A köztulajdonban álló dolgok szabályozása a magyar jogban, ahogyan azt már fentebb érintettük, nem képez önálló rendszerszintű egységet a magántulajdonban álló javakhoz képest. A közdolgok jogi természetének megvizsgálásához már korábban kitértünk a köztulajdon alanyainak ismertetésére. Az alábbiakban a másik ismérv alapján, azaz adott dolog speciális rendeltetése kiindulópontból vizsgálódunk. Eszerint vannak olyan tulajdoni tárgyak, „amelyek rendeltetése – a tulajdonjog általánosan elfogadottnak tekintett, a dolog feletti, másokat kizáró uralmat biztosító funkciójától eltérően – az, hogy közvetve vagy közvetlenül társadalmi célokat szolgáljanak, vagy bárki számára hozzáférhetőek legyenek”.⁷⁵

Az alapvető kérdést Menyhárd úgy fogalmazta meg, hogy „a közdolgok vajon a tulajdon sajátos tárgyainak tekinthetők-e, amelyekre a magánjogi szabályozás nem terjed ki, vagy ezek a magánjogi tulajdon normális tárgyai, amelyek célhoz kötöttsége csupán a dolgot terhelő, többnyire időleges közjogi korlát formájában mutatkozik meg”.⁷⁶

Amíg az 1959-es Ptk. hosszú időn keresztül, egészen az Nvt. hatályba lépéséig az egyes közjogi korlátok (közérdekű szolgálat, közérdekű használati jog) szabályozásán túlmenően *A köztulajdonra vonatkozó külön szabályok* cím alatt többek között (kisajátítás, gazdálkodás állami tulajdonnal, állami tulajdon védelme) felsorolását adta a kizárólag állami tulajdonba tartozó dolgoknak, addig az új Ptk. erre nem törekszik. Az Indokolás szerint „a dologi jogi szabályozás nem képzelhető el kizárólag a magánjog keretében, egyre erősebb a magánjogi szabályozás közjogi befolyásoltsága. A közjogi befolyás lehetséges megjelenési formáinak teljes körű szabályozása a törvény keretei között nem lehetséges, és a törvény nem szabhat korlátokat a közjogi szabályozás számára sem.”⁷⁷

Menyhárd szerint a köztulajdoni, illetőleg közdologi minőség a dolgoknak egy meghatározott szempont szerinti kategorizálásán alapszik. A tulajdoni tárgyakkal ez a megközelítése a javakat három lehetséges osztályba sorolja: az elsőbe azok a javak tartoznak, amelyek nem lehetnek magántulajdon tárgyai (*res publica*); a másodikba azok, amelyek a magánjog tárgyai lehetnek – és azoknak is tekintik őket –, de a közjogi szabályozás a magánjogi tulajdonos rendelkezési jogát azokon korlátozza, és másoknak a dolog használatát biztosítja; a harmadik csoportba pedig azok a dolgok tartoznak, amelyek a tulajdonnak magánjogi értelemben korlátlan (közjogi korlátok nélküli) tárgyai. Az a szempont, amely ezt a kategorizálást szüli, valójában a dolgok forgalomképessége.⁷⁸

Az első csoportba tartozó dolgok (*res publica*) esetében a magyar jogi szabályozás azzal a megoldással élt, hogy az *állam kizárólagos tulajdonában álló dolgokként* határozza meg ezeket. Itt kell felhívni a figyelmet arra az alapvető különbségre, hogy a közdolgok felett magát az államot sem illeti meg magánjogi értelemben vett tulajdonjog. Az első csoportba sorolt vagyontárgyak beazonosíthatóságát és ezáltal a rájuk irányadó szabályok meghatározását tovább bonyolítja, hogy a *nemzeti vagyonról szóló törvény* teljeskörűen

⁷³ Ptk. 5:54. § (2) bek.

⁷⁴ Vesd össze: Első rész, V. fejezet 2. *Egyes tulajdonszerzősmódok*.

⁷⁵ MENYHÁRD (2007): i. m. 88.

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ Ptk. indokolás V. Könyv (Dologi jog) 5. pontja.

⁷⁸ MENYHÁRD (2014): i. m. 930.

szabályozni kívánja a nemzeti vagyont, azaz az állami és önkormányzati vagyont és annak minden elemét. Így beszélhetünk állami vagyronról,⁷⁹ amely kincstári vagyronból (a kizárólagos állami tulajdonba tartozó vagyron, a nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű nemzeti vagyronba tartozó és az egyéb, korlátozottan forgalomképes állami vagyron tartozik ide) és az üzleti (vállalkozói) vagyronból áll. A nemzeti vagyron másik körét az önkormányzati vagyron jelenti, amely szintén törzsvagyronból és üzleti vagyronból áll.

Az állami tulajdon kizárólagos tárgyait az alábbiak szerint sorolja fel a nemzeti vagyronról szóló törvény 4. §-a:

- a) a Szent Korona és a hozzá tartozó jelvények, az Országház,
- b) a föld méhének kincsei természetes előfordulási helyükön,
- c) a felszín alatti vizek, a felszín alatti vizek természetes víztartó képződményei, a folyóvíz és természetes tavak elhagyott medre és a folyóvízben, természetes tavakban újonnan keletkezett sziget,
- d) csatornák, tározók, árvízvédelmi fővédvonalak és egyéb vízi létesítmények, valamint az állami tulajdonban álló vízi közművek,
- e) az országos közutak és azok műtárgyai, kivéve a közút tartozékát képező várakozóhely, pihenőhely rendeltetésű ingatlanokat és útcsatlakozást,
- f) állami tulajdonban álló terek, parkok,
- g) országos törzshálózati vasúti pályák és azok tartozékai,
- h) az állami tulajdonban lévő nemzetközi kereskedelmi repülőtér, a hozzá tartozó légitforgalmi távközlő, rádió navigációs és fénytechnikai berendezésekkel és eszközökkel, továbbá a légitforgalmi irányító szolgálat elhelyezését szolgáló létesítményekkel együtt,
- i) a barlang,
- j) a rádióspektrum, valamint az elektronikus hírközlő hálózat működéséhez, az elektronikus hírközlési szolgáltatások nyújtásához vagy az elektronikus hírközlőhálózatok és szolgáltatások együttműködéséhez szükséges, az információ vagy a jelzés célba juttatására szolgáló, annak címzettjét meghatározó betűkből, számokból vagy jelekből álló karaktersorozat (frekvenciák),
- k) a biztonsági földgáztároló.

A kizárólagos állami tulajdon hatékony működtetésének útja a vagyontárgyak koncessziós szerződés alapján való átengedése.⁸⁰

⁷⁹ 2007. évi CVI. törvény 1. § (2) bek.: „E törvény alkalmazásában állami vagyronnak minősül:

- a) az állam tulajdonában lévő dolog, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erő,
- b) az a) pont hatálya alá nem tartozó mindazon vagyron, amely vonatkozásában törvény az állam kizárólagos tulajdonjogát nevesíti,
- c) az állam tulajdonában lévő tagsági jogviszonyt megtestesítő értékpapír, illetve az államot megillető egyéb társasági részesedés,
- d) az államot megillető olyan immateriális, vagyoni értékkel rendelkező jogosultság, amelyet jogszabály vagyoni értékű jogként nevesít,
- e) az állam tulajdonában lévő pénzügyi eszközök.

⁸⁰ 1991. évi XVI. törvény a koncesszióról.

A forgalomképtelen (kizárólag állami vagy önkormányzati tulajdonba tartozó) vagyontárgyak forgalomképtelenségét a nemzeti vagyonról szóló törvény a következőképpen határozza meg: „Forgalomképtelen az a nemzeti vagyon, amely az e törvényben meghatározott kivétellel nem idegeníthető el, vagyonkezelői jog, jogszabályon alapuló, továbbá az ingatlanra közérdekből külön jogszabályban feljogosított szervek javára alapított használati jog, vezetékjog vagy ugyanezen okokból alapított szolgalmat, továbbá a helyi önkormányzat javára alapított vezetékjog kivételével nem terhelhető meg, biztosítékul nem adható, azon osztott tulajdon nem létesíthető.”⁸¹

A nemzeti vagyonról szóló törvény hatályba lépését megelőzően egy konkrét bírói döntésben, amelyben a felperes a javára a telki szolgalmat elbirtoklással történő keletkezése megállapítását kérte, a bíróság érdekes módon elsősorban nem a birtokba vett közterület közterületi jellege miatt utasította el a kérelmet, hanem a telki szolgalmat tartalmának atipikus jellegére tekintettel (közterületre, parkra nyíló pinceingatlanban folytattak vendéglátó tevékenységet, és így a szolgalmat tárgya az lett volna, hogy a bejárat közelében a felszínen is bútorokat, székeket, asztalokat helyeztek el két évtizeden keresztül).⁸²

Továbbá, mivel a forgalomképtelenség a dolog szoros célhoz kötöttségéből fakad, ami eleve kizárja azon a másokat kirekesztő magántulajdon létesülését, ezért az jellemzően e dolgok feletti tulajdonjognak az elbirtoklással történő megszerzését sem teszi lehetővé. Egyébként önmagában az a tény, hogy a dolog felett elidegenítési vagy terhelési tilalom áll fenn, nem akadályozza az elbirtoklással való tulajdonszerzést.⁸³

Bár a közdolgok esetében a célhoz kötöttség határai a legtöbb esetben kijelölhetők (például felszíni ingatlan közterület jellege), mégis a vertikális megközelítés túlhajtásának minősíthető, ahogy a nemzeti vagyonról szóló törvény *kivétel nélkül* kiterjesztette a kizárólagos állami, illetve önkormányzati tulajdonú ingatlanok forgalomképtelenségét az osztott tulajdon eseteire is (azaz a felül- és alulépítményekre). *A nemzeti vagyonról szóló törvény teljes forgalomképtelenséget rögzítő rendelkezésének hatályba lépését megelőzően* ugyanis éles dogmatikai vita bontakozott ki a felszíni közterület alatt épített mélygarázsok ügyében.⁸⁴ A Pécsi Ítéltábla Polgári Kollégiuma megengedő véleményt⁸⁵ fogalmazott meg a forgalomképtelen törzsvagyon és az „alépítés” jogi kérdéseiről: „Az állam, illetve az önkormányzatok köztulajdonban álló, közcélhoz kötött javainak forgalomképtelenségére vonatkozó magánjogi korlátozást nem lehet kiterjesztően értelmezni. A közterek és a parkok forgalomképtelensége kizárólag a földfelszínre, ezek síkbeli kiterjedésére, és a rajtuk levő műtárgyakra, egyéb növényekre vonatkozik, nem terjed ki – osztott tulajdon esetén – a tulajdonjognak a földfelszín alatti ingatlanrészére, a föld mélyére.”

⁸¹ 2011. évi CXCVI. törvény 3. §. A forgalomképtelenséghez és az osztott tulajdon létesítéséhez lásd még: Első rész III. fejezet 4. pontját: *Az ingatlan fogalma, a föld és az épület jogi helyzete*.

⁸² BH2012. 34. A döntést elemzi: SERÁK István (2012): A Legfelsőbb Bíróság ítélete a telki szolgalmat közterületen elbirtoklással történő alapításáról. A köztulajdon megterhelhetőségének és magán célú használatának határai. *JeMa*, 3. évf. 4. sz. 19–25

⁸³ Ptk. 5:44. § (3) bek.

⁸⁴ Vess össze: MENYHÁRD Attila (2010): A Legfelsőbb Bíróság ítélete a soproni mélygarázs ügyében. *JeMa*, 1. évf. 4. sz. 19–27.

⁸⁵ 1/2009. (X. 9.) sz. Pécsi Ítéltábla Polgári Kollégiuma véleménye.

4. Az ingatlan fogalma, a föld és az épület jogi helyzete

4.1. Az ingatlanon fennálló tulajdonjog terjedelme

A tulajdonjog tárgyaként az ingatlan – a korábban említett példák szerint – az ingó dologtól eltérő sajátosságaiból és vagyontárgyként fokozott gazdasági jelentőségéből adódóan speciális szabályok alá tartozik. Az ingatlan – első megközelítésre – nem más, mint a földfelszín körülhatárolt területe. Tekintettel azonban arra, hogy mind a földfelszín alatti hasznosításhoz, mind a felszín feletti terjeszkedéshez az ingatlan tulajdonosának érdeke fűződhet, ezért az ingatlan feletti tulajdonjog terjedelmét nemcsak horizontálisan, hanem vertikálisan is szükséges körülhatárolni. „Az ingatlanon fennálló tulajdonjog a föld feletti légi térre és a föld alatti földtestre az ingatlan hasznosítási lehetőségeinek határáig terjed.”⁸⁶ E lehetőségek köre azonban ingatlanonként és időben is változhat, a tulajdonos érdeke szabja meg tehát tulajdonjoga határait. E hasznosítási formáknak csupán egyik szegmensét képezik az alább részletezendő építkezés és annak következményei. A vertikális szemléletmód megjelenik a szomszédjogi tényállásokban, a szomszédos ingatlanok közötti vízelvezetési, építési szolgálomokban vagy akár a szomszédos ingatlan alá benyúló pinceszolgálomokban.

Az ingatlan alatti földtest hasznosítási lehetőségeinek végessége mutatkozik meg az ügynevezett közterületről nyíló pince esetében. E speciális ingatlanok az ingatlan-nyilvántartásban mint egyéb önálló ingatlan szerepelnek. Közterületről nyílnak, rendszerint hegyoldalba vágottak, így a felszíni ingatlan (álljon az köz- vagy magántulajdonban) használatát, hasznosítását semmilyen formában nem befolyásolják. A felszíni ingatlan kiaknázási lehetőségei (így például pince létesítése, kútúrás stb.) nem érik el, ezért az elfogadott gyakorlat és dogmatikai álláspont szerint szolgálmi jog vagy a használatot biztosító más jogosultság alapítására nincs szükség.⁸⁷

A tulajdonjog ilyen jellegű terjedelmi meghatározása maga után vonja a *kivételeket*: az ingatlanon fennálló tulajdonjog a föld méhének kincseire és a természeti erőforrásokra nem terjed ki (vesd össze: az állami tulajdon kizárólagos tárgyai).

4.2. Ingatlan alkotórésze és tartozéka

Az ingatlan fogalmát tehát nemcsak a földre, hanem az azzal alkotórészi kapcsolatban álló mellékdolgokra is ki kell terjesztenünk. *Az ingatlan: a föld és mindaz, ami azzal alkotórészi kapcsolatban áll*, amely alatt elsősorban a fás szárú növényzetet és a felül- és alulépítményeket értjük. A Ptk. szerint az épületekre vonatkozó Ptk.-rendeleteket más építményekre is megfelelően alkalmazni kell.⁸⁸ Az alkotórész és a tartozék jogi definíciójáról már a korábbiakban szövegtünk. Az építmények abban az esetben minősülnek alkotórésznek, ha tartós fennmaradásra szántak, és jellemzően tartós fizikai kapcsolatba kerülnek a földdel (például szilárd alappal ellátott, közműhálózatba bekapcsolt). Ráépítési megállapodás (és az ingat-

⁸⁶ Ptk. 5:17. § (1) bek.

⁸⁷ Vesd össze: KAMPIS György (1963): *Telekkönyvi jog*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 152.

⁸⁸ Ptk. 8:1. § (6) bek.

lan-nyilvántartási szabályok⁸⁹ szerinti építkezési célú földhasználati jog létesítése) esetében a föld és épület tulajdonjoga az alábbi részletszabályok szerint egymástól elválhat.

Az ingatlan-nyilvántartás szempontjából állandó jellegű épületnek minősül a 12 m²-nél nagyobb, kőből, téglából, vályogból, tömött falból, továbbá vasbetonból készült vagy előre gyártott elemekből összeállított épület; a faépületek vagy vasvázas épületek közül pedig az, amelynek szilárd alapja (kő, téglá, beton stb.) van.⁹⁰

Ingatlan alkotórésze például:

- a) a földön lévő felépítmények és alulépítmények, kivéve a közterületről nyíló pincét;
- b) a földben gyökerező növényzet, erdő, szőlőültetvény;⁹¹
- c) sajátos építmények, mint például termálkút, malom;⁹²
- d) az épület alkotórészei, a különböző beépített berendezések, szerelvények, a nyílászárók.⁹³

A termálkút mint vízi létesítmény az ingatlan alkotórészének minősül, ezért az ingatlan tulajdonjogának átruházása esetén a felek nem minősíthetik az alkotórész átruházását önálló szolgáltatásnak, és az elővásárlási jog sem gyakorolható pusztán az alkotórész nélküli ingatlanra.⁹⁴

Ahogy az alkotórészi kapcsolatnál rámutattunk, az épület a föld alkotórésze, ezért főszabályként a *föld tulajdonosát megilleti az épület tulajdonjoga is (aedificium solo cedit elve)*.⁹⁵

Az *ingatlan tartozéka* kétség esetén osztja a földolog, az ingatlan jogi sorsát. A földolog tulajdonjoga tehát – megdönthető törvényi vélelemként – a tartozéka is kiterjed, de az érdekelt bizonyíthatja ennek ellenkezőjét, vagyis hogy a tulajdonjog arra nem terjed ki, tehát a tulajdonos a tartozékról az ingatlantól különválasztva is rendelkezhet.

Ingatlan tartozéka például:

- a) a föld tartozéka a faház, pajta, ha nem rendelkezik alappal (nincs szoros fizikai kapcsolódás);
- b) épület tartozéka a központi fűtés (van ezzel ellentétes döntés), a kaputelefon;⁹⁶
- c) a közterületen lévő pavilon – a földterületbe való mechanikus kapcsolódása ellenére – megtartja ingó jellegét.⁹⁷

A megvásárolt ingatlanon fekvő fel nem használt építőanyagok sem alkotórésznek, sem tartozéknak nem minősülnek.

⁸⁹ 109/1999. (XII. 29.) FVM rendelet az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény végrehajtásáról (a továbbiakban Inyvt. vhr.) 9. §.

⁹⁰ Inyvt. vhr. 51. § (4) bek.

⁹¹ BH2000. 246., KGD1993. 227.

⁹² BDT2007. 1568.

⁹³ BDT2007. 1568; BH1999. 127.

⁹⁴ BH2008. 23.

⁹⁵ Ptk. 5:18. § (1) bek.

⁹⁶ BH1997. 323.

⁹⁷ KGD1992. 8.

4.3. Föld és épület elváló tulajdonjoga

A föld és épület tulajdonjoga azonban egymástól elválhat, anélkül természetesen, hogy az épület fizikai állagát ez érintené. Ezek az esetek tehát kivételt képeznek az *aedificium solo cedit* elve alól.

A föld és az épület tulajdoni viszonyai egymástól eltérhetnek (akár részlegesen vagy teljesen különböző személy is lehet az épület és a föld tulajdonosa), ha első esetben a földtulajdonos és az épület (leendő) tulajdonosa, (tipikusan a ráépítő) így állapodnak meg jogszabály felhatalmazása⁹⁸ alapján; vagy a másik esetben, ha a ráépítés mint tulajdonszerzés-mód ezen következménye beáll.⁹⁹ Ezeket az eseteket nevezzük jelenleg osztott tulajdonnak.

Szintén elválhat – újonnan keletkező épület hiányában is – a föld és a már rajta álló épület tulajdonjoga, ha az ingatlan tulajdonosa egyoldalú nyilatkozatával úgy rendelkezik, hogy a földet és a rajta álló épületet önálló ingatlanokként jegyezzék be az ingatlan-nyilvántartásba.¹⁰⁰

Mindaddig, amíg az ingatlan-nyilvántartásba az épületet önálló ingatlanként be nem jegyzik, a földterület és az épület (felülepítmény) tulajdonjogi egységet képez. Ennek következménye, hogy addig, amíg az alkotórészi kapcsolat fennáll, az épület tulajdonjogát önállóan nem lehet érvényesen átruházni.

Amennyiben az épületet az ingatlan-nyilvántartásba önálló ingatlanként bejegyzik, külön helyrajzi számon, külön tulajdoni lapon tartják nyilván. A föld és az épület a forgalomban önálló egységként jelentkezik, egymástól függetlenül elidegeníthető, illetve megterhelhető.

Ha a föld és az épület tulajdoni viszonyai nem azonosak – azaz a tulajdonos akár részben nem ugyanaz a személy –, az épület mindenkori tulajdonosát a földre *földhasználati jog* illeti meg.¹⁰¹ E jog a törvény erejénél fogva keletkezik, és az épület rendeltetésszerű használatát biztosítja, és mértéke ahhoz igazodik. A földhasználati jog nem személyhez kötött jogosultság, hanem az épület mindenkori tulajdonosát illeti meg. Önállóan nem ruházható át, de az épület tulajdonjoga átruházásával egyidejűleg a törvény erejénél fogva átszáll. Az épület megsemmisülésével (lebontják) a földhasználati jog is megszűnik.

A földhasználati jogánál fogva az épület tulajdonosa az épülethasználathoz szükséges mértékben jogosult a föld használatára és hasznai szedésére, valamint a használat arányában köteles viselni a föld fenntartásával járó terheket.

A konkrét bírói döntés tényállása szerint, mivel az áruházat a szövetkezet létesítette az állami tulajdonú földterületen, az ingatlanon – az *aedificium solo cedit* elvétől eltérően – osztott tulajdon jött létre, ezáltal a földtulajdonos, illetve a telekingatlanra épített felépítmény tulajdonosa elválhat egymástól. A bíróságnak a földtulajdonos kérelmére a határozattal keletkező földhasználati jog egyösszegű ellenértékének megfizetéséről is rendelkeznie kell.¹⁰²

Földhasználati jog mellett, annak terjedelmét meghatározandó, a földtulajdonos és az épület tulajdonosa megállapodhatnak abban, hogy az épület létesítésével és a föld hasz-

⁹⁸ Ptk. 5:18. §; Inyvtv. vhr. 9. §.

⁹⁹ Ptk. 5:70. § (2) bek.

¹⁰⁰ Ptk. 5:18. § (2) bek.

¹⁰¹ Ptk. 5:145. §.

¹⁰² BDT2016. 3508.

nálatával kapcsolatos jogait és kötelezettségeiket szerződésben szabályozzák. E *föld-használatot rendező szerződés ténye* az ingatlan-nyilvántartásba feljegyezhető (deklaratív hatállyal), és ezáltal a szerződés tartalma harmadik személlyel szemben is hatályossá válik.

A földtulajdonos és az épület tulajdonosa megállapodhatnak a föld tulajdonosa javára keletkező elidegenítési vagy terhelési tilalomban is: az épület tulajdonosa az épületet a *földtulajdonos hozzájárulásával idegenítheti el vagy terhelheti meg*. Mivel e tilalom az épület megfelelő használatát, a létesített osztott tulajdon célja betöltését biztosítja, az épület tulajdonosa a föld tulajdonosától a hozzájárulás megadását követelheti, ha az elidegenítés vagy a terhelés az épület tulajdonosát terhelő kötelezettségek teljesítését vagy az épület létesítésének a szerződésben rögzített célját *nem veszélyezteti*.¹⁰³

A különvált tulajdon egyesítésére törekszik a jogalkotó, ezért a feleket kölcsönösen megillető elővásárlási jogot rögzít: a föld tulajdonosát az épületre, az épület tulajdonosát a földre elővásárlási jog illeti meg.¹⁰⁴ Itt kell megjegyezni, hogy a bírói gyakorlat szerint elővásárlási jog gyakorlására az épület tulajdonosának mindaddig nincs lehetősége, amíg a javára az épületet mint önálló ingatlant az ingatlan-nyilvántartásba be nem jegyzik.

Röviden térjünk itt ki egy speciális jelenség ismertetésére! A *felszín alatti közútépítési jogból* eredő sajátos tulajdoni viszonyokat teremt a közúti közlekedési törvény. Vonatkozó rendelkezése szerint ugyanis a felszín alatt létesített közút és tartozékainak tulajdonjoga önálló ingatlanként a magyar államot illetik meg.

Érdekes helyzet áll tehát elő. A felszíni ingatlan magántulajdonban áll (és terheli a felszín alatti közútépítési jog), azonban a felszín alatt húzódó közút állami tulajdon. Osztott tulajdon keletkezik tehát, a föld és az építmény tulajdoni viszonyai egymástól elválnak. Mégsem igazodik e jogi helyzet a Ptk. szerint meghatározott fent említett kivételekhez, hiszen a felszín alatt húzódó közút állami tulajdona a közút közdologi minőségéből, speciális rendeltetéséből eredt. Ezért nincs szükség, illetve nincs lehetőség a két ingatlan későbbi egyesítésére sem, értelemszerűen a felszíni ingatlan tulajdonosát sem illeti meg elővásárlási jog a közútra és tartozékaira, és az állam sem gyakorolhat elővásárlási jogot a felszíni ingatlan felett.¹⁰⁵

5. A tulajdonjogviszony tartalma¹⁰⁶

Ahogy korábban kifejtettük, a tulajdonost tulajdonjogának tárgyán – *jogszabály és mások jogai által megszabott korlátok között – teljes és kizárólagos jogi hatalom* illeti meg.¹⁰⁷

A tulajdonost megillető jogosultságok köre – mint teljes hatalom – felleltározhatatlan, de az alább kifejtendő jogosultságokat tartalmazza, különösen a birtoklást, a használat, hasznosítás jogát, valamint a rendelkezési jogot. A részjogosultságok taxatív felsorolhatatlan volta fakad abból a jelenségből is, hogy a tulajdonjog tartalmát a tulajdonnal járó korlátozások esetről esetre másképpen alakítják.

¹⁰³ Ptk. 5:19. § (2) bek.; vesd össze: elidegenítési és terhelési tilalom szabályai.

¹⁰⁴ Ptk. 5:20. §.

¹⁰⁵ A közúti közlekedésről szóló 1988. évi I. törvény, 35/A–35/B §.

¹⁰⁶ Vesd össze: PUSZTAHELYI Réka (2017a): A tulajdonjogviszony. In JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka: *Dologi jog*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 52–62.

¹⁰⁷ Ptk. 5:13. § (1) bek.

A tulajdonjog fogalmi eleme annak korlátozhatósága és korlátozása a jogszabályi rendelkezések és mások jogai által megszabott módon (lásd a tulajdon közjogi és magánjogi korlátairól szóló fejezetet). A tulajdonost nemcsak jogosultságok illetik meg, hanem kötelezettségek is terhelik, ezen kötelezettségeket el kell határolnunk a tulajdonjogot korlátozó egyéb intézményektől. A tulajdonost terhelik egyrészt a dolog fenntartásával kapcsolatos költségek és terhek, másrészt az úgynevezett kárveszélyviselési kötelezettség (lásd lejjebb).

A tulajdonjogviszony kizárólagosságából, abszolút, kirekesztő jellegéből adódóan a tulajdonosi részjogosítványok kizárólag a tulajdonost illetik meg, mások csak a tulajdonos vagy jogszabály felhatalmazása alapján élhetnek ezen jogokkal. E kizárólagos hatalmat a dolog felett a minden jogosulatlan behatás kizárására hivatott tulajdonvédelmi eszközök garantálják.¹⁰⁸

A tulajdon absztrakt felfogása a tulajdonjog oszthatatlanságát jelenti (egyidejűleg, egymástól függetlenül ugyanazon dolog felett két személynek nem állhat fenn tulajdonjoga), azonban nem kizárt a tulajdonközösség keletkezése.¹⁰⁹ A keletkező jogközösség már várományi pozícióban is fennáll: így a leendő tulajdonostársak, továbbá a dolog feletti terhek leendő jogosultjai mint dologi és kötelmi jogi várományosok is, joguk ingatlan-nyilvántartási bejegyzését megelőzően jogközösséget alkotnak, egymás közti viszonyaikra a közös tulajdonra vonatkozó rendelkezések megfelelően irányadók; a jogközösség tagja (részese) a többi tagtól igényelheti a közös használatú helyiségek birtokba adását.¹¹⁰

5.1. Birtokláshoz való jog és a birtokvédelem joga

*A tulajdonost megilleti a birtoklás joga.*¹¹¹ E joga a birtokviszonyról szóló fejezetben elmondottak szerint nem szűnik meg, ha másnak a dolog birtokát átengedi (főbirtokos). Megilleti továbbá *a birtok védelméhez való jog* (lásd részletesen a birtokvédelem és a tulajdonvédelem körében).

5.2. Használat és hasznosítás joga

*A tulajdonos jogosult a dolgot használni és a dolog hasznait szedni.*¹¹² E használat joga alapján a tulajdonos a dolgot saját maga és családja szükségleteinek kielégítése érdekében, áruterelés céljára vagy egyéb célokra egyaránt felhasználhatja. A tulajdonost is terhelő rendeltetészerű joggyakorlás követelménye nem zárja ki a dolog rendeltetésellenes, észszerűtlen fizikai vagy gazdasági használatát. Kivételesen törvény egyes dolgokra használati kötelezettséget vagy használati korlátozást előírhat (például termőföld). A hasznok szedéséhez való joga alapján a tulajdonos a hasznok szedésének joga keretében megszerzi a dologból keletkező mindazon hasznot, hozamot, előnyt, amely jogszabálynál vagy szerződésnél fogva nem illet meg más személyt.

¹⁰⁸ Ptk. 5:13. § (3) bek.

¹⁰⁹ Lásd Első rész VI. fejezet 1. *A közös tulajdon*.

¹¹⁰ BH2008. 13.

¹¹¹ Ptk. 5:21. §.

¹¹² Ptk. 5:22. §.

Ha a tulajdonos helyett más gyakorolja a használat, hasznosítás jogát, a használó használati díjat (többlethasználati díjat) köteles fizetni. Így például a felbontott részletvételek esetében a vevő köteles a dolog használatáért használati díjat fizetni.¹¹³

5.3. Rendelkezési jog

A rendelkezési jog tartalmát a Ptk. kiterjeszti az azt kitevő részjogosítványokra is: a tulajdonost megilleti az a jog, hogy a dolog birtokát, használatát vagy hasznai szedésének jogát másnak átengedje, azt biztosítékul adja, vagy más módon megterhelje, továbbá hogy a tulajdonjogát másra átruhazza, vagy azzal felhagyjon.¹¹⁴

A rendelkezési jogban a tulajdonosi hatalom teljessége jelentkezik, és garantálja a tulajdonjog kizárólagosságát. A rendelkezési jog – azon belül különösen az *elidegenítés és a megterhelés joga* – a tulajdonosi hatalomnak olyan immanens része, belső magja, amelyet más személy egyetlen korlátolt dologi joga alapján sem gyakorolhat (e szabály alól csak igen szűk körben van kivétel, vesd össze például: rendhagyó hasznélvezet).¹¹⁵ E jog gyakorlásának megtagadása továbbá joggal való visszaélésnek sem minősülhet. A *tulajdonjoggal való felhagyás*, a dolog megsemmisítése vagy egyszerű derelinkválása szintén kizárólag a tulajdonost illetheti meg. Az ingatlan tulajdonjogával való felhagyás tilalma azon megfontolásból fakad, hogy az ingatlanforgalom biztonsága és az ingatlanok nyilvántartása fogalmilag kizárják az ingatlan uratlanná válását.

A tulajdonost megillető rendelkezési jog különös jelentőséget nyer az átruházás mint tulajdonszerzőmód¹¹⁶ és a zálogalapítás¹¹⁷ feltételeként.

5.4. Teherviselési és kárveszélyviselési kötelezettség

Végül szólnunk kell a tulajdonost terhelő alapvető kötelezettségekről. E kötelezettségek, mivel a tulajdonossal mint jogosulttal önmagával szemben állnak fenn, nem valódi értelemben vett jogi kötelezettségek. Funkciójuk elsősorban az, hogy rögzítsék: egyéb lehetőség (szerződés vagy jogi rendelkezés) hiányában e terhek (költségek) és a kárveszély a tulajdonosra hárulnak.

A dolog használata során felmerülő költségeket, a dolog fenntartásából eredő terheket a tulajdonos köteles viselni, ha jogszabály vagy szerződés alapján erre más nem köteles. A dolog terheként számos tényező figyelembe jöhet, például a dolog természetéből fakadó karbantartási-felújítási költségek, egyes álláspontok szerint a tulajdonos használati, rendelkezési jogosítványaival szemben állított magánjogi korlátokból (szomszédjog, túlépítés, elidegenítési és terhelési tilalom, idegen dologbeli jogok) fakadó költségek, továbbá a közjogi korlátok és a közterhek (adók, felelősségbiztosítás stb.) is idesorolhatók.

¹¹³ Ptk. 6:227. § (2) bek.

¹¹⁴ Ptk. 5:30. § (1) bek.

¹¹⁵ Ptk. 5:151. §.

¹¹⁶ Ptk. 5:39. § (1) bek.

¹¹⁷ Ptk. 5:87. § a) pont.

A tulajdonos köteles viselni a dologban beállott azt a kárt, aminek megtérítésére senkit nem lehet kötelezni (*casus nocet domino*).

A tulajdonost terhelő kárveszélyviselés tehát csak abban az esetben merül fel, ha szerződés alapján (például haszonbérleti szerződés, biztosítási szerződés) vagy a kártérítési felelősség alapján nem más személy köteles a beállott károk viselésére, illetve annak – akár részbeni – megtérítésére (vesd össze például: biztosítási szerződés önrésze) a tulajdonos irányában. A kárveszélyviselési kötelezettséget el kell határolnunk a *szükséghelyzettől*, mert ez utóbbi esetben más dolga, testi épsége vagy akár élete forog közvetlen veszélyben, és e veszély elhárításához, mert más lehetőség nincs, a tulajdonosnak túrnie kell, hogy a dolgát a veszély elhárításához szükséges mértékben igénybe vegyék, felhasználják, vagy abban kárt okozzanak. A tulajdonost ebben az esetben tehát tűrés kötelezettség terheli. Szükséghelyzet esetében azonban a tulajdonosnak kártalanítási (kártérítési) igénye áll fenn.¹¹⁸ A szükséghelyzet minősített eseteként tárgyalja a Ptk. a *kárveszélyviselési-közösséget*, ám lényegét tekintve – mivel nemcsak a másé, hanem a saját élete, vagyontárgya is veszélyben van – a tulajdonos kárveszélyviselési és teherviselési kötelezettségével is rokonítható. Ha több személy életét, testi épségét vagy vagyonát fenyegető veszélyt egyes veszélyeztetett tárgyak feláldozásával hárítanak el, az ebből eredő kárt, ha e tárgyak feláldozása szükséges volt, *veszélyeztetett érdekeik arányában* valamennyien viselik; ezt a szabályt kell alkalmazni a veszély elhárítására fordított szükséges költség megosztására is.¹¹⁹ A kárveszélyviselési kötelezettség a károkért való felelősség körében nyer különös jelentőséget.

6. A tulajdonvédelem

6.1. A tulajdoni igényről általában

A tulajdonvédelem elsődlegesen a tulajdonjogviszony kirekesztő jellegű, kizárólagos jogokat biztosító, abszolút szerkezetében jelenik meg. A tulajdonjog megsértésével tulajdoni igény keletkezik, amelynek elsődleges célja a jogsérelem elhárítása, kiküszöbölése. A tulajdonjognak mint kizárólagos (*a priori* abszolút)¹²⁰ jognak az elévülése fel sem merülhet, azonban megsértésekor keletkező igények mint viszonylagos jogok már elévülnek, feltéve, hogy elveszítik dologi jogi sajátosságait, és kötelmi arculatot öltenek. A jogsértés hatására tehát a tulajdonosnak kötelmi követelése¹²¹ keletkezik a jogsértővel szemben, de erre a kötelmi jellegű követelésre a kötelmi jog szabályai nem feltétlenül vonatkoznak. Ezért rögzíti kifejezetten is a jogalkotó azon jelentős eltérést, hogy a tulajdoni igények nem évülnek el.¹²²

Az elévülés alól kivett tulajdoni igények érvényesítésének azonban más intézmények határt szabnak. Időben korlátozott (és megszűnik) a tulajdoni igény, ha más elbirtoklással időközben tulajdonjogot szerez a dolog felett. Egymástól részben eltérő törvényi feltételek mentén, de a tulajdonost megillető védelemnek szintén határt szab a forgalom biztonsága érdekében a jóhiszemű jogszerző védelme mind ingó, mind ingatlan dolgok esetében. Bár

¹¹⁸ Ptk. 5:26. § (2) bek. A tulajdonjog korlátai körében a szükséghelyzetre visszatérünk.

¹¹⁹ Ptk. 5:26. § (3) bek.

¹²⁰ Szász (1947): *i. m.* 233–234.

¹²¹ Ptk. 6:2. § (1) bek.

¹²² Ptk. 5:35. §.

az öröklési igény tipikusan tulajdoni igény (kötelmi igény a kötelmi hagyomány és a kötelesrész), azonban – a végrendelet érvénytelensége, hatálytalansága miatt – az álörökssel szembeni fellépés időben korlátozott: a végrendelet megtámadásához való jog öt év alatt elévül.¹²³

A tulajdoni igény mint vagyoni természetű igény (követelés) átruházható (*cessio vindicationis*) és örökölhető.¹²⁴

Mindaddig, amíg a tulajdonjogviszonyban mint abszolút szerkezetű jogviszonyban a tulajdonoson kívül álló személyek általában negatív tartalmú magatartásra kötelezettek (tűrés, tartózkodás), addig a tulajdoni igények a jogsértővel szemben főként pozitív tartalmú magatartás követelésében állnak (dolog kiadása, eredeti állapot helyreállítása). Kétszemélyes relatív szerkezetű jogviszony keletkezik a tulajdonos és a jogsértő között, amelyből a jogsértőt terhelő, jellemzően tevőleges kötelezettségek származnak. A tulajdoni igények a Ptk. példalózó felsorolása alapján *kiterjednek a jogellenes beavatkozás vagy behatás megszüntetésére, a jogalap nélküli birtokostól a dolog kiadásának követelésére*,¹²⁵ tartalmát tekintve a jogsértést megelőző eredeti állapot helyreállítására, vagy a jogsértő magatartás abbahagyására, vagy a jövőre nézve e magatartástól való eltiltásra.

A dolog megsemmisülésével a tulajdonjog megszűnik, s a tulajdoni igény helyett a tulajdonos kizárólag a dolog értékét mint kár megtérítését követelheti kártérítésként (vagy a gazdagodónál előállott jogalap nélküli gazdagodásként). A kártérítési igény (és a jogalap nélküli gazdagodás követelése) már tisztán kötelmi igény, így főszabályként öt év alatt elévül.¹²⁶ Hozzá kell azonban fűzni, hogy más esetekben – tulajdonjoga fennállta esetén – is a tulajdonost megilletheti kártérítési igény, például abban az esetben, ha az eredeti állapot helyreállításának lehetősége végérvényesen meghiúsult, és így a fennálló jogsértés kártérítéssel kompenzálható.

A tulajdonjogot valamennyi jogág védelemben részesíti, így a polgári jogi védelem mellett büntetőjogi védelem is fennáll. A polgári jogi védelmet a Ptk. általános szabályként a tulajdonjogviszony abszolút szerkezetéből kiindulva biztosítja: a tulajdonosnak joga van minden jogosulatlan behatás kizárására.¹²⁷

A tulajdoni igények perbeli vagy peren kívüli érvényesítésére nyitva álló eszközöket az alábbi klasszikus csoportosítás szerint tárgyaljuk, meg kell azonban jegyeznünk, hogy e pertípusok így, a maguk tisztaságában a gyakorlatban alig jelentkeznek. Hozzá kell tennünk, hogy itt nem érintünk olyan tulajdoni kereseteket, így például a tulajdonjog megállapítása iránti keresetet vagy az aránymegállapítási keresetet, amellyel máshol foglalkozunk (például az elbirtoklás, közös tulajdon, ingatlan-nyilvántartás stb. témakörben).

Itt kell továbbá megjegyeznünk, hogy a tulajdonjogon kívül más dologi jogok is mint abszolút szerkezetű jogviszonyok védelemben részesülnek. Ennek mikéntjével, a részlet-szabályokkal a jogalkotó azonban adós marad, egyedül a haszonélvezet vonatkozásában jegyzi meg, hogy a haszonélvezeti jog megsértéséből eredő igényekre a tulajdonjog védelmére vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.¹²⁸

¹²³ Ptk. 7:37. § (4) bek.

¹²⁴ Vessd össze: birtokátruházás *cessio vindicationis* útján.

¹²⁵ Ptk. 5:36. § (1) bek.

¹²⁶ EBH2004. 1024.

¹²⁷ Ptk. 5:13. § (3) bek.

¹²⁸ Ptk. 5:155. § (2) bek.

6.2. A tulajdonvédelem egyes eszközei

6.2.1. Jogos önhatalom és egyéb birtokvédelmi eszközök

A tulajdonos jogos önhatalommal élhet a birtokvédelem szabályai szerint: a tulajdonos a birtokvédelem szabályai szerint önhatalommal is kizárhat vagy elháríthat minden olyan jogellenes beavatkozást vagy behatást, amely tulajdonjogának gyakorlását akadályozza, korlátozza vagy lehetetlenné teszi.¹²⁹

Birtokvédelem a tulajdonost is megilleti, feltéve, ha birtokától jogosulatlanul megfosztották, illetve a birtoklásában jogosulatlanul zavarták.¹³⁰ Birtokosi minőségét viszont nem érinti, ha a dolog birtokát másnak átengedi, hiszen főbirtokosként a birtokvédelem önálló igényként illeti meg. *Ha az albirtokos helyett lép fel* birtokvédelmi igénnyel azzal a személlyel szemben, akinek az albirtokos jogosulatlanul engedte át a dolog birtokát, akkor a dolog kiadását az albirtokos részére követeli, kivéve, ha az a dolog átvételét megtagadja, mert ez utóbbi esetben saját részére követeli.¹³¹

A dolog kiadását követelheti az a tulajdonos is, akire a birtokátruházás körében csak a dolog kiadása iránti igényt (*cessio vindicationis*) ruházták át, de ebben az esetben a dolog birtokosát mindazon kifogások megilletik, amelyeket a tulajdonjogát átruházó eredeti birtokossal szemben is érvényesíthetett volna.¹³²

6.2.2. A tulajdon kizárólagossága iránti kereset (*actio negatoria in rem*)

A tulajdonjog sérelme nem csak a tulajdon elvonásában állhat, a jogsértő magatartást a tulajdonjog békés és zavartalan gyakorlásába való beavatkozás is megvalósíthatja. Mivel a tulajdonosi jogok gyakorlásának kizárólagosságát sérti ez a beavatkozás, ezért e keresetet a *tulajdonjog kizárólagossága iránti keresetnek* nevezzük, míg elterjedt a *tulajdon háborítatlanságát védő kereset* elnevezés is.

A tulajdonos követelheti e perben a jogellenes behatás vagy beavatkozás megszüntetését, amely a dolog birtoklásában, használatában, hasznainak szedésében vagy valamely jogosultság gyakorlásában zavarja, akadályozza vagy korlátozza, továbbá akkor, ha a beavatkozás, behatás jogszerűtlen használatból valósul meg (például telki szolgalmi jog esetén).¹³³

A tulajdonos keresete a jogtalan beavatkozás megszüntetésére, a jogsértő magatartás jövőre való eltiltására és az okozott károk megtérítésében való marasztalásra irányul.¹³⁴ Eltiltási keresetnek is nevezzük.¹³⁵ Tartalmát tekintve tehát a békés birtoklásban való jogtalan zavarás miatti birtokvédelmi igénnyel azonos, ám e keresetben a tulajdonjog sérelme miatt a tulajdonosi minőséget is bizonyítani kell.

¹²⁹ Ptk. 5:36. §.

¹³⁰ Vessd össze: birtokvédelem szabályai.

¹³¹ Ptk. 5:36. § (2) bek.

¹³² Ptk. 5:36. § (3) bek.

¹³³ LENKOVICS (2001): *i. m.* 207.

¹³⁴ KOLOSVÁRY Bálint (1942d): A tulajdonjog. In SZLADITS Károly szerk: *Magyar Magánjog V. kötet Dologi jog.* Budapest, Grill. 290.

¹³⁵ MENYHÁRD (2007): *i. m.* 362.

Szomszédjogi áthatások esetén a szükségtelen zavarással szemben gyakran a tulajdon háborítatlanságát védő perrel lépnek fel.

6.2.3. Tulajdoni per (*rei vindicatio*)

A tulajdonost megilleti a dolog birtoklásának joga, így ha nincs a dolog a birtokában, a dolog kiadását követelheti attól, aki a dolgot a birtokában tartja. A per arra irányul, hogy a bíróság állapítsa meg a felperes tulajdonjogát, és az alperes hagyjon fel a dolog birtoklásával, vagy a felperest helyezték vissza a dolog birtokába.

Tartalmában e kereset megegyezik a birtokától megfosztott birtokosnak a birtokháborítást megelőző eredeti állapot helyreállítására irányuló birtokvédelmi igényével, alapjában viszont eltér, mert nem birtokosként, hanem tulajdonosként, tulajdonjoga alapján érvényesíti a tulajdonos.

A per során, ha az alperes vitatja, akkor a felperesnek kell bizonyítania, hogy a) a dolog tulajdonjoga áll fenn (mikor, milyen szerzősmóddal szerezte meg a dolog tulajdonjogát, szükség szerint a jogelőd tulajdonjogát, ha tőle származtatja), és b) azt, hogy a dolog az alperes birtokában van. A származékos szerzések láncolatában a jogelődök tulajdonszerzését is be kell bizonyítania mindaddig, amíg eredeti szerzősmódra vagy a nem tulajdonostól való tulajdonszerzés valamelyik esetére nem hivatkozhat.

Az alperes a per során bizonyíthatja a felperes tulajdonjoga megszűnését; azt, hogy nincs a birtokában a dolog, vagy azt, hogy a dolog olyan jogcíme áll fenn, amelynél fogva jogosan tartja birtokában a dolgot. Az alperesnek egyébként ezen birtokláshoz való joga származhat a tulajdonostól, de törvényen is alapulhat.

A tulajdonos mindaddig követelheti e perrel a dolog kiadását, amíg az megvan. A tulajdoni keresete kiterjed a dolog időközi gyümölcsseire és meglévő egyéb hasznaira is.¹³⁶

„A tulajdoni kereset célja az elvont tulajdonnak kiszolgáltatása – a birtokba való visszahelyezés – a peres dolog minden időközi növedékével és az elvonás alkalmával már alkatrészi, illetőleg tartozéki kapcsolatban állott mellékdologgal együtt.”¹³⁷

6.2.4. Igényper

Keresettel kérheti a lefoglalt vagyontárgy foglalás alóli feloldását az, aki a lefoglalt vagyontárgyra a tulajdonjoga vagy más olyan joga alapján tart igényt, amely akadály a bírósági, közigazgatási vagy adóvégrehajtás során történő értékesítésnek.¹³⁸

Az igényper célja az, hogy az a személy, aki részben vagy egészben a dolog tulajdonosa, követelhesse az adós birtokában lévő, és ez okból lefoglalt dolgoknak a foglalás alóli feloldását, mert az adós tartozásaiért ő helytállni e vagyontárgyakkal nem köteles. Az igényper alapján a foglalás feloldását a bíróság tehát csak akkor rendeli el, ha a tulajdonjogát a tulajdonos (vagy más végrehajtást kizáró jogot a jogosultja) bizonyítja, és nem

¹³⁶ Vesd össze: Első rész I. fejezet 5. *A jogalap nélküli birtoklás.*

¹³⁷ KOLOSVÁRY (1942): *i. m.* 286.

¹³⁸ Pp. 538. § (1) bek.

áll fenn olyan körülmény, jogi tény, amely miatt a végrehajtandó tartozásért szintén felelne (például készfizető kezes, házastárs). Itt kell megjegyeznünk, hogy nemcsak dolog, hanem más vagyontárgy foglalás alóli feloldására is érvényesíthető e kereset.

6.2.5. Ingatlan-nyilvántartási igények

A tulajdonost az ingatlanon fennálló tulajdonjoga védelmében további igények illetik meg. Ezeket klasszikusan három csoportba soroljuk: bejegyzési, kiigazítási és törlési igény. Mivel ezek az igények a tulajdonvédelmi eszközök tárában komoly súlyt képviselnek, itt is szót kívánunk ejteni róluk, mindamelllett, hogy az ingatlan-nyilvántartásról szóló fejezet is érinti nemcsak a tulajdonost, hanem általános jelleggel, bármely jogaiban sértett jogosult vagy anyagi jog szerinti jogosult által benyújtott az ingatlan-nyilvántartás helyesbítésére irányuló kereseteit, kérelmeit.

- a) A tulajdonost ingatlan esetében tulajdonvédelme körében megilleti, hogy ha valamely szerzőmóddal ingatlan-nyilvántartáson kívüli tulajdonjogot szerzett, annak ingatlan-nyilvántartásban való feltüntetését követelje.¹³⁹ A *bejegyzési igény* mint tulajdoni igény időben korlátlanul érvényesíthető, kivéve, ha az ingatlanon a tulajdonjog bejegyzését megelőzően valamely jóhiszemű személy (visszterhesen) jogot szerzett.¹⁴⁰ Ingatlan-nyilvántartási szempontból az ingatlan-nyilvántartáson kívüli tulajdonos bejegyzési igénye is törlési keresetnek minősül (hiszen a nyilvántartásbeli tulajdonos tulajdonjoga egyidejű törlését kérelmezi), és szükségszerűen összekapcsolódik a tulajdonjoga megállapítása iránti kereseti kérelemmel.

A tulajdonost megilleti a jog, hogy ha valamely ingatlan-nyilvántartási bejegyzés miatt sérelmet szenved, követelhesse annak törlését, illetve kiigazítását.¹⁴¹

- b) *Kiigazítási igény* illeti meg a tulajdonost, ha a téves bejegyzés folytán sérelmet szenvedett. A kiigazítási per megindításának feltétele, hogy az ingatlanügyi hatóság előtti eljárásban a téves bejegyzés nem törölhető, a sérelem nem orvosolható, vagy ha azokat eredménytelenül kísérelték meg.¹⁴² A kiigazítási igény az ingatlan tulajdonjogát vagy az ingatlanra vonatkozó valamely jogot közvetlenül szerzővel szemben nem évül el. A kiigazítási igény lehet kijavítási vagy pótlási tartalmú.¹⁴³
- c) *Törlési igény*. Az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés vagy feljegyzés törlésének a bejegyzés vagy feljegyzés alapjául szolgáló jogügylet érvénytelensége (eredeti érvénytelenség) vagy a bejegyzés utólagos helytelenné válása miatt van helye.
 - ca) A bejegyzés utólagos helytelenné válása. A bejegyzés utólag helytelenné válik, ha a bejegyzett jog elévült vagy megszűnt, a nyilvántartott tény megváltozott. A törlési kereset benyújtásának ekkor az a feltétele, hogy a nyilván-

¹³⁹ Bejegyzési igény; Ptk. 5:37. §.

¹⁴⁰ Ptk. 5:175. §. Az ingatlan-nyilvántartáson kívül jogot szerző jogállása.

¹⁴¹ Ptk. 5:182. § és Inyvtv. 62. § (1) bek. d) pont.

¹⁴² Inyvtv. 62. § (2) bek.

¹⁴³ BH2009. 244.

tartás helyesbítése az ingatlanügyi hatósági eljárásban nem volt lehetséges, vagy eredménytelen volt.¹⁴⁴

Ekkor a törlési pert az érdekelt („bejegyzés törlése folytán jogosulttá váló személy”) indíthatja meg azzal szemben, akinek a javára bejegyzett jog vagy feljegyzett tény tartalmára nézve helytelenné vált, vagy arra kihat az utólagos helytelenség. A törlési per megindításához való jog az ingatlan tulajdonjogát vagy az ingatlanra vonatkozó valamely jogot közvetlenül szerzővel szemben nem évül el.¹⁴⁵ Azonban az utólag helytelenné vált bejegyzés alapján, a bejegyzés teljességében és helyességében bízva, jóhiszeműen és ellenérték fejében jogot szerző harmadik személlyel (közvetett jogszerző) szemben a törlési kereset már határidőhöz kötött: a *közvetett jogszerző bejegyzéséről szóló határozat kézbesítésétől számított hat hónap (jogvesztő határidő)*. Ha kézbesítés nem történt, a törlési keresetet a bejegyzés hatályossá válásától számított *hároméves, jogvesztő határidő* alatt lehet megindítani.

Az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés kiigazítása iránti perek két fajtája – a kijavítási, illetve pótlási perek – közül pótlási per megindítására akkor van jogi lehetőség, ha az ingatlanügyi hatóság határozatán alapuló bejegyzés elmaradt, vagy a bejegyzés hiányosan történt. A bejegyzés hiányosságát, illetve annak elmaradását az arra hivatkozó félnek kell bizonyítania.¹⁴⁶

- cb) Törlési per indítható a bejegyzés „eredeti” érvénytelensége miatt is. A törlési keresettel az úgynevezett „anyagi jog szerinti jogosult” az érvénytelen bejegyzés törlését és az eredeti állapot helyreállítását kéri. A törlési perben a tulajdonosnak az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett (vagy éppen az érvénytelen bejegyzés miatt már onnan törölt) jogosultnak, jelen esetben tulajdonosnak kell lennie. Széljegyzett vevő (tulajdoni várományos) bejegyzett jog hiányában pert nem indíthat.

A törlési igény főszabályként nem évül el¹⁴⁷ – nemcsak a közvetlen, hanem a rosszhiszemű vagy ingyenesen szerző közvetett jogszerzővel szemben sem. Mivel azonban a törlési per a jogügylet érvénytelenségének megállapítását és az érvénytelenség jogkövetkezményeként az eredeti állapot ingatlan-nyilvántartási helyreállítását célozza, a törlési per megindításának előfeltétele, hogy az érvénytelen bejegyzés alapjául szolgáló okirat, jogügylet érvénytelensége megállapításának helye legyen (így a szerződés semmisségére a jogosult határidő nélkül hivatkozhat, addig a szerződés megtámadására és a törlési per megindítására egyéves határidő áll rendelkezésre) – ez a határidő azonban csak az érvénytelen bejegyzés folytán közvetlenül jogot szerzővel szemben irányadó. A jóhiszemű és visszterhesen szerző, közvetett

¹⁴⁴ Vessd össze: Első rész, VIII. fejezet: *Az ingatlan-nyilvántartás*.

¹⁴⁵ Ptk. 5:184. § (1) bek.

¹⁴⁶ BH2009. 244.

¹⁴⁷ Ptk. 5:184. §.

jogszerzővel szemben az eredetileg érvénytelen bejegyzésről¹⁴⁸ szóló határozat kézbesítésétől számított hat hónap (jogvesztő határidő) alatt lehet törlési pert indítani. Ha kézbesítés nem történt, a bejegyzés hatályossá válásától számított hároméves, jogvesztő határidő alatt lehet a pert megindítani.¹⁴⁹ Itt kell megjegyeznünk, hogy az ingatlan tulajdonjogát védő garanciális szabályt tartalmaz az Inyvtv. 30. §-a, amely felsorolja, hogy tulajdonjog törlésére milyen eljárás keretében, milyen okirat (illetve hatósági vagy bírósági határozat) alapján kerülhet sor.

¹⁴⁸ BH2006. 251.

¹⁴⁹ EBH2006. 1400. Vesd össze: Ptk. 5:187. §. Az ingatlan-nyilvántartás jogvédelmi hatása.

IV. fejezet

A tulajdonjog korlátai

1. A tulajdonjog korlátozásáról általában

A tulajdonjog a legteljesebb dologi jogosultság, a legközvetlenebb jogi uralom,¹ amelynél fogva a tulajdonos a tulajdonjog tárgyát képező dologgal szabadon rendelkezhet, azt birtokolhatja, használhatja, hasznait szedheti. A tulajdonjog teljessége (beleértve a rendelkezés szabadságát) és kizárólagossága² nem jelenti ugyanakkor egyben a tulajdonjog korlátlanosságát is, sőt Kolosváry szerint a tulajdonjog fogalmával, lényegével kifejezetten együtt jár annak korlátozása is.³ Az adott dolog feletti jogi uralom minden esetben csak a – jogszabályi rendelkezések és az egyéni akarat által megvont – korlátok között érvényesül. Habár tehát a tulajdonjog a dologi jogok rendszerében a legfontosabb és „legerősebb” jogosultságnak, a többi dologi joghoz képest teljesnek tekinthető, az mégsem terjedhet soha odáig, hogy más jogalanyok tulajdonjogának gyakorlását lehetetlenné tegye. A tulajdonjognak tehát szükségképpen korlátozásokat kell elszenvednie, amelyek fizikai és jogi jellegűek egyaránt lehetnek. *Fizikai értelemben* véve a tulajdonjog korlátozottságát jelentik például ingatlan esetén a hasznosíthatóság határai, vagyis az, hogy a tulajdonjog mennyiben terjed ki a föld feletti légtérre, illetőleg a föld alatt talált dolgokra.⁴ *Jogi értelemben* véve a tulajdonjog korlátai alatt értendő minden olyan tiltás, korlátozás, jogintézmény vagy egyéb jelenség, amely valamilyen irányból és módon megakadályozza, hogy a tulajdonjog a maga teljességében érvényesülhessen.

A tulajdonjog korlátozásának kérdése több irányból is megközelíthető:

- a) A tulajdonjogot korlátozó egyes tényezők között alapvetően különbség tehető aszerint, hogy az adott korlátozás a tulajdonjog tartalmát képező jogosultságok („tulajdonjogi triász”) melyikére vonatkozóan áll fenn. Ily módon beszélhetünk a tulajdonjog tárgyát képező dolog birtoklásának, használatának, illetőleg az arra vonatkozó rendelkezési jognak a korlátozásáról. A dolog használatának általános korlátozásaként jelennek meg például a szomszédjogok, valamint a különböző használati jogok (például földhasználat, telki szolgálat stb.), míg a rendelkezési jog gyakorlását az elidegenítési tilalom vagy más, alapvetően kötelmi jogi jellegű intézmények, így például az elővásárlási vagy visszavásárlási jog szoríthatják keretek közé. A rendelkezési jog korlátozásaként fogható fel továbbá az az eset,

¹ KOLOSVÁRY Bálint (1930): *Magánjog*. Budapest, Studium. 150.

² Vesz össze: Ptk. 5:13. § (1) bek.

³ KOLOSVÁRY Bálint (1938): *Magánjog. Vezérfonal a magyar magánjogból tartott egyetemi előadásokhoz*. Budapest, Studium. 88.

⁴ Vesz össze: Ptk. 5:17. § (1) bek.

amikor az adott dolgot jogszabály nyilvánítja forgalomképtelenné.⁵ Ezt az esetkört bár korlátozásként nevesítjük, az az adott dolog feletti rendelkezést gyakorlatilag kizárja.

- b) A tulajdonjog korlátai között ismertek továbbá olyanok, amelyek – alakjukat tekintve – valamely jogszabályi rendelkezés (például tiltás) formájában öltenek testet, míg más esetekben a tulajdonjog tárgyat képező dologon más személy által szerzett jog (például idegen dologbeli jog) eredményezi a tulajdonjog korlátozását. (Az már megint más kérdés, hogy ez a fennálló jogosultság szintén jogszabályi alapokon nyugszik, például az özvegyi jog esetén.)
- c) A tulajdonjog korlátai „jogerületi hovatartozásukat” tekintve is csoportosíthatók: beszélhetünk egyrészt közjogi jellegű korlátokról, amelyek háttérben – jogpolitikai indokként – minden esetben a közérdek (*salus publica*) húzódik meg (például termőföld tulajdonjogának megszerzését korlátozó szabályok).⁶ A korlátozások másik csoportját a magánjogi jellegű (Tóth Lajos által magánérdekűnek nevezett) korlátok képezik, amelyek harmadik személyek érdekének (magánérdek) védelmére szolgálnak, noha közvetve közérdeket is szolgálnak.⁷ Klasszikusan ilyen magánjogi korlátozásként jelennek meg az a) pontban már említett szomszédjogok.

A tulajdonjogi korlátozások előbb ismertetett csoportosítása meghatározott szempontokhoz kötött, azonban egyúttal viszonylagosságot is magában hordoz, hiszen egy adott korlátozó tényező – más-más szempont szerint – egyidejűleg más csoportba is besorolható.

A tulajdonjog korlátozásának általunk az a)–c) pontban említett lehetőségeihez képest a korlátozások jóval szélesebb skáláját és egyúttal komplex rendszerét kínálja Villányi László, aki további elhatárolási szempontként említi például azt, hogy a korlátozásra kinek az érdekében (a szomszéd vagy harmadik személy) kerül sor, illetőleg a korlátozás jogügyleten alapul-e, vagy sem.⁸ A tulajdonjog korlátozásai rendszerének felvázolásához a Villányi-féle csoportosítást veszi alapul Ujlaki Tamás is.⁹

A következőkben a tulajdonjog korlátozásait magánjogi és közjogi korlátokra bontva tárgyaljuk.¹⁰

⁵ A nemzeti vagyronról szóló 2011. évi CXCVI. törvény (Nvt.) 4. §-ának (1) bekezdése meghatározza az állam kizárólagos tulajdonába tartozó vagyontárgyakat. Ezek főszabályként forgalomképtelenek, vagyis bizonyos kivételtől eltekintve nem idegeníthetők el, a – vagyonkezelői jog, jogszabályon alapuló, továbbá az ingatlanra közérdekből külön jogszabályban feljogosított szervek javára alapított használati jog, vezetékjog vagy ugyan-ezen okokból alapított szolgalm, továbbá a helyi önkormányzat javára alapított vezetékjog kivételével – nem terhelhető meg, biztosítékul nem adható, és azon osztott tulajdon sem létesíthető. [Nvt. 3. § (1) bek. 3. pont]

⁶ 2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról (Fftv.).

⁷ Vesz össze: TÓTH (1930): *i. m.* 168.

⁸ A tulajdonjog korlátozásának említett csoportosítását lásd: VILLÁNYI László (1941): *A magyar magánjog rövid tankönyve*. Budapest, Grill. 167–168.

⁹ UJLAKI Tamás (2008): *A tulajdon korlátozása elméleti, történeti, jogösszehasonlító, kodifikációs és alkotmányos nézőpontból*. PhD-értekezés kézirat. Szeged, SZTE ÁJK. 21–22.

¹⁰ A tulajdonjogi korlátozásokat ugyanebben a rendben tárgyalja például Tóth Lajos és Zachár Gyula is. Vesz össze: TÓTH (1930): *i. m.* 168. és ZACHÁR Gyula (1912): *A magyar magánjog alaptanai*. Budapest, Grill. 86–97.

2. A tulajdonjog magánjogi korlátai

A tulajdonjog magánjogi jellegű korlátai olyan korlátozó tényezőket jelentenek, amelyek a tulajdonos személyén kívüli más meghatározott személyek, alanyi jogosultak érdekeit szolgálják. Menyhárd a magánjogi korlátozások körén belül további különbséget tesz annak alapján, hogy a korlátozás általános jelleggel, generálklauzula formájában jelenik-e meg, és szorítja korlátok közé a tulajdonos cselekvési szabadságát (például joggal való visszaélés tilalma, a jóhiszeműség és tisztesség követelménye), vagy az különös, konkretizált szabály formájában (például elidegenítési és terhelési tilalom) ölt testet.¹¹

A hatályos Ptk. a tulajdonjog korlátait a tulajdonjog tartalmát képező egyes részjog-sítványokhoz kapcsolódóan tartalmazza. A tulajdonjog tárgyát képező dolog használatának általános korlátjaként rögzítette a jogalkotó a Ptk. 5:23. §-ában a szomszédjog általános szabályát (szomszédjogi generálklauzula), amelyet az egyes szomszédjogi speciális tény-állások követnek.¹² Ezek után következnek – még mindig a dolog használatához kapcsolo-
lóan – a szükséghelyzetre vonatkozó rendelkezések,¹³ valamint a túlépítés szabályai,¹⁴ amelyek tehát szintén a tulajdonos használati joga gyakorlásának korlátozását jelentik. A rendelkezési jog Ptk.-ban rögzített magánjogi jellegű korlátozásaként az elidegenítési és terhelési tilalom¹⁵ nyer szabályozást.

2.1. A szomszédjogok

A társadalom valamennyi tagjának tulajdonjoga „azonos erősségű”, vagyis a tulajdon-
jog minden esetben a dolog feletti teljes hatalmat (*plena potestas*) jelenti. Éppen emiatt
azonban mindig is lesznek olyan területek, ahol a tulajdonjogok „találkoznak”, „érint-
keznek”, és a két jogosultságnak „meg kell férnie egymással”. Ezek a területek tételes
jogi korlátozásként szomszédjogi rendelkezések formájában öltöttek testet. Szladits sze-
rint a szomszédjog a szomszédok közt felmerülő érdekellentétek kiegyenlítését célzó
szabályok összessége,¹⁶ amely kijelöli azokat a határokat, amelyek között a szomszédok
az egymás tulajdonosi érdekkörébe való szükségszerű áthatásokat tűrni kötelesek. Tóth
Lajos a szomszédviszony kapcsán megjegyzi, hogy azt nemcsak a jog, hanem az etika
is szabályozza, és hozzáteszi, hogy jó szomszédok között a jog szabályainak bírói alkal-
mazására nem is kerül sor.¹⁷

A szomszédjogok a tulajdonjog leggyakoribb, (jogszabályi tiltó rendelkezésen ala-
puló) korlátozásának tekinthetők. A vonatkozó szabályozás alapját a Ptk. dologi köny-
ve képezi, ahol általános és különös jellegű rendelkezéseket egyaránt találunk. A Ptk.
szabályanyagát a szomszédjogok és a tulajdonjog korlátainak különös szabályairól szóló
2013. évi CLXXIV. törvény (a továbbiakban Tktv.) egészíti ki, amely – a Ptk. Tktv.-re

¹¹ MENYHÁRD (2007): *i. m.* 179–180.

¹² Ptk. 5:24–25. §.

¹³ Ptk. 5:26. §.

¹⁴ Ptk. 5:28–29. §.

¹⁵ Ptk. 5:31–34. §.

¹⁶ SZLADITS (1930): *i. m.* 64. és SZLADITS Károly (1937): *A magyar magánjog vázlatlata I.* Budapest, Grill. 220.

¹⁷ TÓTH (1930): *i. m.* 177.

utaló szabályának hiányában is – rögzíti a Ptk. mögöttességét, és kimondja, hogy az általa mint különös jogszabály (*lex specialis*) által nem szabályozott kérdésekben a Ptk. (mint *lex generalis*) rendelkezései alkalmazandók.

2.1.1. A Ptk. szomszédjogi rendelkezései

Ahogy az fentebb már említettük, a Ptk. a szomszédjogokra vonatkozóan általános és különös rendelkezéseket egyaránt tartalmaz. Általános jelleggel rögzíti, hogy „a tulajdonos a dolog használata során köteles tartózkodni minden olyan magatartástól, amellyel másokat, különösen a szomszédokat szükségtelenül zavarná, vagy amellyel jogaik gyakorlását veszélyeztetné”.¹⁸ A hivatkozott szakasz, az úgynevezett *szomszédjogi generálklauzula* a dolog használatának általános magánjogi korlátja megnevezés alatt általánosságban tilt valamennyi olyan magatartást, amely mások *szüségtelen zavarására* irányul, illetőleg amely mások jogainak gyakorlását veszélyeztetheti. Lényeges, hogy a normaszöveg a jogalanyok általánosan védett személyi köréből („mások”) kiemeli a szomszédokat mint azt a sajátos személyi kört, ahol az egyes tulajdonjogok találkozása – és az ebből eredő viták felmerülése – a leggyakrabban fordul elő.

A szükségtelen zavarás kérdése több szempontból is vizsgálendő. Magyarozatot érdemel egyrészt, hogy pontosan mit kell a zavarás szükségtelensége alatt értenünk.¹⁹ Szükséges továbbá meghatározni azokat a tényállásokat, amelyek a zavarás kifejezés alá vonhatók. Előbbi kérdésre a választ minden esetben a tényállás pontos feltárásával, a körülmények mérlegelésével lehet megadni, nem létezik ugyanis egy olyan általános mérce, amely megadná, pontosan kijelölné, hogy meddig beszélünk „puszta” zavarásról, amelyet a szomszéd köteles eltűrni, elviselni, és hol van az a pont, ahonnan a zavarást már szükségtelennek kell tekinteni. Az már más kérdés, hogy a szomszédjogi generálklauzula általános megfogalmazása ellenére is meghatározhatók olyan esetkörök, amelyek jellemzően beilleszthetők ebbe a körbe. Szokásosan itt említhetők például az építéssel, építkezéssel kapcsolatos zavarások, a szükségtelen zajhatások, valamint az állattartással kapcsolatos zavarások.

Az építéssel kapcsolatos zavarások szintén meglehetősen színes képet mutatnak. A jogviták kiindulópontját gyakorta képezik olyan esetek, amikor *a szomszéd az ingatlanához kapcsolódó kilátást, panorámát veszíti el* a tulajdonos által folytatott építkezés eredményeként. Az úgynevezett panoráma elvesztésre alapított szomszédjogi igény érvényesítésekor azonban szükséges annak vizsgálata, hogy az építkezés engedélyköteles-e, és amennyiben igen, úgy az építkező tulajdonos az engedélyben meghatározottak szerint járt-e el, vagy attól – részben vagy egészben – eltért. Az építkezés folytán tehát az ingatlan tulajdonosa fizikailag is jól érzékelhető hátrányt szenved, elveszti a kilátást. Ez ugyanakkor a tulajdonos számára pénzben is kifejezhető kárként is definiálható, hiszen a kilátás elvesztésével az ingatlan forgalmi értékében értékcsökkenés következik be, amelyet a tulajdonos jellemzően a szomszédtól való kártérítés követelésével kíván kompenzálni. A kártérítésre való kötelezésre alapvetően ugyan a szomszéd építkezésének jogellenessége (például engedélyköteles

¹⁸ Ptk. 5:23. §.

¹⁹ A szükségtelen zavarással kapcsolatosan lásd: SERÁK István (2009a): A szükségtelen zavarás néhány fogalmi kérdése. *Magyar Jog*, 56. évf. 10. sz. 613–618.; SERÁK István (2017): A jogellenesség jogágitag elkülönült megítéléséről a szükségtelen zavarás tilalmának gyakorlatában. *Magyar Jog*, 64. évf. 3. sz. 141–151.

építési tevékenység engedély nélküli folytatása) esetén van lehetőség, azonban a gyakorlat azt mutatja, hogy kártérítés megítélésének adott esetben az engedély birtokában, az abban meghatározott szempontoknak megfelelően megvalósult építkezés esetén is helye lehet.²⁰ A magatartás jogellenességét – és ennek folytán a kártérítést – az építési engedélynek megfelelő építkezés önmagában szintén nem zárja ki, a tulajdonos magatartását a hatósági engedély megléte még nem teszi polgári jogilag is jogszerűvé.²¹

A panorámavesztés „ellentételezéseként” megállapítható kártérítés összegének meghatározását jelentős mértékben befolyásolja az is, hogy az ingatlan milyen értéket képvisel, és ehhez képest milyen mértékű az abban bekövetkezett értékcsökkenés. Így például nem mellékes körülmény, hogy a tulajdonos milyen kilátástól esett el (például az adott ingatlan a budai hegyekre vagy a Dunára néz), illetve az sem, hogy az adott építkezés mennyiben volt indokolt (például torony megépítése nem bír konkrét funkcióval, hanem csak díszítés céljára szolgál).

Szintén az építéssel kapcsolatos zavarások körébe sorolhatók azok az esetek, amikor a szomszéd nem a kilátást veszíti el, hanem az épület megépítése folytán *a magánszférához, intimitáshoz való joga sérül az ingatlanjára való belátás növekedése által, vagy az építkezés következményeként az ingatlan benapozottsága csökken.*

Lényeges, a szomszédjog általános szabályából, a szükségtelen zavarás tilalmából levezethető megállapítás, hogy építkezés esetén a tulajdonos ingatlana beépítési módjának megválasztásakor és az épület helyének kijelölésekor a saját érdekein túl a szomszédos ingatlanok tulajdonosainak érdekeire is köteles tekintettel lenni. Ez nem azt jelenti, hogy a tulajdonosnak saját tulajdonosi érdekeinek sérelmével, a szomszéd érdekeinek előtérbe helyezésével kellene építkeznie, hanem azt, hogy kellő gondossággal és körültekintéssel kell eljárnia, és elvárható, hogy az épített környezet, a már meglévő szomszédos lakóépületek adottságaihoz igazodó olyan építési módozatot válasszon, amely az elkerülhetetlen hátrányokat meghaladó kárt nem okoz.²² Így például az építetők a tervezésnél (a terv megválasztásánál) nem jártak el kellő gondossággal – és erre tekintettel a keletkezett hátrány megtérítésére kötelesek –, ha az építkezés kedvezőbb terv szerinti kivitelezése esetén a szomszédos ingatlanról történő kilátáselvonás nem következett volna be.²³

Az említett, alapvetően az építéshez, építkezéshez kapcsolódó esetek mellett számtalanszor előfordul az is, hogy a tulajdonos a szükségtelen zavarást zajhatás keltésével valósítja meg. A zavaró magatartás háttérben meghúzódhat közérdek (például autópálya-építés) vagy magánérdek (például szórakozóhely, autómosó stb.) Ez utóbbi esetekben a szomszéd *pihenéshez való joga* szenved sérelmet.²⁴ A bírói gyakorlat szerint az autópálya léte (mint objektív körülmény) a szükségtelen zavarás folytán önmagában megalapozza az ingatlan

²⁰ BH1991. 161., Pfv.V.21.088/2012/5.

²¹ FIT 5.Pf.21.663/2009/5. Az építéssel, építkezéssel kapcsolatos engedélyek kapcsán említést érdemel, hogy 2016. július 1-jétől a 300 m² összes hasznos alapterületet meg nem haladó új lakóépület építéséhez engedély már nem szükséges, hanem az úgynevezett egyszerű bejelentéshez kötött. [1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről (Étv.), 33/A. § (1) bekezdés a) pont] Ebből kifolyólag ezekben a szomszédjogi tényállások vizsgálatakor az engedély megléte, illetőleg az építkezés abban foglaltaknak megfelelő volta vagy az attól való eltérés nem vizsgálendő.

²² BH1994. 660., GYIT Pf.II.20.423/2006/15., EBH2011. 2397.

²³ BH1994. 661.

²⁴ BISZTRICZKI László (2014): A szomszédjogi törvény és a szükségtelen zavarások gyakorlata. *Kodifikáció és Közigazgatás*, 3. évf. 1. sz. 79.

tulajdonosának kártérítési igényét a tulajdonos lakhatását biztosító épület tekintetében. Nem tarthat azonban a tulajdonos igényt a kártérítésre az olyan felépítményekkel, beruházásokkal összefüggésben, amelyek megvalósítására utóbb, az autópálya nyomvonalának ismeretében került sor.²⁵ Az áruházi munkavégzéssel (például napi rendszerességű áru-feltöltés) és az áruház működésével együtt járó gyalogos és járműforgalom növekedését és ebből következően a zajszint emelkedését azonban az eljáró bíróság a városfejlődés szükségszerű velejárójának tekintette, amelyet mint szükséges – az észszerű tűrés határon belüli – zavarást az áruház szomszédságában élő ingatlantulajdonosok tűrni kötelesek, kártérítésre nem tarthatnak igényt.²⁶

A bírói gyakorlat értelmében a zajkeltés útján történő szükségtelen zavarás olyan esetekben is megállapítható, ha az nem az ingatlantulajdonos közvetlen, hanem távolabbi szomszédjától ered.²⁷ Hasonlóan az építéssel történő zavarásnál ismertettekhez, a szomszédjogi kötelezettség alól az sem mentesíti az ingatlan tulajdonosát, ha a tevékenységre a zavarást megvalósító hatósági engedéllyel (például működési engedély) rendelkezik.²⁸ A zavarás szükségtelenségének megállapítása eseti jelleggel történik, ahhoz elengedhetetlen a tulajdonos és a szomszéd ellentétes érdekeinek, valamint a környezetnek a vizsgálata (például a szórakozóhely, labdarúgópálya lakóövezetben üzemel), és a szükségtelen zavarás fennállása esetén az *érdekek egyeztetésével* lehet és kell keresni azt a megoldást, amely mellett ez a hang-, zaj- és más hatás már olyan mértékű, amelyet a szomszéd tűrni tartozik.²⁹

A zavarás szükségtelenségének megállapítása során szintén figyelemmel kell lenni a környezetre és ehhez kapcsolódóan a helyi szokásokra, ha a szomszéd zavarása állattartáshoz kapcsolódik, így például az kellemetlen szaghatással jár. (A mezőgazdasági haszonállat tartása – például csirke, disznó, szarvasmarha – kisebb településeken, falusi környezetben elfogadott és kifejezetten jellemző, sőt az ilyen állat tartása önkormányzati rendeletben sem korlátozható. A mezőgazdasági haszonállat tartása során ugyanakkor a tulajdonos köteles betartani a vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket.)

A Ptk. a szükségtelen zavarás tilalmának generálklauzula formájában történő megfogalmazása mellett további, sajátos szomszédjogi tényállásokat („egyes szomszédjogok”) is rögzít. Ezek egyike a *földtámasz joga*. A vonatkozó szakasz értelmében a tulajdonos nem foszthatja meg a szomszédos épületet a szükséges földtámasztól anélkül, hogy más megfelelő rögzítésről ne gondoskodnék.³⁰ Abban az esetben tehát, ha a tulajdonos ingatlanán bármilyen olyan építkezésbe kíván kezdeni, amely miatt a szomszédos telken álló épület támasztát vesztené (például a szomszédos épület alapja meggyengülne), a tulajdonos – az építkezéssel egyidejűleg – köteles gondoskodni a szomszédos ingatlan megfelelő megtámasztásáról (például támaszték építése). Az ingatlan megtámasztásának kérdése jellemzően pince vagy mélygarázs építések, épület alapjának kiásásakor, föld kitermelésekor merül fel.

²⁵ SZIT Pf.III.21.008/2013.

²⁶ SZIT Pf.II.20.551/2013.

²⁷ BH1975. 117. A bíróság érvelése egybevág Katona Mór csaknem egy évszázaddal korábbi megállapításával, miszerint a szomszédság fogalma nem csak szűken, az egymással fizikailag ténylegesen közvetlenül érintkező ingatlanok viszonyában értelmezhető. Lásd: KATONA (1882): *i. m.* 1–2.

²⁸ BH1988. 32.

²⁹ BH2000. 53., SZIT Pf. 20.151/2017/4.

³⁰ Ptk. 5:24. §.

A tulajdonjog korlátozásának további különös eseteként rögzíti a Ptk. a *szomszédos telek igénybevételének jogát*, amely minden esetben célhoz kötött. Ennek megfelelően – a Ptk. által meghatározottak szerint – a szomszédos telek igénybevételére csak akkor kerülhet sor, ha az közérdekű munkálatok elvégzése, állatok befogása, az áthajló ágak gyümölcsének összegyűjtése, az ágak és gyökerek eltávolítása céljából vagy más fontos okból szükséges.³¹ A „más fontos okból” fordulat egyértelművé teszi, hogy a Ptk. felsorolása csak példálózó jellegű, vagyis a szomszédos telek igénybevétele – a Ptk. által felsorolt esetkörökön túl – más, a tulajdonos jogos érdeke által indokolt egyéb esetekben is lehetséges. Megjegyzést érdemel, hogy a szomszédos telek igénybevétele a tulajdonos számára alapvetően nem tesz lehetővé bármilyen magatartást, hanem az a Ptk. értelmében kizárólag a szomszéd földjére való belépésre (*belépés joga*) korlátozódik. Olyan esetekben azonban, amikor a szomszédos telek igénybevétele a tulajdonos számára a földjén való építkezéshez, bontási, átalakítási vagy karbantartási munkálatok elvégzéséhez szükséges, az igénybevétel a pusztába belépésen túlmeleg, tágabb értelemmel bír, az ingatlan kiterjedtebb (huzamosabb idejű) használatára utal.³²

A szomszédos telek igénybevételének terjedelme minden esetben a tulajdonos oldalán megjelenő szükséglet függvényében alakul, ez határozza meg, hogy az igénybevétel a telekre való pusztába belépésre korlátozódik-e, vagy a telek (nagyobb terjedelmű) használatára kerül sor. A Ptk. – az igénybevétel terjedelmétől függetlenül – általános szabályként rögzíti a tulajdonos *kártalanítási kötelezettségét*. Abban az esetben tehát, ha a tulajdonos a szomszédos telket igénybe veszi, és az igénybevétellel kárt okoz, az ily módon (jogszerűen) okozott kárt köteles megtéríteni. Abban az esetben viszont, ha a szomszédos telek igénybevétele során a tulajdonos jogellenes magatartásának eredményeként következett be kár, annak megtérítésére a szerződésen kívüli felelősség szabályai³³ alkalmazandók.

2.1.2. A Tktv.-ben szabályozott szomszédjogok

A Tktv. a Ptk. rendelkezéseit kiegészítve (a korábbi Ptk. vonatkozó rendelkezéseit részben átvéve) mintegy folytatja az egyes szomszédjogi tényállások felsorolását.

1. A Tktv. részletes rendelkezéseket tartalmaz arra az esetre, ha az ingatlan tulajdonosa az ingatlanán állatot talál (*tilosban talált állat*). Ebben az esetben a tulajdonos az állatot befoghatja. Ezt követően viszont az állat sorsa annak függvényében alakul, hogy az állat tulajdonosának személye általa ismert-e, vagy sem. Előbbi esetben az ingatlan tulajdonosa az állat befogását követően köteles az állat tulajdonosát annak elszállítására felszólítani, azonban az állatot mindaddig visszatarthatja, amíg az állat tulajdonosa az állat által okozott kárt meg nem téríti. Abban az esetben viszont, ha a befogott állat tulajdonosa nem ismert, vagyis nincs olyan személy, akit fel lehetne szólítani az állat elszállítására, a Tktv. a Ptk. találasra vonatkozó szabályait rendeli alkalmazni.³⁴

A tilosban talált állatra vonatkozó szabályokon belül – a tényállások szoros kapcsolatára tekintettel – a Tktv. külön rendelkezést tartalmaz a kirepült méhrajra. Abban az esetben

³¹ Ptk. 5:25. § (1) bek.

³² Ptk. 5:25. § (2) bek.

³³ Ptk. 6:142. §.

³⁴ Tktv. 2. § (1)–(2) bek.

ugyanis, ha a méhrajt a tulajdonosa két napon belül nem fogja be, akkor a méhraj uratlanná válik, vagyis azon bárki tulajdonjogot szerezhet annak pusztá birtokbavételével.³⁵

2. A Tktv. részletes szabályokat rögzít az ingatlanra a szomszédos ingatlanról *áthullott termények* sorsára vonatkozóan. Az áthullott terményt elsődlegesen a növény tulajdonosának van joga felszedni. [Ekkor a növény tulajdonosát – a Ptk. fentebb hivatkozott 5:25. §-ának (1) bekezdése értelmében – megilleti a szomszédos ingatlanra való belépés joga.] Amennyiben a növény tulajdonosa elmulasztja felszedni az áthullott terményt, annak felszedésére az ingatlan tulajdonosa válik jogosulttá.³⁶

Abban az esetben, ha a termény nem a szomszédos ingatlanra, hanem közterületre hullik, szintén a növény tulajdonosának a felszedésre való jogosultsága élvez elsőbbséget. Abban az esetben viszont, ha ezzel a jogosultságával nem él, és a lehullott terményt elmulasztja felszedni, azt bárki felszedheti.³⁷ Olyankor, ha az adott növény éppen két ingatlan határvonalán áll, annak terménye a (szomszédos) ingatlanok tulajdonosait egyenlő arányban illeti.

3. Az ingatlanok tulajdonjogának fizikai határát a tulajdonos általában határozottan megjelöli, egyértelműen elválasztja a szomszédos ingatlantól. Az elválasztás céljára szolgálhat kerítés, mezsgye vagy valamilyen növény (például sövény, tujasor stb.), amelynek használatára – a Tktv. 4. § (1) bekezdése értelmében – az ingatlanok tulajdonosai közösen jogosultak, gondozására (fenntartására) pedig közösen kötelesek. A használat mellett tehát a fenntartással járó költségek is mindkét ingatlan tulajdonosát terhelik, azzal, hogy a költségviselés arányát az határozza meg, hogy az *ingatlan elválasztására szolgáló kerítés (mezsgye vagy növényzet)* létesítésére jogszabály milyen arányban kötelezi őket.

A kerítés létesítésére vonatkozó szabályokat jelenleg az országos településrendezési és építési követelményekről szóló 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet (OTÉK) tartalmazza. A kerítés a telek területét a közterülettől, a telek közhasználat céljára átadott területétől, illetve a szomszédos telkek területétől vagy a telek különböző rendeltetésű vagy használatú részeit térben elválasztó, lehatároló építmény.³⁸ Kerítés létesítésének elrendelése esetén a telek tulajdonosa (kezelője, használója) a telek homlokvonalán, továbbá – eltérő jogszabályi rendelkezés hiányában – az útról nézve a jobb oldali telekhatáron és a hátsó telekhatárnak ettől az oldaltól mért fele hosszán köteles megépíteni és fenntartani.³⁹

A jogszabályban meghatározott létesítési (és ezzel fenntartási) szabályoktól a felek a Tktv. felhatalmazása alapján megállapodásukkal eltérhetnek.⁴⁰ Ilyen esetben a fenntartási költségek viselésének aránya ahhoz igazodik, amilyen arányban megállapodásukban a kerítés (mezsgye vagy növény) létesítéséről rendelkeztek. Olyankor, ha a fenntartás kér-

³⁵ Tktv. 2. § (3) bek. A kirepült méhraj feletti tulajdonjog megszerzésének kérdésével a jelen kötet *A tulajdonjog megszerzése és megszűnése* című fejezetében foglalkozunk részletesen.

³⁶ Tktv. 3. § (1) bek.

³⁷ Tktv. 3. § (2) bek.

³⁸ OTÉK 1. sz. melléklet, 60. pont.

³⁹ OTÉK 44. § (7) bek.

⁴⁰ Vesd össze: Tktv. 1. § (2) bek.

déséről jogszabály vagy a felek megállapodása nem rendelkezik, a költségek a szomszédos ingatlanok tulajdonosait a határolt földhosszúság arányában terhelik.⁴¹

4. A Tktv. nemcsak a kifejezetten telekhatár kijelölésére szolgáló kerítéshez, mezsgyéhez vagy növényhez kapcsolódó kötelezettségekről rendelkezik, hanem kitér arra az esetre is, amikor telekhatáron álló – nem feltétlenül a telek határainak kijelölésére szolgáló – növény valamelyik ingatlan rendes használatát akadályozza, illetőleg kárt okoz, vagy annak veszélyével fenyeget. Ilyenkor – abban az esetben, ha az érdeksérelem más módon nem hárítható el – az ingatlan használatában akadályozott (vagy kárt szenvedett, vagy kár bekövetkezésével fenyegetett) tulajdonos követelheti, hogy a növényt közös költségen távolítsák el. A kivágás költségei mindkét ingatlan tulajdonosát terhelik, függetlenül attól, hogy a rendeltetésszerű használat akadályozása kinek az érdekkörében merült fel.⁴²

5. A Tktv. külön rendelkezést rögzít arra az esetre, amikor a szomszédos ingatlan rendes használatát a tulajdonos telkéről *áthajló ágak vagy átnyúló gyökerek* akadályozzák. Főszabály szerint ugyanis a szomszéd az áthajló ágak és átnyúló gyökerek létét önmagában tűrni köteles. Abban az esetben viszont, ha az ingatlan rendes használatában ezek már akadályozó tényezőként jelennek meg, sérül a tulajdonjog teljessége, így az ingatlan használatában akadályozott tulajdonos követelheti, hogy a növény tulajdonosa vágja le az áthajló ágakat, átnyúló gyökereket. Amennyiben a növény tulajdonosa ennek a felhívás ellenére sem tesz eleget, a szomszéd maga is jogosult az áthajló ágak és átnyúló gyökerek levágására.

Kivételesen igény merülhet fel *a növény eltávolítására*. A Kúria (korábban Legfelsőbb Bíróság) PK. 3. állásfoglalása szerint azonban ekkor – a felek kölcsönös érdekeinek figyelembevételével mellett – tekintettel kell lenni az ingatlan fekvésére és a környezetvédelem szempontjaira is. Abban az esetben pedig, ha a növényzet kivágása jogszabály értelmében engedélyhez kötött, az illetékes szerv engedélyének megadása is szükséges az adott növény(zet) eltávolításához.

Ennek megfelelően, a növényzet kivágására csak kivételesen kerülhet sor, amennyiben a szomszédnak a szükségtelen zavarás által okozott érdekséreleme más módon (például az ágak levágásával, a növény esetleges áttelepítésével), még kártérítés útján sem lenne elhárítható.

Ugyan a növényzet eltávolítására még a szomszéd szükségtelen zavarása esetén is csak *ultima ratio* jelleggel kerülhet sor, vannak olyan körülmények, amelyek fennállására tekintettel jogszabály mégis kifejezetten elrendeli a növényzet kivágását. Így például a fás szárú növények esetén a vonatkozó jogszabály a jegyző számára kötelezettségként írja elő, hogy a fás szárú növényvel rendelkezni jogosultat (tulajdonos, ingatlan jogszerű használója) kötelezze a fás szárú növény kivágására, amennyiben az adott növény az élet- vagy vagyonbiztonságot veszélyezteti (például elhalt, beteg fa), és e veszély másként nem hárítható el.⁴³

⁴¹ Tktv. 4. § (2) bek.

⁴² PETRIK Ferenc (2004): A tulajdonjog. In BENEDEK Károly – GELLÉRT György szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Budapest, CompLex. 361.

⁴³ A fás szárú növények védelméről szóló 346/2008. (XII. 30.) Korm. rendelet 7. § (2) bek.

6. A Tktv. 6. §-a kiegészítő szabályként fűzi hozzá a szomszédjogok 1–5. pontban ismertetett eseteihez, hogy a vonatkozó szabályok akkor is alkalmazandók, *ha az ingatlan közös tulajdonban van, és a tulajdonostársak azt természetben megosztva használják.*

A szomszédjogok megsértésének jogkövetkezményei. A korábban ismertetett, a Ptk.-ban, illetőleg a Tktv.-ben meghatározott szomszédjogok rögzítésével a jogalkotó az ingatlanok tulajdonosainak „cselekvési lehetőségét” írja körül, határolja be, elismerve, hogy a természetes személyek egymás mellett élése szükségképpen együtt jár egymás bizonyos fokú zavarásával. Abban az esetben azonban, ha a szomszéd zavarása a szükséges mértéket meghaladja, szükségtelen, azaz jogellenes zavarásról beszélünk, amelynek jogkövetkezményeit szintén előírja a jogalkotó.

A Ptk.-ban rögzített egyes szomszédjogokhoz kártalanítási kötelezettség kapcsolódik, hiszen a szomszédos ingatlan – meghatározott célú – igénybevételére jogszerűen, jogszabályi felhatalmazás alapján kerül sor. Abban az esetben azonban, ha az adott magatartás következtében az ingatlan tulajdonosa kárt szenved, a tulajdonos az okozott kár megtérítésére kötelezhető. A szükségtelen zavarás megvalósulása a kártérítési igény jogellenességi elemét képezi, ennek folytán azt az igényérvényesítés során bizonyítani szükséges.⁴⁴ Lényeges ugyanakkor, hogy a szomszédjog megsértéséből eredő kártérítési felelősség alapját nem önmagában a szomszédnak okozott hátrány (például építkezés folytán ingatlanban bekövetkezett értékcsökkenés) ténye képezi, hanem az a magatartás, hogy a tulajdonos (például építtető) a saját lényeges érdekeinek sérelme nélkül úgy is eljárhatott volna, hogy ezzel a szomszédnak nem vagy csak kisebb mértékben okoz kárt.⁴⁵ Vonatkozó tanulmányában Fuglinszky Réka felhívja a figyelmet arra, hogy a szomszédjogi jogsértésen alapuló kártérítési perekkel kapcsolatban a gyakorlatban számos dogmatikai probléma merül fel, amelyek egy része a kártérítési generálklauzula egyes tényálláselemeit érinti (például a jogellenesség elválaszthatósága a felróhatóságtól), más részük pedig kifejezetten szomszédjog-specifikus kártérítési kérdéseket (például szükségtelen zavarás és felróhatóság egymáshoz való viszonya, az úgynevezett összegződő zavarások kártérítési jogi kérdései) érint.⁴⁶

Azokban az esetekben, amikor a szomszéd szükségtelen zavarása építkezéssel valósul meg, felmerülhet az épület (vagy a szükségtelen zavarást megvalósító épületrész) elbontása is, hiszen a szomszédjogok megsértése esetén a birtokvédelem jogkövetkezményei, jelen esetben az eredeti állapot helyreállítása is alkalmazható.⁴⁷ Amennyiben a zavarás jogkövetkezményeként a birtoklásában zavart fél elégséges, arányos és méltányos vagyoni kompenzációt kap, a bontás nem indokolt. Különösen igaz ez akkor, ha a zavaró hatás jelentős költséggel járó közérdekű beruházás eredményeként valósult meg (például mobil-átjátszótorony), ilyenkor ugyanis az építmény elbontása mint jogkövetkezmény alkalmazása túlzó, aránytalan lenne.⁴⁸

⁴⁴ FIT 7.Pf.20.046/2007/6.

⁴⁵ 2219/2010. számú polgári elvi határozat.

⁴⁶ FUGLINSZKY Réka (2016): „Szomszédjogi generálklauzula” (Ptk. 5:23. §): változatlan koncepció, változó kihívások I. *Polgári Jog*, 1. évf. 11. sz.

⁴⁷ A birtokvédelmi jogkövetkezmények és általában a birtokvédelmi eljárás megindításával kapcsolatosan Bisztriczki László megjegyzi, hogy az objektív tényezőkön túl számos szubjektív elem (például az egyes ember toleranciájának határa) is szerepet kap. BISZTRICZKI (2014): *i. m.* 75.

⁴⁸ 13/2014. számú polgári elvi döntés.

2.2. A szükséghelyzet

A tulajdonjogi korlátozások sorában sajátos helyet foglal el a szükséghelyzet,⁴⁹ amely a tulajdonos számára tūrésı kötelezettséget keletkeztető sajátos helyzetként alapvetően a tulajdonjog tartalmának vizsgálata körében helyezhető el. A *szükséghelyzet* ugyanakkor a tulajdonjog korlátozásaként is felfogható, hiszen ilyen esetben a tulajdonos tūrni köteles, hogy a dolgát igénybe vegyék (vesd össze: szomszédjogok, például szomszédos telek igénybevétele), azt (fel)használják (vesd össze: tulajdonjog használati jogok általi korlátozása) vagy abban kárt okozzanak. A szükséghelyzetben a jogszabály által a tulajdonos számára előirt tūrésı kötelezettség tehát a tulajdonost a tulajdonjogának gyakorlása során a dolog használatától való tartózkodásra kényszeríti.

Lényeges, hogy *szükséghelyzetben* (vagyis másnak az életét, testi épségét vagy vagyonaát közvetlenül fenyegető és másként el nem hárítható veszély fennállása esetén) a tulajdonjog korlátozására jogszerűen csak a veszély megszüntetése céljából kerülhet sor. További feltétel, hogy a dolog igénybevétele indokolt legyen, és – vagyoni érdek veszélyeztetése esetén – az ne terjedjen túl a veszély elhárításához szükséges mértéken.

A tulajdonos dolgának a veszély elhárítása érdekében történő igénybevétele esetén a tulajdonos azonban – a szomszédjogi szabályoknál ismertettekhez hasonlóan – a dolog igénybevételevel okozott károk megtérítését *kártalanítás* formájában a szükséghelyzetbe került személytől követelheti. A *szükséghelyzet* ugyanis – amint a Kúria (korábban Legfelsőbb Bíróság) több ítéletében is rögzítette⁵⁰ – *kizárja a károkozás jogellenességét*, amelynek hiányában pedig a kár megtérítésének módja csak a kártalanítás lehet. A Ptk. értelmében a jogszerűen okozott károk esetén jogszabály által előirt kártalanítási kötelezettségnél a kártalanítás módjára és mértékére a kártérítésre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni,⁵¹ vagyis a kártalanítás megfizetéséért való felelősség megállapítása esetén is feltétel a kár bekövetkezése, valamint a szükséghelyzet megszüntetése érdekében tett intézkedés és a kár bekövetkezése közötti ok-okozati összefüggés.

Abban az esetben, ha a szükséghelyzet elhárítása érdekében a tulajdonos dolgában indokolatlanul nagy kárt okoztak, a tulajdonos már a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség⁵² szabályai szerint követelhet kártérítést attól, aki a veszély megszüntetése során a kárt okozta. A szükséghelyzetben okozott kár megtérítésénél a Ptk. alapesetként azt a helyzetet kezeli, amikor pusztán egyetlen személy élete, testi épsége vagy vagyona forog veszélyben. Kiegészítő szabályként azonban hozzáteszi a Ptk., hogy olyan esetekben, amikor a veszély több személy életét, testi épségét vagy vagyonaát fenyegeti, és annak elhárítására egyes veszélyeztetett vagyontárgyak feláldozásával kerül sor, az ebből eredő kárt *veszélyeztetett érdekeik arányában* valamennyien viselik, ha a vagyontárgyak feláldozása a veszély elhárításához szükséges volt. Hasonlóképpen a veszély elhárítására fordított szükséges költségek is ebben az arányban oszlanak meg azok között, akiknek élete, testi épsége vagy vagyona veszélyben volt.⁵³

⁴⁹ Ptk. 5:26. §.

⁵⁰ BH2004. 460., BDT2004. 949.

⁵¹ Ptk. 6:564. §.

⁵² Ptk. 6:519. §.

⁵³ Ptk. 5:26. § (3) bek.

2.3. A túlépítés

A Ptk. a tulajdonjog korlátozásai között említi a túlépítést. A túlépítés jogintézménye annak a jogi ténynek az elismerése, hogy valaki az ingatlanának az ingatlan-nyilvántartási térképi határain túlterjeszkedve, a szomszédos („idegen”) ingatlan területére építkezett.⁵⁴ A Ptk. értelmében *túlépítésről* akkor beszélünk, amikor *a tulajdonos földjének határain túl építkezett*, vagyis az épület vagy az építmény egy része a telekhatáron túlnyúlva a szomszédos telken helyezkedik el, ezzel korlátozva a szomszédos telek tulajdonosát jogainak (például használat) gyakorlásában.

A Ptk. értelmező rendelkezései között kimondja, hogy az épületekre vonatkozó rendelkezéseit más *építményekre* is megfelelően alkalmazni kell.⁵⁵ Ennek megfelelően a túlépítés szabályai építmények esetén is irányadók. Az építmény fogalmát nem a Ptk., hanem az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény (Étv.) határozza meg. Az Étv. vonatkozó rendelkezése szerint építménynek minősül az építési tevékenységgel létrehozott, illetve késztermékként az építési helyszínre szállított – rendeltetésére, szerkezeti megoldására, anyagára, készülségi fokára és kiterjedésére tekintet nélkül – minden olyan helyhez kötött műszaki alkotás, amely a terepszint, a víz vagy az azok alatti talaj, illetve azok feletti légtér megváltoztatásával, beépítésével jön létre.⁵⁶ A jogszabály értelmében tehát az építmény az épületnél tágabb fogalmat jelöl, amennyiben előbbi magában foglalja ez utóbbit, valamint az épületnek nem minősülő, ilyen funkciót nem tartalmazó építményeket, úgynevezett műtárgyakat is (például út, híd, torony stb.). A bírói gyakorlat szerint építménynek minősül a betonkeverő, aszfaltsiló is, minthogy azt helyhez kötött módon, a talaj természetes állapotát megváltoztatva, azzal betonlapokkal tartósan egyesített módon létesítik.⁵⁷

A túlépítés tényállásához a Ptk. különböző jogkövetkezményeket rendel, amelyek eltérően alakulnak a telekhatáron túl építkező személy tudati állapota függvényében, vagyis azt figyelembe véve, hogy a túlépítő jó- vagy rosszszemű volt-e.

Abban az esetben, *ha a túlépítő jóhiszemű volt*, vagyis nem tudott, vagy kellő körültekintés mellett sem kellett volna tudnia arról, hogy saját telekhatárain túl építkezik, úgy a szomszédos telek tulajdonosa követelheti, hogy a túlépítő:

- a) adjon kártalanítást a beépített rész használatáért és a beépítéssel okozott értékcsökkenésért,
- b) a beépített részt – a föld megoszthatósága esetén – vásárolja meg, vagy
- c) az egész földet vásárolja meg.⁵⁸

Az egész föld megvásárlását azonban a szomszéd tulajdonos csak olyan esetben követelheti, ha a túlépítés következtében ca) a föld fennmaradó része használhatatlanná válik, vagy cb) a földdel kapcsolatos valamely jog vagy foglalkozás gyakorlása lehetetlenné vagy számottevően költségesebbé válik.⁵⁹

⁵⁴ BH1994. 379.

⁵⁵ Ptk. 8:1. § (6) bek.

⁵⁶ Étv. 2. § 8. pont.

⁵⁷ BDT2000. 166.

⁵⁸ Ptk. 5:28. § (1) bek.

⁵⁹ Ptk. 5:28. § (2) bek.

Lényeges, hogy a bíróságot az alkalmazandó jogkövetkezmény tekintetében a szomszédos ingatlan tulajdonosának kérelme nem köti, vagyis az általa megjelölt jogkövetkezmény helyett a fentiekben felsorolt más jogkövetkezmény alkalmazásáról is dönthet.⁶⁰ A bíróság azonban nem rendelkezhet olyan jogkövetkezmény alkalmazásáról, amely ellen mindkét fél tiltakozik.

Amennyiben a *túlépítő rosszhiszemű volt*, azaz tudta, vagy kellő körülmétekintés mellett tudnia kellett volna, hogy telekhatárain túl építkezik, a szomszéd tulajdonos követelheti, hogy a túlépítő a) az épületet bontsa le, vagy b) a saját földjét és az épületet bocsássa a szomszéd tulajdonába. Előbbi esetben az épület lebontásának és az eredeti állapot helyreállításának költségei a túlépítőt terhelik. Ezzel egyidejűleg azonban a túlépítőt megilleti az általa beépített anyag elvitelének joga. A második esetben, vagyis amikor a túlépítő saját földjét és az általa épített épületet is a szomszéd tulajdonába bocsátja, a szomszéd köteles megtéríteni a föld és az épület értékét. Megtérítés hiányában ugyanis a földnek és az épületnek a szomszéd tulajdonába bocsátása annak alaptalan gazdagodására vezetne.

A rosszhiszemű túlépítővel azonos megítélés alá esik az a személy, akinek magatartása, tevékenysége ellen a szomszéd még olyan időben tiltakozott, amikor az eredeti állapot helyreállítása még nem okozott volna aránytalan károsodást. Ebben az esetben a túlépítővel szemben a szomszéd ugyanazokat az igényeket támaszthatja, mint a rosszhiszemű túlépítővel szemben.

A Ptk. a rosszhiszemű túlépítés esetére a fent ismertetett jogkövetkezmények mellett megengedi a jóhiszemű túlépítésnél említett jogkövetkezmények alkalmazását is.⁶¹

Fontos, hogy a túlépítéshez kapcsolódó jogkövetkezmények alkalmazását a bíróságtól kizárólag csak a túlépítéssel érintett ingatlan tulajdonosa, vagyis a szomszéd kérheti, a túlépítő tulajdonost (vagy az ingatlan elváló tulajdonjoga esetén az építetőt) ez a jogosultság nem illeti meg, a túlépítés jogkövetkezményei az ő kérelmére nem alkalmazhatók.⁶²

2.4. Az elidegenítési és terhelési tilalom

Az elidegenítési tilalom által a tulajdonjog részjogosítványának, a rendelkezési jog legfőbb megnyilvánulási formájának, a dolog elidegenítésének (átruházás) a korlátozására kerül sor. Lányi Bertalan szerint az elidegenítés tilalma a tulajdon szabadságát és a vagyon forgalmát „jelentékenyen megszüszabhatja”,⁶³ így ilyen tilalom kikötésének csak célhoz kötötten, kizárólag abban az esetben van helye, ha az a tulajdonjog tárgyára vonatkozó valamely jog biztosítására irányul függetlenül attól, hogy a biztosítandó jog dologi vagy kötelmi jogi jellegű-e. Ilyen biztosítandó jog lehet például harmadik személyt a jövőben megillető tulajdonjog biztosítása (dologi váromány), de a tilalom szolgálhat a meglévő tulajdoni állapot rögzítésére is.

Lányihoz hasonlóképpen foglalt állást Sági János is, aki az elidegenítési és terhelési tilalom kapcsán a korabeli felsőbbbírósi gyakorlatra hivatkozva a következőképpen fogalmazott: „Ez a legszokottabb korlátozás. Vele azonban csak módjával szabad élni. Valamikor

⁶⁰ BH1982. 370.

⁶¹ Ptk. 5:29. § (2) bek.

⁶² BH1994. 379.

⁶³ LÁNYI Bertalan (1903): *A tulajdonjog*. Budapest, Singer és Wolfner. 84.

derűre-borúra feljegyezték ezt a korlátozást. [...] a Kúria kimondotta, hogy a tilalom nem állapítható meg korlátlan és feltétlen magánakarattal. Rámutat arra a nagy jogelvre, hogy a tulajdonjog teljességét csorbítani, a tulajdonjogot korlátozni lépten-nyomon nem szabad.”⁶⁴

Az elidegenítés tilalma általában összekapcsolódik a tulajdonjog tárgyát képező dolog megterhelésének tilalmával is. (A korábbi Ptk. szerint kizárólag a két tilalom egyidejű kikötésére volt csak lehetőség, azonban az új Ptk. már külön is nevesíti az elidegenítés tilalmát, amely a dolog átruházását kizárja, azonban annak megterhelését – például biztosítékul adását – lehetővé teszi. Emellett az új Ptk. lehetővé teszi a rendelkezés jogának más – a Ptk. által nem rögzített – módon történő korlátozását is.⁶⁵ Erre az esetre az elidegenítési és terhelési tilalomra vonatkozó részletszabályok alkalmazandók.)

Lenkovics az elidegenítési és terhelési tilalom fogalmát kettős, szűkebb és tágabb értelemben használja.⁶⁶ A fogalom tágabb értelemben vett felfogása értelmében idesorolható a rendelkezés jogának mindennemű korlátozása vagy kizárása, ennek megfelelően itt kaphatnak helyet az adásvétel különös nemeiként meghatározott, vagyis alapvetően kötelmi jogi jellegű olyan intézmények, mint az elővásárlási jog, vételi jog és visszavásárlási jog. Szűkebb értelemben véve a kifejezés csak a tulajdonjog másra történő átruházásának vagy biztosítékul adásának kizárására terjed ki.

- a) *Az elidegenítési és terhelési tilalom biztosítéki jellege.* Az elidegenítési és terhelési tilalom amellelt, hogy a tulajdonjog magánjogi korlátozásának egyik legfontosabb eszköze, egyúttal komoly biztosítéki jelleget is hordoz, amolyan *rendhagyó szerződési biztosítékként* is felfogható, noha azt a jogalkotó a hatályos polgári jogi szabályanyagban ilyen formában nem nevesíti.⁶⁷ A Ptk. ennek ellenére rögzíti, hogy a tulajdonos a tulajdonjog tárgyára elidegenítési vagy elidegenítési és terhelési tilalmat kifejezetten célhoz kötötten, mégpedig *a tulajdon tárgyára vonatkozó jog biztosítása érdekében* alapíthat. A Ptk. alapvetően nem nevesíti külön az ingót és az ingatlan terhelő elidegenítési és terhelési tilalmat, azonban az ingatlan feletti rendelkezési jog korlátozására irányuló tilalom alapítása kapcsán többlet-feltételként rögzítést nyer az ingatlan-nyilvántartásban a tilalommal biztosított jog (például zálogjog, vételi jog, tartási jog stb.) feltüntetésének szükségessége.⁶⁸ Megjegyezzük, hogy amíg ingatlanra vonatkozó tilalom esetén annak ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzését a Ptk. kifejezetten az alapítás feltételül szabja, addig gépjárművek esetén bár a tilalom a gépjármű-nyilvántartásban csak később lesz majd feltüntetve, annak hatálya ettől függetlenül, így például a gépjármű lefoglalásával beáll.⁶⁹

Amellett, hogy a tilalom konkrét célra irányul, vagyis valamilyen (dologi vagy kötelmi jogi alapú) jogosultság biztosítására szolgál, ettől a jogosultságtól nem

⁶⁴ SÁGI János (1930): *Telekkönyvi jog. I. kötet.* Budapest, Grill. 206–207., idézi: HANSÁGI-HAYDN Nóra (2008): A szerződéssel kikötött elidegenítési és terhelési tilalom tényének ingatlan-nyilvántartási feljegyzése jelzáloghitelek biztosítékaként. *Res Immobiles*, 2. évf. 3–4. sz. 61–62.

⁶⁵ Vesd össze: Ptk. 5:32. § (3) bek.

⁶⁶ LENKOVICS (2001): *i. m.* 109.

⁶⁷ LESZKOVEN László (2014): Szerződéses biztosítékok változása az új Ptk.-ban. *Gazdaság és Jog*, 22. évf. 2. sz. 4.

⁶⁸ Ptk. 5:31. § (1) bek.

⁶⁹ 1319/2005. számú polgári elvi határozat.

választható külön, ugyanis az a biztosított jogosultsághoz képest *járvékos jelleggel* bír, vagyis a biztosított jogosultság „sorsa” hatással van a tilalom sorsára is, annak megszűnése magának az elidegenítési és terhelési tilalomnak mint járvékos jellegű jogintézménynek a megszűnését is eredményezi.

- b) *Az elidegenítési és terhelési tilalom alapítása és megszűnése.* Az elidegenítési tilalom alapulhat egyrészről *jogügyleten* (szerződés). Szerződésben kerül sor például a tilalom kikötésére akkor, ha föld és épület elváló tulajdonjoga esetén a földhasználat szerződéses szabályozásakor a földtulajdonos és az épület tulajdonosa abban állapodik meg, hogy az épület tulajdonosa az épületet csak a földtulajdonos hozzájárulásával idegenítheti el vagy terhelheti meg.⁷⁰ Lényeges, hogy a hatályos Ptk. szabályai szerint az elidegenítési és terhelési tilalom alapítása – a vonatkozó korábbi polgári jogi szabályozástól eltérően – bármikor lehetséges, arra nem csupán a tulajdonjog tárgyát képező dolog átruházásakor kerülhet sor.

Az elidegenítési és terhelési tilalom alapítására *jogszabály kifejezett rendelkezése vagy bíróság határozata alapján* is sor kerülhet. Ilyenkor – a Ptk. 5:32. §-ának (3) bekezdése alapján – a szerződéssel létesített elidegenítési és terhelési tilalomra vonatkozó rendelkezések alkalmazandók. Maga a Ptk. több esetben is rögzít elidegenítési és terhelési tilalmat. Így például a találó a neki kiadott dolgot (állagának sérelme nélkül) használhatja, azonban azt nem idegenítheti el, nem terhelheti meg, és használatát másnak nem engedheti át.⁷¹ Öröklési szerződés esetén a Ptk. kifejezetten a semmisség joghatását kapcsolja az örökhagyónak élők között vagy halála esetére az öröklési szerződéssel leköötött vagyontárgyat elidegenítő vagy megterhelő rendelkezéséhez, feltéve, hogy a felek eltérően nem állapodtak meg, és kimondja, hogy a felek eltérő megállapodásának hiányában az örökhagyóval szerződő fél az öröklési szerződéssel leköötött ingatlanra *az örökhagyó bejegyzési engedélye nélkül* jegyeztethet be elidegenítési és terhelési tilalmat az ingatlan-nyilvántartásba.⁷²

A Ptk. mellett egyéb különös jogszabályok is előírhatnak elidegenítési és terhelési tilalmat. A lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról szóló 1993. évi LXXVIII. törvény (Ltv.) például több helyen is rögzíti, hogy adott lakás vagy helyiség elidegenítésére (például műteremlakás, életvédelem céljára szolgáló helyiség, műemléképületben lévő lakás) csak a jogosult hozzájárulásával kerülhet sor. Említést érdemel továbbá a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (Vht.), amely a lefoglalt ingóságokhoz kapcsolódóan rögzít elidegenítési és terhelési tilalmat,⁷³ hozzátéve, hogy a lefoglalt ingóság elhasználása, elzálogosítása, elidegenítése, megsemmisítése vagy a végrehajtás alól más módon való elvonása bűncselekménynek minősül. A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (Tvt.) az állam tulajdonában álló védett természeti területre vonatkozóan főszabályként elidegenítési tilalmat mond

⁷⁰ Ptk. 5:19. § (2) bek.

⁷¹ Ptk. 5:57. § (1) bek.

⁷² Ptk. 7:50. § (1)–(2) bek.

⁷³ Vht. 104. § (3) bek.

ki, kivételek (például természetvédelmi célok vagy közérdek szolgálata) egyidejű rögzítése mellett.⁷⁴

Adott esetben az elidegenítési és terhelési tilalom alacsonyabb szintű jogszabályban is rögzítést nyerhet, így például adott dolog tulajdonjogának állami támogatás [ingatlan esetén családi otthonteremtési kedvezmény (CSOK), gépjármű esetén úgynevezett szerzési támogatás stb.] segítségével történő megszerzése esetén.⁷⁵

A Ptk. értelmében az elidegenítési, illetve az elidegenítési és terhelési tilalom a biztosított jog megszűnésével megszűnik.⁷⁶ Ennek oka abban keresendő, hogy a tilalom önmagában, absztrakt jellegű biztosíték formájában nem hozható létre, hanem az minden esetben valamilyen másik joghoz kapcsolódik, járulékos jelleggel bír (lásd fentebb).

- c) *Az elidegenítési és terhelési tilalomhoz kapcsolódó egyes joghatások.* Az elidegenítési és terhelési tilalomhoz kapcsolódóan lényeges kérdés, hogy az pusztán a felek viszonyában érvényesül-e (relatív vagy kötelmi hatály), vagy érint(het)j harmadik, ellenérték fejében szerző jóhiszemű személy jogszerzését is (abszolút vagy dologi hatály). Ezzel párhuzamosan kérdés továbbá, hogy milyen jogkövetkezményekkel jár, ha a tilalom kötelezettje a tilalom fennállásának ideje alatt azzal ellentétes módon kíván a tulajdonjog tárgyát képező dologgal rendelkezni. A Ptk. a kérdéskört két irányból is rendezi. Kimondja egyrészt, hogy a tulajdonos a tulajdonjog tárgyára harmadik személlyel szemben hatályosan alapíthat elidegenítési és terhelési tilalmat, vagyis a szerződéssel létesített elidegenítési és terhelési tilalomhoz abszolút hatály kapcsolódhat.

Másrészt kimondja, hogy az elidegenítési és terhelési tilalom az ellenérték fejében jogot szerző jóhiszemű személyek jogszerzését nem korlátozza. Az ellenérték fejében jogot szerző jóhiszemű személy tehát a tilalom fennállása ellenére is jogot szerez, jogszerzése azonban hatálytalan azzal a személlyel szemben, akinek jogát az elidegenítési és terhelési tilalom biztosította (relatív hatálytalanság). Erre tekintettel a jogosult a dolgot a jogszerző harmadik személytől nem követelheti vissza, azonban a tulajdonossal szemben (kötelezett) kártérítési igénnyel léphet fel.

A Ptk. rögzíti az elidegenítési és terhelési tilalommal ellentétes rendelkezés szabályait is. Erre vonatkozóan kimondja, hogy az elidegenítési és terhelési tilalommal ellentétes rendelkezéshez a jogosultnak, vagyis annak a személynek a hozzájárulása szükséges, akinek jogát a tilalom biztosítja. Hozzájárulás hiányában az ilyen tartalmú rendelkezés a jogosulttal szemben hatálytalan. Abban az esetben viszont, ha a jogosult a tilalommal ellentétes rendelkezéshez hozzájárul, a rendelkezés a nyilatkozat megtételével hatályossá válik.⁷⁷ A tulajdonos hozzájárulása különösen fontos az ingatlanon fennálló elidegenítési és terhelési tilalom, illetőleg

⁷⁴ Tvt. 68. § (8) bek.

⁷⁵ 102/2011. (VI. 29.) Korm. rendelet a súlyos mozgáskorlátozott személyek közlekedési kedvezményeiről 11/A. §; 17/2016. (II. 10.) Korm. rendelet a használt lakás vásárlásához, bővítéséhez igényelhető családi otthonteremtési kedvezményről 16. §; 16/2016. (II. 10.) Korm. rendelet az új lakások építéséhez, vásárlásához kapcsolódó lakáscélú támogatásról 24. §.

⁷⁶ Ptk. 5:31. § (2) bek.

⁷⁷ Ptk. 5:32. § (1) bek.

az ilyen tilalomba ütköző rendelkezés esetén. Amennyiben ugyanis a tulajdonjog tárgyával való rendelkezés az ingatlanon bejegyzett, illetve jogszabály vagy bírósági határozat alapján ingatlan-nyilvántartási bejegyzés nélkül is fennálló elidegenítési és terhelési tilalommal ellentétes, úgy a tulajdonjog változása vagy az ingatlan megterhelése csak az elidegenítési és terhelési tilalom jogosultjának hozzájáruló nyilatkozata esetén jegyezhető be az ingatlan-nyilvántartásba.⁷⁸

3. A tulajdonjog közjogi korlátai

A tulajdonjog közjogi korlátozásának hátterében – a magánjogi korlátokkal ellentétben – minden esetben a közérdek húzódik meg, ebből kifolyólag ezekhez a korlátozó tényezőkhöz szükségképpen kapcsolódik az állami kényszer útján történő kikényszerítés lehetősége is.

A közjogi jellegű korlátozások között azonban különbséget kell tenni azok „hatóköre” szempontjából, vagyis arra tekintettel, hogy az adott korlátozás csak a tulajdonjog valamely részjogosítványának gyakorlását vagy magát a tulajdonjog megszerzését is keretek közé szorítja. Abban az esetben, ha a korlátozás csak az egyes részjogosítványok gyakorlására vonatkozik, tovább differenciálhatunk aszerint, hogy az adott közjogi korlátozó rendelkezés a dolog birtoklásának, használatának, illetve hasznosításának vagy a rendelkezési jognak a korlátozására irányul. A tulajdonjogi részjogosítványok szerinti megkülönböztetés azonban nem minden esetben vezet valós eredményre, hiszen egyes korlátozások esetén – amint azt majd a későbbiekben látjuk – a dolog birtoklásának és használatának korlátozása nem választható el egymástól, a két részjogosítvány gyakorlása – és így azok korlátozása is – szükségszerűen együtt jár.

Ehelyütt érdemel említést a *kisajátítás* mint sajátos jogintézmény, amely a dologi jogon belül kettős funkciót tölt be. Jelenti egyrészt az ingatlanon fennálló tulajdonjog jogszabályon alapuló, közjogi jellegű korlátozását, hiszen magában rejtje a tulajdonelvonás lehetőségét,⁷⁹ ami ellen a tulajdonos alapvetően nem tehet semmit, hiszen „[a] közigazgatási szerv közhatalmi jelleggel, egyoldalú akarat-elhatározással hoz döntést, amelynek a tulajdonos köteles magát alávetni”.⁸⁰

Másrészt azonban a kisajátítás több is, mint pusztán korlátozás, hiszen az nemcsak a tulajdonjog (vagy annak egyes részjogosítványai) gyakorlását teszi lehetetlenné, hanem *a tulajdonjogot egyúttal el is vonja* a tulajdonostól. Ez utóbbi értelemben tehát a kisajátítás sokkal inkább a tulajdon megszerzésének sajátos szerzőmódjaként, mintsem tulajdonjogi korlátként fogható fel. Így foglal állást Petrik Ferenc is, rögzítve, hogy a kisajátítás

⁷⁸ Ptk. 5:34. §.

⁷⁹ A kisajátítást ilyen értelemben tárgyalja például Szladits Károly. Lásd: SZLADITS Károly (1930b): *A magyar magánjog tankönyve II. Dologi jog*. Budapest, Grill. 78. és 87–93. Tóth Lajos a kisajátítást hasonlóképpen, a tulajdonjog közérdekű (közjogi) korlátozásainak körén belül helyezi el. Lásd: TÓTH (1930): *i. m.* 158. Az újabb irodalomban ugyanezt a megoldást alkalmazza Lenkovics Barnabás és Menyhárd Attila is. Lásd: LENKOVICS (2001): *i. m.* 116. és MENYHÁRD (2007): *i. m.* 201. Ezzel ellentétesen a kisajátítást elsődlegesen szerzőmódként tárgyalja Juhász Ágnes. Lásd: JUHÁSZ Ágnes (2017): *A tulajdonjog megszerzése és megszűnése*. In JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka: *Dologi jog*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 96–101.

⁸⁰ PETRIK Ferenc (2008): *Kisajátítási jog*. Budapest, HVG-ORAC. 11.

esetén a tulajdonátszállás mozzanata bír nagyobb jelentőséggel. Hozzáteszi továbbá, hogy azért sem indokolt a kisajátítás tulajdoni korlátozások körében való elhelyezése, mivel „... a tulajdonosi jogosítványoknak nem huzamosabb ideig tartó terheléséről van szó, [...] hanem a tulajdonost egyetlen mozdulattal fosztja meg a tulajdonától”.⁸¹ A kisajátítást maga a Ptk. a tulajdonszerzési módok körében helyezi el, ebben az értelemben használja, ennek megfelelően a vonatkozó rendelkezések ismertetésére a jelen tankönyvnek a tulajdon megszerzésének módozataira vonatkozó fejezetén belül kerül sor.

3.1. A tulajdonjog megszerzésének korlátozása

A tulajdonjog közjogi jellegű korlátozásainak első csoportját azok az esetek képezik, amelyek kifejezetten a tulajdonjog megszerzésére irányulnak. Lenkovics szerint idetartozik valamennyi olyan jogszabályi előírás, amely valamely dolog tulajdonba vételét mindenki számára vagy bizonyos személyek számára tiltja meg, illetve a tulajdonszerzést előzetes engedélyhez vagy más feltételhez köti.⁸² A tulajdonjog megszerzése ebből a szempontból tehát több irányból is korlátozás alá eshet.

- a) Bizonyos dolgok eleve nem vehetők birtokba, azokon senki nem szerezhet tulajdonjogot (például napfény, levegő, eső stb.).
- b) Más dolgok esetén a tulajdonjog megszerzése ugyan lehetséges, azonban az csak bizonyos személyi kör számára adott, vagyis ez esetben a tulajdonjog megszerzése a *potenciális tulajdonosi kör meghatározása* által korlátozódik. Ennek legfőbb eszköze a dolgok forgalomképtelenné nyilvánítása, illetőleg forgalomképességének korlátozása, amelynek célja, hogy biztosítsa valamely – állami vagy önkormányzati – közfeladat ellátása érdekében nélkülözhetetlen vagyontárgy állami, illetőleg önkormányzati tulajdon körében tartását.

A forgalomképtelenség és korlátozott forgalomképesség kérdése a *nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény (Nvt.)* nyomán nyer magyarázatot. A jogszabály értelmező rendelkezései között ugyanis meghatározza a *forgalomképtelen nemzeti vagyon* fogalmát, értve ez alatt az olyan nemzeti vagyont, amely – bizonyos kivétellel – nem idegeníthető el, vagyonkezelői jog, jogszabályon alapuló, valamint az ingatlanra közérdekből külön jogszabályban feljogosított szervek javára alapított használati jog, vezetékJog vagy ugyanezen okokból alapított szolgalmat, továbbá a helyi önkormányzat javára alapított vezetékJog kivételével nem terhelhető meg, biztosítékul nem adható, azon osztott tulajdon sem létesíthető.⁸³ Az Nvt. szerint vannak továbbá olyan egyéb, a nemzeti vagyon körébe eső vagyontárgyak is, amelyek ugyan nem minősülnek forgalomképtelennek, azonban azokról csak a törvényben vagy – önkormányzati vagyon esetén – a helyi önkormányzat rendeletében meghatározott feltételek szerint lehet rendelkezni (*korlátozottan forgalomképes vagyon*).⁸⁴

Adott dolog forgalomképtelenségét az Nvt. mellett más jogszabály is rögzítheti. Így például a Tvt. 68. §-ának (1) bekezdése értelmében kizárólagos állami tulajdon tárgyát ké-

⁸¹ PETRIK (2008): i. m. 12.

⁸² LENKOVICS (2001): i. m. 112.

⁸³ Nvt. 3. § (1) bek. 3. pont.

⁸⁴ Nvt. 3. § (1) bek. 6. pont.

pezi és forgalomképtelen valamennyi barlang. Szintén állami tulajdonban vannak a védett növény- és állatfajok egyedei, valamint a védett ásványi képződmények, amelyek tulajdonjogáról rendelkezni csak a Tvt. által előírt szabályoknak megfelelően lehet.⁸⁵ A barlangok kivételével korlátozottan forgalomképesek a védett természeti értékek és területek, amelyek tulajdonjogának változásakor az államot elővásárlási jog illeti meg.⁸⁶

A potenciális tulajdonosi kör behatárolása, pontosabban adott személyek tulajdonszerzési jogosultságának tilalmazása útján korlátozza a tulajdonjog megszerzését a *mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvény (Fftv.)*.⁸⁷ Rögzíti egyrészt, hogy ellenkező rendelkezés hiányában föld tulajdonjogát csak belföldi természetes személy és tagállami állampolgár szerezheti meg.⁸⁸ Másrészt a jogszabály kimondja, hogy föld tulajdonjogát nem szerezheti meg külföldi természetes személy, a magyar államon kívüli más állam, illetve annak tartománya, helyhatósága vagy ezek bármely szerve, valamint meghatározott kivételtől eltekintve jogi személy sem.⁸⁹ Az Fftv. emellett, hogy a föld tulajdonjogának megszerzését a potenciális alanyi kör meghatározásával korlátozza, egyúttal a tulajdonjog tárgyára (vagyis a földre) vonatkozó mennyiségi korlátozásokat (ügynevezett földszerzési maximum) is rögzít.⁹⁰ Ebből a szempontból a kijelölt alanyi kör *tulajdonszerzése feltételes*, arra csak abban az esetben kerülhet sor, ha az általuk megszerezni kívánt föld mértéke nem haladja meg a jogszabály által megengedett mértéket.⁹¹

A fenti esethez hasonlóan, a tulajdonszerzés feltételes esetét jelenti az a helyzet, amikor a jogszabály az adott dolog tulajdonjogának megszerzéséhez meghatározott hatóság (előzetes vagy utólagos) jóváhagyásának beszerzését írja elő. Ilyen rendelkezést tartalmaz például a fentebb már többször hivatkozott Fftv., amely a tulajdonjog megszerzéséhez – bizonyos kivételektől eltekintve – a tulajdonjog átruházásáról szóló szerződés mezőgazdasági igazgatási szerv általi jóváhagyását követeli meg.⁹² Védetté nyilvánított kulturális javak tulajdonjogának átruházás útján történő megszerzésére csak írásbeli szerződés alapján, hatóság előzetes hozzájárulása birtokában kerülhet sor.⁹³

3.2. Az egyes tulajdonjogi részjogosítványok korlátozása

Akárcsak a tulajdonjog magánjogi jellegű korlátainál, ehelyütt is különbség tehető azt figyelembe véve, hogy az adott korlátozás a tulajdonjog mely részjogosítványára vonatkozik. Eszerint a közjogi korlátozások egy része kifejezetten az adott dolog *birtoklására* irányul, míg mások a dolog *használatát* vagy a dologgal való *rendelkezés jogát* érintik.

⁸⁵ Tvt. 68. § (2) bek.

⁸⁶ Tvt. 68. § (5)–(6) bek.

⁸⁷ Az Fftv. tulajdonjogszerzést korlátozó hatásairól lásd: HOLLÓ (2016): *i. m.* 41–50.

⁸⁸ Fftv. 10. § (1) bek.

⁸⁹ Fftv. 9. § (1) bek.

⁹⁰ Vesd össze: Fftv. 16. § (1) bek.

⁹¹ A kérdéssel kapcsolatosan lásd részletesen: BÁNYAI Krisztina (2016): A földszerzés korlátozásának elméleti és gyakorlati kérdései Magyarországon. *Agrár- és Környezetjog/Journal of Agricultural and Environmental Law*, 11. évf. 20. sz. 16–27.; valamint HORNYÁK Zsófia (2015b): A mezőgazdasági földtulajdonszerzés feltételei és korlátai összehasonlító jogi elemzésben. *Profectus in Litteris*, VII. 141–148.

⁹² Fftv. 7. § (1) bek.

⁹³ A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény 51. §.

Általánosságban rögzíthető, hogy mindazok az előírások, amelyek egy adott dolog birtoklását engedélyhez kötik, a birtoklás jogának korlátozására irányulnak. A használat (és hasznosítás) korlátozása körében jellemző egyrészt a *hasznosítási kötelezettség előírása*, míg más esetben jogszabály kifejezetten a dolog használatától való távolmaradást, illetőleg a tulajdonos tűrési kötelezettségét írja elő. A rendelkezési jog korlátozására szintén két irányból is sor kerülhet: jogszabály megtilthatja egyrészt a dolog elidegenítését, míg más esetben a tulajdonost kifejezetten a dolog elidegenítésére kötelezi.

Valamennyi korlátozást figyelembe véve azonban megállapítható, hogy a korlátozások túlnyomó része egyidejűleg a tulajdonjog több részjogosítványára is kiterjedhet, az adott tényező által kifejtett „korlátozási irányok” egymástól nehezen választhatók el. A következőkben ismertetett korlátozások elhelyezése tehát sok esetben viszonylagos, *a besorolás alapját a leginkább érintett tulajdonosi részjogosítvány* képezi, ugyanakkor az adott korlátozás egyidejűleg más részjogosítvány vonatkozásában is korlátozásként jelenhet meg. Különösen nehezen választhatók el a dolog birtoklására és használatára vonatkozó korlátozások, így ezek ismertetésére a továbbiakban egyszerre kerül sor.

- a) *A birtoklás és a használat, hasznosítás jogának korlátozása.* Ezen korlátozások közös jellemzője, hogy azok háttérében minden esetben a tulajdonjog tárgyát képező dolog sajátos jellege, minősége áll, amely egyúttal hatással van az adott dolog tulajdonjogának megszerzésére is, vagyis a birtoklás és használat korlátozása nemcsak egymással, hanem a tulajdonjog megszerzésének korlátozásával is szorosan összefügg.
 - aa) Adott dolgok birtoklását, illetőleg használatát jogszabály azok *veszélyességére tekintettel* feltételekhez köti, illetőleg kizárja. Tipikusan idesorolhatók a lőfegyverek és lőszer, pirotechnikai eszközök (például tűzijáték, petárda), valamint egyéb veszélyes (például pszichotrop, radioaktív stb.) anyagok. A *lőfegyver* megszerzése és birtoklása (tartása) szintén engedélyhez kötött, amelyet az engedélyező hatóság meghatározott célra (például önvédelem, sportlövészet, személy- és vagyonvédelem, vadászat stb.) állít ki. Az engedélyezés pontos menetét, valamint a lőfegyver és lőszer használatának korlátozására vonatkozó részletes szabályokat külön jogszabályok állapítják meg.⁹⁴ *Pirotechnikai eszközök* esetén – a vonatkozó jogszabály⁹⁵ értelmében – korlátozást jelent például az adott eszköz megszerzésénél adott életkor (14., illetve 16. életév) betöltéséhez kötése, valamint az eszköz nettó tömege (legfeljebb 1 kg tárolható). *Közérdekre hivatkozással* korlátozott továbbá a *közbiztonságra különösen veszélyes eszközök* (például elektromos sokkoló, dobócsillag, számszerj, szigonypuska stb.) birtoklása. Egyes eszközök esetén a birtoklás eleve tilos, míg más esetekben azok közterületen történő birtoklását tiltja meg a vonatkozó jogszabály.⁹⁶
 - ab) Amíg az aa) pont alatt példaként ismertetett esetekben a dolog birtoklásának korlátozása a dolog veszélyességére tekintettel indokolt, addig más esetekben a dolog birtoklásának és használatának korlátozását *az adott dolog védett*

⁹⁴ Ilyen jogszabály például a lőfegyverekről és lőszeréről szóló 2004. évi XXIV. törvény, a rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény, valamint a fegyverekről és lőszeréről szóló 253/2004. (VIII. 31.) Korm. rendelet.

⁹⁵ 173/2011. (VIII. 24.) Korm. rendelet a polgári célú pirotechnikai tevékenységekről.

⁹⁶ 175/2003. (X. 28.) Korm. rendelet a közbiztonságra különösen veszélyes eszközökről.

jellege indokolja. Ennek alapját minden esetben a dolog külön jogszabály szerint meghatározott módon történő védetté nyilvánítása képezi. *Műemlék* esetén például a vonatkozó jogszabály annak műemléki értékéhez, jellegéhez, történelmi jelentőségéhez méltó, a védett értékek veszélyeztetését kizáró módon történő használatát, hasznosítását írja elő.⁹⁷

- ac) A dolog használatának sajátos korlátozását jelenti, amikor jogszabály a tulajdonos személyére vonatkozóan nem tilalmat állít fel, vagy tūrési kötelezettséget, passzivitást ír elő, hanem a tulajdonostól kifejezetten aktív magatartást vár el, és *a dolog használatára, hasznosítására kötelezi*. Föld esetén például – az erdőnek minősülő föld kivételével – a mezőgazdasági igazgatási szerv *kényszerhasznosításról* rendelkezhet,⁹⁸ míg más esetben a jogszabály a használat módjára vonatkozóan tartalmaz rendelkezést [például védett természeti terület esetén a fenntartható használat vagy a természetkímélő megoldás (gazdálkodás) előírása]. A föld használatának korlátozásaként fogható fel az is, amikor a vonatkozó jogszabály a jogosult földhasználó által használható földterület maximális nagyságát (úgynevezett birtokmaximum) határozza meg.⁹⁹
- b) *A rendelkezési jog korlátozása*. A dolog birtoklása és használata mellett a rendelkezési jogra vonatkozóan is ismertek olyan korlátozások, amelyek háttérben közérdek húzódik meg. Ezek a korlátozások elsődlegesen valamely, a korábbiakban már ismertetett korlátozás formájában jelennek meg, azonban egyúttal a tulajdonos cselekvési lehetőségét a rendelkezési jog vonatkozásában is korlátok közé szorítják.

Itt említhető meg ismét az elidegenítési és terhelési tilalom, amennyiben annak alapját jogszabályi előírás képezi. (Ha a tilalmat a felek megállapodása keletkezteti, az értelemszerűen a magánjogi jellegű korlátozások sorába illeszthető.) A tulajdonos rendelkezési joga azonban nem csak a dolog elidegenítésének vagy megterhelésének megtiltásával korlátozható. Más irányból ugyan, azonban szintén korlátozást jelent, amikor *jogszabály kifejezetten előírja az adott dolog elidegenítésének kötelezettségét*.

A rendelkezési jog sajátos korlátozási módját jelenti, amikor a dolog elidegenítése ugyan nem tiltott, azonban arra csak akkor kerülhet sor, ha a tulajdonos elidegenítési szándékát előzetesen bejelentette, vagy az elidegenítéshez az illetékes hatóság engedélyt beszerezte. Más esetekben az ügylet érvényességéhez jogszabály az illetékes hatóság utólagos jóváhagyását írja elő. Mezőgazdasági földterület tulajdonjogának átruházása esetén például a szerződés érvényességéhez szükséges a mezőgazdasági igazgatási szerv jóváhagyása, míg védetté nyilvánított gyűjteményhez tartozó tárgy (vagy védetté nyilvánított tárggyegyüttes darabjának) elidegenítésére csak a hatóság előzetes hozzájáruló nyilatkozata birtokában van lehetőség.¹⁰⁰ A nemzeti vagyon körébe tartozó műemlék tulajdonjogának

⁹⁷ 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről 43. §.

⁹⁸ Fftv. 64–67. §.

⁹⁹ Vess össze: Fftv. 16. § (2)–(3) bek. A mezőgazdasági földek korlátozásának áttekintését lásd: HORNÁK Zsófia (2015): A mezőgazdasági földek használatának korlátai. In SZALMA József szerk.: *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken*. Újvidék, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 289–299.

¹⁰⁰ Fftv. 7. § (1) bek.; 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről 51. §.

átruházása vagy annak a nemzeti vagyon köréből egyéb módon történő kikerülése esetén a jogügylet érvényességéhez a kulturális örökség védelméért felelős miniszter előzetes jóváhagyása szükséges.¹⁰¹

Az állam (esetleg kivételesen a települési önkormányzat) javára jogszabályban rögzített elővásárlási jog szintén a tulajdonos rendelkezési jogának korlátozásaként jelenik meg, ami egyúttal a szerződési szabadság, azon belül pedig a szerződéskötés és a partnerválasztás szabadságának egyidejű korlátozását is jelenti. Az állam javára szóló elővásárlási jog jogszabályi rögzítése általában olyan dolgok esetén jellemző, amelyek állami tulajdonba kerüléséhez közérdek fűződik.

Az államot elővásárlási jog illeti meg például a védetté nyilvánított kulturális javak tulajdonjogának ellenérték mellett történő átruházása esetén,¹⁰² valamint a védett természeti érték és terület tulajdonjogának változásakor.¹⁰³ Helyi jelentőségű védett természeti terület esetén pedig a települési önkormányzatot is elővásárlási jog illeti meg.¹⁰⁴ A kulturális örökség védetté nyilvánított elemeire a magyar államot – bizonyos kivételekkel – főszabályként szintén elővásárlási jog illeti meg.

Föld esetén az állam számára szintén elővásárlási jogot biztosít a vonatkozó jogszabály, azonban az állam e jogával csak abban az esetben éhet, ha arra a Nemzeti Földalapról szóló törvényben meghatározott földbirtok-politikai irányelvek érvényesítésére a közfoglalkoztatás vagy más közérdekű cél megvalósítása érdekében kerül sor.¹⁰⁵

A helyi önkormányzat tulajdonában lévő ingatlan értékesítése esetén – néhány kivételtől eltekintve – az államot az elővásárlási jog minden más jogosultat megelőzően illeti meg.¹⁰⁶

3.3. A közérdekű használat

A Ptk. a dolog használatának különös esetei között említi a közérdekű használatot, amikor az ingatlan tulajdonosa túrni köteles, hogy a jogszabályban feljogosított személyek – a feladataik ellátásához szükséges mértékben – időlegesen használják az ingatlant, arra használati jogot szerezzenek, vagy az azon fennálló tulajdonjogot egyébként korlátozzák.¹⁰⁷ A Ptk. hivatkozott rendelkezése alapvetően keretnorma formájában jelenik meg, hiszen azt nem rögzíti konkrétan, hogy mely szervek, milyen esetben és feladatok elvégzése érdekében jogosultak a más tulajdonában álló ingatlan igénybevételére.¹⁰⁸

¹⁰¹ 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről 44. § (1) bek. a) pont.

¹⁰² 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről 86. § (1) bek. b) pont.

¹⁰³ Tvt. 68. § (6) bek.

¹⁰⁴ Tvt. 68. § (6) bek.

¹⁰⁵ Fftv. 18. § (1) bek. a) pont. Az Fftv. elővásárlási jogi rendszeréről lásd részletesen: HOLLÓ Klaudia (2014):

Az elővásárlási jogról mint a földforgalom korlátozásának közvetett eszközéről. *THEMIS*, 12. évf. 1. sz. 42–59.

¹⁰⁶ Nvt. 14. § (2) bek.

¹⁰⁷ Ptk. 5:27. § (1) bek.

¹⁰⁸ MENYHÁRD Attila (2014b): A tulajdonjog. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer. 962.

A közérdekű használat tehát több konkrét korlátozási módot ölel fel, amely korlátozás megjelenhet egyrészt a dolog (kizárólagosan ingatlan) *időleges* vagy *tartós használata* formájában (ez utóbbi esetben *közérdekű használati jog* alapításával), vagy *egyéb* közérdekből történő korlátozást is magában foglalhat. Minthogy a közérdekű használat következményeként (különösen a közérdekű használati jog alapításával) a tulajdonos használati joga korlátozódik, a használatért, illetve az ilyen jogosultság alapításáért a *korlátozás mértékének megfelelő kártalanítás* jár.

A közérdekű használattal kapcsolatosan két további kérdéskör érdemel magyarázatot. Vizsgálандó egyrészt, hogyan viszonyul egymáshoz a közérdekű használat és a kisajátítás, másrészt hogyan kapcsolható ide a közérdekű használati jog mint korlátolt dologi jogi jogosultság.

Mind a közérdekű használat, mind a kisajátítás kapcsán rögzíthető, hogy a dolog (ingatlan) tulajdonjogának korlátozására közérdekből kerül sor. Amíg azonban a közérdekű használat csak részleges és ideiglenes jellegű korlátozást jelent, addig a kisajátítás a tulajdonjog teljes és végleges elvonását eredményezi. Amennyiben tehát a jogszabályban meghatározott személyek feladatainak ellátásához elegendő az ingatlan időleges vagy korlátozottabb igénybevétele, vagyis az ingatlan kisajátítása nem indokolt, akkor közérdekű használati jog létesítése az elsődleges. Abban az esetben viszont, ha az ingatlan korlátozása a rendeltetésszerű használatot lehetetlenné teszi vagy jelentős mértékben akadályozza, a tulajdonos kérheti az ingatlan kisajátítását.¹⁰⁹ A két jogintézmény közötti „rokonságot” jelzi az is, hogy a használati jog alapításából eredő károk megtérítésére a Ptk. – utaló szabály beiktatásával – a kisajátítási kártalanításra vonatkozó szabályokat rendeli alkalmazni.¹¹⁰

A Ptk. a közérdekű használat kérdésével később, a korlátolt dologi jogok körében is foglalkozik, a közérdekű használati jog a kódex normaszövegében önálló nevesítést nyer. A közérdekű használati jog *gyűjtőfogalom*, beleértendő minden olyan használati jog és szolgálat, amelyet az ingatlanra vonatkozóan a jogszabályban feljogosított személyek javára közérdekből hatósági határozat keletkeztet.¹¹¹ A közérdekű használati jog alapvetően az ingatlan használatának korlátozásaként jelenik meg, érinti ugyanakkor a rendelkezés jogát is, amennyiben a jog ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzésére adott esetben a tulajdonos hozzájárulása nélkül, hatósági határozat vagy jogszabály alapján is sor kerülhet.¹¹²

A közérdekű használati jog egyik legjellemzőbb típusa a *vezetékjog*, amely maga is egy általánosabb kategória, amely különböző, azonban jellegüket tekintve hasonló, rendszerint nyomvonalas létesítmény üzemeltetéséhez kapcsolódó tevékenységek végzésére jogosít.¹¹³

Vezetékjog létesítését lehetővé teszi például a *villamos energiáról szóló 2007. évi LXXXVI. törvény (Vet.)*. Vezetékjog alapján a jogosult (hálózati engedélyes) az idegen ingatlanon föld alatti és feletti vezetékét építhet, valamint ahhoz tartozó távközlési összeköttetést

¹⁰⁹ Ptk. 5:27. § (2) bek.

¹¹⁰ Ptk. 5:164. § (2) bek.

¹¹¹ Ptk. 5:164. § (1) bek.

¹¹² A vezetékjog ingatlan-nyilvántartási bejegyzésével kapcsolatos problémákról lásd bővebben: KRISZT Zita (2010): A vezetékjog ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzésére irányuló beadványok tipikus hibái. *Res Immobiles*, 4. évf. 3–4. sz. 73.

¹¹³ HERNÁDI László (2009): A vezetékjog ingatlan-nyilvántartási bejegyzése. *Res Immobiles*, 3. évf. 3–4. sz. 26.

helyezhet el, tartószerkezetet és azon elhelyezett átalakító- és kapcsolóberendezést helyezhet el, nem tartószerkezetten elhelyezett elosztóberendezést és külön jogszabályban meghatározott átalakító- és kapcsolóberendezést helyezhet el, valamint az építés során a biztonsági övezetet sértő növényzetet eltávolíthatja.¹¹⁴ A hálózati engedélyes továbbá – a vezetékjog vagy a jogerős üzemeltetési engedély alapján – az említett építményeket üzemeltetheti, karbantarthatja, kijavíthatja és átalakíthatja, felújíthatja, továbbá a közcélú hálózat, termelői vezeték, magánvezeték vagy a közvetlen vezeték mentén lévő, a biztonsági övezetet sértő növényzetet eltávolíthatja, és a felsorolt tevékenységek elvégzése céljából a vezetékjoggal érintett ingatlanra beléphet.¹¹⁵

Szintén a vezetékjog mint közérdekű használati jog létesítésének lehetőségéről rendelkezik a *távhőszolgáltatásról szóló 2005. évi XVIII. törvény (Tht.)*, amely szerint erre távhővezeték-hálózat vagy annak részét képező vezeték elhelyezése és üzemeltetése érdekében van lehetőség a távhőszolgáltató javára (jogosult), feltéve, hogy az ingatlan használatát ez lényegesen nem akadályozza.¹¹⁶ A vezetékjog a távhőszolgáltatás engedélyesét illeti meg, és az ingatlan mindenkori tulajdonosát terheli. A Tht. értelmében a vezetékjog mellett használati jog is alapítható szolgáltatói hőközpont elhelyezése, üzemeltetése és karbantartása érdekében.¹¹⁷

A *bányászatról szóló 1993. évi XLVIII. törvény (Bt.)* értelmében vezetékjog az engedélyes vagy az elosztóvezeték tulajdonosa javára akkor létesíthető, ha az idegen ingatlan használata elosztóvezeték elhelyezése és üzemeltetése érdekében szükséges.¹¹⁸ A vezetékjog az engedélyesnek az ingatlan tulajdonosával kötött megállapodása alapján keletkezik, vagy azt – megállapodásuk hiányában – a bányafelügyelet engedélyezi.¹¹⁹ A Bt. szabályait kell megfelelően alkalmazni a *földgázellátásról szóló 2008. évi XL. törvény* 90. §-a szerinti, az idegen ingatlan tulajdon- és használati jogának korlátozása esetén is.

A *vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. törvény* vízvezetési szolgalmi jog (közcélú vízi létesítmény elhelyezésére és üzemeltetésére) és vízhasználati szolgalmi jog (vízi létesítményhez történő csatlakozás céljából) között tesz különbséget.

A *vasúti közlekedésről szóló 2005. évi CLXXXIII. törvény* szerint a vasúti pályával szomszédos ingatlan tulajdonosa (használója) tűrni köteles, hogy a vasúti pályahálózat működtetője vagy a fejlesztési közreműködő az ingatlanon, az alatt vagy felett gyengeáramú vezetéket, ehhez tartószerkezetet, jelzőkövet, egyéb jelzést vagy ideiglenes eszközt helyezzen el, ezeket javítsa, karbantartásukat elvégezze. A törvény lehetővé teszi továbbá felszín alatti vasútlétesítési jog alapítását.

A *földmérési és térképészeti tevékenységről szóló 2012. évi XLVI. törvény* az állam számára keletkeztet határozatlan időre szóló, ingyenes közérdekű használati jogot az államhatár vonala határpontjainak és határjeleinek elhelyezése érdekében, valamint úgynevezett alapponthálózati pontok (például Egységes Országos Magassági Alpponthálózat és Országos GPS Hálózat pontjai) elhelyezése érdekében.

¹¹⁴ Vet. 124. § (1) bek.

¹¹⁵ Vet. 124. § (2) bek.

¹¹⁶ Tht. 23. § (1) bek.

¹¹⁷ Tht. 28. § (1) bek.

¹¹⁸ Bt. 38/C. § (1) bek.

¹¹⁹ Bt. 38/A. § (5) bek.

Az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény 94/A. §-a az elektronikus hírközlési szolgáltató javára a meglévő fizikai infrastruktúra elhelyezését biztosító érintett ingatlanra vonatkozóan hatósági határozat útján, kártalanítás ellenében teszi lehetővé szolgálmi vagy más használati jog létesítését, amelynél fogva a szolgáltató a szolgálmi vagy használati joggal terhelt ingatlanon elektronikus hírközlési építményt helyezhet el és üzemeltethet, valamint az elhelyezett építményeket karbantarthatja, kijavíthatja, átalakíthatja és eltávolíthatja.

Vákát oldal

V. fejezet

A tulajdonjog megszerzése és megszűnése

1. A tulajdonszerzés általános szabályairól

A Ptk. ötödik, dologi jogi könyve önálló cím alatt (V. Cím) tartalmazza a tulajdon megszerzésére vonatkozó rendelkezéseket, külön-külön fejezetben szabályozva valamennyi ismert és a polgári jog által elismert szerzősmódot.¹ A szerzősmód a tulajdonjog megszerzésének, vagyis egy adott dolog vonatkozásában a tulajdoni jogviszony létrejöttének, a tulajdonosi hatalom keletkezésének módját jelenti.² Jellegét tekintve – nyilvánvalóan annak tárgyától függően – beszélhetünk *ingó vagy ingatlan szerzősmódról*, azonban azt figyelembe véve is differenciálhatunk a különböző szerzősmódok között, hogy azok eredményeként egy új tulajdonjog áll-e elő (*eredeti szerzősmód*), vagy a jogszerző a korábban fennálló tulajdonjogból eredően, arra tekintettel jogutódként szerez tulajdonjogot (*származékos szerzősmód*).³ Előbbi esetkörön belül, vagyis az új tulajdonjog keletkezésénél további különbség tehető aszerint, hogy az új tulajdonjog azért jön-e létre újként, mert az adott dologon még eleve nem állt fenn tulajdonjog (például gazdátlan javak elsajátítása), vagy az új tulajdonjog a dologon korábban fennálló tulajdonjogtól függetlenül keletkezik, és emiatt tekintjük újnak (például elbirtoklás). Manapság az egyes szerzősmódoknak az említett kategóriákba való besorolása („belekényszerítése”) helyett egyre nagyobb jelentősége van a tulajdonszerzés tehermentességén alapuló megkülönböztetésnek.⁴ Különösen lényeges lehet ez az olyan szerzősmódok esetén, amelyeket ugyan eredeti jellegűnek tekintünk (például tulajdonszerzés hatósági árverés útján), azonban adott esetben a szerzés mégsem keletkeztet tehermentes tulajdonjogot.⁵

¹ A zártkörűség és a tartalmi kötöttség elvei mint dologi jogi alapelvek alapvetően arra utalnak, hogy a dologi jogok köre zárt (*numerus clausus*), és azok tartalma is a jogszabály által – kógens módon – meghatározott. Erre tekintettel a tulajdonjog megszerzésére vonatkozó rendelkezések is kötelező erejűek, eltérést nem engednek, vagyis a tulajdonjog megszerzése is csak a Ptk. által taxatív meg határozott jogi lehetőségek (szerzősmódok) alapján lehetséges. Vesd össze: LENKOVICS (2001): *i. m.* 125.; LESZKOVEN László (2017b): A dologi jog alapkérdései. In JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka: *Dologi jog*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 18–19.; LENKOVICS Barnabás (2003): A tulajdonszerzés-módok eredeti, illetve származékos jellege. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 5. évf. 3. sz. 15.

² EÖRSI Gyula – VILÁGHY Miklós (1962): *Magyar polgári jog. I. kötet*. Budapest, Tankönyvkiadó. 275.; LENKOVICS (2001): *i. m.* 123.

³ SZLADITS (1930a): *i. m.*

⁴ LESZKOVEN László (2017c): A tulajdonszerzés általános szabályairól. In JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka: *Dologi jog*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 85.

⁵ Vesd össze: MENYHÁRD Attila (2002): Észrevételek és javaslatok az új Polgári Törvénykönyv dologi jogi koncepciójának kiegészítéséhez. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 4. évf. 5–6. sz. 17.

A tulajdonszerzési módok körében figyelmet érdemel továbbá az adott szerzőmód (*modus*) és a szerzés jogcímének (*titulus*) viszonya. Eörsi Gyula és Világhy Miklós korábban már hivatkozott polgári jogi tankönyve szerint „[a] jogcím az a jogi cél, amelynek érdekében a tulajdonjog megszerzése végbemegy. A szerzőmód ezzel szemben az a jogi tény, amelynek hatására a tulajdonjog közvetlenül keletkezik”.⁶ Amíg azonban a tulajdonszerzés céljára „igénybe vehető” módok száma véges, vagyis a tulajdonjog megszerzése csak a Ptk. dologi jogi szabályai által meghatározott szerzőmódok valamelyike útján lehetséges, addig a jogcím megválasztásánál a felek akarata jogi értelemben szabadabb.

2. Egyes tulajdonszerzőmódok

A Ptk. által szabályozott szerzőmódok ismertetésére – az 1. pontban meghatározott csoportosításoknak megfelelően – többféleképpen is sor kerülhet. Lenkovics Barnabás korábban már hivatkozott dologi jogi könyvében a tárgy szerinti megkülönböztetésre alapozza az egyes szerzőmódok tárgyalását: először az ingók tulajdonjogának megszerzésével foglalkozik (különválasztva az eredeti és származékos szerzőmódokat), majd az ingatlanok tulajdonjoga megszerzésének kérdéseit tárgyalja, ahol az eredeti és származékos szerzőmódok részletes ismertetésére csak az ingatlan-nyilvántartás szabályainak részletes bemutatását követően tér rá.⁷

Menyhárd Attila a tulajdonjog megszerzésének módozatait az eredeti és származékos szerzőmódok közötti különbséget hangsúlyozva, egymást követően tárgyalja.

Juhász Ágnes, Leszkoven László és Pusztahelyi Réka közös dologi jogi tankönyvében ezzel szemben a tulajdonszerzési módok ismertetésére egy harmadik, tipizálástól független lehetőséget választ: az egyes szerzőmódok a Ptk. által is meghatározott sorrendben követik egymást. A jelen kötet ugyanezt a megoldást alkalmazza.

2.1. Az átruházás

Az *átruházás* a tulajdonjog megszerzésének egyik leggyakoribb módja, amellyel ingó és ingatlan tulajdonjoga egyaránt megszerezhető. *Származékos szerzőmód*, ahol tehát a dologon fennálló új tulajdonjog a korábbi tulajdonjogra tekintettel jön létre, abból származik. A tulajdonjogviszonyban az átruházással *alanyváltás* következik be, a jogelőd helyébe a jogutód lép.

Az átruházáson mint szerzőmódon belül különbséget tehetünk azt figyelembe véve, hogy az átruházás tárgya ingó vagy ingatlan. Ez a megkülönböztetés, amelyet a Ptk. is

⁶ EÖRSI-VILÁGHY (1962): i. m. 275.

⁷ Az ingatlan-nyilvántartás szabályanyagának az ingatlanok tulajdonjogának megszerzését megelőző bemutatása több szempontból is érdekes. Egyrészt a tulajdonjog bejegyzése miatt a hallgatóknak ismerniük kell az ingatlan-nyilvántartás rendszerét és szabályait. Másrészt ezen szabályok alapján az ingatlanok megszerzésének lehetőségein belül további differenciálásra van lehetőség azt figyelembe véve, hogy a tulajdonjog az ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzéssel jön létre (konstitutív hatályú bejegyzés), vagy az adott szerzőmód ingatlan-nyilvántartáson kívüli, és a bejegyzés pusztán deklarálja a tulajdonjog megszerzését (deklaratív hatályú bejegyzés).

egyértelműen követ, nem pusztán elméleti jellegű, hanem gyakorlati jelentőséggel is bír. Átruházás esetén ugyanis a tulajdonjog megszerzésének módja és a szerzés jogcíme, vagyis a *modus* és a *titulus* elválik egymástól, és bár utóbbiban ingó és ingatlan dolog feletti tulajdonjog esetén nincs különbség, a tulajdonjog átszállását közvetlenül előidéző tény (dologi ügylet) tekintetében már van eltérés.

Valamely dolog tulajdonjoga átruházás útján történő megszerzésének alapvető feltétele az annak alapjául szolgáló jogi ok (*titulus*), vagyis az átruházásra irányuló szerződés vagy más jogcím. Ez leggyakrabban adásvétel vagy ajándékozás (adott esetben csere). Lehetséges azonban az is, hogy az átruházás alapjául valamilyen egyéb, szerződésen kívüli jogcím szolgáljon (például szerződésen kívül okozott kár megtérítése címén a károsultra valamely dolog tulajdonjogát ruházzák át; jogalap nélküli gazdagodás kiadása stb.). A jogcímnél mint a majdani jogszerzést előkészítő ügyletnél lényeges előfeltétel az *érvényesség*, amely minden esetben a kötetmi jogi szabályok alapján ítélandó meg. Abban az esetben például, ha az ingatlan tulajdonjoga átruházásának jogcíme szerződés, úgy a lényeges elemek (például felek megjelölése, ingatlan adatai, vételár stb.) írásba foglalása az ügylet érvényességi feltétele.⁸ Külön jogszabályi rendelkezés hiányában azonban az érvényességnek nem feltétele a megállapodás közokiratba vagy teljes bizonyító erejű magánokiratba foglalása.⁹

Az átruházás jogcíme és a tulajdonszerzés módja egymással szoros összefüggésben áll:¹⁰ a jogcím hiánya és annak bármilyen hiányossága, fogyatékosága kihat a tulajdonáttruházásra,¹¹ ugyanis kizárja a tulajdonszerzést. Így például az adásvételi szerződés érvénytelensége esetén hiába kerül sor a dolog birtokának az átruházására, a jogcím hiányára vagy fogyatékoságára tekintettel maga a tulajdonáttruházás is érvénytelen lesz. [Sajátos esetkörth képez az a helyzet, amikor az átruházás alapjául szolgáló szerződés önmagában ugyan érvényes, azonban az valamilyen oknál fogva (például Ptk. által előírt alakszerűség hiánya miatt) nem alkalmas arra, hogy az alapján a tulajdonjogot az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezzék. Ezt a helyzetet a jogalkotó a későbbiekben, a jelen fejezet 3.4.4. pontja alatt részletesen is ismertetett *jogcímes elbirtoklás*¹² tényállásának jogszabályba iktatásával oldja fel.]

Az érvényes jogcím meglétén túl a tényleges jogszerzésre ingó esetén a dolog birtokának (*corpus*) átruházásával kerül sor,¹³ míg ingatlan esetén a tulajdonjog megszerzéséhez – a birtok átruházásával azonos hatású jogi tényként – a tulajdonjog átruházásának az ingatlan-nyilvántartásba való – *konstitutív hatályú* – bejegyzése szükséges.¹⁴ Noha a Ptk. erre külön nem utal, a tulajdonjog megszerzésének további alapvető feltétele, hogy a tulajdonos a dolog birtokát a tulajdonáttruházás szándékával (*animus*) ruházza át. (Ez gyakorlatilag a birtokáttruházás szabályaiból, a *corpus* és *animus* egységéből ered.)¹⁵

A szerződés vagy más jogcím fennállása és a dolog birtokának átruházása (ingatlan esetén ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzés) mellett további lényeges feltétel, hogy

⁸ Ptk. 6:7. § (1) bek.

⁹ Vessd össze: XXV. számú polgári elvi döntés az ingatlan-áttruházási szerződés érvényességéről.

¹⁰ A jogcím és a szerzősmód ezen szoros jogi kapcsolatát nevezi a magánjogi irodalom ügyletegységnek.

¹¹ EÖRSI-VILÁGHY (1962): *i. m.* 276.

¹² Ptk. 5:45. §.

¹³ Ptk. 5:38. § (1) bek.

¹⁴ Ptk. 5:38. § (2) bek.

¹⁵ Vessd össze: LESZKOVEN László (2017d): Birtoktan. In JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka: *Dologi jog*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 21–36., 21–22.

a dolog eredeti tulajdonosa (a jogelőd) ténylegesen a dolog tulajdonosa legyen. A *nemo plus iuris* római jogi alapelv¹⁶ értelmében senki nem ruházhat át több jogot, mint amivel maga rendelkezik, vagyis tulajdonjogot főszabályként csak olyan személytől lehet szerezni, aki a dolognak maga is tulajdonosa. Az alapelvet a hatályos Ptk. (elődjéhez hasonlóan) átveszi,¹⁷ azonban kivételesen olyan esetköröket is meghatároz, amelyeknél a tulajdonszerzés annak ellenére végbemegy, hogy az átruházó ténylegesen nem rendelkezett tulajdonosi hatalommal az adott dolog felett, nem volt jogosult arra, hogy a tulajdonjog tartalmát képező rendelkezési jogot gyakorolja.¹⁸ Ezen kivételes esetkörök jogszabályba iktatásának háttérében alapvetően az a megfontolás áll, hogy abban az esetben, ha a tulajdonjog megszerzését az átruházó tulajdonjogának fennállásához kötjük, és ettől eltérést nem engedünk, úgy a forgalom jelentős mértékben megnehezül, minthogy a tulajdonszerzéshez mindig szükséges lenne a tulajdonos személyének pontos meghatározása, adott esetben felkutatása. Azzal, hogy a jogalkotó meghatározott feltételek fennállása esetén elismeri a „nem tulajdonostól való tulajdonszerzés” lehetőségét mint a *nemo plus iuris* főszabálya alóli kivételt, a tulajdonos érdekeinek védelme mellett védelmet biztosít azon személyek számára, akik a kereskedelmi forgalomban a látszatban bízva kötöttek visszerthes ügyletet a jogszerzés reményében. Noha a Ptk. külön nem rögzíti, az ingatlan-nyilvántartás funkcióját és a közhitelesség elvét figyelembe véve¹⁹ egyértelmű, hogy nem tulajdonostól – a jogszabályban rögzített feltételek fennállása mellett is – csak ingó dolog tulajdonjogát lehet megszerezni.

A Ptk. a nem tulajdonostól való tulajdonszerzés esetköreit mint a *nemo plus iuris* elv alóli kivételeket a következők szerint rögzíti:

- a) *A kereskedelmi forgalomban jóhiszeműen és ellenérték fejében szerző* személy az átruházással az ingó dolog tulajdonjogát abban az esetben is megszerzi, ha az átruházó nem volt tulajdonos.²⁰ A jogszerzés feltétele tehát egyrészt, hogy a szerző fél jóhiszemű legyen, vagyis nem tud, és kellő körültekintés mellett sem kellene tudnia arról, hogy az átruházó nem a dolog tulajdonosa. (Ennek megfelelően nem szerez például tulajdonjogot a kereskedelmi forgalomban eladott gépkocsin a vevő, ha tudta vagy tudnia kellett, hogy a kereskedő nem tulajdonosa a gépkocsinak).²¹ A szerző fél átruházáskor fennálló és a szerzés valamennyi elemére (így például – ahogyan a későbbiekben majd látjuk – a dolgon harmadik személy javára fennálló jogokra is) kiterjedő szubjektív tudati állapota (jóhiszeműsége) azonban önmagában nem elegendő a jogszerzéshez, hanem az is szükséges, hogy az átruházás alapjául szolgáló ügylet ellenérték fejében, vagyis ne ingyenesen történjék. A jóhiszeműség és az ellenérték fejében történő szerzés mellett a jogalkotó további kritériumként határozza meg, hogy az ügylet

¹⁶ „Nemo plus iuris ad alium transferre potest, quam ipse haberet.” (Ulp. D. 50, 17, 54.)

¹⁷ Ptk. 5:39. § (1) bek.

¹⁸ Vesd össze: Ptk. 5:30. § (1) bek.

¹⁹ Vesd össze: PUSZTAHELYI Réka (2017b): Az ingatlan-nyilvántartási anyagi jog általános része. In JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka: *Dologi jog*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 131. és 139–142., valamint PUSZTAHELYI Réka (2002): Az ingatlan-nyilvántartás közhitelessége. In STIPTA István szerk.: *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai*, Tomus I. Miskolc, Bibor Kiadó. 229–254.; KISS Gábor – PUSKÁS Péter (2015): Az ingatlan-nyilvántartás közhitelességének dogmatikai alapjaihoz. *Magyar Jog*, 62. évf. 12. sz. 711–717.

²⁰ Ptk. 5:39. § (2) bek.

²¹ BH1996. 419. I.

kereskedelmi forgalomban menjen végbe. A Ptk. 5:39. § (3) bekezdése értelmében a szerzés akkor történik kereskedelmi forgalomban, ha a vevő olyan eladótól vásárol, aki az adásvételi szerződést *jogszerűen folytatott, üzletszerű gazdasági tevékenysége körében, saját nevében* köti meg. A vonatkozó ítélkezési gyakorlat szerint például az adásvételi szerződésnek az autópiacon kereskedelmi tevékenységet nem folytató magánszeméllyel történő megkötése még abban az esetben sem tekinthető kereskedelmi forgalomban való tulajdonszerzésnek, ha a vevő és a magánszemély közötti szerződés a kereskedő közreműködésével jött létre.²² Ezzel szemben mindazokban az esetekben, amikor a jóhiszemű vevő a szerződést autókereskedéssel hivatásszerűen foglalkozó személlyel köti meg, akkor is tulajdonjogot szerez, ha az eladó ténylegesen nem volt a gépkocsi tulajdonosa.²³ Lényeges, hogy a fentiekben felsorolt feltételek, vagyis a vevő jóhiszeműsége, az ügylet visszterhessége és annak kereskedelmi forgalomban való megvalósulása konjunktív jellegűek, az átruházás fentebb említett általános feltételei mellett azok együttes fennállása szükséges. A feltételek bármelyikének hiányában a tulajdonjog megszerzésének kivételes esete helyett a *nemo plus iuris* főszabálya érvényesül, vagyis a tulajdonjog megszerzésére nem kerülhet sor.

A Ptk. a nem tulajdonostól való tulajdonszerzés fentebb kifejtett eseteire kapcsán rendelkezik az átruházás tárgyául szolgáló dolgot terhelő jogok átruházást követő jogi sorsáról. A Ptk. 5:39. §-ának (4) bekezdése értelmében a Ptk. által a nem tulajdonostól való tulajdonszerzéshez megkívánt feltételek mellett történő tulajdonszerzéssel megszűnnek a harmadik személynek a dolgot terhelő olyan jogai, amelyek az átruházás előtt keletkeztek. A szerzés tehát főszabályként tehermentes, a dolgot terhelő jogok megszűnésének azonban feltétele, hogy ezek fennállása tekintetében a tulajdonjogot megszerző fél jóhiszemű legyen.

- b) A kereskedelmi forgalomban való tulajdonszerzés a) pontban említett sajátos esete lehetőséget teremt a bűncselekményből származó dolog tulajdonjogának a megszerzésére is. Lényeges azonban, hogy ez csak arra az esetre vonatkozik, ha az adott dolog megszerzése kereskedelmi forgalomban történik. Ilyenkor a vevő a dolgot tulajdonjogot szerez, míg az eredeti tulajdonos, akinek birtokából a dolog bűncselekmény folytán került ki, kártérítést követelhet a kereskedőtől. Kereskedelmi forgalmon kívül a vevő a bűncselekményből származó dolgot még jóhiszeműsége és az ellenérték megfizetése esetén sem szerez tulajdonjogot. E szabályt az sem befolyásolja, ha a dolog tulajdonjogának átruházására egymást követően több alkalommal került sor. Ilyen esetben az eredeti tulajdonos a „vevőtől” követelheti a dolog kiadását (tulajdoni per), amíg a vevő az általa kifizetett vételár erejéig a dolog eladójával szemben érvényesíthet igényt.
- c) Akire *pénzt* vagy az értékpapírok átruházására vonatkozó szabályok szerint *értékpapírt* ruháznak át, tulajdonossá lesz akkor is, ha az átruházó nem volt

²² BH1996. 418.

²³ BH1996. 48.

tulajdonos.²⁴ A pénz²⁵ és az értékpapírok tulajdonjogának a *nemo plus iuris* elvétől független, ahhoz képest kivételes megszerzése az említett dolgok *rendhagyó dologi* jellegéből ered. Pénz átruházása esetén az átadás önmagában tulajdonjogot keletkeztet, így például a különböző pénzszolgáltatásra irányuló szerződések (például kölcsönszerződés, rendhagyó letét, betétszerződés stb.) a kötelezett (kölcsönvevő, letéteményes, bank) a pénz tulajdonosává válik, és a szerződés lejártával nem ugyanazt a pénzt, hanem ugyanabból ugyanannyit köteles visszaadni.²⁶ Értékpapírok esetén a Ptk. fentebb hivatkozott rendelkezését a Ptk. értékpapírok átruházására vonatkozó szabályai²⁷ egészítik ki, külön rögzítve az okirati formában előállított és a dematerializált értékpapír átruházásának rendjét, valamint az átruházás joghatását.

2.2. Tulajdonszerzés hatósági határozat vagy hatósági árverés útján

A Ptk. közös cím alatt tartalmazza mindazokat az eseteket, amikor a jogszerző a dolog tulajdonjogát *hatósági határozat* vagy *hatósági árverés* útján szerzi meg.²⁸ Hatósági határozat vagy hatósági árverés útján ingó és ingatlan dolog tulajdonjoga egyaránt megszerezhető. Ilyenkor a tulajdonjog a korábbi tulajdonos tulajdonjogától függetlenül, arra tekintet nélkül jön létre, vagyis *eredeti szerzésmódról* beszélünk, ahol a jogszerzést a közhatalmi aktus mint jogi tény alapozza meg.

Aki a dolgot hatósági határozat vagy hatósági árverés útján *jóhiszeműen* szerzi meg, tulajdonossá válik, tekintet nélkül arra, hogy korábban ki volt a tulajdonos.²⁹ A tulajdonszerzésnek feltétele tehát a jogszerző fél jóhiszeműsége, amely akkor áll fenn, ha harmadik személynek a dolgon fennálló tulajdonjogáról (vagy a dolgot terhelő egyéb jogáról) nem tudott és arról (kellő körülmények mellett) nem is kellett tudnia. Amint arra a Ptk. miniszteri indokolása is rámutat, önmagában az a tény, hogy a jogszerző tudott arról, hogy harmadik személy a dologra tulajdoni igényt támaszt, még nem teszi rosszhiszeművé, feltéve, hogy az igény megalapozottságáról egyébként nem tud és arról nem is kellene tudnia.

Noha a fenti esetben a tulajdonjog megszerzése az adott hatósági határozaton alapul, ingó dolog esetén a jogszerzésnek további feltétele, hogy megtörténjen a dolog birtokának átruházása is. (Ettől a szabálytól a hatósági határozat eltérően is rendelkezhet.) Ingatlan

²⁴ Ptk. 5:40. §.

²⁵ Dologi jogi szempontból nézve a pénz kifejezés alatt a bankjegy és a (pénz)érme értendő. Nem tartozik ugyanakkor a kifejezés alá a számlakövetelés, amely mint kötelmi követelés, a kötelmi jog szabályai szerint (vesd össze: engedményezés, Ptk. 6:193–201. §) szállhat át más személyre.

²⁶ Vessd össze: Ptk. 6:367. §, 6:389. §, 6:390. §.

²⁷ Ptk. 6:569–570. §.

²⁸ A hatályos Ptk. azzal, hogy a „hatósági” jelzöt az árverés előtt is használja, egyértelművé teszi, hogy a tulajdonjog megszerzésére a fent tárgyalt szerzésmód szerint kizárólag hatósági árverés útján van lehetőség. [Az 1959-es Ptk. „hiányos” terminológiája a gyakorlatban számos kérdést felvetett. Erről lásd részletesen: LÉGRÁDI Gergely (2003): Az árverésről – gondolatok egy Janus-arcú szerzésmódról. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 5. évf. 1. sz. 9–18.]

²⁹ Ptk. 5:41. § (1) bek.

tulajdonjogának hatósági határozat útján történő megszerzéséhez a tulajdonjog ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzése is szükséges.³⁰

Hatósági határozat eredményeként kerül sor a tulajdonjog megszerzésére például kisajátítás esetén. A vonatkozó jogszabály, a kisajátításról szóló 2007. évi CXXIII. törvény (Kstv.) szerint *a kisajátítási határozat jogerőre emelkedésével* az ingatlan tulajdonjogának *tehermentes* megszerzésére kerül sor.³¹ Minthogy ingatlan tulajdonjogának kisajátítás útján történő megszerzéséhez a Kstv. által meghatározott számos egyéb feltételnek is teljesülnie kell, a kisajátítást a későbbiekben önálló szerzőmódként kezeljük, és az arra vonatkozó rendelkezéseket külön alpontban (3.3.) ismertetjük részletesen.

Szintén hatósági határozat eredményeként kerül sor tulajdonszerzésre az *elkobzás* mint büntetőjogi intézkedés alkalmazásakor.³² A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) 72. § (6) bekezdése értelmében az elkobzott dolog tulajdonját – törvény eltérő rendelkezése hiányában – az állam szerzi meg.

Az árverés ingatlan és ingó dolgok értékesítésének sajátos, a versenyztetés elvén alapuló módja, ahol a dolog tulajdonját a legmagasabb ajánlati árat kínáló személy szerzi meg. A jogirodalomban különbséget szokás tenni hatósági árverés és magánárverés között. A két árveréstípus elhatárolásának alapjául szolgálhat egyrészt az, hogy az árverésre (állami) *kényszer eredményeként kerül-e sor*, vagy az árverés lefolytatása kifejezetten a dolog tulajdonosának szándéka szerint történik. Előbbi esetben hatósági árverésről beszélünk, amely eredeti szerzőmódnak minősül, míg utóbbi esetben az adott dolog tulajdonjogának megszerzésére magánárverésen, származékos módon kerül sor. A két kategória elhatárolása során további szempont lehet az *árverés lebonyolítójának személye*, hiszen hatósági árverés esetén az árverést olyan szerv folytatja le, amely hatósági tevékenységet folytat.

A magyar jogban ismert számos árveréstípus közül klasszikusan a hatósági árverések közé tartozik a bírósági végrehajtás során³³ és a felszámolási eljárás keretében lefolytatott árverés.³⁴ Idesorolható továbbá az adóvégrehajtás során alkalmazott árverés,³⁵ valamint az elkobzott vagy büntetőeljárás során lefoglalt dolog árverése.³⁶ Lényeges megjegyezni, hogy a Ptk. szerinti, árverés útján történő tulajdonszerzés kizárólag a hatósági árverés eseteire vonatkozik, vagyis a magánárverés körébe sorolható árveréstípusok nem sorolhatók ide. Ennek megfelelően ingó vagy ingatlan tulajdonjoga eredeti szerzőként csak hatósági árverés útján és csak abban az esetben szerezhető meg, ha a jogszerző jóhiszemű. Nem következik be például a tulajdonszerzés, ha a szerző fél tudott vagy tudnia kellett arról, hogy a hatósági határozat törvénysértő.³⁷

³⁰ Ptk. 5:41. § (2) bek.

³¹ Kstv. 8. § (1) bek.

³² ALMÁSI Antal (1926): Az elkobzás magánjogi hatása. *Jogállam: Jog- és Államtudományi Szemle*, 25. évf. 1–2. sz. 90–95.

³³ A végrehajtási árverés részletes szabályait a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (Vht.) tartalmazza.

³⁴ 1991. évi XLIX. törvény a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról (Cstv.) 49. §.

³⁵ 2003. évi XCII. törvény az adózás rendjéről (Art.) 156. §.

³⁶ 11/2003. (V. 8.) IM-BM-PM együttes rendelet a lefoglalás és a büntetőeljárás során lefoglalt dolgok kezelésének, nyilvántartásának, előzetes értékesítésének és megsemmisítésének szabályairól, valamint az elkobzás végrehajtásáról.

³⁷ BDT2006. 1380.

Másrészről a hatósági határozatnál kifejtettek hatósági árverés esetén is helytálló: ingó dolog esetén a dolog birtokának átruházása, ingatlan esetén pedig a tulajdonjog ingatlan-nyilvántartásba történő bejegyzése is szükséges a tulajdonjog megszerzéséhez. A hatósági határozat (pontosabban annak jogerőre emelkedése), illetve az árverés lefolytatásának eredményeként maga a szerzés önmagában tehát sem ingó, sem ingatlan esetén nem keletkeztet tulajdonjogot. Ingó esetében mindkét említett szerzőmódnál a dolog birtokának átruházásával valósul meg a tulajdonszerzés, míg ingatlan esetében a tulajdonjogot az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzés keletkezteti, amelyre a hatósági határozat, illetve az árverési okirat alapján kerül sor.³⁸

A hatósági határozat vagy hatósági árverés útján történő tulajdonszerzés kapcsán lényeges kérdés, hogy miként alakulnak a dolgon fennálló, harmadik személyeket megillető jogosultságok. A Ptk. 5:41. § (4) bekezdése szerint *megszűnnek harmadik személynek a dolgot terhelő jogai*, vagyis az ilyen tulajdonszerzés főszabály szerint *tehermentes*. Kivételesen azonban a harmadik személyt megillető jogosultságok továbbra is fennmaradnak, amennyiben a jogszerző fél a jogok fennállásáról tudott vagy tudnia kellett.

A Ptk. a hatósági határozat útján történő tulajdonszerzéshez sajátos felelősségi szabályt is kapcsol. Abban az esetben ugyanis, ha az állam jogszabály erejénél fogva, illetőleg bírósági vagy más hatósági határozattal *kártalanítás nélkül* szerzi meg valamely dolog tulajdonját, a dolog értékének erejéig (*pro viribus*) felelősség terheli az államot a volt tulajdonosnak a tulajdonszerzéskor – jogszabály, bírósági és más hatósági határozat vagy visszerthes szerződés alapján – jóhiszemű személlyel szemben fennálló kötelezettségéért. Az állam effajta (korlátozott) felelőssége azonban csak akkor áll fenn, ha a jogosult a volt tulajdonos egyéb vagyonára végrehajtást vezetett, és ennek során követelése nem nyert kielégítést.³⁹ Lényeges, hogy az állam tulajdonszerzése nem érinti a jóhiszemű harmadik személy javára az ingatlan-nyilvántartásban bejegyzett jogokat (például telki szolgalmat, jelzálog stb.).

Ahogy arra fentebb már utaltunk, kisajátítás esetén alapvetően szintén hatósági határozat alapján kerül sor az ingatlan tulajdonjogának megszerzésére. Minthogy azonban a Ptk. és a Kstv. is előírja a (volt) tulajdonos teljes, feltétlen és azonnali kártalanítását,⁴⁰ az állami felelősség imént ismertetett szabálya ebben az esetben nem alkalmazható.

2.3. A kisajátítás

A kisajátítás jogintézménye a dologi jog rendszerén belül kettős értékelést nyer. Felfogható egyrészt mint *tulajdonjogi korlátozás*, amennyiben az a tulajdonos tulajdonjogának potenciális elvonását jelenti. Másrészt abban az esetben viszont, ha a tulajdonjog-elvonás ténylegesen megvalósul, a kisajátítás már a tulajdonjog megszerzésének szempontjából vizsgálendő. Ekkor már sajátos, *rendkívüli szerzőmódként* jelenik meg,⁴¹ amely az érintett tulajdonos vonatkozásában a tulajdonjog megszűnését eredményezi, amíg az állam vagy az önkormányzat (vagy kivételesen más személy) oldalán a korábbi tulajdonos tulajdonlá-

³⁸ Vesd össze: Ptk. 5:167–168. §, valamint PUSZTAHELYI (2017b): *i. m.* 134–137.; BALOGH Eszter (2011): Az ingatlan-nyilvántartási alapelvek érvényesülése a gyakorlatban. *Res Immobiles*, 5. évf. 1–2. sz. 52.

³⁹ Ptk. 5:42. § (1) bek.

⁴⁰ Ptk. 5:43. § (1) bek., Kstv. 1. § (1) bek.

⁴¹ LENKOVICS (2001): *i. m.* 116.

sától függetlenül, tehát eredeti módon keletkezett tulajdonjogot.⁴² Minthogy a kisajátításkor a dolog tulajdonjogának elvonása sajátos közigazgatási eljárás eredményeként, a kisajátítási eljárást lefolytató hatóság (kormányhivatal) határozata útján megy végbe, a kisajátítás ez utóbbi szerzőismód sajátos, önállósult eseteként is felfogható.

A kisajátítást az Alkotmánybíróság a tulajdonviszonyokba való állami beavatkozás legerősebb eszközeként határozta meg, amely a tulajdon közhatalmi eszközökkel való elvonására ad módot.⁴³ Erre tekintettel *kisajátítás útján csak kivételes jelleggel és kizárólag ingatlan tulajdonjoga szerezhető meg*, a külön jogszabályban, a kisajátításról szóló 2007. évi CXXIII. törvényben (a továbbiakban Kstv.) meghatározott *közérdekű célra*. További feltétellel, hogy az adott közérdekű cél megvalósítása más módon nem lehetséges. A kisajátítással egyidejűleg a tulajdonosnak *azonnali, teljes és feltétlen kártalanítás jár*,⁴⁴ amely a tulajdon közhatalmi eszközökkel történő elvonásának kompenzálására szolgál.

A Ptk. szabályozási rendszerében a kisajátítás minimumszabályait a tulajdonszerzési módokra vonatkozó fejezetben belül találjuk. A részletes szabályok, így például az alkalmazhatóság feltételei, a kisajátítás alapjául szolgáló közérdekű célok, a kártalanításra, valamint a kisajátítási eljárásra vonatkozó rendelkezések azonban már a fentebb említett külön törvényben kaptak helyet. A Kstv. a kisajátítás anyagi jogi szabályai mellett a kisajátítási eljárásra vonatkozóan is tartalmaz rendelkezéseket, amelyek alkalmazása elsődleges a mögöttesen érvényesülő közigazgatási hatósági eljárás szabályanyagához képest.⁴⁵ Minthogy az említett szabályok a közigazgatási jog részét képezik, a jelen fejezetben belül ezeket nem mutatjuk be.

2.3.1. Alanyi kör

Amíg a szerzőismódok többségénél az adott dolog tulajdonjogának megszerzése szempontjából az alanyi kör nem kötött, addig ingatlan tulajdonjogát kisajátítás útján nem szerezheti meg bármely jogalany. A Kstv. 1. § (2) bekezdése értelmében adott ingatlan kisajátítását *főszabályként csak az állam és a helyi önkormányzat kérheti*. Az államon és a helyi önkormányzaton kívül azonban kivételesen harmadik személy is kérhet kisajátítást, ha a kisajátítást lehetővé tevő, a Kstv. 2. §-ában meghatározott közérdekű célt megvalósító tevékenységet lát el, vagy törvény kötelezi az állam javára, saját nevében kisajátítást kérőként való eljárásra. Bár ez utóbbi esetekben a kisajátítási eljárást harmadik – a fentebb meghatározott feltételeknek megfelelő – személy kéri, a kisajátított ingatlan tulajdonát mégsem ez a személy szerzi meg, hanem az állam válik annak tulajdonosává. Abban az esetben például, ha egy autópálya építésénél az út meghatározott nyomvonalon történő megépítéséhez szükséges

⁴² A kisajátítási tulajdonjogi korlátozásként, illetve tulajdonszerzési módként való felfogása melletti, illetve elleni érveket ismerteti: PETRIK (2008): *i. m.* 11–13. A kérdéssel részletesen a jelen kötet *A tulajdonjog korlátozásai* című fejezetében foglalkozunk.

⁴³ 35/2005. (IX. 29.) AB határozat.

⁴⁴ Ptk. 5:43. § (1) bek.

⁴⁵ A kisajátítási eljárás mögöttes joganyagát 2008. január 1-jétől [a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvényt (Ket.) felváltva] az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (Ákr.) képezi, amely a kisajátítási eljárás szabályait több ponton módosítja. Lényeges változás például, hogy az eljárási idő 60 napról 75 napra nő.

terület adásvétel útján vagy csereingatlan biztosításával nem szerezhető meg, az építtető a terület megszerzése érdekében kérelmezi a kisajátítást. Ilyenkor az eljárásban az építtető ugyan saját nevében, ügyfélként vesz részt, azonban az ingatlan megszerzésével összefüggő fizetési kötelezettség (kártalanítás) fedezetét a magyar állam biztosítja. Ennek oka, hogy a kisajátítás eredményeként nem az építtető, hanem az állam szerez tulajdonjogot, hiszen a gyorsforgalmi út (mint országos közút) az állam kizárólagos tulajdonában van.⁴⁶ Hasonló rendelkezéssel találkozunk a Tisza-völgy árvízi biztonságának megteremtése érdekében létesítendő vonalas létesítmények (tározógát, csatorna) építésénél. Abban az esetben ugyanis, ha a szükséges területet az állam adásvétel vagy földcsere útján nem szerzi meg, a beruházó kérelmére kisajátítási eljárás lefolytatására kerül sor, és ennek eredményeként kerül majd sor a tulajdonjog megszerzésére. Ekkor – az autópálya-építés céljára történő kisajátítás esetéhez hasonlóan – nem az eljárás kezdeményezője, hanem az állam szerez tulajdonjogot, hiszen az árvízvédelmi fővédvonalak, csatornák ugyancsak az állam kizárólagos tulajdonát képezik.⁴⁷

2.3.2. A kisajátítás alkalmazásának kivételes jellege

A kisajátítás mint a tulajdonjog elvonását eredményező sajátos jogintézmény alkalmazása szigorú, külön jogszabály által rögzített feltételekhez kötött, amelynek háttérében minden esetben a közérdek húzódik meg. A Ptk. szerint az ingatlan tulajdonjoga kisajátítás útján csak *kivételes jelleggel* vonható el, „[a]z állam a kisajátítás közhatalmi eszközéhez csak akkor nyúlhat, ha a polgári jog más módon nem teszi lehetővé valamely ingatlan tulajdonjogának közérdekű célra történő megszerzését.”⁴⁸ Az említett kivételességet a Kstv. által *taxatív meghatározott*, az alábbiakban felsorolt (*közérdekű*) célok teremtik meg:

- a) honvédelem,
- b) nemzetközi szerződés alapján megvalósuló területcsere,
- c) terület- és településrendezés,⁴⁹
- d) kötelező állami, illetve kötelező önkormányzati feladathoz kapcsoló oktatási, egészségügyi, szociális létesítmény elhelyezése,⁵⁰
- e) közlekedési infrastruktúra fejlesztése,
- f) energiatermelés,
- g) energiaellátás,
- h) bányászat,
- i) elektronikus hírközlési szolgáltatás,
- j) örökségvédelem,

⁴⁶ 2003. évi CXXVIII. törvény a Magyar Köztársaság gyorsforgalmi közúthálózatának közérdekűségéről és fejlesztéséről 7. §.

⁴⁷ 2004. évi LXVII. törvény a Tisza-völgy árvízi biztonságának növelését, valamint az érintett térség terület- és vidékfejlesztését szolgáló program (a Vásárhelyi-terv továbbfejlesztése) közérdekűségéről és megvalósításáról 10. § (3) bek.

⁴⁸ PETRIK (2008): *i. m.* 45.

⁴⁹ Vesd össze: 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről (Étv.) 26. § és 30. § (4) bek.

⁵⁰ Vesd össze: 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól 13. § (1) bek.

- k) természetvédelem,
- l) vízgazdálkodás, víziközmű-szolgáltatás,
- m) fenntartható erdőgazdálkodás, valamint véderdő telepítése, védőfásítás és közérdekű erdőtelepítés,
- n) építésügyi korlátozások felszámolása,
- o) az ingatlant terhelő, az ingatlan rendeltetésszerű használatát jelentősen korlátozó vagy megszüntető közérdekű használati jogok, szolgalmak miatti hátrányok megszüntetése,
- p) környezetvédelem,
- q) sportinfrastruktúra fejlesztése,
- r) az Országgyűlés munkáját segítő hivatali szervezet elhelyezése.

A kisajátítás jogalapjának megállapítása során nem elegendő ugyanakkor, hogy a kisajátítást kérő a fentebb felsorolt közérdekű cél valamelyikét pusztán általánosságban jelölje meg, hanem az is szükséges, hogy az eljárás alapjául szolgáló közérdekű cél konkrét és reális legyen. A cél megjelölésén túl szükséges bizonyítani egyrészt annak közérdekűségét,⁵¹ valamint azt is, hogy az adott cél megvalósítására kizárólag az adott ingatlanon kerülhet sor.⁵² Az irányadó ítélkezési gyakorlat értelmében például nem szolgálhat kisajátítás alapjául, ha a tervezett nyomvonal kijelölése bizonytalan, tájékoztató jellegű.⁵³

Amint látható, a kisajátítás mint szerzősmód minden esetben valamilyen konkrétan meghatározott közérdekű célt szolgál. További lényeges jellemzője, hogy alkalmazása más jogintézményekhez, illetve szerzősmódokhoz képest *másodlagos* jellegű. Kisajátításnak ugyanis csak abban az esetben van helye, ha:

- a) a közérdekű cél megvalósítása az ingatlanon fennálló tulajdon korlátozásával nem lehetséges, vagy ilyen célt szolgáló korlátolt dologi jog (például közérdekű használati jog, vezetékjog, szolgalmi jog) alapításában a tulajdonossal nem jött létre megállapodás, illetőleg e jogokat az illetékes hatóság nem engedélyezte,
- b) az ingatlan tulajdonjogának megszerzése adásvétel (vagy kivételesen csere) útján nem lehetséges,
- c) a közérdekű cél megvalósítására kizárólag az adott ingatlanon kerülhet sor, illetve ha a közérdekű cél megvalósítására több ingatlan alkalmas, annak más ingatlanon való megvalósítása a tulajdon nagyobb sérelmével járna, és
- d) a kisajátítással biztosított tevékenység közösségi előnyei a tulajdon elvonásával okozott kárt jelentősen meghaladják.

Az a)–d) pontban meghatározott feltételeknek egyidejűleg fenn kell állniuk (konjunktív jellegűek). A Kstv. rögzíti továbbá azokat a szempontokat, amelyeket figyelembe véve a kisajátítási hatóság összeveti (összeméri) a közösségi előnyök és a tulajdonelvonással okozott károk mértékét. Ilyen szempont lehet például a kisajátítással biztosított tevékenységnek a terület fejlődésére és a foglalkoztatásra gyakorolt hatása vagy természetvédelmi érték esetén annak jelentősége, valamint a tulajdonelvonás arányossága.

⁵¹ EBH2011. 2441.

⁵² BH2011. 175.

⁵³ BH2005. 239.

2.3.3. A kisajátítás terjedelme

Kisajátítás útján főszabályként egy adott ingatlan egészének a tulajdonjoga szerzhető meg. A Kstv. azonban lehetővé teszi azt is, hogy a tulajdonjog megszerzésére az ingatlan adott része felett kerüljön sor (*részleges kisajátítás*).⁵⁴ Nincs helye ugyanakkor az ingatlan egy része kisajátításának, ha a kisajátítani kívánt terület *beépítésre szánt terület*, és a kisajátítást követően az ingatlan visszamaradó része a megengedett legkisebb teleknagyságot nem érné el. Nem tilos ugyanakkor a beépítésre szánt ingatlan egy részének a kisajátítása, ha az adott ingatlan a megengedett legkisebb teleknagyságot eredetileg sem érte el. Abban az esetben, ha a kisajátítandó ingatlan *beépítésre nem szánt terület*, akkor a kisajátítás után visszamaradó terület mérete nem akadályozza a részleges kisajátításnak, azonban a felek erre irányuló megállapodása esetén a visszamaradó részt is ki kell sajátítani.⁵⁵

A jogalkotó észlelte, hogy a részleges kisajátítás adott esetben súlyosabb hátránnyal jár az ingatlan tulajdonosa számára, mint az egész ingatlan kisajátítása. Erre tekintettel a Kstv. a fent ismertetett eseteken túl, amikor az egész ingatlan kisajátítása törvény erejénél fogva kötelező, rögzíti azokat az eseteket is, amikor az ingatlan tulajdonosa kérheti a teljes ingatlan tulajdonjogának elvonását.

A *tulajdonos kérelmére* a kisajátítás után visszamaradó részt is ki kell sajátítani akkor, ha az ingatlan részleges kisajátítása következtében

- a) az ingatlan visszamaradó része eredeti céljára használhatatlanná válik (például a korábbi kereskedelmi tevékenység nem folytatható),⁵⁶
- b) az ingatlannal kapcsolatos jog vagy foglalkozás gyakorlása lehetetlenné vagy számottevően költségesebbé válik,
- c) a visszamaradó rész gazdaságos értékesítése nem lehetséges (például az ingatlan elhelyezkedése, alakja, mérete, megközelíthetősége miatt eladhatatlanná válik⁵⁷).⁵⁸

2.3.4. A kártalanítás módja, összege

Kisajátítás esetén a tulajdonost a dolgon fennálló tulajdonjogától közérdekből fosztják meg. Erre tekintettel a Kstv. rendelkezései szerint a kisajátítással egyidejűleg a tulajdonjog elvonásáért a tulajdonost *teljes, azonnali és feltétlen kártalanítás* illeti meg. A kártalanítás abban az esetben tekinthető teljesnek, ha a kisajátítással érintett ingatlan tulajdonosa a tulajdonjoga elvonásáért az elvont joggal azonos értékű összeghez jut, amelyből új, az elvont joggal azonos jogot szerezhet.⁵⁹

⁵⁴ Kstv. 6. § (2)–(3) bek.

⁵⁵ A beépítésre szánt és a beépítésre nem szánt terület fogalmát az Étv. 2. §-ának 2. és 3. pontja határozza meg. Ennek megfelelően *beépítésre szánt területnek* minősül a település közigazgatási területének a beépített, illetve a további beépítés céljára szolgáló területrésze, míg *beépítésre nem szánt terület* alatt a település közigazgatási területének a zöldterületi, a közlekedési, a mezőgazdasági, az erdőművelési, illetőleg az egyéb célra szolgáló részei értendők.

⁵⁶ KGD2015. 102.

⁵⁷ KGD2017. 7.

⁵⁸ Kstv. 6. § (4) bek.

⁵⁹ PETRIK (2008): *i. m.* 102.

A kártalanítás főszabályként pénzben történik, azonban a Kstv. által meghatározott esetekben – a tulajdonos és a kisajátítást kérő fél megállapodása esetén – csereingatlan biztosítása útján is lehetséges.⁶⁰ Lényeges, hogy a jogalkotó a kártalanítás meghatározásakor nemcsak a tulajdonos helyzetét és érdekeit veszi figyelembe, hanem tekintettel van azokra a harmadik személyekre is, akiknek a kisajátításra kerülő ingatlanon valamilyen joguk áll fenn. A Kstv. szerint ugyanis a kisajátítási határozat jogerőre emelkedésével – jogszabály eltérő rendelkezése hiányában – az *ingatlan tulajdonjogának tehermentes megszerzésére kerül sor*, vagyis az ingatlant terhelő, harmadik személyek javára fennálló jogosultságok a kisajátítással megszűnnek.⁶¹ Ez az oka annak, hogy a kisajátításra kerülő ingatlan tulajdonosa mellett – a zálogjog és a végrehajtási jog jogosultja kivételével – a megszűnt jogok (például haszonélvezet) jogosultját is kártalanítás illeti meg,⁶² amelyet az ingatlan tulajdonjoga elvonásáért járó kártalanításnál – amolyan „csökkentő tényezőként” – figyelembe kell venni,⁶³ vagyis annak összegét a tulajdonjog elvonásáért járó kártalanítás összegéből le kell vonni.

A tulajdonosnak járó *kártalanítás összegének megállapítása* során az *összehasonlításra alkalmas ingatlanok helyben kialakult*, a kisajátítás időpontjában irányadó *forgalmi értékét* kell figyelembe venni. Ennek megállapítása nem jogi, hanem szakkérdés.⁶⁴ Amennyiben a kisajátítási határozat meghozatalát követően a bírósági eljárás során az ingatlan forgalmi értéke megváltozik, ez már nem hat ki a kártalanítás összegének meghatározására.⁶⁵

Abban az esetben, ha ez az érték valamilyen okból (például nincs összehasonlításra alkalmas ingatlan) nem állapítható meg, az ingatlan településen belüli fekvése, közművekkel való ellátottsága, ez utóbbi hiányában a közművesítés lehetősége, illetve az ingatlan földrajzi és gazdasági adottságai az irányadó szempontok.⁶⁶ Mindazokban az esetekben, amikor a kisajátítás épületet is érint, forgalmi értéként a kisajátított épületben lévő lakás vagy nem lakás céljára szolgáló helyiség lakott értékét vagy beköltözhető értékét kell figyelembe venni. Előbbit akkor, ha a lakást vagy a nem lakás céljára szolgáló helyiséget bérlő vagy egyéb használó használja, míg a beköltözhető érték akkor irányadó, ha az említett helyiségeket a tulajdonos használja, és részére cserelakást (cserehelyiséget) nem kell adni, vagy használó használja ugyan, azonban a használó cserelakásra (cserehelyiségre), valamint pénzbeli kártalanításra nem tart igényt.⁶⁷

A tulajdonost megillető kártalanítás „formája” kihatással van az adott ingatlanon fennálló jogokra, illetőleg azok megszűnésére is. Abban az esetben ugyanis, ha a tulajdonos kártalanítására – a Kstv. szerinti főszabálynak megfelelően – pénzben kerül sor, úgy a kisajátított ingatlanon harmadik személy javára fennálló jogok – bizonyos kivételektől eltekintve – és az ingatlanra feljegyzett tények megszűnnek.⁶⁸ Lényeges, hogy amíg a megszűnt jogok jogosultjait a tulajdonosi kártalanításra vonatkozó feltételeknek (azonnalosság, teljesség és feltételnélküliség) megfelelő kártalanítás illeti meg, addig az ingatlanra

⁶⁰ Kstv. 11. §.

⁶¹ Kstv. 8. § (1) bek.

⁶² Kstv. 9. § (1) bek.

⁶³ Kstv. 9. § (2) bek.

⁶⁴ BH2013.84.

⁶⁵ 16/2010. (XI. 8.) KK vélemény a kisajátítási kártalanítás összegének megállapításával és a kisajátítási perekkel kapcsolatos egyes kérdésekről 6. pont.

⁶⁶ Kstv. 9. § (3) bek.

⁶⁷ Kstv. 12. § (1) bek.

⁶⁸ Kstv. 8. § (3) bek.

feljegyzett tények megszűnéséért (például bírósági ítéleten alapuló tulajdoni korlátozás, elidegenítési és terhelési tilalom stb.) nem jár kártalanítás.

Abban az esetben, ha a tulajdonos kártalanítása *csereingatlan biztosításával* történik, a kisajátított ingatlanra vonatkozó jogok főszabályként átszállnak a csereingatlanra. Nem száll át ugyanakkor a csereingatlanra a kisajátított ingatlanon fennálló telki szolgálat és egyéb szolgalmi jog, a vezetékjog és egyéb használati jog; a bérleti, haszonbérleti, haszonélvezeti és használati jogot pedig kizárólag a jogosult kérelme alapján kell a csereingatlanra átvinni. A lakásra és a nem lakás céljára szolgáló helyiségre vonatkozó bérleti jog a csereingatlanra nem vihető át.⁶⁹

A kisajátítási határozatban egyébként rendelkezni kell az ingatlanra vonatkozóan más személyt megillető jogokról és az ingatlanra feljegyzett tényekről.

Bizonyos esetekben a Kstv. kizárja az ingatlanért járó kártalanítást. A fentebb említett eseten kívül, amikor az ingatlanra feljegyzett tények szűnnek meg, nem jár kártalanítás az olyan épületért, amelynél az építést, a használatbavételt vagy fennmaradást engedélyező jogerős határozat a későbbi lebontás esetére a kártalanítást kizárta, illetőleg amelynek a lebontását az építésügyi vagy az építésfelügyeleti hatóság jogerős döntéssel elrendelte.⁷⁰ Ez utóbbi esetekben a tulajdonos az épületet lebonthatja és anyagát elviheti (*ius tollendi*). Ilyenkor a bontási anyagnak és a tartozékoknak a bontási költséggel csökkentett értékét a kártalanításból le kell vonni.⁷¹ Ugyanezek a jogok a tulajdonost az ingatlanon álló használhatatlan romépületre vonatkozóan is megilletik, feltéve, hogy azért – érték hiányában – kártalanítást nem kapott.

A kisajátításért járó kártalanítás megfizetésére – jogszabály eltérő rendelkezése hiányában – a kisajátítással tulajdont szerző, kisajátítást kérő állam, helyi önkormányzat vagy a korábban említettek szerinti harmadik személy köteles. A kifizetés alapvetően a kártalanításra jogosult fizetési számláját vezető pénzforgalmi szolgáltató útján történik, azonban fizetési számla megjelölése hiányában készpénzkifizetéssel, postai úton is teljesíthető. Kivételesen a kártalanítási összeg bírósági letétbe helyezésére is van lehetőség. *A kártalanítást egy összegben kell megfizetni, ami a kisajátítási határozat jogerőre emelkedésével válik esedékessé.* Ettől az időponttól kezdve a jogosultnak a kártalanítás után a Ptk. szerinti késedelmi kamat jár.

A kártalanítás összegének megállapítása a fenti szabályoktól némiképp eltér, amennyiben a kisajátítás tárgya termőföld. Ilyenkor a kártalanítást a termőföld művelési ágát, a földminősítés szempontjait és az ingatlan jövedelmezőségét is figyelembe véve kell meghatározni. A bírói gyakorlat értelmében a mezőgazdasági rendeltetésű ingatlan esetén szempont lehet továbbá az aranykorona-érték is, azonban a kártalanítás összegét nem lehet kizárólag ez alapján megállapítani.⁷²

⁶⁹ Kstv. 8. § (6) és (8) bek.

⁷⁰ Kstv. 10. § (1) bek.

⁷¹ Kstv. 10. § (3)–(4) bek.

⁷² 16/2010. (XI. 8.) KK vélemény a kisajátítási kártalanítás összegének megállapításával és a kisajátítási perekkel kapcsolatos egyes kérdésekről 3. pont.

2.4. Elbirtoklás

Az elbirtoklás vagy régies kifejezéssel élve jogszerző elévülés (*praescriptio acquisitiva*) eredeti tulajdonszerzési mód, ahol a tulajdonjog megszerzése – más, a Ptk. által meghatározott feltételek egyidejű fennállása mellett – az időmúlás következményeként áll be. Ismert olyan szerző is, aki az elbirtoklást „pozitív elévülésnek” nevezi (szemben a negatív, igénykizáró elévüléssel), tekintettel arra, hogy az időmúlás következtében kifejezetten valamilyen jogosultság (tulajdonjog vagy szolgalmi jog) megszerzésére kerül sor.⁷³

Az elbirtoklás tehát mind jellegét, mind jogtörténeti fejlődését tekintve az elévüléssel rokonítható, azzal közös töről fakad, mai értelemben véve gyakorlatilag ez utóbbi jogintézményből fejlődött ki,⁷⁴ ennek köszönhetően részint a két jogintézmény mögött meghúzódó jogpolitikai indokok is hasonlóak. Az 1959-es Ptk. indokolása szerint „[a]z elbirtoklás jogintézménye, mint tulajdonszerzési mód azon a megfontoláson alapszik, hogy aki tulajdonjogával hosszabb ideig nem él, a tényleges birtokossal szemben kevésbé érdemel jogvédelmet, egyrészt mert közömbössége a tulajdonjogával való felhagyásként értelmezendő, másrészt mert hosszú idő elteltével a tulajdonjog bizonyítása igen nehéz, és gyakran nem vezet megnyugtató eredményre. Az elbirtoklás kizárása továbbá korlátlan időre hosszabítaná meg a rendezetlen jogi helyzeteket, az ilyen helyzetekből folyó bizonytalanságot és kettősséget.”⁷⁵ Az elbirtoklás útján történő tulajdonszerzés jogpolitikai indoka tehát nem pusztán a békés és hosszan tartó tényleges birtoklás tulajdonszerzéssel való „jutalmazása”,⁷⁶ hanem a tulajdonos oldaláról tanúsított nemtörődomség, a tulajdonjoga nem gyakorlásának, passzivitásának szankcionálása is.⁷⁷ Lábady szintén az elbirtoklás kettős joghatását említi, különválasztva annak pozitív, explicit (tulajdonjogot keletkeztető) és negatív, szankciós jellegű (a korábbi tulajdonos tulajdonjogát megszüntető) hatását.⁷⁸ Menyhárd az elévülés és az elbirtoklás közötti legalapvetőbb eltérésként említi azt, hogy az elévülés anyagi jogi értelemben nem eredményez jogvesztést, hiszen csak az adott követelés bírósági úton való érvényesítését zárja ki, addig az elbirtoklás következményeképpen a korábbi tulajdonos tulajdonjoga megszűnik.⁷⁹

Az elbirtoklás és az elévülés közötti „rokoni kapcsolat” nemcsak az időtényezővel való összefüggésben és a jogintézmények jogpolitikai indokaiban érhető tetten, hanem ezt tükrözik például az elbirtoklási idő folyását érintő körülmények, a nyugvás és a megszakadás esetei, valamint azok joghatása is.⁸⁰

⁷³ KOVÁCS Béla (1907): Elévülés. *A Jog*, 26. évf. 13. sz. 97.

⁷⁴ PUSZTAHELYI Réka (2015): *A magánjogi elévülés*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 296.

⁷⁵ A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyve. Az 1959. évi IV. törvény és a törvény javaslatának miniszteri indokolása. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 1959, 100.

⁷⁶ PUSZTAHELYI (2015): *i. m.* 299.

⁷⁷ KOLOSVÁRY Bálint (1942b): A tulajdonjog megszerzése. In SZLADITS Károly szerk: *Magyar Magánjog. V. kötet Dologi jog*. Budapest, Grill. 235–275., 250.

⁷⁸ LÁBADY (1997): *i. m.* 189.

⁷⁹ MENYHÁRD (2007): *i. m.* 240.

⁸⁰ Az elbirtoklás és az elévülés jogintézménye közötti kapcsolatot mélyrehatóan elemzi: SERÁK István (2009b): Elbirtoklás, elévülés és az elbirtokló vagyoni érdekei. *Gazdaság és Jog*, 17. évf. 11. sz. 22–25.

2.4.1. Az elbirtoklás jellege, tárgya

Az elbirtoklás jellegét tekintve *eredeti szerzőmód*, minthogy az elbirtokló az előző tulajdonos akarától függetlenül, az ő tulajdonjogának a kizorításával alapít önálló jogot.⁸¹ Elbirtoklás útján ingó és ingatlan tulajdonjoga egyaránt megszerezhető.⁸² A tulajdonszerzés feltételei – az elbirtoklási időt leszámítva – mindkét esetben azonosak. Ingatlan esetén a szerzés *ingatlan-nyilvántartáson kívüli*, minthogy a tulajdonjog megszerzése (és ezzel egyidejűleg a korábbi tulajdonos tulajdonjogának megszűnése) az elbirtoklás feltételeinek teljesülésével *ipso iure* végbemegy. A tulajdonjog dologi hatálya ugyanakkor csak annak ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzésével (deklaratív hatályú bejegyzés) áll be. Egészen addig, amíg a tulajdonjog bejegyzésére nem kerül sor, az elbirtoklás útján jogot szerző személy a szerzett jogát nem érvényesítheti az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett vagy az őt bejegyzési igénnyel rangsorban megelőző, jóhiszemű szerzővel szemben.⁸³ Az okirati elv értelmében a tulajdonjog ingatlan-nyilvántartási bejegyzésére csak – a jogszabályban meghatározott – okirat, bírósági vagy hatósági határozat alapján kerülhet sor.⁸⁴ Ilyen, az elbirtokló tulajdonjogának bejegyzésére alkalmas okirat lehet a volt tulajdonos által kiállított, az elbirtoklással történt tulajdonszerzés tárgyában létrejött megállapodás is.⁸⁵

Annak ellenére, hogy az elbirtoklás a tulajdonjog megszerzésének eredeti módját jelenti, vagyis az új tulajdonos tulajdonjoga a korábbi tulajdonos tulajdonjától függetlenül, arra tekintet nélkül keletkezik, ez nem jelenti egyben a szerzés tehermentességét is. A dolgon fennálló teher, elidegenítési és terhelési tilalom nem akadályozza annak, hogy az elbirtokló elbirtoklás útján szerezze meg a dolgon fennálló tulajdonjogot, feltéve, hogy az elbirtoklás feltételei egyébként fennállnak.⁸⁶ Ingó dolog tulajdonjogának elbirtoklásával ugyanakkor főszabályként megszűnnek harmadik személynek a dolgot terhelő olyan jogai, amelyek az elbirtokló birtokának megszerzése előtt keletkeztek, és amelyekre nézve az elbirtoklás ideje szintén eltelt. Kivételként mégsem szűnnek meg harmadik személynek ezen jogosultságai, ha az elbirtokló ezek fennállása tekintetében nem volt jóhiszemű.⁸⁷

Amint az a Ptk. szövegéből kiolvasható, az elbirtoklás legfőbb joghatása a tulajdonjog keletkezése az elbirtokló javára. Az elbirtoklás ugyanakkor nemcsak a tulajdonjog megszerzését eredményezi, hanem ezzel egyidejűleg a dolog felett harmadik személyek javára fennálló jogoktól való mentesség elbirtoklásához is vezet.

Ingatlanok esetén az ingatlan-nyilvántartás közhitelességéből kifolyólag az elbirtokló az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett, ott feltüntetett jogosultságok tekintetében nem hivatkozhat jóhiszeműsége.

Az elbirtoklás tárgya *forgalomképes* ingó és ingatlan dolog egyaránt lehet, és a szerzés főszabályként a dolog egészére vonatkozik. Kivételes jelleggel azonban a Ptk. ingatlan

⁸¹ BÉRCESI Zoltán – VÁRADI Gábor (1994): A tulajdonjogi jogviszony dinamikája. *JURA*, 1. évf. 2. sz. 27.

⁸² Az elbirtoklást helyüti tulajdonszerzési módként tárgyaljuk. Elbirtoklás útján ugyanakkor nemcsak az ingó vagy ingatlan dolog feletti tulajdonjog, hanem valamely telki szolgalmat is megszerezhető. Vessd össze: Ptk. 5:161. § (3) bek.

⁸³ Ptk. 5:175. § (1) bek.

⁸⁴ Ptk. 5:167. §.

⁸⁵ EBH2006. 1551., PK. 6.

⁸⁶ Ptk. 5:44. § (3) bek.

⁸⁷ Ptk. 5:44. § (2) bek.

esetén azt is lehetővé teszi, hogy az elbirtokló pusztán az ingatlan egy része felett szerezzen tulajdonjogot. Ez akkor lehetséges, ha az elbirtoklás feltételei csak a föld egy részére vonatkozóan állnak fenn, és a föld megosztható, vagyis az önálló ingatlan kialakításának feltételei fennállnak. Az említett feltételek konjunktívak; az ingatlan megoszthatósága hiányában a tulajdonjog elbirtokló általi megszerzése kizárt.⁸⁸

A Ptk. értelmében adott dolgon fennálló tulajdoni hányad elbirtoklására is van lehetőség az elbirtoklásra vonatkozó általános szabályok szerint.⁸⁹ Ilyenkor nem feltétel az ingatlan megoszthatóságára vonatkozó jogerős közigazgatási határozat,⁹⁰ azonban fokozott szigorúsággal kell vizsgálni az elbirtoklás törvényi feltételeinek fennállását, beleértve azt is, hogy az elbirtoklásra hivatkozó tulajdonostárs magatartása összeegyeztethető-e a Ptk.-nak a tulajdonostársak jogaira és a dologhoz fűződő törvényes érdekeire vonatkozó, 5:74. §-ában rögzített szabályával.⁹¹ A dolog tulajdoni hányadának elbirtoklására jellemzően tulajdonostársak viszonyában kerül sor. Kivételesen ugyanakkor a tulajdonostársakon kívüli személy is szerezhet tulajdoni illetőséget elbirtoklás útján, így például akkor, ha a tulajdoni hányad megvásárlására irányuló adásvételi szerződés érvénytelen, azonban e harmadik személy a szerződéskötést követően birtokba lépett.

2.4.2. Az elbirtoklás feltételei

A Ptk. szerint elbirtoklás útján megszerzi a dolog tulajdonjogát az a (természetes vagy jogi) személy,⁹² aki a dolgot ingatlan esetén tizenöt, ingó dolog esetén pedig tíz éven át sajátjaként szakadatlanul birtokolja.⁹³ A hivatkozott szakasz az elbirtoklás pozitív feltételeit határozza meg, amelyek később negatív feltételekkel is kiegészülnek.⁹⁴ Az új tulajdonjog keletkezésére (és ezzel egyidejűleg a korábbi tulajdonjog megszűnésére) abban az esetben kerül sor, ha valamennyi feltétel fennáll (konjunktív feltételek).

- a) Adott – ingó vagy ingatlan – dolog tulajdonjogának megszerzésére a *birtokosnak* akkor van lehetősége, ha a dolgot – a Ptk. által meghatározott, a későbbiekben részletesen ismertetett – feltételek egyidejű fennállása mellett *meghatározott időn* keresztül birtokolja. Ez az úgynevezett elbirtoklási idő, amely ingatlanok esetén 15, ingó dolgok esetén pedig 10 év.⁹⁵ Az előbbi – főszabálynak tekint-

⁸⁸ Ptk. 5:47. § (2) bek.

⁸⁹ Ptk. 5:44. § (4) bek.

⁹⁰ BH2011. 7.

⁹¹ PK 4.

⁹² A Ptk. nem tartalmaz szűkítő rendelkezést az elbirtokló személyére vonatkozóan, ennek megfelelően dolog tulajdonjogát elbirtoklás útján természetes személy vagy jogi személy (például az állam) egyaránt megszerzheti, feltéve, hogy utóbbi az adott dolog vonatkozásában szerzőképességgel rendelkezik. Vesd össze: BH1976. 444., BH1978. 423.

⁹³ Ptk. 5:44. § (1) bek.

⁹⁴ Vesd össze: Ptk. 5:47. § [Az elbirtoklás kizártsága].

⁹⁵ Ahogyan fentebb utaltunk rá, a Ptk. az elbirtoklást nemcsak a tulajdonjog megszerzésének, hanem a telki szolgalmat keletkezésének egyik módjaként is elismeri. Minthogy a telki szolgalmat az ingatlan mindenkori birtokosát jogosítja, és nem az ingatlan tulajdonosának személyéhez kötődik, a jogalkotó a telki szolgalmi jog elbirtoklással való megszerzését, valamint a szolgalmomentesség elbirtoklásának idejét is az ingatlan elbirtoklásának idejéhez igazította, vagyis 15 évben állapította meg.

hető – elbirtoklási idő alól kivételt képez az úgynevezett jogcímes elbirtoklás⁹⁶ esete, ahol a jogalkotó által alkalmazott „könnyített” feltételrendszerben a tulajdonjog megszerzésére megállapított elbirtoklási idő mindössze 5 év.

- b) Az elbirtoklás útján történő tulajdonszerzés további feltételei a dolgot birtokló személyhez kötődnek. A Ptk. szerint elvárás egyrészt, hogy a birtokos a dolgot annak fizikai valójában (*corpus*) sajátjaként birtokolja, vagyis egyrészt a dolgot sajátjának véli, a dolog tulajdonosának hiszi magát (jóhiszemű birtokos), vagy tisztában van ugyan azzal, hogy a dolog másé, azonban birtoklását véglegesnek tekinti, és ahhoz részéről a tulajdonszerzés szándéka (*animus*) kapcsolódik.⁹⁷ Noha a Ptk. alapvetően nem kívánja meg az elbirtokló tudatállapotának vizsgálatát, vagyis azt, hogy birtoklásában jóhiszemű-e vagy sem, *szubjektív elemként* mégis szükséges, hogy az elbirtokló alapos okkal vélje a dolgot sajátjának, vagy tekintse birtoklását véglegesnek. Ennek megfelelően nem beszélhetünk sajátként való birtoklásról, ha az elbirtokló tudatában van annak, hogy meghatározott jogcím alapján (például bérlőként, hasznélvezőként vagy szívésségi használóként) birtokol. Egészen addig, amíg az adott jogcím fennáll, az elbirtoklás nem kezdődik meg.⁹⁸ Hasonlóképpen nem lehet sajátkénti a birtoklás, ha a birtokos tudja, illetve tudnia kell, hogy birtoklása nem végleges, mert például a dolgot annak tulajdonosa bármikor visszakövetelheti. (Ez utóbbi feltétel, vagyis a birtoklás véglegessége tartalmát tekintve gyakorlatilag a jóhiszeműség követelményéhez hasonló természetű elvárást jelent.)⁹⁹ Nem érinti a sajátkénti birtoklást, ha az elbirtokló a birtoklást a teljes időszakban nem személyesen gyakorolja, hanem a dolog használatát harmadik személynek időlegesen átengedi (például a dolgot bérbe, használatba adja stb.)¹⁰⁰

Az elbirtokló birtoklásának sajátkéntisége túlmutat ugyanakkor azon, hogy azt pusztán tudatállapotként kezeljük. Ennek megfelelően önmagában a dolog használata nem vezethet elbirtokláshoz, ha nem társul hozzá olyan megnyilvánulás, amely a birtokos sajátjaként való birtoklását a külvilág felé (például harmadik személy vagy a hatóságok irányában) *objektív* módon kifejezné.¹⁰¹ Abban az esetben, ha a birtokos birtoklásának sajátkéntisége nem állapítható meg, úgy az elbirtoklás további feltételeinek vizsgálata már nem szükséges.¹⁰²

- c) A sajátkénti birtoklás mellett további feltétel, hogy az elbirtokló az adott dolgot szakadatlanul birtokolja. Megvalósul a szakadatlan birtoklás, ha azt nem szakítja meg valamely, a Ptk. által taxatív felsorolt tény vagy körülmény. A Ptk. értelmében megszakad az elbirtoklás, ha
- ca) a tulajdonos a dolog kiadása iránti követelését *bírósági úton érvényesíti*,
 - cb) a tulajdonos a dologgal kapcsolatban *tulajdonosi jogát gyakorolja*, vagy

⁹⁶ Ptk. 5:45. §.

⁹⁷ BH1979. 62., BDT2003. 889., BH2013. 119.

⁹⁸ BH1991. 232.

⁹⁹ Szőke Irén (2002): Az elbirtoklás, a használati jogok és a birtokvédelem bírói gyakorlatának elemzése és annak tanulságai. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 4. évf. 3. sz. 3–18.

¹⁰⁰ BDT2007. 1642.

¹⁰¹ BDT2015. 3313.

¹⁰² BDT2008. 1830.

cc) *a birtokos a birtokot akaratán kívül elveszti, és azt egy éven belül nem szerzi vissza, vagy egy éven belül nem kéri a bíróságnál, hogy a dolog újabb birtokosa a dolgot adja vissza.*¹⁰³

Az elbirtoklás megszakadása esetén a birtoklás addig eltelt ideje figyelmen kívül marad, és az elbirtoklási idő megszakadását okozó körülmény elmúltával újból kezdődik.¹⁰⁴

A szakadatlanlanság feltételének megvalósulása szempontjából lényegtelen, hogy az elbirtokló saját személyében birtokol, vagy birtoklását valamilyen jogcímen átengedi harmadik személynek.¹⁰⁵ Ez esetben ugyanis a harmadik személy mindössze albirtokos, aki a dolgot annak időleges birtokára jogosító jogviszony alapján tartja tényleges hatalmában,¹⁰⁶ vagyis a jogviszony (az annak alapjául szolgáló jogcím) megszűnésével a dolog visszaadására köteles. Ilyenkor a birtokos továbbra is birtokos marad, birtoklása ilyenkor közvetett.

Szintén nem szakítja meg az elbirtoklást az olyan esemény, amely az ingatlanl kapcsolatos jogok tekintetében jogszabály rendelkezése alapján eredményez változást. Az elbirtokló sajátjakénti birtoklásával szemben ugyanis kizárólag a tulajdonos saját – a tulajdonosnak (megbízottjának vagy képviselőjének) a tulajdonjog tárgyára vonatkozó – tevőlegesen kinyilvánított tulajdonosi rendelkezése alkalmas a tulajdonszerzésre vezető elbirtoklási folyamat megszakítására.¹⁰⁷

- d) Ahogyan fentebb említettük, a Ptk. által az elbirtoklás útján történő tulajdonszerzéshez megállapított [az a)–c) pontok alatt tárgyalt] pozitív feltételek mellett negatív jellegű feltételekről is beszélhetünk. Ez utóbbiak gyakorlatilag tilalmi körülmények, amelyek fennállása esetén az elbirtoklás bekövetkezése kizárt.

Ugyan a hatályos Ptk. értelmében a jóhiszeműség nem feltétele a dolog tulajdonjoga elbirtoklás útján történő megszerzésének, a birtokos rosszhiszeműsége, így például az, ha a dolog birtokához *bűncselekménnyel vagy egyébként erőszakos vagy alattomos úton* jutott hozzá, kizárja a birtokos tulajdonszerzését.¹⁰⁸ Ez azonban – ahogyan arra Menyhárd is rámutat – nem zárja ki azt, hogy az elbirtoklás többi feltételének fennállása esetén a dolgot bűncselekménnyel vagy más erőszakos vagy alattomos úton megszerző személy jogutódja a dolgon elbirtoklás útján tulajdonjogot szerezzen.¹⁰⁹

2.4.3. Az elbirtoklási idő számítása

Ahogyan fentebb jeleztük, a Ptk. által meghatározott elbirtoklási idő eltelt a tulajdonszerzés egyik – objektív jellegű – feltétele. Az elbirtoklási idő onnantól számítandó, amikortól az elbirtoklás Ptk. által meghatározott egyéb feltételei (így a birtoklás ténye,

¹⁰³ Ptk. 5:49. § (1) bek.

¹⁰⁴ Ptk. 5:49. § (2) bek.

¹⁰⁵ BDT2007. 1642.

¹⁰⁶ Ptk. 5:1. § (2) bek.

¹⁰⁷ BH2014. 12., BH1996. 420.

¹⁰⁸ Ptk. 5:47. § (1) bek.

¹⁰⁹ MENYHÁRD (2007): *i. m.* 244.

annak sajátkéntisége) beállnak. Az elbirtoklási idő szempontjából – ahogy erre korábban már szintén utaltunk – lényeges az idő folyamatossága, annak szakadatlansága, vagyis az, hogy ne álljon be olyan – a Ptk. által taxatívén meghatározott – tény vagy körülmény, amely az elbirtoklási időt megszakítja. Az elbirtoklási idő számításában azonban szintén változást idézhet elő az, ha a tulajdonos menthető okból nincs abban a helyzetben, hogy tulajdonosi jogait gyakorolhassa.¹¹⁰ Ilyen esetben az *elbirtoklási idő nyugvásáról* beszélünk, amelynek következményeként az elbirtoklás – az akadály megszűnésétől számított egy évig – akkor sem következik be, ha egyébként az elbirtoklási idő már eltelt, vagy abból egy évnél kevesebb volna hátra.¹¹¹

Az elbirtoklás nyugvásának jogintézménye alapvetően a tulajdonos helyzetére nézve bír kedvező hatással, hiszen a menthető akadály fennállása folytán az egyébként már bekövetkező elbirtoklás jogi hatása, vagyis a tulajdonjog megszerzése nem áll be, hanem az akadály megszűnésétől számított egyéves időtartam alatt a tulajdonos még élhet tulajdonosi jogaival, így például az elbirtoklóval szemben felléphet.

Az elbirtoklási idő számításakor sajátos esetként jelenik meg, amikor a birtokos személye megváltozik az elbirtoklási idő alatt, az elbirtoklásban (például öröklés, birtok átadása stb. folytán) jogutódlás következik be. Ilyenkor az új birtokos mint jogutód saját elbirtoklásának idejéhez hozzászámíthatja azt az időt, amely elődjének birtoklása idején már elbirtoklási időnek minősült.¹¹² Lényeges ugyanakkor, hogy az új tulajdonosnak az említett hozzászámításra csak akkor van lehetősége, ha a jogelő elbirtoklás útján még nem szerezte meg a dolog tulajdonjogát.¹¹³ Vizsgálandó továbbá az elbirtoklás Ptk. által rögzített többi feltétele is, így nem számítható hozzá a jogutód elbirtoklási idejéhez a jogelő elbirtoklási ideje, ha a jogelő birtoklása valamilyen okból kizárt volt. Szükséges visszautalni továbbá arra a fentebb említett esetre, amikor a birtokos a dolog használatát harmadik személynek időlegesen átengedi. Ilyenkor ugyanis a birtokos mint albirtokos joga az elbirtoklótól ered, abból származik, ennek megfelelően a birtoklás ideje is az elbirtokló mint főbirtokos elbirtoklási idejébe „számítandó be”.

Az elbirtoklás Ptk. által meghatározott feltételein túl további kritériuma az elbirtoklási idők egybeszámításának, hogy a jogelő és a jogutód birtoklása fizikálisan ugyanarra a dologra, ingatlan egy részének elbirtoklása esetén az ingatlanok ugyanarra a részére vonatkozzon.

2.4.4. A jogcímes elbirtoklás

A Ptk. a dolog tulajdonjogának elbirtoklás útján történő megszerzésére vonatkozó rendelkezések körében sajátos, privilegizált tényállásként szabályozza az ingatlanok vonatkozásában a jogcímes elbirtoklás esetkörét. A szerzőmód privilegizált jellegét az adja, hogy az ingatlanok esetén általános, 15 éves elbirtoklási idő helyett az elbirtokló mindössze 5 év elteltével tulajdonjogot szerezhet az ingatlan felett, ha a birtokos az ingatlan birtokát a tulajdonostól olyan *írásbeli szerződéssel* szerezte, amely alapján követelhetné tulajdonjogának

¹¹⁰ BDT2001. 474.

¹¹¹ Ptk. 5:48. §.

¹¹² Ptk. 5:46. §.

¹¹³ PK 6.

ingatlan-nyilvántartási bejegyzését, ha a szerződés az ehhez megkívánt alakszerűségi követelményeknek megfelelne, és a birtokos az ellenszolgáltatást teljesítette.¹¹⁴ A tulajdonjog megszerzésének alapjául tehát alapvetően egy írásbeli (jellemzően adásvételi) szerződés szolgálna, amely azonban a kötelező alakosság hiányában nem alkalmas arra, hogy az alapján a tulajdonjogot az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezzék. Ebben az esetben tehát az ingatlan tulajdonjogának átruházás útján történő megszerzésének Ptk. szerinti utolsó mozzanata, a tulajdonjog ingatlan-nyilvántartási bejegyzése marad el.¹¹⁵ A jogalkotó észelve az ennek következtében a vevő oldalán előálló méltánytalan helyzetet, „... kisegíti az egyébként érvényes szerződésen alapuló, de hiányos átruházási tényállást, és egyéb szerzőmóddal pótolja az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés elmaradása miatt meg nem valósult átruházást”.¹¹⁶

A Ptké. 47. §-a értelmében a Ptk. jogcímes elbirtoklásra vonatkozó rendelkezéseit a Ptk. hatálybalépésekor folyamatban levő elbirtoklásra is alkalmazni kell azzal, hogy amennyiben a jogcímes elbirtokláshoz szükséges elbirtoklási idő már eltelt, vagy abból egy évnél kevesebb van hátra, a birtokos az ingatlan tulajdonjogát a Ptk. hatálybalépését követő egy év elteltével szerzi meg.

2.5. Tulajdonszerzés terméken, terményen és szaporulaton

A termék, termény és szaporulat elsajátítása eredeti szerzőmód, amellyel olyan ingó dolgok tulajdonjoga szerezhető meg, amelyek eredetileg valamely gyümölcsöző dologhoz mint fődologhoz alkotórészi minőségben kapcsolódtak (*fructus pendens*), azonban az elválással (*separatio*) önálló dologgá (*fructus separatus*) váltak. A fődolog tulajdonosa a dolog elválasztásával – bármilyen egyéb további jogi aktus nélkül – tulajdonjogot szerez a gyümölcsökön. Más a helyzet viszont abban az esetben, ha a gyümölcsöző dologon a tulajdonostól eltérő harmadik személynek áll fenn valamely olyan jogosultsága, amely őt a gyümölcs, a termék, termény vagy szaporulat tulajdonba vételére jogosítja. Ez alapulhat akár dologi jogi jogosultságon (például hasznélvezeti jog), akár a fődolog tulajdonosával kötött kötelmi ügyleten (például hasznóbérleti szerződés). Ezekben az esetekben a harmadik személy szintén az elválással szerzi meg a dolog tulajdonjogát, feltéve, hogy azt korábban már nem szerezte meg.¹¹⁷

Létezik olyan eset is, amikor a tulajdonszerzés időpontja eltér a dolog fődologtól való elválásának időpontjától, vagyis az új dolog keletkezésétől. Ez a helyzet például olyankor, amikor az a gyümölcsöző dolog, amelyből a termék, termény vagy szaporulat származik, nincs a tulajdonba vételre jogosult személy birtokában. Ekkor a jogosult az elvált dolog feletti tulajdonjogot nem az elválással, hanem a dolog birtokbavételével szerzi meg.

Abban az esetben, ha a termék, termény vagy szaporulat tulajdonba vételére jogosító jog még azelőtt megszűnik, hogy azokon a jogosult tulajdonjogot szerezhetett volna (például a határozott időre kikötött hasznélvezeti jog gazdasági év közben szűnik meg), a termék, termény vagy szaporulat tulajdonjoga a tulajdonost (vagy az új jogosultat) illeti meg. A jogosult azonban – erre vonatkozó eltérő megállapodás hiányában – követelheti,

¹¹⁴ Ptk. 5:45. §.

¹¹⁵ Vesd össze: Ptk. 5:38. § (2) bek.

¹¹⁶ PUSZTAHELYI (2015): *i. m.* 306.

¹¹⁷ Ptk. 5:50. § (1) bek.

hogy a gyümölcsöző dolog tulajdonosa (vagy az új jogosult) a termékek, a termények, a szaporulat, továbbá a dolog gyümölcsöztetésére fordított munkája értékének arányában és máshonnan meg nem térülő költségei erejéig nyújtson számára megtérítést a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint.¹¹⁸

A Ptk. tehát a volt jogosult számára – jogának megszűnésére tekintettel – a termék, termény vagy szaporulat vonatkozásában nem keletkeztet tulajdonjogot, ehelyett a gyümölcsöző dolog tulajdonosa (vagy a dolgok felett tulajdonjogot szerző új jogosult) oldalán megtérítési kötelezettséget ír elő, amelyre a jogalap nélküli gazdagodás szabályait rendeli alkalmazni.

A terméken, terményen és szaporulaton az elválással – jóhiszeműsége esetén – tulajdonjogot szerez a dolog *jogcím nélküli birtokosa* is. Rosszhiszeművé válásával azonban annak időpontjától, illetve akkor, ha tőle a dolgot bíróság vagy jegyző előtt visszakövetelik, már nem szerezhet tulajdonjogot az elvált dolgok felett.¹¹⁹

Végezetül, a terményen kivételesen a szomszéd ingatlan tulajdonosa is tulajdonjogot szerezhet. Az ingatlan tulajdonosa ugyanis felszedheti (és megtarthatja) az ingatlanára a szomszédos ingatlanról áthullott terményt, ha a termény beszedését a növény tulajdonosa elmulasztotta.¹²⁰

2.6. A növedék

Növedéknek nevezzük tágabb értelemben a tulajdon gyarapodásának valamennyi olyan sajátos módját, amelynek során egy dolog egy másiknak az alkotórészévé válik.¹²¹ A tágabb értelmű megközelítés szerint az adott dolog tulajdonjoga – függetlenül annak jellegétől (ingó vagy ingatlan) – egyaránt megszerezhető. Kolosváry megkülönböztette az ingó dolog növedékét (alkotórészévé, mellékdologgá válását) az ingatlan növedékétől, amely tovább bontható annak ingó vagy ingatlan jellege szerint. [Kolosváry az előbbi csoportba sorolta a későbbiekben általunk önálló szerzőmódoikként tárgyalandó beépítést és a ráépítést, valamint a bevetést és beültetést, míg az ingatlannövedék körébe tartozónak tekintette a szigetképződést (*insula in flumine nata*), az elhagyott folyómeder (*alveus derelictus*) és a kiszáradt tó medrének megszerzését, valamint a természetes iszapolást (*alluvio*), sodorványt (*avulsio*) és a mocsarat.]¹²²

Szűkebb értelemben – és a kifejezést maga a Ptk. így használja – a növedék az *utóbb a föld alkotórészévé váló dolgok feletti tulajdonjog megszerzését* jelenti.¹²³ Ezt a sajátos alkotórészt nevezzük növedéknek (*accessio*), amelynek tulajdonjogát a föld tulajdonosa *ipso iure* megszerzi, szerzése eredeti jellegű. A növedék létrejöhet természetes úton (például

¹¹⁸ Ptk. 5:50. § (2) bek.

¹¹⁹ Ptk. 5:50. § (3) bek.

¹²⁰ 2013. évi CLXXIV. törvény a szomszédjogok és a tulajdonjog korlátainak különös szabályairól 3. § (1) bek.

¹²¹ MENYHÁRD (2007): *i. m.* 232., BÉRCESI-VÁRADI (1994): *i. m.* 36. Kolosváry hasonlóképpen határozza meg a növedék fogalmát, azt viszont – elismerve a tulajdonjogszerzési jelleg előtérbe kerülését – a tulajdonjog módosulásának eseteként fogta fel. Lásd: KOLOSVÁRY Bálint (1942c): A tulajdonjog módosulása és megszűnése.

In SZLADITS Károly szerk: *Magyar Magánjog. V. kötet Dologi jog*. Budapest, Grill. 276.

¹²² KOLOSVÁRY (1942c): *i. m.* 277–281.

¹²³ Ptk. 5:51. §.

növényzet) vagy mesterségesen, a föld tulajdonosának tevékenysége (például növényzet telepítése, építkezés stb.) eredményeként.

A növedékre vonatkozóan külön rendelkezést tartalmaz a *vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. törvény*, amely szerint a természetes úton létrejött – a meder részét már nem képező – *feliszapolódáson (parti növedék)* csak a parti ingatlan *tulajdonosa* szerezhet tulajdont.¹²⁴ A parti növedék a parti ingatlan alkotórészévé válik, vagyis a tulajdonszerzés feltétele, hogy a leendő tulajdonos előzetesen megszerezze a földolognak tekintett parti ingatlan tulajdonjogát.¹²⁵

Ahogy az előző, a 2.5. pont alatt tárgyalt szerzőismód esetén, úgy a növedéknél is előállhat olyan helyzet, amikor a dolog valamely jogviszony alapján a tulajdonostól eltérő személyt illet meg. Ilyenkor a tulajdonjogot ez a harmadik személy szerzi meg a növedék felett.

2.7. Tulajdonszerzés gazdátlan javakon

A gazdátlan javak elsajátítása (régiesen foglalás, *occupatio*) eredeti tulajdonszerzési mód, amellyel *kizárólag ingó dolog tulajdonjoga szerezhető meg*, amennyiben az gazdátlan (uratlan), annak nincs tulajdonosa. A Ptk. értelmében az ingó dolog akkor tekintendő gazdátlannak, ha az korábban még senkinek sem állt a tulajdonában (eleve gazdátlan), vagy amelynek birtoklásával a tulajdonos a tulajdonról való lemondás szándékával (*derelectio*) felhagyott, vagyis a dolog *már nincs* senkinek a tulajdonában, gazdátlanná vált. Ahogy fentebb jeleztük, ez a szerzőismód csak ingó dologra vonatkozhat. Ennek oka, hogy a Ptk. vonatkozó rendelkezése szerint ingatlan tulajdonjogával felhagyni nem lehet,¹²⁶ vagyis az soha nem válhat gazdátlanná.

A gazdátlan javak körébe sorolhatók jellemzően a vadon termő gyümölcsök, gyógynövények, gombák stb. Nem tartozik azonban a gazdátlan javak körébe az a háziállat, amely elköborolt. Szintén nem tekintendők gazdátlannak a szabadon élő vadak, valamint a folyóvizekben és természetes tavakban élő halak és más hasznos víziállatok (például rák), minthogy ezek az állam tulajdonában vannak. Ezen állatok tulajdonjogának megszerzése a puszta birtokbavétellel nem, hanem csak a Ptk. által külön nevesített, a későbbiekben részletesen is ismertetendő szerzőismód útján valósulhat meg.

A bírói gyakorlat a szemeteskonténerben talált, értékkel bíró dolgot is gazdátlannak tekinti, minthogy a konténerbe való kihelyezéssel az eredeti tulajdonos tulajdonjogáról lemondott, azzal felhagyott.¹²⁷

A gazdátlan ingó dolog tulajdonjogát megszerzi az, aki a dolgot *tulajdonszerzés szándékával* veszi birtokba.¹²⁸ A tulajdonszerzés tehát *a dolog puszta birtokbavételével* végbemegy. Az alanyi kör vonatkozásában a Ptk. megszorító rendelkezést nem tartalmaz, a gazdátlan dolgon *bárki* tulajdonjogot szerezhet.

¹²⁴ 1995. évi LVII. törvény a vízgazdálkodásról 6. § (7) bek.

¹²⁵ BH2017. 118. I.

¹²⁶ Ptk. 5:30. § (2) bek.

¹²⁷ BH2007. 113.

¹²⁸ Ptk. 5:52. § (1) bek.

A szerzősmódhoz kapcsolódóan különösen lényeges a tulajdonról való lemondás szándékának vizsgálata. Ez teszi ugyanis lehetővé a gazdátlan javak elsajátítása és egy másik szerzősmód, a találás közötti elhatárolást. Abban az esetben ugyanis, ha a dolog a tulajdonos birtokából *akaratan kívül* került ki, a dolgot a tulajdonos elhagyta (elvesztette), magartartásához nem társul a tulajdonjogáról való lemondás szándéka, így a dolog nem válik gazdátlanná, és azon pusztán birtokbavétellel tulajdonjogot szerezni nem lehet.

A gazdátlan javak elsajátításának sajátos esetét képezi a *kirepült méhrajon* történő tulajdonszerzés, amelyet nem a Ptk., hanem a korábban már említett, a szomszédjogok és a tulajdonjog korlátainak különös szabályairól szóló 2013. évi CLXXIV. törvény (Tktv.) rögzít. Ennek értelmében abban az esetben, ha a kirepült méhrajt annak tulajdonosa két napon belül nem fogja be, azon birtokbavétellel bárki tulajdonjogot szerezhet.¹²⁹ A méhrajnak, mint dologösszességnek¹³⁰ tehát van tulajdonosa, azonban kirepülése esetén két nap elteltével – a tulajdonos mulasztása folytán – gazdátlanná válik. A polgári jog a méhrajt *dologösszességként* kezeli, vagyis annak gazdátlanná válása esetén az a személy, aki azt birtokba veszi, nem a méhraj egyes egyedein, hanem a méhrajon szerez tulajdonjogot.

2.8. Vadak és halak tulajdonjogának megszerzése

Ahogy arra korábban már utaltunk, a vadak, a folyóvizekben és a természetes tavakban élő halak, valamint más hasznos víziállatok az állam tulajdonában vannak,¹³¹ nem tekinthetők tehát gazdátlannak. Ezen állatok tulajdonjoga megszerzésére vonatkozó rendelkezéseket alapvetően a Ptk. rögzíti, amelyhez azonban külön jogszabályok, így a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a *vadásatról szóló 1996. évi LV. törvény (Vtv.)* és a *halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló 2013. évi CII. törvény (Hhtv.)* további kiegészítő szabályokat fűznek.

A vad tulajdonjogának megszerzése attól függ, hogy annak elejtésére, elfogására vagy elhullására vadászterületen vagy azon kívül került sor. A Ptk. úgy rendelkezik, hogy *a vadászterületen elejtett, elfogott vagy elhullott vad* (ideértve annak tróféáját is) annak a *vadászatra jogosultnak a tulajdonába kerül, akinek a vadászterületén az elejtés, elfogás vagy elhullás történt*, feltéve, hogy a vadászati jogosultsága erre a vadra kiterjedt. Ilyen jogosultság hiányában a vadon az a más vadászterületen vadászatra jogosult szerez tulajdonjogot, akinek területéről a vad kiváltott, ha az elejtett, elfogott vagy elhullott vadra ez a személy jogosult volt vadászni.¹³²

A Vtv. a Ptk. hivatkozott, a vad tulajdonjogának megszerzésére vonatkozó rendelkezését kiegészítendő rögzíti, hogy nemcsak a vadászterületen elejtett, elfogott vad (és annak tróféája), hanem a *hullott agancs, a szárnyas vad jogszerűen gyűjtött tojása és az elhullott vad teteme* is a jogosult tulajdonába kerül. A más vadászterületről átváltott sebzett vad

¹²⁹ Tktv. 2. § (3) bek.

¹³⁰ Navratyil Zoltán felhívja a figyelmet arra, hogy a méhraj mint gazdátlan jószág dologi jogi értelemben dologösszességnek tekintendő, vagyis a szerzősmód nem az egyes méhegyedek, hanem a méhraj tulajdonjogának megszerzésére vonatkozik. NAVRATYIL Zoltán (2009): Kirepült méhraj és polgári jog. *Iustum Aequum Salutare*, 5. évf. 2. sz. 188.

¹³¹ Ptk. 5:53. § (1) bek.; Vtv. 9. § (1) bek.

¹³² Ptk. 5:53. § (2) bek.

a sebzés helye szerinti vadászatra jogosult tulajdonába kerül, ha – a vadászatra jogosult előzetes tájékoztatásával – utánkeresés során ejtik el, vagy elhullottan fellelik.¹³³ A *nem vadászterületen* elhullott vad teteme (valamint a hullatott agancs) szintén annak a vadászatra jogosultnak a tulajdonába kerül, amelyiknek a vadászterületéről a vad odakerült.¹³⁴ A Vtv. kétség esetére a vadászatra jogosult személyére vonatkozóan vélelmet állít fel, és kimondja, hogy ilyen esetben a tulajdonosnak a fellelés helye szerinti legközelebbi vadászterület vadászatra jogosultját kell tekinteni.¹³⁵

A vadak tulajdonjogának megszerzése kapcsán feltétlenül tisztázni szükséges, kit kell vadászatra jogosultnak tekinteni. A vadászatra jogosult személye elválaszthatatlan a *vadászati jogtól* mint a földtulajdon elválaszthatatlan részét képező, (több jogosultságot és kötelezettséget komplex módon magában foglaló) *vagyoni értékű jogtól*,¹³⁶ amely a vadászterületnek minősülő terület tulajdonosát illeti meg. Abban az esetben, ha a vadászterületnek vízfelület is részét képezi, a vadászati jog a meder tulajdonjogának elválaszthatatlan része.¹³⁷

„A vadászati jog jogok és kötelezettségek gyűjtőfogalma, [...] a vadászterületnek minősülő ingatlan tulajdonosát a törvény alapján megillető jogok és őt terhelő kötelezettségek foglalata, mely a jogosultsági oldalról tekintve a tulajdonost megillető használati, hasznosítási lehetőséghez áll közel, s különösebb elméleti aggályok nélkül a tulajdonosi részjogosítványok közé sorolható.”¹³⁸ Tartalmát a Vtv. pontosan meghatározza, így abba beletartozónak kell tekinteni

- a) a vad, valamint élőhelyének védelmével,
- b) a vadgazdálkodással kapcsolatos,
- c) a vadászterületen szabadon élő, valamint a Vtv. által meghatározottak szerint zárt téri tartás keretében tartott vadnak az arra jogosult által történő elejtésére, elfogására, illetőleg a hullatott agancs, valamint
- d) a vadászható szárnyas vad tojásának gyűjtésére, továbbá az elhullott vad tetemének e törvény szerinti elsajátítására való jogok és kötelezettségek összességét.¹³⁹

Attól függően, hogy az adott vadászterület egyetlen (természetes vagy jogi) személy (például magyar állam) vagy több személy tulajdonában van, különbséget tehetünk *önálló* és *társult vadászati jog* között. Előbbi esetben a vadászterület tulajdonosát kell a vadászati jog jogosultjának tekinteni, míg utóbbi esetben, azaz társult vadászati jog esetén a vadászati jog a vadászterület tulajdonosait közösen (tulajdonosi közösség) illeti meg.¹⁴⁰ Ilyenkor a vadászterület tulajdonosainak egymás közötti viszonyaira a Ptk. közös tulajdonra vonatkozó rendelkezéseit (5:73–84. §) a Vtv.-ben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

A vadakhoz hasonlóan a Magyarország halgazdálkodási vízterületein (vízfolyás vagy állóvíz) élő halállomány – a Hhtv. eltérő rendelkezése hiányában – szintén az állam

¹³³ Vtv. 9. § (2) bek.

¹³⁴ Vtv. 9. § (3) bek.

¹³⁵ Uo.

¹³⁶ A vadászati jogról lásd részletesen: LESZKOVEN László (2012): A vadászati jog, mint vagyoni értékű jog – polgári jogi megközelítésben. In PUSZTAHELYI Réka szerk.: *A vadászat aktuális jogkérdései*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 57–65.

¹³⁷ Vtv. 3. §.

¹³⁸ LESZKOVEN (2012): *i. m.* 64–65.

¹³⁹ Vtv. 2. § (1) bek.

¹⁴⁰ Vtv. 4. § (1) bek.

tulajdonát képezi. A halak és más hasznos víziállatok tulajdonjogát azok *jogszerű kifogásával* a halászati jog gyakorlására jogosult szerzi meg,¹⁴¹ illetőleg azok elhullásával kerülnek a halgazdálkodásra jogosult tulajdonába.¹⁴²

A Ptk. és a Hhtv. által használt terminológiában eltérés mutatkozik: a Ptk. még a halászatra és horgászatra vonatkozó korábbi jogszabály¹⁴³ által meghatározott halászati jog kifejezést vette át, azonban az Hhtv. már a halgazdálkodási jog kifejezést használja. A terminológiai kollízió feloldása érdekében a Hhtv. egyúttal kimondja, hogy hatálybalépését követően a korábbi törvény alapján szerzett halászati jog, valamint társult halászati jog jogosultja a halgazdálkodási jog jogosultjává válik.¹⁴⁴

A halgazdálkodási jog *vagyoni értékű jog*, amely a jogosultat (főszabályként az államot, kivételesen az önkormányzatot)¹⁴⁵ a halgazdálkodási vízterületen elsősorban horgászati célú halgazdálkodásra, a hal jogszerű kifogására jogosítja. A hal jogszerű kifogására azonban nemcsak a halgazdálkodási jog jogosultja, hanem az általa feljogosított, halfogásra jogosító okmányokkal rendelkező más személy (feljogosított személy) jogosult. A halgazdálkodási jog Hhtv. szerinti átengedése¹⁴⁶ (haszonbérbe vagy vagyonkezelésbe adása) esetén a haszonbérelő vagy a vagyonkezelő, haszonbérbe vagy vagyonkezelésbe adásra irányuló érvényes szerződés hiányában az állam, földtulajdonosi haszonbérletben álló halgazdálkodási jog alhaszonbérbe adása esetén az alhaszonbérelő, kijelölés útján történő haszonbérletben álló halgazdálkodási jog alhaszonbérbe adása esetén pedig az alhaszonbérelő lesz a halgazdálkodási jog jogosultja.¹⁴⁷

Abban az esetben, ha a hal jogszerű kifogását nem a halászati jog eredeti jogosultja, hanem általa – a fenti jogviszonyok alapján – feljogosított más személy végzi, a tulajdonszerzéséhez a hal jogszerű kifogásán túl a kifogás tényének fogási naplóban való rögzítése is szükséges.¹⁴⁸ Abban az esetben, ha a hal (vagy más hasznos víziállat) kifogására *jogosulatlanul* került sor, és az élve már nem helyezhető vissza a vízbe, annak tulajdonjogát a halgazdálkodásra jogosult szerzi meg.¹⁴⁹

2.9. A találás

2.9.1. A találás fogalma, jellege, feltételei

A találás eredeti szerzőmód, amellyel – meghatározott feltételek egyidejű fennállása esetén – ingó dolog tulajdonjoga szerezhető meg. Ha valaki feltehetően más tulajdonában álló, *elveszett dolgot* talál, és azt *birtokba veszi*, megszerzi annak tulajdonjogát, ha arra igényt tart feltéve, hogy

¹⁴¹ Ptk. 5:53. § (3) bek.

¹⁴² Hhtv. 6. § (1) bek.

¹⁴³ 1997. évi XLI. törvény a halászatról és a horgászatról.

¹⁴⁴ Hhtv. 74. § (2) bek.

¹⁴⁵ Hhtv. 22. § (1) bek.

¹⁴⁶ Hhtv. 24–32. §.

¹⁴⁷ Hhtv. 22. § (3) bek.

¹⁴⁸ Hhtv. 6. § (2) bek.

¹⁴⁹ Hhtv. 6. § (3) bek.

- a) megtett mindent annak érdekében, hogy a dolgot a tulajdonos visszakaphassa, és
- b) a dolog tulajdonosa vagy az annak átvételére jogosult más személy a találástól számított egy éven belül (élő állat esetén három hónapon belül) a dologért nem jelentkezik.¹⁵⁰

A találás útján történő tulajdonszerzés hasonlóságot mutat a gazdátlan javak elsajátításával, amennyiben mindkét esetben birtokbavétel történik. Lényeges különbség viszont, hogy amíg utóbbi esetben a dolog gazdátlan, vagyis nincs tulajdonosa, és ennek megfelelően a birtokba vétellel a tulajdonszerzés azonnal végbemegy, addig találás esetén a dolognak van tulajdonosa, azonban a tulajdonos személye nem ismert. Maga a pusztai birtokbavétel tehát ez esetben nem keletkeztet automatikusan tulajdonjogot, hanem a jogszerzésre később – az említett feltételek teljesülése esetén – van lehetőség. Amennyiben tehát a tulajdonos a dolgot elhagyta, azonban ahhoz nem társult az elhagyás szándéka (vagyis tulajdonjogával nem kívánt felhagyni), a dologon tulajdonjog a pusztai birtokbavétellel nem, legfeljebb a találás szabályai szerint meghatározott idő elteltével szerezhető. (A tulajdonszerzés lehetőségének biztosítása azt a célt szolgálja, hogy adott dolog vonatkozásában a tulajdonos kiléte hosszabb ideig ne legyen bizonytalan.)

Találás esetén feltétel, hogy a találó megtegyen mindent annak érdekében, hogy a tulajdonos dolgot visszakaphassa. Kérdés viszont, mit kell pontosan érteni a Ptk. által használt „mindent megtenni” fordulat alatt.

A Ptk. miniszteri indokolása szerint a találó akkor tesz meg mindent annak érdekében, hogy a dolgot a tulajdonosa, elvesztője vagy az átvételre jogosult más személy visszakaphassa, ha a találásról ezeket a személyeket *haladéktalanul értesíti*, vagy pedig *a találást a tulajdonos, az elvesztő vagy átvételre jogosult személyének megállapítása szempontjából lényeges és általa ismert körülmények közlésével a hatóságnak az előírt módon bejelenti*. A tulajdonjog találás útján történő megszerzésének további feltétele, hogy a találástól számítva egy év telt el eredménytelenül a tulajdonos felkutatása szempontjából.

A találással való tulajdonszerzés Ptk.-ban meghatározott feltételeinek hiányában a találó csak elbirtoklással vagy a gazdátlan javak elsajátítása alapján szerezhet tulajdonjogot, ez utóbbi esetben egyúttal bizonyítva, hogy a dolog tulajdonosa a dolog tulajdonjogával (szándékkoltan) felhagyott.

Abban az esetben, ha a dolgot többen közösen találják meg, a *találótársakat* a találó *jogai együttesen, egymás között egyenlő arányban* illetik meg, és *kötelességei egyetemlegesen* terhelik.¹⁵¹ A Ptk. értelmében azt a személyt is találótársnak kell tekinteni, aki a dolgot elsőként felfedezte, és annak birtokbavételére törekedett, azonban végül más vette előbb birtokba a dolgot.

A Ptk. szerint a találásra vonatkozó általános rendelkezések szerint lehet tulajdonjogot szerezni a pénzen mint renahagyó dologon is.¹⁵²

¹⁵⁰ Ptk. 5:54. § (1) bek.

¹⁵¹ Ptk. 5:54. § (3) bek.

¹⁵² BH2003. 38.

2.9.2. Eljárás találás esetén

A Ptk. a találásra vonatkozó rendelkezések között nemcsak a tulajdonjog megszerzésének a lehetőségét és annak feltételeit rögzíti, hanem a találás után követendő eljárás szabályait is megállapítja.

Minthogy a találó legfőbb kötelezettsége, hogy a talált dolog tulajdonosát felkutassa, a találástól számított *nyolc napon belül* köteles a dolgot annak elvesztőjének, tulajdonosának vagy a dolog átvételére jogosult más személynek átadni. (Nyilvánvalóan erre csak abban az esetben van lehetősége, ha az említett személyeket ismeri, tudatában van annak, hogy az általa talált dolog kihez tartozik.) Amennyiben a találó az említett személyek egyikét sem ismeri, a dolgot *nyolc napon belül* a találás helye szerint *illetékes jegyzőnek* köteles átadni. Az átadás időpontjában a találó egyúttal nyilatkozni is köteles arra nézve, hogy a dolog tulajdonosa felkutatásának sikertelensége esetén igényt tart-e a dolog tulajdonjogára. A találó ezen igényének bejelentéséről a jegyző igazolást állít ki.¹⁵³

Abban az esetben, ha a találó a talált dolgot a Ptk. által meghatározott határidőn belül a fentebb említett személyek valamelyikének nem adja át, úgy magatartása a jogtalan elcsátítás Btk.-ban meghatározott törvényi tényállása szerint minősíthető.¹⁵⁴

A talált dolog jegyző részére történő átadásának kötelezettsége bizonyos dolgok esetén – azok speciális jellegére tekintettel – nem érvényesül. Így például lőfegyver, lőszer, robbanóanyag vagy a közbiztonságra veszélyes egyéb dolog találásakor azt nem a jegyzőnek, hanem a *rendőrségnek* kell átadni. Ezeket a dolgokat tulajdonjogot szerezni találás útján nem lehet, minthogy az ilyen dolgok feletti tulajdonszerzés közjogi korlátozás alá esik.¹⁵⁵ Sajátos szabályok vonatkoznak a találásra akkor is, ha a találó rendőr. Ilyenkor a rendőr az elhagyott dolgot – a robbanó-, sugárzó, radioaktív, nukleáris vagy mérgező anyag kivételével – lehetőleg tanúk jelenlétében átvizsgálja, és azt jelentés kíséretében továbbítja a találás helye szerint illetékes önkormányzat jegyzőjéhez.¹⁵⁶ Adott esetben a rendőr a más személy által talált dolog átvételére is jogosult, illetve köteles. Kötelezettsége fennáll a lőfegyver, gáz- és riasztófegyver, légfegyver, lőszer, pirotechnikai termék, kábítószer, pszichotrop anyag, közbiztonságra különösen veszélyes eszköz, okmány és hatósági jelzés (például rendszám-tábla) esetén, míg egyéb talált dolgot csak akkor köteles átvenni, ha annak a találó által a jegyzőhöz történő beszolgáltatása valamilyen oknál fogva nem lehetséges. A talált dolog átvételéről a rendőr elismervényt köteles adni, és a dolgot – bizonyos kivételektől eltekintve – haladéktalanul továbbítani köteles a jegyzőhöz.¹⁵⁷

Robbanó-, sugárzó, radioaktív, nukleáris vagy mérgező anyag találása esetén, illetve akkor, ha a rendőrnek ilyen anyag találásáról tesznek bejelentést (például világháborús bomba), vagy ilyen anyag találása jut tudomására, valamint ha a körülmények alapján feltehető, hogy a talált csomag ilyen anyagot vagy robbanószerkezetet tartalmaz, a rendőr a találás helyére megy, és *intézkedik az élet- és vagyonbiztonság megóvása érdekében*.¹⁵⁸ A találásról

¹⁵³ Ptk. 5:55. § (1)–(2) bek.

¹⁵⁴ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 378. §.

¹⁵⁵ A tulajdonjog közjogi korlátozásával a jelen kötet Első részének *A tulajdonjog korlátai* című VI. fejezetében foglalkozunk részletesen.

¹⁵⁶ 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról 20. § (1) bek.

¹⁵⁷ 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról 20. § (2) és (4) bek.

¹⁵⁸ 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról 21. § (1) bek.

együttal jelentést tesz a rendőrség ügyeletesének, aki – a szolgálati út betartásával – haladéktalanul értesíti az adott dolog jellegétől függően illetékes szerv (például Készenléti Rendőrség, Terrorelhárítási Központ, ORFK Főügyelete, Magyar Honvédség Tűzszerezés Ügyelete) ügyeletét.¹⁵⁹ Más dolgok (például állati tetem, államhatáron átköborolt háziállat, államhatáron átkerült tárgy) rendőr általi találására a vonatkozó jogszabály szintén meghatározott eljárási rendet határoz meg.¹⁶⁰

Azt követően, hogy a talált dolgot a találó a jegyzőnek átadta, a dolog sorsa annak függvényében alakul, hogy az átadott dolog átvételére jogosult személye megállapítható-e vagy sem. Amennyiben igen, úgy a jegyző a dolgot *késedelem nélkül átadja* a jogosultnak. Ha viszont az átvételre jogosult személye nem állapítható meg, úgy a jegyző a dolgot annak átadásától számított *három hónapon át megőrzi*. Olyan esetben, ha a talált dolog nem tartható el vagy nem őrizhető meg, a jegyző a dolog értékesítéséről késedelem nélkül gondoskodik.¹⁶¹ Nem tartható el például a romlandó dolog, míg a nem megőrizhető dolgok körébe sorolható a lőfegyver, robbanószer, kábítószer vagy ezekhez hasonló egyéb anyag. Ezek megőrizhetősége nem fizikai tényezőn (romlékonyság, eltarthatóság) alapszik, hanem azt a jogi szabályozás írja elő. Erre tekintettel természetesen nem kerülhet sor az ilyen dolgok értékesítésére, hanem azt az őrzésre köteles (jegyző, hivatal, vállalat) – a fentebb már említett szabályokkal összhangban – a rendőrség részére köteles átadni.

Amennyiben a jogosult a dolog jegyző általi őrzésének ideje alatt jelentkezik, úgy a jegyző részére köteles a dolgot kiadni, míg nem jelentkezése (az időtartam eredménytelen eltelte) esetén a dolog további sorsát a találónak a dolog átadásakor tett nyilatkozata alakítja. Ha a találó a dolog jegyzőnek történő átadásakor úgy nyilatkozott, hogy a dolog tulajdonjogára igényt tart, a jegyző *a három hónap elteltével kiadja* neki a dolgot. A találó nyilatkozatának nemlegessége esetén a jegyző a talált dolgot – a közigazgatási végrehajtás keretében lefoglalt vagy zár alá vett vagyontárgyak értékesítésére vonatkozó rendelkezések szerint¹⁶² – *értékesíti*.¹⁶³ Azzal, hogy a jegyző a találónak átadja a dolgot, a találó a dolog tulajdonjogát még nem szerzi meg, minthogy ahhoz a Ptk. 5:54. § (1) bekezdésben rögzített objektív feltételnek is teljesülnie kell, vagyis a találástól számított egyéves (élő állat esetén három hónapos) időtartamnak is el kell telnie. A talált dolog tulajdonosa, elvesztője vagy az átvételre jogosult más személy ugyanis ez alatt az idő alatt még jelentkezhet, és a dolog tulajdonjoga csak ennek hiányában, vagyis a meghatározott idő eredménytelen elteltevel száll át a találóra.

Abban az esetben, ha a találó a dolog tulajdonjogát nem kívánja megszerezni, és az említett egyéves (élő állat esetén három hónapos) időtartam is eredménytelenül telt el, úgy a dolog tulajdonjoga (vagy a dolog értékesítése esetén az abból befolyt vételár) az államot illeti.¹⁶⁴ Előállhat olyan helyzet is, hogy a dolog tulajdonosa olyan időben jelentkezik, amikor a dolog értékesítésére – a dolog el nem tarthatósága vagy meg nem őrizhetősége folytán – már sor került. Ilyenkor a tulajdonos a dolog kiadására vonatkozó igény érvényesítése

¹⁵⁹ 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról 21. § (2)–(3) bek.

¹⁶⁰ 30/2011. (IX. 22.) BM rendelet a rendőrség szolgálati szabályzatáról 22–23. §.

¹⁶¹ Ptk. 5:60. §.

¹⁶² 2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról (Ákr.) 110. §; 1994. évi LIII. törvény a bírósági végrehajtásról (Vht.).

¹⁶³ Ptk. 5:58. § (2) bek.

¹⁶⁴ Ptk. 5:63. §.

helyett a dolog értékesítéséből befolyt összeg (mint a dolog helyébe lépő érték) követelésére jogosult. A dolog tulajdonosának a dolog tulajdonjogára vagy az értékesítés során befolyt összegre vonatkozó igénye elvész azonban, ha a találástól számított egy éven belül nem jelentkezik.¹⁶⁵

A találás esetén követendő eljárás sajátos módon alakul abban az esetben is, ha a találó a dolgot adott helyen, így a *közönség számára nyitva álló épületben vagy helyiségben*, illetve *közforgalmú közlekedési és szállítási vállalat szállítóeszközén* találja meg. Az említett helyszíneken történő találás esetén ugyanis a találó a talált dolgot nem az illetékes jegyzőnél adja le, hanem azt *az üzemeltető alkalmazottjának* (például vonaton kalauz) *köteles* késedelem nélkül *átadni*.¹⁶⁶ További eltérés, hogy az ilyen helyeken talált *dolog tulajdonjogára a találó nem tarthat igényt*.

A dolognak az üzemeltető alkalmazottja részére történő átadását követően az eljárás az általános szabályokhoz hasonló. Abban az esetben ugyanis, ha a talált dolog átvételére jogosult személye megállapítható, az üzemeltető őt értesíti, és – jelentkezése esetén – részére a dolgot késedelem nélkül átadja. Ha az átvételre jogosult személy nem állapítható meg, az üzemeltető a dolgot *az átadástól számított három hónapon át megőrzi*. Ha viszont az üzemeltetőnek nincs lehetősége a dolog megőrzésére, azt az átadástól számított nyolc napon belül a jegyzőnek adja át megőrzés végett. Ha a megőrzés ideje alatt a jogosult a dologért nem jelentkezik, úgy azt az üzemeltető vagy a jegyző értékesíti.¹⁶⁷ Abban az esetben, ha a dolog nem tartható el vagy nem őrizhető meg, a hivatal vagy a vállalat a dolog értékesítéséről késedelem nélkül gondoskodik.

2.9.3. A találót megillető jogok és kötelezettségek. A tulajdonos jogai

A találáshoz mint tulajdonszerzési módhoz kapcsolódóan a Ptk. a találót és a dolog tulajdonosát megillető jogokról és terhelő kötelezettségekről egyaránt részletesen rendelkezik. Ezek időben két szakaszra bontva, egyrészt a dolog találásától annak a találó részére történő átadásáig terjedő, másrészt a talált dolog találó részére történő átadásától a tulajdonjog megszerzéséig terjedő időszakban vizsgálandók.

A dolog megtalálása és a dolog találó részére történő átadása közötti időszakban a találó legfőbb kötelezettsége a talált dolog jegyzőnek (közönség számára nyitva álló helyiségben történő találás esetén az üzemeltető alkalmazottjának) határidőben történő *átadása*. (Ennek elmulasztásával – ahogyan arra korábban már utaltunk – a találó bűncselekményt valósíthat meg, amihez ennek folytán büntetőjogi következmények kapcsolódhatnak.)

A Ptk. a találó jogait és kötelezettségeit a talált dolog neki való átadásától a tulajdonjog megszerzéséig terjedő időszakra vonatkozóan jóval részletesebben rendezi. A találó a neki kiadott dolgot *állagának sérelme nélkül használhatja*. Minthogy azonban – ahogyan arra fentebb már szintén utaltunk – a találó a dolog átvételével a tulajdonjogot még nem szerzi meg, így a tulajdonjog legerősebb részjogosítványával, a rendelkezési joggal sem élhet:

¹⁶⁵ Ptk. 5:61. §.

¹⁶⁶ Ptk. 5:59. § (1) bek.

¹⁶⁷ Ptk. 5:59. § (3)–(4) bek.

a Ptk. szerint a dolgot nem idegenítheti el, nem terhelheti meg, és annak használatát sem engedheti át másnak.¹⁶⁸

Arra tekintettel, hogy a Ptk. által meghatározott egyéves (élő állat esetén három hónapos) kötelező várakozási idő célja az, hogy a tulajdonos elvesztett dolgát visszakaphassa, abban az esetben, ha a *tulajdonos* a dolgáért még a fenti (jogvesztő) *határidőn belül jelentkezik, a dolgot* részére *ki kell adni*, amennyiben pedig már megtörtént annak értékesítése, úgy az abból befolyt összeget kell részére megfizetni.¹⁶⁹ A találó a dolog kiadását megtagadhatja egészen addig, amíg a dologgal kapcsolatos költségkövetelését a tulajdonos ki nem elégíti (*visszatartási jog*). Ez a jogosultság a találót akkor is megilleti, ha a találó a dolgot a hatóságnak átadta. Ilyenkor ugyanis a dolog (vagy az annak értékesítéséből befolyt vételár) jogosult részére történő hatósági átadására csak a találó hozzájárulásával kerülhet sor.¹⁷⁰

Az egyéves (három hónapos) határidő elmulasztása tehát a dolog tulajdonosának oldalán jogvesztést eredményez, és a talált dolog tulajdonjogát – amennyiben erre irányuló igényéről a jegyzőnél nyilatkozott – a találó szerzi meg. A tulajdonszerzéssel harmadik személyeknek a dolgot terhelő jogai megszűnnek.¹⁷¹

Olyan esetben, ha a talált dolog nagyobb értékkel bír, annak tulajdonjogát a találó nem szerzi meg, ehelyett méltányos összegű *találódíjra* jogosult, feltéve, hogy mindent megtett annak érdekében, hogy a tulajdonos a dolgot visszakaphassa.¹⁷² Ha a találó találódíjra jogosult, úgy a tulajdonos jelentkezése esetén a dolog kiadását találódíjának kielégítéséig megtagadhatja.¹⁷³

Az érték meghatározása ugyanakkor sokszor meglehetősen nehéz, szubjektív elemek függvényében alakul. Például egy emlékül kapott dolog a tulajdonosa számára értékes függetlenül annak tényleges, pénzben kifejezhető értékétől. Általánosságban rögzíthetjük, hogy egy dolog akkor bír értékkel, ha az valamely – bárki számára fennálló – emberi szükséglet kielégítésére alkalmas, vagyis a dolognak használati értéke van, amely a dolognak a forgalomban való megjelenését lehetővé teszi. Mindezekre tekintettel a Ptk. a találódíj összegére nézve nem tartalmaz pontos (például százalékos értéket meghatározó) rendelkezést, hanem a méltányos összegű találódíj megállapítására mindig eseti jelleggel, az ügy körülményeinek gondos mérlegelésével kerül sor. A bírói gyakorlatban a találódíj összege megállapításának alapját jellemzően a dolog forgalmi értéke képezi, amelynek a 10%-ában megállapított találódíj már méltányosnak tekinthető.

Amennyiben a dolgot többen közösen találták meg, úgy a találódíj valamennyi találótársat megilleti. Jogosultságuk aránya ilyenkor egyenlő.¹⁷⁴

¹⁶⁸ Ptk. 5:57. § (1) bek.

¹⁶⁹ Ptk. 5:61. §.

¹⁷⁰ Ptk. 5:62. § (3) bek.

¹⁷¹ Ptk. 5:57. § (2) bek.

¹⁷² Ptk. 5:62. § (1) bek.

¹⁷³ Ptk. 5:62. § (2) bek.

¹⁷⁴ Ptk. 5:62. § (1) bek.

2.9.4. A kincstalálás

A találás esetkörén belül sajátos helyzetet képez, amikor valaki olyan értékes dolgot talál, amelyet ismeretlen személyek elrejtettek, vagy amelynek tulajdonjoga egyébként feledésbe ment (kincs). Ebben az esetben a találó a talált dolgot *köteles az államnak felajánlani*. Amennyiben az állam a dologra igényt tart, megszerzi annak tulajdonjogát, azonban a találót a dolog értékéhez mérten megfelelő találódíj illeti meg. Ha az állam nem tart igényt a talált dologra, annak tulajdonát a találó szerzi meg.¹⁷⁵

Abban az esetben, ha a talált dolog a *védett kulturális javak* körébe tartozik, annak tulajdonjoga minden esetben az államot illeti meg.

A védett kulturális javak körét a *kulturális örökségről szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kötv.)* határozza meg. A törvény erejénél fogva védettnek minősülnek a múzeumokban és közgyűjteményekben (könyvtárakban és levéltárakban) muzeális dokumentumként nyilvántartott kulturális javak.

Amint arra korábban már utaltunk, a talált dologra vonatkozóan fennálló átadási kötelezettség elmulasztása kimeríti a Btk. 378. §-ában rögzített jogtalan elsajátítás tényállását. Az említett kötelezettség elmulasztása esetén – tekintettel a kincslettel értékére – a Btk. 378. § (2) bekezdése szerinti súlyosabb jogkövetkezmények alkalmazandók, minthogy ekkor a jogtalan elsajátítást védett kulturális javak körébe tartozó tárgyra vagy régészeti leletre követik el.

2.10. Feldolgozás, átalakítás, egyesülés, vegyülés

A kötet tulajdonszerzési módokat tárgyaló fejezetének jelen alpontjában ingó dolog tulajdonjoga megszerzésének olyan sajátos eseteivel foglalkozunk, amelyeknél egy dologból, amelyen valakinek tulajdonjoga áll fenn, egy másik (új) dolog jön létre. Ilyenkor az újonnan létrejövő dolog tulajdonjoga – létrejöttének módjára tekintettel – normatív módon történő rendezést igényel. Új dolog létrejöhet egy idegen dolog felhasználásával (*feldolgozás, átalakítás*). Ekkor a jogi szabályozás az új dolog tulajdonjogának rendezésekor a feldolgozásra, átalakításra fordított munkát értékeli. Egy új dolog több tulajdonos dolgainak *egyesülésével* vagy *vegyülésével* történő létrejöttét a Ptk. a közös tulajdon keletkezésének egyik eseteként kezeli, és ennek megfelelően az új dolgon fennálló tulajdonlás arányait az eredeti dolgok értékéhez igazítja.

Feldolgozásról vagy *átalakításról* akkor beszélünk, amikor valaki egy idegen dologból új dolgot állít elő. Az új dolog előállítását alapvetően nem feltétlenül kellene, hogy tulajdonjogot keletkeztessen, azonban – mint ahogyan azt Menyhárd is kifejti – az átalakítóknak az átalakítás végett a dologba fektetett munkája (esetleg anyaga) alapot ad arra, hogy a jogalkotó a tulajdonjogszerzést elismerje.¹⁷⁶

Még a tulajdonjog megszerzése lehetőségének jogszabályi rögzítése mellett sem feltétlenül biztos azonban a feldolgozó (átalakító) jogszerzése. A jogszerzésnek ugyanis feltétele, hogy a feldolgozó (átalakító) az idegen dolog felhasználásával vagy átalakításával a maga

¹⁷⁵ Ptk. 5:64. § (2) bek.

¹⁷⁶ MENYHÁRD (2007): i. m. 259.

számára *jóhiszeműen* állítsa elő az új dolgot.¹⁷⁷ Másrésztől azonban a feldolgozott (átalakított) dolog tulajdonosát megilleti a *választás joga* arra vonatkozóan, hogy a dolog értékének megtérítését kérje (és ilyenkor a feldolgozó/átalakító szerzi meg a dolog tulajdonjogát), vagy a feldolgozó/átalakító munkája értékének megtérítése mellett az új dolog tulajdonjogának átengedését kéri. A fenti szabály tényleges alkalmazására csak abban az esetben kerül sor, ha a feldolgozott (átalakított) dolog és a feldolgozásra (átalakításra) fordított munka értéke egymással megközelítőleg arányos.

A tulajdonjog megállapítása szempontjából tehát két elem, a feldolgozó (átalakító) tudatállapota mint szubjektív körülmény és a feldolgozott (átalakított) idegen dolog és a feldolgozásba (átalakításba) fektetett munka egymáshoz viszonyított értéke mint objektív tényező vizsgálendő. Abban az esetben, ha a munka értéke a feldolgozott vagy átalakított dolog értékét *lényegesen meghaladja, a dolog tulajdonosa a dolog értékének megtérítését követelheti*, vagyis a dolog feletti tulajdonjog a feldolgozót (átalakítót) fogja megilletni. Tekintettel arra, hogy ekkor a tulajdonjog a feldolgozott (átalakított) dolgon fennálló tulajdonjogtól függetlenül keletkezik, egy új dologra nézve jön létre, a feldolgozó (átalakító) tulajdonszerzése eredeti szerzésnek minősül.

A tulajdonjog megszerzését a feldolgozásba (átalakításba) fektetett munka értékén túl befolyásolhatja a feldolgozó (átalakító) tudatállapota is, hiszen rosszhiszeműsége esetén, vagyis ha tudott vagy kellő körütekintés mellett tudnia kellett volna arról, hogy nem a saját dolgát dolgozza fel, a munka értékének megtérítése, illetőleg az újonnan létrejött dolog tulajdonjogának az átengedése közötti *választás joga minden esetben az anyag tulajdonosát illeti meg*.¹⁷⁸ Ha a feldolgozott (átalakított) anyag tulajdonosa – választási jogánál fogva – az új dolog tulajdonjogát választja, úgy csak gazdagodását köteles megtéríteni a feldolgozó (átalakító) felé. Nem köteles tehát megtéríteni a feldolgozó (átalakító) feldolgozásba (átalakításba) fektetett munkájának értékét.

A harmadik személynek a dolgot terhelő joga fennállása szempontjából szintén nem mellékes az új dolog tulajdonjogának alakulása. Abban az esetben, ha az újonnan létrejött dolog a feldolgozott (átalakított) anyag tulajdonosáé lesz, a Ptk. értelmében fennmaradnak az eredetileg a dolgot terhelő, harmadik személyek javára fennálló jogosultságok. Ezzel szemben akkor, ha az új dolog tulajdonát a feldolgozó (átalakító) szerzi meg, úgy harmadik személyeknek a dolgot terhelő jogai is megszűnnek (tehermentesen szerez tulajdont), hiszen az új tulajdonjog a korábbi tulajdonjogtól függetlenül, eredeti szerzőmód eredményeként keletkezik.¹⁷⁹

Egyesülés vagy vegyülés alatt a Ptk. azt a helyzetet szabályozza, amikor *több személy dolgai* úgy egyesülnek vagy vegyülnek, hogy azokat *egyáltalán nem, vagy csak aránytalan károsodás, illetőleg aránytalan költsékezés árán lehetne szétválasztani*, vagyis különböző személyek tulajdonában álló dolgokból – az egyesülés vagy vegyülés révén – egy olyan új dolog jön létre, amelyben a korábban önálló dolgok *egymással* immáron *alkotórészi kapcsolatban állnak*.

Az újonnan létrejött dolog vonatkozásában a Ptk. főszabályként *közös tulajdont* keletkeztet, amely *az egyesülő (vegyülő) dolgoknak az egyesülés vagy vegyülés időpontjában*

¹⁷⁷ Ptk. 5:65. § (1) bek.

¹⁷⁸ Ptk. 5:65. § (3) bek.

¹⁷⁹ Ptk. 5:65. § (5) bek.

fennálló *értéke arányában* illeti meg a tulajdonosokat.¹⁸⁰ Lényeges, hogy dolgok egyesülése (vegyülése) *csak ingó dolgokon* keletkeztethet közös tulajdont, ezen a jogcímen ingatlan tulajdonjogát megszerezni nem lehet, a dologegyesülés szabályainak alkalmazása ingatlan esetében fogalmilag kizárt.¹⁸¹ Az ingatlanok „egyesülésének” esetét a Ptk. külön szerzés-módként, a későbbiekben részletesen is ismertetendő ráépítésként szabályozza.

A Ptk. által főszabályként szabályozott közös tulajdon létrejötté azonban az egyesülésnek és vegyülésnek csak azokra az eseteire vonatkozik, ahol az egyesülő (vegyülő) dolgok viszonylag azonos értékkel bírnak. Abban az esetben viszont, ha az említett dolgok egymáshoz viszonyított értékében jelentős eltérés van, úgy az értékesebb dolog tulajdonosa számára méltánytalan lenne a közös tulajdon keletkezése még akkor is, ha az alapvetően a dolgok egyesüléskori értékéhez aránylik. Erre tekintettel a Ptk. *választási jogot* biztosít annak a dolognak a tulajdonosa számára, akinek dolga a létrejött új dolog többi eleméhez képest akár értékénél, akár minőségénél, gazdasági céljánál vagy egyéb oknál fogva jelentősebb.¹⁸² Erre az esetre a Ptk. a *főalkotórész* kifejezést használja utalva arra, hogy ezen alkotórész tulajdonosa olyan helyzetben van, mint ha a dolga a többi alkotórészhez képest fődolog lenne. A főalkotórész tulajdonosa tehát választási jogánál fogva dönthet arról, hogy az egyesüléssel vagy vegyüléssel keletkezett dolgot *a többi tulajdonos kártalanítása ellenében tulajdonába veszi* vagy *azt – kártalanítás ellenében – a többi tulajdonosnak átengedi*. A Ptk. ehelyütt is figyelembe veszi azonban az egyesüléssel (vegyüléssel) érintett dolog (dolgok) tulajdonosának tudatállapotát, így abban az esetben, ha a dolog tulajdonosa a dolgok egyesülését (vegyülését) *rosszhiszeműen* maga idézte elő, nem illeti meg a választás joga.¹⁸³ Ilyenkor a volt tulajdonos *csak gazdagodásának megtérítését követelheti*.

A feldolgozás (átalakítás) esetén rögzítettekhez hasonlóan a Ptk. a dolgok egyesülése (vegyülése) esetére is rendelkezik az egyesülő (vegyülő) dolgokon harmadik személyek javára fennálló jogok további sorsáról. A jogalkotó a helyzet megoldását attól teszi függővé, hogy a létrejött új dologon közös tulajdon keletkezik, vagy az új dolog valamely eredeti dolog tulajdonosának tulajdonába kerül. Előbbi esetben az egyesüléssel (vegyüléssel) érintett dolgokat terhelő, *harmadik személyek javára fennálló jogok továbbra is fennmaradnak*, azonban azok *az egyesülést (vegyülést) követően az eredeti dolgok helyébe lépő tulajdoni hányadokat terhelik* majd.¹⁸⁴ Ha azonban az újonnan létrejött dolog – közös tulajdon létrejötté hiányában – valamely alkotórész tulajdonosáé lesz, az azokat terhelő jogosultságok annak fényében szűnnek meg, illetőleg maradnak fenn, hogy a tulajdonossá váló személy dolgát eredetileg terhelte-e harmadik személynek valamilyen jogosultsága. Amennyiben igen, úgy ez a jog az új dologra átszáll, míg ellenkező esetben a dolgot terhelő jog – törvény eltérő rendelkezése hiányában – megszűnik.¹⁸⁵

A fentiekben azt tekintettük át, hogyan alakul a dolog tulajdonjoga, ha az új dolog feldolgozás, átalakítás, egyesülés vagy vegyülés folytán jön létre. A tulajdonjog rendezésekor azonban alapvető, hogy az eredeti dolog (dolgok) tulajdonosának igénye van az újonnan létrejövő dolog tulajdonjogára. Ilyen irányú igény hiányában, vagyis abban az esetben, ha az új-

¹⁸⁰ Ptk. 5:66. § (1) bek.

¹⁸¹ BDT2013. 3010., BDT2016. 3593.

¹⁸² Ptk. 5:66. § (2) bek.

¹⁸³ Ptk. 5:66. § (3) bek.

¹⁸⁴ Ptk. 5:66. § (4) bek.

¹⁸⁵ Ptk. 5:66. § (4) bek.

onnan létrejövő (feldolgozott, átalakított, egyesült vagy összevegyült) dolog tulajdonjogára egyik fél sem tart igényt, azt *értékesíteni kell, és a vételárat a jogosultak között a tulajdoni hányad arányában kell felosztani*. Azt a felet azonban, aki megtérítést csak gazdagodása mértékéig igényelhet (mert például a dolgok egyesülését/vegyülését rosszhiszeműen maga idézte elő), a vételárból legfeljebb a teljes kártalanításra jogosultak kielégítése után fennmaradó összeg illeti meg.¹⁸⁶

2.11. Ráépítés és hozzáépítés

A *ráépítés* ingatlan tulajdonjoga megszerzésének eredeti szerzőmódja, amely a dolog-egyesülés sajátos, önállósult tényállásának is tekinthető.¹⁸⁷ Rokonságát a fentebb tárgyalt tényállásokkal (feldolgozás, átalakítás, egyesülés, vegyülés) maga a jogalkotó is egyértelműsíti, amikor a ráépítést (és a későbbiekben szintén ismertetett hozzáépítést és beépítést) ezekkel együtt, közös cím alatt tárgyalja.

A Ptk. normaszövegéből kiindulva ráépítésről akkor beszélünk, ha valaki *anélkül, hogy erre jogosult lenne, jóhiszeműen idegen földre épít*.¹⁸⁸ A ráépítés folytán az építmény a föld alkotórészévé válik, így ráépítésnek csak az építkezés, vagyis a tartós fennmaradásra szánt (alappal ellátott) építmények elhelyezése minősül. Azt, hogy az építmény a földdel alkotórészi kapcsolatban van-e, nem pusztán az építőanyag dönti el, hanem szerepe van ebben a kapcsolat ideiglenes vagy tartós voltának, fizikai jellegének is. Az egyedi körülmények mérlegelésével kell eldönteni, hogy az építmény a föld alkotórésze-e, vagy ingóknak minősül.¹⁸⁹ A bírói gyakorlat értelmében nem minősül például épületnek az áthelyezhető kerítés.¹⁹⁰

A törvény kifejezetten ugyan nem rögzíti, azonban ráépítésnél az építő az építkezéshez a *saját anyagát* használja fel. Ez utóbbi jellemző a beépítés tényállásától való elhatárolás esetén lényeges, hiszen ilyenkor a helyzet fordított: az építő idegen anyagot használ fel a saját építkezéséhez. Az elhatárolás szükségessége nemcsak a ráépítés és a beépítés, hanem a ráépítés és a túlépítés között is felmerül. Amíg túlépítés esetén a túlépítő a saját telekhatárain túl építkezve veszi igénybe a szomszédos ingatlant, és korlátozza ezáltal a szomszéd tulajdonost ingatlanának használatában, vagyis a túlépítést a tulajdonjog magánjogi korlátozásaként fogjuk fel, addig ráépítés esetén az építő által megépített építmény teljes egészében idegen földön áll.

A szerzőmód kapcsán a kérdés tehát az, hogy miként alakul az idegen földön emelt épület jogi sorsa, annak tulajdonjoga kit illet majd meg. A kérdést a Ptk. több szinten szabályozza, alapvetően a *földtulajdonos érdekeiből kiindulva*. A vonatkozó rendelkezés értelmében az épület tulajdonjogát a földtulajdonos szerzi meg, azonban gazdagodását – a jogalap

¹⁸⁶ Ptk. 5:67. § (1)–(2) bek.

¹⁸⁷ KOLOSVÁRY (1942c): *i. m.* 235–281., 277.

¹⁸⁸ Ptk. 5:70. § (1) bek.

¹⁸⁹ BH2011. 278.

¹⁹⁰ BH1977. 11.

nélküli gazdagodás szabályai szerint – köteles a ráépítőnek megfizetni.¹⁹¹ Abban az esetben, ha a földtulajdonos az épület tulajdonjogára nem tart igényt, bírósághoz fordulhat, és kérelmezheti, hogy a bíróság kötelezze a ráépítőt a földnek (vagy a föld megoszthatósága esetén annak megfelelő részének) a megvásárlására.¹⁹² Ezzel egyidejűleg a ráépítő – a túlépítés szabályainak megfelelő alkalmazásával – a ráépítéssel okozott értékcsökkenésért köteles a tulajdonosnak kártalanítást fizetni.

A Ptk. tehát főszabályként a földtulajdonos érdekét tartja szem előtt. Kivételt képez azonban ezen szabály alól az a helyzet, amikor az épület értéke a földnek (vagy a föld megfelelő részének) értékét lényegesen meghaladja. Ilyenkor a földnek (vagy megoszthatósága esetén a föld megfelelő részének) tulajdonjogát a ráépítő szerzi meg, feltéve, hogy *jóhiszemű* volt. A tulajdonszerzéssel egyidejűleg a ráépítő köteles a földtulajdonos felé a föld, illetve annak megfelelő része *forgalmi értékét* és az okozott értékcsökkenésért a kártalanítást megfizetni. Az irányadó bírói gyakorlat szerint annak megállapítása során, hogy az épület a föld értékét lényegesen meghaladja-e, az építés *befejezésekor forgalmi értékéből* kell kiindulni.¹⁹³

A földtulajdonosnak a tulajdonjog alakulására ez utóbbi esetben is van azonban „ráhatása”: kérheti ugyanis a bíróságtól annak megállapítását, hogy a ráépítő az épület tulajdonjogát szerezte meg, a föld tulajdonjogát nem. Ekkor – a Ptk. értelmében – a ráépítő a földre használati jog illeti meg.¹⁹⁴ A bírósági határozat a földhasználati jognak – a föld forgalmi értéke alapján számított – ellenértékéről is rendelkezik, amely tartós fennállásra szánt épület esetében akár a megterhelt földrészlet forgalmi értékét is elérheti.

Ez utóbbi esetben, amikor tehát az épület tulajdonjogát a ráépítő szerzi meg, a föld és az azon emelt épület tulajdonjoga elválik egymástól, kivételt képezve ezzel a föld és az épület jogi sorsára vonatkozó, azok egységét szem előtt tartó *aedificium solo cedit* elv alól.¹⁹⁵ A föld és az épület tulajdonjogának különválása folytán a Ptk.-nak a földhasználat szerződéses szabályozására és a tulajdonosok közötti elővásárlási jogra vonatkozó rendelkezéseit¹⁹⁶ is szükséges alkalmazni.

A Ptk. szóhasználata egyértelművé teszi, hogy a főszabálytól eltérő esetben, vagyis amikor az épület tulajdonjogát nem a földtulajdonos szerzi meg, tulajdonjogot csak a *ráépítő* szerezhet, aki a gyakorlatban az épület építője vagy építtetője lehet. Önmagában azt figyelembe véve, hogy az építési beruházás költségeit nem az építő (építtető), hanem egy más személy finanszírozta, még nem válik ez utóbbi személy ráépítővé. Az építői (építtetői) minőség ugyanis annak vélelmezhető, aki az építmény létesítéséhez szükséges engedélyeket beszerezte, és akit – ennek folytán – az építési vagy használatbavételi engedély építőként (építtetőként) tüntet fel. Az építő (építtető) és ezáltal a ráépítő személyének megállapítása

¹⁹¹ A jogalap nélküli gazdagodás mértékének megállapításánál a követelés alapja a *visszakövetelés időpontjában fennálló vagyoni előny*. Ebből a szempontból közömbös a beruházásra fordított összeg nagysága, illetve a visszakövetelést követően a forgalmi értékben bekövetkezett változás. (BDT2012. 2823.)

¹⁹² Uo.

¹⁹³ BH1997. 582.

¹⁹⁴ Ptk. 5:70. § (2) bek.

¹⁹⁵ Ptk. 5:18. §.

¹⁹⁶ Ptk. 5:19–5:20. §.

során annak is jelentősége van, hogy ki rendelkezik döntési jogosultsággal az építkezés célját, rendeltetését, megvalósítási módját illetően.¹⁹⁷

Ahogy fentebb már jeleztük, a ráépítő tulajdonszerzésének alapvető feltétele az, hogy az építő az építkezés során jóhiszeműen járt el. A ráépítő rosszhiszeműsége, vagyis amennyiben már az építkezés megkezdése előtt tudta vagy a körülmények alapján tudnia kellett volna, hogy az építés más tulajdonos tulajdonjogát sérti, főszabályként kizárja a tulajdonszerzést.¹⁹⁸ Lényeges, hogy a ráépítő rosszhiszeműsége nem arra vonatkozik, hogy tudatában volt-e annak, hogy a föld más tulajdonát képezi (idegen), hanem arra, hogy erre a földre jogosulatlanul, a tulajdonos hozzájárulása hiányában építkezik.¹⁹⁹ A ráépítő rosszhiszeműsége esetére a Ptk. a túlépítés szabályainak megfelelő alkalmazását rendeli. A rosszhiszemű ráépítővel esik egy tekintet alá az is, akinek tevékenysége ellen a földtulajdonos olyan időben tiltakozott, amikor a ráépítőnek az eredeti állapot helyreállítása még nem okozott volna aránytalan károsodást.²⁰⁰

A rosszhiszemű ráépítő tehát az épület tulajdonjogát főszabályként nem szerzi meg. Tulajdonszerzése csak kivételes jelleggel, abban az esetben lehetséges, ha a Ptk. által alkalmazni rendelt túlépítési szabályok²⁰¹ így rendelkeznek. A rosszhiszemű ráépítő továbbá – a túlépítés hivatkozott szabályai szerint – az épület lebontására (és az eredeti állapot helyreállítására) is kötelezhető, amelynek költségeit a ráépítő köteles viselni.

A túlépítés szabályainak megfelelő alkalmazása a bírói gyakorlatban fontos kérdés. Noha a Ptk. az említett szabályok alkalmazásáról csak a rosszhiszemű ráépítő esetében rendelkezik, a bírói gyakorlat azokat vélhetően jóhiszemű ráépítés esetén is megfelelően alkalmazni fogja, elsősorban a föld megoszthatóságának kérdésében, a földön álló idegen tulajdonú épület földre gyakorolt értékcsökkenő hatására, valamint a föld részleges megvásárlása esetén a visszamaradó földterület értékcsökkenésének kompenzációja során.

A ráépítés jogkövetkezményeinek alkalmazására azonban nem kerülhet sor, ha a földtulajdonos és a ráépítő a ráépítéssel kapcsolatban a tulajdon rendezése kérdésében még az építkezés befejezése előtt eltérően állapodnak meg. A földtulajdonost ugyanis megilleti a dologgal való rendelkezés joga, és egyoldalú nyilatkozatával a föld és épület jogi egységét utóbb is megbonthatja.

A ráépítéssel történő tulajdonszerzés kapcsán további kérdés, hogy a földtulajdonos, illetőleg a ráépítő mikor, milyen időpontban szerzi meg az épület tulajdonjogát. A bírói gyakorlat szerint a tulajdonszerzés időpontja az építkezés befejezése.²⁰²

A ráépítés szabályai olyan esetekben is alkalmazandók, amikor a ráépítő nem egyetlen, hanem több tulajdonos közös tulajdonában álló idegen földre épít rá. Még speciálisabb eset – és a ráépítés szabályai ekkor szintén alkalmazandók –, ha a közös tulajdonban lévő ingatlanra a tulajdonostárs épít rá, hiszen ilyenkor az építkező egy időben mind a saját,

¹⁹⁷ BDT2012. 2654., BDT2016. 3593.

¹⁹⁸ Ptk. 5:71. § (2) bek.

¹⁹⁹ BH2002. 232. Nem tekintette ugyanakkor az eljáró bíróság a ráépítőt rosszhiszeműnek abban az esetben, amikor ráépítő a bérlő tájékoztatása alapján, a tulajdonosok eladási szándékának ismeretében és olyan, a bérlőtől származó felvilágosítás alapján folytatta az építkezést, hogy az ellen a tulajdonosoknak kifogásuk nincs, sőt támogatják azt. (BH1998. 423.)

²⁰⁰ Ptk. 5:71. § (1) bek.

²⁰¹ Ptk. 5:28–29. §.

²⁰² BH1997. 582.

mind pedig a tulajdonostársai ingatlanára is épít. Az építkező tulajdonostárs tulajdoni részét meghaladó tulajdoni hányadok számára idegen tulajdonnak tekintendők, más tulajdonában vannak. Ezért az építkező tulajdonostárs a tulajdonostársai tulajdoni hányadára eső rész tekintetében tulajdont szerezhet az egész ingatlanból a ráépített részre eső érték arányában. Az építkezés ténye tehát valójában a tulajdonostársakat megillető tulajdoni arányokban eredményez módosulást. Az építkező tulajdonostárs az ezen alapuló igényét – megállapodás hiányában – per útján érvényesítheti.

Közös tulajdonban álló ingatlanra tulajdonostárs általi ráépítés esetén az építkező szubjektív tudatállapotának vizsgálata különösen fontos. A bírói gyakorlatot figyelembe véve ugyanis a ráépítés szempontjából rosszhiszeműnek minősül az építkező, ha tulajdonostársa az építkezéshez nem járult hozzá. Az építkező rosszhiszeműsége akkor is megállapítható, ha tisztában van azzal, hogy az ingatlanon nem szerzett olyan jogot, amely őt az építkezésre feljogosítja, vagy ha a másik tulajdonostárs az építkezés ellen nem tiltakozott ugyan, azonban az eset körülményei és a tulajdonostárs utaló magatartása alapján alappal nem bízhatott abban, hogy a ráépítés jogkövetkezményeit utóbb megállapodással rendezik.²⁰³

Abban az esetben, ha a ráépítő olyan földön építkezik, ahol már áll épület, de a földnek olyan területén épített, amely az eredeti felépítményes ingatlantól teljes mértékben *elkülöníthető, leválasztható*, a bírói gyakorlat szerint szintén alkalmazható a Ptk. azon rendelkezése, amely szerint a ráépítő a *telek megosztásával* követelheti a földtulajdonostól e területrészt megvásárlását. Abban az esetben pedig, ha ezáltal a föld ezen részének értékét az épület értéke jelentősen meghaladja, a ráépítő megszerzi ezen leválasztott földterületnek és az épületnek is a tulajdonjogát.²⁰⁴ Nem kell tehát a hozzáépítés szabályai szerint a közös tulajdon keletkezését megállapítani, majd ezután a közös tulajdont megosztani. Abban az esetben viszont, ha a ráépítéssel érintett *telek nem megosztható*, abban az esetben nyilvánvaló, hogy a hozzáépítés szabályai szerint keletkezik közös tulajdon.

A hozzáépítés a ráépítés sajátos, a Ptk. által ugyanakkor külön, önálló tényállásként (még a ráépítést megelőzően) szabályozott esete. Hozzáépítésről akkor beszélünk, ha valaki *saját anyagával jóhiszeműen a más tulajdonában levő épülethez hozzáépít, és ezzel az ingatlan értékét jelentősen növeli*.²⁰⁵ A hozzáépítés kifejezés tágabban értelmezendő, abba beletartozik a más tulajdonában álló épület *bővítése és átépítése* is. Az építkezés szempontjából ilyenkor tehát nem az a lényeges, hogy arra idegen földön kerül-e sor, hanem a tulajdonjog jogszabály általi rendezésének szükségessége az építkezésnek egy más személy tulajdonában álló épülethez (idegen épület) való hozzákapcsolódása folytán merül fel.

A Ptk. értelmében – az építő és az épület tulajdonosának eltérő megállapodása hiányában – *közös tulajdon* keletkezik. Ehhez azonban a következő – konjunktív – feltételek fennállása szükséges:

- a) az építő által *jóhiszeműen* végzett,
- b) átalakításjellegű építési tevékenység (hozzáépítés, bővítés, átalakítás), amely
- c) *más tulajdonában álló ingatlanhoz* (idegen épület) kapcsolódik, és
- d) az az ingatlan értékét jelentősen növeli.

²⁰³ BH2013. 336.

²⁰⁴ BH1996. 420.

²⁰⁵ Ptk. 5:68. § (1) bek.

A hozzáépítés következményeként tehát az ingatlan (önálló épület) korábbi tulajdonosa és a hozzáépítő között – az építő jóhiszeműsége esetén – közös tulajdon jön létre. A bírói gyakorlat értelmében azonban a közös tulajdon törvény erejénél fogva történő létrejöttének az is feltétele, hogy az építkező jogosulatlanul építkezzen. Olyan esetben, ha az építő tevékenységét a tulajdonossal közös összefogással végezte, úgy az a nem tulajdonos részéről nem minősül jogosulatlan építkezésnek, azonban az építkezés eredményeként tulajdoni hányadot az ingatlanban csak akkor szerez, ha a felek ebben kifejezetten megállapodtak.²⁰⁶ A közös tulajdon keletkezésének főszabályától a felek egyező akaratukkal eltérhetnek.

Az egyes tulajdoni hányadok mértékét az egész ingatlan és a hozzáépített rész értékének a hozzáépítés befejezésének időpontja szerint meghatározott arányában (vagyis az értéknövekedést kiszámítva) kell megállapítani.²⁰⁷ Abban az esetben, ha történt ugyan valamilyen építési munka, azonban ez nem minősíthető hozzáépítésnek (például az épület szerkezetét nem érintő karbantartási, korszerűsítési, felújítási, javítási és egyéb munkák),²⁰⁸ az építő mindössze az építési munka ellenértékét követelheti a jogszerű gazdagodás szabályai szerint.²⁰⁹

Hozzáépítésnél is elképzelhető olyan eset, hogy az építő mint tulajdonostárs épít hozzá közös tulajdonban álló épülethez. Ilyenkor – a ráépítésnél leírtakhoz hasonlóan – a hozzáépített, átalakított, bővített rész feletti tulajdonjog rendezése gyakorlatilag az épület felett fennálló közös tulajdon arányainak módosulásaként jelentkezik majd.²¹⁰

2.12. A beépítés

Beépítésről (*inaedificatio*) akkor beszélünk, ha valaki idegen anyag felhasználásával úgy építkezik, hogy a felhasznált anyag a telek alkotórészévé válik, vagy idegen anyagot úgy épít be, hogy a felhasznált anyag az épület alkotórészévé válik. A beépítés tehát – a ráépítéshez hasonlóan – szintén a dologegyesülés sajátos esete, amelynek eredményeként valamely – más személy tulajdonában álló – ingó dolog („anyag”) a beépítő tulajdonában álló ingatlan („telek” vagy „épület”) részévé válik, ezzel az ingó és az ingatlan között alkotórészi kapcsolat jön létre. (Ráépítés esetén ezzel szemben a saját anyag vált az idegen föld alkotórészévé.)²¹¹

Szemben azonban a dologegyesülés más eseteinél alkalmazott megoldással, miszerint az egyesülés folytán létrejött dolgon közös tulajdon keletkezik, beépítés esetén a Ptk. az egyesülő dolgok értéke (ingatlan és beépítésre kerülő anyag) között nagymértékű eltérés miatt a közös tulajdon keletkezésének alkalmazását eleve kizárja, és a tulajdonviszonyok alakítását elsődlegesen a beépített anyag és az ingatlan (telek vagy épület) tulajdonosára bízta. (Az már más kérdés, hogy a tulajdonosok megállapodásukban rendelkezhetnek közös tulajdon létrehozásáról.) A felek eltérő megállapodása hiányában a tulajdonviszonyok

²⁰⁶ BH2016. 81.

²⁰⁷ Uo.

²⁰⁸ BH2001. 19., BDT2012. 2768.

²⁰⁹ Ptk. 5:68. § (2) bek.

²¹⁰ Ptk. 5:72. §.

²¹¹ Korábban már utaltunk arra, hogy Kolosváry a beépítést kifejezetten az ingatlannövedék egyik esetének tekintette. KOLOSVÁRY (1942b): i. m. 235–281., 277.

a Ptk. szerinti főszabálynak megfelelően alakulnak: a beépítéssel az anyag a telek, illetőleg az épület tulajdonosáé lesz.²¹²

Figyelmet érdemel, hogy beépítés esetén – szemben a többi építési jellegű tevékenységgel – a Ptk. nem vizsgálja a beépítő tudati állapotát, a tulajdonjog megszerzése szempontjából nem tesz különbséget aszerint, hogy a beépítő jó- vagy rosszhiszemű volt-e.

3. A tulajdonjog megszűnése

Amikor a tulajdonjog megszűnését tesszük vizsgálat tárgyává, először is különbséget kell tenni a *tulajdonjog megszűnése* és a *tulajdonjog tárgyát képező dolog megszűnése* (megsemmisülése) között. Ugyan eredményét tekintve mindkét említett eset a tulajdonjog megszűnéséhez vezet, azonban az előbbi esetben a tulajdonjog tárgya fennmarad, míg utóbbiban maga a tulajdonjog tárgyát képező dolog pusztul el, és ez vezet az adott (megsemmisült, elpusztult) dolgon fennálló jogosultság megszűnéséhez.

3.1. A tulajdonjog megszerzése más által

A tulajdonjognak – az alapul szolgáló dolog állagát nem érintő – megszűnése kétféle értelemben használatos: beszélhetünk egyrészt a tulajdonjog *relatív* (viszonylagos) *megszűnéséről*, amikor az adott dolgon fennálló tulajdonjogot más személy szerzi meg. Ekkor a tulajdonjog csak az aktuális tulajdonos vonatkozásában szűnik meg, míg a másik személy a dolgon – eredeti vagy származékos tulajdonszerzés útján – éppen tulajdonjogot szerez.

Mínthogy egy dolgon egyidejűleg csak egyetlen tulajdonjog állhat fenn, a korábbi tulajdonos tulajdonjogának megszűnésével egyidejűleg keletkezik az új tulajdonos tulajdonjoga.

3.2. A tulajdonjog megszűnése elhagyás és megsemmisülés útján

A dolgon fennálló tulajdonjog megszűnésének másik módja a dolog elhagyása (*derelictio*), amely esetben *a dolog tulajdonosa tulajdonlásával szándékoltan hagy fel*. (Lányi ezt az aktust nevezi *jogszünetető elidegenítésnek*.)²¹³ Ekkor a dolgon fennálló tulajdonjog *abszolút* értelemben szűnik meg, hiszen a későbbiekben a dolgon tulajdonjog egyáltalán nem áll fenn, az senkire nem száll át.

A dolog tulajdonlásával való felhagyás joga a tulajdonjog tartalmából ered, hiszen a tulajdonost – a rendelkezési jog alapján – a dolog birtoka, használata vagy hasznai szerdése jogának másnak való átengedése, illetőleg annak biztosítékul adása vagy más módon történő megterhelése mellett az a jog is megilleti, hogy tulajdonjogát másra átruházza vagy azzal felhagyjon.²¹⁴

²¹² Ptk. 5:69. § (1)–(2) bek.

²¹³ LÁNYI (1903): *i. m.* 287.

²¹⁴ Ptk. 5:30. § (1) bek.

Ha a tulajdonos tulajdonjogával felhagy, a dolog gazdátlaná (*res derelicta*) válik, azon a birtokbavétellel bárki tulajdonjogot szerezhet (vesd össze: gazdátlan javak elsajátítása). Abban az esetben, ha a tulajdonos tulajdonjogával nem szándékoltan hagyott fel, a dolog nem válik gazdátlaná, és annak birtokbavétele is csak meghatározott egyéb feltételek teljesülése esetén eredményezheti a tulajdonostól eltérő személy tulajdonszerzését (vesd össze: találás szabályai).

Azt vizsgálva, hogy a dolog elhagyása szándékos volt-e, érdemes figyelmet szentelni a hulladéknak,²¹⁵ a hulladékgyűjtőbe kihelyezett dolgoknak. A vonatkozó jogszabály, a hulladékról szóló 2012. évi CLXXXV. törvény (Hgt.) megszületését megelőző időszakban a bírói gyakorlat még úgy foglalt állást, hogy a szemeteskonténerbe helyezett, azonban értékkel bíró gazdátlan tárgy megtalálója a birtokba vétellel a dolog felett tulajdonjogot szerez.²¹⁶ Ezt is figyelembe véve az Alkotmánybíróság egy, a guberálást büntető önkormányzati szabálysértési rendelet alkotmányossága kapcsán kifejezetten úgy foglalt állást, hogy a szemeteskonténerben elhelyezett szemét gazdátlanságának kérdése „... absztrakt módon nem, csupán az adott helyzet ismeretében dönthető el [...] és ennek eldöntése a jogalkalmazó feladata”.²¹⁷

A Hgt. a hulladék jogi sorsát egyértelműen rendezi. Kimondja, hogy a hulladékgazdálkodási közszolgáltatás körébe tartozó hulladék a közszolgáltató által történő birtokbavétellel az állami hulladékgazdálkodási közfeladatok ellátására létrehozott *koordináló szervezet* tulajdonába kerül.²¹⁸ A tulajdonjog azonban nem száll át automatikusan: ugyan a tulajdonos a hulladékot az elhagyás szándékával helyezte ki, a tulajdonjoga azonban – szándéka ellenére – a kihelyezéssel nem, csak a közszolgáltató általi birtokbavétellel, a hulladék elszállításával szűnik meg, száll át a jogszabályban megjelölt szervezetre.²¹⁹ Abban az esetben, ha a gyűjtődény közterületen található, a hulladék az ebben való elhelyezésével a koordináló szervezet tulajdonába és a közszolgáltató birtokába kerül. Ugyanez a szabály vonatkozik a lomtalánítás során közterületre helyezett hulladék jogi sorsára is.²²⁰

A tulajdonjoggal való szándékolt felhagyás mint tulajdonjog-szüntető módozat nem érvényesül továbbá a tulajdonos környezetében tartott állat, valamint a veszélyes állat esetén, ezek tulajdonjogával, tartásával ugyanis a vonatkozó jogszabály értelmében a tulajdonos nem hagyhat fel.²²¹

²¹⁵ A Hgt. szerint hulladék bármely anyag vagy tárgy, amelytől birtokosa megválnak, megválni szándékozik vagy megválni köteles. [Hgt. 2. § (1) bek. 23. pont.] Helyesen jegyzi meg ugyanakkor Mélypataki Gábor, hogy egy adott dolog birtoklásáról, illetve a tulajdonjogáról való lemondás folytán az még nem feltétlenül minősíthető hulladéknak. Lásd: MÉLYPATAKI GÁBOR (2012): A hulladék, mint tulajdon, az új hulladéktörvényben (Der Abfall als Eigentum in dem neuen Abfallgesetz). *Agrár- és Környezetjog/Journal of Agricultural and Environmental Law*, 7. évf. 13. sz. 53.

²¹⁶ BH2007. 113.

²¹⁷ 176/2011. (XII. 29.) AB határozat, Indokolás, 2.1. pont

²¹⁸ Hgt. 31. § (2a) bek.

²¹⁹ MÉLYPATAKI (2012): *i. m.* 56.

²²⁰ Hgt. 43. § (1)–(2) bek.

²²¹ 1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről (Ávt.) 8. §.

Lényeges, hogy az elhagyás *kizárólag ingó dolog esetén* vezethet a tulajdonjog megszűnéséhez, hiszen a Ptk. értelmében ingatlan tulajdonjogával felhagyni nem lehet,²²² hatályos jogunk az ingatlanról való lemondás jogintézményét nem ismeri.²²³

²²² Ptk. 5:30. § (2) bek.

²²³ Hatályos jogunkkal ellentétben az 1928. évi magánjogi törvényjavaslat még ismerte az ingatlanról való lemondás jogintézményét is. Ekkor az ingatlan tulajdonosa a telekkönyvi hatósághoz intézett, a lemondás szándékát bejelentő nyilatkozatával ingatlanját gazdátlanná tette, amelynek tulajdonjogát ezután elsajátítással (és ahhoz kapcsolódóan a telekkönyvi bejegyzéssel) meg lehetett szerezni. (1928. évi magánjog törvényjavaslat 561. §.)

VI. fejezet

A közös tulajdon és a társasház

1. A közös tulajdon

1.1. A közös tulajdon fogalma

A Ptk. 5:73. § (1) bekezdése szerint *a dologon fennálló tulajdonjog meghatározott hányadok szerint több személyt is megillette*. A közös tulajdon ezért jogközösség. Valamennyi tulajdonostársat megilleti a tulajdonjogból fakadó valamennyi részjogosítvány (birtoklás, használat, hasznok szedése), és terheli valamennyi kötelezettség a közös tulajdonba tartozó dolog egészére, annak minden vonatkozására nézve, *de kizárólag meghatározott eszmei hányadrészek szerint (condominium plurium pro partibus indivisis)*. Ezek az *eszmei hányadrészek egyenműek, a tulajdonjog teljességét magukban foglalják*. A tulajdonostárs a tulajdonjogát tehát az őt megillető részben, de az egész dologra nézve gyakorolhatja. A tulajdonosok többsége folytán nem a dolog, hanem a tulajdonjog hasadozik részviszonyokra.¹ A közös tulajdon szintén abszolút szerkezetű jogviszony. Jogviszonyszerkezetének sajátossága azonban az, hogy a tulajdonostársak csak adott tulajdonos eszmei hányadrészeire vonatkozó magatartástól kötelesek tartózkodni, míg mindenki más az egész dolog vonatkozásában köteles ilyen negatív tartalmú magatartás kifejtésére. Ebből a tételből következik az, hogy a tulajdonostársat a többiekkel szemben is megilleti birtokvédelem, és az is, hogy saját tulajdoni hányadával ő rendelkezhet. Meg kell különböztetnünk tehát a tulajdonostársak közötti belső, és másokkal szemben, kifelé ható, külső jogviszonyokat.

Közös tulajdon alanya ugyanúgy bármely személy lehet, mint bármely más tulajdonjogviszonyé. Vegyes tulajdonról beszélünk akkor, ha magánszemély mellett állam vagy önkormányzat is tulajdonostárs. Az eszmei hányadrészek homogenitásával szemben ható tényező, de az észszerűség elvéből következik, hogy a bírói gyakorlat elfogadja az úgynevezett „jogközösségen belüli jogközösség” létét elsősorban abban az esetben, ha a közös tulajdon megszüntetése jellegénél fogva az érintett személyeken kívüli többi tulajdonostársra nem hat ki, így például, ha egy tulajdoni hányad egyébként házastársi vagy élettársi közös vagyona tartozik.

Ezen eszmei hányadrész arányát a szerzés jogcíméről szolgáló szerződés, jogügylet (például végrendeleti közös öröklés) vagy törvényi rendelkezés (például hozzáépítés) határozza meg. Kétség esetén a tulajdonostársak tulajdoni hányadának egyenlőségét a törvény vélelmezi.² Ingtalan esetében a tulajdonostársakat megillető tulajdoni hányadot is fel kell

¹ TÓTH (1930): *i. m.* 195.

² Ptk. 5:73. § (2) bek.

tüntetni az ingatlan-nyilvántartásban, ekkor az ingatlan-nyilvántartás közhitelessége alapján vélemezett a feltüntetett arány valósága.³ A tulajdonostárs valós hányadának megállapítása vagy a vélemezett arány megdöntése érdekében úgynevezett „aránymegállapítási pert” indíthat (például tulajdonostárs általi hozzáépítés esetén).

Közös tulajdon keletkezhet ingó és ingatlan dologon egyaránt, több szerzőre történő közös átruházás, polgári jogi társasági szerződés, közös öröklés, házastársi vagyonközösség vagy más jogi tény, például dologegyesülés, vegyülés hatására. A tulajdonos is jogosult a dolog tulajdonjogának csak eszmei hányadrészét elidegeníteni. További speciális módja lehet a tulajdon eszmei hányadrész feletti keletkezésének az, ha a tulajdoni illetőségre érvénytelen szerződést kötő, de birtokba lépő, látszólagos tulajdonostárs elbirtoklás útján utóbb e hányadrész tulajdonjogát megszerzi.⁴

1.2. A tulajdonostársak jogviszonyai⁵

A tulajdonostársak *mindegyike jogosult a dolog birtoklására és használatára; e jogot azonban egyik tulajdonostárs sem gyakorolhatja a többiek jogainak és a dologhoz fűződő lényeges jogi érdekeinek sérelmére.*⁶

A tulajdonostársak egymás irányában fennálló jogosultságokkal bírnak, és kötelezettségekkel terheltek. A tulajdonostársak belső viszonyában a közös dologra vonatkozó cselekvési lehetőségek mértékét az eszmei hányadrész mutatja.⁷

A tulajdonközösségben az egyes tulajdonostársak cselekvési lehetőségeinek megkötött volta (például rendelkezési joga korlátozása) és a közös dolog feletti döntés módja (egyhangúság vagy többség) viszi át az egyszerű, szervezetlen tulajdonközösséget a szervezett közösségi formák irányába (polgári jogi társaság, társasház) vagy vezet el a jogi személy keletkezéséig. A tulajdonostársak által kötött szerződés tartalmi szabadsága – a dologi jogviszonyok általánosan kógens szabályozási módszerével ellentétben – azonban a bírói gyakorlatban nem kimunkált, a Ptk.-ban erre nézve sem találunk többet egy utalásnál: „A tulajdonostársak – *ha eltérően nem rendelkeznek* – szótöbbséggel határoznak a közös tulajdont érintő kérdésekben.”⁸ Szerződéssel tehát a Ptk. által szabott, azaz törvényi kötelmi szabályoktól eltérhetnek, akár a jogutódokra is kiható módon,⁹ és rendezhetik a tulajdonjog gyakorlásából eredő alábbi kérdéseket.

³ Vesd össze: Első rész VIII. fejezet: *Az ingatlan-nyilvántartás.*

⁴ Vesd össze: Ptk. 5:44. § (4) bek.

⁵ PUSZTAHELYI Réka (2017c): Közös tulajdon. Társasháztulajdon. In JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka: *Dologi jog.* Miskolc, Novotni Alapítvány. 143–180.

⁶ Ptk. 5:74. §.

⁷ TÓTH (1930): *i. m.* 198.

⁸ Ptk. 5:78. § (1) bek.

⁹ Vesd össze: EBH2006. 1502.; és rávilágít: SÁNDOR István (2014): Ptk. 5:74. §-hoz fűzött magyarázat. In OSZTOVITS András: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény nagykommentárja.* Budapest, Open. 594.

1.2.1. Birtoklás, birtokvédelem

A tulajdonostársak általi közös birtoklás a közös birtok tipikus formája. Közös birtok esetén a dolgot két vagy több személy azonos tartalommal tartja birtokában, tehát nem fő- és albirtokosi relációban. A birtoklásuk mikéntjét és terjedelmét a belső jogviszonyuk határozza meg. Egymással szemben is megilleti a „birtokos-társakat” a birtokvédelem, ebben az esetben a birtokháborítás megítélésére e jogviszony az irányadó. Főszabályként a tulajdonostársak mindegyike mint tulajdonos jogosult az egész dolog birtoklására, közvetlenül (tényleges fizikai hatalmában tartja a dolgot), illetve közvetett módon egyaránt (van albirtokos is), és mint tulajdonost megilleti a birtokvédelem is.

1.2.2. Használat, hasznok szedése, hasznosítás

Valamennyi tulajdonostársat megilleti a dolog használatának és hasznai szedésének joga, (főszabályként tulajdoni hányaduk arányában), e joguk gyakorlására azonban nem kötelezhetők, a használattal járó terhek viselésére azonban igen. A tulajdonostársakat a dolog használata nemcsak személyesen illeti meg, hanem a hasznosítás keretében dönthetnek az egész dolog használatának más részére való átengedésében. E lehetőség a közös tulajdon egésze feletti rendelkezést jelenti, így a tulajdonostársak egyhangú határozata szükséges.¹⁰

1.2.3. Megállapodás, döntés a birtoklás, használat, hasznok szedése, hasznosítás kérdésében

Mivel a tulajdonostárs sem a birtoklás, sem a használat jogát nem gyakorolhatja a többi tulajdonostárs jogai vagy dologhoz fűződő lényeges jogi érdekei sérelmére, ezért szükség-szerű, (elsősorban, ha a dolog természete is megkívánja), hogy *a tulajdonosok a birtoklás és a használat kérdésében megállapodjanak*.¹¹ A birtoklás kérdése azonban szorosan összefügg a dolog használatával. A tulajdonostársak belső jogviszonyuk rendezése érdekében a jogok gyakorlásában tehát a jogviszonyukat lebonyolító szerződés keretében megállapodhatnak (vagy egyszerű szótöbbségű határozatot hoznak, illetve szerződést, egyezséget kötnek, vagy akár hosszabb időn át tanúsított ráutaló magatartásukkal kialakítják a birtoklási viszonyokat).

A tulajdonostársak a dolog használatát természetben (például nagy területű ingatlan), illetve időben (például Balaton-parti nyaraló) megoszthatják. Megállapodásuk kiterjed gyakran a hasznok szedésére, a hasznosítási mód meghatározására is. A használatra vonatkozó *megállapodás eltérhet a dolog feletti tulajdoni hányadok arányától*, amely eltérés a dolog fenntartásával, kezelésével járó költségeknek a tulajdoni hányadtól eltérő viselését is eredményezheti. Egyébként a tulajdonostársat *többlethasználati díj* illetheti meg, ha a többség döntése folytán a hányadrészéhez képest csak kisebb arányban gyakorolhatja a tulajdonjogát.¹² De nem illeti meg (többsé)használati díj a tulajdonostársat, ha saját akaratelhatározásából nem

¹⁰ Vesd össze: Ptk. 5:78. § (2) bek. és 5:79. § (1) bek.

¹¹ Ptk. 5:78. § (1) bekezdés.

¹² Vesd össze: Első rész III. fejezet 5. *A tulajdonjogviszony tartalma*.

él a használat lehetőségével.¹³ Ettől eltérő kérdés, ha a tulajdonostárs javára kizárólagos hasznosítási jogot a dolog egy természetben meghatározott részén (például társasház közös tulajdonában álló télikert, tetőkert), ellenérték (ésszerű mértékű használati díj) fejében biztosítanak.¹⁴ A használat végleges szándékú és visszterhes rendezése általában kizárja a többlethasználati díj-jogosultságot.¹⁵

A többlethasználati díj követelésére gyakran a közös tulajdon megszüntetésére irányuló perben kerül sor. A bíróság az összeg megállapításakor az alábbi szempontokat veszi figyelembe: az ingatlan fekvése, műszaki állapota, a peres felek által használt helyiségek száma, felszereltsége, beosztása, a használat módja és egyéb körülmények, így ezek között a hasonló ingatlanok hasznosításakor elérhető bér összege.¹⁶

A közös tulajdon megszüntetését előirányzó, a használati kérdéseket végleges szándékkal rendező megállapodást a bíróság a közös tulajdon megszüntetésekor is figyelembe veszi – kivéve, ha a megosztás ezáltal kirívó érdeksérelmet okozhat.¹⁷ Továbbá ha a használati jogosultság elsődlegesen nem a tulajdoni hányadokhoz, hanem a tulajdonostársak végleges szándékú megállapodásához igazodik, amelyben a jogutódokra is kiterjedő hatállyal, netán visszterhesen rendezték a használati viszonyokat, akkor e megállapodás a tulajdoni hányadot megszerző új tulajdonostársra is kihat.¹⁸

A természetben megosztott használat esetében a tulajdonostársak közötti viszonyban is alkalmazhatók a szomszédjogi szabályok (így tilosban talált állat, áthajló ágak, átnyúló gyökerek, áthulló termény, határvonalon álló kerítés, mezsgye, növény).¹⁹

Szerződés helyett a tulajdonostársak a birtoklás, használat, hasznosítás kérdésében egyszerű szótöbbséggel határozatot hozhatnak.²⁰ Mindegyik tulajdonostársat tulajdoni hányada arányában illeti meg szavazati jog.

A Ptk. 5:78. § (1) bekezdése helyes értelmezése szerint a tulajdonostársak az egyszerű többségi döntéshez képest más arányú, de minősített döntésben is megállapodhatnak, azonban a Ptk. ezen diszpozitív rendelkezése nem eredményezhet joggal való visszaélést, nem járhat azzal, hogy a többségi tulajdoni hányadot képviselő tulajdonostárs vagy tulajdonostársak e megoldással a birtoklási viszonyokat lényegében „betonozzák”.

A többségi döntést a kisebbség megtámadhatja a bíróság előtt a Ptk. 5:79. § (1) bekezdése szerint, ha a határozat a kisebbség jogi érdekeinek lényeges sérelmével jár, vagy az okszerű gazdálkodás követelményeit sérti. A megtámadásra törvény határidőt nem szab, de a hosszabb idő eltelte a határozat ráutaló magatartással való elfogadásának minősülhet. A határozat megtámadása iránti perben minden tulajdonostársnak perben kell állnia.

¹³ BH1992. 313.

¹⁴ BH2014. 242.

¹⁵ BH2012. 150.

¹⁶ BH2014. 183.

¹⁷ EBH2006. 1502.

¹⁸ BH2016. 82.

¹⁹ Tktv. 6. §.

²⁰ Ptk. 5:78. § (1) bek.

A használat kérdését a bíróság az alábbi esetekben rendezi:

- a) ha a többségi határozatot a kisebbség (akár egy tulajdonostárs) megtámadta,²¹
- b) ha a körülményekben bekövetkező jelentős változás is indokolhatja a használat kialakult módjának bírói ítélettel való megváltoztatását,²²
- c) ha nincs határozat a tulajdonostársak között,
 - ca) mert a tulajdonostársak a használat kérdésében megállapodni nem tudnak, és többségi határozat sem hozható; vagy
 - cb) mert szótöbbségi határozat hozatalára az eszmei hányadok egyenlősége miatt vagy más okból eleve nincs lehetőség, és a bírói döntést bármelyik tulajdonostárs kéri.²³

Ez utóbbi esetben (ha nincs döntés a tulajdonostársak között), bármelyik tulajdonostárs kérelmére a bíróság a tulajdoni hányadokat, a tulajdonostársak jogait és a dologhoz fűződő jogi érdekeit, valamint az okszerű gazdálkodás követelményeit figyelembe véve határozza meg a birtoklás és használat (hasznosítás) módját.

A további szempontok figyelembevételével a tulajdoni hányadtól eltérő mértékű, akár kizárólagos használatra is feljogosíthatja a tulajdonostársat a bíróság: okszerű gazdálkodás követelményei (például gazdasági, termelési célú ingatlanon álló épületek, berendezések elrendezése), illetve a dologhoz fűződő törvényes érdekek (például tulajdonostárs személyes és családi szükségletei) figyelembevételével. Ha a dolog természete indokolja, és a dolog használatának természetbeni megosztása nem lehetséges vagy nem észszerű, a bíróság a használatot időben is megoszthatja.

A bíróság a vitát rendezheti a használat részbeni megosztásával is, oly módon, hogy egyes részeket, helyiségeket a tulajdonostárs kizárólagos használatába ad, más helyiségek, területrészek felett pedig fenntartja a tulajdonostársak közös használati jogát. A használat szabályozásánál átfogó jellegű és tartós állapot kialakítására kell törekedni.

A használati, birtoklási mód kialakítása érdekében kötelezhető a tulajdonostársak bizonyos munkálatok elvégzésére (például kerítésállítást, mellék-vízmérőóra beépítése), a felmerülő költségek viselésére vagy előírt magatartás tanúsítására.

A tulajdonostársak között tartós jogviszony keletkezik, így idővel a körülményekben bekövetkező változások a használat újraszabályozását, a szerződés módosítását indokolhatják, illetve a bírói gyakorlat alkalmazhatónak látja a Ptk. 6:192. §-át: ha tartós jogviszonyokban előre nem látható, beálló körülmény miatt a szerződésnek a teljesítése már a fél lényeges jogi érdekét sértené, kérheti annak bírói módosítását, feltéve, hogy ezen körülmények változását nem ő idézte elő. A használat újrendezésekor az érdekek egyensúlyának megteremtésére kell törekedni.²⁴

²¹ Ptk. 5:79. § (1) bek.

²² Ptk. 6:192. §, lásd lejjebb, a használat újraszabályozásánál.

²³ Ptk. 5:79. § (3) bek.

²⁴ BH2007. 335

1.2.4. A közös tulajdonú dolog fenntartása, dologgal járó terhek viselése, kárveszélyviselés

Ha a használat módjából esetleg más nem következik, a tulajdonostársak a dologgal járó terheket, a közös tulajdoni viszonyból eredő kötelezettségeket, a dologban bekövetkezett kárt tulajdoni hányaduk arányában kötelesek viselni.²⁵

A teherviselés kérdésében az alábbi két tényező játszik szerepet:

- a) *kell-e* a tulajdonostársak döntése, és ha igen, *milyen szavazataránnyal* a költség viseléséhez (egyszerű többség vagy egyhangú határozat),
- b) *milyen arányban kötelesek viselni a költségeket*, terheket (elsősorban tulajdoni hányaduk arányában vagy ettől eltérő arányban)?

A dolog fenntartásával járó költségek három csoportba sorolhatók: a) az állag megóvásához és fenntartásához feltétlenül szükséges munkálatok (szükséges költségek), b) a rendes gazdálkodás körét meg nem haladó kiadások (hasznos kiadások), és c) a rendes gazdálkodás körét meghaladó kiadások (luxuskiadások).

- a) A Ptk. 5:76. §-a alapján az állag megóvásához és fenntartásához feltétlenül szükséges munkálatokat bármelyik tulajdonostárs jogosult elvégezni; az ilyen kiadások ráeső részét mindegyik tulajdonostárs köteles viselni. Ilyen kiadások előtt azonban a tulajdonostársakat lehetőség szerint értesíteni kell. E körbe az alábbi két konjunktív feltétel esetén tartoznak a dologgal járó költségek: ha az állag megóvásához és fenntartásához feltétlenül szükségesek, és a rendes gazdálkodás körét meg nem haladó kiadásként jelentkeznek.

Ebben az esetben a költségeket a tulajdonostársak döntés hiányában is viselni kötelesek. A kiadást teljesítő tulajdonostársat a többiekkel szemben megtérítési igény illeti meg. E körben azonban kötelessége a társakat lehetőség szerint a munkálatok elvégzésének szükségességéről *értesíteni az együttműködés követelménye* értelmében. A kiadásról való értesítés célja, hogy felhívja a tulajdonostársak figyelmét a költség felmerülésére. Ha az értesítésre a tulajdonostárs nem reagál, együttműködési kötelezettségét megsértve nem ajánlja fel az esetleg rendelkezésre álló költségcsökkentő eszközt, módot, utóbb nem kifogásolhatja, hogy tulajdonostársa túlságosan nagy költséggel végezte vagy végeztette el a szükséges munkálatokat. Ha a tulajdonostársak között vitássá válik az, hogy adott munkálat valóban feltétlenül szükséges-e az állag megóvásához és fenntartásához, akkor a bíróság a tulajdonostársak határozatának megtámadására vonatkozó fent részletezett szempontok figyelembevételével dönt ebben a kérdésben.²⁶

Idesorolandó kiadások például a jó karbantartás körében a romlás, rongálódás, elhasználódás megelőzését, vagy ha már bekövetkezett, annak kiküszöbölését szolgáló kiadások (e munkák elvégzésére az építésügyi hatóság is kötelezhet).

- b) A rendes gazdálkodás körét meg nem haladó egyéb, hasznos költségek viselésére a tulajdonostárs csak akkor kötelezhető, ha a munka elvégzéséről akár előzetesen, akár annak befejezését követően a bíróság vagy a tulajdonostársak többségi határozata azt eldöntötte. A szótöbbség egyszerű többséget jelent, amely a tulajdonos-

²⁵ Ptk. 5:75. §.

²⁶ Ptk. 5:79. § (2) bek.

társakat a tulajdoni hányaduk szerint megillető szavazatok alapján számítandó. Többségi döntés szükséges például a közös tulajdonú televíziós vételi rendszer rácsatlakozással megvalósított használatához.²⁷

A többségi döntést a *kisebbség megtámadhatja, ha az okszerű gazdálkodás követelményének ellentmond, vagy a kisebbség jogi érdekeinek lényeges sérelmével jár.*²⁸ A megtámadás a határozat végrehajtását nem gátolja, a bíróság azonban indokolt esetben a végrehajtást felfüggesztheti. A tulajdonostársak döntése, illetve a bíróság a tulajdoni hányadtól eltérően is megállapíthatja a költségek viselésének arányát, elsősorban a birtoklás és használat arányainak megfelelően.

- c) *A rendes gazdálkodás körét meghaladó kiadások* – még abban az esetben is, ha egyébként a dolog állagának fenntartásához elengedhetetlenül szükségesek, vagy a dolog értékét növelnék – aránytalan terhet rónának a kiadásokról nem határozó vagy azt ellenző tulajdonostársakra. Ezért e kiadások viselésére kizárólag a tulajdonostársak egyhangú döntése kötelezhet, egyébként a tulajdonostárs arra nem köteles, bíróság arra nem kötelezheti. A törvényi rendelkezés nem a munkák elvégzéséhez, hanem a költségek közös viseléséhez írja elő az egyhangú döntést.²⁹ Az építkezési jogosultsághoz szükséges építési engedély valamennyi tulajdonostárs hozzájárulásával adható ki, ez jogszabály által megkívánt nyilatkozat, amelynek pótlására a Ptk. 1:5. § (2) bekezdése alapján lehetőség van, ha megtagadása joggal való visszaélést valósít meg, és az egyéb törvényi feltételek fennállnak.³⁰

1.2.5. Tulajdonostárssal szembeni tulajdonvédelem

A birtoklás kapcsán már elhangzott a birtokvédelem kérdése: a tulajdonostársak mint a dolog feletti közös birtokosok egymással szemben is jogosultak birtokvédelemre. Bizonyos kérdésekben azonban a tulajdonjoguk egymással szemben is védelemre szorul, amikor a birtokvédelmi eszközök hathatós segítséget nem adnak.

Itt kell említést tenni például a tulajdonostársat is megillető ingatlan-nyilvántartási igényekről: bejegyzési, törlési, kiigazítási igényről. Adott esetben az ingatlan-nyilvántartáson kívüli tulajdonos a tulajdonostársával szemben is követelheti tulajdonjoga (pontosabban tulajdoni illetősége) ingatlan-nyilvántartási bejegyzését. Lényegében hasonló eredményre vezet az úgynevezett „aránymegállapítási per” ingatlan esetében. Ha tulajdonjoga alapján a dolog békés birtoklásában, használatában zavarja tulajdonostársa, a tulajdon háborítatlanságát védő pert is indíthat a jogaiban sértett tulajdonostárs. Sajátos tulajdonvédelmi eszköz lényegében a határozatok megtámadásához való jog (sajátos kisebbségvédelmi eszköz), és a határozat hiányában a használat kérdésében a bírósághoz fordulás joga (mindkét esetben a birtoklás, használat kérdésében való döntés joga sérül).³¹

²⁷ BH2002. 136.

²⁸ Ptk. 5:79. § (1) bek.

²⁹ Ptk. 5:78. § (2) bek. a) pont.

³⁰ EBH2006. 1501.

³¹ Ptk. 5:79. §.

1.3. A tulajdonostársak külső jogviszonyai

1.3.1. Saját tulajdoni hányad feletti rendelkezés joga

A Ptk. 5:80. § szerint *saját tulajdoni hányadával a tulajdonostárs jogosult rendelkezni*. A tulajdonostárs jogosult szabadon, a többiek hozzájárulása nélkül arra, hogy az őt megillető tulajdoni hányadra nézve a dolog birtokát, használatát vagy hasznai szedésének jogát másnak átengedje, a dolgot biztosítéku adja, vagy más módon megterhelje, továbbá hogy tulajdonjogát másra átruházza, vagy azzal felhagyjon. Ingatlan feletti tulajdoni hányaddal sem lehet felhagyni.

Tekintettel azonban arra, hogy főszabályként minden tulajdonostárs jogosult a dolog egészét birtokolni, használni és hasznait szedni, továbbá a dologhoz fűződő lényeges jogi érdekük jelentősen sérülhet, ezért a tulajdonostársakat előbérleti, előhaszonbérleti és elővásárlási jog illeti meg akkor, ha társuk kívülálló személy javára rendelkezik visszterhesen, tehát ellenérték fejében, az őt megillető eszmei hányadrésről. Megsértett „előjogosítványaik” gyakorlását a kívülállóval kötött szerződés velük szembeni, relatív hatálytalansága biztosítja. A bíróság ugyanis analógia útján az előbérleti, előhaszonbérleti jog gyakorlására a tulajdonostársat megillető elővásárlási jog szabályait megfelelően alkalmazza.

A Ptk. 5:81. § (1) bekezdése alapján tehát a tulajdonostárs tulajdoni hányadára a többi tulajdonostársat harmadik személlyel szemben *elővásárlási, előbérleti és előhaszonbérleti jog* illeti meg.

Az elővásárlási jog *egyoldalú feltételes alakító jog*, amely a tulajdonostárs eladási szándéka esetén aktiválódik. Feltétele, hogy kívülálló harmadik személytől komoly és a tulajdoni hányadát elidegenítő tulajdonostárs által fontolóra vett vételi ajánlat érkezzon. A tulajdonostársakat megillető elővásárlási jogra mint törvényen alapuló jelen elővásárlási jogra a Ptk. 6:226. § (3) bekezdése alapján a szerződésen alapuló elővásárlási jog szabályait kell megfelelően alkalmazni.

Kizárólag adásvételi szerződés esetén érvényesül, kényszeradásvétel (kisajátítás),³² apportálás, ajándékozás vagy akár visszterhes tartási szerződés esetén nem.³³ Vegyes szerződések például ajándékozással vegyes adásvétel esetén a bírói gyakorlatban vitatott, hogy az elővásárlási jog érvényesülhet-e egyáltalán, s ha igen, mit kell vételárként az elővásárlásra jogosultnak teljesíteni. A Ptk. 5:81. § (4) bekezdése alapján viszont a tulajdonostárs az elővásárlási jogát *végrehajtási árverés esetén* is gyakorolhatja.

Az eladó tulajdonostárs az általa elfogadhatónak tartott külső vételi ajánlatot köteles teljes terjedelemben közölni – még az adásvételi szerződés megkötése előtt – tulajdonostársaival. E közlési kötelezettsége az ingatlan-nyilvántartáson kívüli tulajdonostársak (ha létezésük nyilvánvaló) és a már széljegyzett tulajdonostárs irányában is fennáll; kivéve, ha e kötelezettség teljesítése a jogosult tartózkodási helye vagy más körülmény miatt rendkívüli nehézséggel vagy számottevő késedelemmel járna.³⁴ A törvényen alapuló elővásárlási jog a szerződésen alapulót, míg a külön jogszabályban – akár a tulajdonostárs részére,³⁵

³² EBH2012. K.23

³³ Vessd össze: PK. 9. VII. pont. (Az új Ptk. alkalmazási körében is megfelelően irányadó.)

³⁴ Vessd össze: Ptk. 5:81. § (2) bek. és 6:222. § (1) bek.

³⁵ Fftv. 18. §.

akár harmadik személy részére – biztosított elővásárlási jog megelőzi a tulajdonostárs Ptk. szerinti elővásárlási jogát.³⁶

A Ptk. 5:81. § (3) bekezdése szerint a tulajdonostársak az elővásárlási (előbérleti vagy előhaszonbérleti) jogot az érintett tulajdoni hányadra *tulajdoni hányaduk arányában gyakorolhatják*. Tehát ez esetben a tulajdonostársak az elővásárlási jogot az eladásra kerülő tulajdoni illetőségre (illetőségrészre) közösen, tulajdoni hányaduk arányában gyakorolhatják. Ha közöttük megegyezés nem jön létre, de van olyan tulajdonostárs, aki – akár másik tulajdonostárral közösen – az érintett egész tulajdoni hányadra az ajánlatot magáévá teszi, az elővásárlási, előbérleti vagy előhaszonbérleti jog egyedül őt vagy őket illeti meg. *Ha több ilyen – egyedül fellépő – tulajdonostárs van, közülük az eladni (bérbe adni) szándékozó tulajdonostárs választ; az elővásárlási, előbérleti vagy előhaszonbérleti jog az általa választott tulajdonostársat illeti meg.*

A tulajdonostárs és a vele együtt élő nem tulajdonos házastársa az elővásárlási jogot együtt is gyakorolhatják. A résztulajdonosnak olyan házastársát, aki nem tulajdonos, elővásárlási jog egyedül nem illeti meg.³⁷ Ha a kiskorú résztulajdonos adott esetben az elővásárlási jogát gyakorolni nem kívánja, ehhez gyámhatósági hozzájárulás sem szükséges.³⁸

A vételi ajánlat közlésére és a vételi ajánlat elfogadására, a szerződés létrejöttére és teljesítésére egyebekben az adásvétel különös nemei között ismertetendő elővásárlási jog szabályai irányadók, amivel a hallgatók az egyes szerződési típusok témakörében fognak részletesen megismerkedni.

1.3.2. Az egész dolog feletti tulajdonjoggal való rendelkezés

A Ptk. 5:78. § (2) bekezdése szerint a tulajdonostársak egyhangú határozata szükséges az egész dolog feletti tulajdonjog átruházásához, az egész dolog birtoka átruházásához, az egész dolog megterheléséhez vagy az egész dologra kiterjedő kötelezettségvállaláshoz (értve ez alatt például a dolog birtokának, használatának, hasznai szedése jogának átengedését).

A tulajdonostársak egyetértése szükséges az ingatlan egésze tulajdonjogának átruházásához. Bármelyik tulajdonostárs hozzájáruló jognyilatkozatának megtagadása esetén a bíróságtól még a joggal való visszaélésre hivatkozva sem kérelmezhető a jognyilatkozat bírói pótlása, kérhető viszont a közös tulajdon megszüntetése.

1.3.3. Tulajdonvédelem és birtokvédelem harmadik személyekkel szemben

A Ptk. 5:82. §-a alapján a *közös tulajdon védelmében bármelyik tulajdonostárs önállóan is felléphet*. Közös birtok esetében bármelyik tulajdonostársat mint birtokost önállóan megilleti a birtokvédelem.³⁹ Amennyiben a dolog birtoklása, használata nem valamenynyit tulajdonostársat illeti meg, tulajdoni igényüket, továbbá birtokvédelmi igényüket úgy

³⁶ Ptk. 5:81. § (4) bek.

³⁷ PK. 9. állásfoglalás III. (Az új Ptk. alkalmazási körében is megfelelően irányadó.)

³⁸ PK. 9. IV. (Az új Ptk. alkalmazási körében is megfelelően irányadó.)

³⁹ BH1990. 378.

gyakorolhatják, hogy a birtoklásra jogosult részére követelhetik az eredeti állapot helyreállítását, a dolog kiadását.⁴⁰

1.4. A közös tulajdon megszüntetése

1.4.1. A közös tulajdon megszűnésének, megszüntetésének alapkérdései

Közös tulajdon megszűnéséről elsősorban akkor beszélünk, ha a tulajdonostárs akaratán kívül álló okból, illetve elsődlegesen más joghatás kiváltását célzó jogügylet következményeként szűnik meg a tulajdonjog.

A közös tulajdon minden olyan esetben megszűnhet, amikor *maga a tulajdonjog megszűnik: confusio*, megsemmisülés, *derelictio*, más javára bekövetkező tulajdonszerzés esetén.⁴¹ A közös tulajdon megszűnését eredményezi a tulajdonostársaknak a tulajdoni illetőségük feletti tulajdonjog megszűnése is: például a tulajdonostárs elővásárlási jogát gyakorolva, vagy a többi eszmei hányadrészt elbirtokolva megszerzi a dolog egésze felett a tulajdonjogot; a tulajdonostárs felhagy a tulajdonjoggal az őt megillető eszmei hányadrészre nézve (közös tulajdoni növedék; ingatlan esetében kizárt), illetve törvényes vagy végrendeleti örökösöként a halálakor tulajdonostársa azt megszerzi.

Megszüntetés esetén a tulajdonostárs (társak) akaratára elsősorban a közös tulajdon megszüntetésére irányul, *amelyben tehát akarategységben megállapodhatnak*. Ha erre vonatkozólag megállapodni nem tudnak, a bíróság kérelemre dönt erről.

A közös tulajdon megszüntetése lehet totális, vagy csak meghatározott tulajdoni illetőségeket, vagy a dolog természetbeni részét érintően részleges. A részleges megszüntetés sajátos minősége jelenik meg a társasházzá alakításban.

1.4.2. A megszüntetéshez való jog és korlátai

Mindegyik tulajdonostársnak alanyi joga van, hogy a közös tulajdon megszüntetését követelje, e jogáról való lemondás semmis.⁴² Nem érvénytelen azonban az a szerződés, amelyben a tulajdonostársak megállapodnak, hogy a tulajdonközösség megszüntetésének egyes eseteit kizárják.⁴³

A megszüntetéshez való jog *negatív irányban is megilleti a tulajdonostársat*, akaratára hiányában a közös tulajdon megszüntetésére csak bírói ítélet alapján kötelezhető. Ha tehát a tulajdonközösséget megszüntető szerződés megkötését tagadja meg, a Ptk. 1:5. §-a alapján nyilatkozata nem pótolható. A bírói gyakorlat szerint előfordul az, hogy a tulajdonostárs e jogát visszaélészerűen, a másik zaklatása végett vagy nyereszkes célból gyakorolja, és ezáltal *a joggal való visszaélés általános tilalmát sérti joggyakorlása*.

A közös tulajdon megszüntetését a tulajdonostárs egyébként bármikor követelheti. A jog érvényesítése az elévülés által nem korlátozott. E jogát azonban nem érvényesítheti

⁴⁰ Ptk. 5:36. § (2) bek.

⁴¹ LENKOVICS (2001): *i. m.* 177.

⁴² Ptk. 5:83. § (1) bek.

⁴³ EBH2001. 409.

sikerrel a tulajdonos, ha a közös tulajdon megszüntetése *alkalmatlan időre esik*.⁴⁴ Értve ez alatt olyan, tipikusan átmeneti jellegű objektív vagy szubjektív okokat (például megváltási ár jelenleg nem áll rendelkezésre, ingatlan piaci értékét befolyásoló kedvezőtlen körülmények, kialakulatlan használati viszonyok stb.), amelyek miatt a közös tulajdon megszüntetése a másik tulajdonostárs érdekeit súlyosan sértő eredményre vezetne.⁴⁵ Az „alkalmatlan idő” kifogását nemcsak a felektől független, hanem az egyik vagy a másik félhez kapcsolódó ok is megalapozhatja.⁴⁶

A közös tulajdon megszüntetése (régies kifejezéssel az osztály) *nem minősül tulajdonképpeni tulajdonszerzőmódnak*, ennek ellenére a bírói gyakorlat szerint kizárt az, hogy a jogosultsággal rendelkező fél hozzájárulása nélkül, az elidegenítési és terhelési tilalommal terhelt tulajdoni illetőség tulajdonjogát más megszerezhetné.⁴⁷ Viszont önmagában az a tény, hogy a tulajdonostárs felszámolás alá került, nem zárja ki azt, hogy a közös tulajdon megszüntetése iránt keresetet indítson. A konkrét tényálláselemek azonban a megszüntetés választható módjait befolyásolják.⁴⁸

1.4.3. A felek megállapodása, illetve a bíróság határozata

A közös tulajdon a tulajdonostársak megállapodásával megszüntethető. A közös tulajdont megszüntető szerződésben a tulajdonostársak bármely, a bírósági eljárás kapcsán ismeretendő megszüntetési módot elhatározhatják. Ha a közös tulajdon tárgya ingatlan, akkor a szerződés írásba foglalása szükséges a Ptk. rendelkezéseit értelmező XXV. sz. PED-ben (ingatlanátruházási szerződések érvényessége) kifejtettek szerint. A szerződés minimális tartalma a közös tulajdon megszüntetése módjának és a felek ezzel kapcsolatos kötelezettségvállalásának meghatározása.⁴⁹

A tulajdonostársak megállapodása hiányában a közös tulajdont a bíróság ítéletével megszüntetheti. A bíróság döntése szükséges tehát, ha a tulajdonostársak közül bármelyik tiltakozik a közös tulajdon megszüntetése ellen, vagy ha a tulajdonostársak között a közös tulajdon megszüntetésére nézve van akarategység, de annak módjára nézve vita van, vagy ha a közös tulajdon megszüntetésének módjában is megegyeztek, de a megváltási árban, a vételárban, vagy az értékesítéssel befolyt ellenérték megosztásában vagy más körülményben közöttük vita van.

A bíróság a közös tulajdon megszüntetése során a Ptk. adta keretek között határozhatja meg a megszüntetés konkrét módját (lásd lejjebb) a tulajdonostársaknak a dologhoz fűződő érdekei mélyreható vizsgálata mellett. Általában elmondható, hogy *a bíróság a kereseti kérelemhez nem kötött*, de nem alkalmazhatja a közös tulajdon megszüntetésének olyan módját, amely ellen valamennyi tulajdonostárs tiltakozik.⁵⁰

⁴⁴ Ptk. 5:83. § (2) bek.

⁴⁵ Veszőssze: 1/2017. (IX. 11.) PK vélemény.

⁴⁶ Veszőssze: Új Ptk. Tanácsadó Testület 5:83. § (2) bekezdéshez fűzött véleménye. Elérhető: www.lb.hu/ptk (A letöltés ideje: 2018. 07. 19.)

⁴⁷ BH1993. 733.

⁴⁸ BH2010. 336.

⁴⁹ Például megváltási, illetve értékesítési vételár; BH1997. 120.

⁵⁰ Ptk. 5:84. § (6) bek.

Mind a tulajdonostársak megállapodásával, mind egyoldalú kérelemre a bíróság a közös tulajdon részleges megszüntetését is elrendelheti. A közös tulajdon megszüntetése iránti perben valamennyi tulajdonostársnak perben kell állnia. Perbe kell vonni az özvegyi jogra, más haszonélvezetre, használatra jogosultakat, a bejegyzett tartási, életjáradéki jog jogosultját, s ha a jelzálogjog nem az egész ingatlant terheli, akkor az ilyen jognak a jogosultját is. A körülményektől függ, hogy esetleg más érdekelt perbe vonása is szükséges-e.

1.4.4. A közös tulajdon megszüntetésének formái

A Ptk. 5:84. §-ában felállított *sorrend a bíróságot köti*, ilyen sorrendben köteles megvizsgálni azt, hogy az egyes megszüntetési módok alkalmazásának lehetősége fennáll-e.⁵¹ A felek viszont akarategységben a közös tulajdon bármely formájú, akár kombinált megszüntetésében is megállapodhatnak, ha az jogszabályi tilalomba nem ütközik. A közös tulajdon bírói megszüntetése esetén az alábbi relatív sorrend érvényesül:

- a) a közös tulajdon természetbeni megosztása;
- b) a tulajdoni illetőség(ek) magához váltása (megváltása) (*confusio*);
- c) társasháztulajdonná átalakítása;
- d) a dolog értékesítése és a befolyt vételár felosztása (értékbeni megosztás).⁵²

Bár a Ptk. kifejezett sorrendet nem szab, rendelkezése értelmében a dolog közös értékesítésére csak abban az esetben kerülhet sor, ha a közös tulajdon más módon nem szüntethető meg, ezért a bírói gyakorlat értelmezése szerint a társasháztulajdonná alakítás megelőzi a közös értékesítést.⁵³

a) A közös tulajdon megszüntetése természetbeni megosztással

A Ptk. 5:84. § (1) bekezdése szerint a közös tulajdon tárgyát *elsősorban természetben kell megosztani*. A természetbeni megoszthatóság feltétele, hogy *ne járjon a dolog jelentős értékcsökkenésével, ne gátolja a rendeltetésszerű használatot, és ne sértse súlyosan a tulajdonostársak dologhoz fűződő érdekét*.

Ingyatlan természetbeni megosztása esetén még az ítélethozatal előtt gondoskodni kell arról, hogy a bíróság rendelkezésére álljon a megosztáshoz jogerős telekalakítási engedély és az ingatlan-nyilvántartási foganatosításra alkalmas vázrajz. Ezek beszerzése végett a per tárgyalásának a felfüggesztése mellett a feleknek megfelelő határidőt kell szabni.⁵⁴ A *telekalakítási engedély és a megosztási vázrajz* a közös tulajdonú ingatlan természetbeni megosztásának szükséges, de nem elégséges feltétele; a megosztás feltételeit a polgári anyagi jog szempontjai szerint is vizsgálni kell.⁵⁵

⁵¹ Vesd össze: Kúria 1/2017. PK vélemény 1. pontja.

⁵² Vesd össze: 1/2017. PK vélemény.

⁵³ Vesd össze: 1/2017. (V. 19.) PK vélemény 2. pontja.

⁵⁴ 1/2008. (V. 19.) PK vélemény VIII. d) pontja.

⁵⁵ EBH2016. P 1.

A természetbeni megosztás elsősorban a tulajdoni hányadok szerint történhet. Ettől a bíróság eltérhet például gazdasági, célszerűségi indokok alapján, város-, illetve községrendezési érdekből, illetve ha például az ingatlan egyes részeinek értéke között adottságaik folytán különbség mutatkozik, vagy ha bíróság a használat természetbeni megosztását rendező megállapodást tartja szem előtt.

Ha a tulajdoni hányadtól eltérő értékűek a különválasztott dologrészek (földrészek), az értékkülönbséget megtérítéséről is rendelkezik a bíróság. A bíróság a közös tulajdont részlegesen is megszüntetheti. Ha a közös tulajdon tárgyait idegen dologbeli jogok terhelik, akkor a közös tulajdon megszüntetése kihatással lehet ezekre, ezért a jogosultak perben állása szükséges lehet. A megosztás kapcsán dönteni kell az ingatlan egészét és az egyes tulajdoni hányadokat érintő terhekről, így például az ingatlant terhelő telki szolgalmi jogról, a haszonélvezet, használat jogáról, a zálogjogról.

b) Közös tulajdon megszüntetése magához váltás útján

*A közös tulajdon tárgyait vagy azok egy részét – ha ez a tulajdonostársak körülményeire tekintettel indokolt – megfelelő ellenérték fejében a bíróság egy vagy több tulajdonostárs tulajdonába adhatja.*⁵⁶

A megváltás vagy magához váltás lényege: *a másik tulajdonostárs tulajdoni illetősége megszerzése ellenérték fejében.* Természetszerűleg eredményezheti egyes tulajdoni illetőségek egybeolvadását, illetve a közös tulajdon totális megszüntetését. E megosztási mód kapcsán követelheti a tulajdonostárs azt, hogy az ő illetőségét a másik magához váltsa, vagy azt, hogy a másik tulajdonostárs illetőségét az ő tulajdonába adja, és azt, hogy a megváltásra milyen ellenérték fejében, illetve milyen egyéb feltételek mellett kerüljön sor.

A megváltás feltétele minden esetben az, hogy a tulajdonostársak érdekeit súlyosan ne sértse, és a tulajdont szerző a teljesítőképességét igazolja. A teljesítőképesség vizsgálatától kivételesen a bíróság eltekinthet, ha a kisebb összegű megváltási ár részletekben való megfizetését rendelte el.

Vitatható az a bírói gyakorlat, amely szerint lehetséges az alternatív döntés meghozatala, azaz a bíróság a közös tulajdon megszüntetésének módját vagylagosan határozza meg. Így például a bíróság kötelezi a tulajdonostársat a másik illetősége megváltására, míg vagylagosan, a teljesítési határidő eredménytelen elteltének esetére a bennlakó tulajdonostárs kiköltözésével árverési értékesítést is elrendel.⁵⁷ A Kúria 1/2017. PK véleménye az alternatív döntés lehetőségét fenntartja, hangsúlyozza azonban annak kivételes jellegét.⁵⁸

A tulajdoni illetőség megváltását több tulajdonostárs közösen is kérheti, ekkor a bírósági határozat rendelkezése szerinti arányban (vagy tulajdoni hányaduk arányában) szerzik meg a megváltott tulajdoni hányadot, amellyel saját tulajdoni hányadaik fognak növekedni.

A másik tulajdoni illetősége magához váltására (tulajdonjog szerzésére) beleegyezése hiányában senkit sem lehet kötelezni, kivéve (az alábbi konjunktív feltételek fennállása

⁵⁶ Ptk. 5:84. § (1) bek. második mondata.

⁵⁷ BH2016. 207.

⁵⁸ Perjogi szempontból kritikát fogalmaz meg TÍMÁR Kinga (2017): A Kúria eseti döntése a közös tulajdon megszüntetése körében az alternatív döntéshozatal lehetőségéről. *JeMa*, 8. évf. 3. sz. 21–32.

esetén), ha a közös tulajdonban lévő lakásban, ingatlanban benne lakik, ezen ingatlan vagy ingatlanrész megvásárlása esetén, és ez nem sérti a bennlakó méltányos érdekeit.⁵⁹

Az ingatlan feletti közös tulajdon megszüntetését egyébként nem akadályozza a bennlakás ténye. Amennyiben a benne lakó tulajdonostárs a tulajdoni hányadok magához váltására nem képes, a bíróság a lakás elhagyására kötelezi, vagy – amennyiben ez a méltányos érdekeit sérti – részére tulajdoni hányadával arányos használati jogot alapít.⁶⁰

Vitatható, de a szakirodalom jobbra e használati jogot azonosítja a dologi jogosultsággal.⁶¹ A használat jogának jogosultja jogánál fogva a dolgot a saját, valamint vele együtt élő családtagjai szükségletét meg nem haladó mértékben használhatja és hasznait szedheti, terhelik viszont az e joghoz fűződő kötelezettségek. A használat jogának jogosultja mint dologi jogosult a használatért rendszeres ellenértéket nem köteles fizetni.⁶²

A használati jog, azaz a *bennlakás értékcsökkentő hatását* az ingatlanban maradó tulajdonostársnak kell viselnie mind a magához váltás folytán fizetendő ellenértéknek, mind az árverési vételár felosztási arányának a meghatározásánál.⁶³ A használati jog bíróság által meghatározott és törvény által biztosított terjedelmének jelentős túllépése esetén a bíróság a tulajdonos kérelmére a használati jogot megszünteti.

A magához váltás esetén a megfelelő ellenértéket a bíróságnak ítéletében meg kell állapítania. A megváltási ár meghatározásakor az ingatlan, azaz a megváltani kívánt tulajdoni illetőség forgalmi értékéből kell kiindulni. Figyelembe kell venni az ingatlanon fennálló terheket és a lakottságot. A bíróság a megváltási ár megfizetését részletekben is elrendelheti, vagy arra határidőt adhat.

Ingatlan tulajdoni illetőségének megváltása esetében a bírói gyakorlat szerint a bíróság ítélete pótolja a bejegyzési engedélyt. Viszont a bejegyzett jogosult védelme érdekében javasolt megoldás, hogy a bíróság a megváltási ár kifizetésének az igazolásától tegye függővé a tulajdonjog-változás ingatlan-nyilvántartásba való átvezetését.⁶⁴

c) A közös tulajdon társasháztulajdonná alakítása

Az ingatlanon fennálló közös tulajdon – ha a társasház létesítésének feltételei egyébként fennállnak – az ingatlan társasházzá alakításával is megszüntethető.⁶⁵

A társasházzá alakítás jellegére nézve az ingatlanon fennálló közös tulajdon részleges természetbeni megszüntetését jelenti, ám nem azonos azzal. A társasházzá alakítás feltétele bármely tulajdonostársnak erre vonatkozó nyilatkozata,⁶⁶ összhangban a társasházakról szóló 2003. évi CXXXIII. tv. (Ttv.) 8. §-ával.

⁵⁹ Ptk. 5:84. § (1) bek.

⁶⁰ Ptk. 5:84. § (4) bek.

⁶¹ Vess össze: Ptk. 5:159. § (1) bek.

⁶² Vess össze: a Kúria Új Ptk. Tanácsadó Testületének 5: 84. § (4) bekezdéshez véleménye. Elérhető: www.lb.hu/ptk (A letöltés ideje: 2018. 07. 19.)

⁶³ Ptk. 5:84. § (4) bek.

⁶⁴ 1/2017. PK vélemény 14. pontja.

⁶⁵ Ptk. 5:84. § (5) bek.

⁶⁶ 1/2017. PK vélemény 2. pontja.

A társasházzá alakítás csak akkor rendelhető el, ha az alapítás feltételei fennállnak, tehát van (vagy kialakítható) legalább két műszakilag elkülöníthető egység az épületben, amely külön tulajdonba adható.⁶⁷ Ha indokolt, a bíróság a műszaki megosztáshoz szükséges költségek fizetésére, a munkálatok elvégzésére a tulajdonostársakat kötelezni fogja. A társasházzá alakítást kérő félnek csatolnia kell az alapító okirat tervezetét és az ingatlan-nyilvántartási bejegyzésre alkalmas vázrajzot. Különös jelentőséggel bír e megszüntetési mód esetében a felek együttműködési hajlandósága.⁶⁸

A közös tulajdonnak társasháztulajdonná való átalakítása esetén az alapító okiratot a bíróság ítélete pótolja. Ezért az alapító okirat tartalmát – a felek álláspontjának és méltányos érdekeinek figyelembevételével – a bíróság az ítéletében állapítja meg, amelynek tartalmaznia kell a jogszabályban előírt kötelező elemeket és a felek által lényegesnek minősített kérdéseket.⁶⁹

Ha a közös tulajdont társasházzá alakították, akkor a társasház már kizárólag a tulajdonostársak egyetértése mellett szüntethető meg.

d) A közös tulajdon megszüntetése értékesítéssel (értékbeli megosztással)

A Ptk. 5:84. § (2) bekezdése alapján, ha a közös tulajdon más módon nem szüntethető meg, vagy a természetbeni megosztás jelentékeny értékcsökkenéssel járna, vagy gátolná a rendeltetésszerű használatot, *a közös tulajdon tárgyait értékesíteni kell, és a vételárat kell a tulajdonostársak között megfelelően felosztani.* A tulajdonostársakat az elővásárlási jog harmadik személlyel szemben az értékesítés során is megilleti.

E megszüntetési mód a sorrendben olyan értelemben utolsó, akkor kerülhet rá sor, ha az előbbi két megszüntetési mód nem lehetséges, vagy sérti a tulajdonostársak méltányos érdekeit, vagy azok ellen mindegyik tulajdonostárs tiltakozik, és amennyiben a társasházzá alakítás feltételei nem állnak fenn. *A tulajdonostársak az értékesítés során befolyt vételáron osztoznak.* Az értékesítés többféle módon lehetséges, tipikus az árverési értékesítés.

A közös tulajdon *árverési értékesítése* során az alábbi kérdések tisztázandók:

- a) *Az árverési vételár meghatározása.* A bíróság ítéletében meg kell, hogy határozza azt a legkisebb összeget mint legkisebb árverési vételárat, amelyet a végrehajtás során sem a végrehajtó, sem a végrehajtást elrendelő bíróság nem változtathat meg, tehát nem emelheti és nem szállíthatja le.⁷⁰ (Összegére lásd a megváltási ár meghatározásánál irányadó szempontokat.)
- b) *A bennlakó tulajdonostárs kiköltözik-e, vagy sem az értékesített ingatlanból.* Főszabályként a bíróság közös értékesítés esetén a bennlakó tulajdonostársat a lakás elhagyására kötelezi. Kivételesen, méltányos érdekből a bennlakó tulajdonostárs javára, annak kifejezett kérelmére, a tulajdoni hányadával arányos használati jogot alapít.⁷¹ A használati jog értékcsökkentő hatását az ingatlanban maradó

⁶⁷ Vesd össze: Ptk. 5:85. § (1) bek.

⁶⁸ 1/2017. PK vélemény 2. pontja.

⁶⁹ Vesd össze: 1/2017. PK vélemény 2. pontja.

⁷⁰ Ptk. 5:84. § (3) bek. utolsó mondata.

⁷¹ Lásd feljebb: Ptk. 5:84. § (4) bek.

tulajdonostársnak kell viselnie az árverési vételár felosztási arányának a meghatározásánál is. Speciális rendelkezés, hogy a bíróság a használati jogot megszünteti, ha a használó a használati jognak a bíróság által meghatározott és törvény által biztosított terjedelmét jelentős mértékben túllépi, és a tulajdonos ezt kérelmezi.

1.5. A közös tulajdon sajátos alakzatai

Tulajdonközösség okiratokon. Bármely tulajdonostárs jogosult a saját érdekében a közös tulajdonban álló okiratot felhasználni. Ha az okirat a másik tulajdonostársnál van, követelheti az okirat bemutatását, például peres eljárásban a bizonyítás körében.

Tulajdonközösség értékpapíron, társasági részesedésen is fennállhat. A közös tulajdonban álló kft.-üzletrész, továbbá részvény esetében például a tulajdonostársak a társasággal szemben egyetlen tulajdonosnak számítanak.⁷² A tulajdonostársak megállapodásuk alapján maguk közül választják ki azt a személyt, közös képviselőt, aki az üzletrészhez, részvényhez kapcsolódó tagsági jogokat a társasággal szemben gyakorolja.

Tulajdonközösség határjeleken. A szomszédos ingatlanokat elválasztó kerítés, mezsgye vagy növény használatára az ingatlanok tulajdonosai közösen jogosultak. A határvonalon álló növény és annak terménye is közös tulajdonban áll, fele-fele arányban illeti meg a tulajdonostársakat.⁷³

Részházak. Közös udvar, jogi részház: a közterületről nyíló pince mellett csupán ingatlan-nyilvántartási „öskövületek” már a soproni részházak és közös udvarok tulajdoni viszonyai. A német jogi mintát követő részházak (közös udvar) esetében egy házszám és/vagy egy kapu alatt több telek, házrész található más-más, egymással rokoni kapcsolatban nem lévő tulajdonos vagy tulajdonosi közösség kezében. A Kúria szerint a közös udvar esetében nem szolgálmi jogról, hanem a közös tulajdonnak olyan sajátos formájáról van szó, amelynél a közös udvar valamely közös tulajdonban lévő földterülethez kapcsolódóan több különálló, kizárólagos tulajdonban lévő épülethez vagy több különálló, közös tulajdonban lévő, de eltérő tulajdoni arányú épülethez tartozik.⁷⁴ A jogi részház pedig a közös tulajdon olyan sajátos alakzata, amelynél az épület tulajdonjoga a tulajdonostársak között nem eszmei hányadrész szerint, hanem a ház szintjei szerint oszlott meg, míg a föld tulajdonjoga a földszint tulajdonosát illette meg.⁷⁵

Házastársi vagyonszövetség. A házastársi vagyonszövetség alapján a házastársi életközösség fennállása során szerzett vagyon a házastársak osztatlan közös tulajdonába kerül (kivéve, ha a különvagyonukba kerül). A speciális családjogi szabályok azonban részletesen rendezik a használat, kezelés, rendelkezés módját.⁷⁶

Polgári jogi társaság. Bár a polgári jogi társasági szerződés egy speciális kötelmi jogviszony (tehát nem jogalany, nem jogi személy), a gazdasági cél előmozdítására (elhasználható dolgok formájában) nyújtott tagi vagyoni hozzájárulás a tagok közös tulajdonába kerül. Mivel ekkor a közös tulajdon a társaság működéséhez funkcionálisan kötődik, a tag

⁷² Ptk. 3:165. §; Ptk. 3:213. §.

⁷³ Vesz össze: 2013. évi CLXXIV. törvény.

⁷⁴ BH1977. 6441.

⁷⁵ JANKÓ Ferenc (2004): „A soproni részházak” – két emberöltő múltán. *Soproni Szemle*, 58. évf. 2. sz. 158–179.

⁷⁶ Ptk. 4:45. §.

tulajdoni hányadával önállóan nem rendelkezhet.⁷⁷ A kizárt tag a közös vagyona tartozó vagyontárgyak kiadását természetben nem követelheti.⁷⁸ A többi tag azonban választása szerint kiadhatja természetben a követelt vagyontárgyat vagy annak értékét. A közös tulajdon megosztására pedig kizárólag a társasági szerződés megszűnéskori elszámolás keretében kerülhet sor.⁷⁹

2. Társasháztulajdon

2.1. A társasháztulajdon alapkérdései

A társasházakat mint a közös tulajdon sajátos alakzatait és a tulajdonostársak viszonyait a Ptk. keretjellegű rendelkezésein⁸⁰ túl önálló törvény, a társasházokról szóló 2003. évi CXIII. törvény (továbbiakban Ttv.), és a törvény adta keretek között a társasház alapító okirata (továbbá a szervezeti és működési szabályzata) szabályozza.

Azokban a vitás kérdésekben, amelyekben elsődlegesen az alapító okirat, másodlagosan e törvény speciális rendelkezést nem ad, a Ptk. közös tulajdonra vonatkozó szabályait kell megfelelően alkalmazni.⁸¹ Különösen igaz ez a hatlakásosnál nem nagyobb társasházak esetére, amelyek az újabb szabályok szerint már választhatnak, hogy működésükre (és nem a tulajdoni viszonyaikra) a Ptk. vagy a Ttv. szabályait tekintik irányadónak (lásd részletesebben lejjebb).

A Ttv. 4. §-ában ezen kívül rögzíti, hogy a nem lakás céljára szolgáló helyiségekből álló minden egyéb épületre is e törvény rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni.

A társasháztulajdon fogalmát a Ptk. határozza meg. Társasház jön létre, ha az ingatlanon az alapító okiratban meghatározott, műszakilag megosztott, legalább két önálló lakás vagy nem lakás céljára szolgáló helyiség, vagy legalább egy önálló lakás és egy nem lakás céljára szolgáló helyiség a tulajdonostársak külön tulajdonába, a külön tulajdonként meg nem határozott épületrész, épületberendezés, helyiség, illetve lakás viszont a tulajdonostársak közös tulajdonába kerül.⁸²

A társasház nem más, mint a *közös tulajdon sajátos alakzata*, amelyben a *műszakilag relatíve elkülönülő helyiségek, épületrészek a tulajdonostársak külön tulajdonába tartoznak, és amely külön tulajdonnak alkotórésze a közös tulajdonú épületrészek (földrészlet) feletti tulajdonjog meghatározott eszmei hányadrésze*. A közös tulajdon tárgyát képező ingatlanrész tulajdoni hányada a külön tulajdonba tartozó lakással és nem lakás céljára szolgáló helyiséggel együtt önálló ingatlan.⁸³ Társasház *nemcsak lakóépületben alapítható*, hanem más, nem lakás céljára szolgáló helyiségekből álló ingatlanon is keletkezhet (például társasgarázs, társasüdülő).

⁷⁷ Ptk. 6:500. §.

⁷⁸ Ptk. 6:512. §.

⁷⁹ Ptk. 6:513. §.

⁸⁰ Ptk. 5:85. §.

⁸¹ Ptk. 5:85. § (5) bek.

⁸² Ptk. 5:85. § (1) bek.

⁸³ Ptk. 5:85. § (3) bek.

2.2. Társasház alapítása

Társasházat fennálló vagy felépítendő épületre lehet alapítani, ha abban legalább két, külön tulajdonként bejegyezhető lakás, illetőleg nem lakás céljára szolgáló helyiség van vagy alakítható ki. Társasházat létesíthet az ingatlan valamennyi tulajdonostársa vagy az ingatlan tulajdonosa mint egyszemélyi alapító, alapító okiratban kifejezett alapítási elhatározással.⁸⁴ Társasház alapítható felépítendő épületre vagy már fennálló épületre. Az épület társasházzá alakításához egy személy (például az egyes lakások értékesítése céljából a lakóépület építetője) kizárólagos tulajdona esetén az ő akaratelhatározása, több tulajdonos esetén egybehangzó akaratelhatározásuk szükséges.

A társasháztulajdon – az alapításra bármely módon kerül is sor – az ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzéssel keletkezik. Ha az alapító okiratot a tulajdonostársak elfogadják, de a bejegyzés elmarad, a társasház mint tulajdoni forma, illetve a társasház mint jogalany nem jön létre, de a tulajdonostársak kötelesek lesznek a szerződésben foglaltak szerint viselni a közös tulajdon terheit.

2.3. Az alapító okirat tartalma

A társasháztörvény rendelkezése szerint az alapító okirat kizárólagosan a tulajdoni kérdésekre terjedhet ki, a társasház működtetésére vonatkozó kérdések, így a szervek, a döntéshozatal módja stb. a szervezeti és működési szabályzatba (lásd a társasházközösségről szóló fejezetet) utaltak.

Szervezeti és működési szabályzat elfogadása kötelező, kivéve a legfeljebb hat lakásból álló társasházakat, amelyeknek akkor nem kell (és nem is lehet) SZMSZ-t alkotni, ha nem határoznak arról, hogy a Ttv. szerint működnek. Ugyanis ekkor a Ptk. közös tulajdonra vonatkozó szabályai alkalmazandók a Ttv.-nek az SZMSZ-re, a közgyűlésre, a közös képviselőre és a bizottságokra vonatkozó szabályai helyett.⁸⁵ A tulajdoni kérdésekben tehát nem, pusztán a társasház mint jogalany működésére nézve tekinthetünk el a társasháztörvény rendelkezései alkalmazásától. (A hatlakásos társasház is társasház.)

Az alapító okiratban kell meghatározni (kötelező elemek):⁸⁶

- a) a külön tulajdonba kerülő lakásokat, nem lakás céljára szolgáló helyiségeket (egyől kezdődő arab sorszámozással);
- b) a közös tulajdonban álló épületrészekből és a földrészletből az egyes tulajdonostársakat megillető – a külön tulajdonba kerülő lakáshoz tartozó – tulajdoni hányadot és ezek meghatározásának módját;
- c) a közös tulajdonba kerülő épületrészek felsorolását (egyől kezdődő római sorszámozással);
- d) az ingatlan-nyilvántartás szabályai által megkívánt egyéb adatot, jogot és ténytet;
- e) a közösség közös nevét, amely egyéb megjelölés hiányában a társasház címe a társasház megjelöléssel együtt.

⁸⁴ Ttv. 5. § (1)–(2) bek.

⁸⁵ Ttv. 13. § (3) bek.

⁸⁶ Ttv. 9. §.

Az alapító okirat lehetséges tartalma ezen kívül (lehetséges elemek):

- a) elővásárlási (előbérleti, előhaszonbérleti) jog alapítása a tulajdonostársaknak a külön tulajdonukkal való visszerhes rendelkezése esetére;
- b) a közgyűlés felhatalmazása arra, hogy az összes tulajdoni hányad kétharmadának szavazattöbbségével dönthesse a közös tulajdonú ingatlanrész elidegenítéséről;⁸⁷
- c) annak meghatározása, hogy a legfeljebb hatlakásos társasház nem a Ptk., hanem a Ttv. szerint működik.⁸⁸

Az alapító okirat érvénytelensége az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés érvénytelenségét eredményezi, így törlési per indítható, ha az annak megalapozottsága esetén alkalmazandó jogkövetkezmény a tulajdonostársaknak az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jogát érinti.⁸⁹

2.4. A társasház tulajdoni viszonyai

2.4.1. A külön és a közös tulajdon kapcsolódása

A közös tulajdon tárgyát képező *ingatlanrész tulajdoni hányada a külön tulajdonba tartozó lakással és nem lakás céljára szolgáló helyiséggel együtt önálló ingatlan.*⁹⁰

A társasháztulajdonnak a közös tulajdontól eltérő alapvető sajátossága tehát, hogy a közös tulajdoni ingatlanrészek mellett, azokkal szerves egységben – egymástól egyébként műszakilag elkülönülő – külön tulajdoni egységeket (lakás vagy más célra szolgáló helyiség, helyiségcsoport; legalább kettő) találunk, amelyek megbonthatatlanul beágyazódnak a közös tulajdonú épületrészekbe. A fizikai kapcsolódás jogi vonatkozásait a tulajdonostársak sem „írhatják felül”. Így például az épület tartószerkezetei (például fő- és támasztófalak), azok részei, az épület biztonságát (állékonyágát), a tulajdonostársak közös célját szolgáló épületrészek (például folyosó), épületberendezések (például vezetékek) és vagyontárgyak akkor is közös tulajdonba tartoznak, ha a külön tulajdonon belül található.

E megbonthatatlan, *alkotórészi kapcsolat* jogi következménye lesz, hogy sem a külön tulajdon, *sem a közös tulajdoni illetőség egymástól függetlenül nem ruházható át, nem terhelhető meg.*⁹¹

2.4.2. A társasház megszűnése, megszüntetése, a közös tulajdon részleges megszüntetése

A társasházi (közös) tulajdon megszűnését eredményezi például a dolog, azaz az épület-ingatlan megsemmisülése, a társasháztulajdonnak a tulajdonostársak egyhangú döntésével közös tulajdonná, illetve lakásszövetkezetté alakítása. A társasháztörvény⁹² lehetővé tette

⁸⁷ Ttv. 3. § (2) bek.

⁸⁸ Ttv. 13. § (3) bek.

⁸⁹ BH2016. 302.

⁹⁰ Ptk. 5:85. § (3) bek.

⁹¹ Ptk. 5:85. § (4) bek.

⁹² Ttv. 64. § (1) bek.

azt is, hogy a hatálybalépésekor bejegyzett társasházak közössége lakásszövetkezeté alakuljon.⁹³

A közös tulajdon kizárólagos tárgyát képező ingatlanrész és vagyontárgy kivételével az alapító okirat felhatalmazást adhat arra, hogy a közös tulajdonnal kapcsolatos elidegenítés jogát a közösség gyakorolja, ha az ingatlanrész önálló ingatlanként kialakítható (vagy amellyel meglévő külön tulajdon tárgya bővíthető).

2.5. Tulajdonostársak jogai és kötelezettségei

2.5.1. Birtoklás, használat, hasznosítás a külön tulajdon körében

A tulajdonostársat külön tulajdona tekintetében megilleti a birtoklás, a használat, a hasznok szedése és a rendelkezés joga; *a tulajdonostárs e jogait azonban nem gyakorolhatja a többi tulajdonostárs joga és törvényes érdeke sérelmével.*⁹⁴ Ezen túlmenően *lakóépület esetében* a külön tulajdon használatára, hasznosítására *további szabályok* vonatkoznak. Mindamellett érvényesülnek a Ptk. és a külön törvény *szomszédjogi rendelkezései is.*⁹⁵

Lakóépület esetében további szabályok érvényesülnek:

- a) A szervezeti és működési szabályzat meghatározza a külön tulajdonban lévő lakás, használatának, hasznosításának szabályait a lakóépület rendeltetésének megfelelően.⁹⁶
- b) Törvényben meghatározott tevékenységek (például szerencsejáték szervezése) esetében a használat, hasznosítás módjának meghatározásán túl – a lakóépület rendeltetésének megfelelően – az SZMSZ meg is tilthatja a nem lakás céljára szolgáló helyiség ilyen jellegű hasznosítását.

Az SZMSZ fenti rendelkezései nem lehetnek ellentétesek vagy szigorúbbak a társasház-törvény rendelkezéseinél.

- c) Ha a lakóépületben lévő nem lakás céljára szolgáló helyiség megváltoztatott használata jogszabályban meghatározott engedélyhez kötött tevékenységhez szükséges, az engedély akkor adható ki, ha a hatóság felhívására – harmincnapos határidőn belül – a közgyűlés nem hozott tiltó határozatot.⁹⁷
- d) A közgyűlés a nem lakás céljára szolgáló helyiség megváltoztatott használatához a lakhatás nyugalma – így különösen a zaj- és rezgésvédelem, illetőleg a lakókörnyezetet veszélyeztető más tevékenység megelőzése – érdekében az erre vonatkozó külön jogszabályok előírásainak figyelembevételével kikötött feltételt tartalmazó hozzájáruló határozatot is hozhat, vagy meg is tilthatja az ilyen jellegű tevékenységet.⁹⁸

⁹³ Vesd össze: a lakásszövetkezetekről szóló 2004. évi CXV. tv.

⁹⁴ Ttv. 16. §.

⁹⁵ BH2005. 50.

⁹⁶ Ttv. 17. §.

⁹⁷ Ttv. 18. § (2) bek.

⁹⁸ Ttv. 18. § (3) bek.

- A közösség az utóbbi két esetben említett közgyűlési határozatot az összes tulajdoni hányad szerinti – a közvetlenül érintett szomszédos tulajdonostársak legalább kétharmadának igenlő szavazatát is magában foglaló – legalább egyszerű szavazattöbbséggel állapítja meg.
- e) Lakóépület esetében házirend elfogadása kötelező. Az SZMSZ részét képezi a házirend, amelyben meg kell határozni a külön tulajdonon belüli építési-szerelési munka és a zajjal járó más tevékenység végzésének a lakhatás nyugalmát szolgáló szabályait; a külön jogszabályokban meghatározott paraméterek (zajszinthatárérték) figyelembevételével. Mind az SZMSZ, mind a házirend szabályai kiterjednek a helyiségek mindenkori használóira (jogcímtől függetlenül). A fenti rendelkezéseken túlmenően a külön tulajdon birtoklását, használatát korlátozó határozatok érvénytelenek.⁹⁹

2.5.2. Rendelkezés a külön tulajdonnal

- a) A tulajdonostárs szabadon rendelkezhet a külön tulajdonában álló lakással vagy egyéb helyiséggel és a közös tulajdonú ingatlanrészből őt megillető tulajdoni hányaddal.
- b) Az alapító okiratban a tulajdonostársak elővásárlási, előbérleti/előhaszonbérleti jogot alapíthatnak. Ha az alapító okirat erről nem szól, a tulajdonostársat nem illeti meg ilyen jogosítvány.
- c) Ha külön tulajdon feletti rendelkezés másnak a birtokába, használatába adásban jelentkezik, akkor az SZMSZ rendelkezése szerint a tulajdonostársat bejelentési kötelezettség terheli. Mint az ingatlan tulajdonosa azonban továbbra is felel a közös költség megfizetéséért és a lakók nem megfelelő magatartásáért.

2.5.3. A közös tulajdon birtoklása, használata, hasznosítása és a terhek viselése

*Minden tulajdonostárs jogosult a közös tulajdon tárgyainak birtoklására és használatára, ez azonban nem sértheti a többi tulajdonostárs ezzel kapcsolatos jogát és jogos érdekét.*¹⁰⁰ A tulajdonostársak a birtoklást, használatot, hasznosítást szerződéssel, hallgatólagos megállapodással vagy az SZMSZ részét képező házirend keretében rendezhetik, azt közgyűlés is meghatározhatja.

Bár a Ttv. a házirend céljaként külön tulajdon használati szabályainak előírását is kiemeli, annak elsődleges feladata a közös tulajdonban álló épületrészek, helyiségek használatának részletes szabályozása; kezdve a lépcsőház vagy járda tisztán tartásától egészen a közös klubhelyiség, netán sportpálya használatáig. Itt kell megemlíteni azt, hogy a házirend kialakítása nemcsak a lakásokból álló társasház vagy más lakóépület (társasüdülő), hanem például az üzlethelyiségekből álló kereskedőház vagy társasgarázs esetében is célravezető lehet.

⁹⁹ BH2007. 237.

¹⁰⁰ Ttv. 23. §.

A társasház SZMSZ-e a költségek (közös költség) viselését rendezheti. Meghatározhatja:

- a) a tulajdoni hányadtól eltérő számítást, az egyes költségneveket;
- b) a külön tulajdonon belül nem mérhető közüzemi és más szolgáltatások díja vonatkozásában az elszámolást;
- c) a közösköltség-hátralék megfizetését biztosító jelzálogjog bejegyzésével kapcsolatos kérdéseket;
- d) felújítási alap képzésének elhatározásakor a hozzájárulás arányát és módját.

A közgyűlés a határozatával a legalább hat hónapnak megfelelő közös költség összegének befizetésével hátralékba került tulajdonostárs külön tulajdonának és a hozzá tartozó közös tulajdoni hányadának jelzálogjoggal való megterhelését rendelheti el a hátralék megfizetésének biztosítékául.¹⁰¹ A közös képviselő ezt saját hatáskörben akkor rendelheti el, ha erre őt a szervezeti és működési szabályzat felhatalmazza.¹⁰² A jelzálogjog bejegyzésének elrendeléséről szóló közgyűlési határozatot, illetőleg a közös képviselő vagy az intézőbizottság elnöke rendelkezését közokiratba vagy ügyvéd, vagy kamarai jogtanácsos által ellenjegyzett magánokiratba kell foglalni.¹⁰³

2.6. A társasházközösség mint jogalany

2.6.1. A társasház névviselése, jogképessége, képviselője, szervei

A társasház tulajdonostársainak közössége (a továbbiakban: közösség):

- a) az általa viselt közös név alatt,
- b) az épület fenntartása és a közös tulajdonnal kapcsolatos ügyek intézése során,
- c) jogokat szerezhet és kötelezettségeket vállalhat,
- d) önállóan perelhet és perelhető,
- e) gyakorolja a közös tulajdonnal kapcsolatos tulajdonosi jogokat,
- f) viseli a közös tulajdon terheit.

A társasház relatív jogképességű jogalany, amely jogképesség kizárólag a törvényben meghatározott ügyekben, jogviszonyokban eredményez jogalanyiságot, ám a társasház jogi személyiséggel nem rendelkezik.

A perbeli cselekvőképesség a közös képviselőt (az intézőbizottság elnökét) illeti meg. A társasháznak vagy a tulajdonostársaknak ezzel ellentétes rendelkezése harmadik személyekkel szemben hatálytalan.¹⁰⁴

¹⁰¹ Ttv. 30. § (1) bek.

¹⁰² Ttv. 31. §.

¹⁰³ Ttv. 32. § (1) bek.

¹⁰⁴ Ttv. 3. § (1) bek.

A társasházközösség jogalany a közös tulajdon tárgyait érintő felújítási, karbantartási stb. szerződések kötésekor, a szerződésszegéssel okozott kárigény, a szavatossági igények érvényesítésekor, és jogképességgel rendelkezik a közös tulajdon tárgyainak hasznosítására kötött szerződések körében (például falfelület bérbeadása).

A társasház nevét az alapító okiratban fel kell tüntetni. Elterő rendelkezés hiányában a társasház neve a címe lesz a „Társasház” toldattal (például „Szinva Társasház” vagy „Szinva u. 21. Társasház”). A társasházközösség a közösséget terhelő tartozásokért a rendelkezésre álló vagyonával felel, az azt meghaladó tartozásokért a tulajdonostársak mögöttesen és egyetemlegesen, egyszerű (sortartó) kezesként felelnek (tulajdoni hányaduk arányában vagy az SZMSZ-ben ettől eltérően meghatározott arány szerint).¹⁰⁵ A társasház képviselőjére elsősorban a közös képviselő (vagy intézőbizottság elnöke) jogosult, a törvény megfogalmazása ellenére nemcsak perbeli képviselőre. A közös képviselő a társasház törvényes képviselője.¹⁰⁶

A társasház szervei: a közgyűlés, a közös képviselő vagy intézőbizottság (elnöke) és a számvizsgáló bizottság.

A közösség legfőbb döntéshozó szerve a tulajdonostársakból álló *közgyűlés*, amelyen valamennyi tulajdonostárs részt vehet. A tulajdonostársak jogaik gyakorlására bárkinek általános meghatalmazást adhatnak. Ennek hiányában azonban a tulajdonos helyett más, akár haszonélvező, akár a lakás tényleges használója nem járhat el, szavazati joggal nem rendelkezik. A közösség ügyintézését a *közös képviselő* vagy az *intézőbizottság* látja el. Abban a társasházban, amelyben huszonöt lakásnál több lakás van, a közösség gazdálkodásának ellenőrzésére számvizsgáló bizottságot kell választani. A legalább egy elnökből és két tagból álló intézőbizottságot, illetőleg a számvizsgáló bizottságot a tulajdonostársaknak saját maguk közül kell megválasztaniuk; az intézőbizottság elnökének jogállása és felelőssége azonos a közös képviselő e törvényben meghatározott jogállásával és felelősségével.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Ttv. 3. § (3) bek.

¹⁰⁶ Vessd össze: Ptk. 3:29. §.

¹⁰⁷ Ttv. 27. §.

Vákát oldal

VII. fejezet

Korlátolt dologi jogok

1. A földhasználat

A polgári jog dologi jogában főszabályként érvényesül az *aedificium solo cedit* elve, amelynek értelmében az épület osztja a földolog – jellemzően a telekingatlan – jogi sorsát. A földön emelt épület (építmény) ennek következtében a földolog (a földrészlet) alkotórészévé válik, azzal jogi értelemben egybeolvad. Ezen elv alól azonban – amint arra már kitértünk – kivételt enged a polgári jog.

A Ptk. 5:145. § (1) bekezdése értelmében, ha a föld és a rajta álló épület tulajdonjoga nem ugyanazt a személyt illeti meg, az épület tulajdonosát az épület fennállásáig az épület rendeltetésszerű használatához szükséges mértékben a földre földhasználati jog illeti meg. A (2) bekezdés kimondja, hogy földhasználati jogánál fogva az épület tulajdonosa az épület használatához szükséges mértékben jogosult a föld használatára és hasznai szedésére, valamint a használat arányában köteles viselni a föld fenntartásával járó terheket.

A földhasználati jog – kódexbeli elhelyezéséből is kiolvashatóan – korlátolt dologi jog, idegen dologbeli jog, amely a jogosultat – az épület mindenkori tulajdonosát – jogszabály által meghatározott körben illeti meg a más személy tulajdonában álló ingatlanon.

A Ptk. a földhasználati jog tartalmát, a joggyakorlás terjedelmét és a terhek viselésére vonatkozó kötelezettségeket kógens szabályokkal határozza meg: az épület tulajdonosát az *épület rendeltetésszerű használatához szükséges mértékben illeti meg a földhasználati jog*.¹ A Ptk. 5:145. § (1) és (2) bekezdése korlátolt dologi jog létrejöttét kimondó, annak tartalmát megállapító norma. A jogalkotó azonban – a tulajdonjog tárgyainak tárgyalása során – lehetőséget biztosított arra is, hogy az épület és a föld tulajdonosa megállapodással rendezzék a földhasználati jog gyakorlásának egyes kérdéseit. A Ptk. 5:19. § (1) bekezdése kimondja, hogy ha a földtulajdonos és az épület tulajdonosa az épület létesítésével és a föld használatával kapcsolatos jogaikat és kötelezettségeiket szerződésben szabályozzák, e szerződés harmadik személyekkel szemben akkor hatályos, ha azt az ingatlan-nyilvántartásba feljegyezték. A földhasználati jog ezzel szemben – a Ptk. 5:145. § szerinti értelemben – a jogszabály erejénél fogva keletkező és fennálló, *ipso iure dologi jog*, amelynek keletkezéséhez az érintett személyek megállapodása nem szükséges. A földhasználati jogot – ehelyütt nem részletezett eljárási szabályok szerint – adott esetben hivatalból is be kell jegyezni [vesd össze például Inyvtv. vhr. 9/A. § (a) bekezdés]. A földhasználati jog gyakorlásának

¹ Nem tévesztendő össze a Ptk. 5:145. § alapján létrejövő földhasználati jog az Inyvtv. 16. § c) pontjában említett megállapodáson alapuló földhasználati joggal, még kevésbé a földhasználati jog gyakorlása szerződéses szabályozása tényének feljegyzésével [vesd össze Inyvtv. 17. § (1) bek. 26. pont].

szerződésbeli szabályozása esetén lehetőség nyílik arra, hogy e megállapodást a felek harmadik személyekkel szemben is hatályossá tegyék: ennek érdekében a szerződést az ingatlanügyi hatósághoz be lehet nyújtani (földhasználat szerződéses szabályozásának feljegyzése érdekében vesd össze például Inyvtv. 17. § 26. pont). A megállapodásra azokkal a személyekkel szemben is lehet hivatkozni, akik annak tartalmát ismerik (ez a Ptk. 1:3. § és 1:5. § szabályaiból is következik).²

Végül megjegyzést érdemel a Ptké. 44. § rendelkezése, amely szerint a földhasználat szerződéses szabályozásának az ingatlan-nyilvántartásba való feljegyzését a szerződő felek a Ptk. hatálybalépése előtt megkötött szerződések esetén is – a Ptk. 5:19. §-a alapján és joghatásával – kérhetik.

2. A haszonélvezeti jog

„A személyes szolgalmak leggyakoribb esete a haszonélvezet (*usus fructus*), mely a szolgalmi jog alanyát arra jogosítja, hogy valamely idegen dolgot állagának kiméltése mellett korlátlanul használhasson és élvezhessen.”³ A haszonélvezeti jog egy korlátolt dologi jog (idegen dologbeli jog), személyes szolgalom. Mivel a jogosult számára más személy dologának használatát – hasznai szedését – biztosítja, az állagjogok közé tartozik. A Ptk. 5:147. § (1) bekezdése ezt a következőképpen fogalmazza meg: haszonélvezeti jogánál fogva a jogosult a más személy tulajdonában álló dolgot birtokában tarthatja, használhatja, hasznosíthatja és hasznait szedheti.⁴ A haszonélvezőt megillető ezen jogosítványok felsorolásukban megegyeznek a tulajdonost megillető jogosultságokkal [vesd össze 5:13. § (2) bekezdés, a rendelkezési jog kivételével]. A haszonélvezeti jog fennállása alatt ezek a jogok elsősorban a haszonélvezőt illetik: amíg ő él ezekkel a jogokkal, addig a tulajdonos számára ezek a jogosultságok nem érhetőek el. A Ptk. 5:152. § (5) bekezdése ezt meg is fogalmazza, amikor kimondja, hogy a haszonélvezeti jog fennállása alatt a tulajdonos a birtoklás, a használat és a hasznok szedésének jogát annyiban gyakorolhatja, amennyiben a haszonélvező e jogokkal nem él.

A haszonélvezet korlátolt dologi jog, amely a dolgot az 5:147. § (3) bekezdése értelmében a dolog tulajdonosának személyében beállott változásra tekintet nélkül terheli. A tulajdonos tehát – rendelkezési joga alapján – a dolgot szabadon átruházhatja ugyan, de a haszonélvezeti jog fennmarad. Ugyanez a helyzet főszabályként akkor is, ha a dolgot végrehajtás során értékesítik, megszűnik ellenben, ha a dolog felett a jogszerző tehermentes tulajdont szerez [ingókra nézve például 5:44. § (2) bekezdés].

² Említést érdemel viszont, hogy a Ptk. 5:145. § (1) és (2) bekezdése a korlátolt dologi jog tartalmát kógensen határozza meg (az épület rendeltetészerű használatához szükséges mértékben), ezzel szemben az Inyvtv. vhr. 9/A. § (2) bekezdése ilyen megszorítással nem él. Az utóbbi jogszabályhely szerint, ha a felek a földhasználati jog gyakorlásának szabályozása körében megállapodtak a földhasználati jog terjedelmében, a földhasználati jogot a megállapodásukban foglaltaknak megfelelően a földrésztlet természetben vagy területi mértékben meghatározott részére kell bejegyezni.

³ KOLOSVÁRY (1907): *i. m.* 420., Nizsalovszky például egy helyen birtoklásos, személyhez kötött állagjogként is jellemezte a haszonélvezeti jogot. NIZSALOVSZKY (1942): *i. m.* 401.

⁴ Nizsalovszky szerint ráadásul ezek bármelyikének hiánya – érteve, hogy az törvénynél fogva nem illeti meg a jogosultat – ki is zárja, hogy haszonélvezetről beszéljünk. Álláspontja szerint ugyanis e jogosultságok mintegy jogi egységgé olvadnak a haszonélvezeti jogban. NIZSALOVSZKY (1942): *i. m.* 402.

2.1. A haszonélvezeti jog létrejötte

A haszonélvezeti jog hatályos jogunkban szerződés⁵ vagy jogszabály alapján keletkezhet (bíróági vagy hatósági határozatnál fogva nem).⁶ A Ptk. 5:146. § (1) bekezdése értelmében a haszonélvezeti jog létrejöttéhez az erre irányuló szerződésen vagy más jogcímen felül a dolog birtokának átruházása szükséges. A szerződés tehát – vagyis a haszonélvezeti jog alapításában való megállapodás – még nem hozza létre a dologi jogot, csupán kötelmi jogcímet keletkeztet a haszonélvezeti jog létrehozására szolgáló dologi jogi ügylet, a *traditio* követelésére (kikényszerítésére). A haszonélvezet alapítása ennyiben – ami a jogi szerkezetet illeti – az átruházással való tulajdonszerzés szabályai szerint alakul. A *traditio*, vagyis a birtokátruházás a jogszabály ellenkező rendelkezése hiányában a birtoktan tárgyalásakor ismertetett módokon történhet.

Ugyanezen jogszabályhely második fordulata úgy rendelkezik, hogy az ingatlanon vagy ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jogon alapított haszonélvezeti jog esetén a haszonélvezeti jog ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzése szükséges.⁷ Ebben az esetben a szerződés szintén csak előkészíti a haszonélvezeti jog keletkezését: a dologi jogot az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés fogja keletkeztetni (létrehozni). A bejegyzés – mint a dologi jogot közvetlenül alapító jogi tény – konstitutív hatályú közhatalmi aktus. Ilyenkor az ingatlan dolog átadása (a jog feletti rendelkezési jogosultság biztosítása) nem a haszonélvezeti jog létrejöttének feltétele, hanem a haszonélvezetet alapító személy *szerződéses kötelezettsége*.

A Legfelsőbb Bíróság egyik döntése kimondta, hogy a haszonélvezeti jog alapítására vonatkozó megállapodás szóban is érvényesen megköthető, ingatlan-nyilvántartási bejegyzéséhez azonban írásbeli forma szükséges.⁸ Nincs akadálya azonban annak sem, hogy például az örökhatályú végintézkedésében rendelkezzen haszonélvezeti jog alapításáról.⁹ Maga az alapító szerződés egyébként ingyenes és visszerthes egyaránt lehet (a haszonélvezet gyakorlása azonban mindig ingyenes, hiszen a létrejött korlátolt dologi jog alapján történik). A gyakorlatban viszonylag ritka, hogy a haszonélvezeti jog létesítése önállóan (kizárólag e dologi jog létrehozásának céljával) történjen.¹⁰

Hosszas bizonytalanság megszüntetése és ellentétes joggyakorlat egységesítése érdekében született meg az 1/2017. *Közigazgatási-munkaügyi-polgári jogegységi határozat*, amely kimondta: haszonélvezetet keletkeztet, ha a tulajdonos a tulajdonjogát a saját maga javára szóló haszonélvezettel terhelten ruházza át. A tulajdonátruházó szerződésnek a haszonélvezeti jog fenntartására irányuló külön jogcímet nem kell tartalmaznia. A fenntartott haszonélvezeti jog bejegyzéséhez nincs szükség sem külön okiratra, sem bejegyzési engedélyre.

⁵ Megjegyzendő, hogy a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvény jelentős mértékben korlátozza a termőföldek esetében a haszonélvezeti jog szerződéssel való létesítését. E szabályokra az ágazati jellegű szabályozásra tekintettel csak utalunk, tartalmukra részleteiben nem térünk ki.

⁶ Menyhárd szerint hatósági határozattal is keletkezhet. MENYHÁRD (2014a); *i. m.* 1175. és 1177. Ilyen értelemben az 1/2017. (IX. 11.) PK vélemény 6. pontja is, amely az ingatlan közös tulajdonának megszüntetése során a bíróság által létesített használati jogot értelmezi.

⁷ Ptk. 5:146. § (1) bek.

⁸ BH2014. 270.

⁹ 5/2016. (III. 1.) AB határozat.

¹⁰ Példaként, amikor a haszonélvezeti jogot gazdasági céllal alapítják éppen a gyümölcsöztetés, hasznosítás lehetővé tétele végett.

Az ingatlanügyi hatóság a fenntartott haszonélvezeti jogot a tulajdonjog-bejegyzési kérelem teljesítésével egyidejűleg, hivatalból jegyzi be.

A haszonélvezeti jog létrejöhet jogszabály erejénél fogva is. A Ptk. 5:146. § (2) bekezdése szerint, ha az ingatlanon vagy az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jogon jogszabálynál fogva keletkezik haszonélvezet, a haszonélvezeti jogot az ingatlan-nyilvántartásba be kell jegyezni; ha ez elmarad, a haszonélvezeti jog a dolognak rosszhiszemű vagy ingyenes megszerzőjével szemben érvényesíthető. Ebben az esetben – a fentiektől eltérően – a jogszabályi rendelkezés maga (és nem a bejegyzés) keletkezteti a haszonélvezeti jogot. A bejegyzés ilyenkor tehát deklaratív, tanúsító hatású, ám a bejegyzéshez lényeges jogvédelmi hatások kapcsolódnak. Ha ugyanis a megszerző a jogszabály erejénél fogva keletkező dologi jogot az ingatlan-nyilvántartásba elmulasztja bejegyeztetni, a haszonélvezet létrejön ugyan, ám annak „hatályát” – szemléletesebben szólva érvényesíthetőségének körét – a dolog jóhiszemű megszerzőjével szemben a Ptk. jelentősen leszűkíti. Ilyenkor nem érvényesül a haszonélvezeti jog dologi hatálya.

A jogszabály alapján létrejövő haszonélvezeti jog legismertebb esete az örökhagyó túlélő házastársát megillető holtig tartó haszonélvezeti jog (özvegyi jog).¹¹

2.2. A haszonélvezeti jogviszony alanyai

A haszonélvezet kapcsán – röviden – két jogviszonyról érdemes említést tenni. A haszonélvezeti jog, amint azt említettük, abszolút szerkezetű dologi jogi jogviszony, amely jogviszony lényege, hogy a haszonélvező jogainak gyakorlását mindenki túrni, egyben zavarásától tartózkodni köteles. Ebben az értelemben a haszonélvezet a tulajdonjoghoz hasonlóan – Grosschmid nyomán – „negatív tartalmú sűrített kötelem”.

A haszonélvezeti jogról mint idegen dologbeli jogról szólva azonban két dologi jogosult, a tulajdonos és a haszonélvező egymás közötti jogviszonya kerül inkább előtérbe, nem véletlenül: az idegen dologbeli jog a tulajdonos elvileg és elméletileg teljes, kizárólagos tulajdonjogát szorítja hátrébb, a törvény által meghatározott dologi jogi (kógens) szabályozás keretein belül. E „kettősséget” érzékelve a haszonélvezet kapcsán éppen ezért a Ptk. rendelkezései is különleges figyelmet fordítanak a jogosult és a tulajdonos kapcsolatának rendezésére.

Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy korlátolt dologi jogi jogviszonyként a haszonélvezetről csak az első esetben – az első viszonylatban – beszélhetünk. A tulajdonos és a haszonélvező egymás közötti kapcsolata – nézetünk szerint legalábbis – a dolgot érintő, de nem korlátolt dologi jogi jogviszony. Legközelebb akkor járunk a valósághoz, ha az érintettek jogi kapcsolatát dologi jogi alapú, relatív jogviszonyként minősítjük, amit a Ptk. rendelkezései (mintegy törvényes kötelemként) kógens szabályokkal rendeznek. Ez az oka annak is, hogy a kógens szabályok – a törvényben rögzítetteket leszámítva – nem korlátozzák a haszonélvezőt és a tulajdonost abban, hogy kapcsolatukat egymással (kizárólag egymás közti, *inter partes* hatállyal) szerződésben szabályozzák.

¹¹ Ez a jogszabályi úton keletkező haszonélvezeti jog az örökhagyó özvegyét az örökhagyóval közösen lakott lakásra és ennek berendezési, felszerelési tárgyaira illeti meg, tárgyat tekintve tehát vegyes – ingókat és az ingatlant magában foglaló – haszonélvezeti jogról van szó.

Nincs akadálya, hogy a haszonélvezeti jog egyidejűleg több haszonélvezőt illessen meg. Ilyenkor a Ptk. 5:147. § (2) bekezdése értelmében a birtoklás, a használat és a hasznok szerzésének jogára a közös tulajdon szabályait kell megfelelően alkalmazni: ez az úgynevezett közösen gyakorolható haszonélvezeti jog (tipikusan házastársak javára egyszerre bejegyzett haszonélvezeti jog esetében fordul elő). Előfordul azonban az is, hogy ugyanazon a dologon több, egymástól független haszonélvezeti jog áll fenn olyképpen, hogy az egyik – amely korábban jött létre – a sorban hátrébb állót megelőzi. A haszonélvezetek között úgy is előállhat a sorrend, hogy például az egyszerre bejegyzett jogok gyakorlásának sorrendjéről az érintettek megállapodnak, és a bejegyzést így kéri.¹²

2.3. A haszonélvezeti jog időtartama

A haszonélvezeti jog korlátozott időre jöhet létre. A haszonélvezeti jogot alapító szerződésben határozott időt állapíthatnak meg a felek, amelynek elteltével a haszonélvezeti jog megszűnik. A Ptk. 5:147. § (4) bekezdése szerint a természetes személyt megillető haszonélvezeti jog korlátozott időre és legfeljebb a jogosult haláláig állhat fenn.

Haszonélvezeti jog jogi személy javára is alapítható.¹³ A Ptk. 5:147. § (5) bekezdése szerint a jogi személy javára haszonélvezeti jog az általános szabályhoz hasonlóan ugyancsak korlátozott időre alapítható, azzal a különbséggel, hogy jogi személy javára haszonélvezet határozott időben kifejezett módon legfeljebb ötven évre engedhető, a határozatlan időre alapított haszonélvezeti jog ötven évig áll fenn.

Az Inyvtv. vhr. 10. § (2) bekezdése a haszonélvező személyére tekintet nélkül rögzíti, hogy a bejegyzésben fel kell tüntetni a haszonélvezeti jog időtartamát is, illetőleg azt, hogy a haszonélvezeti jog a jogosultat élete végéig megilleti (holtig tartó haszonélvezeti jog). A második fordulat – értelemszerűen – kizárólag a természetes személy haszonélvezőre vonatkozik.

2.4. A haszonélvezet tárgya

A törvény a *haszonélvezet tárgyára* nézve különösebb megszorítást nem tartalmaz, ellenkezőleg: igen széles körben elfogadja a dologi jogviszonyok tárgyait (akár a dolognak nem minősülő jogtárgyakat is, például követelés és jog) olyanként, amelyen haszonélvezeti jog állhat fenn.¹⁴

Haszonélvezet a dolog egy részén is létesíthető. Külön szabályokat tartalmaz ebben a körben az Inyvtv. vhr. 10. § (1) bekezdése, amely szerint haszonélvezeti jogot egész ingatlanra, egész tulajdoni illetőségre vagy ezek eszmei hányadára, az ingatlan természetben meghatározott vagy területnagyságban kifejezett részére, vagy az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jogra lehet bejegyezni.

¹² Inyvtv. vhr. 10. § (3) bek. Lásd ehhez a kérdéshez például: *A Polgári Törvénykönyv Magyarázata. I. kötet* (2002). Budapest, KJK–KERSZÖV. 563.

¹³ Haszonélvezeti jogot jogi személy is szerezhet, az ingatlan-nyilvántartási bejegyzésnek nincs jogszabályi akadálya. EBH2011. 2361. Korábbi jogunkból például Тóтн (1930): *i. m.* 276.

¹⁴ *A Polgári Törvénykönyv Magyarázata. I. kötet* (2002). 560. és köv.

A haszonélvezet a Ptk. 5:146. § (3) bekezdésének rendelkezése szerint a személyes szolgálat keletkezésekor állapothoz igazodik. A törvény kimondja, hogy a haszonélvezeti jog nem terjed ki arra, amivel a haszonélvezeti jog tárgya a haszonélvezet keletkezését követően gyarapszik, kivéve, ha a gyarapodás a haszonélvezet tárgyának a rendes gazdálkodás körében való hasznosításából származik.¹⁵ A szabály – álláspontunk szerint – kógens.

A haszonélvezet tárgyára nézve különleges szabályokat vonzanak azok az esetek, amelyeket a jogi irodalom és a kódex rendhagyó haszonélvezet fogalma alá von. A Ptk. 5:151. § (1) bekezdése értelmében a haszonélvező a haszonélvezet keletkezésekor meglévő, természetüknél fogva elhasználható dolgokkal, gazdasági felszereléssel és állatállománnyal, árukészlettel és pénzzel a rendes gazdálkodás szabályai szerint indokolt mértékben rendelkezhet. A haszonélvezet megszűnésekor köteles ezeket pótolni; ha ez nem lehetséges, értéküket megtéríteni.

E szabály azért speciális, mert meghatározott vagyontárgyakra nézve és rögzített kezetek között rendelkezési jogot enged a haszonélvező számára a haszonélvezet tárgyain. A rendelkezési jog ugyanis a haszonélvezet fennállása alatt – kevés kivételt tűrő főszabályként – továbbra is a tulajdonost illeti meg (más, nem idetartozó kérdés, hogy e jog gyakorlása praktikusán alig lehetséges). A szabályozást a jogtárgy különlegessége indokolja: olyan dolgokról van szó, amelyek esetében a rendelkezési jognak – ezen belül az elhasználás, felhasználás, elfogyasztás jogi lehetőségének – a haszonélvező számára való biztosítását az észszerűség, a szóban forgó dolgok természete, a rendes (rendeltetésszerű) és okszerű gazdálkodás követelményei indokolják. Mivel a felsorolt vagyontárgyak többségének egyszerű használata is eleve az elfogyasztásban (megsemmisülésben) áll, a rendelkezési jog gyakorlatilag „legalizálja” a haszonélvező természetes joggyakorlását. Ez a helyzet könnyen érthető és kezelhető az árukészlet, gazdasági felszerelés és állatállomány esetében: ha a rendeltetésszerű gazdálkodás követelménye ezek elfogyasztását, feldolgozását vagy értékesítését kívánja meg, e jogcselekményekhez az egyszerű birtoklásnál túl rendelkezési jogot is ad a haszonélvezőnek a törvény.

Bizonyos szempontból sajátos helyzete van a *pénz*nek. A pénz kötelmi természete szerint – amint arra utaltunk – korlátlanul helyettesíthető dolog, amelynek rendeltetése kifejezetten az, hogy a forgalomban áruellenértékként vegyen részt (a helyettesíthetőség forgalmi tulajdonság). A pénz hasznvétele – szemben például az állatállománnyal – gyakorlatilag elképzelhetetlen az átruházása nélkül. A haszonélvezet tárgyai között található pénzen tehát a haszonélvező *ipso iure* tulajdonjogot szerez. Az ilyen szolgálat gazdasági célja ugyanaz, mint a haszonélvezeté, a jogi konstrukciója pedig majdnem tisztán a kölcsöné. Nem véletlen, hogy a magánjogi irodalom a pénz felett fennálló rendhagyó haszonélvezetet már gyakran kötelmi jogként kezeli.

A Ptk. 5:151. § (2) bekezdése a tulajdonos számára biztosít garanciát arra, ha a haszonélvezettel terhelt és értékesített vagy elhasznált dolog pótlása vagy a volt tulajdonos érték megtérítés iránti követelése veszélyeztetve van. Ilyen esetben a tulajdonos a haszonélvezőtől megfelelő biztosítékot követelhet.

¹⁵ Vessd össze: a korábbi Ptk. hatálya alatt született EBH2002. 627. E döntés szerződéssel alapított haszonélvezeti jog kapcsán született, a Ptk. 5:146. § (3) bekezdése ellenben a haszonélvezeti jog tárgyi terjedelméről általában – vagyis a jogszabály által létrehozott szolgálatra is kiterjedően – rendelkezik. Lásd még: BH1997. 222.

2.5. A haszonélvezeti jog tartalma

A haszonélvezeti jog – mint említettük – *személyes szolgalom*. Ebből következik, hogy szigorúan a jogosult személyéhez kötődik, a haszonélvezeti jog át nem ruházható.¹⁶ Ezt a Ptk. 5:148. § (1) bekezdése külön ki is mondja. A személyes szolgalmként való minősítés azonban a haszonélvezet esetében nem jelenti azt, hogy a dolgot csak és kizárólag maga a haszonélvező birtokolhatja, a gyümölcsöket maga szedheti stb. Az 5:148. § (1) bekezdése kimondja, hogy a haszonélvező a haszonélvezeti jogot ugyan nem ruházhatja át, de a birtoklás, a használat és a hasznok szedése jogának gyakorlását átengedheti. Ez az átengedés történhet ingyenesen, ebben az esetben a tulajdonost értesítenie sem kell. A haszonélvezeti jog tartalmát képező hasznosítás, gyümölcsöztetés azonban jellemzően a joggyakorlásnak – közelebbről a haszonélvezet tárgyának – ellenérték fejében való átengedése útján valósul meg. A Ptk. 5:148. § (2) bekezdése erre az esetre kimondja, hogy ellenérték fejében a haszonélvezeti jog gyakorlását a haszonélvező akkor engedheti át, ha a tulajdonos – azonos feltételek mellett – a dolog használatára, hasznosítására vagy a dolog hasznainak szedésére nem tart igényt. A gyakorlatban ez szabály a haszonélvező által kötött (megkötni szándékozott) bérleti vagy haszonbérleti szerződés esetére a tulajdonosnak előbérleti és előhaszonbérleti jogot biztosít.

2.5.1. A jog gyakorlása

Az ingó és ingatlan dolog haszonélvezőjét e joga alapján széles körű dologi jogi hatalom illeti meg a haszonélvezet tárgya felett. A haszonélvező a birtokviszony lényegét tekintve idegen birtokos, a tulajdonossal szemben albirtokosnak, a birtoklás ténye folytán pedig úgynevezett elsődleges birtokosnak minősül.

A Ptk. 5:147. § (1) bekezdésének értelmében haszonélvezeti jogánál fogva a jogosult a más személy tulajdonában álló dolgot birtokában tarthatja, használhatja, hasznosíthatja és hasznait szedheti. Ez a rendelkezés meghatározza a haszonélvezeti jog – mint személyes szolgalom – lényeges tartalmát.

A szerzősmódok tárgyalásakor említettük a Ptk. 5:50. §-ának szabályát, amely a termék, termény és szaporulat elsajátításáról rendelkezik. A haszonélvező tipikusan olyan személy, akinek más dolgán a termékek stb. elsajátítására vonatkozó joga – még hozzá dologi joga – áll fenn: a fődologból keletkező, attól elvált termékkel, terménnyel és szaporulattal már az elválás pillanatában a haszonélvező (és nem a tulajdonos) rendelkezik, még hozzá külön birtokba vétel nélkül is. Hangsúlyozni kell, hogy ebben az esetben szaporulat alatt azokat az új dolgokat értjük, amelyek a dologból természetes úton válnak el (ami megterem), vagy amelyek elválása (elválasztása) a rendes gazdálkodás, a rendeltetésszerű használat körébe tartozik. Éppen ezért értelemszerűen nem terjed ki a haszonélvező tulajdonszerzése például a haszonélvezet alatt álló ingatlan elbontásából származó anyagra.

¹⁶ A régi magánjogi irodalomban lásd például: NIZSALOVSZKY (1942): *i. m.* 405.

A Ptk. 5:149. § (1) bekezdése értelmében a haszonélvező jogának gyakorlása során a rendes gazdálkodás szabályai szerint köteles eljárni.¹⁷ A rendes – okszerű, észszerű – gazdálkodás, a rendeltetészerű használat fogalmát a kódex nem határozza meg. A használati jog gyakorlása során az általános társadalmi értékítélet, a közfelfogás és szükséghez képest a gazdasági célszerűség követelményei alapján kell eljárni, a joggyakorlásnak meg kell felelnie az alapvető követelményeknek is (elvárható magatartás, jóhiszeműség és tisztesség, joggal való visszaélés tilalma). Nem kizárt az sem, hogy a körülmények változása következtében a jogviszony konkrét tartalma is változzon.¹⁸ E fogalmak, irányító elvek mentén általában jól körülhatárolható a haszonélvezeti jog mibenléte.¹⁹

Alapvető szabály, hogy a haszonélvezeti jog nem terjed ki a dolog elpusztítására, el fogyasztására – ez ugyanis a rendelkezési jogba tartozó jogosítvány, ami jellemzően a tulajdonost illeti. Nem illeti meg a haszonélvezőt főszabályként a dolog állagának jelentős megváltoztatásának joga sem. A haszonélvezet azonban tartós jogviszonyt feltételez, aminek következménye, hogy a haszonélvezet létesítése (keletkezése) után megváltozhat a dolog használatának, hasznosításának észszerű módja, illetőleg igény mutatkozhat arra, hogy a haszonélvezeti jog gyakorlásában – esetleg a dolog állagában – a haszonélvezeti jogosult változást eszközöljön.²⁰ A Ptk. 5:149. § (2) bekezdése szerint a haszonélvező a tulajdonos hozzájárulása nélkül a haszonélvezet tárgyát képező dolog gazdasági rendeltetését annyiban változtathatja meg, illetve a dolgot annyiban alakíthatja át vagy változtathatja meg lényegesen, amennyiben a dolog gazdasági rendeltetésének fenntartása vagy eredeti formájában való hagyása a rendes gazdálkodás követelményeivel ellentétes.

2.5.2. A haszonélvező által viselt terhek, kötelezettségek

A haszonélvezőnek terheket és bizonyos költségeket is viselnie kell. A Ptk. 5:149. § (3) bekezdése értelmében a haszonélvező viseli – a rendkívüli javítások és helyreállítások kivételével – a dologgal kapcsolatos terheket. Ez a haszonélvezeti jog természetével teljes mértékben megférő és összefüggő szabály.²¹ Ha azonban a tulajdonos a rendkívüli javítási

¹⁷ Tóth ezt szemléletesen egy „kettős korlátra” utalással fogalmazta meg: a dolog eddigi gazdasági rendeltetése fenntartandó, a rendes gazdálkodás szabályai betartandók. Vagyis a haszonélvező mint jó gazda köteles eljárni. TóTH (1930): i. m. 279.

¹⁸ Ahogyan azt az 1959-es Ptk. kommentáriródalma is kifejtette, a rendes gazdálkodást nem a haszonélvezet keletkezése előtti – megmerevített állapothoz kell mérni, hanem a dolog általános rendeltetéséhez és a körülmények mindenkor alakulásához. *A Polgári Törvénykönyv Magyarázata. 1. kötet* (2002). 568. A haszonélvezet ebben az értelemben egyfajta észszerű és életszerű belső rugalmasságot mutat, ami nem teszi – dologi jogviszonyként nem is teheti – képlékenyvé a jogviszonyt. Arra azonban nincs lehetőség, hogy a bíróság a haszonélvezeti jog tartalmát a körülmények változására tekintettel (Ptk. 6:192. §) módosítsa. A korábbi Ptk. gyakorlatából lásd ehhez például: BH1987. 162.

¹⁹ Vannak azonban olyan esetek, amikor – leginkább a haszonélvezet közvetett tárgyának sajátossága folytán – a jogalkalmazóknak nincs könnyű dolguk. Példaként említhető a társasági üzletrész vagy részvény felett fennálló haszonélvezet.

²⁰ Sokkal szűkebb mozgásteret biztosított a haszonélvező részére a korábbi magánjog, vesd össze például TóTH (1930): i. m. 279.

²¹ Vesd össze: TóTH (1930): i. m. 280., aki szerint „a haszonélvező tartozik a haszonélvezet tárgyát képező dolgot javítani és helyreállítani, de csak annyiban, mennyiben ez a fenntartás rendes körébe esik”.

vagy helyreállítási munkálatokat felszólításra nem végzi el, azokat a hasznélvező – megtérítési igény mellett – elvégezheti (értelemszerűen mással elvégeztetheti).

A Ptk. 5:150. § (2) bekezdése alapján a hasznélvezet megszűnésekor a hasznélvező a tulajdonostól a saját költségén elvégzett rendkívüli javítási vagy helyreállítási munkálatok következtében a dologban beállott értéknövekedés megtérítését a jogalap nélküli gazdagság szabályai szerint követelheti.

A fentiekén túl a hasznélvezőt a törvény alapján egyéb kötelezettség is terheli. A Ptk. 5:149. § (4) bekezdése szerint a hasznélvező köteles a tulajdonost a dolgot fenyegető veszélyről és a beállott kárról értesíteni – ideértve azt az esetet is, ha őt harmadik személy a hasznélvezet gyakorlásában akadályozza –, köteles továbbá túrni, hogy a tulajdonos a veszély elhárításához vagy a kár következményeinek megszüntetéséhez a szükséges intézkedéseket tegye. Ez a rendelkezés az együttműködési kötelezettség alapelveinek – amely a tulajdonos és a hasznélvező egymás közötti kötelmi természetű jogviszonyában is irányadó – egyértelmű megjelenése. Azzal, hogy a hasznélvező gyakorolja a dolog feletti tényleges fizikai hatalmat, ő van közelebb azokhoz a behatásokhoz – legyen az a dolgot érintő kárveszély vagy harmadik személy dologra vonatkozó ráhatása –, amelyek tulajdonjogán keresztül a tulajdonost is érintik. Előfordulhatnak olyan esetek, amikor a zavarást, a közelgő veszélyt (fizikai és jogi értelemben egyaránt) a hasznélvező is el tudja hárítani, például egyszerű állagmegóvási munka elvégzése, vagy akár saját nevében is birtokvédelemért folyamodhat a zavaróval szemben, de előállhat olyan nagyobb mértékű vagy a hasznélvező jogi cselekvési hatáskörét meghaladó ráhatás, amelynek kapcsán a tulajdonosnak kell intézkednie (például a dologra vonatkozóan harmadik személy *rei vindicatiós* igénnyel lép fel).

2.5.3. A tulajdonos jogai a hasznélvezet fennállása alatt

Az előzőekben már említettük, hogy a tulajdonos és a hasznélvező között a dologi jog által szabályozott (bár sok vonatkozásban kötelmi természetű) kapcsolat áll fenn.

A Ptk. 5:152. § (1) bekezdése értelmében a tulajdonos jogosult a hasznélvezet gyakorlását ellenőrizni.²² Bár e jogosultság a tulajdonjogból – a dolog felett fennálló legerősebb jogi hatalomból – fakad, az ellenőrzés jogával csak a hasznélvező érdekeit figyelembe véve élhet a tulajdonos. Tartózkodnia kell a szükségtelen zavarástól: az ellenőrzés idejének, módjának stb. meghatározásakor az együttműködési kötelezettség mellett a visszaélészerű joggyakorlás tilalma is érvényesül. Ha azonban a hasznélvező a tulajdonost akadályozza, a dolog megtekintését, a használat ellenőrzését meggátolja, lehetetlenné teszi stb., a tulajdonos a hasznélvezővel szemben az ellenőrzés túrésére irányuló keresettel is élhet.

Amennyiben a hasznélvező a dolgot nem rendeltetésének megfelelő módon használja, vagy rongálja, illetve rendeltetését meg nem engedett módon megváltoztatja, továbbá ha a dolognak a hasznélvezet megszűntével való visszaadását egyébként veszélyezteti, a tulajdonos megfelelő biztosítékot követelhet, ha tiltakozása nem vezetett eredményre.²³

Amennyiben a tulajdonos jogellenes használatot észlel, köteles ezt a hasznélvezővel közölni. Ezt a jognyilatkozatot nevezi a Ptk. 5:152. § (2) bekezdése tiltakozásnak.

²² *A Polgári Törvénykönyv Magyarázata. 1. kötet* (2002). 577.

²³ Ptk. 5:152. § (2) bek.

Ha e jognyilatkozat nem vezet eredményre, a tulajdonos megfelelő biztosítéket követelhet. Ez a biztosíték a lehetséges károk elhárításához, az eredeti állapot helyreállításához szükséges vagyoni fedezet rendelkezésre bocsátására irányul, jellemzően óvadék formájában (de más biztosítéki forma is elképzelhető, például kézizálogjog). Amennyiben a hasznélvező a tulajdonos tiltakozását nem veszi figyelembe vagy vitatja, biztosítéket nem ad (vagy a felajánlott biztosíték nem megfelelő), a tulajdonos bírósághoz fordulhat, és a hasznélvezeti jog gyakorlásának felfüggesztését kérheti.²⁴ Fontos azonban rögzíteni, hogy a hasznélvezeti jog gyakorlásának felfüggesztése tárgyában a bíróság a körülmények mérlegelésével hoz döntést: indokolt esetben felfüggeszti a joggyakorlást (akár a dolog egészére vagy annak egy részére, esetleg egyes, meghatározott magatartásokra nézve), de akár a keresetet elutasító döntést is hozhat. Erre általában akkor kerül sor, ha a hasznélvező magatartása nem tekinthető a dolog állapotát, értékét súlyosan veszélyeztetőnek. A felfüggesztés csak akkor és addig lehetséges, míg a hasznélvező megfelelő biztosítéket nem ad.²⁵ E biztosíték tárgyát tekintve – a dolog természetéből fakadóan – rendszerint pénz.

A Ptk. 5:152. § (4) bekezdése kimondja, hogy a tulajdonost – a kódexben fentebb rögzített – jogok azzal szemben is megilletik, akinek a hasznélvező a hasznélvezetből fakadó jogok gyakorlását átengedte. Ebben az esetben a megfelelő biztosíték elmaradása esetén a bíróság a harmadik személyt a hasznélvező által a részére átengedett jog gyakorlásától eltiltja. A bíróság ilyen tartalmú döntése esetén e harmadik személy birtoklási, használati, illetve a hasznok szedésére irányuló kötelmi joga (akár szívességi használaton alapul, akár visszterhes szerződésen) lényegében „szünetel”, s a hasznélvező joggyakorlási lehetősége feléled (tehát a tulajdonos nem nyer birtoklási és használati jogot, az továbbra is a hasznélvezőt illeti). E joggyakorlási akadály – amely a jog gyakorlásától eltiltó határozat alapján áll elő – biztosítékadással meglátásunk szerint elhárítható.

2.5.4. A hasznélvezet tárgyának elpusztulása

A hasznélvezet nemcsak személyes szolgálat, hanem alapvetően a dologhoz kötött – szó szerint dologra vonatkozó jog. A Ptk. ezért külön szabályokat ad arra az esetre, ha a hasznélvezet tárgya elpusztulna.

A Ptk. 5:153. § (1) bekezdése kimondja, hogy ha a dolog vagy annak jelentős része elpusztul, a tulajdonos nem köteles azt helyreállítani. Ilyenkor tehát a főszabály, hogy a hasznélvezeti jog – a dolog elpusztulásával – megszűnik.

Ez a szabály azonban csak akkor érvényesül, ha a tulajdonos a dolgot nem állítja helyre. Ha a tulajdonos a dolgot helyreállítja, a hasznélvezeti jog feléled, a tulajdonos viszont kérheti a hasznélvezeti jognak a helyreállításra fordított összeggel arányos korlátozását.²⁶

Ha a hasznélvezet tárgya elpusztul, és helyébe más (ingó vagy ingatlan) dolog vagy követelés lép (kárpótlás, kártalanítás vagy kártérítés alakjában, biztosítási összeg formájá-

²⁴ Ptk. 5:152. § (3) bek.

²⁵ A bíróság a hasznélvezeti jog gyakorlását tehát csak súlyos esetben függesztheti fel. *A Polgári Törvénykönyv Magyarázata. I. kötet* (2002). 579. Ha a hasznélvező a felfüggesztés ellenére használja a hasznélvezet tárgyát – amivel egyenértékű, ha felszólítás ellenére nem bocsátja vissza a tulajdonos használatába – használati díjat köteles fizetni, amelynek mértékét kérelemre a bíróság állapíthatja meg.

²⁶ Ptk. 5:153. § (2) bek.

ban), a haszonélvezet erre terjed ki. Ha a dolog helyébe pénzösszeg vagy követelés lépett, a haszonélvezet elsősorban erre terjed ki, de akár a tulajdonos, akár a haszonélvező követelheti ennek az összegnek a dolog helyreállítására vagy pótlására fordítását, ha ez a rendes gazdálkodás követelményeinek megfelel.²⁷ E szabálynak érvényesítése nagyon sokszor a haszonélvező és a tulajdonos szoros együttműködését követeli meg. A helyreállítást vagy a pótlást a tulajdonos maga is elvégezheti (elvégeztetheti), vagy a megtérítési összeget erre a célra a haszonélvezőnek átengedheti.

2.6. A haszonélvezet megszűnése

A haszonélvezet – amint azt említettük – korlátozott időre állhat fenn. A Ptk. 5:154. § (1) bekezdése megismétli a haszonélvezet időtartama kapcsán már rögzített szabályt: a haszonélvezet megszűnik a határozott időtartam lejártával, a jogosult halálával vagy jogutód nélküli megszűnésével.

A jogszabályhely utolsó fordulata az úgynevezett *consolidatio* intézményéről szól. Eszerint senkinek nem lehet saját dolgán szolgálma (*nulli res sua servit* elve). Ha tehát a haszonélvező szerzi meg a dolog tulajdonjogát, a haszonélvezet – *ipso iure* – megszűnik. Ingatlanok esetében különleges szabályt tartalmaz a Ptk. 5:178. § (7) bekezdése, amely kimondja, hogy amennyiben a bejegyzés folytán az ingatlant terhelő jogok és a tulajdonjog jogosultja ugyanaz a személy, az ingatlant terhelő jogok a rangsorban hátrább álló jogosultak irányában fennmaradnak.

A haszonélvezetnek jogügylettel való megszüntetéséhez a haszonélvező lemondó nyilatkozata; ingatlanon, illetve ingatlan-nyilvántartásba vagy más közhiteles nyilvántartásba bejegyzett jogon fennálló haszonélvezet esetén a haszonélvezeti jognak a nyilvántartásból való törlése is szükséges. A lemondó nyilatkozatot dolog haszonélvezete esetén a tulajdonoshoz, jog haszonélvezete esetén a haszonélvezet tárgyát képező jog jogosultjához vagy a jog megalapítójához kell intézni.²⁸ További szabály, miszerint ingatlanon, illetve ingatlan-nyilvántartásba vagy más közhiteles nyilvántartásba bejegyzett jogon fennálló haszonélvezet esetén a lemondó nyilatkozatot írásban kell megtenni.²⁹

A haszonélvezet – amint azt az imént említettük – megszűnik akkor is, ha a dolog elpusztul, és azt a tulajdonos nem állítja helyre.

A Ptk. 5:155. § (1) bekezdése szerint a haszonélvezet megszűnése esetén a haszonélvező köteles a dolgot a tulajdonosnak visszaadni. Ez a szabály értelemszerűen alkalmazandó: nyilván nincs kiadási kötelezettség, ha a dolog elpusztult (és a helyére sem lépett új dolog), vagy a haszonélvező szerezte meg a dolog tulajdonjogát (*consolidatio*). Nyilván nincs visszaadási kötelezettség abban az esetben sem, ha a haszonélvezet azért szűnik meg, mert a jogosult például meghal – ilyenkor az, akinek birtokába kerül a dolog, jogalap nélküli birtokosnak minősül (a haszonélvezeti jog – és az abban benne rejlő birtokjog – nem öröklődik). Ha a tulajdonos a dolgot visszakapja (tulajdonjoga a haszonélvezeti jogtól mentessé válik), a korlátolt dologi jog megszűnése folytán a tulajdonjoga mintegy kiteljesedik: újra saját

²⁷ Ptk. 5:153. § (3) bek.

²⁸ Ptk. 5:154. § (2)–(3) bek.

²⁹ Ptk. 5:154. § (4) bek.

jogán, korlátozástól mentesen gyakorolhatja a tulajdonjog tartalmát kitevő jogosítványokat. A hasznélvező (esetleg jogutódja, például örököse) a dologban bekövetkezett károkért a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai szerint felel. A rendeltetés-szerű használattal járó értékcsökkenést azonban a hasznélvező nem köteles megtéríteni.

A Ptk. 5:155. § (2) bekezdése végül kimondja, hogy a hasznélvezeti jog megsértéséből eredő igényekre a tulajdonjog védelmére vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.

2.7. A jog és követelés hasznélvezetére vonatkozó különös szabályok

Sajátos szabályok vonatkoznak arra az esetre, amikor a hasznélvezeti jog közvetett tárgya nem valamely dolog (esetleg dologösszesség), hanem valamilyen hasznot hajtó jog vagy követelés. Ennek a helyzetnek az a különlegessége, hogy a hasznélvezeti jog „működését” több jogviszonyban kell vizsgálnunk: az első viszony a hasznélvező és a hasznélvezettel érintett jog (követelés) jogosítottja közötti kapcsolat, a második a hasznélvező és a hasznélvezet tárgyát képező jog vagy követelés alapján kötelezett személy viszonya. E kettő együtt adja a hasznélvezet speciális szabályait.

Látható, hogy az első jogviszony csaknem tisztán a dolgon fennálló hasznélvezet mintájára kezelhető, mint ha a hasznélvezettel terhelt jog (követelés) jogosultja alatt a tulajdonost értenénk. A második jogviszony azonban hiányzik a dolgokat terhelő hasznélvezeti szabályokból, ráadásul külön kell ismertetni a hasznot hajtó jogon és a követelésen alapított hasznélvezet szabályait, mert a két esetben a hasznélvétel módja – a jogtárgy különbözőségéből adódóan – igenis eltérő.

A jog és követelés hasznélvezetére vonatkozó közös szabályok közül az első azonnal egy utaló norma: a Ptk. 5:156. § (1) bekezdése értelmében a hasznot hajtó jog és követelés hasznélvezetére a dolgok hasznélvezetének szabályait kell megfelelően alkalmazni. A lényeg a megfelelő alkalmazás, amely esetenkénti mérlegelést igényel.

A Ptk. 5:156. § (2) bekezdése a hasznélvező és a hasznélvezettel terhelt jogviszony (jog vagy követelés) jogosultja közötti jogi kapcsolatról rendelkezik, amikor kimondja, hogy a hasznélvezettel terhelt jogot vagy követelést a hasznélvezetre kiterjedő hatállyal a hasznélvező hozzájárulásával lehet szerződéssel megszüntetni vagy a hasznélvező hátrányára megváltoztatni. Ez a jogviszony a bevezetőben említett első jogviszony. A hasznélvezettel terhelt jog vagy követelés jogosultjának rendelkezési joga – a hasznélvező jogainak megóvása érdekében – sajátos korlátozást nyer: a joglemondás, a kötelezettnek a kötelemből való elengedése, magára a hasznélvezeti jogviszonyra akkor és csak annyiban hat ki, ha és amennyiben ehhez a hasznélvező hozzájárul. A jogosult rendelkezése érvényes ugyan, csupán nincs a hasznélvezőre hatálya (olyan, mint ha az elengedő, lemondó stb. nyilatkozatot meg sem tette volna). Nézetünk szerint hasonló jogi következménye van annak is, ha a jogosult a követelés biztosítékaul szolgáló mellékkötelezettséget (kezeséget, zálogjogot) engedi el. Régi magánjogunk ezt a helyzetet hívta úgynevezett bent maradó hatályú jogszűnésnek.

Ezt követően a kódex külön szabályozza a jog, és külön a követelés hasznélvezete esetén irányadó rendelkezéseket.

A Ptk. 5:157. §-a a jog haszonélvezőjének jogállásával foglalkozik. Ez a norma már az úgynevezett második jogviszonyra koncentrál, vagyis azt szabályozza, hogy a haszonélvező és a haszonélvezeti joggal terhelt jog kötelezettje között hogyan alakul a jogi kapcsolat. A Ptk. kimondja, hogy ha a haszonélvezetnek olyan jog a tárgya, amelynél fogva valaminek a szolgáltatását lehet követelni, a haszonélvező és a szolgáltatásra kötelezett közötti jogviszonyra megfelelően irányadók azok a szabályok, amelyek a jog átruházásának esetén a jog megszerzője és a kötelezett közötti jogviszonyra vonatkoznak. A jogátruházás kötelmi jogi szabályai³⁰ háttérszabályként továbbutalnak az engedményezésre.³¹ Ilyenkor a haszonélvező – korlátolt dologi joga miatt megfelelően alkalmazva – mintegy a jogosult jogi pozíciójába kerül.

Eltérően alakulnak a követelésen alapított haszonélvezet szabályai.

A Ptk. 5:158. § (1) bekezdése értelmében a követelés haszonélvezője jogosult a követelést érvényesíteni, és ha az esedékességhez a hitelező felmondása szükséges, a hitelezőt megillető felmondási jogot gyakorolni. Ez azt jelenti, hogy a követelés haszonélvezője is kvázi jogosult pozícióba kerül, rendelkezési joga azonban a követelés felett értelemszerűen célhoz kötött. A haszonélvező érvényesítheti, behajthatja a haszonélvezeti joga alatt álló követelést, ha pedig a követelés érvényesítéséhez – ahhoz, hogy a követelés tárgyához hozzájusson – a követelést esedékessé kell tenni, felmondási jogot is gyakorolhat. Nem szorul külön magyarázatra, hogy a haszonélvezőnek ebben a vonatkozásban ugyanolyan jogai és kötelezettségei vannak, mint az eredeti jogosultnak, ami azt jelenti, hogy például mind a felmondás, mind a behajtás során a jogviszony (jellemzően szerződés) rendelkezéseinek megfelelően kell eljárnia. Egyéb rendelkezése (például a követelés elengedése, lemondás stb.) semmis. Ha pedig a követelést a haszonélvező hajtja be, a követelés érvényesítéséért a jogosulttal szemben a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályai szerint felel, amiről a Ptk. 5:158. § (1) bekezdése rendelkezik.

Amennyiben a haszonélvezettel terhelt követelés kötelezettje – jellemzően a pénzkövetelés adója teljesíti a követelést, a szolgáltatás tárgyát a követelés jogosultja szerzi meg azzal, hogy azon a haszonélvező a teljesítéssel egyidejűleg haszonélvezetet szerez.³² A jogszabály megfogalmazása jól tükrözi, hogy egy követelés haszonélvezettel való megterhelése és a követelés átruházása között olykor elmosódó a határvonal (még inkább így van ez a követelés elzálogosítása és a követelés átruházása közötti különbségre nézve). Egy pénzkövetelés haszonélvező általi behajtása (beszedés, követelés érvényesítése), a pénz birtokbavétele stb. nem teszik a haszonélvezőt jogi értelemben jogosulttá, a szolgáltatás tárgya a jogosultat illeti meg. A haszonélvező azonban azáltal, hogy a pénzüsszeg birtokába jut – haszonélvezete folytán –, szinte a tulajdonosi jogkörrel azonos jogállásba kerül: a Ptk. 5:151. § (1) bekezdése értelmében ugyanis a birtokába kerülő pénzzel a rendes gazdálkodás szabályai szerint indokolt mértékben rendelkezhet, s csak a haszonélvezet megszűnésekor kell elszámolnia, az elfogyasztott értéket pótolni. A pénzzel mint általános egyenértékessel, mint az árucseré-forgalom leggyakoribb tárgyával való rendelkezés pedig éppen abban áll, hogy a rendelkezési jog jogosultja (a haszonélvező) a pénzt elkölti, felhasználja.

³⁰ Ptk. 6:202. §.

³¹ Ptk. 6:193–201. §.

³² Ptk. 5:158. § (2) bek.

A haszonélvezőt ilyenkor terhelő pótlási kötelezettség e rendhagyó haszonélvezeti helyzet – amint arra utaltunk – a kölcsönhöz teszi hasonlatossá.

3. A használat

A Ptk. 5:159. § (1) bekezdése értelmében a használat jogánál fogva a jogosult a dolgot a saját, valamint vele együtt élő családtagjai szükségleteit meg nem haladó mértékben használhatja, és hasznait szedheti. Jogi személy a használat jogánál fogva a dolgot a létesítő okiratában meghatározott céljával és tevékenységével összhangban használhatja, és szedheti annak hasznait. A használat jogának gyakorlása másnak nem engedhető át. Ugyanezen jogszabályhely (2) bekezdése pedig kimondja, hogy a használatra egyebekben a haszonélvezet szabályait kell alkalmazni.

A használat a haszonélvezethez hasonlóan személyes szolgálat. Alapvető különbsége a haszonélvezethez képest abban áll, hogy a joggyakorlás tárgyi terjedelmét (mértékét) a törvény a használat esetében szűkebbre szorítja. A használót is megilleti a birtoklás, a használat, hasznok szedésének a joga is, e jogosultságokkal azonban kizárólag saját maga, valamint a vele együtt élő családtagjai szükségleteit meg nem haladó mértékben élhet. A hasznosítás lehetőségét a polgári jog a használó számára már nem biztosítja, hiszen a hasznosítás – a hasznok szedésével szemben – már a dologra vonatkozóan létesített polgári jogi jogviszonyokat feltételez (bérlet, hasznobérlet), amelynek közvetítésével a jogosult a dolog polgári jogi gyümölcseihez hozzájuthat. Ilyen irányú hasznoszedésre azonban a használónak nincs joga: a használat jogát még ingyenesen sem engedheti át másnak. A használat joga ilyen módon a legszemélyesebb szolgálat (át nem ruházható, nem esik öröklés alá, és a gyakorlása sem engedhető át).³³ A használati jog abszolút szerkezetű dologi jog, annak tartalmát és időtartamát a bíróság az 1959. évi IV. törvény 241. §-a alapján utólag nem módosíthatja.³⁴

Nem egyszerű kérdés megválaszolni, mit értünk a (személyes) szükségleteket meg nem haladó mértékű használat alatt. Különösen annak megítélése vitás, hogy mikori állapot szerint kell a szükségletek mértékéről határozni. Ezt a – régi jogi irodalomban is vitás – kérdést hatályos jogunk alapján úgy tűnik helyesnek eldönteni, hogy a szükségletek alatt a használó (dologi jogi jogosult) és családtagjai mindenkorai szükségleteit célszerű érteni. Meg kell jegyezni azonban, hogy a használat jogára is irányadó az a szabály, amely szerint a korlátozott dologi jog a használat tárgyának rendkívüli növekményeire nem terjed ki.³⁵ A törvényi szóhasználatból következtethetően a használati jog gyakorlását viszont nem befolyásolja, ha a használó családi köre időközben változik (például gyermekek születésével bővül).

³³ MENYHÁRD (2014a): *i. m.* 1192.

³⁴ BH2007. 420. Ugyanez az érvelés jelenik meg a BH1997. 222. számú döntésben is: „A haszonélvezet abszolút szerkezetű dologi jog, ezért a bíróság sem időtartamát, sem tartalmát nem változtathatja meg. A haszonélvezeti jogot alapító szerződés bírósági módosítására (Ptk. 241. §) sem kerülhet sor, mert a haszonélvezet-alapítás egyszeri szolgáltatásra irányul és a haszonélvezet létrejöttével a teljesítése megtörtént.” Ez az okfejtés az új Polgári Törvénykönyv alapján is követendő. Vesd össze: MENYHÁRD (2014a): *i. m.* 1176. A használati jog és a használat joga kifejezések eltérő tartalmára nézve lásd például: KGD2010. 7.

³⁵ Ptk. 5:146. § (3) bek.

A kódex idézett rendelkezése egyértelműen kimondja, hogy a használat joga jogi személyt is megillet (korábban ebben a kérdésben – figyelemmel arra, hogy az 1959. évi Ptk. személyes szükségletéről beszélt – ingadozó volt). A jogi személy használó esetében sem személyes szükségletéről, sem a jogosulttal együtt élő családtagokról nem beszélhetünk, ezért a Ptk. 5:159. § (1) bekezdése a használat tárgyi terjedelmét a létesítő okiratban meghatározott célhoz köti, és kimondja, hogy a jogi személy e céllal és tevékenységével összhangban használhatja és szedheti a hasznokat. Ez a megfogalmazás azonban már a használat keletkezésekor sem eredményezi a tárgyi kör egyértelmű körülírását (a cél és a tevékenység is viszonylag lazán kezelhető), de nem ad választ arra sem, hogy miként kell eljárni, ha a jogi személy időközben megváltoztatja a célját, bővíti a tevékenységét.³⁶

A használati jog keletkezésére (alapítására), a joggyakorlás módjára és a használat megszűnésére a haszonélvezet szabályait rendeli a jogalkotó alkalmazni. Mivel a haszonélvezet és a használat között – a jogi tartalom terén – nemcsak mértékbeli, hanem minőségi különbségek is felfedezhetők, helyesebb lett volna az „egyebekben” határozó mellett a megfelelő alkalmazásra utalni. Csak egy példával élve: a használó – álláspontunk szerint – nem alakíthatja át a dolgot, és annak gazdasági rendeltetését sem változtathatja meg. A haszonélvezet alapításához képest különbséget jelent az is, hogy míg ingatlan esetében a haszonélvezetet egész ingatlanra, tulajdoni illetőségre vagy az ingatlan természetben meghatározott vagy területnagyságban kifejezett részére is be lehet jegyezni, addig a használati jogot csak egész ingatlanra vagy az ingatlan természetben meghatározott vagy területnagyságban kifejezett részére engedi a jogszabály bejegyezni.³⁷ Használat tárgya – a Ptk. szerint – csak dolog lehet, hasznot hajtó követelés vagy jog nem.

A használati jog bírói ítéletben való alapításáról szól a közös tulajdon megszüntetése kapcsán a Ptk. 5:84. § (4) bekezdése. A bírói gyakorlat szerint, ha a bíróság a közös tulajdon megszüntetésére irányuló per során az ingatlan tulajdonosát feljogosítja az ingatlan további használatára, akkor a Ptk. 5:159. §-a szerinti használati jogot létesít a javára.³⁸

4. A telki szolgalom

4.1. A telki szolgalom fogalma, jogi természete

A telki szolgalom – amint arra korábban rámutattunk – a korlátolt dologi jogok (idegen dologbeli jogok) közé tartozik, azon belül is a szolgalmak egyik fajtája. Állagjog, mert a szolgálommal terhelt dolog birtoklásának és használatának lehetőségét biztosítja a jogosult számára.³⁹

A telki szolgalom fogalmát és jogi tartalmát közelebbről a Ptk. 5:160. § (1) bekezdésében foglaltak alapján ismerhetjük meg. Eszerint telki szolgalom alapján az ingatlan

³⁶ Menyhárd szerint például a jogi személy az őt megillető használat jogánál fogva nem biztosíthatja sem ingyenesen, sem visszerhesen a használat lehetőségét más jogalanyoknak akkor sem, ha azok egyébként ugyanabba a cégcsoportba tartoznak. A dologi jogi kötöttség a használat jogosultja számára a bérbeadás, mi több a szék-helybiztosítás lehetőségét is kizárja. MENYHÁRD (2014a): *i. m.* 1192. E megközelítést magunk is osztjuk.

³⁷ Inytv. vhr. 10–11. §.

³⁸ 1/2017. (IX. 11.) PK vélemény 6. pont.

³⁹ MENYHÁRD (2014a): *i. m.* 1194.

mindenkori birtokosa átjárás, vízellátás, vízelvezetés, pince létesítése, vezetékoszlopok elhelyezése, épület megtámasztása céljára vagy az ingatlan mindenkori birtokosa számára előnyös más hasonló célra más ingatlanát meghatározott terjedelemben használhatja, vagy követelheti, hogy a másik ingatlan birtokosa a jogosultságából egyébként folyó valamely magatartástól tartózkodjék.

A törvény csak példálózó felsorolását adja a birtoklás és használat lehetséges módjainak a legjellemzőbb eseteket említve.⁴⁰ Mivel a telki szolgalmat szabálya egységes, nem szükséges az egyes telkiszolgalmat-fajtákat elkülönítve kezelni, az egyes szolgalmatformák közötti esetleges eltérést a jogviszony természete alapján a gyakorlati alkalmazás során kell figyelembe venni.

A telki szolgalmat tárgya csak és kizárólag ingatlan lehet, egyéb vagyontárgyak felett „telkiszolgalmat-szerű” jogokat legfeljebb használati jog alapításával lehet dologi jogi formában létrehozni. A jogtárgy egyértelmű meghatározásán túl egyébként a felsorolt használati lehetőségek is mind ingatlanhoz (ingatlan használatához köthetők). Ebből is fakad a telki szolgalmat szembeötlő sajátossága – elsősorban a személyes szolgalmakkal egybevetve – mégpedig az, hogy jogi értelemben nem a jogosult személyéhez tapad, hanem elsősorban az ingatlanhoz kötődik.⁴¹ Ezt úgy kell érteni, hogy a jogosult – birtokos, ingatlanhasználó – személyének változása közvetlenül általában nem hat ki a szolgalmatra, a birtokosi érdek megváltozása azonban a szolgalmat jogi sorsában (közvetve) változást hozhat.⁴² A telki szolgalmat önálló forgalmat tárgya sem lehet.⁴³

A telki szolgalmat az egyik ingatlan – uralkodó telek – mindenkori birtokosát jogosítja fel egy másik ingatlan – szolgáló telek – mindenkori birtokosának tőrési (tartózkodási) kötelezettségének kimondása mellett arra, hogy a szolgáló teleket igénybe vegye. A telki szolgalmat jogának gyakorlása tehát praktikus, célszerűségi szemléletet tükröz annyiban is, hogy a tulajdonos helyett azoknak a személyeknek adja meg a használat – igénybevétele stb. – jogát, akik a dolgot birtokolják. Ennek a megközelítésnek a tartalom szempontjából van jelentősége, ez azonban értelemszerűen nem vezet arra, hogy a telki szolgalmat jogot „dolgok közötti viszony” tekintsük. A telki szolgalmat is dologi jogi jogviszony, abszolút szerkezettel negatív és pozitív tartalmi jellemzőkkel, vagyis személyek közötti jogviszony.

4.2. A telki szolgalmat gyakorlása

A Ptk. 5:162. § (1) bekezdése szerint a szolgalmat gyakorlása nem vezethet mások, különösen a szolgalmattal terhelt dolog használója jogainak szükségtelen sérelméhez. Ezt a tartalom felőli megközelítést⁴⁴ a kódex a joggyakorlás határát kijelölve is pontosítja, méghozzá mások szükségtelen zavarásának tilalmával. A telki szolgalmat tartalmához az előbbi meg-

⁴⁰ Ugyanígy MENYHÁRD (2007): *i. m.* 438.

⁴¹ Ez nem jelenti, hogy a szolgalmat jog kizárólag a birtokosok közötti viszonyt jelentené.

⁴² Tóth szemléletes megfogalmazásában: „közvetve van a jogosult alany megjelölve az ú. n. telki szolgalmatknál, olyanformán, mint a bemutatóra szóló értékpapíroknál, melyeknél is az van kimondva, hogy jogosult alany mindig az, ki a papír birtokában van.” TÓTH (1930): *i. m.* 257. Hasonlóan VÉKÁS–GÁRDOS (2014): *i. m.* 1194. Lásd még: BH1979. 262.

⁴³ Ptk. 5:161. § (4) bek. Vesd össze: KOLOSVÁRY (1907): *i. m.* 417.

⁴⁴ Ptk. 5:160. § (1) bek.

közelítés áll közelebb: a szolgalmat lényege ugyanis, hogy egy ingatlan birtoklását, használatát, haszonvételének lehetőségeit stb. könnyebbé, kényelmesebbé, esetleg gazdaságilag is előnyösebbé, gyümölcsözőbbé tegye azáltal, hogy egy másik ingatlan felett dologi jogi hatalmat biztosít. Ezért is mondta nagyon helyesen például Tóth, hogy a szolgalmi jogosult magatartásának mértéke az uralkodó telek jobb kihasználása, „amint mondani szokás, az uralkodó teleknek az érdeke. Ezen túlmenően a jogosult magatartás nem gyakorolható”.⁴⁵

Ebből is kiviláglik, és külön is fontos megjegyezni, hogy a telki szolgalmat soha nem öncélú. A szolgalmat mögött ugyanis valamilyen érdeknek fenn kell állnia. Ennek az érdeknek a megszűnése, elenyészése kihat(hat) a telki szolgalmat gyakorlására és akár a szolgalmat létre is (például szolgalmat korlátozása vagy megszüntetése, szolgalmatmentesség elbirtoklása). Általános elv – amelyet ugyan a kódex ebben a megfogalmazásban nem emel ki, de irányadónak tekinthető –, hogy a telki szolgalmat tartalma szerint, de lehetőleg a szolgáló telek kíméletével kell gyakorolni. Fontos tisztán látni, hogy itt elsősorban nem az aktuális birtokos személyes érdeke és igényei lesz döntő, hanem az aktuális birtokosnak a szolgalmat közvetett tárgyának birtoklásához fűződő, a szolgalmattal elismert érdeke.

A Ptk. 5:162. § (2) bekezdése szerint, ha a telki szolgalmat gyakorlása valamely berendezés vagy felszerelés használatával jár, a fenntartás költségei a szolgalmat jogosultját és kötelezettjét – eltérő megállapodás hiányában – olyan arányban terhelik, amilyen arányban a berendezést vagy felszerelést használják.

4.3. A telki szolgalmat keletkezése

A telki szolgalmat keletkezhet szerződéssel, illetve egyoldalú nyilatkozattal. A Ptk. 5:161. § (1) bekezdése értelmében a telki szolgalmat szerződéssel való létesítésére az ingatlan haszonélvezetének alapítására vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni. Ez röviden azt jelenti, hogy a telki szolgalmat szerződéssel való létrehozásának folyamata is – kissé egyszerűsítve – kétkomponensű: kell hozzá egy, a jogszerzést a korábban ismertetett módon előkészítő jogi cím (*titulus*): ez a szerződés, amelynek alapján megtörténik a szolgalmat alapításának ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzése.⁴⁶ Enélkül a „szolgalmat jogosult” javára dologi jog nem keletkezik. Más kérdés, hogy megállapodásuk mint érvényes kötelmi jogi szerződés egymás közötti jogviszonyukban köti a feleket. A szolgalmat alapító szerződés természetesen nem az ingatlan éppen aktuális birtokosainak, hanem – a szolgalmat dologi jogi természetéből is közvetlenül fakadóan – az ingatlanok tulajdonosainak megállapodását jelenti.⁴⁷

Sajátos szabály, hogy az ingatlan tulajdonosa egyoldalú nyilatkozattal a saját javára is alapíthat telki szolgalmat, azt a kódex 5:161. § (2) bekezdése kifejezetten lehetővé teszi. Ebben a rendelkezésben – amely a *consolidatio* főszabálya alóli kivételként is vehető – a szolgalmat ingatlanhoz kötődése, másképpen fogalmazva: az ingatlanhasználatban rejlő érdek prioritása (a személyhez képest) jelenik meg. Értelemszerűen nem szűnik meg,

⁴⁵ Ettől még – magától értetődik – a szolgalmat nem lesz dolgok közötti jogviszony. TÓTH (1930): *i. m.* 265. Kolosváry is ugyanígy foglalt állást: KOLOSVÁRY (1907): *i. m.* 416. A mai jogi irodalomban például VÉKÁS-GÁRDOS (2014): *i. m.* 1197.

⁴⁶ EBH2011. 2311. Vesd össze: Ptk. 5:146. § (1) bek.

⁴⁷ VÉKÁS-GÁRDOS (2014): *i. m.* 1196.

hanem fennmarad a telki szolgálat akkor is, ha a szolgáló telek és az uralkodó telek egy kézbe kerül: ilyen esetekben a szolgálat gyakorlása legfeljebb evidens módon szünetel (a tulajdonos a saját ingatlan használatát nem a szolgálat, hanem tulajdonjoga alapján gyakorolja), de maga a dologi jog nem szűnik meg.

A telki szolgálat elbirtoklással is keletkezhet. A Ptk. 5:161. § (3) bekezdése értelmében elbirtoklással szerzi meg a telki szolgálatot az ingatlan birtokosa, ha a másik ingatlan használata ellen annak birtokosa tizenöt éven át nem tiltakozik. Feltétel az ügynevezett szolgálatoszerű joggyakorlás.⁴⁸ Szívességből vagy visszavonásig engedett jog gyakorlása nem vezet elbirtoklásra.⁴⁹ A telki szolgálat elbirtoklása – akár az ingatlan elbirtoklása – dologi jogi szerződmód, vagyis az elbirtoklás feltételei mellett az elbirtoklási idő eltelte *ipso iure* dologi jogot biztosít a jogosult számára. Ha az uralkodó telek tulajdonosa a telki szolgálatot ingatlan-nyilvántartáson kívül szerezte, igényt tarthat arra, hogy a bíróság állapítsa meg a telki szolgálat fennállását, tartalmát és gyakorlásának körülményeit, és e szolgalmi jogot az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezzék.⁵⁰

Végül jogszabály erejénél fogva jön létre a szolgálat a Ptk. 5:160. § (2) bekezdése által említett esetben. Ha valamely föld nincs összekötve megfelelő közúttal, a szomszédok kötelesek túrni, hogy az ingatlan mindenkori birtokosa földjeiken átjárjon. Ez az ügynevezett szükségbéli út szolgálma, amely a Ptk. által nevesített telki szolgálat. E szolgálat lényege, hogy megfelelő közút-összeköttetés hiányában a jogszabály *ipso iure* megközelítési lehetőséget biztosít az uralkodó ingatlan mindenkori birtokosa számára. Ez a szolgálat a törvény erejénél fogva áll fenn, ingatlan-nyilvántartási bejegyzés nélkül is dologi hatályú [ellentétben például a Ptk. 5:146. § (2) bekezdésében foglaltakkal], aminek az a magyarázata, hogy az ingatlan használati jogának lehetősége közérdekből adatik meg.

4.4. A telki szolgálat megszűnése

A Polgári Törvénykönyv a telki szolgálat megszűnése címszó alatt tárgyalja azt az esetet, ha a telki szolgálat az ingatlan mindenkori birtokosa ingatlanának rendeltetésszerű használatához már nem szükséges.⁵¹ Ilyen esetben a Ptk. 5:163. § (1) bekezdésében foglaltak szerint a bíróság a telki szolgálatot megszüntetheti. A jogszabály szóhasználatából a „már nem szükséges” kifejezés érdemel említést. Ez arra utal, hogy a döntéshozatal során a bíróságnak a kialakult tartós helyzetet kell mérlegelnie: megszüntetésre ennek értelmében akkor kerülhet sor, ha a szolgálat tartalmát kitevő joggyakorlásra az uralkodó telek birtokosainak már nincs szüksége. Ennek oka az ingatlan közigazgatási besorolásának megváltozásában, a megközelítési lehetőség kialakításában stb. egyaránt állhat. Lényeges azonban, hogy rövid időre szóló állapotváltozás alapján nem kérhető sikerrel a bírói jogalakítás. Lényeges eltérés ez a személyes szolgalmak mintapéldáját jelentő haszonélvezetkezésként, hiszen ott a szolgalmi jogosult – a haszonélvező – körülményeiben, a jog tárgyának hasznosíthatóságában beálló változások (kivéve azok, amelyek az állag pusztulását jelentik) soha nem eredményezik a haszonélvezeti jog megszűnését.

⁴⁸ Például BH2016. 9., BH2015. 221., BH2013. 239.

⁴⁹ BH2000. 246., BH1995. 398., BH1993. 180. stb.

⁵⁰ 2013. évi CLXXIV. törvény 10. §.

⁵¹ BH2002. 356., BH1979. 263.

A bíróság ugyanezen jogszabályhely alapján dönthet a telki szolgalmat korlátozásáról vagy gyakorlásának felfüggesztéséről is.⁵² Nincs akadálya annak, hogy a bíróság a szolgalmat időben (például bizonyos évszakokra szűkítéssel) korlátozza, akár terjedelemben (csak az ingatlan meghatározott részén, például az eredeti állapothoz képest szűkebb sávon engedélyezi a bejárást), vagy akár a módját tekintve alakítsa a szolgalmat tartalmát (például haszongépjárművel való megközelítés lehetőségét kizárja, de a gyalogos megközelítést nem akadályozza). A szolgalmat gyakorlásának felfüggesztése akkor lehetséges, ha az a Ptk. 5:163. § (1) bekezdése értelmében már nem szükséges, de ez az állapot – amely mindenesetre tartós – ideiglenesnek tűnik. Ilyenkor a szolgalmat nem szűnik meg, csupán a joggyakorlás lehetősége nem áll fenn. Értelemszerű, hogy a szolgalmat ezen indokból való „nem gyakorlása” az uralkodó telek birtokosára nézve jogszűnést nem eredményezhet (a szolgáló telek tulajdonosa nem szerzi meg elbirtoklással a szolgalmatmentességet, lásd alább).

A szolgalmat megszűnik akkor is, ha a jogosult – bár ez módjában állt – tizenöt éven át nem gyakorolta, vagy eltúrte, hogy gyakorlásában akadályozzák [vesd össze Ptk. 5:163. § (2) bekezdés]. Ezt a jogi ténytet hívja a polgári jog a szolgalmatmentesség elbirtoklásának. Ilyenkor az idő múlása elenyészeti a dologi jogi joggyakorlás lehetőségét, az elbirtoklási idő elteltével a szolgalmat *ipso iure* megszűnik (értelemszerűen alkalmazandó viszont az elbirtoklás nyugvásának szabálya), helye van az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett szolgalmat törlésének.⁵³ E jogszabályhely alkalmazása szempontjából – akárcsak a szolgalmat elbirtoklással való megszerzése esetében a jog gyakorlásának módja (jogcíme) – a jog nem gyakorlásának oka döntő jelentőséggel bír. Ha a szolgalmat jogosultja azért nem gyakorolta a dolog feletti hatalmat, mert a joggyakorlás akár e hosszú időn keresztül fizikai okból nem volt lehetséges, a szolgalmat nem szűnik meg.

A telki szolgalmat megszűnésének – megszüntetésének – további esete, ha arról a jogosult írásban lemond. Ebben a vonatkozásban a Ptk. 5:163. § (3) bekezdése egyértelműen fogalmaz: a lemondó nyilatkozat megtételére nem a mindenkorai birtokosnak, hanem kizárólag az ingatlan tulajdonosának nyílik jogi lehetősége. A nyilatkozat írásban megtett, címzett nyilatkozat, amely a másik személy – a szolgáló telek tulajdonosa – tudomására jutással válik hatályossá. További feltétel, hogy a lemondáson túl a szolgalmat jog ingatlan-nyilvántartásból való törlése szükséges. Értelemszerű, hogy egyoldalú lemondó nyilatkozat mellett az érintettek kétoldalú ügylete – írásbeli szerződése – alapján is helye lehet a törlésnek.

Megszűnik a telki szolgalmat az ingatlanhoz való kötődése folytán akkor is, ha az érintett ingatlan – a körülmények alapján dől el, hogy az uralkodó vagy a szolgáló telek – megsemmisül, például az épület összedől, a gazdasági épület elpusztul: az ablakszolgalmat, kilátás joga stb. értelmét veszti, a gazdasági épület megközelítése érdekében létesült telki szolgalmat okafogyottá válik. Ilyennek tekinti a jogi irodalom azt is, ha a telki szolgalmat nem az ingatlan egészéhez, hanem annak valamely meghatározott részéhez kapcsolódott,

⁵² BH2016. 301., BH2012. 118.

⁵³ VÉKÁS–GÁRDOS (2014): *i. m.* 1198.

és ez a dologrész szűnik meg (veszti el véglegesen) eredeti funkcióját. Például a kút, amely a vízvétel szolgálmanak alapját képezte, végleg kiapad.⁵⁴

5. Közérdekű használati jog

A Ptk. a dolog használatának különös esetei között említi a közérdekű használatot, amikor az ingatlan tulajdonosa túrni köteles, hogy a jogszabályban feljogosított személyek a feladataik ellátásához szükséges mértékben időlegesen használják az ingatlant, arra használati jogot szerezzenek, vagy az azon fennálló tulajdonjogot egyébként korlátozzák.⁵⁵ A közérdekű használat tehát több konkrét korlátozási módot magában foglaló esetkör, amelybe beleértendő a dolog időleges használata, a dolog tartós használata (közérdekű használati jog alapításával) vagy egyéb más, közérdekből történő korlátozás. A közérdekű használat formájában megnyilvánuló tulajdonjogi korlátozás kizárólag ingatlanok esetén állhat fenn. Közérdekű használat esetén az ingatlan tulajdonosát kártalanítás illeti meg, amelynek mértéke a korlátozás mértékéhez igazodik. A BDT2013. 2922. számon közzétett döntés ugyanakkor rögzítette, hogy a tulajdonosi részjogosítvány korlátozása miatt kártalanításra köteles „jogszabályban feljogosított szervek” körét nem lehet leszűkíteni a víz-, gáz-, villamos, távközlési (közüzemi) szolgáltatók, illetve a bányavállalkozások korlátozó tevékenységére. A kártalanítást rendelő törvényhely minden olyan korlátozásra alkalmazható, amely jogszabályi felhatalmazáson alapuló közérdekű tevékenység eredménye.⁵⁶

A közérdekű használati jog bizonyos megközelítésben egyfajta gyűjtőfogalom, beleértendő minden olyan használati jog és szolgálat, amelyet az ingatlanra vonatkozóan a jogszabályban feljogosított személyek javára közérdekből hatósági határozat keletkeztet.⁵⁷ A jog alapítására külön jogszabályok által meghatározott esetekben kerül sor. Ilyenek a teljesség igénye nélkül a villamos energiáról szóló 2007. évi LXXXVI. törvény, amely szerint vezetékek fektetése érdekében vezetékgig létesíthető, míg például átalakító- és kapcsolóberendezés építésére használati jog birtokában kerülhet sor. Említhető a távhőszolgáltatásról szóló 2005. évi XVIII. törvény is, amely vezetékgig alapítására biztosít lehetőséget, amennyiben az távhővezeték elhelyezése és üzemeltetése miatt szükséges, ugyanakkor lehetővé teszi használati jog alapítását is szolgáltatói hőközpont elhelyezése, üzemeltetése és karbantar-

⁵⁴ A telki szolgálat megszűnésének egyes kérdéseit rendezi a 2013. évi CLXXIV. törvény 7. § (2)–(3) bekezdése és 9. §-a is. Egyebek mellett kimondja a jogszabály, hogy ha az uralkodó és a szolgáló telket egyesítik (az ingatlan-nyilvántartásban összevonják), a szolgálat megszűnik. Tételiesen nem szabályozott – mérlegeléssel eldöntendő – helyzet áll elő ugyanakkor abban az esetben, ha az uralkodó telket megosztják. Ilyenkor a főszabály, hogy valamennyi telek tulajdonosa gyakorolhatja a szolgálati jogot, feltéve, hogy ez a szolgálati jog kötelezettje számára a jogviszonyt nem teszi terheesebbé. Vesd össze: 9. § (1) bek.

⁵⁵ Ptk. 5:27. § (1) bek. Lásd például: BDT2003. 900. Transzformátorház idegen ingatlanon történő elhelyezése miatt az áramszolgáltató vállalatot kártalanítási kötelezettség terheli. A tulajdonos az ingatlan közérdekű használata esetén nem bérleti díjra vagy használati díjra jogosult, hanem az ingatlan területe, funkciója, településen belüli elhelyezkedése, rendeltetészerű használhatósága szempontjából komplexen vizsgált használati korlátozás alapján illeti meg kártalanítás.

⁵⁶ Kivételesen előfordulnak kártalanítás nélküli, ingyenes korlátozások is például a 2012. évi XLVI. törvény 26. § (4) bekezdése alapján az állam számára keletkezik határozatlan időre szóló, ingyenes közérdekű használati jog például az államhatár vonalának határpontjainak és határjeleinek elhelyezése érdekében.

⁵⁷ Ptk. 5:164. § (1) bek.

tása érdekében. Végül megemlítjük a vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. törvényt is, amely vízvezetési szolgalmi jog (közcélú vízi létesítmény elhelyezésére és üzemeltetésére) és vízhasználati szolgalmi jog (vízi létesítményhez történő csatlakozás céljából) intézményeiről tesz említést.

6. A zálogjog

6.1. A zálogjog elhelyezése a polgári jogban

A *zálogjogot* a Ptk. az *Ötödik Könyvben* tárgyalja. Ez a megoldás a zálogjog dologi jogi természetét hangsúlyozza, és egyúttal alapvetően kógens szabályozást rendel el: utóbbi azt jelenti, hogy a Ptk. zálogjogi részében foglalt rendelkezések túlnyomórészt eltérést nem engedő normák. A jogalkotó ugyanakkor a dologi jogi részben helyezte el a zálogszerződésre vonatkozó legfontosabb szabályokat is (a zálogszerződés joganyagát jogunk eddig jórészt diszpozitív módon kezelte).

A Ptk.-ban alapvetően kétfajta zálogjoggal találkozunk: birtokátruházással alapított kézizálogjoggal és a megfelelő nyilvántartásba való bejegyzéssel alapítható jelzálogjoggal. Ezen belül azonban az egyes zálogtárgyak vagy a zálogjoggal való megterhelés különleges vonásai miatt számos altípussal találkozhatunk, ezek azonban a kézi- és jelzálogjog sajátos megjelenési formái, a törvényi szabályozás folytán nem önálló zálogfajták.

6.1.1. A zálogjog mint dologi jogi jogintézmény

A zálogjog *dologi* jog, a belőle fakadó jogosultságok mindenkiel szemben hatályosak: a zálogtárgy tulajdonosa (a zálogkötelezett) és harmadik személyek túrni kötelesek, hogy a zálogjogosult gyakorolja a zálogjogból fakadó jogait. E dologi jogi természet egyben a dologi hatály magyarázataként is szolgál.

A zálogjog abszolút hatályú dologi jog, amelynek egyik pólusán áll a zálogjogosult, akinek jogait *mindenki más* köteles tiszteletben tartani. A zálogjogból elsősorban a kielégítési jog fakad, tehát a zálogtárgy mindenkori tulajdonosa és a zálogtárgy tekintetében bármilyen egyéb joggal rendelkező személy köteles túrni, hogy a zálogjogosult a kielégítési jogát gyakorolja. „A zálogjog korlátolt dologi jog, amellyel egy abszolút szerkezetű dologi jogi jogviszony jön létre. A dologi jogi jellege (dologi jogi hatálya) alapján a zálogjog nemcsak a felek közötti jogviszonyban, hanem minden kívülálló irányában joghatást vált ki.”⁵⁸ Ugyanezt rögzítette már korábbi magánjogi irodalmunk is: „A zálogjog, mint dologi jog *absolut jogviszony*: olyan jogviszony, melyben egy ember a jogosult alany, alany, rajta kívül mindenki kötelezett alany. Arra van kötelezve mindenki, hogy ne tegyen semmi olyant, ami a zálogjog gyakorlásának útjában állana. Ez a zálogjog ú. n. *negativ oldala*. A *positiv*

⁵⁸ BODZÁSI Balázs (2014): A zálogjog. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja, II. kötet*. Budapest, Opten. 637.

oldala: hogy a zálogtárgyat eladhatom és a vételárat követeléselem kielégítésére fordíthatom. A zálogjog gazdasági jelentősége nyilván a pozitív oldalon van.”⁵⁹

A zálogjog – dologi jogi természetét tovább bontva – *korlátolt dologi jog, tartalma tehát kógens szabályokkal rendezetten* kötött: az absztrakt értelemben felfogott tulajdonjoggal szemben csak bizonyos jogosítványok illetik meg a zálogjogosultat, egyebek – amit a jogalkotó nem sorol a zálogjog tartalmának körébe – nem.⁶⁰ Erre mutat rá az indokolás is, amikor kifejti: „Tárgyi jogként dologi jogot csak törvény hozhat létre (típuskényszer), és annak tartalmát is törvény határozza meg. [...] A dologi jogok zártkörűségének elvén nyugvó, kógens normákból álló dologi jogi szabályozás szükségképpen merevebb, mint a szerződési szabadság paradigmájára épülő szerződési jogi szabályok rendszere.”

A zálogjog azonban a jogi irodalom által is hangsúlyozott dologi jogi jellege ellenére dinamikus, kötelmi jellemvonásokat is tartalmaz. A zálogjog alapján való joggyakorlást az – álláspontunk szerint sok tekintetben a dologi igény fogalma szerint kiképezhető – zálogjogi igény teszi lehetővé, ez pedig lényegadó alkati tulajdonságát tekintve egy kirekesztő alapú kielégítési követelés.⁶¹ Nizsalovszky úgy fogalmazott egy helyen, hogy a zálogjog a korlátolt dologi jogoknak a kötelek felé eső szárnyán helyezkedik el, ami igen találó megközelítés, és jól tükrözi e dologi jogi intézmény kötelmi joghoz való kapcsolódását. Ugyanígy látja a zálogjog lényegi vonásait Lenkovics is: „a tulajdonosi jogok csaknem teljes érintetlenül hagyása és az értékjogok egyszeri gyakorlással (»teljesítéssel«) való megszűnése erősen közelíti e jogokat a kötelmi viszonyokhoz és a *kötelmi joghoz*.”⁶²

6.1.2. A zálogjog mint idegen dologbeli jog

A zálogjog kapcsán érdemes említést tenni idegen dologbeli jogi jellegzetességeiről. A jogi irodalomban mondhatni evidencia, hogy *a zálogjog fogalmilag idegen dologbeli – más dolgán fennálló – dologi jog*, amelynek kiindulópontja, hogy értékjogként való felfogása eleve a ki nem egyenlített kötelmi követelés biztosítékaként szolgáló vagyoni értékből való kielégítést – lényegében érték elvonását – célozza. Ez hozza magával, hogy a zálogjogosult zálogjoga idegen dologra irányuljon.⁶³ A zálogjognak tehát domináns jellemvonása, hogy *más személy*, a zálogkötelezett vagyont terheli. Mégsem teljesen fogalmi ellentmondás az úgynevezett saját zálogjog, csak éppen a Szladits Károly által közvetített értelemben célszerű felfogni: *nem voltaképpen zálogjogként*, hanem későbbi rangsorú dologi jogok (lehetséges későbbi dologi jogok) hátrébb szorításaként, amit a polgári jog nemcsak elfogad, hanem a saját zálogjog-szabályozása tükrében kifejezetten támogat is. Ezt azzal teszi, hogy

⁵⁹ TÓTH (1930): *i. m.* 328., azzal, hogy az eladási jog a hatályos zálogjogi szabályokban magától értetődően nincs közvetlenül jelen.

⁶⁰ Vessd össze a dologi jog alapelvei között a dologi jogok zártkörűsége és a tartalmi kötöttség elveivel kapcsolatban elmondottakkal.

⁶¹ SZÁSZY (1943): *i. m.* 10.

⁶² LENKOVICS (2008): *i. m.* 231.

⁶³ Kauser Lipót egy nem ide címzett, de itt is találó példájával élve nem lehet egy hordóból (saját vagyontól) hiányzó mennyiséget ugyanabból a hordóból (itt értsd: vagyontól) pótolni.

a megszűnni készülő zálogjogot igen gyakran nem engedi kihunyni, hanem fenntartja, életben tartja.⁶⁴

6.1.3. A zálogjog mint értékjog

„A zálogjog egy korlátolt dologi értékjog, amelynek a lényege, hogy a zálogjoggal biztosított követelés jogosultját kielégítési elsőbbség (prioritás) illeti meg más hitelezőkkel szemben. Ez jelenik meg a Ptk. 5:86. § (1) bekezdésében is.”⁶⁵ A kommentáriróladalom ugyanezt más helyen olyképpen fejezi ki, hogy a zálogjog *értékjog*, amely a biztosított követelésnek a zálogtárgyból – a zálogtárgy által megtestesített érték realizálása útján – való kielégítésére biztosít jogot. Találó ugyanakkor Tóth Lajos megközelítése is, aki szerint a zálogjog egy másik jogviszony – a biztosított jogviszony – célját szolgálja, önálló célja nincsen.⁶⁶ A zálogjog lényege, hogy *a dologból (a zálogjog tárgyából) pénzérték elvonására jogosít*: ez az érték pedig nem más, mint a jogosult igazolt követelése (a biztosított követelés) és ennek járulékai (elsősorban kamatai). Dezső Gyula ezt azzal egészítette ki, hogy *a zálogjog nem más, mint valamely tárgy vagyoni értékéhez való jog*. Ezt az értékjogi tulajdonságot szolgálja a szó szoros értelmében maga a zálogjogi igény mint dologi alapú kötelmi követelés, a rangsor, a törvényi kielégítési elsőbbségek, privilegizált zálogjogi igények egész sora.⁶⁷

6.1.4. Kógens szabályozás

A zálogjog jogrendbeli elhelyezése folytán itt kell kitérnünk a szabályozás *kógens* jellegére is. A Ptk. zálogjogi szabályozása alapvetően a zálogjog mint dologi jog tartalmának a meghatározására irányul. A zálogjogból fakadó jogok és kötelezettségek nem a felek megállapodásából, hanem a törvény rendelkezéseiből fakadnak, ennek következtében a felek megállapodásával nem is alakíthatóak, azokat a törvény határozza meg. A Ptk. zálogjogi szabályai ezért alapvetően eltérést nem engedő kógens szabályok.

A Ptk. a zálogjog abszolút hatályát azáltal is erősíti, hogy – mint arra már kitértünk – a korábbi szabályozástól eltérően a zálogjogi szabályokat a dologi jogi könyvben helyezi el. A dologi jogi szabályok kógens jellegűek, a zálogjog esetén ugyanakkor keverednek a dologi jogi és a kötelmi jogi vonások, vagyis egy vegyes jellegű jogintézményről van szó. Nem véletlen, hogy a jogi irodalom a zálogjogot Janus-arcú jogintézményként fogja fel.⁶⁸

A fentiekből röviden az következik, hogy *a zálogjog keletkezését és megszűnését, valamint szorosan vett tartalmát tárgyaló dologi jogi szabályok*, legyenek azok bármennyire rugalmasan is meghatározva, alapvetően eltérést nem engedő, *kógens szabályok*. Ennek egy

⁶⁴ Ilyenek például az úgynevezett megtérítési zálogjogok. Erre a kérdésre a zálogjog megszűnése kapcsán még vissza fogunk térni.

⁶⁵ BODZÁSI (2014): *i. m.* 635.

⁶⁶ TÓTH (1930): *i. m.* 330.

⁶⁷ Kis túlzással, de szemléletesen talán mondhatjuk azt is, hogy ezen értékjogi joghatás szolgálatában áll a zálogjog valamennyi egyéb tulajdonsága. A zálogjog ezen értékjogi tulajdonságára a későbbiekben – elsősorban a kielégítési jog gyakorlásának szabályaival összefüggésben – vissza fogunk térni.

⁶⁸ A zálogjog e Janus-arcúságához lásd mások mellett: LENKOVICS (2008): *i. m.* 232.

dologi jogként felfogott és szabályozott intézmény esetében központi jelentősége van. Nem kizárt tehát, hogy a zálogjogviszony egyéb kérdésekben kifejezetten kötelmi arcot öltson, de *a keletkezés, a központi tartalom, valamint a megszűnés kérdései a dologi jog területére esnek*.⁶⁹ Így például a zálogjogosultat terhelő elszámolási kötelezettség sem kötelmi természetű, hanem a zálogjog célhoz kötött korlátolt dologi jellegéből fakad. E kötelezettség nem a felek megállapodásának függvénye, hanem a zálogjog mint dologi jog alapvető tartalmi eleme. Vagyis: ha a Ptk. a zálogjogot egyértelműen dologi jogi intézményként szabályozza, akkor – ennek megfelelően – *a zálogjog mint dologi jog tartalmát*, a zálogjogosult és a zálogkötelezett jogait és kötelezettségeit, annak jellegadó tartalmi sajátosságát kitevő érvényesítési szabályokat, a dologi jog keletkezését és megszűnését *eltérést nem engedő* módon kell, hogy megállapítsa.

6.1.5. Járulékoság

A zálogjog *járulékos* jog, valamely követelés (a biztosított követelés) biztosítékaul szolgál, ezért fennállása és tartalma igazodik a biztosított követeléshez. A járulékoságból következően, a zálogjogosult szükségképpen a biztosított követelés jogosultja (a hitelező), a zálogkötelezett viszont lehet akár maga a személyes kötelezett (az adós), akár pedig attól különböző személy (dologi adós).

A járulékos természet legfontosabb következménye, hogy a zálogjog érvényes fő kötelezettséget feltételez: ha a biztosított követelés érvénytelen, akkor azt zálogjoggal biztosítani sem lehet.⁷⁰ Bírósági eljárásban nem érvényesíthető követelés biztosítására zálogjog nem alapítható.⁷¹ A zálogtárggyal való helytállás terjedelme annak a követelésnek a mindenkori terjedelméhez igazodik, amelynek biztosítására a zálogtárgy szolgál.⁷² Annak ellenére tehát, hogy például jelzálogjog bejegyzése esetében a szerződés tartalmazza vagy tartalmaznia kell⁷³ a biztosított követelés mértékét, amelyet a zálogjog biztosít, a bejegyzésben szereplő összeghez képest a tényleges kötelezettség a biztosított követeléssel együtt változhat. Ugyanez a helyzet akkor is, ha a bejegyzés azt a legmagasabb összeget („keretösszeg”) rögzíti, amelynek erejéig a jogosult a zálogtárgyból kielégítést kereshet.

A zálogjog járulékos természete megmutatkozik abban is, hogy a biztosított *követelés átruházásával* vagy a követelés egyéb úton való *átszállásával a zálogjog is átszáll* a követelés új jogosultjára (örökösre, engedményesre), a zálogjog tehát – ellenkező kikötés hiányában – követi a követelést. A követelés egy részének átruházása vagy átszállása esetén a régi és az új jogosultat a zálogjog által elfoglalt („eredeti”) ranghelyen, egymás között, követeléseik arányában illeti meg a zálogjog.⁷⁴

⁶⁹ Más kérdés, hangsúlyozzuk ismét, hogy a jelenlegi Ptk.-beli szabályozást ezen a területen is nagy fokú részletesség jellemzi, aminek elsődleges okát éppen abban látjuk, hogy másképpen nem lehetett a szigorú dologi jogi szabályozást (mint a biztonsgteremtés egyik garanciáját) egyszerre megvalósítani a rugalmasság piaci követelményével.

⁷⁰ Ptk. 6:108. § (1) bek.

⁷¹ Ptk. 5:97. § (3) bek.

⁷² Ptk. 5:98. § (1) bek.

⁷³ Vessd össze: Ptk. 5:90. §.

⁷⁴ Ptk. 5:99. § (1)–(3) bek.

A biztosított követelés megszűnése esetében a zálogjog is megszűnik,⁷⁵ de megszűnik a zálogjog abban az esetben is, ha az alapul szolgáló biztosított követelés elévül, a kézizálogjog esetét kivéve: a követelés elévülése ugyanis a kézizálogjog tárgyából való kielégítést nem akadályozza.⁷⁶

A járulékoság főszabálya alól azonban kivételeket is ismer a polgári jog. Így például a Ptk. 5:142. § (2) bekezdésének értelmében: ha a követelést kielégítő személy javára megtérítési igény keletkezik, a követelés megszűnése ellenére a zálogjog nem szűnik meg, hanem fennmarad e megtérítési igény biztosítására (ez a megtérítési zálogjog). A biztosított követelés átruházható kifejezetten – tehát egyértelműen – a zálogjog nélkül, a zálogjog átszállásának kizárásával. Ennek lehetőségét rögzíti a Ptk. 5:142. § (4) bekezdése. Ilyenkor a zálogjog megszűnik, kivéve, ha a zálogjog az átruházónak más követeléseit is biztosította (például keretbiztosítéki zálogjogról van szó, vagy a jogosult a követelésének csak egy részét ruházta át). Ilyenkor a zálogjog e követelések biztosítékként fennmarad. Nem járulékos zálogjogi intézmény továbbá a Ptk. által újraszabályozott – később röviden általunk is tárgyalt – önálló zálogjog is.⁷⁷

6.2. A zálogjog fogalma

A zálogjog jogi fogalmát a legegyszerűbben – a fenti elméleti alapok után – a Ptk. 5:86. §-a által adott fogalommal közelíthetjük meg. A Ptk. 5:86. § (1) bekezdése alapján ugyanis „zálogjoga alapján a zálogjogosult a követelésének biztosítására szolgáló vagyontárgyból (a továbbiakban: zálogtárgy) más követeléseket megelőző sorrendben kielégítést kereshet, ha a biztosított követelés kötelezettje (a továbbiakban: személyes kötelezett) nem teljesít”. A hivatkozott szakasz (2) bekezdése szerint pedig „a kielégítési jogot – ha e törvény másképpen nem rendelkezik – a zálogtárgyra az elzálogosítás után szerzett jogok nem érintik”.

A zálogjog tehát valóban valamely követelés – ez a biztosított követelés – biztosítékként szolgáló, elsőbbségi kielégítési jogot nyújtó járulékos korlátolt dologi jog (értékjog). „A zálogjogból fakadó elsőbbségi kielégítési jog megelőzi az ilyen joggal nem rendelkező hitelezők számára rendelkezésre álló kielégítési jogot, és megelőzi az olyan hitelezők kielégítési jogát is, amelyek későbbi alapított zálogjoggal rendelkeznek. Általánosságban igaz, hogy bármely dologi jog későbbi alapítása, illetve megszerzése (például a tulajdonos személyének változása) nem érinti a zálogjog fennállását.”⁷⁸

6.3. A zálogjog keletkezése

6.3.1. A zálogjog keletkezésének áttekintése

A hatályos Ptk. szabályai szerint a zálogjog létrejötte (keletkezése) egy többlépcsős folyamat eredménye. A zálogjog ugyanis a Ptk. 5:87. §-a értelmében akkor jön létre, ha a) a zálog-

⁷⁵ Ptk. 5:142. § (1) bek. d) pont.

⁷⁶ Ptk. 5:142. § (1) bek. e) pont.

⁷⁷ A járulékoság terén rendbontó kivételt jelentett a hatályos jogból gyorsan kivezetett különvált zálogjog is.

⁷⁸ BH1998. 390. és VÉKÁS–GÁRDOS (2014): i. m. 1065.

tárgy felett rendelkezési joggal bíró zálogkötelezett b) *megalapítja* a zálogjogot. A zálogjog alapítása⁷⁹ ismét kétkomponensű jogi tényként áll előttünk: a zálogjog alapításához ugyanis ba) *zálogszerződés* és erre tekintettel bb) a zálogjog megfelelő nyilvántartásba való *bejegyzése* (jelzálogjog) vagy a zálogtárgy *birtokának a zálogjogosult részére való átruházása* (kézizálogjog) szükséges.

A kommentárirodalom álláspontja szerint a hatályos Ptk. nem változtat azon, hogy a zálogjog megalapításának – az 1959-es Ptk.-val egyezően – két eleme van: „szükséges hozzá a biztosítéki jog alapítására irányuló ügyleti szándékot kifejező *zálogszerződés* [...] és a zálogjog alapításának kifelé, harmadik személyek felé való manifesztálódása, a zálogjog nyilvánosságának biztosítása. A *birtokátruházással* alapított zálogjog a kézizálogjog, a *bejegyzéssel* alapított zálogjog a jelzálogjog.⁸⁰

6.3.2. A zálogszerződés jogi természete

A zálogjog keletkezésének lényegében első lépcsője a zálogszerződés. A Ptk. 5:88. §-a szerint a zálogjog alapításához zálogszerződés és erre tekintettel bejegyzés (jelzálogjog) vagy birtokátruházás (kézizálogjog) szükséges. A fogalomban az „erre tekintettel” fordulat érdemmel elsőként különösebb figyelmet. Ez helyesen úgy értelmezendő, hogy *a zálogszerződés alapozza meg a további jogcselekményt*: a bejegyzést vagy a birtokátruházást. A zálogjog mint dologi jogi jogviszony keletkezésének folyamatában tehát *a szerzést előkészítő jogi tény a zálogszerződés*, amely ebben az értelemben a zálogjogot alapító dologi ügylet (birtokátruházás vagy bejegyzés) jogi címeként, azaz *titulusaként* fogható fel. Megjegyzendő, hogy a zálogjog megszerzését ilyen megközelítésben előkészítő jogi címet (*titulust*) zálogszerződésen kívül jogszabály is szolgáltathatja.⁸¹

A zálogszerződésben a zálogkötelezett és a zálogjogosult zálogjognak meghatározott zálogtárgyon meghatározott követelés biztosítása céljából való alapításában állapodnak meg.⁸² Ez a megfogalmazás megfelel a kötelezettséget alapító (kötelmi kötelező) ügylet általános formájának. A törvény szerint a szerződés kötelező elemei a zálogtárgy és a biztosított követelés meghatározása,⁸³ ezen felül a szerződésnek értelemszerűen meg kell határoznia az alanyokat, és tartalmaznia kell a zálogjog alapítására irányuló akaratkijelentést. A zálogszerződést írásba kell foglalni, a jogszabály által előírt e kötelezettség elmulasztása a zálogszerződés semmisségét eredményezi.⁸⁴ Ez alól a Ptk. 5:89. § (6) bekezdése a kézizálogjog melletti hitelezés egyes eseteiben kivételt enged.⁸⁵

A zálogszerződés legfontosabb joghatása abban áll, hogy a felek zálogjog alapítására irányuló akaratát fejezi ki, ehhez kapcsolódóan állapítja meg a zálogkötelezettnek a zálogszerződésen alapuló nevesített kötelezettségét: kézizálogjog esetében köteles a zálogtárgy birtokát (vagy az a feletti hatalmat) a zálogjogosultra átruházni, jelzálogjog esetén köteles

⁷⁹ Ptk. 5:88. §.

⁸⁰ VÉKÁS–GÁRDOS (2014): *i. m.* 1068.

⁸¹ Vessd össze: Ptk. 5:92. §.

⁸² Ptk. 5:89. § (1) bek.

⁸³ Ptk. 5:89. § (3) bek.

⁸⁴ Kivételt jelent például a Ptk. 5:89. § (6) bekezdésének szabálya és a törvényes zálogjogok jogi helyzete.

⁸⁵ Itt az írásba foglalást a zálogjogosult által kiállított értékpapír pótolja.

a zálogjog bejegyzéséhez szükséges hozzájárulást megadni.⁸⁶ Ezek a kötelezettségek tehát a zálogjog létrejöttét készítik elő (lényegében ugyanúgy, ahogyan az adásvételi szerződés alapján is köteles az eladó az ingó dolog birtokát a vevő tulajdonszerzése érdekében átruházni vagy a vevő részére a bejegyzési engedélyt kiadni). Emellett az ímént hivatkozott jogszabályhely c) pontja a követelésen alapított jelzálogjog esetében további kötelezettséget állapít meg, ez azonban már nem a zálogjog létrejöttéhez, hanem jellemzően a zálogjogosult későbbi joggyakorlásához szükséges. Nézetünk szerint *a zálogszerződés egy* (jogcímes, tehát semmiképpen nem absztrakt) *kötelmi szerződés*, amely a feleknek a zálogjog alapítására vonatkozó megállapodását tartalmazza. Maga a zálogszerződés *dologi jogot nem keletkeztet*.⁸⁷

6.3.3. A zálogszerződés törvényi szabályozása

A Ptk. 5:89. § (1) bekezdése értelmében a zálogszerződésben a zálogkötelezett és a zálogjogosult zálogjognak meghatározott zálogtárgyon és – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – meghatározott követelés biztosítása céljából való alapításában állapodnak meg. Ez a szerződés domináns hatása, jellegadó tartalma kötelezettség a bejegyzés lehetővé tételére (nyilatkozat kiadása) és a birtokátruházásra. Emellett a zálogszerződés további fix elemei a biztosított követelés és a zálogtárgy meghatározása. A következőkben ez utóbbi elemekkel foglalkozunk részletesebben.

6.3.4. A zálogjoggal biztosított követelés

A Ptk. 5:89. § (3) bekezdése értelmében a zálogszerződés létrejöttéhez a zálogtárgy és a *biztosított követelés* meghatározása szükséges. A biztosított követelés meghatározása tehát kötelező eleme a zálogszerződést létrehozó összetett ügyletnek, enélkül a zálogszerződés létrejöttéről nem beszélhetünk.⁸⁸

Más kérdés, hogy e törvényi követelménynek a felek meglehetősen széles keretek között mozogva tehetnek eleget. A Ptk. 5:89. § (5) bekezdése szerint ugyanis a zálogjoggal biztosított követelést annak azonosítására alkalmas módon – az alapul fekvő egy vagy több jogviszonyra utalással és az összeg meghatározásával vagy a biztosított követelés azonosítására alkalmas más hasonló módon – kell meghatározni. A meghatározás magában foglalhat olyan követelést is, amely még nem jött létre. A pontos körülírás mindig ajánlott (egy pénzkövetelésnél legalább a követelés jogcíme, keletkezése, összege és pénzneme, járulékai, esedékessége), az azonosításra alkalmasság pedig azt jelenti, hogy a biztosított követelés

⁸⁶ Ptk. 5:89. § (2) bek. a) és b) pontok.

⁸⁷ Lényegében ugyanígy Bodzási: „A zálogjogot alapító ügylet kötelmi jogi eleme a zálogszerződés. Kizárólag a zálogjog nyilvánosságát megteremteni hivatott többletcselékmenyt – a birtok átruházását, illetve a nyilvántartási bejegyzést – tekinthetjük dologi jogi ügyletnek. *Mindkettő ugyanakkor jogcímes jellegű*, vagyis az alapügylet érvénytelensége kihat a birtokátruházás, illetve a nyilvántartási bejegyzés érvényességére is. Ez azt jelenti, hogy érvénytelen alapügylet esetén a kézizálogjog tárgya visszakövetelhető, jelzálogjog esetén pedig a nyilvántartási bejegyzés törlését kérheti a zálogkötelezett.” BODZÁSI (2014): i. m. 663.

⁸⁸ Itt kell figyelemmel lennünk a Ptk. 6:7. § (1) bekezdésének rendelkezésére is.

azonossága felől kétség ne merülhessen fel. Itt kell megemlítenünk, hogy a fogyasztói zálogszerződés esetében a Ptk. 5:90. § b) pontja kimondja, hogy a biztosított követelés meghatározásának tartalmaznia kell a követelés – járulékok nélküli – összegének megjelölését vagy azt az összeget, amelynek erejéig a zálogjogosult a zálogtárgyból kielégítést kereshet.⁸⁹

A törvény azonban később ezen általános elvárásokat részletezi, mintegy kibontja. A Ptk. 5:97. § (1) bekezdése rögzíti, hogy zálogjog egy vagy több, fennálló vagy jövőbeli, feltétlen vagy feltételes, meghatározott vagy meghatározható összegű pénzkövetelés biztosítására alapítható.⁹⁰

Kivételes helyzetet szabályoz ugyanezen jogszabályhely (2) bekezdése. Eszerint abban az esetben, ha a zálogjogot nem pénzkövetelés biztosítására alapították, a zálogjog a követelés nem teljesítéséből eredő kártérítési igényt vagy egyéb pénzkövetelést biztosítja. Bírósági eljárásban nem érvényesíthető követelés biztosítására azonban zálogjog nem alapítható.

A Ptk. 5:98. § (1) bekezdése értelmében *a zálogtárggyal való helytállás terjedelme a járulékoság elvéből is fakadóan a biztosított követelés mindenkori terjedelméhez igazodik*. Ennek elsősorban az a magyarázata, hogy a biztosított követelés a legegyszerűbb esetben is folyamatosan változik (de legalábbis változhat), például a kötelezett vagy harmadik személy részteljesítése (törlesztés) vagy nem fizetés esetében a késedelmi kamatok felszaporodása következtében.

A járulékoság következménye egyfajta megközelítésben az is, hogy a zálogtárggyal való helytállás kiterjed a követelés kamataira, a követelés és a zálogjog érvényesítésének szükséges költségeire, végül tényálláshoz képest a zálogtárgyra fordított szükséges költségekre.⁹¹

6.3.5. A zálogjog közvetett tárgya. A zálogtárgy

A Ptk. 5:89. § (4) bekezdése kimondja, hogy a zálogtárgy fajta és mennyiség szerint vagy más, a zálogtárgy azonosítására alkalmas körülírással is meghatározható. A meghatározás magában foglalhat olyan vagyontárgyat is, amely még nem létezik, vagy amely felett a zálogkötelezettet nem illeti meg a rendelkezési jog. Itt utalunk ismét a Ptk. 5:89. § (3) bekezdésének rendelkezésére, miszerint a zálogszerződés létrejöttéhez a zálogtárgy meghatározása is szükséges.

A Ptk. 5:101. § (1) bekezdése szerint zálogjog tárgya *bármely vagyontárgy* lehet. Ezt a sommás előrevetést a kódex természetesen pontosítja. Így rögtön a következő bekezdésben rögzíti, hogy *kézizálogjog tárgya csak ingó dolog lehet*. Külön szól a Ptk. 5:101. § (3) bekezdése arról, hogy közös tulajdonban álló dolognak a zálogkötelezett tulajdonában lévő tulajdoni hányada, több személyt megillető jognak a zálogkötelezettet megillető hányada, továbbá osztható követelés meghatározott része felett is alapítható zálogjog. Ez a jogszabályhely a zálogkötelezettet megillető rendelkezési jog alapján – az egyediség elvét szem

⁸⁹ Ugyanígy megköveteli a meghatározott összeg kitételét a Ptk. 5:100. § (2) bekezdése is az önálló zálogjog esetében.

⁹⁰ A Ptk. 6:267. §-a például a fuvarozót a küldeményen megillető, esetlegesen több követelést is biztosító törvényes zálogjogról rendelkezik, a törvényes zálogjog pedig a Ptk. 5:92. §-a értelmében a zálogszerződés jogszabály általi pótlásával jön létre.

⁹¹ Ptk. 5:98. § (2) bek.

előtt tartva – teszi lehetővé, hogy zálogjog mint korlátolt dologi jog a dolog egy része felett is alapítható legyen.

A zálogtárgyat általában *konkrét elnevezéssel, megnevezéssel* jelöli meg a zálogszerződés. A legegyszerűbb ez például ingatlan esetében, ahol az ingatlan adatainak rögzítése elegendő – a bejegyzés érdekében meghatározott adatok közlése követelmény is – a zálogtárgy körülírásához. Vannak azonban sajátos esetek is, amikor a meghatározás e módja nem lehetséges. A Ptk. 5:102. §-a kimondja, hogy ha *a hitelbiztosítéki nyilvántartásba bejegyzett zálogjog tárgyát többnyire körülírással határozták meg*, a zálogjog tárgyát mindenkor azok a körülírásnak megfelelő dolgok, jogok, követelések alkotják, amelyek felett a zálogkötelezett rendelkezési joggal bír. Ilyen körülírás például, amikor a zálogkötelezett meghatározott telephelyén fellelhető ingó vagyontárgyakat jelölik meg (jellemzően például árukészlet).⁹²

A Ptk. 5:103. § (1) bekezdése alapján *a zálogjog a dolgot mindenkori alkotórészeivel együtt terheli*. A zálogjog *kétség esetén kiterjed a dolog mindenkori tartozékaira is*. A (2) bekezdés alapján a zálogjog *kiterjed a dolog termékeire, terményeire, szaporulatára és a zálogtárgy egyéb hasznaira*. *Nem terjed ki* azonban a zálogjog a kielégítési jog megnyílása előtt az ingatlantól a rendes gazdálkodás szabályai szerint elvált alkotórészre, tartozéokra és haszonra, ha annak tulajdonjogát átruházták, és azt az ingatlanról elvitték.

A Ptk. 5:104. § (1) bekezdése kimondja, hogy a zálogtárgy értékcsökkenése vagy elpusztulása esetén járó *biztosítási összeg, kártérítés vagy más érték, illetve az ezekre vonatkozó követelés a zálogtárgy helyébe lép* vagy a zálogfedezet kiegészítésére szolgál. Ugyanez lesz a helyzet akkor is, ha a zálogkötelezett a zálogtárgy kisajátításáért kártalanítást kapott. A kártalanításra vonatkozó követelés szintén a zálogtárgy helyébe lép. Amennyiben a zálogjogosult károsodás elhárítása érdekében értékesíti a zálogtárgyat, a befolyt vételár a zálogtárgy helyébe lép.⁹³ A hitelbiztosítéki nyilvántartásba bejegyzett zálogjog tárgyát a zálogkötelezett a rendes gazdálkodás körében értékesítheti. Ilyenkor az értékesítésből származó bevétel az eredeti zálogtárgy helyébe lép.⁹⁴ A Ptk. 5:104. § (5) bekezdése alapján, ha a zálogkötelezett a zálogtárgyat feldolgozza, átalakítja, más vagyontárgyakkal egyesíti vagy vegyíti, a feldolgozással, átalakítással, egyesüléssel vagy vegyüléssel keletkezett új dolog az eredeti zálogtárgy helyébe lép.

6.3.6. Egyetemleges zálogjog

Jelentőségénél fogva külön kell szót ejtenünk az *egyetemleges zálogjogról*, amely a *singularis* és *pluralis* zálogjog közötti megkülönböztetés során az utóbbi klasszikus esete. Ilyenkor ugyanis a zálogjog – egyazon követelés biztosítékaként – több zálogtárgyat terhel olyképpen, hogy valamennyi zálogtárgy az egész tartozást biztosítja: minden zálogtárgy az egész követelés kiegyenlítésére szolgál.⁹⁵ Fehérváry úgy mondta „egy a követelés

⁹² Más kérdés, hogy a lajstromokba való bejegyzéshez elengedhetetlen a zálogtárgy egyedi meghatározása, reálfólium-rendszerű nyilvántartás másképpen nem működhet.

⁹³ Ptk. 5:104. § (3) bek.

⁹⁴ Ilyen esetben a zálogjog jellege is megváltozhat, például ingó vagy ingatlan jelzálogjog helyébe pénzen vagy követelésen fennálló zálogjog áll a zálogjogosult rendelkezésére. Ezt azonban a törvény nem zárja ki. Ptk. 5:104. § (4) bek.

⁹⁵ Ptk. 5:105. § (2) bek.

és több a jelzálog”.⁹⁶ Ezt a mai jogi irodalom – nézetünkkel egyezően – úgy fogalmazza meg, hogy az „egyetemes zálogjog sajátossága, hogy a követelés egysége mellett – a fedezet céljából – a zálogjogok többsége áll fenn. Több zálogjog van tehát egybefogva, amelyeket a biztosított követelés egysége kapcsol össze.”⁹⁷ Ha a kielégítési jog megnyílik, a jogosult bármelyik zálogtárgyat igénybe veheti, a zálogjogosult határozhatja meg a zálogjog érvényesítésének sorrendjét. Garanciális szabály ugyanakkor, hogy a kielégítési jog – mint a dologi jogból fakadó lényeges jogosultság – csupán annyi zálogtárgyra terjed ki, amennyi a biztosított követelés kielégítéséhez szükséges.

A Ptk. 5:105. § (1) bekezdése kimondja, hogy ha a zálogjog ugyanannak a követelésnek biztosítására több zálogtárgyat terhel, a megfelelő nyilvántartásban fel kell tüntetni, hogy a jelzálogjog egyetemleges.⁹⁸ Nem kell az egyetemlegességre külön utalni, ha valamennyi zálogtárgy tekintetében ugyanaz a zálogkötelezett, és a zálogjog a hitelbiztosítéki nyilvántartásba van bejegyezve. Ez utóbbi szabály magyarázata a hitelbiztosítéki nyilvántartás sajátosságaiban rejlik, elsősorban abban, hogy ez a nyilvántartás a bejegyzett jogokat – miként arra fentebb utaltunk – a perszónálfólium elve alapján tartalmazza.

Egyetemleges zálogjog esetén minden zálogtárgy az egész követelés biztosítására szolgál. A zálogjogosult határozhatja meg a zálogjog érvényesítésének sorrendjét, azonban a kielégítési jog csupán annyi zálogtárgyra terjed ki, amennyi a biztosított követelés kielégítéséhez szükséges. „Az egyetemleges jelzálogjogot a jelzálogjoggal biztosított követelés egysége teszi egyetemleges jelzálogjoggá. Egyetemleges jelzálogjog az, amelyik ugyanannak a követelésnek a biztosítására úgy terhel több zálogtárgyat, hogy mindegyik zálogtárgy az egész követelésért felel. Ugyanaz a követelés a maga egészében nem terhelhet több zálogtárgyat anélkül, hogy a terhelés egyetemleges lenne. Ebből következik, hogy egyetemleges zálogjog utólag is létrejöhet úgy, hogy az eredetileg egyetlen zálogtárgyra létrehozott zálogjogot utóbb újabb zálogtárgyakra is kiterjesztik oly módon, hogy ugyanaz a követelés a zálogjog kiterjesztése folytán a maga egészében immár több zálogtárgyat terhel.”⁹⁹

⁹⁶ FEHÉRVÁRY (1941): *i. m.* 326.

⁹⁷ BODZÁSI (2014): *i. m.* 762. A szerző ugyanakkor kifejti, hogy nem tekinthető „valódi egyetemlegességnek”, ha zálogtárgyak ugyanazon személy tulajdonában vannak. Az egyetemleges zálogjog kifejezésben az egyetemlegesség nem is vehető kötelmi jogi értelemben, hiszen a Ptk. nem adósok kötelmi többalanyúságaként, hanem zálogtárgyak többségeként kezeli az egyetemleges zálogjogot.

⁹⁸ A jogi irodalomban fellelhető olyan nézet, amely szerint nem lehet szó egyetemleges jelzálogjogról, ha az egyetlen követelést biztosító jelzálogjogokat különböző nyilvántartásokba jegyzi be. BODZÁSI (2014): *i. m.* 733. E megközelítéssel nem értünk egyet.

⁹⁹ ANKA Tibor (2016): *Ingatlan-jelzálogjog*. In BODZÁSI Balázs szerk.: *Hitelbiztosítékok*. Budapest, HVG-ORAC. 488. Az eredetileg egy zálogtárgyon fennálló zálogjog akként is átalakulhat egyetemleges zálogjoggá, hogy a zálogjoggal terhelt ingatlant több önálló ingatlanra osztják fel, és az újonnan kialakított további egy vagy több ingatlanra is átviszik a terheket. A zálogjog egyetemlegességére ebben az esetben is mindegyik ingatlan tulajdoni lapján utalni kell.

6.4. A zálogszerződés – és a zálogjog – különleges esetei

6.4.1. Kötelmi hatályú zálogjog

A Ptk. 5:91. §-a kimondja, hogy *a zálogszerződés alapján a feleket egymással szemben a zálogjog megalapítása hiányában is megilletik mindazok a jogok, és terhelik mindazok a kötelezettségek, amelyeket e törvény a zálogjogosult és a zálogkötelezett számára megállapít.* Ez a jogi irodalomban „kötelmi hatályú zálogjogként” említett intézmény (az elnevezés egyébként megtévesztő). Ennek lényege a jogszabály szerint, hogy a zálogszerződés alapján a felek egymás között (intern hatállyal) minden jogot és kötelezettséget a zálogjogi szabályok szerint gyakorolnak, illetve kötelesek teljesíteni, mulasztás esetén az érintett fél akár bírói úton is rászorítható a teljesítésre. Az ilyen „zálogjogból” lényegében kizárólag a harmadik személyekkel szembeni (extern) hatály hiányzik. „Kötelmi zálogjog” jön tehát létre például akkor, ha a zálogkötelezett a kézizálog tárgyát nem adja át a záloghitelezőnek [hiányzik a zálogjog alapításának egyik eleme, vesd össze például Ptk. 5:88. § b) pont], ha a követelés feletti zálogjogot nem jegyzik be a hitelbiztosítéki nyilvántartásba.

„A kötelmi hatályú zálogjog azt jelenti, hogy a zálogjogosult a kötelezettel szemben gyakorolhatja mindazokat a jogokat, amelyeket a törvény a megalapított zálogjog jogosultja számára biztosít; a zálogkötelezett köteles tűrni, hogy a zálogjogosult jogait gyakorolja; valamint mindkét félnek teljesítenie kell mindazokat a kötelezettségeket, amelyeket számára a törvény előír. A zálogkötelezett tehát a zálogjogosult fellépése esetén nem hivatkozhat arra, hogy a zálogjog megalapítására nem került sor. Ebből fakadóan, a zálogszerződés hatálybalépésével, a zálogtárgy birtoklására, használatára és a zálogfedezet védelmére vonatkozó jogok és kötelezettségek megilletik, illetve terhelik a feleket, azokat egymással szemben akár bírósági úton is érvényesíthetik. E zálogjog kötelmi jellege ugyanakkor azt jelenti, hogy az abból fakadó jogok csak annyiban gyakorolhatók, amennyiben azok nem az elsőbbségi kielégítési joghoz kapcsolódnak, vagy egyébként nem jelentik más hitelező, illetve dologi jogosult (például egy új tulajdonos vagy egy bejegyzett zálogjogosult) jogainak a korlátozását.

6.4.2. A fogyasztói zálogszerződés

A Ptk. 5:90. §-a értelmében fogyasztói zálogszerződés jön létre, ha a zálogkötelezett természetes személy, és a zálogtárgy elsősorban (tehát nem kizárólagosan) a zálogkötelezett szakmája, önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körébe nem tartozó célra használatos, továbbá a zálogjoggal biztosított követelés nem a kötelezett szakmája, önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körébe tartozó jogviszonyból fakad. Amennyiben ezek a konjunktív feltételek adottak, úgy a zálogszerződésre két speciális előírás vonatkozik:

- a) zálogtárgy csak olyan, egyedileg meghatározott vagyontárgy lehet, amely már a zálogkötelezett tulajdonában áll, vagy amelynek tulajdonjogát a zálogkötelezett a zálogjogosult által nyújtott kölcsön, illetve fizetési haladék segítségével szerzi meg, továbbá

- b) a biztosított követelés meghatározásának tartalmaznia kell a követelés – járulékok nélküli – összegének megjelölését vagy azt az összeget, amelynek erejéig a zálogjogosult a zálogtárgyból kielégítést kereshet.

6.4.3. Törvényes zálogjog

A Ptk. 5:92. §-ában foglalt szabály szerint a zálogszerződést pótolja a jogszabály olyan rendelkezése, amely alapján valamely követelés jogosultját zálogjog illeti meg. Ilyenkor beszélünk törvényes zálogjogról. Ennek értelmében a jogszabályi rendelkezés csak a zálogszerződést (a felek ügyleti akaratát) helyettesíti, de nem pótolja azokat az egyéb jogcselekményeket, amelyeket a kódex a zálogjog létrejöttéhez egyébként megkíván: törvényes zálogjog esetében is szükség van arra, hogy a felek a dolog birtokát átruházzák (kivéve, ha az már a zálogjogosult birtokában van), vagy a zálogjogot a megfelelő nyilvántartásba bejegyezzék. Ennek elmaradása esetén a felek jogviszonyára a Ptk. 5:91. §-a lesz irányadó (*ügynevezett kötelmi hatályú zálogjog jön létre*). Az új polgári jogi szabályok a jövőre nézve már nem teszik lehetővé, hogy bírósági vagy hatósági határozat keletkeztessen zálogjogot.

Törvényes zálogjog jön létre például a vállalkozó javára a megrendelő vagyontárgyain vállalkozói díja és költségei biztosítása érdekében,¹⁰⁰ az ingatlan bérbeadója javára a bérleti díj és költségei biztosítására a bérlőnek a bérleményben lévő vagyontárgyain,¹⁰¹ a fuvarozó javára a fuvardíj és költségei biztosítására azokon a dolgokon (nem feltétlenül a feladó vagyontárgyain!), amelyek a fuvarozással kapcsolatban kerültek a birtokába.¹⁰² Ez a zálogjog abban is különleges, hogy a zálogjog horizontális kiterjesztésével biztosítékkul szolgál a fuvarozónak a feladóval szemben fennálló, egyéb fuvarozási szerződésekből eredő (nem vitatott és lejárt) követelésekre is. Egyéb jogszabály is keletkeztet törvényes zálogjogot (például a közraktári törvény).

6.5. A zálogjog megalapítása. A zálogjogot keletkeztető dologi jogi ügylet

6.5.1. Bevezetés

A zálogszerződés önmagában nem keletkeztet zálogjogot, nem hozza létre a dologi jogot. A Ptk. 5:88. §-ában foglalt, korábban már említett szabálya szerint zálogjog megalapításához zálogszerződés és erre tekintettel a zálogjog megfelelő nyilvántartásba való bejegyzése (jelzálogjog) vagy a zálogtárgy birtokának a zálogjogosult részére történő átruházása (kézizálogjog) szükséges. A bejegyzés és a birtokátruházás (együttesen traditio) – amint arra korábban utaltunk – lényegében a zálogjogot alapító dologi jogi ügyletként fogható fel, vagyis a szerzőmód (modus) körébe tartozó intézményről van szó, amely a szerzést előkészítő zálogszerződéssel (vagy törvényi engedmény esetében a jogszabályi rendelkezéssel – együttesen titulus) szoros kapcsolatban áll. Érvényes zálogszerződés nélkül – nézetünk

¹⁰⁰ Ptk. 6:246. §.

¹⁰¹ Ptk. 6:337. §.

¹⁰² Ptk. 6:267. §.

szerint – nem lehetséges a zálogjog megszerzése sem, és fordítva: szabályos szerzősmód hiányában nem jön létre zálogjog sem.

Van olyan eset is, amikor a törvény a Ptk. 5:88. §-ában megfogalmazottakon túl további követelményt is támaszt a zálogjog megalapításához, ezen keresztül annak létrejöttéhez: ez az albirtokos értesítése.¹⁰³ Ez a jogcselekmény nem esik sem a bejegyzés, sem a birtokátruházás fogalma alá.

6.5.2. A jelzálogjog bejegyzése

A zálogjog egyik formája a jelzálogjog. A jelzálogjog sajátossága abban áll, hogy a zálogjog alapításához nem birtokátruházás, hanem a jelzálogjognak a megfelelő nyilvántartásba való bejegyzése szükséges. Ez a bejegyzés a zálogjog mint korlátolt dologi jog keletkezésének folyamatában – amint arra már több ízben utaltunk – jellemzően a dologi jogi rendelkező ügylet (*traditio*) szerepét tölti be, ugyanakkor a többnyire tényleges hatalmat jelentő birtokkal szemben (kézizálogjog) egyfajta „jelbirtokként” is felfogható. A jelzálogjog esetében tehát a bejegyzés lényegében kettős hatású: jelzálogjogot alapít,¹⁰⁴ és harmadik személyek számára – a birtokátruházás analógiájára – jelzi (mutatja) az érintett vagyontárgy feletti rendelkezési jog megváltozását.

A jelzálogjogi bejegyzés szabályai aszerint alakulnak, hogy milyen nyilvántartásról van szó: ingatlan-nyilvántartásba, hitelbiztosítéki nyilvántartásba vagy egyéb lajstromba kell a jelzálogjogot bejegyezni. A legfontosabb szabályokat az alábbiakban ennek megfelelően tekintjük át.

A zálogjog bejegyzésére vonatkozó – anyagi jogi szempontból is jelentős – részlet-szabályokat az egyes lajstromokra vonatkozó jogszabályi rendelkezések tartalmazzák.

A jelzálogjog esetében tehát központi kérdés a zálogjog bejegyzése, ennek legfontosabb anyagi jogi szabályairól ezért a Ptk.-nak is rendelkeznie kell. Ennek megfelelően a törvény¹⁰⁵ kimondja, hogy a jelzálogjogot a) ingatlan esetén az ingatlan-nyilvántartásba; b) ingó dolog, valamint jog és követelés esetén a hitelbiztosítéki nyilvántartásba kell bejegyezni. Ha az ingó dolog tulajdonjogát vagy a jog fennállását közhiteles nyilvántartás – összefoglalóan lajstrom – tanúsítja, a jelzálogjog megalapításához a megfelelő lajstromba való bejegyzés szükséges. Ilyen például az úszó létesítményeknek a vízi közlekedésről szóló 2000. évi XLII. törvényben szabályozott lajstroma, jogok körében a szabadalmi lajstrom (Szt.), a védjegy-lajstrom (Vt.), a mintaoltalmi lajstrom.

Az ingatlan-nyilvántartásba és a lajstromba való bejegyzésre a zálogszerződés vagy a zálogkötelezett bejegyzési engedélye alapján kerülhet sor, ha a) a zálogszerződés vagy a bejegyzési engedély egyedileg meghatározza a zálogtárgyat; és b) a zálogkötelezett a dolognak vagy jognak az ingatlan-nyilvántartás vagy lajstrom szerinti tulajdonosa vagy jogosultja. E kettős előfeltételhez természetesen további jogi követelmények kapcsolódhatnak, amelyeket az adott nyilvántartást vagy lajstromot szabályozó rendelkezések (külön említve Inytv. vagy Inytv. vhr.) szabályoznak.

¹⁰³ Ptk. 5:94. § (2) bek.

¹⁰⁴ Ptk. 5:88. § a) pont.

¹⁰⁵ Ptk. 5:93. §.

A hitelbiztosítéki nyilvántartásba (Hbny.) való bejegyzésre egyedileg vagy körülírással meghatározott zálogtárgy tekintetében kerülhet sor. A bejegyzésnek nem akadálya, ha a bejegyezni kívánt zálogtárgy a bejegyzés időpontjában még nem létezik, vagy azon a zálogkötelezettet még nem illeti meg a rendelkezési jog. Ennek legfontosabb oka abban áll, hogy a hitelbiztosítéki nyilvántartás nem a reálfólium, hanem a perszonálfólium elve alapján épül fel.¹⁰⁶ A Ptk. 5:112. § (1) bekezdése kimondja, hogy a hitelbiztosítéki nyilvántartás a zálogkötelezettek személyéhez kapcsolódóan tartalmazza a nem lajstromozott ingó dolgokon, jogokon és követeléseken alapított jelzálogjogokat, valamint az e törvényben meghatározott egyéb biztosítéki jogokat. A (2) bekezdés szerint pedig a hitelbiztosítéki nyilvántartás nyilvános, tartalmát az interneten bárki ingyen, személyazonosítás nélkül megtekintheti. A Ptk. indokolása szerint „a hitelbiztosítéki nyilvántartás teljes mértékben internet alapú, elektronikus nyilvántartássá alakul át. Ez a zálogjog és a többi ide bejegyzendő biztosítéki jog megalapítását egyszerűvé, gyorsá és olcsóvá teszi, valamint a zálogjog teljes nyilvánosságát szolgálja. Az új nyilvántartásba való bejegyzésre és törlésre az ellenérdekű fél hozzájárulásával, elektronikus formanyomtatvány megfelelő kitöltése útján, emberi (hatósági) közreműködés nélkül, automatikusan, lényegében azonnal sor kerül.”

6.5.3. Birtokátruházás kézizálogjog esetén

A kézizálogjog a zálogjog másik, hagyományos formája, amikor a biztosítékul szolgáló vagyontárgy zálogjoggal való terheléséhez – a zálogjog megalapításához – birtokátruházás szükséges: ebben az esetben tehát – szemben a fentiekben tárgyalt jelzálogjoggal – a zálogjogosultat megilleti a dolog birtoka. Itt a birtok többnyire valódi (tényleges) hatalmat jelent. Kézizálogjog tárgya ingó dolog lehet.¹⁰⁷

A kézizálogjog alapításához szükséges dologi jogi ügylet tehát a birtokátruházás, amely a korábban kifejtettek szerint kétkomponensű dologi ügylet: magában foglalja az érintettek megállapodását és erre tekintettel a *traditio* valamelyik módját, vagyis a dologra vonatkozó tényleges hatalomnak az átengedését (vesd össze: Ptk. 5:3. §). Ebben a vonatkozásban a kézizálogjog kapcsán azonban különleges szabályokkal találkozunk.

A Ptk. 5:94. § (1) bekezdése birtokátruházást pótló intézményként nevesíti, amikor a dolgot a zálogjogosult és a zálogkötelezett *közös birtokban tartja*, vagy ha a szerződő felek részére a dolgot harmadik személy mint *zálogtartó* őrzi. Nézetünk szerint ezt a szabályt helyesen úgy kell érteni, hogy ilyenkor a közös birtok vagy a zálogtartó birtoklása nem a birtokátruházást egészében, hanem annak *traditio* komponensét pótolja. A Ptk. 5:94. § (2) bekezdése értelmében a birtok átruházása történhet – a Ptk. 5:3. § (4) bekezdésének alkalmazásával – a dolog kiadása iránti igény átruházása (*cessio vindicationis*) útján is. Ebben az esetben a kézizálogjog megalapításához további feltételt is szab a jogalkotó: a birtokátruházás e módjában való megállapodás (zálogalapító akarat) és a *cessio* mellett szükség van arra is, hogy a tulajdonos (zálogkötelezett) az albirtokost az elzálogosításról értesítse. Végül pedig a Ptk. 5:94. § (3) bekezdése kimondja, hogy *constitutum possessorium*

¹⁰⁶ Ezt az indokolás is egyértelműen kifejezésre juttatja: „A hitelbiztosítéki nyilvántartásnak az ingatlan-nyilvántartástól eltérő lényeges sajátossága, hogy nem reálfóliumokból áll, hanem a zálogkötelezettek személyéhez kapcsolódóan tartalmazza a bejegyzéseket (perszonálfólium).”

¹⁰⁷ Ptk. 5:101. § (2) bek.

útján – vagyis olyképpen, hogy a tulajdonos a dolgot albirtokosként továbbra is magánál tartja – kézizálogjog nem alapítható.

6.6. A zálogjog létrejötte

A zálogjog keletkezésének utolsó lépcsőjét a Ptk. 5:87. §-a *a zálogjog létrejötte* cím alatt rögzíti. Ez a rendelkezés kimondja, hogy a zálogjog – dologi jogként értve – létrejön, ha a zálogjogosult és a zálogkötelezett megalapítja a zálogjogot, *és a zálogkötelezett rendelkezési joggal bír a zálogtárgy felett*. Vagyis, bár rendelkezési jog hiányában zálogjog nem jöhet létre, a rendelkezési jog időleges hiánya nem akadályozza sem a zálogszerződés megkötését, sem a zálogjog megalapítását. Látni fogjuk például, hogy a zálogszerződésben a felek olyan vagyontárgyat is megjelölhetnek, amely még nem létezik, vagy amely felett a zálogkötelezettet még nem illeti meg a rendelkezési jog,¹⁰⁸ vagy a hitelbiztosítéki nyilvántartásba való bejegyzésnek nem akadály, ha a bejegyezni kívánt zálogtárgy a bejegyzés időpontjában nem létezik, vagy azon a zálogkötelezettet nem illeti meg a rendelkezési jog.¹⁰⁹ A Ptk. 5:121. §-a azt is kimondja, hogy a hitelbiztosítéki nyilvántartásba bejegyzett zálogjog tárgya felett a rendelkezési jog korábbi jogosultja által alapított zálogjog megelőzi azt a jelzálogjogot, amelyet e zálogjogot megelőzően alapítottak, de – a rendelkezési jog hiányában – csak ezt követően jött létre.

Ebből fakadóan a zálogjog korlátolt *dologi jogként való létrejöttéhez a kötelezett rendelkezési joga elengedhetetlenül szükséges*, de a rendelkezési jog hiánya a zálogjog keletkezési folyamatát előfeltételként nem akasztja meg. Más kérdés, ha a tulajdonos az adott – például forgalomképtelen – vagyontárgy felett nem gyakorolhatja a megterhelés jogát (például állam kizárólagos tulajdonában álló nemzeti vagyon).

A rendelkezési jog intézménye – amint arról korábban szoltunk – a tulajdonjog tartalmán belül helyezhető el. A Ptk. 5:13. § (2) bekezdése és az 5:30. § (1) bekezdése tesz említést arról, hogy a tulajdonost megilleti a rendelkezési jog, ennek keretében az a jog, hogy a dolgot biztosítékul adja. Bár ezek a szabályok a tulajdonjog tartalmáról szólnak, ennek következtében a tulajdonjog tárgyaként felfogható dolgokra, e dolgok feletti jogi hatalomra vonatkoznak, a rendelkezési jog ilyen értelemben vett felfogása [részben az 5:101. § (4)–(5) bekezdésében foglalt kiterjesztő szabály alapján] megfelelően átvihető és alkalmazható a zálogjog mint dologi jogi jogviszony olyan tárgyaira is, amelyek tulajdonjog tárgyaiként nem szerepelhetnek (például jog és követelés). Ilyenkor a tulajdonos mint rendelkezésre jogosult alatt rendszerint problémamentesen a jog vagy követelés jogosultját érthetjük.

A rendelkezési jog – még pontosabban a rendelkezési jogon belül a vagyontárgy megterhelésének jogi lehetősége – azonban fennálló tulajdonjog esetében is hiányozhat, például abban az esetben, ha a vagyontárgyat elidegenítési és terhelési tilalom érinti. Ilyenkor a rendelkezési jog megszerzése alatt értenünk kell azt is, ha a tilalom jogosultja a rendelkezéshez hozzájárul.¹¹⁰ A polgári jog zálogjog „alapítását” kivételesen a rendelkezési jog hiányában is lehetővé teszi: a Ptk. 5:93. § (4) bekezdése értelmében a hitelbiztosítéki nyilvántartásba

¹⁰⁸ Például Ptk. 5:89. § (4) bek.

¹⁰⁹ Ptk. 5:93. § (4) bek.

¹¹⁰ Ptk. 5:32. § (1) bek.

való bejegyzésnek nem akadálya, ha a zálogtárgy a bejegyzés időpontjában nem létezik, vagy azon a zálogkötelezettet nem illeti meg a rendelkezési jog (ilyen esetben nézetünk szerint zálogjog nem keletkezik, a bejegyzés csupán a zálogkötelezettség vállalását tanúsítja). Itt kell említést tennünk a Ptk. 6:216. § (4) bekezdésének b) pontjában rögzített szabályról, amely kimondja, hogy amennyiben a tulajdonjog-fenntartást nem jegyzik be a hitelbiztosítéki (vagy egyéb) nyilvántartásba, ennek következménye lehet, hogy a tulajdonjog-fenntartással vevőtől (aki még nem tulajdonos) harmadik jóhiszemű személy a rendelkezési jog hiányában is zálogjogot szerez (a zálogjog létrejön).

6.7. Az önálló zálogjog

Az önálló zálogjogot a Ptk. a jelzálogjog egyik különleges formájaként szabályozza.

A zálogjog e típusának sajátossága, hogy a zálogtárgyat – szemben a klasszikus járulékos zálogjoggal – *a biztosított követeléستől függetlenül terheli*. Ebben nyilvánul meg az önálló zálogjog önállósága, amely e korlátozott dologi jogot a járulékos zálogjoghoz képest fogalomképesebbé teszi.

A Ptk. 5:100. § (1) bekezdése értelmében önálló zálogjogot *csak ingatlanon* lehet – értelemszerűen tehát jelzálogjogi formában – létrehozni. A *zálogjogosult kizárólag pénzügyi intézmény lehet*, még hozzá az alapításkor és azt követően is: az önálló zálogjog megszerzője is csak a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény (Hpt.) szerinti pénzügyi intézmény lehet.

Az önálló zálogjog alapításának is első lépése a zálogszerződés megkötése, amelynek kötelező eleme a Ptk. 5:100. § (2) bekezdése szerint *a zálogtárgy megjelölése és annak a meghatározott összegnek a rögzítése, amelynek erejéig a zálogjogosult a zálogtárgyból kielégítést kereshet*. Mivel az önálló zálogjog nem járulékos intézmény, ez a meghatározott összeg nem kell, hogy a biztosított összeggel megegyezzen, ez az összeg ugyanis a kielégítési jog összecszerű terjedelmét – és nem a biztosított követelés mértékét – határozza meg. Kötelező ennek az összegnek mint egyfajta „kielégítési felső határnak” az ingatlan-nyilvántartásba való *bejegyzése* is. Ha a zálogkötelezett rendelkezési joggal bír a zálogtárgy felett (ingatlan-jelzálogjog esetében ez magától értetődik), a zálogszerződést a felek megkötötték, és a jelzálogjogot bejegyezték, abban az esetben az önálló zálogjog létrejön.

Mivel az önálló zálogjog érvényesítése – a kielégítési jog gyakorlása – nem a biztosított követeléshez kötődik (az önálló zálogjog ugyanis nem járulékos), rendelkezni kell arról, hogy miként történik a zálogjog érvényesítése. *Az önálló zálogjog és a biztosított követelés közötti kapcsolat tehát egyértelműen közvetett*: míg a járulékos zálogjog érvényesítésének alapvető feltétele, hogy a biztosított követelés esedékessé váljon, és ez a követelés kielégítésre kerülhessen a zálogtárgyból, addig az önálló zálogjog esetében a kielégítés feltételeit a feleknek kell meghatározniuk. Erre szolgál az úgynevezett *biztosítéki szerződés* intézménye, amely nem azonos a zálogjog alapításában szerepet játszó zálogszerződéssel. Az önálló zálogjog tárgyából való kielégítés a biztosítéki szerződésben rögzítettek szerint történhet meg: a Ptk. 5:100. § (3) bekezdése szerint e megállapodás minimális eleme az önálló zálogjog biztosítéki céljának (vagyis az önálló zálogjog sem „lóg a levegőben”, nem öncélú), a kielégítési jog megnyílása feltételeinek és terjedelmének meghatározása, ha pedig a kielégítési jog felmondással nyílik meg, úgy a megállapodásnak a felmondás

gyakorlásának módját és a felmondási időt is tartalmaznia kell. Összefoglalva, az önálló zálogjog tárgyából való kielégítés joga a biztosítéki szerződésben foglaltaknak megfelelően gyakorolható. A Ptk. 5:100. § (5) bekezdése azt is rögzíti, hogy ha a biztosítéki szerződés eltérően nem rendelkezik, a zálogjogosult kielégítése érdekében *az önálló zálogjogot mind a zálogjogosult, mind a zálogkötelezett írásban felmondhatja*. A felmondási idő – a felek eltérő megállapodása hiányában – hat hónap. Ha a kielégítési jog felmondással nyílik meg, annak kizárása semmis. A biztosítéki szerződést egyébként – hasonlóan a zálogszerződéshez – lényeges elemeire nézve írásba kell foglalni.

A biztosítéki szerződés megkötése tehát nem a zálogjog létrejöttének, hanem a zálogjog alapításának egyik jogi mozzanata, amely *a zálogtárgyból való kielégítési jog gyakorlásának rendjét szabályozza*.

Az önálló zálogjog, amint arra már a jogosulti körből is következtetni lehet (önálló zálogjog alanya kizárólag pénzügyi intézmény lehet, más jogalany javára önálló zálogjog nem jegyezhető be), nem a „közforgalom”, vagyis a mindennapi zálogjogi hitelezés számára biztosít elsősorban előnyöket. Az önálló zálogjog nem járulékos természete az a tulajdonság, hogy a kielégítési jog nem közvetlenül a biztosított követeléshez kapcsolódik, hanem a biztosítéki szerződés feltételei szerint gyakorolható, forgalomképessé teszi, és az önálló zálogjog jogosultjának úgynevezett refinanszírozását segíti. A nem járulékos zálogjog mint meghatározott összegig érvényesíthető értékjog átruházható, ami a jogosult számára is (egyszerűen fogalmazva) hitelszerzést tesz lehetővé. A Ptk. 5:100. § (4) bekezdése kimondja, hogy az önálló zálogjog más pénzügyi intézményre egészben vagy részben, illetve részletekben átruházható. Az átruházással az önálló zálogjogot megszerző fél azonban nemcsak a zálogjogot szerzi meg, hanem a jogi konstrukcióból adódóan szükségszerűen *a biztosítéki szerződésben is – az átruházás mértékének megfelelően – az átruházó helyébe lép*. Ez valójában nem más, mint egy szerződésipozíció-átszállás,¹¹¹ hiszen a kielégítési jog az önálló zálogjog új jogosultját a jogelőddel azonos módon, a biztosítéki szerződésben rögzített feltételekkel (végső esetben ki sem zárható, hat hónapos felmondással) illeti meg. Ugyanez a pozíciócsere áll elő akkor is, ha más szerzi meg az önálló zálogjoggal terhelt zálogtárgy tulajdonjogát, az új tulajdonos ugyanis – jogszerzési címétől függetlenül – *a biztosítéki szerződés kötelezettjének szerződési pozíciójába lép*.

Az önálló zálogjog bármikori jogosultja a fentiekből következően nem a biztosított követelésre, hanem a biztosítéki megállapodásra alapítja kielégítési jogát. A jogszabály – korrigálva a korábbi, új Ptk.-t megelőző önálló zálogjogi szabályozás által előálló problémákat – garanciális rendelkezésekkel igyekszik a zálogkötelezett védelmét biztosítani. Így például a zálogtárgy mindenkori tulajdonosa mint az önálló zálogjog kötelezettje a Ptk. 5:100. § (6) bekezdése értelmében az önálló zálogjog mindenkori jogosultjával szemben hivatkozhat azokra a kifogásokra is, amelyek a biztosítéki szerződésben meghatározott követelés kötelezettjét megilletik.

A Ptk. 5:100. § (8) bekezdése kimondja, hogy ha a biztosítéki szerződés nem jött létre, az önálló zálogjog létesítésének a biztosítéki szerződésben megjelölt célja véglegesen meghiúsult, vagy a biztosítéki szerződés, illetve a biztosítéki szerződés szerint a zálogtárgyból kielégíthető követelés – ideértve a megtérítési követelést is – megszűnt, továbbá ha a biztosítéki szerződésbe foglalt más, az önálló zálogjog megszűnését eredményező ok

¹¹¹ Vessd össze: Ptk. 6:211. §.

vagy feltétel bekövetkezett, a zálogjogosult a zálogkötelezett írásbeli felszólítására köteles hozzájárulni ahhoz, hogy a) az ingatlan-nyilvántartásba az önálló zálogjog jogosultjaként a zálogkötelezettet vagy az általa megjelölt pénzügyi intézményt jegyezzék be, vagy b) az önálló zálogjogot töröljék az ingatlan-nyilvántartásból.¹¹²

6.8. A zálogjog érvényesítése

6.8.1. Bevezetés

A zálogjogra is igaz a korlátolt dologi jogok kapcsán már említett jellemvonás, amely szerint – a kérdést egyszerűsítve – e dologi jog élete is tartalmaz nyugalmi és dinamikus szakaszt.¹¹³ A zálogjog alapítása után a kielégítési jog megnyíltáig [a követelés esedékessé válásáig, Ptk. 5:126. § (1) bekezdés] a zálogjog alapvetően passzív teher arcát mutatja, a zálogjog érvényesítése során viszont megmutatkozik – kifejezetten előtérbe kerül – a zálogjognak az a tulajdonsága, amely miatt az értékjogok e klasszikusát „kirekesztő alapú kielégítési követelésnek” szokás nevezni. A következőkben a kielégítési jog gyakorlásának Ptk.-beli szabályaival foglalkozunk, elsőként a közös, majd a különös rendelkezéseket tekintjük át.

Lenkovics ma is helytálló megfogalmazásában „a zálogjog érvényesítése jelenti valójában a *zálogtárgyból való kielégítést*, azaz a zálogjoggal biztosított követelésnek megfelelő *érték kivonását* a zálogtárgy értékéből”.¹¹⁴ Mivel a zálogjog dologi jogi jellemvonásai között – megítélésünk szerint – az értékjogi tulajdonság tükrözi leginkább a zálogjog jogi természetét, Lenkovicssal egyetértve azt mondhatjuk, hogy a kielégítési jog gyakorlása a zálogjogi szabályozás egyik központi kérdése. Nem véletlen, hogy a zálogjogot (zálogjogi igényt) a régi magánjogi irodalom is leggyakrabban kirekesztő alapú kielégítési követelésként jellemezte,¹¹⁵ de beszédes az a tény is, hogy maga a Ptk. is igen nagy – mintegy tizenöt szakasznyi – terjedelemben foglalkozik a kielégítési jog gyakorlásával (ez a teljes kódexbeli zálogjogi szabályozás mintegy negyede), kiegészítve azzal, hogy a törvénykönyvben nem rendezett kérdésekben a zálogjog bírósági végrehajtáson kívüli érvényesítésének egyes szabályait a törvénytől alacsonyabb szintű jogszabály, jelenleg a 66/2014. (III. 13.) Korm. rendelet szabályozza.

6.8.2. A kielégítési jog gyakorlásának általános szabályai

A Ptk. 5:126. § (1) bekezdésének szabálya szerint a zálogjogosult kielégítési joga a járulékos zálogjog esetében – tehát az önálló zálogjogot kivéve – a zálogjoggal biztosított követelés *esedékessé válásakor*, a *teljesítés elmulasztása esetén nyílik meg*. Az esedékessé válás alapvetően a kötelmi jog szabályai szerint alakul. Ez a rendelkezés összhangban van a zálog-

¹¹² Ehelyütt csak megemlékezünk az önálló zálogjog intézményének újraesztéséhez és a különvált zálogjog kivetéséhez kapcsolódó – nem éppen egyszerűen szabályozott – zálogjogi „alakulatról”, az úgynevezett átalakításos zálogjogról, de tárgyalásától eltekintünk.

¹¹³ Ugyanígy fogalmazott Lenkovics is. LENKOVICS (2008): i. m. 231.

¹¹⁴ LENKOVICS (2008): i. m. 235.

¹¹⁵ SZÁSZY (1943): i. m. 10.

jog fogalmát meghatározó, a Ptk. 5:86. § (1) bekezdésének utolsó fordulatával, miszerint a kielégítési jog gyakorlása *akkor és azzal a „feltétellel” jöhet szóba, ha a kötelezett nem teljesít.*¹¹⁶ Nem teljesítés alatt a részleges szerződészegés is értendő, vagyis ha a kötelezett a tartozásának csak egy részét fizeti meg, a követelés esedékessé válásával – meghatározott részben tehát, a zálogjog járulékos természetét, követeléshez való igazodását is szem előtt tartva – a kielégítési jog is megnyílik. A zálogtárgyból való kielégítést elsősorban a szerződészerű teljesítéssel kerülheti el a kötelezett.¹¹⁷ Más kérdés, hogy a részteljesítésnek a zálogjogra anyagi jogi szempontból is fontos kihatása van: *a járulékos természet folytán a követelés törlesztésével csökken a zálogjog „tárgyi terjedelme”,* másrészt megnyílhat a zálogkötelezett joga arra, hogy a túlzott biztosíték arányos kiadását követelje [például több zálogtárgy közül a szükségtelenné vált fedezet felszabadítását követelheti, Ptk. 5:107. § (4) bekezdés]. A kielégítési jog megnyílása – amint arra a kötelmi jog tárgy részben kitérünk – harmadik (jogi érdekekkel bíró, az adós helyett jogszerűen teljesítő) személy fizetésével is elhárítható.

A kielégítési jog gyakorlása – korábbi szabályaink szerint – elsődlegesen bírósági határozat alapján, bírósági végrehajtás útján történt. A hatályos Ptk. 5:126. § (3) bekezdése csaknem kizárólag a zálogjogosultra bízta, hogy a kielégítési jogát bírósági végrehajtás útján vagy bírósági végrehajtáson kívül kívánja-e gyakorolni. Ennek a megoldásnak már a korábbi jog is teret engedett, a jogi irodalom is hangsúlyozta, hogy indokolt az egyébként lassú, nehézkes bírósági végrehajtási szabályok mellett rugalmasabb lehetőséget biztosítani a zálogjogos hitelező számára.¹¹⁸ A kódex azonban – kógens szabályozási logikája mentén, amely alól a kielégítési jog gyakorlásának mikéntjét szabályozó fejezet sem kivétel – egyensúlyt kíván teremteni a hitelezői és adósi érdekek között, másrészt megfelelő módon védeni kívánja a zálogjogosulton kívüli, egyéb érdekeltek jogait is. Ez részletes szabályozást igényelt, figyelembe véve – ismételjük – a garanciális okokból kógensen kiképzett jogszabályi rendszert. A zálogjogosulti szabadság alól kivételt rögzít a Ptk. 5:126. § (4) bekezdése, amely szerint a fizetésiszámla-követelést terhelő jelzálogjog érvényesítése bírósági végrehajtás útján történhet. Lényeges kivétel az is, hogy a fogyasztónak tekintendő zálogkötelezettel szemben főszabályként végrehajtási kényszereszközök igénybevételére szorul a hitelező.

6.8.3. A zálogjog bírósági végrehajtáson kívüli érvényesítésének közös szabályai

A Ptk. 5:127. § (1) bekezdése a korábbi szabályozáshoz képest (amelyre röviden utaltunk) tovább bővíti a jogosult választási lehetőségeit. Ha a zálogjogosult a zálogjog bírósági végrehajtáson kívüli érvényesítésének lehetősége mellett dönt, választása szerint a zálogtárgyat maga értékesítheti, megszerezheti a zálogtárgy tulajdonjogát (az alábbiakban szereplő feltételekkel és eljárás mellett) vagy érvényesítheti az elzálogosított jogot vagy követelést.

¹¹⁶ Bodzási megfogalmazásában: „s kielégítési jog akkor gyakorolható, ha nem teljesítik azt a követelést, amelynek biztosítékául a zálogjog szolgál. A biztosított követelés esedékessé, lejárttá válása nyitja meg a zálogjogosult hitelező kielégítési jogát. A Ptk. 6:126. § (1) bekezdése azonban ehhez a teljesítés elmulasztását is megkívánja.” *BODZÁSI (2014): i. m. 644.*

¹¹⁷ Ide nem értve és ehelyütt nem érintve természetesen a szerződésmódosítás esetkörét.

¹¹⁸ Alapvetően ebben az értelemben foglal állást *LENKOVICS (2008): i. m. 235.*

A Ptk. 5:127. § (2) bekezdése értelmében a zálogjogosult a kielégítési jog érvényesítésének választott módjáról másakra térhet át.

Itt szükséges említést tennünk egy, a zálogjogosult fent említett, széles körű szabadságát korlátozó szabályról. A Ptk. 5:128. §-a szerint ugyanis a zálogjogosult *a fogyasztóval szembeni* kielégítési jogát *bírószági végrehajtáson kívül csak akkor* gyakorolhatja, ha:

- a) az *óvadék* tárgyára vonatkozóan a közvetlen kielégítés jogával él,
- b) az elzálogosított *jogot vagy követelést* e törvény szerint *érvényesíti*, vagy
- c) a kielégítési jog megnyílása *után* a zálogkötelezettel a zálogtárgy zálogjogosult által történő értékesítésének módjában írásban megállapodott. E szabályok garanciális jellegűek, a fogyasztónak minősülő – akár személyes, akár dologi – zálogkötelezett érdekeit védik, *akkor is, ha a zálogszerződés nem minősül egyébként a Ptk. 5:90. §-a szerinti fogyasztói zálogszerződésnek.*

6.8.4. A zálogjog érvényesítésének átvételéhez való jog

Gyakran előfordul, hogy a zálogtárgyat egy időben több jogosult zálogjoga terheli. A zálogjogosultak kielégítési joga a követeléseik esedékessé válásának időpontjában nyílik meg, ezért nem kizárt, hogy a zálogjog érvényesítését egy későbbi ranghelyű zálogjogosult kezdi meg. A kielégítési jog gyakorlásának időbeli elsőbbsége azonban – amint arra korábban rámutattunk – nem érinti a rangsort, vagyis nem jelent „rangelsőbbséget.” A zálogtárgy értékéhez való hozzájutást az adott ranghelyekhez tartozó értékzóna határozza meg, a korábbi ranghelyű zálogjogosult előnyösebb kielégítésre számíthat. E jogi erőssorrend alapján mondja ki a Ptk. 5:129. § (1) bekezdése, hogy *a zálogjog érvényesítését megkezdő zálogjogosultat megelőző ranghelyű zálogjogosult a zálogjogot érvényesítő zálogjogosultnak címzett írásbeli nyilatkozattal átveheti a zálogjog érvényesítését*, ha megtéríti az érvényesítést megkezdő zálogjogosult felmerült költségeit.

6.8.5. A kielégítési jog gyakorlásának felfüggesztése vagy korlátozása

A Ptk. 5:130. §-a új szabályt iktat a zálogjogi rendelkezések közé. Ha a zálogjogosult a kielégítési jogának gyakorlása során az e törvényben meghatározott kötelezettségeit megszegi, a zálogkötelezett, a személyes kötelezett vagy bármely más személy, akinek ehhez jogi érdeke fűződik, kérheti a bíróságtól a kielégítési jog gyakorlásának felfüggesztését vagy a zálogjogosult kötelezését a kielégítési jognak a bíróság által meghatározott feltételek szerinti gyakorlására. A 66/2014. (III. 13.) Korm. rendelet 14. §-ának (2) bekezdése szerint a kérelmet a sérelmes intézkedésről vagy kötelezettségszegésről (a továbbiakban együtt: kifogásolt intézkedés) való tudomásszerzéstől számított 15 napon belül lehet előterjeszteni a zálogkötelezett lakóhelye (székhelye) szerint illetékes járásbíróságon. A kérelmezőnek kifejezetten nyilatkoznia kell arról, hogy a bíróságtól a kielégítési jog gyakorlásának felfüggesztését kéri-e, vagy a kielégítési jog meghatározott feltételekkel való folytatására kötelezést kér. Ez utóbbi esetben a kérelemnek azt is tartalmaznia kell, hogy a bíróság milyen feltételek szerint kötelezze a zálogjogosultat a kielégítési jog gyakorlására.

6.8.6. A zálogtárgy zálogjogosult általi értékesítése

Amint arra fentebb utaltunk, a zálogjogosultat nagy fokú szabadság illeti abban a kérdésben, hogy a zálogjog érvényesítésének módját megválassza. Így szabadon dönthet úgy is, hogy a zálogtárgyat maga fogja értékesíteni. A Ptk. 5:131. §-a úgy rendelkezik, hogy a zálogjogosult e szándékáról előzetesen köteles az érintetteket írásban értesíteni.¹¹⁹ Lényeges szabályt tartalmaz a Ptk. 5:131. § (4) bekezdése, amely szerint a zálogjogosult *előzetes értesítés nélkül jogosult* a zálogtárgy értékesítésére, ha a zálogtárgy gyorsan romló vagy egyéb olyan dolog, amelynek értéke a késedelem hatására jelentősen csökkenne, vagy olyan dolog vagy jog, amellyel tőzsdén kereskednek.

A zálogjogosult a kielégítési jog megnyílása után jogosult a zálogtárgyat értékesítés céljából birtokba venni és ennek érdekében felszólítani a zálogkötelezettet, hogy a zálogtárgyat a felszólításban meghatározott időn belül *bocsássa a birtokába*.¹²⁰ A zálogkötelezett – a kielégítési jog megnyílása után a zálogjogosult felszólítására, a felszólításban meghatározott határidőn belül – köteles az értékesítés céljából a zálogjogosult számára kiadni a birtokában lévő zálogtárgyat, lehetővé tenni a zálogtárgy birtokbavételét és tartózkodni minden olyan magatartástól, amely a zálogjogosultat az értékesítésben akadályozná.¹²¹ A Ptk. 5:132. § (4) bekezdése szerint *a birtokba bocsátás elmaradása nem akadály a zálogtárgy értékesítésének*. Ilyen esetekben a zálogjogosult a Ptk. 5:134. § (1) bekezdésének alkalmazása során a tulajdonjogot megszerző félre a birtokot például *cessio vindicationis* [a dolog kiadására irányuló követelés átruházása, vesd össze: Ptk. 5:3. § (4) bekezdés] segítségével ruházhatja át.

Amennyiben a zálogjogosult a zálogtárgy értékesítéséről dönt, *jogosult a zálogtárgy tulajdonjogát a zálogtárgy tulajdonosa helyett és annak nevében eljárva harmadik személyre átruházni*.¹²² Ez a jogszabályi rendelkezés tartalmát tekintve egy célhoz kötött rendelkezési lehetőséget biztosít a zálogjogosult javára, megadva számára a kielégítési jog gyakorlása érdekében az átruházáshoz szükséges nyilatkozatok megtételének lehetőségét. Ezt a jogi felhatalmazást a zálogjogosult egy sajátos, *jogszabályi képviseleti jogosultság* formájában nyeri el: az átruházás során (mind a szerződés megkötése, mind pedig a birtokátruházás megejtése tekintetében) *e jogszabályhely erejénél fogva képviselőként nyilatkozik*. Fontos, hogy ez a képviseleti felhatalmazás szigorúan kötött: csak az értékesítésre terjed ki (némi kiterjesztéssel), a zálogtárgy megterhelésére azonban nem.

A zálogtárgy értékesítésének jogi lehetőségei közül – a fogyasztóval szembeni, kielégítésre irányuló joggyakorlást leszámítva – a zálogjogosult széles körben válogathat: dönthet úgy, hogy *a zálogtárgyat „magánúton” vagy nyilvánosan, a zálogtárgyat eredeti állapotában megtartva vagy annak kereskedelmi szempontból észszerű feldolgozása, illetve átalakítása után értékesíti*.¹²³ A magánúton való értékesítés alatt a hétköznapi nyelvben „szabadkézi” eladást kell érteni, amikor a zálogjogosult maga választja ki azt a személyt, akire a vagyontárgyat átruházza – értve ez alatt azt is, akinek részére a feldolgozásra fel-

¹¹⁹ E jogi lehetőség kivételességére, mai nézőpont szerint a megoldás „nagy fokú garanciaigényére” a korábbi jog is rámutatott, vesd össze például TÓTH (1930): *i. m.* 340. A régi jog rámutatott arra – a ma már elhalványult – szempontokra is, miszerint a kézzizálogjog inkább kedvez az úgynevezett eladási jognak, mint a jelzálogjog.

¹²⁰ Ptk. 5:132. § (1) bek.

¹²¹ Ptk. 5:132. § (3) bek.

¹²² Ptk. 5:134. § (1) bek.

¹²³ Ptk. 5:134. § (2) bek.

hatalmazást ad. A nyilvános értékesítés alatt ezzel szemben azokat a formákat kell érteni, amelyek segítségével előre meg nem határozott számú, lehetséges vevő ajánlata alapján – többé-kevésbé meghatározott eljárási rendben – történik az értékesítés, de legalábbis a vevő kiválasztása. (Ilyen az árverés, akár a magánárverés is, és a versenyeztetés.)

Ha a zálogjog több zálogtárgyat terhel, azok értékesítése történhet – a Ptk. 5:134. § (3) bekezdése értelmében – együtt vagy külön-külön. Nincs jelentősége, hogy a több zálogtárgy ügynevezett egyetemleges zálogjog formájában áll zálogjogi terhelés alatt, vagy a hitelbiztosítéki nyilvántartásba való bejegyzés alkalmával körülírással határozták meg a zálogtárgyakat (például ingó árukészlet).

Lényeges szabályt rögzít a Ptk. 5:133. §-a, amikor kimondja, hogy a zálogjogosult a zálogtárgy értékesítése során a *kereskedelmi észszerűség* követelményei szerint, a zálogkötelezett, illetve a személyes kötelezett érdekeit is figyelembe véve köteles eljárni. Az ellenkező bizonyításáig vélelmezni kell, hogy a zálogtárgy értékesítése a kereskedelmi észszerűség követelményei szerint történik, ha az értékesítésre tőzsdén, az értékesítés időpontjában érvényes áron vagy a zálogtárgy kereskedelmi forgalma során általában alkalmazott, az adott piacon szokásos módon kerül sor.

A Ptk. 5:135. § (1) bekezdése értelmében a zálogjogosult az értékesítést követően késsedelem nélkül köteles írásbeli elszámolást készíteni. Ezt követően a zálogjogosult köteles a befolyt vételárnak a beszedett hasznnal növelt és a zálogtárgy őrzésével, állagának fenntartásával, feldolgozásával, átalakításával és értékesítésével kapcsolatban felmerült költségekkel csökkentett összegét – a zálogjogok rangsora és a zálogjoggal biztosított követelések mértéke szerint – *felosztani a zálogtárgyat terhelő zálogjogok jogosultjai között* és a fennmaradó összeget a zálogkötelezettek kiadni. Ebben a körben a gondos eljárás kötelezettsége terheli a zálogjogosultat.

6.8.7. A zálogtárgy tulajdonjogának a zálogjogosult által történő megszerzése

A Ptk. 5:136. §-a kimondja, hogy *semmis az olyan megállapodás, amely szerint a zálogjogosult kielégítési joga megnyílásakor megszerzi a zálogtárgy tulajdonjogát (lex commissoria tilalma)*. A törvényi tilalom azt hivatott megakadályozni, hogy a zálogjogosult a kielégítési joga megnyíltával mintegy automatikusan, lényegében az elszámolási kötelezettséget megkerülve jusson hozzá követelése fejében a zálogtárgy tulajdonához.¹²⁴ Ez a rendelkezés azonban *nem akadályozza meg, hogy a felek a kielégítési jog megnyíltát követően állapodjanak meg a zálogtárgy tulajdonjogának a hitelezőre való átruházásában*. A Ptk. 5:137. § (1) bekezdése szerint például a zálogjogosult a kielégítési jogának megnyílását követően írásban felajánlhatja

¹²⁴ A Pécsi Ítéletábra egyik – általunk is helytállónak tartott – jogerős döntésében kimondta: a biztosított követelés zálogtárgyból való közvetlen kielégítése a zálogjog alapelveinek (*lex commissoria*) megfelelően az 1959-es Ptk. szerint tiltott volt, ezt a tilalmat a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 5:136. §-a is fenntartotta. Az elszámolási kötelezettség megkerülését célozza, és joghatásaiban a zálogtárgyból való közvetlen kielégítéssel mutat egyezőséget, ha a zálogjogosult a szurrogátumként kapott biztosítási összeget a zálogtárgy helyreállíthatóságának és a kielégítés veszélyeztetettségének vizsgálata nélkül, a tulajdonos ez irányú szándékának figyelmen kívül hagyásával, egyoldalú döntése alapján közvetlenül a hátralékos tartozásra fordíthatja. Ebben az esetben a zálogjog egyes létszakaszai (kielégítési jog megnyílt előtti fennállása és a zálogtárgyból való kielégítés) közötti határvonal is képlékennyé válik, és ezzel a kötelezett bizonytalan jogi helyzetbe kerül. BDT2017. 3680.

a zálogkötelezettnek, hogy a zálogtárgy tulajdonjogát elfogadja a biztosított követelés teljes vagy részleges kielégítése fejében. Az ajánlatnak – egyebek mellett – tartalmaznia kell, hogy a zálogtárgy tulajdonjogának megszerzése a biztosított követelés milyen mértékű kielégítését eredményezné, illetve azt az összeget, amelyet a zálogjogosult (a tulajdonjog megszerzése fejében, a biztosított követelés elszámolásán felül) fizetne a zálogkötelezett részére. Amennyiben a kötelezett az ajánlatot elfogadja, továbbá az arra jogosult személyek [lásd: Ptk. 5:137. § (3) bekezdés] a részükre megküldött ajánlat ellen nem emelnek kifogást, a zálogjogosult és a zálogkötelezett között adásvételi szerződés jön létre. Ennek alapján a zálogkötelezett köteles a zálogtárgy birtokát átruházni, illetve a tulajdonjog bejegyzéséhez az engedélyt kiadni, a zálogjoggal biztosított követelés pedig részben vagy egészben megszűnik.

6.8.8. Az elzálogosított jog vagy követelés érvényesítése

A Ptk. 5:139. §-a szerint, ha a jelzálogjog tárgya követelés, *a zálogjogosult teljesítési utasítást* adhat a követelés kötelezettje számára, és a követelés esedékessé válását követően az eredeti jogosult helyett a követelés kötelezettjével szemben érvényesítheti is a követelést. Figyelemmel arra, hogy ez a szabály a zálogtárgyból való kielégítés módjára vonatkozó rendelkezések sorába illeszkedik, a Ptk. 5:139. §-a alapján a zálogjogosult a zálogtárgyból való kielégítési joga megnyílta után – nem előbb – érvényesítheti, beszedheti a fedezetül szolgáló (a zálogkötelezettet mint jogosultat megillető) követelést. Ez valójában nem más, mint idegen követelés saját név alatt való érvényesítése jogszabályi felhatalmazás alapján, a követelésen fennálló korlátolt dologi jogra hivatkozással.

Ezt a szabályt megfelelően alkalmazni kell akkor is, ha a jelzálogjog tárgya jog.

Ha a zálogjog tárgyaként szereplő követelés maga is zálogjoggal (esetleg kezességgel) biztosított követelés, *alzálogjogról* van szó. Ilyenkor a zálogjog tárgya zálogjoggal biztosított, kezességgel biztosított követelés (tehát nem a zálogjog és nem a kezesség magában). Ez a záloghitelező számára nagyobb biztonságot jelent, hiszen a követelése biztosítékaul szolgáló vagyontárgy maga is biztosítékkal bír (egyszerűen fogalmazva erősebb követelés). Annak érdekében, hogy a hitelező a javára „elzálogosított követelés” mellett annak biztosítékaihoz is hozzájusson, a Ptk. 5:140. §-a kimondja, hogy ha a zálogjog tárgyául szolgáló követelés zálogjoggal vagy kezességgel van biztosítva, a zálogjogosult a követelés jogosultjának a zálogjogból, illetve kezességből fakadó jogait is gyakorolhatja. Ha a követelést kézizálogjog biztosítja, a követelés jogosultja a zálogjogosult kérésére köteles a zálogtárgy birtokát részére átruházni.

Tisztán kell látni, hogy ebben az esetben több jogviszony kapcsolódik össze. A hitelezőt megillető zálogjog tárgya azonban változatlanul maga az elzálogosított követelés, a biztosítékaul szolgáló követelést megerősítő zálogjog nem illeti meg a hitelezőt, csupán annak gyakorlására jogosult (tehát el nem engedheti, nem mondhat le róla stb.).

6.9. A zálogjog megszűnése

A Ptk. 5:142. § (1) bekezdésének értelmében a zálogjog megszűnik, ha:

- a) a zálogjogosult lemond a zálogjogáról, és a zálogtárgyat visszaadja a zálogkötelezettnek, vagy ha a jelzálogjogot törlik a megfelelő nyilvántartásból;

- b) a zálogjog tárgyául szolgáló dolog elpusztul, a zálogjog tárgyául szolgáló követelés vagy jog megszűnik anélkül, hogy más vagyontárgy lépne a helyébe;
- c) a kézzzálogjog jogosultja elveszíti a zálogtárgy birtokát, kivéve, ha késelem nélkül birtokvédelmi eljárást vagy birtokpert indított;
- d) a zálogjoggal biztosított követelés, illetve minden olyan jogviszony, amely alapján a jövőben zálogjoggal biztosított követelés keletkezhet, megszűnik. Ez utóbbi szabálynak az a magyarázata, hogy a zálogszerződésben a felek a zálogjoggal biztosított követelést akár jogviszonyra utalással is meghatározhatják, e követelések akár folyamatosan is keletkezhetnek.¹²⁵ Ilyenkor egészen addig fennáll a zálogjog, amíg a „biztosított jogviszonyból” követelések keletkezhetnek.
- e) Megszűnik a zálogjog akkor is, ha a zálogjoggal biztosított követelés elévül (kivéve a kézzzálogjogot).¹²⁶
- f) Megszűnik a zálogjog abban az esetben is, ha a zálogjogosult a kielégítési jogát gyakorolva a zálogtárgyat értékesíti, vagy a zálogtárgy tulajdonjogát megszerzi.

A követelés kiegyenlítése a záloghitelező kötelmi követelését megszünteti. A tartozás kiegyenlítése azonban nem jelenti minden esetben azt is, hogy a zálogjoggal biztosított jogviszony teljesen lezárult. Előfordulhat ugyanis, hogy a kiegyenlítés folytán bizonyos személyeknek *megtérítési követelése keletkezik* a személyes kötelezettel szemben. A Ptk. 5:142. § (2) bekezdése kimondja, hogy a zálogjoggal biztosított követelés megszűnése ellenére is fennmarad a zálogjog a követelést kielégítő személyes kötelezettet, zálogkötelezettet vagy harmadik személyt megillető megtérítési követelés biztosítására.¹²⁷ Ez a rendelkezés egyrészt kivételt képez a járulékoság főszabálya alól, hiszen a követelés megszűnésével a zálogjognak is meg kellene szünnie, másrészt a felsorolt személyek jogi érdekének elismerését is jelenti, hiszen a fizetéssel keletkező megtérítési igényüket a fennmaradó zálogjog védőernyője alá vonja. Szemléletesen szólva ilyenkor a zálogjog „követelést cserél”.

Megszűnik a zálogjog akkor is, ha a követelés átruházása kifejezetten az azt biztosító zálogjog átszállásának kizárásával történt. Ilyenkor tehát a zálogjog nem követi a követelést, és megszűnik.¹²⁸ Ha azonban a zálogjog az átruházónak más követelését is biztosította, a zálogjog fennmarad e követelés(ek) biztosítékaként.¹²⁹

A Ptk. 5:143. §-a „zálogjogtól mentes tulajdonszerzés” elnevezés alatt a zálogjog megszűnésének további eseteit említi. A kereskedelmi forgalomban jóhiszeműen és ellenérték fejében szerző személy hitelbiztosítéki nyilvántartásba bejegyzett zálogjogtól mentes tulajdonjogot, jogot vagy követelést szerez. További szabály, hogy ha a zálogtárgy értékesítésére a zálogfedezet védelme érdekében kerül sor,¹³⁰ a vevő zálogjogtól mentes tulajdonjogot, jogot vagy követelést szerez.

¹²⁵ Ilyen helyzetet teremt az úgynevezett keretbiztosítéki jelzálogjog.

¹²⁶ A szemléletesség kedvéért – nem félreértendő – azt is mondhatjuk, hogy a kézzzálogjog e tulajdonságánál fogva képes az életbe visszahozni az időmúlás következtében egyébként már ki nem kényszeríthető kötelmi követelést.

¹²⁷ Ezt hívta a régi magyar magánjogi irodalom „megtérítési zálogjognak” vagy „megtérítéses zálogjognak”. Például FEHÉRVÁRY (1941): *i. m.* 327.

¹²⁸ Ez a követelés és a zálogjog egymástól való elszakításának egyik lehetséges módja.

¹²⁹ Vesd össze: Ptk. 5:142. § (4) bek.

¹³⁰ Vesd össze: Ptk. 5:107. § (2) bek., 5:109. § (3) bek.

VIII. fejezet

Az ingatlan-nyilvántartás

1. Az ingatlan-nyilvántartás fogalma, felépítése és alapelvei

1.1. Az ingatlan-nyilvántartás fogalma: a magánjogi joghatást kiváltó lajstrom és közhiteली hatósági nyilvántartás kettőssége

Az ingatlan-nyilvántartás fogalmát a Ptk. így határozza meg: „Az ingatlan-nyilvántartás az ingatlanokra vonatkozó jogok, valamint jogi szempontból jelentős tények nyilvános és közhiteles nyilvántartása. Az ingatlan-nyilvántartás tartalmazza az ingatlanoknak és az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett személyeknek a jogszabályban meghatározott adatait.”¹

Az ingatlan-nyilvántartás hatóság által vezetett nyilvántartás felruházva a teljesség és helyesség, a közhitelesség jegyeivel, amely településenként tartalmazza az ország valamennyi ingatlanának az Inyvtv. szerint meghatározott adatait, az ingatlanhoz kapcsolódó jogokat és jogi szempontból jelentős tényeket.

E meghatározásokból fakadó alapvető jegyek, amelyekkel az ingatlan-nyilvántartást jellemezhetjük, az alábbiak:

- a) Az *ingatlan-nyilvántartás tárgya az ingatlan* és egyben annak rendszerező-szervező elve. A reálfölíum elve érvényesül ugyanis az ingatlan-nyilvántartásban, amelynek lényege, hogy az ingatlanok (földrészlet és egyéb önálló ingatlan; meghatározását lásd lejjebb) és nem valamely bejegyzett jog jogosultjának személye szerint tartalmazza az ingatlan-nyilvántartás az ingatlanra vonatkozó jogokat, jogilag releváns tényeket és meghatározott adatokat. A nyilvántartás ezen kívül teljes, kiterjed Magyarország valamennyi ingatlanára. Egy ingatlan jogi szempontból csak akkor képezheti a forgalom önálló egységét, ha önálló tulajdoni lappal (társasház, szövetkezeti ház esetében önálló különlappal) rendelkezik.
- b) Az ingatlan-nyilvántartást *közigazgatási hatóság vezeti*, ingatlanügyi hatóságként a megyei kormányhivatalok járási földhivatalai (esetleg kirendeltségei), továbbá a megyei földhivatalok járnak el. Az ingatlanügyi hatósági ügyeket tehát első fokon az ingatlan fekvése szerint illetékes járási földhivatal, a megyei kormányhivatal szakigazgatási szerveként, másodfokon felettes ingatlanügyi hatóságként a megyei földhivatal látja el.²
- c) A nyilvántartás vezetése tehát *nem polgári bírósági hatáskörbe tartozik*, bár meg kell jegyeznünk, hogy a 90-es években, majd később az új Ptk. kodifikálása

¹ Ptk. 5:165. §.

² Vesz össze: 338/2006. (XII. 23.) Korm. rendelet.

során felmerült annak az igénye, hogy a nyilvántartás tartalmához fűződő, különös jelentőséggel bíró magánérdek védelme érdekében a nyilvántartás vezetését helyezze át a jogalkotó a bírói szervezetrendszer keretei közé. Végül erre nem került sor, a *nyilvántartás vezetésének regisztratív jellege* különösképpen ezt nem indokolta, viszont annál fontosabbá vált bizonyos közjogi szempontok érvényre juttatása: így például az ingatlanok közül a termőföldek feletti tulajdonjogot, illetve más dologi jogot érintő közjogi korlátozások (például termőföld-tulajdon átruházásának hatósági engedélyezése, elővásárlási jogosultságok gyakorlása stb.), figyelembe véve azt, hogy a telekkönyvvel szemben az ingatlan-nyilvántartás magában foglalja azokat a pénzügyi-termelési jellegű adatokat is, amelyeket korábban az állami földnyilvántartás tartalmazott.³

- d) Az ingatlan-nyilvántartás vezetése olyan *speciális közigazgatási-hatósági eljárás*, amelyre az Ákr. rendelkezései irányadóak, kivéve, ha felhatalmazás alapján a külön jogszabályok speciális, eltérő vagy részletező eljárási szabályokat szabnak. Itt kell azonban hozzáfűznünk, hogy mivel az ingatlan-nyilvántartás vezetése alapvető magánjogi jogváltozást eredményez, a földhivatal az eljárása során a *Polgári Törvénykönyv rendelkezéseinek* is ugyanúgy alávett. Vessd össze: Inytv. 1. § (1a) bekezdés: „E törvény alkalmazása során a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) Ötödik Könyvének Negyedik Részében meghatározott ingatlan-nyilvántartási rendelkezések, valamint az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (a továbbiakban: Ákr.) rendelkezései szerint – az e törvényben meghatározott eljárási szabályok figyelembevételével – kell eljárni.”
- e) Az *ingatlan-nyilvántartás alapvetően konstitutív, azaz jogkeletkeztető hatással felruházott*, amennyiben az adott tulajdonjog vagy dologi jog a jogátruházásról szóló vagy a jogalapításról szóló ügyleten alapszik. A jogkeletkeztető hatásról a bejegyzési alapelv rendelkezik. A jogátruházásról, jogalapításról szóló jogügylettel egy függő jogi helyzet keletkezik, az átruházónak, illetve az ingatlanán más részére jogot engedő személynek ezt követően „telekkönyvileg” is szolgáltatnia kell az ingatlant, sor kerül tehát a „telekkönyvi birtok” (jelbirtok) átruházására is, amely végett a bejegyzett jogosultnak bejegyzési engedélyt kell kiadnia. Ez a *függő jogi helyzet* (dologi váromány, hiányos magánjogi tényállás)⁴ a bejegyzéssel mint hatósági aktussal teljeseedik ki, amely a jogot a bejegyzési kérelem iktatásának időpontjára visszaható hatállyal keletkezteti. Itt kell megjegyeznünk, hogy annak ellenére, hogy közigazgatási hatóság határozattal bírálja el, és dönt a bejegyzési kérelem tartalmáról, nem maga a határozat, hanem a lajstromba való

³ Vessd össze részletesen: KURUCZ Mihály (2003): Az ingatlan-nyilvántartás szervezeti-hatásköri aspektusa: bíróság vagy közigazgatási hatóság. *Gazdaság és Jog*, 11. évf. 7–8. sz. 15–28.; JÓIÁRT László (2003): Az ingatlan-nyilvántartás bírósági garanciáinak megerősítéséről. *Magyar Jog*, 50. évf. 5. sz. 265–276.; SZALMA József (2002): *Ingatlan-nyilvántartás (Telekkönyvi jog és eljárás)*. Újvidék, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 54–55. Vessd össze: SZALMA József (2005): *Ingatlan-nyilvántartás. Telekkönyvi jog és eljárás*. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar. 30.; PRUGBERGER Tamás (2000): Szempontok az ingatlan-nyilvántartás EU-konform irányába ható újabb reformjához. *Gazdaság és Jog*, 8. évf. 6. sz. 23–24.

⁴ LESZKOVEN László (2008): Az ingatlanok tulajdonjog-fenntartás melletti átruházása és a bejegyzési engedély visszatarthatása – de lege lata, de lege ferenda. *Magyar Jog*, 55. évf. 10. sz. 641–648.

bejegyzés keletkezteti a magánjogi jogviszonyt. „A bejegyzés alapjául szolgáló anyagi jogviszony nem közigazgatási, hanem polgári jogi, és nem a bejegyzésről szóló határozaton, hanem a bejegyzés alapjául szolgáló okiraton (például megállapodáson) alapul.”⁵

A magyar ingatlan-nyilvántartás, az osztrák és német nyilvántartáshoz hasonlóan úgynevezett *telekkönyvi típusú nyilvántartás*, kiemelt jellegzetessége, hogy főszabályként a szerződésen vagy átruházáson alapuló dologi jogváltozás bekövetkezésének feltétele a nyilvántartásba való bejegyzés. Ezzel szemben a francia nyilvántartási rendszer úgynevezett publikációs típusú, a megállapodás által végbement dologi jogváltozás regisztrálást szolgálja.

A magyar ingatlan-nyilvántartásnak alapvető célja az, hogy az ingatlan-nyilvántartás tartalma megfeleljen a tényleges anyagi jogi valóságnak, a nyilvántartásba való bejegyzés egyébiránt nem absztrakt cselekmény, hanem *a létesítő ügylet jogcímén, méghozzá érvényes jogcímén kell alapuljon*. E szempont mentén tudjuk elhatárolni a magyar ingatlan-nyilvántartást az úgynevezett Torrens-típusú ingatlan-nyilvántartásoktól (például Ausztrália vagy szelídített formában az Egyesült Királyság),⁶ ahol maga a nyilvántartásba való bejegyzés keletkezteti a tulajdonjogot, függetlenül attól, hogy az átruházás alapjául szolgáló ügylet érvénytelen. Ilyen absztrakt hatással a magyar ingatlan-nyilvántartás konstitutív hatálya nem bír, az alapító ügylet érvénytelensége miatt a bejegyzés törlése megadott feltételek és határidők mellett kezdeményezhető.

Az ingatlan-nyilvántartás egyben *közhiteles hatósági lajstrom*, amelyre a 2013. évi LXXXIV. törvény rendelkezései is irányadóak. E törvény célul tűzte ki, hogy a közhiteles hatósági nyilvántartásokra,⁷ így az ingatlan-nyilvántartásra egységes és általános szabályokat alkosson. E törvény elhatárolja a közhiteles hatósági nyilvántartásokat egyéb hatóság által vezetett nyilvántartásoktól. Itt kell azonban röviden utalnunk arra a kérdésre, hogy az ingatlan-nyilvántartás közjogi értelemben vett közhitelősége (elsősorban mint hatósági igazoló hatás) és a magánjogi értelemben vett közhitelessége (ennek összetett tartalmát lásd lejjebb) nem azonos kategóriák (a kifejezések szándékolt megkülönböztetésével is erre kívánjuk a figyelmet felhívni).⁸

Nem feledkezhetünk meg továbbá arról a tényről sem, hogy jelenlegi ingatlan-nyilvántartásunk nem csak polgári jogi szempontból releváns jogok, tények és adatok nyilvántartására szolgál. Nem lehet tehát egyenlőségjelet tenni a jelenlegi ingatlan-nyilvántartás és a kialakulásában egyik előzményként jelentkező úgynevezett telekkönyv közé, valamint

⁵ JÓIÁRT László (2010): Az ingatlan-nyilvántartási bejegyzések törvénybe foglalt bizonytalansága. *Közjegyzők Közlönye*, 57. évf. 2. sz. 20–33.

⁶ Lásd: MENYHÁRD Attila (2003): Az angol ingatlan-nyilvántartás reformja. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 5. évf. 3. sz. 35–38.

⁷ A nyilvántartások közhitelességének átfogó magánjogi szempontú vizsgálatára KISFALUDI András (2003): Mítől közhiteles a közhiteles nyilvántartás? *Gazdaság és Jog*, 11. évf. 7–8. sz. 3–15.

⁸ A hatósági nyilvántartás közhiteles volta és az ingatlan-nyilvántartás közhitelessége részletes összevetésére lásd: KURUCZ Mihály (2013): Az ingatlan-nyilvántartás magánjogi közbizalmi rendszerének közigazgatási jogi átalakítása veszélyeiről. *Közjegyzők Közlönye*, 2013/különszám, 24–26.

az ingatlan-nyilvántartási jog és a telekkönyvi jog közé sem.⁹ A továbbiakban azonban a dologi jogi jogváltozást előidéző és a polgári jog szempontjából kiemelt egyéb ingatlan-nyilvántartási szabályokat, tehát elsősorban telekkönyvi jellemvonásokat tárgyalunk.

1.2. Az ingatlan-nyilvántartás felépítése: ingatlan, az ingatlan-nyilvántartás részei – tulajdoni lap, ingatlan-nyilvántartás módja

Az Inyvtv. rendelkezése szerint az *ingatlan-nyilvántartási adatbázis gépi adatfeldolgozása, és településenként tartalmazza* az ország valamennyi ingatlanának a törvény szerint meghatározott adatait, az ingatlanhoz kapcsolódó jogokat és jogi szempontból jelentős tényeket, továbbá tartalmazza az oda bejegyzett személyeknek a nyilvántartáshoz szükséges, az Inyvtv. által meghatározott, személyazonosító és lacímadatait.¹⁰ Az egységes ingatlan-nyilvántartási adatbázis olvasható formában megjeleníthető tulajdoni lapból, a tulajdoni lapról megszűnt bejegyzések adatainak adatbázisából (törölt bejegyzések jegyzéke), továbbá az állami ingatlan-nyilvántartási térképi adatbázisból, valamint az okirattárból és az analóg és digitális archív térképi adatok adatbázisából áll.¹¹

A *reálfölíum elve* alapján minden egyes ingatlannak (az Inyvtv. meghatározása szerinti önálló és egyéb önálló ingatlanok) saját tulajdoni lapja van. Önálló ingatlanok minősül a földrészlet és az egyéb önálló ingatlan.

Földrészlet alatt a földfelszín természetben összefüggő, közigazgatási vagy belterületi határ által meg nem szakított területét értjük, amelynek minden részén azonosak a tulajdoni vagy a vagyongazdálkodási (kezelési) viszonyok.¹² A tulajdonosi, illetve vagyongazdálkodási viszonyoktól függetlenül a földrészlet kategóriájába soroltak az építési telkek, és idetartoznak továbbá az úgynevezett vonalas létesítmények, így az utak, terek, vasutak csatornák, amelyek tulajdonosa, vagyongazdálkodója azonos (rendszerint az önkormányzat), viszont nemcsak a közigazgatási vagy belterületi határ, hanem az elágazások és kereszteződések is képezhetik a természetbeni határaikat. Az országos közutak, vasutak és csatornák esetében a belterületi határ, továbbá a kereszteződés és a hosszúság befolyásolja önálló ingatlankénti nyilvántartásba vételüket, pontosabban a helyrajziszámozás szabályait.¹³

Egyéb önálló ingatlanok minősül az ingatlanon létesített bármely épület, pince, föld alatti garázs és más felül-, illetve alulépítmény, ha az nem vagy csak részben a földrészlet tulajdonosának a tulajdona, vagy ha annak önálló ingatlanként való nyilvántartásbeli feltüntetését a földtulajdonos maga kérte.¹⁴ Egyéb önálló ingatlanként kell ezen kívül nyilvántartani a társasházban lévő öröklakást, illetőleg külön tulajdonban álló, nem lakás céljára szolgáló helyiséget a közös tulajdonban levő részekből az öröklakás-tulajdonost megillető

⁹ Vesd össze: KURUCZ Mihály (2014): Az ingatlan-nyilvántartás az anyagi, illetve az alaki joghatásainak újrakodifikálása után két törvény ellentmondásai fogságában, különös tekintettel a nyilvántartás közhitelességére. In *Harmincötödik Jogász Vándorgyűlés*. Lillafüred, 2014. május 8–10. 119–152.

¹⁰ Inyvtv. 2. §.

¹¹ Inyvtv. 18. §.

¹² Inyvtv. 11. § (1) bek.

¹³ Vesd össze: 44/2006. (VI. 13.) FVM rendelet az önálló ingatlanok helyrajziszámozásáról és az alrészletek megjelöléséről.

¹⁴ Vesd össze: Ptk. 5:18. § (2) bek. alapján.

hányaddal együtt, a szövetkezeti házban levő szövetkezeti lakást, illetőleg nem lakás céljára szolgáló helyiséget, valamint a közterületről nyíló pincét (föld alatti raktárt, garázst stb.) függetlenül annak rendeltetésétől. A közterületről nyíló pince speciális dologi jogi jelenség, korábban már ismertettük.¹⁵

Az ingatlan-nyilvántartási szabályok meghatározzák azt is, mit kell állandó jellegű épület alatt érteni.¹⁶

A *társasház és a szövetkezeti ház* tulajdoni lapja egy törzslapból és különlapokból áll. Társasházban a közös tulajdon tárgyait társasházanként tulajdoni törzslapon, a külön tulajdonban álló öröklakásokat és nem lakás céljára szolgáló helyiségeket pedig tulajdoni különlapon kell nyilvántartani. A szövetkezeti házban a szövetkezeti tulajdon tárgyait szövetkezeti házanként tulajdoni törzslapon, a lakásokat és nem lakás céljára szolgáló helyiségeket pedig tulajdoni különlapon kell nyilvántartani. Az ingatlan területét méterrendszerben (hektár, négyzetméter) kell nyilvántartani. Az ingatlan-nyilvántartás részei: tulajdoni lap, okirattár, ingatlan-nyilvántartási térkép, törölt bejegyzések jegyzéke.

A *tulajdoni lap adattartalma három részre (I., II. és III.) különül el*. Az I. részen kell nyilvántartani az ingatlanra vonatkozó adatokat (például jogi jellege, területe, művelési ága, természetbeni fekvése, az ingatlan mindenkori birtokosát megillető telki szolgálat). A II. rész az ingatlan tulajdonosára, illetve a vagyongazdálkodási jog jogosultjára vonatkozó egyes adatokat tartalmazza. A tulajdoni lap III. részén kell feltüntetni az ingatlan terheit, továbbá az ingatlanra vonatkozó egyéb jogosultságokat, jogilag releváns tényeket (például földhasználati jog, haszonélvezeti jog, zálogjog, elővásárlási jog, elidegenítési és terhelési tilalom, kisajátítási eljárás megindítása, épület létesítésének, lebontásának ténye).

Az *okirattár* tartalmazza a bejegyzések alapjául szolgáló okiratokat, illetőleg ezek hitelesített másolatait, továbbá a bejegyzés iránti kérelmeket, megkereséseket és az ügyben keletkezett más iratokat.¹⁷

Az ingatlan-nyilvántartás céljára az állami földmérési alaptérkép ingatlan-nyilvántartási példánya szolgál. *Ingatlan-nyilvántartási térképként* a számítógépes adathordozón (digitális formában) rögzített földmérési alaptérképet kell használni, ha e térkép a településről elkészült, és azt az erre előírt eljárás során előzetesen hitelesítették. A térkép tartalmazza a település nevét és a térképszelvény számát, a település közigazgatási határvonalát, valamint a belterület, külterület határvonalát, a földrészlet határvonalát és helyrajzi számát, épületet, építményt, alrészletet (jelzését, megnevezését), határvonalát, a földminősítési mintateret, dűlőnév, utcanév és házszám jelölését, közterületről, illetve más ingatlanról nyíló pince bejáratát. Az ingatlan-nyilvántartási térképpel egy tekintet alá esik az egyéb önálló ingatlanok 1:100 vagy annál nagyobb méretarányú alaprajza.¹⁸

A *törölt bejegyzések jegyzéke* olyan, az egységes ingatlan-nyilvántartási adatbázisba foglalt adatállomány, amelyben a földhivatal megőrzi a törölt bejegyzéseket és adatokat, valamint a törlésre vonatkozó határozat számát, és amelynek alapján a törlés alapjául szolgáló okirat az okirattárból visszakereshető.¹⁹

¹⁵ Lásd az Első rész III. fejezet 4. pontját: *Az ingatlan fogalma, föld és épület jogi helyzete*.

¹⁶ Inyvtv. vhr. 51. § (4) bek.

¹⁷ Inyvtv. 20. §.

¹⁸ Inyvtv. 21. §.

¹⁹ Inyvtv. 22. §.

1.3. Az ingatlan-nyilvántartás funkciói

Ahogy már fentebb meghatároztuk, a magyar ingatlan-nyilvántartás az osztrákhöz és a némethez hasonlóan telekkönyvi típusú nyilvántartás. E nyilvántartás fő sajátossága, hogy alapvető fontossággal bír a *bejegyzés elvének, a rangsor elvének és a közhitelesség elvének összehatása*. Mielőtt az ingatlan-nyilvántartási alapelvek ismertetésébe kezdenénk, fel kell térképezni, hogy polgári jogi szempontból az ingatlan-nyilvántartás milyen feladatok betöltésére hivatott.

Ahogy a dologi jogi alapelvek körében is megjelenik a nyilvánosság elve, ugyanezen elv speciális tartalommal az ingatlan-nyilvántartás funkciói között is testet ölt. A nyilvántartás alapítása a benne rögzített jogoknak, tényeknek és adatoknak a nyilvánosság számára való hozzáférhetősége. Ezt két irányból vizsgálhatjuk: egyrészt a *regisztratív funkción* keresztül biztosíthatja ezt a lajstrom, ami azt jelenti, hogy a nyilvántartást vezető hatóság elsődleges feladata az ingatlanra vonatkozó releváns jogi állapot rögzítése. Másrészt ebből fakad a *nyilvántartás igazoló hatása is*. A nyilvántartásba történő bejegyzés ugyanis egyúttal mindenkivel szemben igazolhatóvá, érvényesíthetővé teszi a jogosultságot, nemcsak az adott jog, tény, hanem annak ranghelye tekintetében is kizárólagos pozíciót biztosít. Összefoglaló néven ezt *publicitási funkciónak* nevezhetjük.

Régi magánjogunkban a telekkönyvhöz kapcsolódó szakirodalom a publicitás elve keretében szólt a nyilvánosságról mint alaki publicitásról és az anyagi publicitásról, azaz a közhitelesség elvéről.²⁰ Mielőtt azonban a közhitelességre mint a nyilvántartáshoz kapcsolódó és az egyszerű igazoló hatáson túlmutató jelenségre rátérnénk, szükséges vizsgálni a lajstromozásnak a pusztán regisztráción túlmutató, további hatását. Az ingatlan-nyilvántartás további funkciója a *jogkeletkeztető*, úgynevezett *konstitutív funkció*, miszerint a jogügylettel alapított dologi jogok a legtöbb esetben ingatlan-nyilvántartási bejegyzéssel keletkeznek (és a törléssel szűnnek meg). Annak érdekében, hogy az ingatlan-nyilvántartási állapot a lehető legteljesebb mértékben igazodjon a valós anyagi jogi állapothoz, szükségessé vált az átruházott tulajdonjognak, illetve ingatlanon alapított egyéb dologi jog keletkezésének feltételül szabni a nyilvántartásba való bejegyzést. A dologijog-keletkezés feltételül szabott bejelentési, bejegyzési kényszer elengedhetetlen előfeltétele ezáltal a nyilvántartás teljességének és helyességének, azaz közhitelességének. A nyilvántartás alapelvei közül a bejegyzés elve (és annak hatálya) tükrözi ezen funkciót.

A *közhitelesség* az ingatlan-nyilvántartásnak a központi funkciója, a nyilvántartott adatok, tények és jogok fennállásának, teljességének és helyességének tanúsítása. Az igazoló erő azonban nemcsak megdönthető vélelmet teremt, hanem a nyilvántartás tartalmában bízó, ilyen értelemben jóhiszemű és visszterhesen szerző jogvédelmét is megvalósítja azáltal, hogy az ő irányában megdönthetlenné teszi az ingatlan-nyilvántartási állapotot. A megdönthető és a megdönthetetlen vélelmet teremtő szabályokat egységesen vélelmi hatálynak nevezhetjük.²¹

²⁰ Vesd össze: SÁRFFY Andor (1941): *Telekkönyvi Rendtartás*. Budapest, a szerző kiadása. 26–27.

²¹ A közhitelesség fogalmához és tartalmához lásd: ANKA Márton Tibor (2014): Az ingatlan-nyilvántartási közhitelesség és a megismételt hagyatéki eljárás kapcsolata. *Magyar Jog*, 61. évf. 3. sz. 165–172.; JÓJÁRT László (2001): Az ingatlan-nyilvántartás közhitelessége. *Magyar Jog*, 48. évf. 9. sz. 513–526.; JÓJÁRT (2003): *i. m.*; KISFALUDI (2003): *i. m.*; KOVÁCS László (1998): Új törvény az ingatlan-nyilvántartásról. *Közjegyzők Közlönye*, 45. évf. 10. sz. 2–17.; KURUCZ (2003): *i. m.*; PETRIK (2003): *i. m.*

A nyilvántartás ezen értelemben vett közhitelességgel csak az előbbi funkciók teljes körű érvényesülése mellett ruházható fel. Az ingatlan-nyilvántartásnak polgári jogi szempontból legjelentősebb alapelve tehát a *közhitelesség elve*.

A konstitutív funkció és a vélelmi hatály a nyilvántartástól megkíván bizonyosfajta állandóságot, írja Jójárt,²² amely a bejegyzések önkényes változtatását, módosítását is kizárja. „A bejegyzések jogkeletkeztető hatálya és ehhez kapcsolódva a tulajdoni lapon lévő bejegyzések helyességének, illetőleg teljességének (hiánytalanságának) a vélelmezése a bejegyzések állandóságát feltételezi.”²³ E követelmény nemcsak a bejegyzési kérelmek tartalmára és elintézhetőségére van kihatással, hanem magára az ingatlan-nyilvántartási eljárásra is, elsősorban a bejegyzések és a bejegyző határozatok megváltoztathatatlanságára. E kívánalom nem érvényesül a határozatok vagy bejegyzések helyesbítésekor (kijavítás, kiegészítés), a bejegyzési kérelmet elutasító földhivatali határozat módosítása vagy visszavonása eseteiben. Ezek az esetek rávilágítanak arra, hogy a polgári jogi joghatások érvényesülését nemcsak maguk az ingatlan-nyilvántartási elvek befolyásolják, hanem nagy szerepet játszik az az eljárási rend is, amelyben a nyilvántartást vezetik.

E funkciók ismeretében vizsgáljuk meg az ingatlan-nyilvántartási anyagi jogi jelentőségű alapelveket, amelyeket fontosságuknál fogva az új Ptk. szabályozási körébe vont:

- a) nyilvánosság elve;²⁴
- b) okirati elv;²⁵
- c) bejegyzés és annak hatálya elve;²⁶
- d) rangsor elve²⁷ és
- e) közhitelesség elve.²⁸

1.4. Az ingatlan-nyilvántartás alapelvei

Az ingatlan-nyilvántartási alapelvek anyagi és eljárási természetű általános érvényű rendelkezéseket ölelnek fel. A témánk szempontjából kiemelt jelentőséggel az ingatlan-nyilvántartási anyagi jogi alapelvek bírnak, a régi telekkönyvi elvek modernizált tartalommal, amelyeket a Ptk. Ötödik Könyve tartalmaz. Ezek a fentebb felsorolt elvek.

Az *eljárási alapelvekre* az ingatlan-nyilvántartási törvény is kitér, így a közhitelességnek (közhitelűségnek) a nyilvántartásbeli adatokra vonatkoztatott jelentésére, a kérelemhez kötöttség elvére és az eljárási vagy alaki értelemben vett rangsor elvére. Ezen túlmenően érvényesülnek egyrészt az *Ákr. általános alapelvei és a polgári jogi alapelvek* is. Ez utóbbiak köréből elsősorban a dologi jogi alapelvek érvényesülése mutatkozik meg az ingatlan-nyilvántartási szabályokban.

²² Jójárt (2010): i. m. 20.

²³ Jójárt (2010): i. m. 23.

²⁴ Ptk. 5:166. §.

²⁵ Ptk. 5:167. §.

²⁶ Ptk. 5:168. §; 5:178–179. §.

²⁷ Ptk. 5:169. §; Ptk. 5:180. §.

²⁸ Ptk. 5:171–176. § és még az ingatlan-nyilvántartás irányadó jellege: Ptk. 5:177. §.

Az ingatlan-nyilvántartási alapelvek megszabják a nyilvántartás vezetésére, jogi hatásaira vonatkozó alapvető anyagi jogi és eljárásjogi feltételeket, egyben meghatározzák a lajstrom természetét. Az alapelveket kitevő jogi rendelkezések egymással szorosan összefüggő rendszert alkotnak, ezen *alapvető elvek egymásra közvetlenül hatnak, és kizárólag egymásra tekintettel értelmezhetők helyesen.*

1.4.1. Az ingatlan-nyilvántartás nyilvánossága

A Ptk. szerint az *ingatlan-nyilvántartás nyilvános*. Ez azonban nem jelent korlátlan hozzáférhetőséget. Kizárólag a tulajdoni lap és a térkép esetében biztosított, hogy azt bárki megtekintheti, arról feljegyzést készíthet, vagy hiteles, illetve nem hiteles másolatot kérhet. A nyilvánosság anyagi jogi korlátozása mögött álló magánérdek folytán a tulajdoni lap és térkép tartalmán túl a bejegyzés, feljegyzés (tágabban változás átvezetése) alapjául szolgáló okiratok tartalmát a nyilatkozattevő feleken kívül állók csak meghatározott feltételek mellett ismerhetik meg: a) ha a kérelmező igazolja, hogy a megismeréshez az okirat tartalma által érintett jogosultak és kötelezettek hozzájárultak, vagy b) hogy az okirat megismerése joga érvényesítéséhez, illetve jogszabályon vagy hatósági határozaton alapuló kötelezettsége teljesítéséhez szükséges; vagy c) ha az ingatlan természetben meghatározott részére bejegyzett jogok, tények és átvezetett adatok alapjául szolgáló okiratnak az érintett természetbeni rész meghatározására vonatkozó tartalmáról van szó.

Az ingatlan-nyilvántartási *tulajdoni lap, illetve térkép tartalmát* – a különös védelem alá tartozó személyes adatok kivételével – *bárki megismerheti*, arról feljegyzést készíthet, továbbá hiteles másolat vagy tanúsítvány kiadását kérheti. A betekintés gyakorlását, továbbá a másolat kiadásának módjait az Inyvtv. szabályozza részletesen. A tulajdoni lapról papíralapú vagy elektronikus okiratként az alábbi hiteles másolatok kérhetők: *teljes másolat*, amely valamennyi bejegyzést tartalmaz, vagy *szemle*, amely kizárólag a – másolat kiállításának, illetve elektronikus úton történő lekérdezésének időpontjában – fennálló bejegyzéseket tartalmazza.²⁹

A nyilvánosság elvéhez kapcsolódik a kötelező felhasználás elve – az ingatlan-nyilvántartási adatok irányadó jellege.³⁰

1.4.2. Az okirati elv

Az ingatlan-nyilvántartásba jog és jogilag jelentős tény bejegyzésére, feljegyzésére és adatok átvezetésére *jogszabályban meghatározott okirat, továbbá bírósági vagy hatósági határozat alapján kerülhet sor.*³¹

²⁹ Inyvtv. 86/A. §.

³⁰ Ptk. 5:177. §.

³¹ Ptk. 5:167. §.

Az Inytv. a bejegyzés, feljegyzés alapjául szolgáló okiratokkal szemben a) *tartalmi* és b) *alaki-formai követelményeket* támaszt. A bírói gyakorlat álláspontja jelenleg inkább már amellett szól, hogy az alaki és tartalmi követelményeket nemcsak a magánokiratoktól (szerződésektől) várjuk el, hanem ugyanígy a hatósági vagy bírósági határozatoktól is. Az okirati elv részletszabályait az Inytv. és az Inytv. vhr. tartalmazzák.

a) Az okirat igazolja a bejegyzés tárgyát képező jog vagy tény keletkezését, módosulását, illetve megszűnését, azaz tartalmazza annak pontos megjelölését, a jogváltozás jogcímét és a felek erre vonatkozó megállapodását, rendelkezését. A kérelem, illetve az okirat a jogosulttól származzon, az ingatlan-nyilvántartásban szereplő ingatlanra, ott feltüntetett jogra vagy tényre, illetve bejegyezhető jogra vagy tényre vonatkozzon, tartalma ne legyen érthetetlen vagy ellentmondó. Tartalmazza a bejegyzést, feljegyzést megengedő nyilatkozatot az ingatlan-nyilvántartásban bejegyzett, vagy közbeni szerzőként bejegyezhető jogosult részéről (bejegyzési engedély), vagy azt külön okiratban is megadhatja a jogosult.³² A *kötelező tartalmi kellékek* közül kiemeljük:

- aa) az ügyfél természetes személyazonosító adatait stb.,
- ab) a szervezet megnevezését, statisztikai azonosítóját stb.,
- ac) az érintett ingatlan pontos megjelölését és a bejegyzéssel érintett tulajdoni hányadot,
- ad) a jog vagy tény pontos megjelölését,
- ae) a jogváltozás jogcímét, az érdekeltek megállapodását, a bejegyzett jogosult bejegyzést engedő – feltétlen és visszavonhatatlan – nyilatkozatát, a szerződő felek állampolgárságra vonatkozó nyilatkozatát.³³

A belföldön kiállított magánokirat esetében az alábbi *formai követelmények* érvényesülnek:

- aa) kitűnjön belőle a *keltezés helye és ideje*,
- ab) a nyilatkozattevő az okiratot *saját kezűleg írta és aláírta*, vagy két, az okiraton névvel és laccímmel megnevezett *tanú aláírásával igazolja*, hogy a nyilatkozattevő a nem általa írt okiratot előttük írta alá, vagy aláírását előttük saját kezű aláírásának ismerte el, vagy az okiratot *közjegyző készítette*, vagy az okiratot *ügyvéd vagy kamarai jogtanácsos ellenjegyzéssel látta el*, továbbá,
- ac) ha az okiratot a jogi személy, jogi személyiséggel nem rendelkező, de az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezhető jogra vagy feljegyezhető tényre ügyleti képességgel rendelkező szervezet nevének feltüntetésével szabályszerűen és nyilvánvalóan azonosíthatóan aláírták,
- ad) a meghatalmazottaknak és a feleknek az okirat alapján nyilvánvalóan azonosítható aláírását tartalmazza.

³² Inytv. 29. §.

³³ Inytv. 32. §.

- b) A tulajdonjog, hasznélvezeti jog, a használat joga, telki szolgálmi jog, vételi jog, eladási jog, jelzálogjog keletkezésére, módosulására, illetve megszűnésére vonatkozó bejegyzésnek csak *közokirat, ügyvéd vagy kamarai jogtanácsos által ellenjegyzett magánokirat* alapján van helye. Jelzálogjog esetében könnyítés, hogy annak alapítására, módosulására és megszűnésére vonatkozó bejegyzés olyan magánokirat alapján is teljesíthető, amelyet a nyilatkozattevő hitelintézet – nevének feltüntetésével – szabályszerűen és nyilvánvalóan azonosítható módon írt alá.³⁴ A föld tulajdonjogának megszerzésére irányuló szerződés bejegyzés alapjául akkor szolgálhat, ha annak eredeti példányán szerepel a *mezőgazdasági igazgatási szerv jóváhagyásáról* szóló záradék is.

Ezen tartalmi és alaki kellékek hiánya vagy hibás volta szinte kivétel nélkül a kérelem *hiánypótlási felhívás nélküli elutasítását* eredményezi.³⁵

A *bejegyzési engedélyt* a jogosult külön, a bejegyzés alapjául szolgáló okirattal azonos alakissággal rendelkező okiratban is megadhatja. A bejegyzési engedély hiánya kivételesen nem eredményezi a bejegyzési kérelem elutasítását, ha a bejegyzett jogosult nyilatkozik arról, hogy azt a benyújtástól számított hat hónapon belül megadja, vagy ha társasházi törvény szabályai szerint nem szükséges valamennyi tulajdonostárs részéről bejegyzési engedély.

Hatósági, illetve bírósági határozatok is szolgálhatnak bejegyzés alapjául, ha bejegyezhető jogra és tényre vonatkoznak. El kell választani a felek közokiratba foglalt megállapodását (nyilatkozatát) a hatósági (bírósági peres vagy peren kívüli) eljárások során hozott határozatoktól.

A bejegyzéshez az okiraton felül egyéb igazolások is szükségesek lehetnek: így például meghatározott hatósági engedély (jóváhagyás), illetve igazolás, továbbá vázrajz, illetve jogi személyek, jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek esetében a képviselői jogosultságot igazoló okirat.³⁶

1.4.3. A bejegyzés és annak hatályának elve

A bejegyzési elvet Kurucz a telekkönyvi joghatások magterületének nevezi, amelynek központi eleme a konstitutivitás.³⁷ A bejegyzés elvéről alaki és anyagi értelemben is beszélhetünk.

Alaki értelemben a bejegyzés kiterjed Magyarország valamennyi ingatlanára és az arra vonatkozó, törvényben meghatározott valamennyi dologi, kötelmi jogosultságra és tényre. Ez az általános jelleg nem érvényesül azonban korlátozás nélkül: az Inyvtv. által felsorolt jogokon és tényeken kívül más jog bejegyzését vagy tény feljegyzését csak jogszabály rendelheti el. Az Inyvtv. felsorolása³⁸ mind a jogok, mind a tények esetében taxatívnak tekinthető. *Az ingatlan-nyilvántartásba bejegyezhető jogok:*

³⁴ Inyvtv. 32. § (3)–(5) bek.

³⁵ Inyvtv. 39. § (3)–(4) bek.

³⁶ Inyvtv. 37. §.

³⁷ KURUCZ (2014): *i. m.* 127.

³⁸ Inyvtv. 16. §.

- a) tulajdonjog, vagyonkezelői jog,
- b) a lakásszövetkezeti tagot megillető állandó használati jog,
- c) megállapodáson és bírósági határozaton alapuló földhasználati jog,
- d) haszonélvezeti jog és a használat joga,
- e) telki szolgálmi jog,
- f) állandó jellegű földmérési jelek, földminősítési mintateretek, valamint villamos berendezések elhelyezését biztosító használati jog, továbbá vezetékjog, vízvezetési és bányaszolgálmi jog, valamint törvény rendelkezésén alapuló közérdekű szolgalmak és használati jogok,
- g) elő- és visszavásárlási, vételi, valamint eladási jog,
- h) tartási és életjáradéki jog,
- i) jelzálogjog (önálló zálogjog, ideértve az átalakításos önálló zálogjogot is),
- j) végrehajtási jog.

Az ingatlan-nyilvántartásba feljegyezhető tények felsorolása rendkívül részletes, a törvényi listát itt teljes terjedelmében nem, de annak néhány elemét példaként közöljük:

- a) a jogosult kiskorúsága vagy gondnokság alá helyezése,
- b) kisajátítási eljárás megindítása vagy telekalakítási eljárás megindítása,
- c) az ingatlan jogi jellege,
- d) a bejegyzés, a feljegyzés és az adatváltozás átvezetése iránti kérelem vagy megkeresés elutasítása,
- e) épület létesítése, lebontása,
- f) az ingatlan-nyilvántartási eljárás felfüggesztése,
- g) szerződésen, végintézkedésen, bírósági vagy hatósági határozaton alapuló elidegenítési és terhelési tilalom, elidegenítési tilalom, a rendelkezési jogot korlátozó egyéb tilalom,
- h) az e törvényben meghatározott perek, büntetőeljárás megindítása,
- i) árverés vagy nyilvános pályázat kitűzése,
- j) a tulajdonjog fenntartással történt eladása,
- k) a jelzálogjog ranghelyének előzetes biztosítása,
- l) lemondás jelzálogjog előzetesen biztosított ranghelyével való rendelkezés jogáról,
- m) a ranghely megváltoztatása,
- n) a földhasználati jog gyakorlása szerződéses szabályozásának ténye,
- o) a föld tulajdonjogának átruházására irányuló szerződés benyújtása stb.

A bejegyzés mint tevékenység magában foglalja a jogok bejegyzését, a tények feljegyzését és az adatok átvezetését is, továbbá ezek törlését is.

A bejegyzés elvéhez szorosan kapcsolódó jogtudományi elvek a specialitás és a legalitás követelményei. A *specialitás (különlegesség vagy egyediség) elve* a dologi jogi zártkörűség és az egyediség elvére támaszkodik, lényege, hogy a bejegyzésben pontosan meg kell jelölni a jog tárgyát, tartalmát és terjedelmét, azaz a) azt a személyt, akinek javára szól; b) azt az ingatlant, amelyre vonatkozik; és c) azt a jogot vagy korlátozást (tényt), amelyet a bejegyzés létrehoz vagy tanúsít.³⁹

³⁹ SZLADITS Károly (1920): *Magyar telekkönyvi anyagi jog*. Budapest, Grill. 188–189.

Anyagi értelemben a bejegyzés elve azt jelenti, hogy a joghatás létrejöttének feltétele a bejegyzés. A bejegyzés hatálya jogok esetében lehet *konstitutív* – ugyanis a törvényben meghatározott egyes jogok keletkezése, módosulása és megszűnése az ingatlan-nyilvántartási tulajdoni lapra történő bejegyzéssel megy végbe⁴⁰ – vagy *deklaratív*, ha egyes jogszabály erejénél fogva keletkező jogok bejegyzésének elmaradása a hozzájuk fűződő joghatást nem érinti.⁴¹ Többlethatásként nem elhanyagolandó ebben az esetben sem, hogy az ingatlan-nyilvántartáson kívül keletkezett dologi jog (ingatlan-nyilvántartáson kívüli tulajdonjog – úgynevezett naturál tulajdon: öröklés, ráépítés, házastársi vagyonközösség, kisajátítás, elbirtoklás) jogosultjának a bejegyzéssel megszűnik az ingatlan-nyilvántartáson kívüli jogállása, és ezáltal a jóhiszemű és visszterhesen jogot szerző személy vele szembeni védelme.⁴²

A *jogátruházásról kiállított okiraton alapuló bejegyzés keletkezeti* az átruházáson, továbbá a hatósági határozaton vagy árverésen alapuló tulajdonjogot, a jogalapításról kiállított okiraton alapuló bejegyzés pedig a szerződésen alapuló vagyonkezelői jogot, földhasználati jogot, haszonélvezeti jogot és a használat jogát, telki szolgalmi jogot és jelzálogjogot.⁴³

A dologi jogok körén kívül *egyes kötelmi (természetű) jogosultságok bejegyzését* is megengedi a jogszabály, mint például elő- és visszavásárlási, vételi, valamint eladási jog vagy tartási, életjáradéki jog, amelynek bejegyzéséhez fűződő többlethatás az, hogy az adott kötelmi követelést „dologi”, abszolút hatályúvá, másképpen *erga omnes* hatályúvá változtatja. Ha a bejegyzett jog kötelmi jogosultság, akkor a Ptk. rendelkezései alapján *úgynevezett abszolút hatályt nyer*, amely legalább azt jelenti, hogy a jogosult mindenkivel szemben hivatkozhat fennálló jogára.⁴⁴

A bírói gyakorlat szerint – még ha az eredetileg csak biztosítéki célú is volt – a vételi jog az ingatlan-nyilvántartási bejegyzéssel oly értelemben nyer abszolút hatályt, hogy az ingatlan későbbi tulajdonosaival szemben is érvényesíthetővé, dologi hatályú joggá válik.⁴⁵

Az egyes jogilag jelentős tények (mint jogosultságot keletkeztető helyzetek) feljegyzése által kiváltott többlethatás aszerint oszlik meg, hogy a tény jogosultja a feljegyzés elmaradása esetén jogosulti helyzetére hivatkozhat-e harmadik, jóhiszemű szerzővel szemben. Egyes jogilag jelentős tények feljegyzésének elmaradása a hozzájuk fűződő joghatást nem érinti, míg más jogilag jelentős tények feljegyzésének elmaradása esetén a jogosult azokat a jóhiszemű harmadik jogszerzővel szemben nem érvényesítheti.⁴⁶

Itt kell megjegyezni, hogy kivételesen adott tény feljegyzése úgynevezett *jogóvó-felfüggesztő hatályt* is nyerhet, így például ilyen hatállyal jár a perfeljegyzés⁴⁷ vagy a föld tulajdonjogának átruházására irányuló szerződés benyújtása tényének feljegyzése.⁴⁸

A Ptk. a bejegyzés hatályán túlmenően meghatározza az egyes jogok bejegyzésének időbeli és területi hatályát is. A bejegyzéssel a *kérelem benyújtásának időpontjára visz-*

⁴⁰ Ptk. 5:168. § (1) bek.

⁴¹ Ptk. 5:168. § (3) bek.

⁴² Ptk. 5:168. § (4) bek.

⁴³ Ptk. 5:168. § (2) bek.

⁴⁴ Vessd össze például: szerződéssel alapított elővásárlási, visszavásárlási jog bejegyzése; Ptk. 6:226. § (2) bek.

⁴⁵ EBH2014. P.3.

⁴⁶ Vessd össze: Ptk. 5:168. § (3)–(4) bek.

⁴⁷ Inyvtv. 64–65. §.

⁴⁸ Inyvtv. vhr. 29/A. – 29/B. §.

szamenőlegesen áll be annak joghatása.⁴⁹ A bejegyzések hatályának a kezdetét egészen pontosan nem a benyújtás, hanem a *kérelem iktatásának időpontja* határozza meg.⁵⁰

Az ingatlan-nyilvántartási törvény és az Inytv. vhr. részletesen meghatározza azokat a szabályokat, amelyek arról rendelkeznek, hogy hogyan kell az egyes jogokat, illetve tényeket az ingatlan-nyilvántartásba be-, illetve feljegyezni.

1.4.4. A rangsor elve

A rangsor elvéről anyagi jogi és eljárásjogi értelemben is beszélhetünk. Anyagi jogi értelemben azt jelenti, hogy az ingatlanra bejegyzett jogok ingatlan-nyilvántartási sorrendjét (a továbbiakban: rangsor) a bejegyzések hatályának kezdetére irányadó időpontok határozzák meg. *Eljárás értelemben a rangsor az iktatott kérelmek elintézésének sorrendje*, amely bizonyos kivételek mellett a kérelmek iktatási sorrendjéhez igazodik.

Egymást kizáró jogok, tények esetében a rangsorban hátrább álló, későbbi jog a hatályos (például tulajdonjogok viszonylatában); *egymással megférő jogok és tények esetében* a rangsorban előrébb álló megelőzi a később szerzett jogot (például haszonélvezeti jogok gyakorlása). A később szerzett jogok csak annyiban érvényesülhetnek, amennyiben az nem érinti hátrányosan a korábban, azaz előnyösebb ranghelyen bejegyzetteket (vesd össze jelzalogjogok rangsora).

A rangsor alapesetben a jogok és tények bejegyzésének időrendi sorrendjét is jelenti, mivel egy bejegyzés ranghelyét és ezek alapján a bejegyzések rangsorát a bejegyzési vagy feljegyzési kérelem iktatóhoz való érkezése, azaz iktatási időpontja határozza meg. *Ranghelyet csak olyan kérelemmel lehet alapítani, amelyhez a bejegyzés alapjául szolgáló okiratot is mellékeltek.*⁵¹ A bejegyzésre nem alkalmas okirat ranghelyet sem keletkeztet. Itt kell azonban megjegyeznünk, hogy egyes eljárási szabályok a ranghely-alapítás szigorúságát oldják. Így például az okiratok pótolható hiányossága esetében az elsőfokú eljárásban a hiánypótlás,⁵² másodfokú eljárásban a fellebbezéshez csatolt hiánypótlás is⁵³ az eredeti ranghely megtartására szolgál.

Azok a jogok, amelyek bejegyzésének hatálya ugyanazon időpontban kezdődik, azonos ranghelyen állnak.⁵⁴ Az azonos napon érkezett kérelmek bejegyzésének sorrendjét (illetve ranghelyét) a bejegyzés alapjául szolgáló okiratok keltezésének, kiállításának vagy – ha az okirat alapján való bejegyzéshez ellenjegyzés szükséges – ellenjegyzésének időpontja határozza meg.

A rangsor elve alapján a korábban hatályosuló bejegyzés jogosultja védelmet nyer a későbbi jogszerzőkkel szemben (ezért lehet a *rangelsőbbiség, prioritas elvéről* is szólni),⁵⁵ ez az elv az ingatlan-nyilvántartáson kívüli jogot szerző és az őt rangsorban kérelmével megelőző jóhiszemű szerző fél között is érvényesül.

⁴⁹ Ptk. 5:178. § (5)–(6) bek.

⁵⁰ KURUCZ (2014): *i. m.* 119–152.

⁵¹ Vesd össze: Inytv. 7. § (1) bek. és Ptk. 5:180. § (1) bek.

⁵² Inytv. 39. §.

⁵³ Inytv. 56. § (2) bek.

⁵⁴ Ptk. 5:180. §.

⁵⁵ SZLADITS (1920): *i. m.* 177.

A ranghely előzetes biztosítása. Tekintettel arra, hogy a bejegyzések rangsora meghatározza a jogok és tények hatályosulásának rendjét, egy bejegyzés ranghelyének előzetes biztosításához, azzal való rendelkezéshez jelentős érdek, jelzálogjogok ranghelye esetében pedig jelentős vagyoni érdek fűződik.⁵⁶ Ezért a ranghely előzetes biztosításának közvetlen módjai a zálogjogi ranghelyek viszonylatában jelentkeznek. Ezek a *jelzálogjog ranghelyének előzetes biztosítása*⁵⁷ és a *ranghelyszerződés*.⁵⁸ Valamennyi érdekelt hozzájárulásával a bejegyzések rangsora egyéb esetekben is megváltoztatható.⁵⁹

A ranghely közvetett biztosítását valósítja meg a hiányos tartalmú kérelem benyújtása, ha a fentebb említett lehetőség fennáll arra, hogy a fellebbezés során pótolja az ügyfél a kérelem (okirat) hiányosságait.⁶⁰

Itt kell megemlítenünk az Inytv. olyan rendelkezéseit is, amelyek valamely *jog vagy tény bejegyzését egy már korábban bejegyzett jog vagy feljegyzett tény ranghelyén engedik*, így például a jelzálogjoggal biztosított követelés érvényesítésére vonatkozó végrehajtási jogot a jelzálogjog ranghelyén, a tulajdonjog-fenntartással történő eladás tényének feljegyzését követően annak alapján a tulajdonjogot a tény ranghelyén kell bejegyezni.⁶¹

Az eljárási értelemben vett rangsor elvét, azaz a kérelmeknek az iktatásuk szerinti elintézésének sorrendjét használta ki a jogalkotó az ügynevezett *függőben tartás* intézményének kiterjesztésével arra az esetre is, amikor nem utasítja el a földhivatal a tulajdonjog-bejegyzési kérelmet a bejegyzési engedély hiánya miatt, bejegyzett jogosult nyilatkozata folytán, miszerint ő a *bejegyzési engedélyt* egy későbbi időpontban, *de legkésőbb a tulajdonjog bejegyzése alapjául szolgáló okirat (kérelem) benyújtásától számított hat hónapon belül megadja*. Mivel azonban ezt a kérelmet a bejegyzési engedély benyújtásáig nem lehet elintézni, a földhivatal addig az ügyet függőben tartja, ami az ingatlanra vonatkozó minden ezt követően benyújtott kérelem elintézését is rendszerint akadályozza.⁶²

Nem jelent kivételt a rangsor elve alól a *sonon kívüli eljárás iránti kérelem* sem, mert ekkor az ingatlanra vonatkozó korábbi beadványokat el kell intézni, és ha bármelyik elintézése akadályba ütközik, akkor a soronkívüliségre vonatkozó kérelmet el kell utasítani.⁶³ Az újabb bírói gyakorlat szerint is soron kívüli ügyintézés nem ad arra lehetőséget, hogy a kérelmet ne az iktatószámának megfelelő rangsorban intézzék el, és a rangsor elve alól a végrehajtási jog bejegyzése sem jelent kivételt.⁶⁴

A rangsor elve és a bejegyzés jogóvó-felfüggesztő hatályának ütközésére példaként szolgál az az eset, amikor az árverés végett végrehajtási jog bejegyzésével lefoglalt ingatlant a tulajdonos harmadik személynek eladja. A végrehajtási jog bejegyzése önmagában nem akadályozza az azt követő ranghelyen más jog vagy tény bejegyzését, azonban azok hatályát attól teszi függővé, hogy a végrehajtás célját nem hiúsíthatják meg. Ezért az ingatlanügyi hatóság az árverési vevő tulajdonjogát a feltétel teljesülésének elmaradása miatt minden

⁵⁶ LESZKOVEN László (2017e): Zálogjog. In JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka: *Dologi jog*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 211–213.

⁵⁷ Ptk. 5:125. §.

⁵⁸ Ptk. 5:124. §.

⁵⁹ Ptk. 5:180. § (4) bek.

⁶⁰ Inytv. 56. § (2) bek.

⁶¹ Inytv. vhr. 32. § (3) bek.

⁶² Inytv. 47/A. § (1) bek. b) pont.

⁶³ Inytv. 46. §.

⁶⁴ Vesd össze: Budapest Környéki Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság K. 27.782/2013/8.

más eljárás megkívánása nélkül saját hatáskörben köteles bejegyezni, ezt az időközben bejegyzett tulajdonos pedig túrni köteles.⁶⁵

1.4.5. A közhitelesség elve

Ahogy már arról korábban szó esett, a közhitelesség elve az ingatlan-nyilvántartás legfontosabb alapelve, értéke, minőségi eleme. A tulajdonképpeni értelemben vett közhitelesség csak a bejegyzett jogokhoz és feljegyzett tényekhez kapcsolódik, de nem járulhat a nyilvántartás egyéb adattartalmához. Ez utóbbi körben az Inyvtv. rendelkezései⁶⁶ a közhitelességet közhitelőség értelemben használják: a nyilvántartásba foglalt adatokról a térkép tartalmáról – ellenkező bizonyításáig – vélelmezni kell, hogy a valóságnak megfelelnek, fennállnak.

A közhitelességre vonatkozó szabályok azonban nemcsak a Ptk. és az Inyvtv. között oszlanak meg, hanem sajátos szerkesztési módból következően, a Ptk. a közhitelesség tartalmát kitevő részletszabályok ismertetését megelőzően általánosságban rögzíti: „Az ingatlan-nyilvántartás a bejegyzett jogok és a feljegyzett tények fennállását hitelesen tanúsítja.”⁶⁷ Ebből a rendelkezésből bontakozik ki az ingatlan-nyilvántartás igazoló hatása. Az igazoló hatás teremt meg a nyilvánosság elve (alaki nyilvánosság) és a közhitelesség elve (anyagi nyilvánosság, telekkönyvi publicitás) közötti kapcsolatot. Ez a rendelkezés a valóság és az ingatlan-nyilvántartási tartalom tényleges egyezésének kitűzött célját fogalmazza meg.

A közhitelesség tartalmi elemei a következők:

- a) a *cognitio* elve (ismertség vélelme),
- b) a teljesség és helyesség vélelme (pozitív és negatív vélelem),
- c) jóhiszemű és ellenérték fejében jogot szerzők védelme (látszatba vetett bizalom elve),
- d) az ingatlan-nyilvántartáson kívüli jogot szerző jogállása.

Ad a) A *cognitio* elve szerint, ha valamely jogot az ingatlan-nyilvántartásba bejegyeztek, vagy ha valamely tényt oda feljegyeztek, senki sem hivatkozhat arra, hogy annak fennállásáról nem tudott.⁶⁸ A vélelem itt arra nézve áll fenn, hogy a jogszerző az ingatlan-nyilvántartás szerinti jogállapotról meggyőződött, ez a vélelem megdönthetetlen. A *cognitio* elve a leendő jogszerző kutatási kötelezettségéből fakad, a jóhiszemű és gondos eljárás követelménye kiterjed arra, hogy a nyilvántartás tartalmát megismerje.

A jogszerző jóhiszeműségének főszabályként a kérelme benyújtásának időpontjában kell fennállnia.⁶⁹ A jóhiszeműség vizsgálata azonban túlterjeszkedik a nyilvántartásnak a már rögzült tartalmán, kiterjed kutatási kötelezettsége az olyan széljegyekre, amelyek alapján bejegyzés, feljegyzés meg is valósul.⁷⁰ Továbbá a jogszerző akkor sem hivatkozhat jóhiszeműségére, ha tudott vagy kellő körütekintés mellett tudnia kellett volna az ingatlan-nyilvántartási állapot helytelenségéről.

⁶⁵ EBH2014. K.20.

⁶⁶ Inyvtv. 5. §.

⁶⁷ Ptk. 5:170. §.

⁶⁸ Ptk. 5:171. § (1) bek.

⁶⁹ Vesd össze: Ptk. 5:172. § (1) bek.

⁷⁰ Vesd össze: Ptk. 5:172. § (3) bek.

Ad b) Az Inyvtv. szabályozását vizsgálva a közhitelesség elve *mint vélelmi rendszer* jelenik meg. Az ingatlan-nyilvántartás vélelmei általában megdönthetők, tehát lehetséges az ellenbizonyítás, erre azonban csak bírósági eljárásban kerülhet sor, a nyilvántartást vezető hatóság előtti eljárásban a tágabb értelemben vett helyesbítés eszközein (hivatalbóli eljárások, kiigazítás, kijavítás, kiegészítés – lásd lejjebb) kívül nem lehet arra hivatkozni, hogy a nyilvántartás tartalma téves vagy hiányos. *Az ingatlan-nyilvántartás teljességét támasztja alá a pozitív és a negatív vélelem. Pozitív vélelem* áll fenn arra nézve, hogy – az ellenkező bizonyításáig – az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jogok és feljegyzett tények fennállnak, és ezek jogosultja a jogosultként feltüntetett személy (jogosult legitimálása).⁷¹ *Negatív vélelem* kapcsolódik a pozitív vélelemhez, miszerint az ellenkező bizonyításáig vélelmezni kell, hogy a nyilvántartásból törölt jogok és tények nem állnak fenn.⁷²

Ad c) Az ingatlan-nyilvántartásban bízó, jóhiszeműen és visszterhesen szerző védelmében a nyilvántartás helyességét és teljességét vélelmezzük akkor is, ha annak tartalma a valódi anyagi jogi állapottól eltér.⁷³ A teljességet és helyességet alátámasztó vélelmek megdönthetőségének korlátja tehát a jóhiszemű és visszterhesen szerző védelme.

Míg ingó dolgok esetében a birtokállapothoz fűződő bizalom nyer védelmet a forgalom biztonsága érdekében, addig ingatlanok esetében nem a valós, hanem az úgynevezett jelbirtok, azaz az ingatlan-nyilvántartási állapotba vetett bizalom érdemel védelmet.

Mivel megszabott határidőn belül a jóhiszemű és ellenérték fejében jogot szerző javára bejegyzett jog törlése is kezdeményezhető, a Ptk. ezen esetköröket kivonja a védelem köréből⁷⁴ – a fenti védelemre nem hivatkozhat, ha a pert megindították vele szemben, vagy vele szemben még nem, de egyébként kérelme benyújtása előtt a mással szemben megindított kiigazítási vagy törlési pert feljegyezték.

Ad d) Az előző pontban kifejtett védelem egyik szegmense az *ingatlan-nyilvántartáson kívüli jogosult és a jóhiszemű és visszterhesen jogot szerző* viszonylatában, versengésében bontakozik ki. Azonban az ingatlan-nyilvántartás közhitelességét alapvetően rombolja az a lehetőség, hogy nyilvántartáson kívül is bekövetkezhet jogszerzés, ezért szükséges több irányból is behatárolni a nyilvántartáson kívül jogot szerző személy jogállását – amely korlátok részben a rangsor elvéből is következnek.

A nyilvántartáson kívüli jogosult (azon kívül keletkezett jog vagy feljegyezhető tény jogosultja, vagy oda be nem jegyzett, fel nem jegyzett jogosult) a jogát (a javára feljegyzett tényt) nem érvényesítheti:

- a) a nyilvántartásba bejegyzett vagy őt rangsorban megelőző jóhiszemű jogszerzővel szemben;
- b) a be nem jegyzett jóhiszemű és ellenérték fejében jogot szerző személlyel szemben, vagy őt bejegyzési igényével rangsorban megelőző jóhiszemű jogszerzővel szemben.

⁷¹ Ptk. 5:173. § (1) bek.

⁷² Ptk. 5:173. § (2) bek.

⁷³ Ptk. 5:174. § (1) bek.

⁷⁴ Ptk. 5:174. § (2) bek.

Ingatlan-nyilvántartáson kívüli tulajdonos a tulajdonjoga bejegyzésére irányuló dologi jogi igényét *csak a tulajdonszerzése időpontjában bejegyzett tulajdonossal, vagy az attól nem jóhiszeműen szerzővel szemben érvényesítheti*. Törlési per indítására az jogosult, akinek az ingatlanra bejegyzett joga van, vagy bejegyzett jogát érvénytelen okirat alapján törölték, valamint az, akinek jogát később jegyezték be az ingatlan-nyilvántartásba.⁷⁵

1.4.6. A kérelemhez kötöttség elve

Eljárási jelentőségű alapelv lévén az *Inyvtv. szabályozza* a kérelemhez kötöttség elvét. Az eljárás főszabályként az ügyfél kérelmére vagy hatósági megkeresésre indul, és az ingatlan-nyilvántartásba csak az a jog, jogilag jelentős tény jegyezhető be vagy jegyezhető fel, amelyet a kérelem vagy hatósági megkeresés megjelöl, vagy amit törvény alapján lefolytatott megfeleltetési eljárás során a bíróság jogerős döntésében megjelöl.

Vannak azonban olyan esetek, amikor a földhivatal törvényi rendelkezés alapján konkrét kérelem hiányában is felhatalmazott eljárás lefolytatására és a nyilvántartás tartalmának megváltoztatására.

Hivatalból be kell jegyezni a tulajdonjog átruházására irányuló okiratban kikötött haszonélvezeti jogot, használat jogát, tartási vagy életjáradéki jogot, elő- vagy visszavásárlási jogot, telki szolgalmi jogot, vételárhátralék biztosítására alapított jelzálogjogot, elidegenítési és terhelési tilalmat vagy elidegenítési tilalmat akkor is, ha az, akire a tulajdonjogot átruházták csak a tulajdonjog bejegyzését kéri.⁷⁶ Az épület mindenkori tulajdonosát megillető földhasználati jogot a járási hivatal az épület önálló ingatlanként való bejegyzése iránt megindított eljárásban akkor is bejegyezheti, ha az épületre vonatkozó tulajdonszerzés igazolásaként benyújtott okiratban a felek, vagy a határozatában a bíróság a földhasználati jogról nem rendelkezett.⁷⁷

Hivatalból azokat a jogokat és tényeket kell törölni, amelyeknek a ranghelyére vagy újabb ranghelyre abból eredő új jogot vagy ténytet kell be-, illetve feljegyezni. Így például a kisajátítási, illetőleg a telekalakítási eljárás megindítására vonatkozó feljegyzést, jelzálogjog ranghelye előzetes biztosításának tényét vagy például az elő- és visszavásárlási jogot, a vételi vagy eladási jogot az ezeken alapuló tulajdonszerzés bejegyzésével egyidejűleg.

Az ingatlan-nyilvántartás adattartalma körében is feloldható a kérelemhez kötöttség elve. *Hivatalból vezeti át azt az adatváltozást* a földhivatal, amelyről ellenőrzése során vagy hivatalból tudomást szerez,⁷⁸ ilyenkor nem kötött a bejelentés tartalmához sem.⁷⁹

⁷⁵ BH2014. 105.

⁷⁶ Inyvtv. 50. § (1) bek.

⁷⁷ Inyvtv. vhr. 9. § (4) bek.

⁷⁸ Inyvtv. 28. § (4) bek.

⁷⁹ Inyvtv. 49. § (2) bek.

2. Az ingatlan-nyilvántartási eljárás legfontosabb rendelkezései

*Az ingatlan-nyilvántartási eljárás az ingatlannal kapcsolatos jogok bejegyzésére és tények feljegyzésére, módosítására, illetve törlésére, valamint az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jogosult és az ingatlan adataiban (ide nem értve az ingatlan címét) bekövetkezett változások átvezetésére irányuló közigazgatási hatósági eljárás.*⁸⁰ Az ingatlan-nyilvántartási eljárásra tehát az Ákr. szabályai irányadóak, kivéve, ha az eltérésre felhatalmazást ad.

Az ingatlanhoz kapcsolódó jog vagy tény keletkezését, módosulását, illetve megszűnését a miniszter e törvény felhatalmazása alapján kiadott rendeletében meghatározott nyomtatványon benyújtott kérelemre vagy megkeresés alapján kell az ingatlan-nyilvántartásba átvezetni. A kérelmet az ingatlan fekvése szerint illetékes ingatlanügyi hatóságnál kell benyújtani. *A beadvány iktatószámát a benyújtás napján a tulajdoni lapon fel kell jegyezni (széljegy), és ennek megtörténtét a beadványra rá kell vezetni. A széljegyzésben a széljegyzett beadvány tartalmára röviden utalni kell.*

A bejegyzést – ha jogszabály rendelkezéséből vagy a felek megállapodásából más nem következik – annak kell kérnie, aki ezáltal jogosulttá válik. Kérheti a bejegyzést az is, akinek ez bejegyzett jogát érinti. *Formanyomtatvány* használata kötelező, a kérelem szóbeli előterjesztésére nincs lehetőség. A kérelemhez a jogszabályban meghatározott melléketeket (például képviseleti jog igazolása, hatósági engedély, változási vázrajz stb.), de elsősorban a jogváltozást igazoló okiratot – két eredeti és egy másolati példányban – csatolni szükséges. A kérelemre induló olyan eljárásokban, amelyekben a jogváltozás bejegyzésének alapjául közjegyző által készített okirat, illetve ügyvéd vagy kamarai jogtanácsos által ellenjegyzett magánokirat szolgál, *a jogi képviselet kötelező.* Jogi képviselőnek kell tekinteni az ügyvédet, az ügyvédi irodát, a kamarai jogtanácsost és a felek képviselőjében eljáró közjegyzőt.

A tartalmi és alaki kellékek hiányán túl akkor köteles a földhivatal a bejegyzési kérelmet elutasítani, ha a bejegyzés alapjául szolgáló okiratnak olyan tartalmi vagy alaki hiányossága van, amely miatt az *nyilvánvalóan érvénytelen.* Az érvénytelenség akkor nyilvánvaló, ha ez a tény önmagában az okiratból megállapítható.⁸¹

Az ingatlanügyi hatóság, amennyiben nem köteles a hiányosságok miatt a kérelmet elutasítani vagy visszautasítani, ha szükséges, *közbenső intézkedésekről* dönt (hiánypótlás, ügyész értesítése), és a beadványt a rangsor elve szerint és az *iktatása szerinti időpontban hatályos jogszabályi rendelkezések szerint* elintézi.⁸²

A nyilvántartás vezetése regisztratív eljárás, így korlátozottan érvényesül a hatóság tényállástisztázási kötelezettsége: kizárólag azt vizsgálhatja, hogy az eljárására vonatkozó jogszabályi előírások mentén a bejegyzési kérelem teljesíthető-e, figyelemmel az annak alapjául szolgáló okirat tartalmi, alaki megfelelésére.⁸³ A hatóság a határozathozattal egyidejűleg az ingatlan-nyilvántartás tartalmában is átvezeti a változást. A kérelemnek helyt adó határozat a tulajdoni lap másolatával is közölhető (egyszerűsített határozat). Nagy jelentőséggel bírnak a határozat kézbesítésének szabályai. A kézbesítés elmulasztása mint

⁸⁰ Inytv. 25. §.

⁸¹ Inytv. 51. §.

⁸² Inytv. 44. §.

⁸³ Az ingatlan-nyilvántartási joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye, 2016. június. Elérhető: www.lb.hu/sites/default/files/joggyak/az_ingatlan-nyilvانتartasi_joggyakorlat-elemzo_csoport_osszefoglalo_velemenye_1.pdf 14. (A letöltés ideje: 2018. 07. 21.)

szubjektív körülmény a fellebbezés előterjesztésére és törlési per megindítására is további határidőt biztosít.

A határozattal szembeni jogorvoslatok alapvetően az Ákr. rendelkezései szerint érvényesíthetők: így a fellebbezés, a közigazgatási per, a felügyeleti eljárás, az ügyészi fellépés, illetve felhívás.

A határozat módosítása, illetve visszavonása kérdésében az ingatlan-nyilvántartási törvény hallgatása mellett az Ákr. általános rendelkezései érvényesülnek. Az Ákr. három körben érinti a döntés módosítását, illetve visszavonását. Ezek közül két eset a döntés elleni jogorvoslati formákhoz kapcsolódik, úgymint a közigazgatási per megindítása⁸⁴ és a fellebbezés,⁸⁵ míg a harmadik esetben az eljáró hatóság jogorvoslati eljárás hiányában is felhatalmazott a döntése ilyen szempontú felülvizsgálatára.⁸⁶ Alapvető fontossággal bír az, hogy a *döntés módosítására, illetve visszavonására* milyen okból kerülhet sor. Mind a három esetben a döntés jogszabálysértő jellege ad erre lehetőséget. Nemcsak a kérelmet elutasító, hanem annak helyt adó döntés módosítására, illetve visszavonására is sor kerülhet, bár általános korlátként csak egy alkalommal. Az indokolás szerint ez a jobbiztonságot szolgálja. Fellebbezés, illetve közigazgatási per indítása hiányában a hatóság saját döntési körben a döntés közlésétől számított egy éven belül jogosult erre.

Fellebbezéssel támadott döntés esetében a nem jogszabálysértő döntés is visszavonható vagy a fellebbezésben foglaltak szerint módosítható, feltéve, hogy az ügyben nincs ellenérdekű ügyfél. Ingatlan-nyilvántartási szempontból a nyilvántartás stabilitásához fűződő érdekekkel szemben a jogalkotó a jogszabálysértés elkerüléséhez fűződő érdeket erősebbnek tekintette. Nem jogszabálysértő döntés visszavonása vagy módosítása esetében azonban alapvetően sérül a nyilvántartás stabilitása. Itt a hangsúly az ellenérdekű fél fogalmán van, amelyet az Ákr. felhatalmazása⁸⁷ alapján az Inyvtv. által kijelölt ügyfélfogalom⁸⁸ lehető legtágabb értelmezésével kell meghatároznunk. Felülvizsgálati eljárás esetében az Ákr. ugyanígy biztosítja a döntés módosítását és visszavonását, viszont rögzíti, hogy nem sértheti az ügyfél jóhiszeműen szerzett és gyakorolt jogait.⁸⁹ Itt kell hozzáfűznünk, hogy a határozat módosításáról vagy visszavonásáról az eredeti kérelem rangsorában hozhat határozatot a földhivatal, ezen a ranghelyen fogja a hibás bejegyzést törölni, kijavítani vagy pótolni.

2.1. Az ingatlan-nyilvántartás helyesbítése

Mivel e fogalom alatt a Ptk. olyan esetköröket is ért, ahol az ingatlan-nyilvántartás helytelensége nemcsak a határozat hibájából, hiányosságából, hanem a bejegyzés attól független helytelenségéből is fakadhat, alapvetően célszerű ezeket az eljárási szabályokat követően ismertetni. Valójában a helyesbítés átfog olyan eseteket is, ahol a bejegyzés érvénytelenségét

⁸⁴ Ákr. 115. §.

⁸⁵ Ákr. 119. §.

⁸⁶ Ákr. 120. §.

⁸⁷ Ákr. 10. § (2) bek.

⁸⁸ Inyvtv. 25. § (2) bek.

⁸⁹ Ákr. 121. (3) bek. c) pont.

az okirat érvénytelensége (és nem az ingatlanügyi hatóság eljárása) okozta, vagy ahol a helytelenség utólagos, mert a nyilvántartott jog utóbb megszűnt vagy elévült.⁹⁰

A Ptk. rendelkezései szerint, ha az ingatlan-nyilvántartás tartalma a bejegyzés vagy feljegyzés alapjául szolgáló okirathoz képest helytelen, az ingatlan-nyilvántartás helyesbítésének van helye. A helyesbítés a helytelen ingatlan-nyilvántartási bejegyzés vagy törlésével, vagy az ingatlan-nyilvántartás tartalmának kiigazításával történik. Az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés vagy feljegyzés törlésének a bejegyzés vagy feljegyzés alapjául szolgáló jogügylet érvénytelensége vagy a bejegyzés utólagos helytelenné válása miatt van helye.⁹¹

Fontos érdek fűződik ahhoz, hogy az ingatlan-nyilvántartás helyes és teljes legyen.⁹² Az ingatlan-nyilvántartáson kívül keletkezett dologi és kötelmi jogok bejegyeztetése iránt, megszűnt jogok esetében azok törlése iránt minél előbb intézkedjen annak jogosultja. Ezen kívül adott legyen annak a lehetősége, hogy az eredetileg is helytelen vagy utólag helytelenné váló bejegyzést a sérelmet szenvedett fél a nyilvántartásból töröltethesse, illetve azt kiigazíthassa.⁹³ A törlési és kiigazítási igénnyel szemben azonban alapvető korlátként jelentkezik a nyilvántartás tartalmába vetett bizalom és az azon alapuló jogszerzés védelme: „A jóhiszemű és ellenérték fejében szerző javára az ingatlan-nyilvántartás tartalmát akkor is helyesnek és teljesnek kell tekinteni, ha az a valódi anyagi jogi jogállapottól eltér. Ennek alapján a szerző az e törvény szerinti védelemben részesül.”⁹⁴

A törlési és a kiigazítási igényen kívül az előző fejezetben érintett saját hatáskörbe tartozó korrekciós lehetőségek a Ptk.-ban a *kijavítás és a kiegészítés*. A bejegyzésben vagy feljegyzésben történt hibás névírás, szám- vagy számítási hibát, más hasonló elírást és helytelen megjelölést az ingatlan-nyilvántartást vezető hatóság *saját hatáskörében kijavítja*. Az ingatlan-nyilvántartást vezető *hatóság kiegészíti a határozatát*, ha az a bejegyzés vagy feljegyzés iránti kérelem és az annak alapjául szolgáló okirat valamely részéről nem rendelkezett, továbbá ha a bejegyzés vagy feljegyzés az okiratban és a kérelemben foglaltakhoz képest hiányos.⁹⁵ A földhivatal számára a nyilvántartásban rögzített tartalom (és azzal együtt a határozat) kijavítására saját hatáskörben *harmadik személy jóhiszeműen szerzett joga* esetében csak akkor van lehetőség, ha ehhez e személy hozzájárult. A jóhiszemű jogszerzés védelme érdekében tehát perindítással érhető csak el a helyesbítés. Amennyiben a sérelmet szenvedett személy ily módon tulajdoni igényt kíván érvényesíteni, úgy abban az esetben a tulajdoni igény úgynevezett ingatlan-nyilvántartási igényként jelentkezik: bejegyzési, kiigazítási, illetve törlési igényként, így válik világossá azok elévülési szabályok hatálya alól kivont jellege.⁹⁶

⁹⁰ Kiss Gábor és Puskás Péter cikkükben a *telekkönyvi állapot és a valóság közötti eltérés* eseteit tanulmányozták. Vedd össze: Kiss–Puskás (2015): i. m. 711–717.

⁹¹ Ptk. 5:183. §.

⁹² A nyilvántartás tartalma és az anyagi jogi valóság közötti viszonyra lásd: Kurucz Mihály (2004): A telekkönyv, illetőleg az ingatlan-nyilvántartás valósággal egyezősége és viszonya a közhitelesség joghatásához. *Közjegyzők Közlönye*, 51. évf. 1. sz. 3–12.

⁹³ Ptk. 5:183. §. Az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés vagy feljegyzés törlésének a bejegyzés vagy feljegyzés alapjául szolgáló jogügylet érvénytelensége vagy a bejegyzés utólagos helytelenné válása miatt van helye.

⁹⁴ Ptk. 5:174. § (1) bek.

⁹⁵ Ptk. 5:186. § (1) bek.

⁹⁶ Vedd össze: Ptk. 5:184. § (1) bek.

Nem tisztázott továbbá az a kérdés, hogy a bejegyzés kijavítása és kiegészítése milyen viszonyban áll a kiigazítással. *Kiigazítási per indítására akkor van szükség*, ha a téves bejegyzés folytán valaki sérelmet szenvedett, és az ingatlanügyi hatósági eljárásban a bejegyzés nem törölhető, illetve a sérelem nem orvosolható, továbbá ha azokat eredménytelenül kísérelték meg.⁹⁷

Törlési per az eredeti, illetve az utólag helytelessé vált ingatlan-nyilvántartás helyesbítésére szolgál. Keresettel kérheti a bíróságtól:

- a) a bejegyzés törlését és az eredeti állapot visszaállítását aa) érvénytelenség címén az, akinek nyilvántartott jogát a bejegyzés sérti, továbbá az ügyész; ab) a felszámoló és a hitelező a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló törvény 40. §-ában meghatározott esetekben,
- b) a bejegyzés törlését az az érdekelt, aki bizonyítja, hogy a bejegyzett jog elévült vagy megszűnt, illetőleg a nyilvántartott tény megváltozott.

Mivel az érvénytelenség fakadhat a bejegyzés alapjául szolgáló jogügylet érvénytelenségéből, a Ptk. erre reagálva törlési per megindításának határidejét is mint az eredeti állapot helyreállításának feltételét is ehhez igazítja. Azzal szemben, aki közvetlenül a bejegyzés folytán szerzett jogot, vagy mentesült kötelezettség alól (*secundus*), az érvénytelen bejegyzés törlése iránti pert addig lehet megindítani, amíg a bejegyzés alapjául szolgáló jognyilatkozat érvénytelensége megállapításának helye van. Megtámadható szerződés esetében tehát érvényesül az egyéves határidő.

Jóhiszemű és ellenérték fejében jogot szerző további személy (közvetett jogszerző, *tertius*) esetében a közhitelesség elvéből következően a perindítás további időbeli korlátok közé szorított. Ezt nevezi a Ptk. „az ingatlan-nyilvántartás jogvédelmi hatásának”.

Ezek alapján az anyagi jog szerinti jogosult vagy a bejegyzés törlése esetén jogosulttá váló személy (*primus*) a jogsértő vagy utólag helytelessé vált bejegyzés alapján, a bejegyzés teljességében és helyességében bízva, jóhiszeműen és ellenérték fejében jogot szerző harmadik személlyel (*tertius*) szemben a törlési keresetet az anyagi jog szerinti jogosult esetén az eredetileg érvénytelen bejegyzésről szóló *határozat kézbesítésétől számított hat hónap alatt*, a bejegyzés törlése esetén jogosulttá váló személy esetén pedig az utólag helytelessé vált bejegyzés alapján történt jogszerzés bejegyzéséről szóló határozat kézbesítésétől számított hat hónap alatt indíthatja meg, ha a határozatot a részére kézbesítették. Ha kézbesítés nem történt, a törlési keresetet a *bejegyzés hatályossá válásától számított hároméves határidő alatt* lehet megindítani. E határidők elmulasztása jogvesztéssel jár.⁹⁸

A törlési per megindítását a törvény csak a jóhiszemű közvetett jogszerző tekintetében köti határidőhöz. Ha a további jogszerző nem minősül jóhiszeműnek, az eredetileg érvénytelen bejegyzés és az azon alapuló, azt követő bejegyzések törlését a további jogszerzés nem akadályozza.⁹⁹

⁹⁷ Inytv. 62. § (2) bek.

⁹⁸ Ptk. 5:187. §.

⁹⁹ BDT2017. 3630.

Primus tehát a *secundus* javára szóló határozat kézbesítésétől számított hat hónapon belül, míg kézbesítés hiányában a *secundus* javára szóló bejegyzéstől számított három éves határidő alatt jogosult pert indítani *tertius* ellen. A három év elteltével tehát a *tertius* jogszerzése megtámadhatatlanná válik, ezért sokan e szabályt *telekkönyvi elbirtoklásnak* nevezik.¹⁰⁰

A törlési és a kiigazítási perrel kapcsolatos további kérdéseket lásd a tulajdonjog védelmét, továbbá a nem tulajdonostól való tulajdonszerzést tárgyaló alfejezetekben.

¹⁰⁰ A „telekkönyvi elbirtoklás” bőséges irodalmából lásd: BÍRÓ György (2006): A jóhiszemű szerzés, vagy a közhitelesség követelményének elsődlegessége? In PÁZMÁNDY Kinga szerk.: *Ünnepi kötet Sárközy Tamás 65. születésnapjára*. Budapest, HVG-ORAC. 41–62.; BÓNIS Péter (2011): Ingatlan-nyilvántartás vagy telekkönyv? A polgári jogi kodifikáció és a telekkönyvi elbirtoklásról szóló alkotmánybíróvási határozatok. *Magyar Jog*, 58. évf. 6. sz. 343–348.; KURUCZ Mihály (2008): A metafizikai elbirtoklás, mint telekkönyvi elbirtoklás sikertörténete és homályteremtő funkciója: a jóhiszemű jogszerző védelme vagy a tényleges birtokláshoz kötődő jogszerző elévülés. *Jogtudományi Közöny*, 63. évf. 11. sz. 533–543.; PUSZTAHELYI Réka (2014): Elbirtoklás – elévülés – telekkönyvi elbirtoklás. *Miskolci doktoranduszok jogtudományi tanulmányai*. Tomus 15/2. 181–197.; VÉKÁS Lajos (2007): Hová lettél, hová levél, oh telekkönyv(i elbirtoklás)!!!! *Magyar Jog*, 54. évf. 10. sz. 590–593.

Irodalomjegyzék

- A Polgári Törvénykönyv Magyarázata. I. kötet* (2004). Budapest, KJK–KERSZÖV.
- ALMÁSI Antal (1926): Az elkobzás magánjogi hatása. *Jogállam: Jog- és Államtudományi Szemle*, 25. évf. 1–2. sz. 90–95.
- ALMÁSI Antal (1928): *Dologi jog*. Budapest, TÉBE.
- ANKA Márton Tibor (2014): Az ingatlan-nyilvántartási közhitelesség és a megismételt hagyatéki eljárás kapcsolata. *Magyar Jog*, 61. évf. 3. sz. 165–172
- ANKA Tibor (2016): Ingatlan-jelzálogjog. In BODZÁSI Balázs szerk.: *Hitelbiztosítékok*. Budapest, HVG-ORAC. 447–580.
- BALOGH Eszter (2011): Az ingatlan-nyilvántartási alapelvek érvényesülése a gyakorlatban. *Res Immobiles*, 5. évf. 1–2. sz. 45–53.
- BÁNYAI Krisztina (2016): A földszerzés korlátozásának elméleti és gyakorlati kérdései Magyarországon. *Agrár- és Környezetjog/Journal of Agricultural and Environmental Law*, 11. évf. 20. sz. 16–27.
- BÉRCESI Zoltán – VÁRADI Gábor (1994): A tulajdonjogi jogviszony dinamikája. *JURA*, 1. évf. 2. sz.
- BÍRÓ György (2006): A jóhiszemű szerzés, vagy a közhitelesség követelményének elsődlegessége? In PÁZMÁNDY Kinga szerk.: *Ünnepi kötet Sárközy Tamás 65. születésnapjára*. Budapest, HVG-ORAC. 41–62
- BISZTRICZKI László (2014): A szomszédjogi törvény és a szükségtelen zavarások gyakorlata. *Kodifikáció és Közigazgatás*, 3. évf. 1. sz. 74–85.
- BODZÁSI Balázs (2014): A zálogjog. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja, II. kötet*. Budapest, Opten. 627–814.
- BÓNIS Péter (2011): Ingatlan-nyilvántartás vagy telekkönyv? A polgári jogi kodifikáció és a telekkönyvi elbirtoklásról szóló alkotmánybíróági határozatok. *Magyar Jog*, 58. évf. 6. sz. 343–348.
- EÖRSI Gyula – VILÁGHY Miklós (1962): *Magyar polgári jog, I. kötet*. Budapest, Tankönyvkiadó.
- FEHÉRVÁRY Jenő (1941): *Magyar magánjog kistükre*. Budapest, Budai Nyomda.
- FUGLINSZKY Réka (2016): „Szomszédjogi generálklauzula” (Ptk. 5:23. §): változatlan koncepció, változó kihívások I. *Polgári Jog*, 1. évf. 11. sz.
- GÁRDOS István (2016): *Kié a pénzem? A pénz dologi jogi vizsgálata*. Budapest, Wolters Kluwer.
- GROSSCHMID Béni (1932): *Fejezetek kötelmi jogunk köréből. Első kötet*. Budapest, Grill.
- HANSÁGI-HAYDN Nóra (2008): A szerződéssel kikötött elidegenítési és terhelési tilalom tényének ingatlan-nyilvántartási feljegyzése jelzáloghitelek biztosítékeként. *Res Immobiles*, 2. évf. 3–4. sz. 61–67.
- HERNÁDI László (2009): A vezetőjog ingatlan-nyilvántartási bejegyzése. *Res Immobiles*, 3. évf. 3–4. sz. 25–34.
- HOBBS, Thomas (1999): *Leviatán*. Budapest, Kossuth.
- HOLLÓ Klaudia (2014): Az elővásárlási jogról mint a földforgalom korlátozásának közvetett eszközéről. *THEMIS*, 12. évf. 1. sz. 42–59.

- HOLLÓ Klaudia (2016): A földforgalom közjogi korlátozásának eszközei a bírói gyakorlat tükrében. In FAZEKAS Marianna szerk.: *Jogi tanulmányok. Jogtudományi előadások az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskolájának konferenciáján* (2016. június 10.). 41–50.
- HORNYÁK Zsófia (2015a): A mezőgazdasági földek használatának korlátai. In SZALMA József szerk.: *A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken. Újvidék, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság.* 289–299.
- HORNYÁK Zsófia (2015b): A mezőgazdasági földtulajdonszerzés feltételei és korlátai összehasonlító jogi elemzésben. *Profectus in Litteris*, VII. 141–148.
- JANKÓ Ferenc (2004): „A soproni részházak” – két emberöltő múltán. *Soproni Szemle*, 58. évf. 2. sz. 158–179.
- JÓJÁRT László (2001): Az ingatlan-nyilvántartás közhitelessége. *Magyar Jog*, 48. évf. 9. sz. 513–526.
- JÓJÁRT László (2003): Az ingatlan-nyilvántartás bírósági garanciáinak megerősítéséről. *Magyar Jog*, 50. évf. 5. sz. 265–276.
- JÓJÁRT László (2010): Az ingatlan-nyilvántartási bejegyzések törvénybe foglalt bizonytalansága. *Közjegyzők Közlönye*, 57. évf. 2. sz. 20–33.
- JUHÁSZ Ágnes (2017): A tulajdonjog megszerzése és megszűnése. In JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka: *Dologi jog*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 96–101.
- KAMPIS György (1963): *Telekkönyvi jog*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- KATONA Mór (1882): *A szomszédjog*. Budapest, Franklin Társulat.
- KISFALUDI András (2003): Mitől közhiteles a közhiteles nyilvántartás? *Gazdaság és Jog*, 11. évf. 7–8. sz. 3–15.
- KISS Gábor – PUSKÁS Péter (2015): Az ingatlan-nyilvántartás közhitelességének dogmatikai alapjaihoz. *Magyar Jog*, 62. évf. 12. sz. 711–717.
- KOLOSVÁRY Bálint (1907): *A magyar magánjog tankönyve, I. kötet*. Budapest, Politzer.
- KOLOSVÁRY Bálint (1930): *Magánjog*. Budapest, Studium.
- KOLOSVÁRY Bálint (1938): *Magánjog. Vezérfonal a magyar magánjogból tartott egyetemi előadásokhoz*. Budapest, Studium.
- KOLOSVÁRY Bálint (1942a): A dologi jog általános tanai. In SZLADITS Károly szerk.: *Magyar magánjog. V. kötet. Dologi jog*. Budapest, Grill.
- KOLOSVÁRY Bálint (1942b): A tulajdonjog megszerzése. In SZLADITS Károly szerk.: *Magyar magánjog. V. kötet. Dologi jog*. Budapest, Grill.
- KOLOSVÁRY Bálint (1942c): A tulajdonjog módosulása és megszűnése. In SZLADITS Károly szerk.: *Magyar magánjog. V. kötet. Dologi jog*. Budapest, Grill.
- KOLOSVÁRY Bálint (1942d): A tulajdonjog. In SZLADITS Károly szerk.: *Magyar magánjog. V. kötet. Dologi jog*. Budapest, Grill.
- KOVÁCS Béla (1907): Elévülés. *A jog*, 26. évf. 13. sz. 97–98.
- KOVÁCS László (1998): Új törvény az ingatlan-nyilvántartásról. *Közjegyzők Közlönye*, 45. évf. 10. sz. 2–17.
- KOVÁCS László (2002): Jogalkalmazási problémák a jogok és tények ingatlan-nyilvántartási törlése körül. *Magyar Jog*, 49. évf. 2. sz. 98–99.
- KRISZT Zita (2010): A vezetékjog ingatlan-nyilvántartásba való bejegyzésére irányuló beadványok tipikus hibái. *Res Immobiliés*, 4. évf. 3–4. sz. 73–81.
- KURUCZ Mihály (2003): Az ingatlan-nyilvántartás szervezeti-hatásköri aspektusa: bíróság vagy közigazgatási hatóság. *Gazdaság és Jog*, 11. évf. 7–8. sz. 15–28.

- KURUCZ Mihály (2004): A telekkönyv, illetőleg az ingatlan-nyilvántartás valósággal egyezősége és viszonya a közhitelesség joghatásához. *Közjegyzők Közlönye*, 51. évf. 1. sz. 3–12.
- KURUCZ Mihály (2007): Az agrárjog tárgya, fogalma, alapelvei és rendszere. *Agrárjog- és Környezetjog/Journal of Agricultural and Environmental Law (JAEL)*, 2. évf. 2. sz. 41–86.
- KURUCZ Mihály (2008): A metafizikai elbirtoklás, mint telekkönyvi elbirtoklás sikertörténete és homályteremtő funkciója: a jóhiszemű jogszerző védelme vagy a tényleges birtokláshoz kötődő jogszerző elévülés. *Jogtudományi Közlöny*, 63. évf. 11. sz. 533–543.
- KURUCZ Mihály (2013): Az ingatlan-nyilvántartás magánjogi közbizalmi rendszerének közigazgatási jogi átalakítása veszélyeiről. *Közjegyzők Közlönye*, 2013/különszám. 16–38.
- KURUCZ Mihály (2014): Az ingatlan-nyilvántartás az anyagi, illetve az alaki joghatásainak újrakodifikálása után két törvény ellentmondásai fogságában, különös tekintettel a nyilvántartás közhitelességére. In *Harmincötödik Jogász Vándorgyűlés*. Lillafüred, 2014. május 8–10. 119–152.
- LÁBADY Tamás (1997): *A magyar magánjog (polgári jog) általános része*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- LÁBADY Tamás (2000): A tulajdonvédelem változása az Alkotmánybíróság gyakorlatában. In BITSKEY Botond szerk.: *Tíz éves az Alkotmánybíróság*. Budapest, Alkotmánybíróság.
- LÁNYI Bertalan (1903): *A tulajdonjog*. Budapest, Singer és Wolfner.
- LÉGRÁDI Gergely (2003): Az árverésről – gondolatok egy Janus-arcú szerzőmódról. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 5. évf. 1. sz. 9–18.
- LENKOVICS Barnabás (2001): *Dologi jog*. Budapest, Eötvös.
- LENKOVICS Barnabás (2003): A tulajdonszerzés-módok eredeti, illetve származékos jellege. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 5. évf. 3. sz. 14–29.
- LENKOVICS Barnabás (2008): *Dologi jog*. Budapest, Eötvös.
- LENKOVICS Barnabás (2013): *Ember és tulajdon*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus.
- LESZKOVEN László (2008): Az ingatlanok tulajdonjog-fenntartás melletti átruházása és a bejegyzési engedély visszatartása – de lege lata, de lege ferenda. *Magyar Jog*, 55. évf. 10. sz. 641–648.
- LESZKOVEN László (2012): A vadászati jog, mint vagyoni értékű jog – polgári jogi megközelítésben. In PUSZTAHELYI Réka szerk.: *A vadászat aktuális jogkérdései*. Miskolc, Novotni Alapítvány.
- LESZKOVEN László (2014): Szerződéses biztosítékok változása az új Ptk.-ban. *Gazdaság és Jog*, 22. évf. 2. sz. 3–8.
- LESZKOVEN László (2017a): A dolog a polgári jogban. In JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka: *Dologi jog*. Miskolc, Novotni Alapítvány.
- LESZKOVEN László (2017b): A dologi jog alapkérdései. In JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka: *Dologi jog*. Miskolc, Novotni Alapítvány.
- LESZKOVEN László (2017c): A tulajdonszerzés általános szabályairól. In JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka: *Dologi jog*. Miskolc, Novotni Alapítvány.
- LESZKOVEN László (2017d): Birtoktan. In JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka: *Dologi jog*. Miskolc, Novotni Alapítvány.
- LESZKOVEN László (2017e): Zálogjog. In JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka: *Dologi jog*. Miskolc, Novotni Alapítvány.
- MÉLYPATAKI Gábor (2012): A hulladék, mint tulajdon, az új hulladéktörvényben (Der Abfall als Eigentum in dem neuen Abfallgesetz). *Agrár- és Környezetjog/Journal of Agricultural and Environmental Law*, 7. évf. 13. sz. 51–58.
- MENYHÁRD Attila (2002): Észrevételek és javaslatok az új Polgári Törvénykönyv dologi jogi koncepciójának kiegészítéséhez. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 4. évf. 5–6. sz. 7–30.

- MENYHÁRD Attila (2003): Az angol ingatlan-nyilvántartás reformja. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 5. évf. 3. sz. 35–38.
- MENYHÁRD Attila (2005): Köztulajdon – közdolgok – forgalomképesség. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 7. évf. 3. sz. 3–11.
- MENYHÁRD Attila (2007): *Dologi jog*. Budapest, Osiris.
- MENYHÁRD Attila (2010): A Legfelsőbb Bíróság ítélete a soproni mélygarázs ügyében. *JeMa*, 1. évf. 4. sz. 19–27.
- MENYHÁRD Attila (2014a): 5.13. §-hoz fűzött magyarázat. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS István szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer.
- MENYHÁRD Attila (2014b): A tulajdonjog. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer. 925–1057.
- MENYHÁRD Attila (2017): Recenzió Gárdos István Kié a pénzem? c. könyvéről. *Polgári Jog*, (online folyóirat) 2017/2. sz.
- NAVRATYIL Zoltán (2009): Kirepült méhraj és polgári jog. *Iustum Aequum Salutare*, 5. évf. 2. sz. 185–196.
- NOVOTNI Zoltán (1990): Társasági tulajdon, avagy a tulajdonosok társasága? *Jogtudományi Közöny*, 45. évf. 2. sz. 63–70.
- PETRIK Ferenc (2003): A telekkönyvi jog alapelvei, a közhitelesség elve. *Magyar Jog*, 50. évf. 5. sz. 257–264.
- PETRIK Ferenc (2004): A tulajdonjog. In BENEDEK Károly – GELLÉRT György szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Budapest, CompLex. 329–691.
- PETRIK Ferenc (2007): *Tulajdonjogunk ma. A dologi jog mai érvényében*. Budapest, HVG-ORAC.
- PETRIK Ferenc (2008): *Kisajátítási jog*. Budapest, HVG-ORAC.
- PRUGBERGER Tamás (2000): Szempontok az ingatlan-nyilvántartás EU-konform irányába ható újabb reformjához. *Gazdaság és Jog*, 8. évf. 6. sz. 23–24.
- PUSZTAHELYI Réka (2002): Az ingatlan-nyilvántartás közhitelessége. In STIPTA István szerk.: *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai*. Tomus 1. 229–254.
- PUSZTAHELYI Réka (2014): Elbirtoklás – elévülés – telekkönyvi elbirtoklás. *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai*. Tomus 15/2. 181–197.
- PUSZTAHELYI Réka (2015): *A magánjogi elévülés*. Miskolc, Novotni Alapítvány.
- PUSZTAHELYI Réka (2017a) A tulajdonjogviszony. In JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka: *Dologi jog*. Miskolc, Novotni Alapítvány.
- PUSZTAHELYI Réka (2017b): Az ingatlan-nyilvántartási anyagi jog általános része. In JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka: *Dologi jog*. Miskolc, Novotni Alapítvány.
- PUSZTAHELYI Réka (2017c): Közös tulajdon. Társasháztulajdon. In JUHÁSZ Ágnes – LESZKOVEN László – PUSZTAHELYI Réka: *Dologi jog*. Miskolc, Novotni Alapítvány.
- SÁGI János (1930): *Telekkönyvi jog. I. kötet*. Budapest, Grill.
- SÁNDOR István (2014): Ptk. 5:74. §-hoz fűzött magyarázat. In OSZTOVITS András: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény nagykommentárja*. Budapest, Opten.
- SÁRFFY Andor (1941): *Telekkönyvi Rendtartás*. Budapest, a szerző kiadása.
- SÁRKÖZY Tamás (2010): Az újraértékelendő államszervezetünkről. *Mozgó Világ*, 36. évf. 5. sz. 117–128.
- SCHWARZ Gusztáv (1911): *Új irányok a magánjogban*. Budapest, Magyar Jogászegylet.
- SERÁK István (2009a): A szükségtelen zavarás néhány fogalmi kérdése. *Magyar Jog*, 56. évf. 10. sz. 613–618.

- SERÁK István (2009b): Elbirtoklás, elévülés és az elbirtokló vagyoni érdekei. *Gazdaság és Jog*, 17. évf. 11. sz. 22–25.
- SERÁK István (2012): A Legfelsőbb Bíróság ítélete a telki szolgalmat közterületen elbirtoklással történő alapításáról. A köztulajdon megterhelhetőségének és magáncélú használatának határai. *JeMa*, 3. évf. 4. sz. 19–25.
- SERÁK István (2017): A jogellenesség jogágilag elkülönült megítéléséről a szükségtelen zavarás tilalmának gyakorlatában. *Magyar Jog*, 64. évf. 3. sz. 141–151.
- SZALMA József (2002): *Ingtalan-nyilvántartás. (Telekkönyvi jog és eljárás)*. Újvidék, Vajdasági Magyar Tudományos Társaság.
- SZALMA József (2005): *Ingtalan-nyilvántartás. Telekkönyvi jog és eljárás*. Budapest, ELTE Állam-és Jogtudományi Kar.
- SZÁSZY István (1943): *A kötelmi jog általános tanai*. Budapest, Grill.
- SZÁSZY István (1947): *A magyar magánjog általános része. I. kötet*. Budapest, Egyetemi Nyomda.
- SZLADITS Károly (1920): *Magyar telekkönyvi anyagi jog*. Budapest, Grill.
- SZLADITS Károly (1930a): *Dologi jog*. Budapest, Grill.
- SZLADITS Károly (1930b): *A magyar magánjog tankönyve II. Dologi jog*. Budapest, Grill.
- SZLADITS Károly (1937): *A magyar magánjog vázlatja I*. Budapest, Grill.
- SZŐKE Irén (2002): Az elbirtoklás, a használati jogok és a birtokvédelem bírói gyakorlatának elemzése és annak tanulságai. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 4. évf. 3. sz. 3–18.
- TÍMÁR Kinga (2017): A Kúria eseti döntése a közös tulajdon megszüntetése körében az alternatív döntéshozatal lehetőségéről. *JeMa*, 8. évf. 3. sz. 21–32.
- TÓTH Lajos (1930): *Magyar magánjog. Dologi jog*. Debrecen, Sz. Kir. Város és a Tiszántúli Ref. Egyházkerület Könyvnyomda-vállalata.
- UJLAKI Tamás (2008): *A tulajdon korlátozása elméleti, történeti, jogösszehasonlító, kodifikációs és alkotmányos nézőpontból*. PhD-értekezés kézirat. Szeged, SZTE ÁJK.
- VÉKÁS Lajos – GÁRDOS István szerk. (2014): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. I. kötet*. Budapest, Wolters Kluwer.
- VÉKÁS Lajos (2007): Hová lettél, hová levél, oh telekkönyv(i elbirtoklás)???. *Magyar Jog*, 54. évf. 10. sz. 590–593.
- VILLÁNYI László (1941): *A magyar magánjog rövid tankönyve*. Budapest, Grill.
- ZACHÁR Gyula (1912): *A magyar magánjog aseptanai*. Budapest, Grill.

Vákát oldal

Második rész
Felelősségtan

Vákát oldal

I. fejezet

A polgári jogi felelősség alapkérdései

1. A polgári jogi felelősségről általában

A *felelősség* általános értelemben valamely követendőnek tartott *magatartással való szembeszegülést*, jogi értelemben valamely jogszabályban rögzített norma megsértését (kötelezettség megszegését, nem teljesítését) jelenti, illetve valamilyen helytállási kötelezettséget ennek következtében. A felelősség alapja így minden esetben *kötelességszegés*, ami cselekvéssel és mulasztással egyaránt megvalósulhat; a mulasztás azonban cselekvési kötelezettséget feltételez, így több pusztán nem tevésnél. A felelősség a társadalmi és a jogi normákkal szembeszegülő jogalanyt terhelő speciális kötelezettség, ami másodlagosan, az elsődlegesen előírt magatartás (eredeti kötelezettség) tanúsításának elmulasztása esetén lép elő. A normaszegő a felelősség formájától függően morális, politikai és jogi kötelezettséggel egyaránt tartozhat a társadalom, a választópolgárok vagy éppen egy konkrét jogalany irányába.

A felelősség jogkövetkezményként jelenik meg, méghozzá hátrányos jogkövetkezményként, *szankcióként*. Célja azonban jóval több jogkövetkezményi jellegénél. A jogi felelősségi rend kialakítása során a jogalkotónak szem előtt kell tartania azt a tényt, hogy a felelősség nem csupán a megbomlott viszonyok helyreállítását kell, hogy szolgálja, hanem szükségképpen a normaszegések megakadályozására, megelőzésére is alkalmas jogintézménnyé kell, hogy váljon. A felelősség értelmét pontosan azáltal nyeri el, hogy negatív jogkövetkezmény jellegén túl visszatart a jogsértéstől, normakövető magatartásra szorít, szankcióval való fenyegetés jellegéből adódóan valódi preventív hatást fejt ki. A felelősségre így nagy hatást gyakorolnak pszichológiai, szociológiai mozzanatok is, szabályainak kialakítására pedig akár bizonyos gazdasági megfontolások is (lásd például a jog gazdasági elemzését, amely azt kutatja, hogy milyen felelősségi rezsim mellett csökkenthető a lehető legalacsonyabb mértékre a normasértések társadalmi összköltsége). Az individuum számára adott a választási lehetőség szinte valamennyi helyzetben, valamennyi jogviszonyban. A választás leegyszerűsíthető a normakövetés és a normával való szembeszegülés (normától eltérő cselekvés) lehetőségére. A felelősségi rend léte ebben a választásban orientálja a személyt, és tekintettel arra, hogy kizárólag a normával ellentétes magatartás tanúsítása esetén lép működésbe, egyetlen irányba, a jogkövető magatartás kifejtésének irányába tereli a döntését.

A felelősség lehet jogi vagy jogon kívüli felelősség. A jogon kívüli felelősségi formák (politikai felelősség, erkölcsi felelősség) – bár közvetlen joghátránnyal nem fenyegetnek – sok esetben azért tudják a társadalmilag elvárt magatartásra rászorítani a jogalanyokat, mert olyan jogon kívüli hátrányos következmények társulhatnak hozzájuk, amelyek a jogsértőt jogilag nem tiltott eszközökkel tudják hátrányos helyzetbe hozni. Példaként

említhetjük itt a politikai felelősséget, amelynek következménye a választópolgárok elpártolása, ezzel a választási eredmények megváltozása; vagy az erkölcsi felelősséget, amely gyakran társadalmi kirekesztéssel, „megbélyegzéssel” járhat.

A *jogi felelősség* kiszámítható rendszerben működik. Kalkulálhatósága adja preventív jellegét is egyben. A felelősség funkciói annak függvényében változnak – gyakran csak prioritásukat tekintve –, hogy mely jogág körében jelennek meg. A büntetőjogi felelősség a prevenció mellé represszív, izoláló funkciókat is felvehet. A polgári jogi felelősség ezzel szemben a prevenció mellett a reparációra, az eredeti állapot helyreállítására helyezi a hangsúlyt, illetve ma már főszabályként pénzbeni kompenzáció útján kívánja olyan helyzetbe hozni a károsultat, mint ha a károkozó magatartás be sem következett volna. A jogi felelősség kialakítása során mérlegelni kell a megsértett normák fontosságát, társadalomra vagy éppen egyénre való veszélyességét. A generális szankcióként létező felelősség nem lehet hatékony egyetlen jogrendszerben sem, és egy ilyen felelősségi rezsim a prevenció céljait meglehetősen hatástalanul szolgálhatja csak. A specializált felelősség azonban a másik oldalról nem lehet egyéniesített sem. A felelősségi rend hatékonyságának – a jogsértések megelőzésére való képességének – sikere azon múlik, hogy alapvetően ne a jogsértő személyét, hanem a megsértett norma típusát helyezze a differenciálás középpontjába. Ez azt jelenti, hogy a társadalom tagjaira azonosan alkalmazandó szabályok formájában megalkotott felelősségi tényállások a kötelezettségszegés típusa szerint különbözzenek egymástól.

A magánjog vagyoni és személyi viszonyok rendezésére hivatott jogág. A vagyoni viszonyok túlnyomó többsége a jogágon belül logikusan maga után vonja azt, hogy a jogsértés általános szankciója szintén vagyoni jellegű. A személyi jellegű szankciók (szabadságelvonás, munkára kötelezés) hiányában a polgári jogi felelősség legfontosabb intézménye a kártérítés, amely elsődlegesen pénzbeli, másodlagosan természetbeni helyreállítást céloz.

A kártérítés alapgondolata a megbomlott vagyoni viszonyok helyreállításának eszméje. A rendszer első ránézésre objektív, hiszen a helyreállító, reparáló funkciót helyezi előtérbe a károsultat ért veszteségre fókuszálva és az őt újra teljessé tevő szemlélet által vezérelve. A polgári jogi felelősség eseteinek többségében azonban mégis az objektivizáltan szubjektív, úgynevezett felróhatósági alapú felelősségi alakzat dominál, amely a helyreállító funkció megtartása mellett teret enged a jogsértő konkrét magatartását vizsgáló felfogásnak is, amely során a jogsértő által kifejtett magatartást az adott helyzethez kapcsolódó, tipizált társadalmi elvárással vetjük össze. A kártérítési felelősséget alkotó elemek így a normaszegés, a jogsértő személy felróhatósága, valamint az előírt jogkövetkezmény.

A *normaszegés* a kártérítési felelősség valamennyi alakzata esetében elengedhetetlen elem. Ez teszi a felelősségi rendet kiszámíthatóvá, kalkulálhatóvá. Ezáltal felel meg a polgári jogi felelősség a jogbiztonság követelményének. A normaszegés egyetlen felelősségi tényállásból sem hiányozhat, hiszen a felelősség fogalmának szükségképpeni eleme. Csak olyan kötelezettségszegés válhat ki felelősséget, amely kötelezettség már megszegését megelőzően létezett. Ezáltal nem egyszerűen kötelezettségszegésről, hanem normaszegésről kell beszélnünk, hiszen csak – akár pozitív, akár negatív tartalmú – jogi normában lefektetett kötelezettség megszegése keletkeztet felelősséget. A polgári jog kártérítési felelősséget előíró szabályai a büntetőjoggal szemben azonban jóval általánosabb szinten vonják meg a felelősség határait. Nem nevesített tényállásokat, hanem az eredményre – a kár bekövetkezésére – fókuszálva minősítik a magatartást jogellenesnek. A károkozás általános tilalmából (*neminem laedere*) kiindulva, magánjogi kódexünk a 2013. évi V. törvény a Polgári

Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.) minden olyan magatartást jogellenesnek és ezáltal normaszegőnek minősít, amely másnak kárt okoz,¹ tehát a károkozás jogellenességét vélelmezni kell.

A *jogsértő* konkrét viszonyulása az adott helyzetben általában elvárható magatartáshoz azonban már nem minden esetben képezi a vizsgálat alapját a polgári jogi felelősség megállapítása során. Bár főszabály a kártérítési jogban a felróhatóságtól függő felelősségi alakzat, léteznek úgynevezett objektív – azaz felróhatóságtól független – felelősségi alakzatok (fokozott veszéllyel járó tevékenységért való felelősség, vadállat tartójának felelőssége, a környezetet veszélyeztető tevékenységet folytató felelőssége, termékfelelősség, atomkárokért való felelősség stb.), amelyek esetében a jogsértő viszonya a normaszegéshez a háttérbe szorul, és a sérelmet szenvedett fél hátrányának orvoslása válik elsődlegessé. Ezeknél a felelősségi alakzatoknál a jogalkotót jellemzően vagy a károkozó magatartást kiváltó tevékenység eleve veszélyes jellege (például atomenergia alkalmazása, gépi meghajtású jármű üzemeltetése), vagy éppen a jogsértő, károkozó felróhatóságának rendkívül nehéz bizonyíthatósága (például termékfelelősség esetén a gyártó „gondatlansága” a hibás termék előállításánál nehezen bizonyítható) motiválta.

A kártérítési felelősséghez társuló *szankció* minden esetben *vagyoni*. A polgári jogi felelősség egyéb eseteiben léteznek nem vagyoni szankciók is (például a személyiségi jogok megsértésének esetére rendelt objektív, felróhatóságtól független jogvédelmi eszközök), azonban a kártérítés kizárólag vagyoni jellegű hátrányt okoz a jogsértőnek, egyúttal „reparálja” az okozott kárt. A szankció céljának megtalálása során ismét kiemelt jelentősége van az adott felelősségi alakzat vizsgálatának. Az objektív felelősségi alakzatok körében helyreállító, míg a felróhatósági alapú felelősségi alakzat esetében enyhe represszív hatást is magában foglaló, de alapvetően itt is reparáló joghátrányról beszélhetünk. A polgári jogi felelősség néhány eseténél előfordul az is, hogy a szankció célja nehezen meghatározható. A személyiségvédelem körében ismert jogvédelmi eszköz, a sérelemdíj például a klasszikus reparációra képtelen intézmény, így e körben legfeljebb megközelítő helyreállítás, kompenzáció érvényesülhet, illetve néhány esetben még a polgári jogi felelősségtől egyébként idegen büntetésjelleg is előtérbe kerülhet. A kártérítési felelősség szankciójának olyannak kell lennie, ami mértékét tekintve megfelel a társadalom elvárásainak, és a megelőzés célját is megfelelően szolgálja. A kártérítési felelősség a polgári jogban ebből következően a teljes kártérítés elvén áll, azaz a represszív elemek háttérbe szorulásából eredően a teljes helyreállításra törekszik, ezzel téve eleget az arányosság követelményének is. Léteznek azonban olyan helyzetek is (például a méltányossági alapon történő kár csökkentés, amikor különös méltánylást érdemlő esetben a bíróságnak joga van ahhoz, hogy a teljes kár megtérítésére kötelezéstől eltekintsen, és a kártérítés összegét csökkentse), amikor a jogsértő kártérítési kötelezettsége eltér a teljes reparáció főszabályától. Ezeknek az eseteknek az alkalmazása a gyakorlatban igen ritka.

¹ Ptk. 6:518. §.

2. A polgári jogi felelősség funkciói

A felelősségi rendszerek alapvetően kétfélek lehetnek.

Az *objektív felelősségi rend* szempontjából nincs jelentősége a normaszegés mögött rejlő pszichikai mozzanatoknak, a jogsértő tudati állapotának vagy magatartásának, a társadalmi elvárásokhoz való viszonyulásának. A lényeg a normával való szembeszegülésre adott reakción, a megromlott viszonyok helyreállításán van. Az objektív felelősségi rendszerek ebből adódóan nem vizsgálják a jogsértő normaszegő magatartásához való viszonyát, csupán az eredményre, a jogsértés káros következményének helyreállítására – esetlegesen a normaszegés feltétlen büntetésére – törekuszenek. Az objektív felelősségi rendszernek fontos szerepe lehet a polgári jogi felelősség eseteiben, míg a modern büntetőjogi felelősségi rend kifejezetten elveti az objektív felelősségre vonás koncepcióját. A polgári jogban az objektív felelősségi rend reparációs célkitűzése szinte valamennyi felelősségi alakzat esetén jelen van. A Ptk. 6:519. §-ában rögzített úgynevezett általános felelősségi klauzula a Ptk. 1:4. §-ában definiált felróhatóságból következően inkább minősíthető objektívizált szubjektív magatartási mércének, mint a károkozó szubjektumát messzemenőig figyelembe vevő felelősségi szabálynak. Az objektív felelősség alkalmazása az egyes felelősségi alakzatok esetében akkor indokolt, amikor a reparációs célok válnak szinte az egyetlen jogpolitikai céllá. A termékfelelősség rendszerében például az objektív felelősség indokát az a kockázatosztási elképzelés adja, amely szerint a fogyasztóvédelem céljaival összhangban a hibás termék által okozott károk megtérítése még vétlen gyártói magatartás esetén is a gyártó terhére kell, hogy essen. Nem állítjuk, hogy az objektív felelősségi rendszerek a prevenció célokát teljes egészében likvidálják, hiszen az objektív felelősség – a termékfelelősség példájánál maradva – akár körülményektől és a minőségellenőrzést jobban érvényesítő termelési módszerre is sarkallhatja a gyártót. Sok esetben tehát egyfajta kockázatosztásról van szó, és az objektív felelősségi alakzatok körében a jogalkotó kijelöli, hogy bizonyos – sokszor elkerülhetetlen – kockázatok bekövetkezése mely jogalany terhére kell, hogy essen.

Az *objektívizáltan szubjektív, azaz felróhatóságon alapuló felelősségi rend* érvényesül s jelenik meg például a szerződésen kívüli (deliktális) felelősség általános szabályában. E megközelítés a személyek cselekvési lehetőségeinek indeterminizmusából indul ki. A választás lehetősége adott, a helytelen magatartás tanúsításához vezető okoknak itt nagy jelentősége van. Abban az esetben, ha elfogadjuk, hogy a jogi felelősség célja legalább részben a megelőzés is, a helyreállítás túlmenő preventív hatás kifejtése, léteznie kell olyan körülményeknek, amelyek a látszólag normaszegő magatartás esetére mégsem léptetik működésbe a felelősséghez kapcsolódó hátrányos jogkövetkezmények (például kártérítés megfizetésére kötelezés) rendszerét. A kártérítési felelősség általános alakzata ezért ennek megfelelően a jogsértő felróhatóságától teszi függővé a felelősség megállapítását, így az adott helyzetben általában elvárható magatartás tanúsítása mentesít a kártérítésre kötelezés következménye alól.

Annak eldöntése, hogy adott felelősségi alakzat esetében a feltétlen „rendcsinálás”, helyreállítás, azaz az objektív felelősségi rendszer alkalmazása célravezető-e – vagyis a preventív célok megelőzi a helyreállítás fontossága –, vagy éppen a jogsértő felróhatóságát mérlegelő felelősségi rend kerekedik felül, minden esetben jogpolitikai döntés függvénye. A jogi felelősség formáinak sokszínűségéből adódóan a mögöttesen meghúzó társadalmi

viszonyok jellege dönti el az objektív vagy felróhatósági alapú felelősségi rend alkalmazásának indokát.

A polgári jogi felelősség célja koronként változott. Az ókori jogok nem voltak éles határvonalat a magánjog és a büntetőjog felelősségi rendszere között, és a mai fogalmaink szerinti kártérítési felelősség kezdetleges eseteiben is a represszív, büntető célok kerültek előtérbe. Ez megnyilvánult a kártérítésként megfizetett pénzüsszegek és az okozott károk aránytalanságában is. A kártérítés először a magánbosszúról való lemondás fejében fizetett összeg, azaz a magánbosszú megváltásának ára volt. A kikényszerítés és felelősségre vonás állami monopóliumának kialakítását követően a kártérítés fix összegek formájában jelent meg, ami már kizárta a magánbosszúval történő megtorlás lehetőségét a sértett vagy családja részéről.

A büntetőjog és a magánjog szétválását követően fontos különbségek mutatkoznak a két jogág felelősségi rendjéhez kapcsolt funkciók körében is. A magánjog a kártérítési felelősség körében két célt szolgál. A büntető elemeket (szinte teljesen) számúzva elsődlegesen a megbomlott vagyoni viszonyok helyreállítására törekszik, így a reparációt tekinthetjük a kártérítésre kötelezés elsődleges céljának. A teljes kártérítés elve és a károonszerzés tilalma biztosítja, hogy a helyreállítás teljes körű legyen, azon a károsult ne keressen, azonban főszabályként a károkozó számára se legyen lehetőség az okozott kárnál alacsonyabb mértékű kompenzációra. A reparáció célja jelenik meg a kár fogalmában és elemeiben is, ahogyan azt a későbbiekben bemutatjuk.

A *reparáció* egyben azt is jelenti, hogy a kárkötelem alanyai közül a hangsúly a károsulton van. A büntetőjoggal szemben a polgári jogban a felelős személy csupán a kártérítési kötelezettség alanya, a károk megtérítésére köteles személy. A büntetőjogtól idegen objektív felelősség a magánjogban éppen ezért többször megjelenik, nem hagyva lehetőséget kimentésre a károkozó felróhatóságának hiányára való hivatkozással. A felróhatósági alapú felelősségi alakzat pedig nem enged egyéniesítést, és a károkozó cselekvésének mércéjét nem annak személyes képességeihez, hanem egy társadalmi ideáltípushoz köti (lásd az elvárható magatartás koncepcióját). A szoros értelemben vett reparáció így az okozott károk felmérésén alapul, figyelmen kívül hagyva a jogsértő, a károkozó oldalán jelentkező szubjektív tényezőket.

A kártérítési felelősség – és általában minden felelősség – lényeges funkciója a *megelőzés*. A megelőzés a felelősség beálltával való fenyegetésen keresztül jelenik meg a kártérítés körében. Generális prevencióként a társadalom tagjai a kártérítési felelősségről tudva nem szegik meg a magánjog normáit (a károkozás általános tilalmából kiindulva: nem okoznak másnak kárt), ezzel jogkövető magatartást alakítanak ki. A prevenció azonban csak akkor lehet hatékony, ha van lehetőség a felelősség elkerülésére. Az objektív, károkozó felróhatóságának vizsgálatát negligáló felelősségi rend körében a prevenció sok esetben akár hatástalan is maradhat, hiszen a magatartás kifejtőjének legnagyobb gondossága ellenére is beáll a kártérítési felelősség mint hátrányos jogkövetkezmény. A fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatója (például a gépjármű üzembentartója) nem mentheti ki magát a felelősség alól arra való hivatkozással, hogy magatartása nem volt felróható, a kárt egy üzemzavar (például a fékrendszer meghibásodása) okozta: legnagyobb körültekintése ellenére, felróhatóságára tekintet nélkül felelős lesz a veszélyes üzem működési körében okozott károk megtérítéséért. A prevenció ebben a körben aligha vizsgálható. Éppen ezért a kártérítési felelősség általános alakzata a felróhatósági alapú felelősségi

rendet veszi alapul, és a károkozó felróhatóságát a felelősség beállításának előfeltételévé teszi. Mivel a társadalmilag elvárt, jogilag helyes magatartás tanúsítása egyben mentesít a kártérítési felelősség alól, a társadalom tagjai magatartásukat ezekhez a mércékhez igazíthatják, ha el akarják kerülni a kártérítésre kötelezést mint a normaszegéshez kapcsolódó joghátrányt.

3. Kártelepítés a polgári jogban

A kártelepítés lényege a polgári jogban annak kijelölése, hogy ki viselje az elszenvedett, illetve az okozott kárt. A kártelepítésnek számos eszközét ismeri jogrendszerünk (például biztosítás, a sürgőshelyzetben okozott kár stb.), amelyek közül a kártérítési felelősség szabályain keresztül kijelölés csupán az egyik eszköz. A jogellenes károkozás általánosságban tiltott a polgári jog szabályai szerint. A jogalkotó a károkozásra vezető magatartások felsorolása helyett általában tiltja a károkozást, és a jogellenességet minden kárt előidéző magatartás esetében vélelmezi. *A károkozás általános tilalma (neminem laedere)* minden, másnak jogellenesen okozott kár esetében kártérítési kötelezettséget keletkeztet azzal a céllal, hogy a károkozás előtti állapotot helyreállítsa.

A polgári jogi kártérítési felelősség során központi kérdés a *kártelepítés*, azaz hogy a bekövetkezett károkat kinek kell viselnie. A kártelepítésnek több módja ismert:

- a) a kárt a *károkozó viseli* az olyan helyzetekben, amikor a kártérítés feltételei fennállnak, és ismert a károkozó személye;
- b) *kármegosztásnak* is helye lehet abban az esetben, ha a kártérítés feltételei fennállnak ugyan, és a károkozó személye is ismert, azonban a károsult felróható közrehatása megállapítható a kár bekövetkezésében;
- c) a jogszerű tevékenységgel okozott károk esetében jogszabály kifejezett rendelkezése alapján helye lehet *kártalanításnak*, amikor a kárt nem a károsult maga viseli, hanem a károkozó (például kisajátítás esetén) vagy más, a jogszabályban erre kijelölt személy (például sürgőshelyzet mint jogellenességet kizáró ok esetében az a személy, aki sürgőshelyzetben volt). Ebben az esetben nem beszélhetünk felelősségről, hiszen nem valamely norma megsértése esetén bekövetkező joghátrányról, hanem a jog által kifejezetten megengedett károkozásról s ahhoz kapcsolódóan éppen a jog rendelkezése folytán történő helyreállításról van szó;
- d) a *méltányosság* intézményének segítségével kivételesen a jogalkotó a károk viselésére olyan személyt is kötelezhet, aki a kárért egyébként nem vonható felelősségre. Példa erre, amikor a vétőképtelen károkozó vagyoni helyzete indokolja, hogy személyében a kár megtérítésére kötelezhető legyen (megjegyezzük, hogy ezen felelősségalapító méltányosság mellett létezik a méltányosságnak egy olyan formája is, amely a kártérítés mértékét csökkenti a károkozó oldalán);
- e) a *kárelosztás* kockázatközösség létrehozását feltételezi. Ilyen esetekben a károk megtérítése egy külön erre a célra rendelt alaptól történik, vagy a biztosítási tevékenység gyakorlása körében szervezett kockázatközösség (például biztosítás) vagyonából kerül sor a károk megtérítésére;
- f) amennyiben a kártelepítés fenti módszerei nem alkalmazhatók, végső soron a károsodott dolog tulajdonosa köteles viselni saját kárát (*casus nocet domino*).

4. A kárkötelmek és szerkezetük

4.1. A kárkötelem alanyai

A kárkötelem hagyományosan *kétpólusú jogviszony*. A károsult és a károkozó állnak szemben egymással. Mindkét pozícióban a polgári jog bármely alanya szerepelhet. A kártérítésre való jogosultság lényegében összekapcsolódik a jogképességgel. A *károsult* ebből a szempontból minden jogképes jogalany lehet, függetlenül attól, hogy természetes személy, jogi személy vagy jogi személyiség nélküli jogalanyról van szó. A kártérítésre való jogosultság nem függ belátási vagy vétőképességtől, cselekvőképességtől vagy egyéb minősített státuszjellemzőktől. A károkozás általános tilalmából következően valamennyi jogalany személye és vagyona védett a jogellenes károkozásokkal szemben. A károsult a kárkötelem központi szereplője. A kártérítés mértékének meghatározásánál vagyoni károknál a károsult vagytonvesztése, míg személyiségi jogok sérelme esetén a károsult szubjektív körülményei azok, amelyek a kártérítés (személyiségi jogi jogsértés mint immateriális hátrányokozás esetében pedig az úgynevezett sérelemdíj) összegének kalkulálása során szerepet játszanak. A károsult jogait ezáltal egyetlen alanyi jogban, a teljes kár megtérítéséhez való jogban foglalhatjuk össze. Az eredeti állapot (kicsit pontosítva: olyan állapot vagyoni-pénzbeni kompenzáció útján való megteremtése, amilyen a károkozó magatartás hiányában lenne, lett volna) helyreállításának koncepciója természetesen csak a vagyoni károk tekintetében tartható teória. Így a személyiségi jogok megsértése esetén igényelt sérelemdíj esetében a jogintézmény eltérő funkciójából következően nincs lehetőség az eredeti állapot helyreállítására, hanem pusztán a személyiségi jogi jogsértés mint az elszenvedett immateriális érdeksérelem vagyoni-pénzbeni eszközzel történő hozzávetőleges kompenzálására.

A *károkozózi pozíció* megítélése már bonyolultabb. Külön kell választanunk egy konkrét kárkötelemben a károkozót és a kárért felelős személyt. A *károkozó* lényegében az a személy, aki a károkozó magatartást (cselekvést vagy mulasztást) kifejti, tanúsítja. A károkozózi minőség egy ténykérdés, azonban nem biztos, hogy a károkozó lesz az a személy, akit a polgári jog szabályai az okozott károk megtérítésére köteleznek (vesd össze a kártelepítés fent részletezett eseteivel). Ezért kell elkülönítenünk a *kárért felelős személyt*, aki csak olyan jogalany lehet, akivel szemben a kártérítési felelősség valamennyi feltétele fennáll (az adott felelősségi alakzattól függően). A vétőképtelen személyek károkozása esetében például a tényleges károkozó a vétőképtelen személy, azonban az adott felelősségi alakzatra irányadó szabályok a vétőképtelen személy gondozóját terhelik a kár megtérítésének kötelezettségével, így a gondozó lesz a kárért felelős személy.

A fenti példában a károkozó és a kárért felelős személy elhatárolásánál a *vetőképesség* lehet az a fogalom, amely segíthet. A vétőképesség azonban nem minden felelősségi esetben ad választ a kérdésre. A vétőképesség az a képesség, hogy valaki a cselekvései következményeit előre látja, és személyében felelőssé tehető magatartásának káros következményeiért. A vétőképesség ebből következően kizárólag a természetes személyeknél vizsgálható kategória. Az a teória, amely a jogi személyek nevében eljáró személyek (például vezető tisztségviselők) cselekvéseit a jogi személynek tudja be, és a jogi személyt kötelezi az okozott károk megtérítésére, jól példázza, hogy a jogi személyek önálló jogalanyokként jelennek meg a polgári jogban. Ha egy adott felelősségi szabály e szervezeteket terheli a kár megtérítésének kötelezettségével, akkor a szervezet képviselőinek, ügyintézőinek felelőssége

nem a károsult, hanem a szervezet tagjai és a képviselő-ügyintéző relációjában vizsgálható. Mivel a jogi személyeknek az alapítóktól/tagoktól elkülönült vagyonuk van, és saját nevük (cégnevük) alatt jogképesek, a kártérítési felelősség szempontjából nincs különbség természetes személy és jogi személy között. A kárért felelős személy megtalálásánál így nem a vétőképeség feltételeinek fennállása segíthet, hanem az adott felelősségi alakzatban megjelölt feltételek beállása egy személy irányába.

A vétőképeség jelentősége abban áll, hogy ha a törvényben megjelölt feltételek a kárért felelős személyként egy természetes személyre mutatnak, akkor a természetes személynek – a felelősségre vonás általános feltételeként – vétőképésnek kell lennie. A vétőképeségnek nincs objektív korhatára, szemben a cselekvőképességgel. A magyar jogban a vétőképeség és a cselekvőképesség némileg eltér. A cselekvőképesség területén jogunk kötött, konkrét korhatárt állapít meg, éppen a fogalom biztonságának érdekében. A vétőképeség elérésére a törvény nem állapít meg korhatárt. Vétőképésnek minősülhet tehát a 14. életévét még be nem töltött gyermek is, vagy az a személy is, aki cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt áll. A vétőképeség területén polgári jogunk nem ismer olyan közbülső kategóriát, mint a korlátozott cselekvőképesség. A vétőképeségnél a konkrét károkozó magatartásra vetítve, azaz esetről esetre annak teljes meglétét vagy hiányát kell megállapítani, holott a valóságban a vétőképeség egy meglehetősen széles skálán mozgó kategória. A polgári jogban azonban a vétőképeség kisebb vagy nagyobb mértékének nincs jelentősége.

4.2. A kárkötelem tárgya

A kárkötelem *közvetlen tárgya* az a magatartás, amelyre a károsult alanyi joga irányul, jelen esetben a kár megtérítésének kötelezettsége. A kár megtérítése alanyi jog a károsult oldaláról és kötelezettség a kárért felelős személy szempontjából. A kár megtérítésének a Ptk. több módját ismeri: pénzbeli reparáció egy összeg vagy járadék formájában, valamint természetbeni megtérítés, amely utóbbi a gyakorlatban szinte sosem fordul elő.

4.3. A kárkötelem szerkezete

A károkozás *kötelmi viszonyt* keletkeztet a felek között, hiszen a károsultnak jogosultsága keletkezik a kártérítés követelésére, a károkozó magatartás következtében elszenvedett kárának reparálása érdekében. A kárkötelem *relatív szerkezetű jogviszonyt* hoz létre a felek között, ugyanis a károkozás révén konkretizálódik az egymással szemben álló felek személye. Bár első ránézésre és a Ptk. kártérítési felelősséget kimondó főszabálya alapján² úgy tűnik, a károkozásért felelős személy egyoldalú kötelezettsége áll a középpontban, ez nincs így. A felek jogainak és kötelezettségeinek, a jogviszony tartalmának megértéséhez a teljes kártérítés elvéből kell kiindulnunk.

A *teljes kártérítés elve* azt mondja ki, hogy a károkozásért felelős személy a károsult által, a károkozó magatartással okozati összefüggésben elszenvedett valamennyi kárának

² Ptk. 6:519. §.

megtérítésére köteles. A teljes kártérítés elve a polgári jogi felelősség reparatív funkcióját testesíti meg azáltal, hogy a károkozó magatartás kifejtését megelőző vagyoni viszonyokat törekszik helyreállítani a károsult oldalán, illetve megtéríteni rendeli azokat a vagyoni előnyöket is, amelyek az időben előrehaladva folyamatosan keletkeztek volna, s erre lényegében a károkozó magatartás miatt nem kerül sor. A teljes kártérítés elve azonban másik oldalról garanciája is annak, hogy a károkozásért felelős személlyel szemben megállapított kártérítési kötelezettség nem ölt büntetésjelleget, ugyanis kedvezőbb pozícióba nem kerülhet a kártérítés megfizetése által a károsult ahhoz képest, amilyen pozícióban a károkozást megelőzően volt, illetve lenne. A teljes kártérítés elvét negatív oldalról meghatározó alapelv a *káronszerzés tilalmának elve*, amely biztosítja, hogy a károsult reparációhoz és ne a reparációt meghaladó előnyhöz jusson a kártérítési kötelezettség által. A káronszerzés tilalmát néhány nevesített esetkörrel bástyázta körül a jogalkotó, illetve a bírói gyakorlat: olyan helyzetek meghatározásával, amelyekben a kártérítés mértékéből levonnak bizonyos tételeket a reparációt meghaladó gazdagodás megakadályozása érdekében.

A kártérítés összegéből le kell vonni az úgynevezett *maradványt (residuum)*. Maradvány alatt a károkozó magatartás következtében károsult vagyontárgy értékét értjük. A bírói gyakorlat szerint a károsult leggyakrabban választhat: vagy megtartja a maradványt, és ennek értékével csökkentett összegű kártérítést kap, vagy a maradványt átengedi a kártérítést fizető személynek, és teljes kártérítést nyer.

A kártérítési összegéből szintén levonják a *helyébe lépett értéket (surrogatum)*. Különbösen azokban az esetekben, amikor a károkozással érintett vagyontárgy biztosítás tárgya is, a károsult (biztosított) a biztosítótól a biztosítási esemény bekövetkezésére tekintettel biztosítási összeghez is hozzájut. Amennyiben a kártérítés mértékének megállapításánál ezt a biztosítási összeget figyelmen kívül hagynánk, a káronszerzés tilalmának elvét sértenénk. Ebből adódóan a kártérítés összegéből le kell vonni minden olyan vagyoni előnyt, amelyhez a károsult a károkozás következtében bármilyen forrásból hozzájutott (például a biztosító által kárbiztosítás körében kifizetett összeg, a károsult-károkozó közötti egyezség keretében már kifizetett összeg).

5. A kártérítési szabályok rendszere

A Ptk. a kártérítési felelősség főszabályaként a 6:519. §-ban egy felróhatóságon alapuló felelősségi rezsimet határoz meg. A kártérítés általános alakzata ennek megfelelően a következő *felelősségtani premisszák* (előfeltételek) meglétét kívánja meg:

- a) kár bekövetkezése a károsult oldalán,
- b) jogellenes károkozó magatartás,
- c) a jogellenes magatartás és a bekövetkezett kár közötti okozati összefüggés,
- d) felróhatóság – az adott helyzetben általában elvárható magatartással való szembehelyezkedés – a károkozó oldalán.

A kártérítési felelősségnek azonban számos olyan speciális helyzete is akad, ahol a fenti négyes premisszára alapított felfogás méltánytalanságot idézne elő valamely fél – jellemzően a károsult – oldalán (például bizonyítási nehézség, illetve lehetetlenség), vagy olyan sajátos életviszonyok között merül fel a kártérítési felelősség kérdése, ahol a fenti premisz-

szákon túl többlettényállási elemek indokolhatják csak a felelősség beálltát. A Ptk. ennek megfelelően a kártérítési felelősség általános alakzatán túl a következő, *speciális felelősségi alakzatokat* szabályozza:

- a) felelősség fokozott veszéllyel járó tevékenységért,³
- b) felelősség más személy által okozott kárért, ezen belül az alkalmazott és a jogi személy tagjának, valamint a megbízottnak és egyéb szerződés kötelezettjének a károkozásáért való felelősség,⁴
- c) felelősség vétőképtelen személy károkozásáért,⁵
- d) felelősség közhatalom gyakorlásával okozott kárért,⁶
- e) termékfelelősség,⁷
- f) felelősség az épületkárokért,⁸
- g) felelősség az állatok károkozásáért.⁹

A Ptk.-n kívül más jogszabályok is tartalmaznak speciális felelősségi alakzatokat. Ilyen például az atomenergiával okozott károkért való felelősség sajátos szabályrendszere az 1996. évi CXVI. törvényben az atomenergiáról vagy az egészségügyi szolgáltatók felelősségére vonatkozó sajátos szabályok a tájékoztatási kötelezettség tartalmát és megsértését illetően az 1997. évi CLIV. törvényben az egészségügyről.

6. A kár fogalma – elhatárolási kérdések

A kártérítési felelősség megállapításának alapvető feltétele a károsult oldalon kár bekövetkezése. A kár fogalmának éppen ezért nagy jelentősége van, hiszen a kártérítési felelősség reparációs funkciója akkor érheti el célját, és akkor elégítheti ki maradéktalanul a teljes kártérítés elvét, ha a károsult által a károkozó magatartással okozati összefüggésben elszennvedett valamennyi kárát megtéríti a felelős személy.

6.1. A kár fogalma és elemei

A kár a károsult vagyónában valamely károkozó magatartás következtében beállott értékcsökkenés, illetve be nem következő vagyonnövekedés (vagyoni előny, haszon). A kár kizárólag vagyoni hátrányt (és elmaradt vagyoni előnyt) foglal magában, hiszen – ahogyan azt fentebb már említettük – a személyi hátrányok és a nem vagyoni sérelmek kompenzálásának az eszköze a sérelemdíj, amely eleve mérhetetlen, taxálhatatlan értékek sérelme esetén alkalmazható – amúgy szintén vagyoni-pénzbeni kompenzációt és elégtételt nyújtó – jogvédelmi eszköz.

³ Ptk. 6:535–539. §.

⁴ Ptk. 6:540–543. §.

⁵ Ptk. 6:544–547. §.

⁶ Ptk. 6:548–549. §.

⁷ Ptk. 6:550–559. §.

⁸ Ptk. 6:560–561. §.

⁹ Ptk. 6:562–563. §.

A kár három elemből tevődik össze:

- a) *Tényleges kár (damnum emergens)*. A tényleges kár az a kárelem, amelyet a károsult a károkozó magatartás direkt következményeként elszenved, azaz amennyivel a vagyona (értéke) csökken. A tényleges kár fogalmi körébe vonható tipikusan a károsodott vagyontárgy értékcsökkenése, ha a vagyontárgy teljesen megsemmisül vagy elvész, akkor annak teljes értéke.
- b) *Elmaradt haszon (lucrum cessans)*. Az elmaradt haszon az a vagyoni előny, amelylyel a károsult alappal számolhatott volna, ha a károsító esemény nem következik be. Az elmaradt haszon körébe vonható például a jövedelemveszteség vagy a károsodott vagyontárgyra korábban kötött bérleti szerződésből elmaradó bérleti díj. Lényeges szempont, hogy az elmaradt haszon körében csak olyan tételek képezik a kár elemét, amelyek nem hipotetikusak, nem spekulatívak, azaz amely haszon megszerzésével, beállításával a károsult egyébként biztosan számolhatott, csak éppen a károkozó magatartás megfosztotta őt ettől. Nem fogadható el például az az érvelés, amely más, a károkozó magatartáshoz nem kapcsolódó feltételektől függő vagyoni előny elmaradását az elmaradt haszon és így a megtérítendő kártételek körébe sorolja, hiszen az egyéb feltételek olyan feltételként értékelendők, amelyek már spekulatívvá tennék a kárszámítást (például az utolsó körös állásinterjúra igyekvő károsult közúti balesetet szenved, és a felelős személytől azon elmaradt munkabérének megtérítését nem követelheti, amelyet az állásinterjúval érintett munkakör betöltése esetén keresett volna, hiszen a károkozás hiányában sem teljesen bizonyos, hogy a munkáltató a károsultat alkalmazta volna).
- c) *Indokolt költségek*. A károsult mindazon szükséges és indokolt költségeit, amelyek a kárenyhítési kötelezettségéből adódóan, a károkozó magatartás következményeként jelentkeznek, szintén hozzászámíthatja a követelt kártérítés összegéhez. E körbe sorolható például gépjárműbalesetek esetében a károsodott jármű elvonatásának, forgalomból történő kivonásának költsége.

6.2. Kártérítés – kártalanítás

A kártérítés megítélésének előfeltétele, hogy a károkozó magatartás jogellenes legyen. A kártérítési felelősség normába ütköző magatartás esetén áll be, így csak olyan magatartás keletkeztet kártérítés-fizetési kötelezettséget, amely jogellenes. A jogellenességet a Ptk. vélelmezi, hiszen azt nem a károsultnak kell bizonyítania, hanem a károkozónak van lehetősége a jogellenességet kizáró okok bizonyítására. A bizonyítás (hivatkozás) elmaradása vagy a bizonyítás sikertelensége esetén a károsodásra vezető magatartás jogellenességét a törvény fennállónak tekinti.

A *kártalanítás a jogszerűen okozott károk jóvátételére* használt eszköz, amelyet csak a jogszabályokban kifejezetten rögzített esetekben kell megfizetni. A hátrány valamilyen jogszerű esemény következtében éri a károsultat, akinek a magatartás jogellenességének hiányában nincsen joga kártérítést követelni. A kártalanítás *nem felelősségi forma*, hiszen normaszegés nem történik, így a felelősség mint a joggal szembehelyezkedő magatartás hátrányos jogkövetkezménye sem értelmezhető. A kártalanítás a jóvátétel speciális eszköze, amely a jog által kifejezetten megengedettnek minősülő károkozások reparálására szolgál

akkor, ha e magatartásokhoz a jogalkotó a kártalanítás kötelezettségét kapcsolja. Ezen esetekben a jogszabály olyan magatartásokat nyilvánít jogszerűnek, amelyek vagy szükségképpen (például kisajátítás), vagy esetlegesen (például szükséghelyzet) kárt okozhatnak más személyeknek. A kártérítésnél vélelmezett jogellenességgel szemben a kártalanítás csak a jogszabályban megengedett magatartások következménye, így általános kártalanítási kötelezettségről nem beszélhetünk.

A kártérítés *funkciója* a helyreállítás, a már bekövetkezett hátrányok kiküszöbölése, míg a kártalanítás sok esetben valamely *hátránytól óv meg*. A kisajátítás esetében például a földtulajdonos azért kap azonnali, feltétlen és teljes kártalanítást, hogy a földje elvesztésével járó hátrányok ne álljanak be.

A kártalanítás a kártérítéssel szemben *nem automatikusan járó megtérítési forma*. Nem minden jogszerű károkozásnál keletkezik kártalanítási kötelezettség. A károkozás általános tilalmával szemben kártalanításra csak a *jogszabály kifejezett rendelkezése* esetében van lehetőség. A károsult beleegyezése és a jogos védelem például kizárja a jogellenességet, azonban az e körben elszenvedett károkért kártalanítás nem követelhető. Kártalanításra a jogszabály kifejezett előírása esetén, valamely jogszabályban rögzített jogosultság gyakorlása miatt beálló károk megelőzése, jóvátétele céljából van lehetőség. A Ptk. például a *következő esetekben* rendelkezik kártalanításról:

- a) egyes *szomszédjogok* gyakorlásával, elsősorban a szomszédos telek igénybevételeivel kapcsolatban okozott károk,¹⁰
- b) *szükséghelyzetben* okozott kár,¹¹
- c) *közérdekű használati jog* gyakorlásával okozott károk,¹²
- d) jóhiszemű *túlépítés* jogkövetkezménye,¹³
- e) *dologegyesülés*,¹⁴
- f) *kisajátítás*.¹⁵

A kártalanítás *mértéke* is eltér a kártérítés körében ismert teljes kártérítés elvéből következő számítási szabályoktól. A kártalanítás mértéke ugyanis nem feltétlenül fedezi a károsult teljes kárát. A kártérítés köréből egyedüliként alkalmazandó számítási szabály, hogy nem kell megtéríteni a kár azon részét, amely a károsult felróható magatartásának következménye. Kisajátítás esetében a kártalanítás összegének megállapítása során egy összehasonlítás képezi a számítás alapját, a hasonló ingatlanok forgalmi értékéhez való viszonyítás. A kár elemei közül az elmaradt haszon megtérítésére is csak szűk keretek között ad a törvény lehetőséget.¹⁶

A kártérítés és a kártalanítás egymáshoz való viszonyában a két jogintézmény jogkövetkezmenyi jellegéből kell kiindulni. A kártalanítás a jogszabály által kifejezetten előírt jogkövetkezmeny, amelynek alkalmazására csak meghatározott esetekben, de mindig a jogszabályban rögzítetteknek megfelelő (jogos) magatartás esetén van helye. A kártérítés ezzel

¹⁰ Ptk. 5:25. §.

¹¹ Ptk. 5:26. §.

¹² Ptk. 5:164. §.

¹³ Ptk. 5:28. §.

¹⁴ Ptk. 5:66. §.

¹⁵ Ptk. 5:43. §.

¹⁶ 2007. évi CXXIII. törvény a kisajátításról 9. §.

szemben szankció, a joggal való szembehelyezkedés hátrányos jogkövetkezménye. Ebből következik, hogy a jogellenes károkozásért való felelősség (kártérítés) a jogos magatartás miatti kártalanítási kötelezettséget megelőzi.¹⁷ Amennyiben jogszabály alapján fennálló kártalanítási kötelezettség körében felmerül a jogellenes károkozás lehetősége, úgy a bíróságnak először a kártérítés vonatkozásában kell döntenie.

6.3. Kártérítés – jogalap nélküli gazdagodás

A jogalap nélküli gazdagodás és a kártérítés egyaránt *vagyoneltolódásokat korigálni hivatott jogintézmények*. Kétségtelen hasonlóság mindkét jogintézmény esetében, hogy valamely jog által meg nem engedett magatartás következtében beállt egyensúlyi helyzet megbomlását igyekeznek helyreállítani, rendezni. Lényegi különbség azonban a két intézmény között, hogy a kártérítés egy jogellenes magatartásra adott reakció, míg a jogalap nélküli gazdagodás a *jogcím nélküli vagyoneltolódásokat rendezi*. A kártérítés szankció, amely mindig negatív, hátrányos jogkövetkezményként jelenik meg. Célja a reparáció mellett a prevenció is. A jogalap nélküli gazdagodás ezzel szemben nem feltétlenül jogsértés következménye.

A jogcím nélkül történt vagyoneltolódás esetében nem olyan éles a jogrenddel való szembehelyezkedése a gazdagodás visszatérítéséért felelős személynek (vagy egyáltalán nem is áll fenn), mint a kártérítés esetén a kárért felelős személy helyzete. A jogalap nélküli gazdagodás *szubszidiárius tényállásként* számos esetben alkalmazható, kizárólagos célja a vagyoneltolódások rendezése, preventív célokat nem szolgál.

A polgári jogban gyakori jelenség a jogalap nélküli gazdagodás, így a gazdagodásra vezető helyzetek felsorolása is lehetetlen. A jogalkotó egy *generálklauzula* segítségével rendezzi a jogcím nélküli vagyoneltolódásokat, és a törvényben szabályozott számos esetben kifejezetten alkalmazni is rendeli a jogalap nélküli gazdagodás szabályait. A szubszidiaritás abban érhető tetten, hogy a jogalap nélküli gazdagodásra alapított követelés csak akkor tekinthető jogosnak, ha a jogosult más jogcímen – klasszikusan szerződéses jogcímen – nem érvényesítheti igényét a kötelezettel szemben. Ennek megfelelően a jogalap nélküli gazdagodás szabályai csak akkor alkalmazhatók, ha a felek jogviszonya más jogintézmény alapján nem bírálható el.¹⁸ Ebből következik, hogy kártérítési jogalap megállapítása esetén a jogalap nélküli gazdagodás szubszidiárius szabályainak egyidejű alkalmazása kizárt.¹⁹

A jogalap nélküli gazdagodás esetén a törvény a *gazdagodás visszatérítéséről* rendelkezik éles határvonalat húzva ezzel a kártérítés és a gazdagodás megtérítése között. A kártérítés a teljes kártérítés elvéből következően a felmerült kár, elmaradt haszon és indokolt költségek megtérítésének kötelezettségét egyaránt magában foglalja. Gazdagodás esetében azonban csak azt az értéket kell visszatéríteni, amellyel a *gazdagodó vagyona gyarapodott*. Ez nem feltétlenül esik egybe a jogosultnál ténylegesen jelentkező hátránnyal. A gazdagodás minden esetben a kötelezettnél jogcím nélkül jelentkező vagyoni előny, amely más vagyónának a rovására következik be. E két konjunktív feltétel szükséges a jogalap nélküli gazdagodás szabályainak alkalmazásához. A kártérítéssel szemben a gazdagodás

¹⁷ BDT2002. 659.

¹⁸ BH1997. 483.

¹⁹ BH2009. 296.

megállapításánál nem a jogosult vagyonsökkenését, hanem a kötelezett jogcím nélküli vagyongyarapodását kell figyelembe venni.

További lényeges különbség a két jogintézmény között, hogy míg a kártérítési kötelezettség az előfeltételek – kár, jogellenes magatartás, okozati összefüggés, felróhatóság – fennállása esetén abszolút, azaz nincs jelentősége annak, hogy az okozott kár megtérítésére van-e fedezete a felelős személynek vagy sem, addig a jogalap nélküli gazdagodás esetében a jóhiszemű gazdagodó vagyonában már *meg nem lévő előnyre nem áll fenn visszatérítési kötelezettség*. A kártérítés esetében a károsult kárának felmérése áll a középpontban, a kárért felelős személy vagyoni helyzetének – a rendkívüli méltányosságból történő felelősségméréséklés esetét ide nem értve – nincsen jelentősége. A jogalap nélküli gazdagodás szabályainál a visszatérítési kötelezettség megszűnik, ha a jóhiszemű gazdagodó a vagyoni előnytől még a visszakövetelés előtt elesett. A szabályozás indoka, hogy a magát tulajdonosnak gondoló személy szabadon rendelkezhet a vagyontárggyal, így felelőssége a gazdagodás megszűnéséért nem állapítható meg mindaddig, amíg rosszhiszeműsége nem bizonyított, vagy a gazdagodást nem követelik tőle.

A kártérítés esetében a felróhatóság megléte vagy hiánya dönti el alapesetben,²⁰ hogy a kártérítési felelősség fennáll-e vagy sem, míg a jogalap nélküli gazdagodásnál a gazdagodó *jó- vagy rosszhiszeműségének*²¹ van jelentősége, a jogkövetkezmények a gazdagodó tudatállapotától függnnek. A károsult kármegelőzési és kárenyhítési kötelezettségével kapcsolatos szabályok szintén alkalmazhatatlanok, hiszen a gazdagodás jogcím nélküli vagyoneltolódásokat hivatott rendezni, nem pedig felróhatóan okozott károk megtérítéséről rendelkezik. Ebből következően a jogalap nélküli gazdagodásnál nincs jelentősége a jogosult megelőző intézkedéseinek.

6.4. Kártérítés – utaló magatartás

A biztatási kár vagy más néven utaló magatartás²² szintén egy *szubszidiárius tényállás*. Olyan *jogilag nem védett magatartásból* beálló károk megtérítéséről rendelkezik, amelyek a kártérítés fogalma alá pontosan azért nem rendezhetők, mert nem a károkozó jogellenes magatartásának egyenes következményeként jelentkeznek. A biztatási kár esetében a *károsult okozza saját kárát*, saját – ebből következően nem jogellenes – magatartásával. Az utaló magatartás körében a károk megtérítésére való lehetőség indoka az, hogy a károsult önmagának kárt okozó magatartását az utaló magatartás kifejtőjének magatartása, gyakran valamilyen felhívása váltja ki.

A károsodásra vezető okfolyamatban az utaló magatartás kifejtője szándékos magatartásával más jóhiszemű személyt alapos okkal olyan magatartásra indít, amelyből őt önhibáján kívül károsodás éri. A biztatási kár ritka gyakorlatában találunk a jegyesség

²⁰ Ptk. 6:519. §.

²¹ Jóhiszeműnek tekintjük azt, aki nem tud és kellő körültekintés mellett sem kellene tudnia a látszattal ellentétes jogi helyzetről, a valóságról. A rosszhiszemű ennek ellentéte, hiszen a rosszhiszemű tud vagy kellő körültekintés mellett tudnia kellett a látszattal ellentétes jogi helyzetről, a valóságról.

²² Ptk. 6:587. §.

felbontása miatti kötelezést a károk megtérítésére. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a biztatási kár/utaló magatartás minősítése jelentős mértékben függ a bírói mérlegeléstől, hiszen a törvény nem egyenes jogkövetkezményként említi a kár megtérítésének kötelezettségét, hanem a bíróság mérlegelésére bízta azt. Ahogyan a következőkben látható, az utaló magatartáskénti minősítés feltételei jelentős mozgásteret adnak a bíróságoknak. A biztatási kár megítélésének *kritériumai* a következők:

- a) *szándékos magatartás*: az utaló magatartás kifejtőjének magatartása nem egyszerűen az elvárható magatartás általános követelményével helyezkedik szembe, hanem a felróhatóság magas fokán áll. A szándékosság ebben az esetben azonban nem azt jelenti, hogy a magatartás kifejtőjének abban a tudatban kell cselekednie, hogy a másik fél erre alapítva önmagának biztosan kárt okozó magatartást fejt ki, hanem saját alaptalanul biztató cselekvését legalább ennek a kockázatnak az ismeretében kell megtennie. Ha a magatartás célja károsodás előidézése, akkor annak jogellenessége miatt már nem a biztatási kár, hanem a kártérítés szabályai alkalmazandók;
- b) *jóhiszeműen eljáró fél*: az utaló magatartásra alapozva cselekvő károsult jóhiszeműsége kulcsfontosságú a biztatási kár szabályainak alkalmazása körében. Amennyiben a károsult tudott vagy kellő körülmények mellett tudnia kellett volna arról, hogy a másik fél szándékos magatartása félrevezető, megtévesztő, akkor biztatási kár címén nem követelheti az erre a tudottan valótlán feltevésre alapított károk megtérítését.
- c) *alapos ok*: az utaló magatartásnak olyan helyzetet kell teremtenie, amelyben a másik fél alapos okkal feltételezheti, hogy a másik fél nyilatkozatai, cselekményei valósak, és valódi szándékát mutatják. Az alapos ok egyben egy okozatossági kapcsolatot is feltételez az utaló magatartás kifejtőjének cselekvése és a károsult személy magatartása között. Ez azt jelenti, hogy nem képezheti biztatási kár alapját az olyan károsodást „előidéző” károsult magatartás, amely nagyon távoli, irreális kapcsolatban van az utaló magatartással. Ha a károsult kárt előidéző cselekvése túlzott és előre nem látható reakció az utaló magatartásra, akkor az alapos ok fennállása nem állapítható meg.
- d) *önhiba hiánya*: az önhiba azt jelenti, hogy a károsultnak a károsodással számolnia kellett volna. Biztatási kár megtérítésére csak akkor van lehetőség, ha a károsult oldalán az önhiba nem állapítható meg. A jóhiszeműség és az önhiba csak látszólag hasonló kritériumok. A jóhiszeműség esetében a károsult tudatállapotának van jelentősége, míg az önhiba megítélésénél a károsult cselekvéseinek észszerűsége kerül előtérbe. A szándékos és alapos okot adó kijelentésekre jóhiszeműen alapított cselekvések esetében is vizsgálni kell azonban, hogy a károsult cselekvések nem voltak-e irracionálisak, aránytalanok, illetve túlzók. Ez utóbbi esetekben ugyanis az önhiba jelenléte miatt kizárt a biztatási kár szabályainak alkalmazása.
- e) *károsodás bekövetkezése*: az utaló magatartással összefüggésben beálló kárnak kell lennie. Az okozati összefüggés ebben az esetben távolabbi, mint a kártérítés esetén, hiszen a károsult saját magatartása okoz kárt, az utaló magatartás csak közvetetten áll kapcsolatban a kár bekövetkezésével.

A kártérítés feltételeinek fennállása esetén a bíróságnak nem ad a törvény diszkrecionális jogkört, a kártérítési kötelezettség minden esetben beáll. A Ptk. 6:522. § (4) bekezdésében rögzített méltányosság alkalmazásánál sincs arra lehetősége a bíróságnak, hogy a felelőség alól teljesen mentesítse a károkozót. A biztatási kár tényállásánál azonban a bíróság *diszkrecionális jogkörétől* függ, hogy a károk megtérítésére kötelezi-e az utaló magatartás kifejtőjét. A felelőség elismerése mellett arra is lehetősége van a bíróságnak, hogy csak a károk egy részének megtérítéséről rendelkezzen. Erre elsősorban akkor kerülhet sor, ha az okozati összefüggés a bekövetkezett kár és az utaló magatartás között csak részben mutatható ki. A kártérítés körében ismert kármegelőzési, kárenyhítési kötelezettség elhanyagolására alapított kármegosztáshoz hasonló elvek alkalmazására a biztatási kár esetén azért nincs lehetőség, mert az önhiba kizárja a biztatási kár megítélését, tehát a károsult közrehatása fogalmilag kizárt.

A biztatási kár megtérítésére való kötelezettségről csak akkor lehet szó, ha – egyebek mellett – a kötelezett szándékos magatartása és a jogosult kára között fennáll az okozati összefüggés.²³ A biztatási kár megállapításához szükséges valamennyi törvényi feltételt a felperesnek, azaz a károsultnak kell bizonyítania.²⁴

A biztatási kár szabályaira alapított megtérítés fogalmilag nem kártérítés, hiszen a kárt előidéző magatartás nem jogellenes, nem kár előidézésre irányul, hanem olyan jogilag nem védett szándékos magatartás, amely magában hordozza a megkárosítás kockázatát. Mivel jogilag nem védett, nem lehet jogszerű sem, így jogkövetkezménye nem lehet a kártalanítás sem. A kár – az oksági láncot szemlélve – végül a károsult magatartásának a következménye, ezért a kárelosztás rendszerében csak egyfajta köztes alakzat jöhet szóba, amikor az utaló magatartás kifejtőjét a bíróság a károk részben vagy egészben történő megtérítésére kötelezi. Nem kártérítésről és nem is kártalanításról van szó, hanem a kár megtérítésének lehetőségéről, ami azonban a bírói mérlegeléstől függ. A felmerült kárt, elmaradt hasznot és az indokolt költségeket egyaránt értékeli a biztatási kár esetében is.

²³ BH1997. 275.

²⁴ BH2002. 480.

II. fejezet

Felelősség a szerződésen kívül okozott kárért

1. A kártérítési felelősség rendszere a Ptk.-ban

A Ptk. a Hatodik Könyv Negyedik Részben tárgyalja a szerződésen kívül okozott károkért fennálló felelősség szabályait, ezen belül külön cím alatt a kártérítési felelősség általános és közös szabályait (XXVI. Cím), valamint a felelősség egyes eseteit (XXVII. Cím). A Ptk. – az 1959-es Ptk.-hoz képest – bővítette az egyes felelősségi alakzatokat, ugyanis a kódexbe integrálta a külön törvényben szabályozott termékfelelősséget, másrészt a korábbi szabályokat módosító, illetve új szabályokat is tartalmaz, valamint a bírói gyakorlatban kikristályosodott egyes elveket is normatív szintre emelte. Ebben a részben, külön cím alatt (XXVIII. Cím) helyet kap a *Kártalanítás jogszerű károkozásokért* szabályanyag is. Fontos különbséget tenni a kártérítés és a kártalanítás jogintézménye között: a jogszerű károkozás kártalanítási kötelezettséget vonhat maga után, míg a kártérítési kötelezettség mindig jogellenes magatartást feltételez.

2. A szerződésen kívüli kártérítési felelősség alkalmazása

2.1. Kártérítési felelősség az általános szabály alapján

A gyakorlatban előforduló károkozó magatartások között vannak olyanok, amelyek – a károkozás súlyára, veszélyességére stb. tekintettel – más-más szabályozást kívánnak a kártérítés céljának (prevenció és reparáció) leghatékonyabb megvalósítása érdekében. A polgári jogi felelősség *valamennyi esete nem tipizálható* (eltérően a büntetőjogtól), szükség van a kártérítési felelősség általános szabályára (generálklauzula), amely a károkozás általános jogellenességén alapul, és mindazokban az esetekben *alkalmazzák*, amikor a *tényállás nem vonható egyedileg szabályozott kártérítési felelősségi alakzat törvényi tényállása alá*.

A károsultnak lehetősége van arra is, hogy a különös felelősségi tényállásra nyitva álló, az általánoshoz képest esetleg rövidebb elévülési idő eltelte után (például a fokozott veszéllyel járó tevékenységgel okozott károk esetében három év) a kárfelelősség általános szabályára alapozva terjesszen elő kárigényt.

A generálklauzula további igen fontos funkciója, hogy a Ptk. könyveiben (de akár más jogszabályban is) számtalan utaló szabály alapján is alkalmazható („*másodlagos alkalmazás*”).¹

2.2. A kárfelelősségi szabályok általánostól eltérő alkalmazási köre

Arra is van példa a jogi szabályozásban, hogy a felek között *szerveződéses kapcsolat áll fenn*, de – valamilyen jogalkotói szándék folytán – a kárfelelősség mégsem a szerveződésszegési, hanem a *szerveződésen kívüli kárfelelősségi szabályok szerint alakul*. Például az *egészségügyi szolgáltatásokkal összefüggésben* keletkezett kárigényekre a szerveződésen kívüli kárfelelősség – általános és egyes felelősségi – szabályait kell alkalmazni. A *versenyjog területén* a versenyjogi jogsértéssel okozott kárt mindig a szerveződésen kívül okozott károkért való felelősség általános szabályai szerint köteles a károkozó megtéríteni.²

A szerveződésszegéssel okozott kárfelelősségi szabályokat kell alkalmazni, például ha a kötelezett a szerveződés teljesítése során okoz kárt a károsult vagyonában, amivel elkerülhetővé vált e jogi helyzetben a szerveződésszegési vagy szerveződésen kívüli kárfelelősség mérlegelése.³

2.3. A kárfelelősségi szabályok kiegészítő alkalmazása

A szerveződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályainak kiegészítő alkalmazását rendeli el a Ptk. a szerveződésszegéssel okozott károkért való felelősség körében, valamint – amennyiben a személyiségi jogsértés szerveződésen kívüli (deliktualis) jogsértésnek minősül – a sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire.⁴ Különösen ez utóbbi esetben az egyes felelősségi szabályok is alkalmazhatók (például a kimentés nem az általános, hanem a veszélyes üzemi felelősség alapján bírálendő el egy gépjárművel okozott testi sérülésnél).

2.4. Választási lehetőség a kárfelelősségi szabályok közül, illetve annak korlátai

Annak megállapításához, hogy a károkozó milyen kárfelelősségi szabályok szerint felel, tisztázni szükséges, van-e érdemi nemzetközi elem a kárkötelemben, fennáll-e jogviszony, illetőleg milyen jogviszony volt a károkozó és a károsult között a károkozás idején, illetve a kárfelelősségi szabályok kumulálódása esetén van-e választási szabadsága.

¹ FUGLINSZKY Ádám (2015): *Kártérítési jog*. Budapest, HVG-ORAC. 214., 209.; FUGLINSZKY Ádám (2014b): *Kötelmi jog. Felelősség szerveződésen kívül okozott kárért*. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény Nagykommentárja*. Budapest, Opten. 14–16. Másodlagos alkalmazás például: (személyek) Ptk. 2:34. § (5) bek.; (családjog) 4:43. § (3) bek., 4:52. §; (dologi jog) 5:11. § (3) bek., 5:26. § (2) bek.; (kötelmi jog) 6:62. § (5) bek., 6:115. § (2) bek.

² Eütv. 244.§ (2) bek., Tprv. 88/D. §. Lásd: MISKOLCZI BODNÁR Péter (2005): *Kontraktuális és deliktualis károk elhatárolásának nehézségei*. In *Kötelmi jogi kodifikációs tanulmányok (2003–2005)*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 100–144.

³ Ptk. 6:146. §.

⁴ Ptk. 6:144. §, 2:52. § (2) bek.

2.4.1. Nemzetközi elem megjelenése a kárkötelemben (kollízió)

A nemzetközi magánjogba tartoznak az érdemi külföldi elemet tartalmazó és az állami szuverenitással közvetlen kapcsolatban nem levő magánjogi (polgári jogi) viszonyokat közvetett módon rendező kollíziós normák. Az Európai Unió tagállamaiban a nemzetközi magánjog forrásai között kiemelkedő helyet foglalnak el az *uniós rendeletek*.

A szerződésen kívüli kötelmi jogviszonyokra, így a szerződésen kívül okozott kár megtérítésére irányadó *kollíziós* jogi szabályokat a Róma II. rendelet tartalmazza általános jelleggel és kiemelten egyes területekre (így például a termékfelelősségre). Ez tehát az az (uniós) jogszabály, amely – többek között – kijelöli, melyik állam jogát kell alkalmazni a szerződésen kívül okozott károk megtérítésére (a jogválasztás lehetősége mellett). A rendelet szabályai egységes jogként érvényesülnek a tárgyi és időbeli hatálya alá tartozó kérdésekben, és nemcsak az Európai Unión belül felmerülő jogszabály-összeütközésekre, hanem harmadik államok viszonylatában is alkalmazni kell. Ugyanakkor a hatálya alá nem tartozó szerződésen kívüli kötelmi jogviszonyokra (így a kárkötelemekekre is) alkalmazandó jogra – amennyiben azok *érdemi külföldi elemet* tartalmaznak – a magyar *nemzetközi magánjogi kódex* az irányadó.⁵

A kódex átfogja a nemzetközi magánjog és a nemzetközi eljárásjog alapvető kérdéseit, és rendelkezéseit olyan kérdésekben kell alkalmazni, amelyek nem tartoznak az Európai Unió általános hatályú, közvetlenül alkalmazandó jogi aktusa (joghatóság, határozatok elismerése és végrehajtása tekintetében a Brüsszel I. rendelet) vagy nemzetközi szerződés hatálya alá (kódex 2. §).

Külföldi elem például a külföldi állampolgárság, külföldi szokásos tartózkodási hely, jogi személyeknél a külföldi nyilvántartásba vétel, külföldön bekövetkezett kár stb. A kódex szabályozza – többek között –, hogy mely állam jogát kell alkalmazni a szerződésen kívüli kötelmi jogviszonyokra (a jogválasztás lehetősége), milyen szabályok szerint állapítják meg a magyar bíróságok joghatóságukat, és milyen eljárási szabályok alapján járnak el, valamint milyen feltételekkel ismerhetők el és hajthatók végre a külföldi bíróságok által hozott határozatok.⁶

2.4.2. Jogági kárfelelősségi szabályok konkurrálása

A kárfelelősségi szabályok ütközése általában a *munkajogi kárfelelősségi szabállyal* következhet be, ugyanis a károkozás *kapcsolódhat munkaviszonyhoz* is, és amennyiben például a károsult annak keretében szenved el a balesetet, az üzemi balesetnek minősül. Mindemellett a károsult munkavállaló nincs elzárva attól, hogy kárigényét a kárt ténylegesen okozó személlyel szemben érvényesítse a szerződésen kívüli kárfelelősségi szabályok szerint.

⁵ A nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény, mint a 2018. 01. 01-től hatályos kódex hatályon kívül helyezte a korábbi jogszabályt, az 1979. évi 13. tvr.-t.

⁶ Lásd erről részletesen: VÉKÁS Lajos – MÁDL Ferenc (2016): *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Budapest, ELTE Eötvös.

2.4.3. Szerződésszegési és szerződésen kívüli kárfelelősség kumulációja

A Ptk. egyértelműen kizárja az igények kumulációját (*non-cumul elve*) akkor, ha a szerződésszegéssel történt károkozás egyben deliktuális felelősségi tényállást is megvalósít. Ilyen esetben a jogosult kártérítési igényét a kötelezettel szemben csak a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség szabályai szerint érvényesítheti.⁷ A korábbi, de a hatályos Ptk. alapján is követhető bírói gyakorlat szerint a Ptk. *non-cumul* szabálya nem zárja el a jogosultat attól, hogy a közvetlen károkozóval (például a vele szerződéses kapcsolatban lévő vállalkozó közreműködőjével) szemben lépjen fel – a szerződésen kívüli kárfelelősségi szabályok alapján –, amennyiben azt előnyösebbnek ítéli meg. Például a károsult az áru elvesztése miatt keletkezett kártérítési igényét a fuvarozó teljesítési segédje ellen is érvényesítheti.⁸

3. A kárfelelősségi szabályok „megtörése”

A kárfelelősségi szabályok „megtörése” alatt a következőkben azokat a jogi helyzeteket értjük, amikor egyrészt a kárfelelősség valamennyi feltétele nem áll fenn, mégis az okozott kár megtérítésére lehet kötelezni az okozót, illetve a jog a károsult felé nem az elsődleges károkozót, hanem más személyt kötelez a kár megtérítésére.

- a) *Méltányosság.* A felelősség egyes eseteinél szabályozott helyzetben (vétőképtelen személy károkozásáért való felelősség)⁹ *méltányosságból olyan személyt is lehet a kár megtérítésére kötelezni, aki felelősségre nem vonható.*
- b) *Felelősség más személy károkozásáért.* A felelősség egyes eseteinél – elsősorban a károsult védelme érdekében (vagyis annak érdekében, hogy a kár mindenképpen megtérüljön) – a jog az adott személyt másnak a károkozó magatartásáért teszi felelőssé. Ilyen jogi helyzetben a kárkötelem alapja általában az elsődleges károkozó és a felelős személy közötti, jog által értékelt jogviszony (például munkaviszony, megbízási, közalkalmazotti jogviszony), vagy egyéb jogi helyzet (például a vétőképtelen személy károkozásakor a gondozói minőség) áll fenn. A téma tárgyalásánál látni fogjuk, ez utóbbi helyzet mégsem „klasszikus” másért való felelősség, hiszen a vétőképtelen károkozásáért a gondozó saját mulasztása miatt felel. A *más károkozásáért való felelősség* elemei fellelhetők a *termékfelelősségnél* [a gyártó felel a károsult irányában akkor is, ha abban harmadik személy (közreműködőjének) magatartása is közrehatott], továbbá az *épületkárokért* fennálló felelősség körében is. Ezekben az esetekben nem feltétlenül a kárért felelős személy fogja viselni a kárt, mert megtérítési igénye nyílik a tényleges károkozóval szemben a közöttük fennálló jogi kapcsolat szabályainak megfelelően (például munkajogi szabályok alapján).

⁷ Ptk. 6:145. §.

⁸ Lásd a 2004. március 22–23-i Civilisztikai Kollégiumvezetői Tanácskozás ajánlásában megfogalmazottakat (BH 2004. évi 6.), továbbá EBH2011. 2324., K-H-PJ-2015-313.

⁹ Ptk. 6:545. §.

4. A kártérítési felelősség feltételei

4.1. A kártérítési felelősség feltételeiről általában

A jogellenes károkozás – a jog parancsa alapján – a kár megtérítésére kötelezi a károkozót: „aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni.”¹⁰ Ezen felelősség alól – a hivatkozott jogszabály második mondata szerint – csak a felróhatóság hiányának bizonyításával tud mentesülni. („Mentesül a felelősség alól a károkozó, ha bizonyítja, hogy magatartása nem volt felróható.”) A Ptk. általános kárfelelősségi „alakzata” szerint a *kárfelelősség* a következő, együttesen meglévő feltételek megvalósulása esetén állapítható meg:

- a) károkozó magatartás,
- b) a károkozás jogellenessége,
- c) okozati összefüggés a károkozó magatartás és a kár között, valamint
- d) a károkozó magatartásának felróhatósága.

A kár okozása, annak jogellenessége, az okozati összefüggés valamennyi polgári jogi kártérítési felelősségi alakzatnál szükségszerű elem, de a felelősség egyes eseteinél megjelenik a felróhatóságtól független (objektív) felelősség (veszélyes üzemi felelősség, termékfelelősség).

4.2. Károkozó magatartás

Károkozó magatartások az alábbiak:

- a) *Más személy jogvédelme érdekében sértő károkozás.* A károkozás szükségszerűen más személy bármely jogvédelme érdekében sértve kell, hogy megjelenjen. Amennyiben a kárt a károsult saját magának okozza (*önokozta kár*) – függetlenül attól, hogy fennállhat a jogellenesség is (például saját ingatlanának szándékos felgyújtásával közveszélyt okoz) –, a magatartás jogkövetkezményei nem polgári jogi kárfelelősségi alapon állnak be. „Valaki a pipáját az ablakon kiejti, s az eltörik, megvan a kárvallás, még sincs obligáció (önokozta kár)” – Grosschmid.¹¹ Az önokozta kár körén kívül esik az a jogi helyzet, amikor a károsult magatartást – a kár megelőzés, kárelhárítás, kárenyhítési kötelezettség (károsult közrehatás, önhiba) körében – figyelembe kell venni és a károkozó magatartással „össze kell mérni”. Ekkor kerülhet sor kármegosztásra. (Lásd részletesen a károsult közrehatás tárgyalásánál.)
- b) *Tevőleges magatartással vagy mulasztással megvalósuló károkozás.* A károkozó cselekmények a legtöbb esetben *tevőleges* magatartásban nyilvánulnak meg, de nincs elvi különbségtétel a tevőleges vagy *mulasztással* okozott kár között. A mulasztásos károkozás sokszor merül fel a *közigazgatási szervek részéről*. Erre a bírói gyakorlatból néhány példa:

¹⁰ Ptk. 6:519. §.

¹¹ Zsögödi Benő (1901): *Fejezetek kötelmi jogunk köréből. Első kötet.* Második, javított kiadás. Budapest, Wigand F. K. Könyvnyomdája. 629.

- ba) Ha a közigazgatási szerv a kézbesítési szabályokat megszegi, az ezzel kapcsolatos mulasztás kárfelelősséget eredményez.
- bb) A polgármesteri hivatal mulasztott, mert nem gondoskodott megfelelő jelzőtáblák kihelyezéséről akkor, amikor a korábbi közlekedési szabályokat megváltoztatták, és emiatt baleset következett be.
- bc) Mulasztással történik a károkozás, ha a végrehajtási jog bejegyzése a főkövetelésre nem, csak a járulék biztosítására történik meg.
- bd) A széljegyzés elmulasztása megalapozhatja a földhivatal kárfelelősségét.
- be) Kárfelelősséget von maga után, ha az igazgatásrendészet alkalmazottja a gépkocsi tulajdonjogának átírása előtt a körözési nyilvántartást nem tekinti meg.
- bf) Személyiségi jogsértés, például hírnévrontás, illetve az ahhoz kapcsolódó kártérítési felelősség megvalósulhat elhallgatással is, amely alkalmas a valóság meghamisítására.¹²

A mulasztás nem pusztán tevényt, mulasztásról csak akkor lehet szó, ha van cselekvési kötelezettség. A jog nem kíván meg mindenkitől kárelhárító aktivitást, a jogi kötelezettség általánosságban csak az érdekelteket terheli, de egyes esetekben megállapítható a cselekvési kötelezettség ennek hiányában is. Ilyenkor a jogellenesség és a felróhatóság vizsgálata nem különül el élesen, az vizsgálendő, hogy az adott, általában elvárhatóan felismerhető helyzetben, elvárható cselekvéssel a kár bekövetkezése elhárítható vagy esetleg enyhíthető lett volna. Például, ha valaki látja, hogy a szomszéd háza ég, annak csupán szemlélője, de nem teszi meg az ilyen helyzetben általában elvárható intézkedést (például tűzoltóság értesítése, lehetőség szerint a tűzoltás megkezdése), akár felelőssé is tehető az ezzel okozati összefüggésben keletkezett kárért.¹³ A károsult részéről a *kármegelőzési, kárelhárítási és a kárenyhítési kötelezettség felróható megszegése* általában mulasztásos magatartással következik be.

4.3. A kár

Asztalos László szerint a polgári jogi deliktuális felelősség legfontosabb eleme a kár mint rendellenes eredmény, amelyből visszakövetkeztet a jog a magatartás jogellenességére.¹⁴

A kár legáltalánosabb értelemben minden olyan *vagyoni hátrány*, amely a károsultat valamely károsító esemény folytán *vagyonában* éri. A kár fogalma nem feltétlenül fogja át a köznapi (közgazdasági) értelemben vett kár fogalmát. A „*jogi*” *kárfogalom tartalma a jogalkotói szándéktól függően változik*, amit jól szemléltet az a tény is, hogy az 1959-es Ptk. kárfogalom alatt értette a vagyoni és nem vagyoni károkat, míg a hatályos Ptk. szerint a kár kizárólag a vagyoni kárt jelenti. Új jogintézményként jelenik meg a Ptk.-ban a *sérelemdíj* mint a *személyhez fűződő jogok megsértésének kompenzációja*. A két jogterület összekapcsolódását jelentő szabály alapján a sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire

¹² BH2000. 445., BH2002. 435., BH1998. 131., BH2002. 185., BH2002. 227., BDT2016. 3519.

¹³ Kőhidi Ákos szerint ilyenkor a gyakorlatban a felróhatóság és a jogellenesség vizsgálata nehezen tartható külön. KŐHIDI Ákos (2017): A kártérítési felelősség általános szabálya és közös szabályai. In FAZEKAS Judit szerk.: *Kötelmi jog. Általános Rész.* Budapest, Gondolat. 245.

¹⁴ ASZTALOS László (1980): *Felelősség és szankció a jogban.* Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 297.

a kártérítési felelősség szabályait kell alkalmazni, másrészt *a személyhez fűződő jogok megsértése vagyoni károsodást is eredményezhet*, amely már a kártérítési szabályok szerint térül.¹⁵ Egységes a bírói gyakorlat a tekintetben, hogy *nem lehet kárnak tekinteni az emberi életet* például a genetikai ártalom következtében fogyatékossgal született gyermek saját jogán nem igényelhet kártérítést az egészségügyi szolgáltatótól amiatt, hogy a terhesgondozás során elmaradt vagy hibás volt az orvosi tájékoztatás, és kára van azért, mert él.¹⁶

A Ptk. főszabályként a teljes kártérítés elvét tartja fenn, amely szerint a károkozó a károsult *teljes kárát köteles megtéríteni*.¹⁷ Ennek értelmében a károsultat olyan helyzetbe kell hozni, mintha a károkozás be sem következett volna. A teljes kártérítés elve alól vannak kivételek az egyes felelősségi alakzatok körében (például termékfelelősség).

A *kár fogalmára vonatkozó szabályok viszonylag egységesek*, miután a Ptk. kiegészítő jelleggel a szerződésszegéssel okozott károk esetében is alkalmazni rendeli a szerződésen kívüli kárfelelősségi szabályokat.¹⁸ A Ptk. a kár elemeit a következők szerint határozza meg:¹⁹

- a) *Felmerült kár* (pozitív kár, *damnum emergens*): a károsult vagyonában beállott értékcsökkenés, azzal az értékkel egyenlő, amelytől a károsult valamely dolog elpusztulása, megsérülése, megrongálódása, elveszése stb. folytán elesik. A vagyoni értékcsökkenésbe *a nem dologi, például vagyoni értékű joghoz kapcsolódó károkat is bele kell érteni* [például társasági vagyronrész (üzletrész) piaci értékének csökkenése].
- b) *Az elmaradt vagyoni előny* (negatív kár, *lucrum cessans*): az az érték, amellyel a károsult vagyona *gyarapodott* volna, ha a károsító magatartás nem következik be. (Például az élet, testi épség, egészség sérelme esetén a kimutatható jövedelemkiesés, illetve a károsult halálával a tartásra jogosultaknál emiatt keletkezett jövedelemkiesés). Vagyontárgyakban keletkező károsodás esetén is jelentkezhet a károsultnál elmaradt vagyoni előny, ha a vagyontárgy értéktermelő képessége csökken, vagy azt elveszíti („vagyon hozadékának elmaradása”).²⁰ (Például áru-fuvarozást végző cég teherautójának sérüléséből adódóan a vállalt szerződéses kötelezettségnek nem tud eleget tenni, az elmaradt haszon a reálisan várható árbevétel és az azt egyébként is terhelő költségek különbözete).
A két kárelem közötti különbséget szemléletesen fejezi ki Grosschmid, aki szerint „a valóságos kár a meglévő vagyonnak kevesbedése”, az elmaradt haszon pedig „a meglévőnek nem öregbülése”.²¹
- c) A vagyoni *hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségeket*, kiadásokat általában nem a károsító magatartás váltja ki közvetlenül, hanem a *károsultnak* vagy *más személynek az elhatározására* utóbb kapcsolódnak a kárhoz, és egyébként a sérelem következménye vagy éppen annak következtében beálló hátrányok

¹⁵ Ptk. 2:52. §, 2:53. §.

¹⁶ 1/2008. PJE határozat, BH2004. 143.

¹⁷ Ptk. 6:522. § (1) bek.

¹⁸ Ptk. 6:144. § (2) bek.

¹⁹ Ptk. 6:522. § (2) bek.

²⁰ PETRIK Ferenc (2002): *Kártérítési jog. Az élet, testi épség, egészség megsértésével szerződésen kívül okozott károk megtérítése*. Budapest, HVG-ORAC. 226–227.

²¹ ZSÖGÖD (1901): *i. m.* 720.

elhárításához szükségesek. A károk között elvi különbség nincs, a vagyoni kár beállhat egyszerre, de jelentkezhet folyamatosan vagy időszakonként. (Lásd részletesebb kifejtésüket a kártérítés módja témakörnél.)

4.4. A jogellenesség²²

4.4.1. A jogellenes magatartások köre

A jogellenes magatartás lehet *abszolút jogellenes*, ilyen esetben bárkivel szemben tanúsított magatartás jogellenesnek minősül. A szerződésen kívüli károkozás abszolút jogellenes magatartás. A *relatív jogellenes* magatartás csak meghatározott személyek irányában eredményez jogellenességet (például a szerződésszegés, hibás teljesítés). A károkozás körében a két terület egymásba való átmenete is megfigyelhető olyan helyzetben, ha például a hibás teljesítésből harmadik személyre kár háramlik (lásd: termékfelelősség). Az ilyen károkozás már abszolút jogellenessé válik a harmadik személy irányába.

4.4.2. A károkozás általános tilalma

A római jogból eredő alapelv a *neminem laedere*, azaz „senkit nem sérteni”. A modern jogrendszerekben a károkozás általános tilalma a Code Civil 1382. cikkében jelent meg először: „Minden emberi ténykedés, mely másnak kárt okoz, kötelezi azt, akinek hibájából a kár keletkezett, annak megtérítésére.”

Az 1959-es Ptk.-hoz kapcsolódó bírói gyakorlat nem volt egységes annak ellenére, hogy a norma szövegéből következően a károkért való felelősség szempontjából minden károkozás, amely nem minősül jogszerűnek, jogellenes. A Ptk. egyértelművé kívánta tenni ezt az elvet, ennek érdekében önálló szakaszban szabályozza a *károkozás általános tilalmát*, amely szerint *minden károkozás jogellenes, kivéve, ha fennáll valamely jogellenességet kizáró körülmény*, amelyet a kódex *taxatív módon* határoz meg.²³ A jogellenesség nem jelenti minden esetben konkrét jogparancs megszegését, mert a *kár okozása önmagában* és általában *jogellenes*. Ebből következően a *magatartást az okozata*, azaz a *kár avatja jogellenessé*, és a károkozási tilalom megsértése önmagában jogellenességi törvényi tényállás.

A jogellenes magatartás *más személy jogilag védett érdekét sérti*, és a sérelem vagyoni károsodásban nyilvánul meg. A sértett érdek jelentheti az *alanyi jog sérelmét*, amely leginkább a *személyiségi jogok*, az élet, testi épség, egészség, valamint egyéb személyhez fűződő

²² Lásd: LANDI Balázs (2014a): A jogellenesség, mint a deliktualis felelősség tényálláselemének jelentősége és jelentés-változásai Grosschmid Béni, Zachár Gyula és Kolosváry Bálint elméleti írásaiban. In CSEHI Zoltán et al. szerk.: *Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press. 157–185., valamint LANDI Balázs (2014b): *Felelősségben gondolkodva. A jogellenesség, mint magatartás-mérték eszmétörténeti áttekintése a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség körében*. PhD-értekezés kézirat. Budapest, ELTE ÁJK.

²³ Ptk. 6:518. §, 6:520. §.

(*abszolút jogok*) jogsérelemben nyilvánulhat meg.²⁴ A *vagyon elleni jogsértések* a tulajdonhoz, birtokhoz való jog és más dologi, valamint egyéb *abszolút jogok* megsértését jelentik (például a jog tárgyának megsemmisítése, rongálása, használatában való akadályozása stb.). Az is lehetséges, hogy a cselekmény különös jogi normát nem sért, de például a *jóerkölcsbe ütköző* módon vagy *tisztességtelen eljárással, joggal való visszaéléssel* károsítja a károsultat. Fennállhat a jogellenesség, ha a cselekmény valamely, az adott érdeket oltalmazó (magánjogi, büntetőjogi vagy közjogi) jogszabályba (úgynevezett *oltalmi szabályba*)²⁵ ütközik.

4.4.3. A jogellenesség és más jogági normák viszonya

Általános megközelítés

Jogszabályaink – így különösen a büntető-, a közigazgatási és az egyéb jogágak körében megjelenő tiltó (parancsoló) jogszabályok – elsősorban a közrend, a közbiztonság és az egyéb közérdekű javak védelmét szolgálják, de *közvetve magánérdeket is védenek*, amely jogilag védett érdekek sérelme is *kárfelelősséget vonhat maga után, ha a sérelem károsodásban nyilvánul meg*. (Például, ha egy büntetőjogi tényállás megvalósul, amelyért az elkövető büntetőjogilag felelősségre lehet vonni, de ha magatartásával kárt nem okozott, a polgári jogi felelősség nem állapítható meg.) Mindemellett az is előfordulhat, hogy *a magatartás az egyéb jogterületre irányadó norma szerint jogszerű* (például közjogi szabály/szakhatósági engedély alapján végzett tevékenység), azonban polgári jogi szempontból a jogilag védett érdek sérelme miatt jogellenes a magatartás.

- a) A bíróság elvi határozatban mutat rá, hogy a *szomszédjog* megsértéséből eredő kárfelelősség alapja nem önmagában a szomszédnak okozott hátrány ténye, hanem az a magatartás, hogy saját lényeges érdekeinek sérelme nélkül az építkező a közigazgatási engedélytől függetlenül úgy is eljárhatott volna, hogy ezzel nem vagy csak kisebb mértékben sérti szomszédja jogi érdekét.
- b) A szükségtelen zavarás megvalósítható a szűkebb lakókörnyezethez igazodó építési módtól eltérő műszaki, építési megoldással akkor is, ha az építésre a tulajdonosnak az építési szabályok szerint lehetősége volt.
- c) A mobil-átjátszótorony létesítésével okozott kár megtérítése alól nem mentesít az, hogy a tevékenység a társadalom széles rétegeinek érdekét szolgálja.
- d) Viszont kár megtérítését a szomszédos ingatlan forgalmi értékének csökkenésére hivatkozva nem kérheti az, aki nagy értékű felépítményt a torony otlletének ismeretében épített.
- e) Az eltérő bírói gyakorlat egységesítése érdekében született elvi bírósági döntés szerint az üdülő- és lakóingatlanok közvetlen közelében épített fémszerkezetű mobil-átjátszótorony több szempontból és jelentős mértékben zavarja a szomszédos

²⁴ Ptk. 2:42–50. §, BH2002. 223.

²⁵ Villányi által használt fogalom. VILLÁNYI László (1941): *A magyar magánjog rövid tankönyve*. Budapest, Grill. 407.

ingatlanok használóit, amely zavarás az észszerű tűrési határokon kívül esik. A zavarás jogkövetkezményeként méltányos, ha a birtoklásában zavart fél vagyoni kompenzációt kap.

- f) Az ingatlan tulajdonosa felel az ingatlanán lévő fa lehullott ága által okozott kárért.²⁶

A jogharmonizációs kötelezettség megsértése – az állam kártérítési felelőssége

Az Európai Unióhoz történt csatlakozásunkat követően új elemként jelenik meg az unió szerveinek, továbbá a tagállamoknak az uniós jogból adódó kötelezettségek teljesítéséhez kapcsolódó kárfelelőssége. Ezen belül is sajátos az uniós jog részét képező *irányelv implementálására vonatkozó jogalkotói kötelezettség megsértéséhez kapcsolódó felelősség*, amely az állam és polgára közötti kárkötelem alapja lehet. Nem elegendő kizárólag az irányelvben megfogalmazott célok áttemelése a nemzeti jogszabályba, hanem ki kell alakítani azt a rendszert, amely hatékonyan biztosítja az irányelvben megfogalmazott cél megvalósulását. A bíróság döntése arra mutat rá, hogy a szervezett utazási formákról szóló uniós irányelv akkor valósul meg, ha a nemzeti szabályozás eredményeként biztosított a fogyasztó által befizetett valamennyi összeg visszatérítése és a fogyasztó hazaszállítása is az utazási iroda bármely okból bekövetkező fizetéseképtelensége esetén. Az irányelvet implementáló belső szabályozás ellenére a károsult az utazási irodának befizetett teljes összeghez az utazási iroda fizetéseképtelenségét követően nem jutott hozzá. Az állam kártérítési felelősségének kimentésére alkalmas tény előadásának hiányában az állam a kártérítési felelőssége alól nem mentesülhet.²⁷

A gazdasági élet területére vonatkozó különös jogi normák és a jogellenesség

Jelentősek azok a Ptk.-n kívüli jogi normák, amelyek a tisztességes piaci versenyt (1996. évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról – Tpv.), a közbeszerzés tisztaságát (2015. évi CXLI. törvény a közbeszerzésekről – Kbt.) vagy a fogyasztók érdekeit védik különösen a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokkal szemben (2008. évi XLVII. törvény a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról). Ezekben a helyzetekben a kárfelelősség jogi keretei kibővülnek a piaci viszonyok között érvényesülő tilalmakkal, de a kárfelelősség vonatkozásában eltérő szabályokat is megállapíthatnak. A fogyasztók érdekeinek védelmét szolgálja az a rendelkezés, amely – a jogszabályokban meghatározott esetekben, feltételekkel – hatáskört biztosít a fogyasztóvédelmi hatóságok, egyesületek, egyéb szervek részére a fogyasztók kárigényének érvényesítésére is (közérdekű igényérvényesítés), amennyiben a vállalkozás fogyasztóvédelmi rendelkezésekbe ütköző tevékenységét a hatóság jogerősen megállapította, és a jogsértő tevékenység a fogyasztók széles, személyében nem ismert, de a jogsértés körülményei alapján meghatározható körét érinti. Ha a bíróság a jogsértés tényét a keresetben

²⁶ EBH2010. 2219., BH2010. 213., EBH2011.2397., EBH2007. 1600., BH2008. 211., EBD2014. P.13.

²⁷ BDT2017. 3632.

meghatározott valamennyi fogyasztóra kiterjedő hatállyal állapította meg, a jogsértéssel érintett fogyasztó az általa a jogsértő ellen indított perben kizárólag a kárának összegét, valamint a jogsértés és a kára közötti okozati összefüggést köteles bizonyítani. A bíróság ítéletében a vállalkozást meghatározott követelés teljesítésére is kötelezheti, és teljesítés hiányában a jogosult fogyasztó kérheti az ítélet bírósági végrehajtását. A másik fogyasztóvédelmi igényérvényesítési lehetőség a közérdekű keresetindítás, amely más szervezetek számára is hatáskört biztosít.²⁸

4.4.4. A jogellenességet kizáró körülmények

A Ptk. a jogellenesség kimondása után – taxatív felsorolással – szabályozza a jogellenességet kizáró négy esetkört.²⁹

a) A károsult beleegyezése

A károsult károkozásba való beleegyezése (határozott nyilatkozat akár írásban, szóban vagy ráutaló magatartással) kizárja a jogellenességet. Hasonló szabály található a személyiségi jogok körében is.³⁰ Fontos megjegyezni, hogy a közvetve károsított személyek kártérítéshez való jogát nem érinti az a körülmény, hogy a közvetlenül károsult a cselekménybe beleegyezett. (Például a károsult beleegyezett járművének felgyújtásába, de a tűz a szomszédos ingatlant károsítja.)

A károsult beleegyezésével okozott kár az 1959-es Ptk. szerint sem volt jogellenes, de csak akkor, ha a károkozás társadalmi érdeket nem sértett vagy veszélyeztetett.³¹ Külön korlátozó szabály hiányában is *figyelemmel kell lenni* az Alaptörvényben,³² a Ptk.-ban és más jogszabályokban megjelenő *tiltó normákra, elvekre*, amelyek alapján bizonyos károkozások még a károsult beleegyezésével sem lehetnek jogszerűek (vesd össze: felelősség korlátozása/kizárása). Nyilvánvalóan nem lehet jogszerű továbbra sem az élet kioltásába történő beleegyezés (*jóerkölcsebe ütközik*), de nem lehet jogszerű egy olyan károkozásba történő beleegyezés sem, amely *jogellenes célra irányul* (például testrész csonkolásába, ingatlan felgyújtásába történő beleegyezés biztosítási összeg megszerzése érdekében).³³ Érvénytelenek például a nyilatkozatok, ha *tévedés, megtévesztés, jogellenes fenyegetés hatására tették, és a nyilatkozatot az arra jogosult sikeresen megtámadja*. Ha a nyilatkozatot tevő *cselekvőképtelen, korlátozottan cselekvőképes, cselekvőképességében részlegesen korlátozott, vagy a nyilatkozat megtételekor olyan állapotban van, hogy az ügyei viteléhez szükséges belátási képessége teljesen hiányzik, a megtett nyilatkozat érvénytelen, ha a jogszabály ilyen jogkövetkezményt fűz a konkrét nyilatkozathoz*. Fontos e körben a jognyilatkozatok

²⁸ A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (Fgytv.) 38–39. §.

²⁹ Ptk. 6:520. §.

³⁰ Ptk. 2:42. § (1) bek., BDT2016. 3519.

³¹ 1959-es Ptk. 342. § (2) bek.

³² Lásd: értelmzési alapelv, Alaptörvény 1:2. §.

³³ Lásd: HARMATHY Attila (2013): Felelősség szerződésen kívül okozott kárért. In WELLMANN György szerk.: *Az új Ptk. magyarázata VI/VI*. Budapest, HVG-ORAC. 440., valamint BH2011.195.

értelmezésével kapcsolatos szabályokra is figyelemmel lenni, miszerint *jogról lemondani vagy abból engedni kifejezett jognyilatkozattal lehet, a jognyilatkozatot nem lehet kiterjesztően értelmezni.*³⁴

A testi épség megkárosításába való beleegyezés gyakori esete a *beteg beleegyezése* az indokolt, de szükségképpen a testi épség, egészség kockázatával járó *orvosi beavatkozásba*.³⁵ Az Eütv. részletesen szabályozza a beteg jogait, amelyek közül az *önrendelkezési jog* elismerésével rögzíti, hogy a beteg szabadon döntheti el – a kivételektől eltekintve –, hogy igénybe veszi-e az egészségügyi ellátást, illetve a beavatkozások elvégzésébe beleegyezik-e. A károsult beleegyezésének másik tipikusan előforduló esete a *sportoló beleegyezése* a sportág gyakorlásával együtt járó károsításba. Természetesen a sportoló beleegyezése csak a sportág szabályainak betartása mellett esetleg általában előforduló szabálytalanságokkal – még ha azok megsértése szándékosan is történik – okozott károkra vonatkozik (például tipikusan ilyenek a küzdősportok, ökölvívás, labdarúgás). Nem tartozik bele az olyan károkozásba történő beleegyezés, amely magatartást a károkozó sérülés okozásának a célzatával, a játékszabályokat durván megsértő módon fejtette ki.³⁶ *Különösen veszélyes sporttevékenységek* (extrém sportok) általában fokozottabb valószínűséggel vezetnek balesethez, amelynek kockázatával számolni kell az ilyen sporttevékenységet végzőknek. *A bíróság esetről esetre dönti el, hogy melyik felelősségi alakzat az alkalmazandó.*

b) *Jogos védelem*

Alaptörvényünk is megfogalmazza,³⁷ hogy mindenkinek joga van a törvényben meghatározottak szerint a személye, illetve a tulajdona ellen intézett vagy az ezeket közvetlenül fenyegető jogtalan támadás elhárításához.

Jogos védelmi helyzet – hasonlóan az 1959-es szabályokhoz – akkor áll fenn, ha *jogtalan a támadás, vagy jogtalan és közvetlen támadásra utaló fenyegetés elhárítása érdekében cselekszik valaki*. Utólagos magatartás esetén nem beszélhetünk jogos védelmi helyzetről. A támadás fogalmilag fizikai behatást jelent, azonban közömbös, hogy élet, testi épség vagy vagyon ellen irányul, s az is, hogy a jogos védelmi helyzetben cselekvőt vagy más személyt, annak vagyonát éri a támadás. Feltétel, hogy jogtalan legyen a támadás, ugyanis jogszerűen eljáró (például intézkedő rendőr, sürgőshelyzetben kárt okozó) személlyel szemben nincs helye jogos védelemnek. A Ptk. a birtokost (tulajdonost) feljogosítja arra, hogy jogos önhatalommal lépjen fel – a birtok megvédéséhez szükséges mértékben – a tilos

³⁴ Ptk. 6:96. §, Ptk. 6:90–6:93. §, Ptk. 6:86. §.

³⁵ Lásd: BARZÓ Tímea (2017a): Az egészségügyi tevékenység végzésére irányuló jogviszonyok sokszínűsége és buktatói. *Miskolci Jogi Szemle*, 12. évf. 2. klsnz. 57–71., valamint BARZÓ Tímea (2015a): Az egészségügyi feladat-ellátási szerződés, mint speciális megbízás aktuális kérdései. In BARZÓ Tímea et al. szerk.: *Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapjára*. Miskolc, Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért. 43–60.; továbbá BARZÓ, Tímea (2015b): Medical Liability in the Light of New Hungarian Civil Code. *Practice and Theory in Systems of Education*, Vol. 10, No. 1. 107–114.

³⁶ Eü. területén lásd: BH2003. 453., BH2001. 428., a sporthoz lásd: BH1977. 17., BDT2004. 932., lásd még: SÁRKÖZY Tamás (2015): *Magyar sportjog – Az új Polgári Törvénykönyv után*. Budapest, HVG-ORAC; FÉZER Tamás (2015): *Kártérítési felelősség és személyiségvédelem a sportjogban*. Debrecen, Campus.

³⁷ Alaptörvény V. cikk.

önhatalom ellen,³⁸ így magatartása nem lesz jogellenes. A jogos védelmi helyzetben cselekvő károkozása is *csak akkor nem jogellenes*, és nem kell a támadónak okozott kárt megtéríteni, ha az *elhárításhoz szükséges mértéket nem lépte túl*. (Például fegyvertelen ember támadásával szembeni fegyveres védekezés általában a szükséges mérték túllépését jelenti.) Ennek az elvárásnak a megsértése már jogellenes magatartásnak minősül, a túllépéssel okozott kárért akkor felel a károkozó, ha a felelősség egyéb feltételei fennállnak, a menthetőséget a felróhatóság körében kell értékelni.³⁹ Fontos kiemelni, hogy más személy jogellenes magatartása senkit nem jogosít fel egyébként jogellenes magatartásra.

A Btk., illetve az annak alapján kialakult bírói gyakorlat irányadó lehet a polgári jogi szabályok alkalmazása során is. Eszerint ugyanis a jogtalan támadást úgy kell tekinteni, mint ha az a védekező életének kioltására is irányult volna, ha azt személy ellen éjjel, fegyveresen, felfegyverkezve vagy csoportosan követik el, vagy az a lakásba ugyanilyen módon elkövetett, vagy az a lakáshoz tartozó bekerített helyre fegyveresen történő jogtalan behatolás. (Polgári jogi szempontból ezekben az esetekben feltehetően szintén jogos védelemről van szó, amely kizárja a jogellenességet.) Nem büntethető, aki az elhárítás szükséges mértékét ijedségből vagy menthető felindulásból lépi túl, és az sem várható el a megtámadotttól, hogy kitérjen a jogtalan támadás elől. (Polgári jogi szempontból ilyenkor feltehetően a felróhatóság hiányát kell megállapítani.) Büntetőügyben fogalmazta meg a bíróság, hogy jogos védelmi helyzetet megalapozó jogtalan támadást valósít meg a vagyonőr, ha a vásárlót jogszabályi feltétel nélkül feltartóztatja, fizikai kényszerrel visszatartja.⁴⁰

c) Szükséghelyzet

A szükséghelyzet fogalmát a Ptk. az Ötödik Könyvben tárgyalja, amely szerint szükséghelyzet *másnak életét, testi épségét, vagyonát közvetlenül fenyegető és más módon el nem hárítható veszélyhelyzetet jelent*.⁴¹ Amennyiben a szükséghelyzet megszüntetése csak károkozás árán lehetséges, *a károkozás nem jogellenes, feltéve, hogy az okozott kár arányban van a szükséghelyzetben fenyegető kárral, és nem okoz a szükséghelyzet megszüntetése során indokolatlanul nagy kárt*. Az, akit a szükséghelyzet elleni védekezés károsodással fenyeget, nem gátolhatja meg a védekezést, túrni köteles (általában a tulajdonos). Lényeges, hogy *a szükséghelyzetben okozott kárt meg kell téríteni*. Ez a *kártalanítási kötelezettség nem a jogszerűen cselekvőt terheli, hanem azt, aki szükséghelyzetbe került*. Előfordulhat, hogy a szükséghelyzet és a jogos védelmi helyzet „összekapcsolódik”: például valakinek az élete ellen irányuló magatartást hárít el a szükséghelyzetben cselekvő, de közben egy harmadik személynek is kárt okoz. A jogtalan támadó kárát – a jogos védelem miatt – nyilván nem, de a harmadik személynek (a szükséghelyzet miatt jogszerűen) okozott kárt a szükséghelyzetben lévő kártalanítás címén köteles megtéríteni. A bíróság megállapította a szükséghelyzet fennállását, amikor a károsult pótkocsis teherautója a szemközti irányból egy megkülönböztetett hangjelzést használó rendőrautó előzésének biztosítása érdekében az útpadkára húzódott, aminek következtében az útpadka a nagy súly alatt megsüllyedt, az autó felborult.

³⁸ Ptk. 5:6. § (1) bek.

³⁹ EBH2001. 521., BH2001. 574.

⁴⁰ Btk. 22. § (2) bek., BH2017. B.10.

⁴¹ Ptk. 5:26. §.

A kár megtérítésére a szükséghelyzetet előidéző rendőrférfő üzemeltetőjét kötelezte a bíróság.⁴² Ha több személy kerül szükséghelyzetbe, a kárt (az elhárításra fordított költségeket) *veszélyeztetett érdekeik arányában* viselik. A tulajdonos attól a személytől, aki a szükséghelyzet megszüntetése során *indokolatlanul nagy kárt okozott, kártérítést követelhet*. A túllépés ugyanis jogellenessé teszi – annak arányában – a beavatkozást, amelynek következménye a kártérítés, ha annak egyéb feltételei fennállnak.

d) *Jogszabály által megengedett magatartással okozott kár*

Grosschmid is megfogalmazza: „T.i. a jogrend olykor megenged valamit, ami másnak kárával jár vagy járhat, de ezt azzal egyenlíti ki, hogy az engedélyvel élőt megtérítésre kötelezi.”⁴³

A hatályos Ptk. szerint a jogellenesség alóli *kivétel* alternatív *feltétele*, hogy:

- da) a károkozó jogszabály által megengedett magatartással okozta a kárt, és a magatartás *más személy jogilag védett érdekét nem sérti*, vagy
- db) jogszabály által megengedett magatartással történt a károkozás, és a *jogszabály a károkozót kártalanításra kötelezi*.

A jogszabály által megengedett károkozó magatartások körét lehetetlen taxatív módon felsorolni. Mint már utaltunk rá, nemcsak a polgári jogi normák, hanem egyéb jogágak normái (például közigazgatási jog) is irányadóak lehetnek e tekintetben. Ilyen jogi helyzet állhat elő például a kisajátítás, a közérdekű használati, szolgalmi jogok gyakorlása vagy bizonyos szomszédjogok (például szomszédos telek igénybevétele)⁴⁴ gyakorlása során okozott károk körében. Fontos utalni arra is, hogy csak a rendeltetésszerű joggyakorlás mentesíti a jogellenesség alól a károkozót, mert a rendeltetésellenes joggyakorlás jogellenes, joggal való visszaélésnek minősül, és kártérítési felelősséget is maga után vonhat.⁴⁵

Az első esetben – tehát amikor a jogszabály által megengedett magatartás nem sérti más személy (polgári jog által) védett érdekét – a következők emelhetők ki. A Ptk. általánossá tette azt az elvet, hogy *a más személy jogilag védett érdekét sértő magatartással okozott kárt meg kell téríteni, mert ha erre jogszabály nem kötelezi az okozót, az jogellenessé válik*, és az okozott kárt felelősségi alapon kell megtéríteni. Ez a szabály a joggyakorlatban és az elméletben is az úgynevezett *jogági jogellenesség*⁴⁶ függetlenségének kérdését veti fel, és a leggyakoribb az ütközés a közigazgatásilag engedélyezett olyan magatartással, amely károsodást eredményez. Valójában az ilyen helyzetekben – noha a magatartást a közjog megengedi, legalábbis nem tiltja – *a jogellenesség* ahhoz kapcsolódik, hogy *a magatartás másoknak a polgári jog által védett érdekét sérti*, amely körülményt *kompenzálni szükséges (például szomszédjogok)*, ugyanakkor *a felróhatósági elem nem mellőzhető*. (A bírói gyakorlatban ilyenkor is sokszor összemosódik a jogellenesség és a felróhatóság, vizsgálatuk nem különül el élesen). A jogellenesség fogalmának általános elemzésekor már kitértünk

⁴² BH2004. 460.

⁴³ ZSÖGÖD (1901): i. m. 645.

⁴⁴ Ptk. 5:25. §.

⁴⁵ Ptk. 1:5. §, EBH2001. 414.

⁴⁶ Lásd a Ptk. XXVI. Címhez kapcsolódóan a Ptk. Indokolást.

a bírói gyakorlatra, amely alátámasztja, hogy a jogellenességet a közérdekű, közcélú tevékenység sem zárja ki. Így ha például a közcélú tevékenység (például autópálya-építés, üzemeltetés) az ingatlantulajdonosok jogilag védett érdekét sérti, ennek ellentételezését követelhetik. Lakóépületek közvetlen közelében felépített üzletközpont (zaj-, gyalogos-, gépkocsiforgalom növekedés) szükségtelenül zavarja a környező ingatlantulajdonosokat, ezáltal az ingatlanok értéke is csökken.⁴⁷

A második esetben, azaz amikor a jogszabály által megengedett magatartáshoz a jogalkotó kártalanítási kötelezettséget kapcsol, s e két tényező együttesen zárja ki a jogellenességet, a következőket kell hangsúlyozni. Eltérően a kárfelelősségi szabályoktól, *nincs egy általános kártalanítási kötelezettséget megállapító norma, azt a jogszerű károkozást megengedő norma határozza meg*. Bizonyos esetekben maga a Ptk. rendelkezik a kártalanítási kötelezettségről (például a szükséghelyzetben okozott kár, szomszédos telek igénybevétele). Sajátos, hogy amennyiben kártalanítás jár, *a vagyoni helytállás súlyosabb*, mint jogellenes károkozás esetén, ugyanis *a felróhatóság eleme közömbös*. Sok esetben az elhatárolás is problémát okoz (lásd például a szükséghelyzethez és a jogos védelemhez írtakat). Előfordul olyan helyzet, hogy maga a jogszabály nemcsak a kártalanítási kötelezettségről rendelkezik, de meghatározza a kártalanítás módját, mértékét (például a kisajátítás esetén). Más esetben, *ha csak a kártalanítási kötelezettséget írja elő*, de annak módjáról, mértékéről nem rendelkezik, *a kártalanítás módjára és mértékére a Ptk. kártérítésre vonatkozó szabályait kell megfelelően alkalmazni*.⁴⁸ Így – eltérő rendelkezés hiányában – alapvetően a teljes kártalanítási kötelezettség elvét fogalmazza meg, hasonlóan a deliktuális kárfelelősség szabályaival.

4.5. Okozati összefüggés

4.5.1. Az okozatossággal kapcsolatos főbb elméleti megközelítések

Az okozatosság problematikája a jogi dogmatika egyik legtöbbször vitatott kérdése. Az okozatosság mint a felelősségi tényállás egyik eleme, feltétele, arra keresi a választ, hogy a „károkozó” magatartás nélkül vajon bekövetkezett volna-e a kár, azaz a károkozó magatartásnak mint oknak okozata-e (ténybeli okozatosság); illetve hogy a károkozónak állított magatartás és a kár között volt-e kellően intenzív logikai-időbeli kapcsolat. Másként fogalmazva: a magatartás a kár adekvát, rendszerinti, tipikus oka-e (jogi okozatosság).

Az okozatossággal kapcsolatos tudományos (filozófiai) elméleteknek hatalmas irodalma van, ebből emelünk ki néhányat.

A 19. század közepétől jelenik meg a *feltételek egyenértékűségének (conditio sine qua non) elmélete* (John Stuart-Mill), amely szerint valamely eredménynek oka annak minden olyan előzménye együttvéve, amely elengedhetetlenül szükséges volt ahhoz, hogy az eredmény úgy és akkor álljon be. Egyik sem ok külön-külön, és nincs közöttük különbség súlyuk, jelentőségük, szerepük tekintetében. (Például egy közlekedési balesetnek oka ezen felfogás értelmében az is, hogy az autót feltalálták, a vezető jogosítványt kapott, éppen azon az útvonalon haladt – az irányzat fő képviselője Maximilian von Buri volt.)

⁴⁷ BH 2007. 226., BDT2009. 2059., BDT 2008. 1779.

⁴⁸ Ptk. 6:564. §.

A feltételek egyenértékűségének elvét fejlesztették tovább az úgynevezett *okkiválasztó* (individualizáló, „válogató”) elméletek. A feltételek egyenértékűségéből indulnak ugyan ki, de az okok közül – különböző szempontok szerint – válogatnak. Az okok közül egyiket-másikat kiemelik, tehát szubjektív elemeket visznek az okozati összefüggés objektív folyamatába. A német elméletben elterjedt az *adekvát okozatosság* tana (*generalizáló elmélet*), amely a magánjogi elméletben és az ítélkezési gyakorlatban is uralkodóvá vált, és a mai napig használt legfontosabb elmélet. Az adekvát (esethez mért, alkalmazott, a jogi konzekvenciák szempontjából számba vehető) okozatosság tana szerint oknak tekintendő minden olyan előfeltétel, amely az emberi tapasztalat szerint hasonló esetekben az eredményt létre szokta hozni (képviselői: Bar, Kries, Traeger, Rümelin). Abból indul ki, hogy minden károkozó cselekmény, mulasztás kizökkenti a dolgokat a normális mederből és reparációra, kártérítésre szorul.⁴⁹

Grosschmid a büntetőjogi és a kártérítési jogi kauzalitás kérdésével foglalkozva a következőket fogalmazza meg: „A büntetőjog azt kérdi, vajjon az, a mi bekövetkezett, beszámítható-e a cselekvőnek; a kártérítés: vajjon az, a mi kárképen fenforog, következése-e annak, a mi (civiliter) beszámítható. A mi amott okozat kérdése, az itt még csak ok kérdése.”⁵⁰

Szladits szerint: „Az okság fogalmához a jogban nem lehet alapul venni az okság ú.n. természettudományi felfogását. [...] Magánjogilag okozatosnak csak valamely ténynek olyan következményeit lehet tekinteni, amelyek a szóbanforgó ténnyel kapcsolatban köztapasztalat szerint jelentkezni szoktak. [...] Az oksági kapcsolat a cselekmény és a bekövetkezett kár között azt jelenti, hogy a kárt az élet rendes felfogása szerint a cselekménynek tulajdoníthatjuk. [...] Mindenesetre okozatos az olyan kár, amelynek bekövetkezését a cselekmény elkövetője előre láthatta.”⁵¹

Villányi álláspontja, hogy az oksági kapcsolatnak nem csupán természettudományi vagy bölcséleti, hanem „különleges jogi értelemben is fenn kell forognia vagy pontosabban: szükséges, hogy az okozott eredményt jogilag a cselekvőnek lehessen beszámítani.”⁵²

Marton az adekvát okozatossági elméletek kritikáját fogalmazta meg. Szerinte a jogi okfogalom nem lehet más, mint természettudományi. Hogy ennek fokozatain a jogi felelősségre vonás meddig mehet, illetőleg hol kell megállnia, arra a felelősségi szabályoknak kell felelnie.⁵³

A gyakorlatban leginkább alkalmazott és hivatkozott az *Eörsi által megfogalmazott szempont*, amely szerint az okozati összefüggést a kár és a jogellenes magatartás között akkor lehet megállapítani, ha a magatartás nélkül a kár nem következett volna be, a jogellenes magatartást a cselekvőnek vagy mulasztónak a terhére be lehet számítani és a jogsértő magatartást szankció alkalmazásával befolyásolni lehet. A polgári jogi felelősség terén voltaképpen nem elvontan keresünk okokat, hanem a felelősség szempontjából releváns okokat keressük, vagyis nem pusztán az események objektív menetét vizsgáljuk, hanem

⁴⁹ Lásd: BORONKAY Miklós (2007): A deliktuális felelősség határai. *Iustum Aequum Salutare*, 3. évf. 4. sz. 175–202.

⁵⁰ SZÖGÖD (1901): i. m. 708.

⁵¹ SZLADITS Károly (1933): *A magyar magánjog vázlat. Első Rész*. Budapest, Grill. 67–68., 284.

⁵² VILLÁNYI (1941): i. m. 235.

⁵³ MARTON Géza (1992): *A polgári jogi felelősség*. Budapest, Triorg. 126.

azt keressük, hogy hol vannak ebben az objektív folyamatban azok a láncszemek, amelyek nevelési és kárelosztási szempontból a kártérítés eszközeivel megragadhatók.⁵⁴

Az okkiválasztó elméletek alapvetően a károsodás bekövetkezését megelőző cselekmények feltárását és sorba rendezését célozták, míg az *angolszász jog* időben és térben vizsgálja a magatartás összefüggését a kár bekövetkezésével, ennek megállapítására jelenik meg az „előreláthatóság” jogintézménye.⁵⁵ Az angolszász jog szerint az okozati összefüggést a *reasonable man*, az észszerűen gondolkodó ember mértékével kell megállapítani, az ok nem lehet túl távoli (*too remote*).⁵⁶

4.5.2. Az okozati összefüggés jogalkalmazási kérdései

A polgári jogi kártérítési felelősségnél az okozati kapcsolat több vonatkozásban is szerepet játszik. Az okozatosság egyik funkciója a felelős személy meghatározása, míg a felelősség alapjának (általános vagy különös felelősségi szabály alkalmazandó) (*felelősségmegalapozó funkció*), valamint a felelősség mértékének a meghatározásában is (*mértékmeghatározó funkció*) jelentősége van,⁵⁷ hiszen csak azokat a következményeket tartozik viselni még a felelősségének megállapítása esetén is a károkozó, amelyek azzal a károkozó magatartással okozati összefüggésben vannak, amelyért felelős.⁵⁸ A magyar bíróságok ítéleteikben különböző érvekkel kívánták „elvágni” az okozati láncolatot (sokszor az adekvát okozatosság elvének, bizonyos szűrő okok alkalmazásával, például általános élettapasztalat, szokásos rendszerinti következmény, tipikus, életszerű következmény stb.).⁵⁹

Blutman szerint⁶⁰ az ok-okozati összefüggés vizsgálata a bírósági eljárásokban három fázisból áll: a) az okok azonosítása, b) okszűrés (a bíróság az azonosított okok közül hogyan és milyen alapon szűri ki azokat, amelyek a jogi felelősség megállapítása szempontjából szerepet játszanak), c) a több azonosított és számba jövő ok egymáshoz való viszonyának megítélése.

A jogalkalmazás során az ok-okozati összefüggés, a tényállási elemek (ténybeli okok) feltárásánál jelentősége van a természettudományos (feltételek egyenértékűsége, adekvát kauzalitás tana) megközelítéseknek, másrészt szükséges lehet bizonyos szakmai ismeret

⁵⁴ EÖRSI Gyula (1966): *A polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

⁵⁵ A gondolatok Fézer Tamás tanulmányából származnak. FÉZER Tamás (2006): Az okozati összefüggés értelmezésének változatai az európai államok kártérítési jogában. *Collega*, 10. évf. 2–3. sz. 128.

⁵⁶ LÁBADY Tamás (2014a): A deliktuális felelősség fontosabb változásai az új Ptk.-ban. *Jogtudományi Közlöny*, 69. évf. 4. sz. 171.

⁵⁷ Lásd: SZALMA József (2000): *Okozatosság és polgári jogi felelősség az európai és a magyar jogban*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 188., továbbá VILLÁNYI (1941): *i. m.* 236.

⁵⁸ Lásd: VÉKÁS Lajos (2008): *Parerga. Dolgozatok az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, HVG-ORAC. 210–297.; BLUTMAN László (2011b): Okozatosság, oksági mércék és a magyar bírói gyakorlat. *Jogtudományi Közlöny*, 66. évf. 6. sz. 309–320. Lásd: BDT2016. 3577, BH2008. 299., BDT2013. 2893.

⁵⁹ A *conditio sine qua non* alkalmazása megjelenik az európai tagállami gyakorlatban is, valamint az európai deliktuális jog alapelveiben; VAN DAM, Ceas (2013): *European Tort Law*. Oxford, Oxford University Press. 306–345., továbbá BORONKAY (2007): *i. m.* 200.

⁶⁰ BLUTMAN László (2011a): Okozatosság a jogban: több ok együttes megítélése. *FORVM Acta Juridica et Politica*, 1. évf. 1. sz. 119.; FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 244–283. Lásd még: SZALAI Ákos (2017): Okozatosság a kártérítési jogban – joggazdaságtani megfontolások. *Polgári Jog*, 2. évf. 1. sz.

azok feltárására. Például szakértő bevonásával lehet megállapítani a baleseti mechanizmus bekövetkezését. Ugyanakkor a bíró feladata a jogi okozatosság megállapítása, és ez alapján a jogi minősítés.⁶¹

Fuglinszky a következőképpen fogalmaz: „A jogi okozatosság alatt az előzmények, fenti értelemben vett okok között meghatározott szempontok szerint történő mesterséges gondolati (dogmatikai, jogpolitikai) különbségtételt értjük (okkiválasztó elméletek), különbséget téve releváns és nem releváns, szignifikáns és nem szignifikáns okok között. A jogi okozatosság bírói mérlegelésen alapuló jogkérdés, jogalkalmazói, jogpolitikai döntés.”⁶²

4.5.3. Jogi okozatosság – előreláthatóság

A Ptk. – elősegítve az egységesebb bírói gyakorlatot – a végtelenbe nyúló oksági folyamatot lezárja az úgynevezett előreláthatósági klauzulával („nevesített okszűrő szempont”):⁶³ *nem állapítható meg az okozati összefüggés azzal a kárral kapcsolatban, amelyet a károkozó nem látott előre és nem is kellett előre látnia, aminek megítélése jogkérdés.*

Az elvárható előreláthatóság megállapításánál a károkozó helyzetében lévő, észszerűen, gondosan eljáró személy magatartását kell figyelembe venni; azt kell vizsgálni, hogy egy kellő gondossággal eljáró személynek mit kellett előre látnia a károkozás pillanatában (objektivizált mérce). Az „előreláthatóság” valamennyi kárelem (a károsult vagyonaiban beállott értékcsökkenés, az elmaradt vagyoni előny, szükséges költség) tekintetében vizsgálandó; azaz a károkozónak magatartása következményeként a kár típusát, fajtáját és nagyságrendjét kell előre látnia.⁶⁴ Azokban a jogrendszerekben, ahol az előreláthatósági korlát már hosszabb ideje létezik, a bíróságok nagyvonalúbbak, kevésbé konkrétan követelik meg egy-egy kárkövetkezmény előrelátását, ha azt személyi sérülés idézte elő. Például, ha a károkozó eltöri valakinek az ujjait nem tudva, hogy zeneművész, meg kell térítenie az elmaradt keresményét függetlenül attól, hogy tudta-e vagy sem, hogy zeneművész a károsult. A károkozónak azt kell előre látnia, hogy ha valakinek testi sérülést okoz, a károkozó magatartás következményeként elmaradt jövedelem keletkezhet (függetlenül attól, hogy mivel foglalkozik).⁶⁵

A korábbi évek ítélkezési gyakorlatában – jogi norma hiányában is – már megjelenik az előreláthatósági korlát, illetőleg az előreláthatóság mint a jogi okozatosság egy szempontja, vizsgálati tényezője. Például a virágkertészettel foglalkozó felperes közlekedési balesetet szenvedett, kórházba került, ez idő alatt az idő hűvösre fordult, s emiatt a növényei

⁶¹ BH2013. 156., BH2017. 17. Fézer Tamás szerint az okozati összefüggés vizsgálata során el kell különíteni a ténybeli és a jogi okozatosság kérdéskörét. FÉZER (2006): *i. m.* 127.

⁶² FUGLINSZY (2015): *i. m.* 245. meghatározása; továbbá CSEHI Zoltán szerk. (2014): *Az új Polgári Törvénykönyv magyarázata. Kommentár a 2013. évi V. törvényhez.* Budapest, Menedzserpraxis. 137.

⁶³ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 274., Ptk. 6:521. §.

⁶⁴ BDT2011. 2393.

⁶⁵ A Ptk. – Grosschmid gondolataival élve – a *károosságbeli (damnositási) előreláthatóságot* állítja be okszűrő szempontnak. Grosschmid szerint ugyanis a károkozó általi előreláthatóság kétféle ágazik: ténybeli és „károsságbeli (damnositási)” előreláthatóságra. „Péld. [...] puska elsütéséből [...] emberhalál is származhatik, ez ténybeli előreláthatóság. Ilyenkor az előre nem láthatott kár megtérítése felelősségi alap hiányából igenis ki lett zárva. [...] a fuvaros, ha szekerét visszatartják (vagy a kikötött időre meg nem reparálják), keresményét veszti, ez kárbeli előreláthatóság. [...] A ténybeli előreláthatóság ismét hol a kártérítési causának (felelősségnek), hol a kötelezettségi terjedelemnek a kérdése.” ZSÖGÖD (1901): *i. m.* 710–711.

károsodtak. A bíróság nem állapította meg az okozati összefüggést a közlekedési baleset okozójának magatartása és a növényekben keletkezett kár között, mivel a kár bekövetkezte olyan távoli kapcsolatban van az öt elgázoló gépkocsivezető magatartásával, hogy a kártérítési szankció alkalmazása indokolatlan. Ha az *okozati összefüggés nem állapítható meg* a károkozás folyamatában, a *károkozó felelőssége nem áll fenn*.⁶⁶

4.5.4. Az okozatosság (főbb) különös kérdései

a) Közvetlen/közvetett okozás/mulasztás

A károsodásnak nemcsak a *közvetlen (elsődleges) kiváltó okát* lehet a polgári jogi felelősség szempontjából oknak tekinteni, hanem olyan okot (okokat), amely szerephez jut a hátrányos eredmény bekövetkezésében legalább azért, hogy *alkalmat teremt a közvetlen ok megjelenésére*. Egy károkozás során az eredményt előidéző okok időben egymásra következnek, ezáltal az egyik ok időben távolabb van az eredménytől, mint a másik. „... ugyanakkor e folyamatban az egyik ok csak másik okon, vagy más okokon keresztül fejt ki hatását az eredményre.”⁶⁷ Például, ha a vétőképtelen pirotechnikai eszköz használata során társának egészségkárosodását okozza (szemsérülés), a károkozással okozati összefüggésben áll az, hogy gondozóját a felügyelet ellátásával kapcsolatban felróhatóság terheli (amely lehet akár nevelési hiba is). Ez a körülmény a másik okon keresztül (elsődleges, közvetlen kiváltó ok a vétőképtelen károkozása) fejt ki a hatását.

A *mulasztással* mint károkozó magatartással kapcsolatos elméleti megközelítések is sokfélék, de ezek alapján megfogalmazható, hogy a mulasztás nem mást jelent, mint „nemtevést”, „tétlenül maradást”, amely az eredmény – azaz a kár – okává azért válik, és illeszkedik az események láncolatába, mert *jogi norma (kötelem) vagy akár az elvárható magatartás követelménye pozitív ténykedésre kötelez*. Az elmulasztott cselekvéssel az eredmény be sem következett volna, azaz az eredmény bekövetkezésére közvetlenül ható (elsődleges) ok (vétőképtelen által használt pirotechnikai eszközzel történt károkozás) csak a cselekvésre kötelezett személy passzivitása (gondozó felróható mulasztása a felügyelet körében) miatt érvényesülhetett. Az állandó felügyeletre szoruló autista fogyatékos kiskorú gyermeknek a felügyeletet ellátó oktatási intézményből engedély nélküli eltávozása folytán bekövetkezett közúti balesetét a bíróság a felügyelet elmulasztásával okozati összefüggésbe hozva állapította meg az intézmény felelősségét.⁶⁸

Az újabb bírói gyakorlatban a gyógyulási *esély elvétele* mint az orvosi beavatkozás elmaradásával oki összefüggésben álló mulasztás károkozásaként értékelendő, amiért fennáll a felelősség.⁶⁹ Fontos megjegyezni, hogy az említett eset nem vagyoni kár alapjául szolgált, de a hatályos szabályok szerint már nem kárfelelősségről, hanem a személyiségi jogsértéshez kapcsolódó sérelemdíj iránti igényről lehet szó. Ehhez hasonló – vitára okot adó – az a bírói

⁶⁶ BH1993. 355., LB-H-PJ-2009-197., BH2010. 184., BH2005. 53.

⁶⁷ BLUTMAN (2011a): *i. m.* 135.

⁶⁸ BDT2011. 2393.

⁶⁹ BH2012. 10., BDT2010. 2274., BDT2010. 2197., BH2017. 54.

gyakorlat, amely sérelemdíjat és nem kártérítést lát megítélhetőnek akkor, ha az ügyvéd mulasztása folytán elévül a megbízó igénye (*pernyerési esély elvesztése*).⁷⁰

b) „*Átsugárzó okozás*”

Az oksági kapcsolat sajátosan alakul olyan helyzetekben is, amikor az *elsődleges károkozásból más személyek* (például balesetben elhunyt személy hozzátartozói) *károsodnak* (Eörsi Gyula fogalmával élve „*átsugárzó okozás*”). Ez esetben a kártérítési felelősség határát lezáró jogi okozatosság körében további körülményt kell a „járulékos károsultnak” bizonyítania (például hozzátartozói minőség, az elsődleges károsult személy sérülése miatt kiesett jövedelem stb.).⁷¹

c) *Többek közös károkozása – károsulti közrehatás*

A továbbiakban térünk ki arra, hogyan alakul a felelősség, ha *többen közösen okoznak kárt*, illetve arra, hogy az okozati láncolatba, a folyamat értékelésébe a jogalkotó a *károsulti magatartást is bevonja* akkor, amikor megkívánja, hogy a károsult is – *a kár megelőzése, elhárítása és enyhítése körében – úgy járjon el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható*. A bírósági gyakorlat szerint is a károsodás bekövetkezéséhez vezető és szoros összefüggésben álló okfolyamatot egységesen kell megítélni a kárfolyamat valamennyi mozzanata vonatkozásában.⁷²

d) *Egyéb tényezők jelentősége az okozati láncolatban*⁷³

Az okozati láncolatban egyéb tényezők is értékelendők, és befolyásolják a károkozó kárfelelősségének megállapítását, illetve annak mértékét. Például a károkozó által nem ismert károsulti (fizikai-pszichikai) tulajdonság, természeti esemény,⁷⁴ a következményeket tovább súlyosbító körülmények (például a baleset sérültjének állapota orvosi műhiba folytán

⁷⁰ MOLNÁR Levente (2013): A Kúria ítélete az ügyvédi felelősségről és az árnyékperek lefolytatásának tilalmáról. *JeMa*, 4. évf. 3. sz. 21–22.

⁷¹ Eörsi „járulékos károsultak” elnevezést használ e személyi körre, rámutatva arra, hogy a személyek számbavétele, körének megvonása az okozati összefüggés problémakörébe tartozik. Eörsi (1966): *i. m.* 104–107.

⁷² BDT2009. 2136., BH2013. 267., BH2010. 64.

⁷³ A kiemelt tényezők alapja FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 251–270.; BH1996. 255., BH1996. 92.

⁷⁴ Felróhatóság hiányában mentesül a települési önkormányzat a belvív okozta kár megtérítése alól, ha a csapadékvíz elvezetését szolgáló feladatának megfelelően eleget tett, és a károsodást váratlan, előre nem látható körülmények idézték elő. (BH2003. 498.)

további egészségromlást okoz).⁷⁵ Ezeknek a körülményeknek a fennállása esetén is azt vizsgáljuk, hogy a károkozó magatartása tekinthető-e (egészen-részen) a bekövetkezett kár releváns okának.⁷⁶

e) Az okozati összefüggés újszerű, a technológia fejlődésével összefüggő kérdései

A kárfelelősség – az okozati összefüggés vizsgálatának – új dimenziója jelenik meg az elektronikus kereskedelemben a világháló, az *internet* használatával kapcsolatban is.⁷⁷ A fejlett országokban új kihívások elé állítja a jogalkotást a társadalom minden rétegére kiható tény, hogy egyre kifinomultabb technikájú *robotok, androidok és a mesterséges intelligencia más formái* jelennek meg, amelyek az esetek többségében emberi tulajdonságokkal rendelkeznek, de önmagukban nem vonhatók felelősségre. Olyan felelősségi kérdéstről van szó, amelyre vonatkozó szabályok egységesítése különösen indokolt.⁷⁸

4.6. Felróhatóság

4.6.1. Az elvárhatóság elve

A Ptk. a Bevezető Rendelkezések között alapelveként fogalmazza meg az *elvárható magatartás elvét*.⁷⁹ Ennek a megsértése, azaz az adott helyzetben elvárható magatartásnak nem megfelelő cselekvés vagy mulasztás, a magatartás felróhatósága vonja maga után a polgári

⁷⁵ Az okozatosság különös kérdését veti fel az a helyzet, amikor a károkozó magatartás indítja el a károsodásra vezető okfolyamatot, de a kár végül is más okból következik be (úgynevezett *hipotetikus okozatosság*). (Például a károkozó a ház téglafalát kibontva jut be az ingatlanba, amely másnap villámcsapás következtében leég). Grosschmid (a tőle idézett példákon keresztül) a közvetettségnek, az okláncolatba belépett „idegen tényezőknek” az okozat bekövetkezésére gyakorolt hatása szempontjából négy fajtáját különböztette meg: a) *cumulatív közvetettség*; ez alatt a körülményeknek az okozat bekövetkezésére gyakorolt hatását érti, amelyek valójában önmaguk idézik elő a bekövetkezett eredményt, s amelyekkel szemben a károkozó ténykedésének az eredmény bekövetkezésére gyakorolt hatása csak közvetett. (Mire a cséplőgép elkészve megérkezik, esőzések a gabonát tönkreteszik.); b) *filiatív közvetettség*; a kár-ok valamely másik, de saját közelebbi okozatán keresztül idézi elő a károsító tény. (Egyik hajó egy másiknak nekimenve meglékel egy harmadikat.); c) *damnositási közvetettség*; a tény csak különös körülmények tették károsá vagy károsabbá. (Valamely dolog sérülése esetén a párjának, tartozékának értéksökkenése.); d) *érdekeltségi közvetettség* (fogalmát nem adja meg); (halál esetén a hátramaradottak kára). GROSSCHMID Béni (1932): *Fejezetek kötelmi jogunk köréből. Első kötet*. Budapest, Grill. 710.

⁷⁶ Lásd ehhez: SZALAI (2017) *i. m.*

⁷⁷ Lásd a szerzői jogot érintően a kárfelelősségi kérdésekkel foglalkozó KÖHIDI Ákos (2016): *Fájlcseré és felelősség*. Budapest, Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság MédiaTanács Médiatudományi Intézete. Továbbá a 19/2014. (V. 30.) AB határozatot a Kúria Pfv.IV.20.217/2012/5. számú ítélete alaptörvény-ellenességének megállapítására irányuló alkotmányjogi panasz elutasításáról.

⁷⁸ Az Európai Parlament állásfoglalására irányuló indítvány a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról [2015/2103(INL)] megnevezésű dokumentum az európai jogalkotás figyelmét e kérdésre irányítja, és a javaslat szerint – e tárgyakat veszélyes tárgynak minősítve – a gyártók, tulajdonosok, felhasználók objektív felelősségét lehetne megállapítani a károkozásokért, amihez elég lenne csak a kár bekövetkezésének és az okozati összefüggésnek a bizonyítása.

⁷⁹ Ptk.1:4. § (1) bek.

jogi felelősség általános szabályának (alakzatának) az érvényesülését. Ugyanakkor figyelemmel kell lenni arra is, hogy *saját felróható magatartására előnyök szerzése végett senki nem hivatkozhat (nemo suam turpitudinem allegans auditur)*, viszont az igényérvényesítő fél felróható magatartása nem zárja ki a másik fél felróható magatartására történő hivatkozás lehetőségét. Például amikor önhiba merül fel a károsult részéről, az nem zárja ki a kártérítési igényérvényesítés lehetőségét, legfeljebb az igény mértéke csökken az önhiba miatt.⁸⁰

Az elvárható magatartás – a normaszövegből következően is – valójában *differenciált* azáltal, hogy a felelősség megállapításánál mindig az *adott helyzetben általában elvárható magatartást* kívánja meg a polgári jog alanyaitól, amelyet nagyon sokféle tényező befolyásolhat. Az *elvárhatóság általános (társadalmi) elvárást fejez ki* az adott magatartás vonatkozásában. Ezért fogalmazhatunk úgy, hogy az általános felelősség – az elvárhatósági mérce típusonként változó követelményeinek megfelelően – differenciált. Például a közút kezelője az út beszakadásával összefüggő károkért felel, ha nem tudja bizonyítani, hogy az adott helyzetben elvárható módon gondoskodott a súlykorlátozó táblák kihelyezéséről.⁸¹

A károkozóhoz hasonló helyzetben lévő jogalanyok magatartásának megítélésénél *többféle szempont* („elvárhatósági mérce”) is szerepet játszhat. Például életkor, tevékenységi körhöz fűződő esetleges speciális körülmények (építkezés, állattartás, szakvállalati jelleg stb.), foglalkozásokhoz kapcsolódó sajátos elvárhatósági követelmény (például orvos, ügyvéd felelőssége, felszámoló, végelszámoló, vagyonfelügyelő, biztosítási alkusz, vezető tisztségviselő stb.), amely területekre irányadó szakmai szabályok további segítséget adhatnak az elvárt magatartás mércéjének a meghatározásában. A *professzionális szerződésen kívüli kárfelelősség körében az általában elvárható magatartás differenciált, sőt annak objektivizálódása is megfigyelhető*. Bár magánjogi értelemben mellérendeltek, a károkozó és a károsult között jellemzően egy aszimmetrikus viszony van (orvos-beteg, pénzügyi, biztosítási szolgáltatást közvetítő-fogyasztó, adótanácsadó-vállalkozó stb.). Sok esetben az eljáró bíróságok (például az egészségügyi szolgáltatók felelősségének megítélésénél) nem kizárólag azt vizsgálják, történt-e szakmai szabályszegés [a szakmai előírások (standardok) megszegése], hanem azt, hogy a károkozó megtett-e mindent, ami egy jó szakembertől általában elvárható. Az elvárhatósági mércét pedig befolyásolja például az egészségügyi tevékenységnél különösen a tudomány, a szakma fejlődése. A bírói jogkörben okozott kárfelelősséghez kapcsolódóan fogalmazódik meg, hogy nem lehet kirívóan okszerűtlen mérlegelés eredményének tekinteni, és ezért – felróhatóság hiányában – nem állapítható meg a kárfelelősség, ha az eljáró bíró olyan kérdésben jutott a felülvizsgálati ítéletben foglalt döntéssel ellentétes álláspontra, amelyben – az ítélete meghozatalakor – a bírói gyakorlat nem volt egységes, és az adott tárgyban a legfőbb bírói fórum sem adott iránymutatást.⁸²

Összefoglalva megállapítható, hogy a károkozásért való felelősség körében a felróhatóság:

- a) nem a jogsértő egyedi, személyes tulajdonságai, képességei, körülményei,
- b) nem egy minden jogalanyra egyformán kötelező, általános zsinórmérték szerint,
- c) hanem *tipizálás* útján, a károkozótól a konkrét helyzetben általában elvárható magatartás alapján ítéendő meg.

⁸⁰ Ptk. 1:4. § (2) és (3) bek.

⁸¹ BH2011. 222., BH2003. 498.

⁸² BDT2017. 3696.

A felelősség egyes eseteinél – egyes felelősségi tényállásoknál – a kódex az adott helyzetben általában elvárható magatartástól eltérő, szigorúbb követelményt támaszt (például a fokozott veszéllyel járó tevékenységért fennálló felelősségnél vagy a termékfelelősségnél). Ezekre a felelősség egyes eseteinek tárgyalása során térünk ki.

4.6.2. A felróhatóság mértéke, aránya

A kártérítés célja a károsult vagyonaiban bekövetkezett hátrányos eltolódásnak a jogrend által a károkozótól kikényszerített helyreállítása. Ebből következően a felelősségi szabályok általában nem veszik figyelembe a felróhatóság súlyát, ennek ellenére megfigyelhető, hogy a Ptk.-ban – a korábbi szabályokhoz képest – nagyobb hangsúlyt kap a felróhatóság mértéke (lásd a sérelemdíj mértéke). A felróhatóság aránya például a többek károkozásánál, a károsult közrehatásánál jelenik meg.

4.6.3. Szubjektív tényezők jelentősége a károkozásban

A Ptk.-ban fellelhető – a felelősség objektivizálódása ellenére – egyre több olyan tényállás, amelyeknél a szubjektív (tudati, akarat) tényező, a vétkesség is értékelendő a magatartás megítélésénél. Ilyen helyzetekben a jog a szubjektív tényezőknek valamilyen egyéb szempontból tulajdonít jelentőséget. Például tiltja a felelősség kizárását, ha a kárt szándékosan okozzák. Sólyom László kifejező megfogalmazásával élve, ezekben a szabályokban tulajdonképpen a vétkesség „megbüntetésének” nyomai lelhetők fel.⁸³ A vétkesség tartalma koronként és jogrendszerenként sem teljesen ugyanazt jelenti. Alapvető értelemben a jogellenes magatartás tanúsítójának szubjektív akaratát, tudatát helyezi középpontba, de a gondatlanságnál valójában az elvárható gondosság tanúsításának a hiánya bír jelentőséggel (ezáltal objektivizálódik).

A vétkes magatartás fokozatai:

- a) A szándékosságban a jogellenes magatartás eredményére irányuló akarat jelenik meg: aa) egyenes szándék, ha a jogsértő tudatában volt magatartása következményének társadalomra veszélyességével, illetve jogellenességével, és azt akarta is, magatartása társadalmilag elítélt jogkövetkezményével azonosult (*dolus directus*), vagy ab) abba belenyugszik (*eshetőleges szándék, dolus eventualis*). A szándékosság csak a legritkább esetben irányul magára a káreredményre (például a bűncselekménnyel okozott károk esetén), legtöbbször csupán az azt előidéző cselekményre terjed ki.
- b) Gondatlanság alatt az elvárható gondosság elmulasztását értjük. Fokozatai (a római jog szerint): ba) súlyos vagy tudatos gondatlanság (*culpa lata*) esetén bár a jogsértő nem kívánta a következményeket, mégsem tanúsított felismerésének megfelelő magatartást, könnyelműen bízott azok elmaradásában. bb) enyhe gondatlanság (*culpa levis*) esetén a jogsértő nem ismeri fel magatartása társadalomra

⁸³ SÓLYOM László (1977): *A polgári jogi felelősség hanyatlása*. Budapest, Akadémiai. 79.

veszélyességét, de tudatában kellene lennie, ha kellő figyelemmel járt volna el, azonban az elvárható gondosságot elmulasztotta.

A Ptk. szabályait áttekintve egyre nagyobb szerepe van az eddigiekben leginkább a dologi jogi jogviszonyokban jelentőséggel bíró jó- és rosszhiszeműségnek [tudott-e valaki valamilyen körülményről, illetve tudnia kellett volna-e arról (ebben is fellelhető az objektívizálás)], de a szándékosságnak, gondatlanságnak is.⁸⁴ Szladits szerint: „A jó-, vagy rosszhiszeműség mindig valamely tudatbeli állapot, holott a magánjogi vétkesség valamely cselekvést kísérő akarati mozzanat. A következmények is egészen mások: a vétkesség felelősséget von maga után, a rosszhiszeműség rendszerint csak valamely előnytől foszt meg.”⁸⁵

Ezekben az esetekben sem másról van szó, mint arról, hogy a *felelősség felróhatóság*on alapul, amely fogalom az *objektívizált polgári jogi felelősséget a szubjektív jogi felelősséggel egységesíti*. A felróhatóságnak ezek a felelősségi helyzetei felfoghatók úgy, mint további „altípusok”, amelyeknek a Ptk. – az 1959-es Ptk.-hoz képest – új jelentőséget is tulajdonít a szerződésszegési és szerződésen kívüli kárfelelősség alapjának szétválasztásával. Szerződésszegésnél ugyanis csak szándékos szerződésszegés esetén köteles a károkozó a károsult teljes kárát megtéríteni, tekintet nélkül a károk előreláthatóságára.

4.6.4. Természetes személy kárfelelőssége – vétőképesség

Természetes személy károkozásához kapcsolódó fogalom a *vétőképesség*, amely a *felelősségre vonás feltétele*. A Ptk. bizonyos helyzetben (méltányosságból) enged a *főszabály alól kivételt*, amelynek következtében olyan személyt is lehet a kár viselésére kötelezni (de nem felelősségi alapon!), aki nem rendelkezik vétőképességgel.⁸⁶

A vétőképesség alapja a belátási képesség. Belátási képességgel az a természetes személy rendelkezik, aki előre látja a károkozással kapcsolatos magatartásának következményeit.⁸⁷ A polgári jog a vétőképességre nézve nem állapít meg korhatárt, a vétőképesség kisebb vagy nagyobb mértékének nincs jelentősége. Az eset összes körülményeit, az általános tapasztalatot is figyelembe véve kell a konkrét károkozások során megítélni azt, hogy adott esetben a károkozó rendelkezett-e vétőképességgel, vagy sem.⁸⁸ Ha a károkozó adott értelmi fejlettségi szintjén tisztában lehetett magatartása károsító következményeivel, és felismerhette, hogy ezek a következmények a társadalom kedvezőtlen megítélésével találkoznak, akkor elvileg megvan a lehetőség arra is, hogy a kiszabott szankció megelőző-nevelő hatást gyakoroljon. Ez esetben a vétőképesség, így a felelősség is megállapítható. Mindez azt jelenti, hogy nem mindenki éri el ugyanabban az életkorban a vétőképesség fokát, más-

⁸⁴ Lásd: DELI Gergely (2007): Észrevételek a jogi felelősség fogalmáról. A censori regimen morum mint a felelősségre vonás intézménye. *Iustum Aequum Salutare*, 3. évf. 2. sz. 159–177.; FAZEKAS Judit (2014): Első Könyv. Bevezetések. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. I. kötet*. Budapest, Opten. 89.; BÍRÓ György – LENKOVICS Barnabás (2013): Általános tanok. In BÍRÓ György szerk.: *Általános tanok és személyek joga. Új Magyar Polgári Jog (I–VIII.) Tankönyv, I. kötet*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 155.

⁸⁵ SZLADITS Károly (1941): *A magyar magánjog vázlatja. Általános rész. Személyi jog*. Budapest, Grill. 366.

⁸⁶ Ptk. 6:546. §, 6:545. §.

⁸⁷ Ptk. 6:544. § (1) bek.

⁸⁸ FIT-H-PJ-2009-109., FIT-H-PJ-2007-126.

felől egy-egy ember sem egyszerre éri el a vétőképeséget minden vonatkozásban. A polgári jogi forgalomban részt vevő személyek biztonsága megkívánja, hogy a vétőképeség megállapítása az egységesebb jogalkalmazás irányába haladjon. A bírói gyakorlat, ha különleges körülmények más megoldást nem indokolnak, azaz az átlagesetekben a vétőképeség beálltát a 12. életév betöltésével megállapítja, de adott károkozó helyzetben akár 9–11 éves korban is fennállhat a vétőképeség. Vétőképtelen természetesen nagykorú személy is lehet, ha a feltételek fennállnak, de ha a vétőképtelen állapotot önhiba (a vétőképtelen felróható magatartása) idézte elő, annak hiányára (fogytékosságára) nem hivatkozhat.

A vétőképeséggel rokon, de vele nem azonosítható a *cselekvőképesség*, amely a jognyilatkozat tételére vonatkozó képesség. Az összekötő kapocs a belátási képesség követelménye. A belátási képesség hiánya egyrészt vétőképtelenséget, másrészt teljes cselekvőképtelenséget vagy korlátozottan cselekvőképes állapotot eredményezhet.

4.6.5. A jogi személy kárfelelőssége

A polgári jogi kárfelelősség szabályai ugyanúgy vonatkoznak a jogi személyekre, mint a természetes személyekre (kivéve a vétőképeséget). A jogi személy egyik fő ismérve, hogy *saját törvényes (szervezeti) képviselője van*, aki fel van jogosítva arra, hogy akaratnyilatkozatával közvetlenül a jogi személy javára jogokat szerezzen és kötelezettségeket vállaljon. Felelőssége mögött tulajdonképpen a jogi személy, illetve a nevében eljáró vagy az adott jogviszonyhoz kapcsolódóan tevékenységet kifejtő magatartásának jogi megítéléséről van szó, amely jogi fikció; *a jogi személy magatartásává transzformálódik*, s ily módon megjelenve szankcionált. Fuglinszky szerint a felelősségi jogi gondolkodás két irányba indulhat el: egyrészt a jogi személyhez valamilyen jogi kapcsolattal kötődő személyek magatartását vizsgáljuk, és amennyiben a felelősségük megállapítható, akkor ezt betudjuk a jogi személynek. A másik irány egyfajta objektív helytállás, amikor a nevében eljáró természetes személyek magatartására tekintet nélkül állapítható meg a felelősség.⁸⁹ Valójában ilyen kategorikusan és tisztán egyik elv sem érvényesül. A jogi személy szerveinek ténykedése és ennek során a felelőssége is a jogi személy „ténye” és felelőssége, ugyanakkor ez a körülmény vissza is hat a magatartás megítélésére. Ezáltal az „*adott helyzetben általában elvárható*” *magatartás összetett*, a felróhatóság megállapíthatóságánál jelentősége van az adott jogi személlyel szembeni elvárhatósági mércének, amelyet számtalan tényező befolyásol (a jogi személy tevékenysége, gazdasági környezet, piaci pozíció, erőfölényes helyzet stb.).⁹⁰ Például a közút kezelőjének síkosságmentesítési kötelezettsége körében nem felel meg az adott helyzetben általában elvárható magatartásnak, hogy csak a radarképeken észlelhető esőszitálás miatt

⁸⁹ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 286.

⁹⁰ Ezt az álláspontot támasztja alá Grosschmid jogiszemély-felfogása, amely – Papp Tekla által idézve – komplex megközelítésű volt. „[N]em a természetes személyhez képest, nem annak viszonylatában kísérlete meg a jogi személy mibenlétét megragadni, hanem egységes szisztémában gondolkodott.” PAPP Tekla (2013): *Jogi és lényvtani személyiség – a grosschmid-i jogi személy kategória elemzése a hazai jogfejlődés tükrében*. In JUHÁSZ Ágnes szerk.: *Grosschmid gondolatai és az új magyar Ptk.* Miskolc, Novotni Alapítvány. 60. Lásd még: BARTA Judit (2013): *Referátum Papp Tekla „Jogi és lényvtani személyiség” – a grosschmid-i jogi személy kategória elemzése a hazai jogfejlődés tükrében c. előadásához*. In JUHÁSZ Ágnes szerk.: *Grosschmid gondolatai és az új magyar Ptk.* Miskolc, Novotni Alapítvány. 86–91.

kezdi meg a síkosság elleni védekezést. A gazdasági élet professzionális szereplőivel szemben szigorúbb elvárásokat támaszt a társadalom és a bírói gyakorlat egyaránt, a gazdaság területén ebből következően magasabb az elvárhatóság mértéke.⁹¹

A felróhatóság mint a kárfelelősség egyik feltétele a jogi személy magatartását illetően nehezen értelmezhető, de különösen nehezen értelmezhető a jó- vagy rosszhiszeműség, a szándékosság vagy gondatlanság, amely fogalmak tudati állapothoz, ily módon kizárólag az emberhez köthetők. A *szerződészegéssel okozott kárfelelősség körében a jogi személy vezető tisztségviselőjének, alkalmazotjának, adott esetben tagjának a magatartása közvetlenül „betudódik”* a jogi személynek (és ily módon a jogi személy károkozásáról van szó adott esetben), míg a *szerződésen kívüli kárfelelősségnél elkülönülhet* a „kártért felelős személy” és a „kárt okozó személy” (a jogi személy más személy magatartásáért felel).⁹²

Mindemellett a polgári jog – és más jogterület – szabályai bizonyos „többlettény-állások” megléte esetén „áttörik” a jogi személy „védőpajzsát”, és a kárt okozó személyt közvetlenül is felelőssé teszik. (Lásd a gazdasági társaság vezető tisztségviselőjének, illetve tagjának felelősségénél kifejtetteket.)

5. A bizonyítási teher

A polgári jogi felelősség lényegi kérdése, hogy a felelősség előfeltételeinek bizonyítási terhe melyik félre hárul. A *bizonyítási teher* a polgári anyagi jogban azt jelenti, hogy a *bizonyítás sikertelensége esetén* annak hátrányait az *kénytelen viselni, akin a bizonyítás terhe nyugszik*. A kártérítés körében nem érvényesül maradéktalanul az az elv, hogy a bizonyítás terhe azon nyugszik, aki valamilyen jogot érvényesít. Ugyanis ennek az elvnek az elfogadása a károkozások esetében azt jelentené, hogy a kártérítési igénnyel fellépő károsultnak kellene a felelősség előfeltételeinek meglétét bizonyítania, ami megnehezítené a kárigény érvényesítését. Ezért a *jogalkotó a bizonyítási terhet megosztja a károkozó és a károsult között*.

A *károsultnak* kell bizonyítani:

- a) a károkozó magatartást,
- b) a kárt (és annak mértékét),
- c) az okozati összefüggést.

A *károkozónak* kell bizonyítani, hogy:

- a) magatartása nem volt jogellenes (jogellenességet kizáró ok állt fenn), vagy
- b) magatartása jogellenes ugyan, de nem volt felróható.

Ebből következően *kettős vélelem érvényesül* (a károkozó terhére):

- a) a károkozás jogellenessége és
- b) a károkozó magatartás felróhatósága.

⁹¹ LB-H-PJ-2008-322., LB-H-PJ-2008-515.

⁹² A jogi személy tagja magatartásának „betudhatósági” kérdéseivel foglalkozik a Kúria Polgári Kollégiuma Jogegységi Tanácsának 2015.EI.II.JE/P.1-3. számú határozata.

A károkozó azonban *mentesül* a felelősség alól, ha bármelyik vélelmet meg tudja dönteni a fentiek szerint.

A törvény a jogellenes károkozás esetén a felróhatóság hiányának a bizonyításával a károkozó javára mentesülési lehetőséget teremt, amely nemcsak a felróhatóság tényleges hiányának a bizonyításától, hanem a bizonyítás sikerétől is függ.

A bizonyítás körében ki kell emelni azt a jogi helyzetet, ha *a jogsértésről más hatóság (bíróság) már döntött*. A 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról (a továbbiakban Pp.) szerint, ha *jogerősen elbírált bűncselekmény* vagyoni jogi következményeiről polgári perben kell határozni, a bíróság a határozatában nem állapíthatja meg, hogy az elítélt nem követte el a terhére rótt bűncselekményt. A *közigazgatási ügyben* eljáró bíróság közigazgatási tevékenység jogszerűségének kérdésében hozott jogerős döntése a Pp. hatálya alá tartozó ügyben eljáró bíróságot köti. A *Tpvt.* szerint a bíróság a versenyjogi kártérítési perben a *versenyhatóságok döntéseinek jogsértést megállapító részéhez kötve van*.⁹³

5.1. A károsult bizonyítási terhe

A károsultnak kell bizonyítani a *kárt és annak mértékét*, valamint az *okozati összefüggést (az előreláthatóságot) a jogellenes magatartás és a kár között*. Különös jogi norma a Ptk. kárfelelősségi szabályaitól eltérően állapíthatja meg a bizonyítási terhet. (Például a *versenyjogi jogsértéssel összefüggő károk* esetében az ellenkező bizonyításáig vélelmezni kell, hogy a jogsértés kárt okozott, ha a felperes bizonyítja, hogy a versenyjogi jogsértés kartellt valósított meg. Az *áreltérítésből eredő károknál* az ellenkező bizonyításáig vélelmezni kell, hogy a versenyjogi jogsértés a jogsértő vállalkozás által alkalmazott árat tíz százaléknyi mértékben befolyásolta.)⁹⁴

A károkozó felelőssége – az okozati összefüggés hiánya miatt – nem állapítható meg olyan kárral kapcsolatban, amelyet a károkozó nem látott előre és nem is kellett előre látnia.⁹⁵ A károsultnak kell bizonyítani – az okozati összefüggés körében – az előreláthatóságot, azaz hogy a károkozó a károkozás „pillanatában” a kár bekövetkezését előre látta, vagy előre kellett volna látnia (az ok-okozati összefüggés tekintetében a kár bekövetkezésének okfolyamatára kell kiterjednie az előreláthatóságnak).

Az ítélezési gyakorlatban egyre erőteljesebben jelentkezik az úgynevezett *köztudomás-doktrína*, amely szerint – egyéb értékelhető adat hiányában – az általános élettapasztalatra támaszkodva kell megítélni a köztudomású tényeket (ez a gyakorlat leginkább a sérelemdíjjal összefüggésben merül fel, a jogaiban sértett félnek okozott hátrány bekövetkezése, annak mértéke bizonyítási körében). A bírósági gyakorlat *esetenként a valószínűségi tényállást is teljesen bizonyítottként kezeli*. A bírósági döntés szerint hepatitis C-fertőzéssel összefüggésben ugyan nem nyert bizonyítást a károsulton végzett vérátömlesztéssel történt fertőzés ténye, de semmiféle olyan adat nem merült fel, amelyből más fertőzési forrásra lehetne következtetni, ezért a bíróság megállapította az egészségügyi intézmény kárfelelősségét. Másik döntésében viszont arra mutatott rá, hogy amennyiben a beteg egészségi

⁹³ Pp. 264. §, Tpvt. 88/R. §.

⁹⁴ Tpvt. 88/D. § (4) bek., 88/G. § (6) bek.

⁹⁵ Ptk. 6:521. §.

állapotának romlása időben távol esik az egészségügyi szolgáltató szakmai szabályokat sértő közreműködésétől, a kárigényt érvényesítő felet terheli a szolgáltató magatartása és a beteg egészségi állapotának hátrányos változása közötti okozati összefüggés bizonyítása. Ugyancsak megfogalmazta a bíróság, hogy ha tényként bizonyossággal nem állapítható meg, hogy az egészségügyi intézmény részéről a kellő időben elvégzett vizsgálatok, kezelések esetén a beteg maradandó egészségkárosodása (bénulás) nem következett volna be, a kártérítési felelősség alapjául csak *a gyógyulási esély elvesztése* szolgálhat.⁹⁶

5.2. A károkozó bizonyítási terhe

Mint kifejtettük, *kettős vélelem érvényesül*: a károkozás jogellenessége és a károkozó magatartás felróhatósága. A károkozó – a károsultat terhelő bizonyítás eredményességét követően – e vélelem alól mentheti ki magát azzal, hogy magatartása *nem jogellenes*, mert jogellenességet kizáró körülmény áll fenn, vagy a magatartása jogellenes ugyan, de *nem volt felróható*.

A károkozó vonatkozásában tehát *kimentő (exculpato)* felelősségi rendszer érvényesül, és nemcsak az általános, hanem a speciális felelősségi alakzatoknál is. A Ptk. az általános szabályoktól eltérően meghatároz olyan jogi helyzeteket is, amikor *megfordul a bizonyítási teher*. (Például, ha a kárt vétőképes kiskorú okozza, akinek felügyeletre köteles gondozója is van, egyetemlegesen felelnek, ha a károsult bizonyítja, hogy a gondozó kötelességeit felróhatóan megszegte.)⁹⁷

A kár mértékét is meghatározó *előreláthatóság tekintetében* – bár ez a jogi norma szövegéből egyértelműen nem derül ki – szintén *vélelmezett a felróhatóság*. A károkozónak *kell kimentenie magát* annak bizonyításával, hogy – a károkozó helyében lévő személytől általában elvárható magatartást figyelembe véve – *nem látta előre (ténybeli előreláthatóság)*, és *nem volt elvárható, hogy előre lássa a kárt (elvárható előreláthatóság)*.⁹⁸

6. A károsodás veszélye

A károsodás veszélyének felismerésekor a veszélyeztetett személy számára különböző jogi eszközök igénybevitelét teszi lehetővé a Ptk.⁹⁹ A potenciális károsult még a kár bekövetkezése előtt *bírósági utat vehet igénybe* a kárveszély elhárítása érdekében. A veszélyeztetettségtől, az *eset körülményeitől függően* alakulhat a jogi helyzet. Lehetséges, hogy a *bírósági eltiltás* önmagában is elegendő. Az eltiltás magába foglalja az abbahagyásra való kötelezést, az ismétlődő magatartástól való eltiltást és a kármegelőzéshez szükséges intézkedések megtételét. Előírhatja a bíróság – az adott tényállástól függően –, hogy *meghatározott intézke-*

⁹⁶ BDT2016. 3519., BDT2008. 1801., BDT2017. 3698., BDT2017. 3649.

⁹⁷ Ptk. 6:547. §.

⁹⁸ Lásd: FARKAS Balázs (2009): Ésszerű előreláthatóság az új Ptk. felelősségi rendszerében. Elemzés az angol jog tükrében. *Iustum Aequum Salutare*, 5. évf. 4. sz. 189–203. Lásd még a bizonyítási teherről: SZALAI Ákos (2013): A deliktális felelősség preventív hatása és a bizonyítási teher megfordítása – egyszerű joggazdaságtani elemzés. *Állam- és Jogtudomány*, 54. évf. 1–2. sz. 147–168.

⁹⁹ Ptk. 6:523. §.

déseket tegyen a veszélyeztető, vagy biztosítékkadásra kötelezi, ami azt a célt szolgálhatja, hogy a károsult esetleges kárigényéhez megfelelő kielégítési alaphoz jusson. A szabálynak nem alakult ki túl nagy gyakorlata, pedig különösen környezetkárosítással fenyegető helyzetekben megfelelő eszköz lehetne. A konkrét ügy tényállása szerint a károsult felperes keresetében arra kérte az alperes kötelezését – károsodás veszélyére hivatkozással –, hogy az alperes bontsa le a kerítésére épített górért, és gondoskodjék a szakszerűtlen szennyvíztároló megszüntetéséről. A bíróság döntésében elrendelte a szükséges intézkedéseket, azokat ítéletében konkrétan meghatározta.¹⁰⁰ A Kúria 1/2014. PJE határozatával a Ptk. alkalmazása körében is megfelelően irányadónak tekintett PK 3. számú állásfoglalás szerint a szomszédjogokkal összefüggésben károsodás veszélye esetén a növényzet kivágására való kötelezésre csak kivételesen kerülhet sor, olyan esetekben, amelyekben az érdeksérelem más módon nem hárítható el. Ebben a körben az ellentétes érdekek megfelelő mérlegelésével alakíthatja ki a bíróság a helyes álláspontot.

7. Kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettség

7.1. A károsult önhibája

Már kitértünk arra, hogy amennyiben a kárt kizárólag a károsult okozta saját magának (*önokozta kár*) – függetlenül attól, hogy fennállhat a jogellenesség is –, a magatartás jogkövetkezményei nem kárfelelősségi alapon állnak be, hanem egyszerűen maga viseli a kárát. Ettől a jogi helyzettől meg kell különböztetni az *önhibát*, amikor a *károsulti magatartást* „össze kell mérni” a *károkozó magatartással*.¹⁰¹ Grosschmid fogalmazza meg, a „kárvallott magatartása [...] minősített (lerontó) negatívója a kártérítésnek. A kárviselést a különben felelős károkozótól el-, vagyis a kárvallottra visszahárítja.”¹⁰²

A polgári jogi viszonyokban úgy kell eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Ez az általános polgári jogi elv tükröződik akkor, amikor az értékelésbe nem csupán a károkozó magatartását kívánja a jog bevonni, hanem a károsult magatartását is. Ugyanakkor a károkozástól mindenkinek tartózkodnia kell.

A károsulti közrehatás – tág értelemben – azt is jelentheti, hogy a károsult magatartása is részt vesz a kár előidézésében (az neki is felróható). Ilyenkor „a károsult terhére eső magatartás a kártevő károsító magatartásával egyidejű, („benne elvegyülő alkatelem” „a kár gyökénél” közrehatás).¹⁰³ Például két kerékpáros összeütközik, de mindketten KRESZ-szabályt szegtek meg, így mindketten károkozók (a másik felé) és károsultak is.

A Ptk. a *károsulti közrehatást szűkebb körben szabályozza*, e szabály értelmében a kár megelőzése, elhárítása, valamint enyhítése során követeli meg, hogy a károsult (az adott helyzetben általában) elvárható magatartást tanúsítson. Ha ezt megsérti, nem kell a kárnak azt a részét megtéríteni, amely az *önhibából* adódik; vagyis abból, hogy a *károsult e kötelezettségét felróhatóan megszegte*. Amíg a kármegelőzés, kárelhárítás a károsodás

¹⁰⁰ BH2003. 64.

¹⁰¹ Ptk. 6:525. §.

¹⁰² ZSÖGÖD (1901): i. m. 745.

¹⁰³ FRIGYES Béla (1932): Részben önokozta kár. In ALMÁSI Antal et al. szerk.: *Glossza Grosschmid Béni Fejezetek kötetmi jogunk köréből című művéhez. Első kötet*. Budapest, Grill. 313.

lehetőségének kizárására vagy legalábbis csökkentésére (időben megelőzi a károkozó magatartást), a kárenyhítés a károkozást követő, károsító következményeinek enyhítésére irányul. (Például tűzoltás, az épület megrongálódott tetőszerkezetének akár ideiglenes jellegű helyreállítása abból a célból, hogy a további károsodást megakadályozzák stb.)

A jogtudományban viták folytak és folynak arról, hogy a károsult saját hibája felelősségalapító, vagy sem.¹⁰⁴ A ma uralkodó felfogás szerint a károsulti közrehatás dogmatikailag *nem felelősségalapító*, hanem valójában az oklancolati körben döntő, *felelősségkizáró vagy felelősségcsökkentő tényezőként jelentkezik*, amelyet a károsult felróható magatartása idéz elő. Feltétele tehát, hogy az így eljáró személy vétőképes legyen.¹⁰⁵

Amennyiben a károsult részéről van önhiba, vizsgálni kell, hogy mennyiben lehet felelősségcsökkentő tényezőként figyelembe venni. Az önhiba minőségileg esik más megítélés alá, mint a károkozó magatartás. Az önhiba megítélésénél jelentősége van, a károsult annak az elvnek az érvényesülésében bízhat, hogy a károkozástól mindenkinek tartózkodnia kell. Például a tolvaj nem hivatkozhat a szerződésen kívüli károkozás elbírálása során a gépkocsi indítókulcsának öltözőszekrényben való elhelyezésével megvalósuló károsulti közrehatásra.¹⁰⁶ A két magatartásnál más a zsinórmérték: a károkozónál azt vizsgáljuk, hogy idegen érdekkörrel szemben hogyan kell viselkednie, a károsultnál azt, hogy saját érdekkörében a kár megelőzése, elhárítása, enyhítése során hogyan kell a polgári jog alanyainak eljárniuk. Például a kárenyhítési kötelezettségnek határt szab egyrésztől az, hogy annak teljesítése ne jelentsen a károsult számára aránytalanul nagy terhet, másrészt a kárenyhítés célja a károsultat ért vagyoni hátrány csökkentése, és nem a károkozónak a kártérítéstől való mentesítése.

Az önhiba megnyilvánulása általában mulasztás vagy nem tevés. A bírói gyakorlat szerint a tulajdoni lapról a földhivatal által kiadott, alaki és tartalmi szempontból aggálytalanul látszó másolatban bízó károsult fél általában nem tanúsít közreható magatartást azáltal, hogy a másolaton feltüntetett adatok, jogok és tények valóságát – az ingatlan-nyilvántartás egyéb iratainak megtekintésével – nem ellenőrzi. A bírói gyakorlat azt is megerősíti, hogy a biztonsági övvel felszerelt gépkocsi esetében a vezetőnek figyelmeztetnie kell az utasát az öv becsatolására. Ha ez elmarad, és az utas (ezzel oki összefüggésben) balesetet szenved, kármegosztásra kerül sor.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Grosschmid szerint az önhiba mintegy „bennható (önfelelősségi), kártérítési alap”, amely mintegy összetűzésbe kerül az idegen felelősségi alappal; azt esetleg funkciójában meggátolja, abszorbeálja. Az önhiba másképp ítélt meg, mint a véletlen vagy harmadik személy hibájának a hozzájárulása az okozáshoz. Az önhiba mint *contra-causa* magát a felelősségi alapot fojtja el. Ha csupán okok, s nem felelősségi alapok összeütközéséről lenne szó, közömbös volna, hogy felróható-e az ilyen körülmény a kárvalottnak. ZSÖGÖD (1901): *i. m.* 746. Szladits fogalmazza meg: „Senki sem követhet ugyan el saját magával szemben magánjogi jogellenességet, de lehet, hogy önhibájával másnak vele szemben fennálló felelősségét csökkenti.” SZLADITS (1941): *i. m.* 366. Eörsi szerint nehezen indokolható olyan álláspont, miszerint az önkárosítás akkor jogellenes és vált ki felelősséget, ha összekapcsolódva jelentkezik kívülálló károkozó magatartásával, de nem jogellenes, és nem vált ki felelősséget, ha önmagában, viszonylag elszigetelten következik be. Márpedig azzal a szakirodalom egyetért, hogy az önokozta kár nem eredményez felelősséget. EÖRSI (1966): *i. m.* 156.

Harmathy a károsulti közrehatást a többek által okozott kár olyan sajátos esetének tekinti, amelyben az egyik károkozó maga a károsult. HARMATHY (2013): *i. m.* 457.

¹⁰⁵ Lásd még erről FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 297., FUGLINSZKY Ádám (2008): Felróható károsulti közrehatás és kárenyhítési kötelezettség a magyar polgári jogban. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 10. évf. 4. sz. 3–23.

¹⁰⁶ BDT2007. 1689., BDT2005. 1261., BDT2001. 403., BH2010.213., EBH2011. 2397., GYIT-H-PJ-009-124.

¹⁰⁷ BH2008. 119., BH2008. 61.

Fontos utalni arra a szabályra, miszerint a *károsult terhére esik mindazok mulasztása, akiknek magatartásáért felelősséggel tartozik*. Ezen személyek körét részben a speciális felelősségi szabályokból állapíthatjuk meg (például alkalmazottak, megbízottak stb.), másrészt a szerződésekhez kapcsolódó károkozások esetén a szerződések általános és speciális szabályaiból (például közreműködőért, alvállalkozóért stb. való felelősség).

7.2. A károsult felróható magatartásának következménye

Összefoglalva az előzőeket, a károkozó és a károsult helyzete a következőképpen alakulhat:

- a) *Teljes kártérítés jár*, ha:
 - aa) csak a károkozó felelőssége állapítható meg a károkozásért, és a károsult nem járt el felróhatóan az őt terhelő kötelezettségek körében;
 - ab) ha a károsult is közrehat ugyan, de magatartása nem felróható (például: vétőképtelen, vagy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható).
- b) *Kármegosztásnak van helye*, ha a károkozó felelős a károkozásért, de a károsult felróható módon közrehat; a károkozó nem köteles a kárnak azt a részét megtéríteni, amely abból származik, hogy a károsult a kár megelőzése, elhárítása vagy enyhítése érdekében nem úgy jár el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Ilyen esetben a kárt magatartásuk
 - ba) *felróhatósága* arányában, ha ez nem állapítható meg,
 - bb) *közrehatásuk* arányában, ha ezt sem lehet megállapítani,
 - bc) *egyenlő arányban* kell megosztani.

A felróhatóság arányának, a közrehatás súlyának megítélése nehézségeket okoz a bírói gyakorlatban. Eörsi nézete szerint a felróhatóságban a közrehatás is benne van, azaz a közrehatás a kárfelelősség szempontjából annyiban releváns, amennyiben felróható.¹⁰⁸ Ezt az álláspontot osztjuk, hiszen a kármegosztás feltétele eleve a károsult felróható magatartása. Fuglinszky értelmezése szerint: „A közrehatás aránya azt jelenti, hogy a kár bekövetkezéséhez vezető okfolyamatban fizikai-természettudományos értelemben és a jogi okozatosság-fogalomra is tekintettel milyen súlyt képviselt a károsult közreható magatartása. A felróhatóság arányának vizsgálata pedig azon alapul, hogy a károkozó, illetve a károsult milyen mértékben és egymáshoz képest milyen arányban tért el az adott helyzetben általában elvárható magatartás velem szemben támasztott ideáltipikus mércéjétől.”¹⁰⁹ A károsulti kötelezettség felróható megszegését a károkozónak kell bizonyítania, annál is inkább, mert az ő érdeke, hogy ezek bizonyításával kármegosztásra kerüljön sor. Ha nincs olyan személy, akit a károkozásért felelősségre lehet vonni, továbbá akkor is, ha teljes egészében „önokozta” kárról van szó, érvényesül a *casus nocet domino* elve, azaz a tulajdonos visel minden olyan kárt, amelynek megtérítésére senkit nem lehet kötelezni.

Mint utaltunk rá, a károsult alanyok körében előfordulhat *fő károsult*, vagy „elsődleges” károsult, illetve az úgynevezett *járulékos károsult*, akinek a fő károsulttal való azonosítása különleges problémát okoz, amikor a fő károsult maga is közrehatott a kár

¹⁰⁸ EÖRSI (1966): *i. m.* 173–174.

¹⁰⁹ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 303.

bekövetkezésében. Például amikor a családfenntartó megkísérel a mozgó vonatra felugrani, de az ugrást elvétí, és emiatt életét veszti. Ebben az esetben, ha a vasúttársaság felelőssége meg is állapítható, a családfenntartó mint „elsődleges károsult” maga is felróhatóan közrehatott saját halálában. Kérdéses, hogy az elhunyt elsődleges károkozó felróható önhibája „átsugárzik”-e a vele szemben tartásra jogosultak, például a gyermekei (mint „járulékos károsultak”) kártérítési (jellemzően: tartáspótló járadéki) igényeire. Ez a mai bírói gyakorlatban is eltérő álláspontok megjelenését eredményezi. A kérdés ugyanis az, hogy a „járulékos károsult” teljes kárát kell-e megtéríteni ilyen esetben (hiszen terhére önhiba nem állapítható meg), vagy a fő károsult közrehatását figyelembe véve térül a kára.¹¹⁰ Lábady álláspontját elfogadva, az önhiba a hátramaradottak kártérítési igényébe „betudódik”, tehát a közrehatását figyelembe kell venni.¹¹¹

8. Több személy közös károkozása

8.1. Általános szabály

Nemcsak a szerződéses kapcsolatokban, hanem a kárkötelemben is előfordulhat, hogy több alany jelenik meg akár a károsultak, akár a károkozók pozíciójában. *Több károsult* esetében minden károsult önállóan, közvetlenül követelheti kárának megtérítését. Bár az 1959-es Ptk. alapján érvényesített nem vagyoni kárigénnyel kapcsolatban hozott döntésében fogalmazta meg a Kúria, hogy a károsultak „együttesen” érvényesített nem vagyoni kártérítés iránti igénye nem értelmezhető, mert a károsultaknak külön-külön kell megjelölniük és értékelniük a személyhez fűződő jogsérelmet és a kiküszöbölésére alkalmas kárpótlást, irányadónak tekinthető valamennyi kárigény tekintetében.¹¹²

A Ptk. egységes szabályokat állapít meg, ugyanis a közös károkozók szerződésszegési kárfelelősségére a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait kell alkalmazni.¹¹³

Több személy közös károkozásáról van szó akkor, ha a kárt a közreműködők közös ténykedéssel okozzák, azaz a károkozó magatartások között elválaszthatatlan, egymásra ható oksági kapcsolat van (a magatartások akár egy időben, akár egymást követően valósulnak meg). Több ok együtthatása, azaz objektíve a károkozók tevékenységének együtthatása vezetett a kár bekövetkezéséhez. A bírói gyakorlat szerint nem közös a károkozás, ha a károkozók a birtokháborítást egymást követő időszakban, egymástól függetlenül követték el.¹¹⁴

A közös károkozás *feltételezi a károkozók magatartásának egységét*, amely alapján nem szubjektív, tudati kategória, hanem *a károkozás lefolytatásával kapcsolatos objektív tényállás*. Nem feltétel, hogy a károkozók között akarategység alakuljon ki, s különösen

¹¹⁰ SZIT-H-PJ-2008-6.

¹¹¹ LÁBADY Tamás (2013): Az „önhiba” mint kisodró körülmény a kártérítési obligációban. (Grosschmid és az új Ptk. az önhibáról). In JUHÁSZ Ágnes szerk.: *Grosschmid gondolatai és az új magyar Ptk.* Miskolc, Novotni Alapítvány. 35–42.

¹¹² BH2017. 12.

¹¹³ Ptk. 6:144. § (1) bek., lásd továbbá az 1/2014. polgári jogegységi határozat 1. pontja szerint a Ptk. alkalmazása körében is megfelelően irányadónak tekinthető GK. 54. állásfoglalást.

¹¹⁴ BH 2000/397.

nem feltétel, hogy célzatos is legyen a károkozás. A közös károkozás fennállhat attól függetlenül is, hogy a károkozási folyamatban résztvevők tudomással bírtak-e egymás károkozó magatartásáról.¹¹⁵ A felelősségre vonás szempontjából lényeges azonban, hogy valamennyi okfolyamatban részt vevő személy felelős az okláncolat előidőzésében.

Egyértelmű a közös károkozás fennállása, ha *többen egyidejűleg okozzák a kárt* (például veszélyes üzemek összeütközése folytán valamelyik jármű utasa sérül). A közös károkozás megállapítható olyan esetben is, amikor a károkozók nem egyidejűleg, hanem *egymást követően, de az oksági folyamatba beépülve okozzák a kárt*. (Például a hirtelen fékezés miatt megálló gépjármű mögött haladó gépkocsit kár éri, majd a mögötte haladó, nem megfelelő követési távolságot tartó gépjármű is beleütközik további sérülést okozva annak első és hátsó részében.)¹¹⁶

A közös károkozásnak, illetve az egyetemlegesség alkalmazásának nem akadályozza, ha a károkozók más-más felelősségi alakzat szerint felelnek, sőt az is lehet, hogy valamelyik magatartás büncselekmény is megvalósít. A polgári jogi felelősség megállapításánál közömbös a magatartás büntetőjogi megítélése (tettes vagy részes), kizárólag a polgári jogi felelősség feltételei vizsgálандók. A jogirodalomban vitatott bírósági döntés szerint¹¹⁷ a tolvaj és az orgazda károsult kárához vezető, egymást követő magatartása között szerves oksági kapcsolat van, közös károkozóknak minősülnek. Hasonlóan foglalt állást a bíróság egy másik határozatban, mert bár egymást követték a károkozó magatartások, szervesen közrehatottak az eredmény létrehozásában.¹¹⁸ Az egyetemlegesség jogi személy és természetes személy között is fennállhat (például vadász és vadásztársaság között a lőfegyver kipróbálása során okozott kárért).¹¹⁹ A károsult számára nem lehet közömbös, melyik károkozótól követeli a kárát. Nyilván az a kedvező, ha a szigorúbb felelősségi szabály alapján felelősségre vonható károkozóval szemben lép fel. (Ha például a gépjárműben utazó személy sérül annak következtében, hogy a kerékpáros is közrehatott a baleset bekövetkezésében, kedvezőbb a gépjármű üzemeltetőjével szembeni igényérvényesítés.) Az eljáró bíróság illetékessége, az alperesek együttes perlési lehetősége szempontjából is lényeges, hogy a kártérítési követelések akkor is hasonló jogi alapból eredő (kárkötelem teljesítésére irányuló) követelésnek minősülnek, ha a felperes egymástól eltérő felelősségi alakzatokra alapítja az alperesek kártérítési felelősségét.¹²⁰

Az egyetemlegesség *szereződésszegési és szerződésen kívüli károkozó között is megvalósulhat*. A konkrét jogvitában a károsult közvetlenül kárigényt érvényesített az eladóval szemben szerződésszegéssel okozott kárfelelősség jogcímén, de egyidejűleg a hibás szolgáltatással okozott kárért felelős közreműködőjével szemben szerződésen kívüli kárfelelősség jogcímén is. A bíróság az eladó és közreműködőjének eltérő felelősségi alapon nyugvó, de egyetemleges kárfelelősségét állapította meg.¹²¹

¹¹⁵ LB-H-PJ-2007-34.

¹¹⁶ BH2004. 145., BDT2011. 2489., BDT2011. 2538.

¹¹⁷ BLUTMAN (2011a): *i. m.* 124. A büntetőjogi értelemben vett tettes, orgazda, egyéb részesek kárfelelősségének kérdései (egyetemlegesség, együtteség) régóta foglalkoztatják a jogtudományt. Lásd: SZILÁGYI Antal (1911): *A kártérítési jog alapelvei*. Máramarosziget, Berger Miksa Könyvnyomda. 303–310.

¹¹⁸ BH2004. 145., BDT2011. 2489., BDT2011. 2538.

¹¹⁹ BH2015. 36., BDT2010. 2363., EBH2000. 199.

¹²⁰ BDT2016. 3484.

¹²¹ BDT2006. 1511.

A gyakorlatban sokszor előfordul a – tág értelemben vett – *önhiba és a közös károkozás vegyülése*. Példa: A gépjármű B gépjárművel ütközik, ami során az arra haladó C kerékpáros is károsodik. C kerékpáros irányában a járművezetők felelőssége egyetemleges, belső jogviszonyukban magatartásukat a veszélyes üzemi felelősségi szabályok szerint kell megítélni. Ha C kerékpáros is közrehatott a kár bekövetkezésében (mert például szabálytalanul közlekedett), nem követelheti kárának azt a részét, amely felróható közrehatásából származott.

Akkor is a többek károkozásának szabályait kell alkalmazni, ha a Ptk. – vagy más jogszabály – a kár okozásában való aktív részvétel nélkül is, *valamely jogi kapcsolat alapján „közös” károkozóknak tekinti az alanyokat* (például ha a veszélyes üzemnek több üzembentartója van, őket közös károkozóknak tekinti a Ptk.).¹²² *Versenyjogi jogsértéseknél* a károkozók egyetemlegességére a jogszabály különös normákat állapít meg.¹²³

8.2. Versengő (konkuráló) okozatosság¹²⁴

A károsult védelme érdekében felállított új (méltányossági elemet hordozó) szabály olyan esetben is a közös károkozás szabályait rendeli alkalmazni, amikor *több, egyidejűleg kifejtett magatartás közül bármelyik önmagában is előidézte volna a kárt*.¹²⁵ (Például a gépjárművet az egyik károkozó felgyújtotta, míg a másik robbanószerkezetet helyezett el a járműben annak megsemmisítése céljából.) Fontos az *egyidejűség* a magatartásokkal kapcsolatban, amelynek (szűkebb vagy tágabb) értelmezése a bírói gyakorlatra vár.

8.3. Alternatív okozatosság¹²⁶

A károsult bizonyítási terhét enyhítő rendelkezés szerint akkor is a többek közös károkozásának szabályait kell alkalmazni, ha *nem állapítható meg, hogy a kárt melyik magatartás okozta*. Annak *bizonytalanságát*, hogy végül is *ki okozta a kárt, a károkozók kötelesek viselni*, és egyetemlegesen felelnek a károsult irányában. Értelmezésünk szerint a szabály

¹²² Ptk. 6:536. § (2) bek.

¹²³ Tpv. 88/I. §.

¹²⁴ „[H]a többen idézik elő a káreredményt, akkor a causalitas lehet közös, (ha együttesen idézik elő, ú.n. cumulatív causalitas), lehet concurráló (midőn mindegyik önmagában is elegendő a kár bekövetkezéséhez) és alternatív (midőn nem lehet megállapítani, hogy a kárt melyik idézte elő).” DEZSŐ Gyula (1932): A kártérítési kötelezettség különféle alapjairól. In ALMÁSI Antal et al. szerk.: *Glossza Grossschmid Béni Fejezetek kötelmi jogunk köréből című művéhez. Első kötet*. Budapest, Grill. 215.

¹²⁵ Ptk. 6:524. § (4) bek.

¹²⁶ A DCFR VI. 4:103. cikke is tartalmazza az alternatív károkozás (*alternative causes*) szabályát (megdönthető vélelem). VON BAR, Christian – CLIVE, Eric M. (2009): *Principles, Definitions, Model Rules of European Private Law – Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. München, Sellier. 405–406. Lásd: BORONKAY Miklós (2014): Felelősség potenciális károkozásért. Gondolatok az alternatív okozatosságról. In CSEHI Zoltán et al. szerk.: *Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press. 41–60. Kőhidi Ákos a fájlmegosztó károkozók felelősségi kérdéseit vizsgálva állapítja meg, hogy a károkozók egy bolyt alkotnak, több száz felhasználó vesz részt egy másolat létrehozásában, alkalmazhatónak tartja a többes károkozással, azon belül is az alternatív okozatossággal kapcsolatos rendelkezéseket. KŐHIDI (2016): *i. m.* 146.

alkalmazásánál nem feltétel a „több, egyidejűleg kifejtett” magatartás.¹²⁷ Például fiatalok csúzlival madarakra lövöldöznek, egy járókelő szemét eltalálja valamelyikük, de nem lehet megállapítani, hogy ki okozta a balesetet. A károsultnak azt kell bizonyítani, hogy kárát bizonyosan a magatartások valamelyike okozta, de ezt a „vélelmet” a károkozók (illetve azok bármelyike) megdönthetik. Ha több piacon lévő termék közül nem lehet megállapítani, hogy melyik termék és melyik gyártó terméke okozta a kárt, a károsultnak azt kell bizonyítani, hogy bizonyosan valamelyik terméktől betegedett meg, a gyártók felelőssége egyetemleges lesz.

Többek közös károkozását állapította meg az 1959-es Ptk. alapján is a bíróság, amikor nem volt bizonyítható, hogy a károsult sérülését melyik alperes okozta, a veszélyhelyzetet azonban többen közösen hozták létre azáltal, hogy a tűzijátékokat valamennyien szabálytalanul használták, és a baleset bekövetkezésének veszélye előre látható volt.¹²⁸

8.4. A közös károkozók külső és belső jogviszonyai

A közös károkozás esetén a károsult védelmének elve érvényesül azáltal, hogy *felelőségük a károsulttal szemben egyetemleges*.¹²⁹ Egyetemleges kötelezettségnél – így a többek közös károkozása esetén is – meg kell különböztetni a *külső* jogviszonyt,¹³⁰ amely a károkozók és a károsult(ak) között áll fenn, és a károkozók közötti *belső* jogviszonyt.

- a) A *külső* jogviszonyban a károsulttal szemben az egyetemlegesség azt jelenti, hogy *minden károkozó az egész kártérítéssel tartozik*, és ha bármelyikük teljesít, vagy esetleg beszámítással megszünteti a követelést, a többiek kötelezettsége is megszűnik. Ezzel összhangban fogalmazta meg a bíróság, hogy a jogosultnak az egyetemlegesen kötelezettek egyikével kötött egyezsége a többi kötelezettre csak akkor hat ki, ha az egyezés alapján a jogosult teljes követelésének kiegyenlítése megtörtént. A károsult dönthet úgy, hogy a teljes kár megtérítését csupán egy károkozótól, vagy több károkozótól, vagy mindegyiküktől követeli, nincs közöttük sorrendiség sem. Bármelyik károkozó hivatkozhat a többieket megillető kifogásokra, amennyiben azok a károkozó kielégítésével kapcsolatosak, de csak a saját követeléseit lehet felhasználni beszámításra. Minden károkozóra kiható a károsult késedelme, bármelyikükkel szemben álljon be (például igényérvényesítés késedelme), de a követelésnek egyik kötelezettel szembeni elévülése nem hat ki a többi kötelezettre.¹³¹
- b) A *belső* jogviszonyban a többes károkozás esetén a károkozók a kárt – főszabály szerint – *felróhatóságuk*, ha ez nem állapítható meg, *közrehatásuk alapján*, de ha ezt sem lehet megállapítani, *egyenlő arányban* viselik.¹³² Ha valamelyik károkozó

¹²⁷ A DCFR hivatkozott szabálya sem követeli meg, de ezen a véleményen van BORONKAY (2014): *i. m.* 54., míg FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 329. szerint a Ptk. első mellékmondatának tényállásemét erre az esetcsoportra is alkalmazni kell.

¹²⁸ BDT2010. 2221.

¹²⁹ Ptk. 6:524. § (1) bek.

¹³⁰ Ptk. 6:29. §.

¹³¹ BH2011. 2314., BDT2017. 3721.

¹³² Ptk. 6:524. § (3) bek.

felelősségét meghaladó mértékben helytállt a károsult felé, megtérítési igénye támad a többi károkozóval szemben. (A felróhatóság, közrehatás arányával kapcsolatban lásd a károsulti közrehatásnál kifejtetteket).¹³³

8.5. Az egyetemleges kárfelelősség mellőzése

A közösen kárt okozók egyetemleges felelősségének szabálya a jóvátétel, a teljes vagyoni reparáció biztosításának elvén alapul. Az egyetemleges felelősség mellőzhetősége is ennek a fő elvnek a csorbíthatatlanságára épül, hiszen a *bíróság* csak akkor *mellőzheti* az egyetemleges felelősség alkalmazását, ha annak törvényi feltételei fennállnak.¹³⁴

- a) Az egyetemleges felelősség mellőzésének egyik oka lehet, ha a *károsult a kár bekövetkezésében maga is közrehatott*.
- b) Az egyetemleges felelősség mellőzésére kerülhet sor akkor is, ha *rendkívüli méltánylást érdemlő körülmények indokolják*. E körben értékelhető a károkozás körülménye, a felróhatóság aránya (például az egyik károkozó lényegesen kisebb mértékben hat közre, mint a másik), a felek vagyoni helyzete stb.

Az egyetemleges felelősség mellőzése esetén a károkozók „kifelé”, azaz a károsult irányában is felróhatóságuk szerint, ha ez nem megállapítható, közrehatásuk szerint, illetve ha ez sem állapítható meg, egyenlő arányban viselik a kárt, azaz így kötelesek azt megtéríteni a károsultnak.¹³⁵

9. A felelősség korlátozása vagy kizárása

9.1. Általános szabály

A polgári jogi kapcsolatokban általában érvényesülő elv a szerződési szabadság elve, amely jelenti a tartalom szabadságát is. A Ptk. szerződésen kívüli károkozásoknál általánosságban nem tilalmazza a károsult és a károkozó olyan megállapodását, amelyben – akár előre, akár a kár bekövetkezését követően – a károkozó felelősségét korlátozzák vagy kizárják a felek. Ennek az elvnek az érvényesülése azonban korlátozott, amikor a jog által kiemelt helyzetről van szó. Minden körülmények között *tilos az olyan megállapodás, amely a szándékos károkozásért vagy az emberi életet, testi épséget, egészséget károsító magatartásért való felelősséget korlátozza vagy kizárja*. Ez utóbbi esetben nem szükséges, hogy a károkozó magatartása szándékos (vétkes) legyen, az sem befolyásolja az ilyen megállapodás jogszabályba ütköző voltát, hogy a károkozó a felelősség általános szabályai szerint felel, vagy esetleg az egyes felelősségi normák valamelyikének hatálya alá tartozik a károkozó magatartás (például veszélyes üzemi tevékenység), és nem befolyásolja a keletkezett kár mértéke

¹³³ Felhívjuk a figyelmet arra, hogy ha veszélyes üzemek okoznak közösen kárt harmadik személynek, a belső „elszámolás” másként alakul, lásd: Ptk. 6:539. § (4) bek.

¹³⁴ Ptk. 6:524. § (2) bek.

¹³⁵ 1/2014. PJE nem tartja irányadónak a PK. 37. állásfoglalást, amely a felróhatóság súlyának figyelembevételével kapcsolatos ítélezési gyakorlatot kívánta segíteni.

sem. Tekintve, hogy a kiemelt *személyiségi jogsértések esetén* a vagyoni károk térülnek a kártérítés körében, a nem vagyoni sérelem orvoslására a sérelemdíj szolgál. A sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire alkalmazandó háttérszabályként a Ptk. kártérítési felelősségi szabálya, de utaló szabály hiányában kérdéses, hogy a felelősség kizárását (korlátozását) tiltó norma érvényesül-e a *sérelemdíj vonatkozásában. Konkrét jogi norma hiányában az alkotmányos elvekből, egyéb alapelvekből vezethető le a tilalom.*

A felelősség kizárás (korlátozás) tehát a potenciális károkozó és a potenciális károsult, vagy mindkét oldalon akár több személy, szerződéses megállapodását (szóban, írásban vagy akár ráutaló magatartással) feltételezi, egyoldalú jognyilatkozat nem fogadható el, érvényességére, hatályosságára is a szerződésekre vonatkozó általános (esetleg különös) szabályokat kell alkalmazni. A gyakorlati jelentősége ennek a szabálynak a szerződésen kívüli károkozásokhoz kapcsolódóan eddig igen csekély volt. (Például építkezés kapcsán a kilátás elvesztésével kapcsolatosan fennáll a károsodás veszélye, a kár tekintetében megállapodik az építkező és a szomszéd.)

A szerződéses kapcsolatokban nagyobb a gyakorlati előfordulása az ilyen megállapodásnak, de a szándékosan okozott, továbbá emberi életet, testi épséget vagy egészséget megkárosító szerződészegésért való felelősség nem korlátozható és nem zárható ki ebben a körben sem.¹³⁶

9.2. Tilalmi szabályok a felelősség egyes eseteinél

Felelősségkizárás (korlátozás) szabályai a *felelősség egyes eseteinél* az általánostól szigorúbbak, így a *fokozott veszéllyel járó tevékenységgel okozott károk* tekintetében semmis a felelősség kizárása vagy korlátozása, amely tilalom nem vonatkozik a dolgokban okozott károkra. A *termékfelelősségnél* a gyártó nem korlátozhatja, és nem zárhatja ki a károsulttal szemben a felelősségét, függetlenül a magatartástól, illetve attól is, miben következik be a károkozás. Kiemelést érdemel a Ptk.-n kívüli szabályok köréből a Tpvtt., amely szintén tiltja a *versenyjogi jogsértéssel okozott kárért* való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötést.¹³⁷

10. Méltányosság és kárkötelem

A méltányosság lényegében a szabály félretétele, amellyel a jogalkotás, illetve a jogalkalmazás csak kivételesen és alapos indokoltsággal fogadható el, ugyanis a konkrét eset igazságos eldöntése érdekében, az igazságosság oltárán feláldozunk egy darabot a kiszámíthatóságból és így a jogbiztonságból.

Csehi Zoltán fogalmazza meg: „Méltányosság esetében a bíró nem a jogot alkalmazza, mert annak eredményét felmérve számára az nem elfogadható, ezért a méltányossághoz nyúl, amely így nem más, mint a felek közti egyensúly vagy kiegyenlítés finomabb hangolása azokban az esetekben, ahol a jog általánossága erre nem képes, és mint a bíró alkotta

¹³⁶ Ptk. 6:526 § és Ptk. 6:152. §.

¹³⁷ Ptk. 6:535. § (3) bek., 6:557. §, Tpvtt. 88/D. § (3) bek.

„igaz” jog, az egyedi tényállás igazságossági érdek által kikényszerített speciális, egyedi ügyre vonatkozó bírói jogalkotás.”¹³⁸

10.1. Rövid történeti (elméleti) megközelítés

A tudomány a méltányosságtudomány történetében három szakaszt különböztet meg: az első szakasz Arisztotelésszel veszi kezdetét, s a római jogon keresztül fejlődik. A második korszakban (középkor) a vallási dogmák, az egyház befolyása alatt fejlődik. A harmadik szakaszban a 19. század végétől felismerhetők azok a törekvések, amelyek a méltányosság törvényesítését hirdetik, amely már más tartalmat hordoz.

Sajátos módon jelenik meg a méltányosság az angol jogban, amelyre az íratlanul kialakult, de írásban az úgynevezett *Reportokban* közzétett szokásjog, a *common law* jellemző. Mellette létezik a *statute law* (törvényi jog), valamint az *equity* vagy *chancery law* (méltányosság), amelyet a király nevében eljáró, jogi képzettséggel nem rendelkező kancellár, majd később a kancellári bíróság alakított ki.

A magyar jogtudományban már Werbőczy István *Hármaskönyvében* így fogalmazza meg a jog szerepét: „Másképpen pedig a jogot a törvényes parancsolatok gyűjteményének mondjuk, a melyek minket a jónak és igazságosnak követésére, vagyis a hasznosságra, méltányosságra, vagy az igazságot jelző valóságra szorítanak.”¹³⁹

Szladits – az általa *jogrenden kívüli zsinórmértékre utaló szabályoknak* nevezett szabályok között említi a méltányosságot. „A méltányosság általában az érdekösszeütközések kiegyenlítésének egyéniesítő módszere. A méltányosságot jellemzi: a szabály alkalmazásában a kísérő körülmények figyelembevétele és a szembenálló érdekek jóakaró, engedékeny, emberséges mérlegelése. Míg a társadalmi igazságosságot célzó általános jogszabály rendszerint csak az érdekeknek approximatív, átlagos mérlegeléséig juthat el, addig a méltányosság maga az *egyénesítő igazságosság*.”¹⁴⁰

Marton a méltányosságot azonosítja a *túlnyomó érdek* fogalmával, amelynek lényegét abban látja, hogy a bíró a kártérítés kiszabásánál nem szorítkozhat kizárólag a felelősségre vonás tényálláselemeinek vizsgálatára, mérlegelnie kell a felek egyéni, főleg vagyoni viszonyait. A „túlnyomó érdek” védelmében a társadalom érdeke jut érvényre, mert a kártérítési szankció adott esetben nagyobb bajt okozna a „kíméletre érdemes alperesnél”. (Rudolf Merkel fejtette ki ezt az elvet és nevezte el, Marton Géza azonosult vele.)

Mádl Ferenc szerint a középkori vagy angolszász jogi méltányosság csak formai hasonlóságot mutat. A modern magánjog generálklauzulái, benne a méltányosság is más tartalmat jelent; a meglévő törvénykönyvek szabályainak fellazítását, kötetlen értelmezését teszi lehetővé. Rámutat arra, hogy a 20. századi kódexek nagymértékben adnak teret a *generálklauzuláknak* a pozitív jog „fellazítása”, kötetlen értelmezése érdekében. Majd „a felelősségnek egy új alakzatát, az úgynevezett *méltányossági felelősséget* hozta a kártérítési jog színpadára” a vétőképtelen személy kártérítésre kötelezésének lehetőségével,

¹³⁸ CSEHI Zoltán (2015): Méltányosság és a Polgári Törvénykönyv. In KESERŰ Barna Arnold – KÓHIDI Ákos szerk.: *Tanulmányok a 65 éves Lenkovich Barnabás tiszteletére*. Budapest–Győr, Eötvös Kiadó – Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kara. 42.

¹³⁹ WERBŐCZY István (1514): *Tripartitum*. Hármaskönyv. Előbeszéd, 2. Czím, 2. §.

¹⁴⁰ Szladits nézete szerint a méltányosság a *méltányos kárelosztás elvét* valósítja meg. SZLADITS (1933): *i. m.* 303.

továbbá *általános jelleggel történő alkalmazásával*, a kártérítési összeg felek anyagi helyzetére tekintettel történő mérséklési lehetőségével. A méltányosság harmadik megjelenési formájának tekinti a *felelősségalapító* tényezők körében felmerülő méltányosságot (például az erkölcsi kár megtérítésénél a méltányosságra kell tekintettel lenni).¹⁴¹

Először az 1913-as Mtj.-ben,¹⁴² majd az 1928. évi javaslatban jelenik meg a méltányosság, amely a bíró részére elvi szabályként megnyitotta azt a lehetőséget, hogy a bíró a kár okozót – vétkesség hiányában is – a kár megtérítésére kötelezze. Már a bevezető szabályai között is tartalmaz a méltányosságra vonatkozó tételes rendelkezéseket, ezzel általános szabályként rögzítve a méltányosságot. Ezen túlmenően azonban a részletszabályok sok helyen ismételtelen is utalnak a méltányosságra.¹⁴³

A méltányosság jogszabályi rendezettség állapotába a magyar jogban a Ptk. megalkotásával jutott 1959-ben. Az 1959-es Ptk. elvetette a méltányosságot mint a felelősség megállapításának általános lehetőségét, mindemellett tartalmazott konkrét méltányossági szabályokat. A kártérítés méltányossági alapú mérséklését kivételesen a jogalkalmazó számára lehetővé tette.¹⁴⁴

Ujlaki László áttekinti a méltányossági eszme jogfilozófiai, történeti jogalkotói és jogalkalmazási gyakorlatát. Az 1959-es Ptk.-t figyelembe véve *méltányosságot hordozó elemeket említ* (például az együttélés és kölcsönös együttműködés, elvárhatóság elve; „az adott helyzetben általában elvárható” reális zsinórmérték), és utal arra is, hogy a méltányosság a Ptk.-ban sok esetben a *kifejezésben is megjelenik* (méltányos, méltánytalan), másrészt arányosítás formájában érvényesül, vagy a jogi norma *külön felhívja a bíró figyelmét a méltánylásra, az eset körülményeinek mérlegelésére*. Ezekon túl találhatóak olyan jogintézmények is, amelyek az 1959-es Ptk. egészét is figyelembe véve „*sugározzák*” a méltányosságot.¹⁴⁵

Lenkovics Barnabás a kodifikáció folyamatában fogalmazza meg: „A törvény csupán törekszik elérni az eszményi, azaz minden esetre igazságos megoldást, de a valóság az, hogy ezt minden egyes esetre képtelenség megoldani. Ebben segíti tehát a törvényt a bíró, amikor olyan ítéletet hoz, amely törvényes, azaz jogszerű és egyben igazságos is. A Polgári Törvénykönyv bevezető rendelkezései között tehát ki kell mondani, hogy a személyi és a vagyoni viszonyok körében a feleknek és a bíróságoknak vagy más *jogalkalmazó fórumoknak az igazságosság és a méltányosság követelményei szerint kell eljárni*.”¹⁴⁶

¹⁴¹ MÁDL Ferenc (1964): *A deliktualis felelősség a társadalom és a jog fejlődésének történetében*. Budapest, Akadémiai. 403–417.

¹⁴² Az 1913-as magánjogi törvénykönyvjavaslat (Mtj.) tervezete szerint: „amennyiben ezt, tekintettel a körülményekre, különösen az érdekelt felek vagyoni viszonyaira a méltányosság megkívánja.” (1486. §)

¹⁴³ Mtj. 4. §: „Ahol a törvény a bíróság belátására, az eset körülményeinek vagy fontos oknak méltatására utal, a bíróság méltányosság szerint határoz.”

¹⁴⁴ 1959-es Ptk. 339. § (2) bek.

¹⁴⁵ UJLAKI László (1990): *Méltányosság a polgári jogban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 162–163.

¹⁴⁶ LENKOVICS Barnabás (2005): Polgári alanyi jogok – alkotmányos alapjogok. In BÍRÓ György – SZALMA József szerk.: *Kötelmi jogi kodifikációs tanulmányok 2003–2005*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 7–39. Lásd továbbá: UJVÁRINÉ ANTAL Edit (2015): Méltányosságot hordozó kártérítési szabályok az új Polgári Törvénykönyvben – Novotni Zoltán professzor szellemi hagyatéka nyomán. In JUHÁSZ Ágnes szerk.: *In memoriam Novotni Zoltán. Emlékkönyv Novotni Zoltán professzor halálának 20. évfordulója alkalmából. Tanulmánykötet*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 129–155.

10.2. A méltányosság megjelenése a Ptk. szabályaiban

A Ptk. szigorodó kárfelelősségi szabályai között megjelennek olyan jogi normák, amelyek – *méltányosságot, mérlegelési, kártérítés-mérséklési lehetőséget hordozva* – a károsult, illetve a károkozó javára engednek eltérést a főszabályoktól. A Ptk.-ban sok esetben (*jogalkotói méltányosságként*) a jogi norma szellemében jelenik meg a méltányosság („sugá-rozzák” a méltányosságot). Máskor a jogi norma a bíró részére ad konkrét lehetőséget arra, hogy akár a károsult, akár a károkozó javára méltányosságot gyakoroljon (*jogalkalmazói méltányosság*).

A következőkben külön vizsgáljuk a károkozó javára, illetve a károsult javára értékelhető, előzőek szerint – tágan – értelmezhető méltányossági elemeket hordozó szabályokat.

10.3. Méltányosság a károkozó javára

10.3.1. Bírői (jogalkalmazói) méltányosság a kártérítés mértékének csökkentésére

Az 1959-es Ptk. is tartalmazott méltányossági szabályt, bár túl nagy gyakorlata nem alakult ki.¹⁴⁷ A Ptk. *általános jellegű*, minden károkozó helyzetre vonatkozó szabályai szerint a bíróság különös méltányulást érdemlő körülmények fennállása esetén a kártérítés mértékét a teljes kárnál alacsonyabb összegben is meghatározhatja. A jogalkalmazó mérlegelési jogköre meghatározó tényezője a felelősségi kockázatnak, jobbiztonságnak, kiszámíthatóságnak és előreláthatóságnak. Ezek a tényezők piaci szempontból is jelentősek, hiszen a vállalkozók kockázatát nagymértékben befolyásolja az a körülmény is, hogy az adott országnak mennyire szigorú a felelősségi rendszere, milyen jobbiztonságot, kockázatot jelent. Nem véletlen, hogy a szerződésszegéssel okozott kárfelelősség, a termékfelelősség, valamint a versenyjogi jogsértésből eredő kártérítési igénynél a kártérítés mértékét csökkentő bírői méltányossági szabály nem alkalmazható.¹⁴⁸

A Ptk. egyértelművé tette, hogy e szabályban a kártérítés mértékének a csökkentését eredményező méltányosság jelenik meg. A kárfelelősség valamennyi eleme megvalósul, azonban a teljes reparáció elve sérül azáltal, hogy az alkalmazott szankció – a kártérítés – nem azonos mértékű az okozott kárral. A bíróság mérlegelési körébe tartozik annak megállapítása, hogy fennállnak-e a különös méltányulást érdemlő körülmények, illetve ezek a teljes kárnál alacsonyabb összegű kártérítés megállapítását mennyiben indokolják. A különös méltányulást érdemlő körülmények mindkét fél – akár a károsult, akár a károkozó – érdekkörében felmerülhetnek, leginkább vagyoni viszonyaikban jelenhetnek meg, de értékelhetők olyan egyéb körülmények, mint például jó- vagy rosszhiszeműség, illetve az eddigi bírói gyakorlat szerint a kármegosztás mellett is alkalmazható a méltányosság.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Ptk. 6:522. § (4) bek., 1959-es Ptk. 339. § (2) bek., DIT-H-PJ-2007-19.

¹⁴⁸ Ptk. 6:144. § (2) bek., 6:559. § (1) bek., Tpv. 88/E. §.

¹⁴⁹ Az 1/2014. PJE az új Ptk. eltérő rendelkezése miatt nem tartja irányadónak a PK. 36. állásfoglalását, amely – többek között – erről is rendelkezett, de ennek ellenére nem látjuk akadályát annak, hogy a korábbi gyakorlatnak megfelelően a méltányosság alkalmazására ne kerülhetne sor kármegosztás esetén, ha annak a jogi feltételei fennállnak.

Megjegyezzük, hogy a *polgári perben* a bíróság elrendelheti a kötelezettség részletekben való teljesítését is. Az új szabályok már bizonyos megkötésekkel teszik ezt lehetővé a bíróság számára, mérlegelniük kell a felek méltányos érdekeit, illetve a kötelezettség természetét. Kivételes esetben az első fokon eljáró bíróság a fél indokolt kérelmére a határozat jogerőre emelkedése után is engedélyezheti a részletekben történő teljesítést (annak módosítását), kivéve, ha a kötelezettség teljesítése iránt már bírósági végrehajtási eljárás van folyamatban.¹⁵⁰

10.3.2. Többek közös károkozásához kapcsolódó méltányosságot hordozó szabály

Az előzőekben tárgyaltuk azt a jogi helyzetet, amikor a kár több személy ténykedésének következménye, amely szabályok között fellelhető méltányosságot hordozó szabály a bíróság számára az *egyetemlegesség mellőzésének lehetősége*.

10.4. Méltányosság a károsult javára

10.4.1. Kártérítés méltányosság alapján

E méltányossági szabályoknál a jogalkotó olyan személyt kötelezhet – meghatározott feltételek értékelését követően – a kár megtérítésére, akinél a felelősségre vonás valamennyi feltétele (okozati összefüggés, felróhatóság) nem állapítható meg.

- a) A többek károkozásának tárgyalása során tértünk ki a méltányossági elemet hordozó, a Ptk. 6:524. § (4) bekezdése szerinti szabályra (konkuráló, valamint alternatív okozatosság).
- b) A felelősség egyes eseteinél a vétőképtelen személy károkozásáért fennálló felelősséggel kapcsolatban jelenik meg méltányossági szabály.¹⁵¹ (Részletesebb kifejtése az érintett felelősségi alakzatnál.) Megjegyzendő, hogy kizárólag e méltányossági szabálynál jelenik meg a jogi norma szövegében az, hogy a szabályozott esetben a kártérítés méltányosság alapján járhat a károsultnak.

10.4.2. Méltányosság a káronszerzés tilalma körében

Alapelveként kapcsolódik a kártérítési felelősséghez a káronszerzés¹⁵² tilalmának elve. Ez azt jelenti, hogy a kártérítést csökkenteni kell a károsultnak a károkozásból származó vagyoni előnyével. Tény, hogy a teljes kárt a károkozó idézte elő a károsultnál, de adott esetben más forrásból térülhet a kár vagy annak egy része (például biztosítás, társadalombiztosítás), vagy akár maradványérték jelentkezik. Megjegyezzük, hogy csak a károsult irányában jelent valóban a kártérítési kötelezettség terjedelmének a csökkenését, az csak *viszonylagos*.

¹⁵⁰ A régi Pp. 217. § (3) bek., Pp. 344. § (2) és (3) bek.

¹⁵¹ Ptk. 6:545. §. Kártérítés méltányosság alapján.

¹⁵² Grosschmid kifejezése. ZSÖGÖD (1901): i. m. 755.

Lehetséges, hogy a károkozó *azok irányában megtérítési kötelezettséggel tartozik, akiktől a károsult kára akár csak részben is megtérült*, és ily módon azt már a károkozótól nem kérhette. (Például a biztosító, társadalombiztosítási szerv megtérítési igénnyel léphet fel a károkozóval szemben a jogszabályban meghatározott esetekben, és követelheti az általa kifizetett összegek megtérítését.) A káronszerzés tilalmi elvének *károsult javára történő áttörése* jelenik meg abban a szabályban, amely lehetővé teszi, hogy *ha az eset körülményeire tekintettel nem indokolt, nem kell a kártérítést csökkenteni a károkozásból származó vagyoni előnyével*.¹⁵³ Ilyenkor nyilvánvalóan gazdagodik a károsult, tehát a károsult javára tekint el a káronszerzés tilalmának az érvényesítésétől a jog. Ez esetben a jogi norma megfogalmazása szerint kizárólag „az eset körülményeire” kell tekintettel lenni, sem különös méltánylást érdemlő, sem rendkívüli körülmények figyelembevételét nem kívánja meg a jogalkalmazótól. Ennek bírói gyakorlata még nem alakult ki, de ilyen helyzet adódhat például akkor, ha egy iskolás gyermek balesetben megsérül, s iskolájában gyűjtést rendeznek a számára, akkor abból kell kiindulnunk, hogy tanárai és iskolatársai nem a károkozók vagy a kárért felelős személyt kívánták támogatni, hanem a károsult helyzetén szerettek volna segíteni. Így nem indokolt, hogy a kártérítés összegéből levonjuk az adományok összegét.

10.4.3. Méltányosságot hordozó szabály a tartást pótló járadék körében

A kártérítés módjainak tárgyalásánál térünk ki a tartást pótló járadékra, amelyre a károkozás folytán meghalt személlyel szemben tartásra jogosult tarthat igényt. A károkozó *a tartást pótló járadék fizetésére abban az esetben is köteles, ha magatartásának e következménye nem volt előre látható*. A jogszabály ezáltal áttöri az előreláthatóság fő elvét a károsult érdekében, javára. A tartást pótló járadékot akkor és annak ellenére is meg kell fizetnie a károkozónak vagy a kárért felelős személynek, ha a meghalt személy tartási kötelezettségének megszegésével nem nyújtotta ténylegesen a tartást, vagy a járadékot igénylő a tartási igényét menthető okból nem érvényesítette.¹⁵⁴

¹⁵³ Ptk. 6:522. § (3) bek.

¹⁵⁴ Ptk. 6:529. §.

III. fejezet

A kár megtérítésének szabályai

1. A kártérítés mint a kárkötelemből fakadó szolgáltatás

Ha a felelősség feltételei fennállnak, a kárkötelem alapján a kár megtérítésére irányuló kötelezettség keletkezik. Bár a kár megtérítésére irányuló szolgáltatás szerződésből is fakadhat (például kárbiztosítás, kezesség), a kárkötelem mint tipikus kötelelemkeletkeztető tényállás vagy valamely kötelem (szerződés) megszegéséből fakad, és az eredeti szolgáltatás mellé lép, vagy azt felváltja (jellemzően a kontraktuális felelősség), vagy pedig jog védte vagyoni érdekek megsértéséből közvetlenül keletkezik (ez a deliktuális felelősség területe). Nem vagyoni sérelem kompenzálására a Ptk. rendelkezése alapján nem kártérítés, hanem a sérelemdíj szolgál, azonban adott, személyhez fűződő jog megsértéséből a nem vagyoni sérelem mellett kár is bekövetkezhet, és a sérelmet szenvedett személy a Ptk. 2:53. §-a alapján a jogellenesen okozott károkért való felelősség szabályai szerint követelheti a jogsértőtől kárának megtérítését.

A kárkötelemben a károkozó mint kötelezett szolgáltatásának természetét és mértékét a teljes kártérítés elve hatja át, amit a kártérítési jog egyes szabályai átszabhatnak, ha az adott kárfelelősségi tényállás bizonyos körben vagy meghatározott kártípusok vonatkozásában korlátozza a teljes kártérítés elvének érvényesülését. Ezt tapasztalhatjuk a szerződésszegéssel okozott károk esetében is például, ahol a tipizálási szempont a bekövetkezett károkat tapadó és következményi kárra bontja, és a következményi károk megtérítését az előreláthatósági klauzula segítségével korlátozza.¹

Hasonló eredményre vezet a feleknek a kártérítési felelősség korlátozására vagy kizárására irányuló megállapodása. A kártérítési szolgáltatás mikéntjét nemcsak a jogcím (kártérítési jogi alap vagy tényállás), hanem a kompenzálendő érdeksérelem természete is befolyásolja, így például a kár megtérítésének egy összegben vagy járadékban történő meghatározásakor.

2. A kár fogalma, tipizálása

A Ptk. a kár fogalmát nem határozza meg, de meghatározza azokat az alapvető összetevőket, amelyek vagyoni hátrányként a károkozás hatására bekövetkeznek. Marton szerint

¹ Ptk. 6:143. § (2) bek.

a kár mindazon hátrány és veszteség, amely valakit valamely esemény (kár-ok) folytán vagyonában ér.²

A kár fogalmára az is kihatással volt, hogy a modern vagyonfogalom már nemcsak fizikailag létező vagyontárgyakat foglal magában: megnőtt a nem dologi vagyonelemek jelentősége. A kár mint elvont gazdasági jelenség ma nem feltétlenül esik egybe a fizikailag érzékelhető kárral. A kár jogi fogalma ugyanis egy olyan elvont értékelés, amely a károsító eseményt megelőző és azt követően fennálló vagyoni állapot közötti (negatív) különbségre vonatkozik. Így például a lopott autó felett a tulajdonjog még nem szűnt meg, mégis az autó őrzését elmulasztó a kár megtérítésére köteles. A kár mértéke megállapításához részben a fizikai valóságtól elvont körülmények mérlegelése is szükséges, méghozzá nemcsak egy pontszerű időállapotra vetítetten. Az elmaradt, illetve folyamatosan elmaradó haszon, kieső jövedelem vagy a jövőben folyamatosan felmerülő további indokolt költségek általában szintén a kárfogalomba tartoznak. Marton szerint maga a kár egy huzamos állapot, mindaddig tart, amíg kiegyenlítéssel meg nem szűnik.³ Más nézőpontból maga a károsodási folyamat lezárulta és a kár kiegyenlítése között is hosszabb idő eltelhet, amelynek során az értékviszonyok változásán túlmenően további kárnövelő vagy csökkentő tényezők lehetnek kihatással a megtérítendő kár mértékére.

A károk tipizálását a Ptk. a kár összetevői mentén végzi el. Kártérítés címén a károkozó köteles megtéríteni: a) a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést; b) az elmaradt vagyoni előnyt; és c) a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségeket.⁴

A bekövetkezett kár tipizálására egyéb szempontok szerint is sor kerülhet. A kontraktuális felelősség témakörében már szó esett a tapadó és következményi károk, továbbá a pozitív és *negatív interesse* megkülönböztetéséről. További tipizálási szempontként szolgálhat a sérelmet szenvedett jogtárgy jellege, így például az emberi életben, testi épségben, egészségben beálló (személyi károk és hátrányok) vagy a dologban bekövetkező károsodás közötti különbségtétel, amelyet a Ptk. egyes rendelkezéseiben alkalmaz. Így a veszélyes üzemi felelősséget kizáró és korlátozó kikötések engedése vagy tilalma esetében⁵ vagy ugyanígy a termékfelelősségi szabályok körében – ahol kizárólag a dologban bekövetkezett károkra vonatkozik küszöbérték (500 euró).⁶

A szorosabb vagy lazább okozati összefüggés alapján a kár lehet közvetlenül a károsító eseménnyel összefüggő, és lehet azzal közvetett okozati kapcsolatban álló, úgynevezett közvetett kár.⁷

² MARTON (1993): *i. m.* 118.

³ MARTON (1993): *i. m.* 164.

⁴ Ptk. 6:522. §; bővebben lásd lejjebb.

⁵ Ptk. 6:535. § (3) bek.

⁶ Ptk. 6:552. §.

⁷ Vesd össze: EÖRSI Gyula (1985): A közvetett károk határai. In *Emlékkönyv Beck Salamon születésének 100. évfordulóján, 1885–1985*. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar – Budapesti Ügyvédi Kamara. 59–66.

3. A kár megtérítésének elvei, a kár elemeiről általában

A kártérítés összecszerűségére ható általános elveket nevezzük a kártérítés elveinek. E körben egyrészt a teljes kár megtérítésének elvét (más néven a teljes reparációt), másrészt pedig a káronszerzés tilalmát szükséges kiemelni.

3.1. A teljes reparáció elve

A kártérítés a teljes érdeksérelem helyreállítását szolgálja. A helyreállítás, reparáció azonban nem jelenti a szűkebb értelemben vett, egyedi és eredeti állapot természetbeni helyreállítását. Azért, mert a károkozást követően is beállt, beállhatott olyan egyéb vagyoni változása a károsultnak, amely a károsodást megelőző állapot helyreállítását kizárja, továbbá az eredeti állapot helyreállítása az esetek többségében eleve nem lehetséges, vagy a károsult érdeke nem kívánja. Az úgynevezett előreláthatósági klauzula alkalmazása is szűkítheti a megtérítendő károk mértékét, így az eredeti állapothoz viszonyított reparációt. Végül az eredeti állapot természetbeni helyreállításához – például károsodott dolog kijavításához – a károkozó aktív közreműködése, tevékenysége szükséges, amely bírósági úton, *de facto* végrehajthatatlan. A kár pénzbeli megtérítését azonban a fenti tényezők nem akadályozzák, és általában elmondható, hogy a pénzszolgáltatás teljesítése – fajlagossága okából – a károsult érdekét sem sérti (hiszen arra költi, amire csak kívánja).

A teljes kár megállapításához megfelelően ki kell mutatni, bizonyítani kell a bekövetkezett érdeksérelemnek valamennyi pénzben kifejezhető szegmensét, elemét. A kár leggyakrabban tényleges értékfogyatkozásban áll (lásd lejjebb a felmerült vagy tényleges kár fogalmát), de jelentheti az okkal elvárt valamely vagyongyarapodás elmaradását is (vesd össze elmaradt vagyoni előny). Különösen ez utóbbi megállapításához arra vonatkozó hipotetikus kalkulációt⁸ kell lefolytatni, hogy a károkozás hiányában mi jellemezné a károsult vagyoni viszonyait, és ehhez képest milyen mértékű és típusú kára következett be, méghozzá oly módon, hogy lehetőleg kiszűrhetők legyenek az egyéb, a károsult vagyoni viszonyaira vagy a dolog értékére ható tényezők, piaci változások, továbbá a károsult kárnyhítési kötelezettségének elmulasztása.

A teljes kártérítés elvének érvényesülését korlátozzák egyes jogszabályi rendelkezések (így például a kontraktuális felelősség körében az előreláthatósági klauzula), a felek megállapodása (így felelősségnek vagy a megtérítendő kár mértékének korlátozása vagy kizárása, vagy a kárátalányozás), továbbá a Ptk. méltányossági indokból teremtett szabálya, amely szerint a bíróság különös méltánylást érdemlő körülmények fennállása esetén a kártérítés mértékét a teljes kárnál alacsonyabb összegben is meghatározhatja.⁹

A kár előre nem láthatósága a deliktuális felelősségi szabályok körében nem a kártérítés mérséklését, hanem a károkozó magatartás és a bekövetkezett kár közötti okozati összefüggés hiányát eredményezi.¹⁰ Ha tehát a károkozó magatartásnak az okozati láncolatban távoli vagy rendkívüli következményeként merül fel a kár, amely nem volt előre

⁸ Vesd össze: FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 716.

⁹ Ptk. 6:522. § (4) bek.

¹⁰ Ptk. 6:521. §.

látható, akkor e kár megtérítésére a jogilag releváns okozati összefüggés hiánya miatt nem kerülhet sor.¹¹ Egyébként a korábbi bírói gyakorlat is alkalmazta az előreláthatóság elvét oly módon, hogy az okozati összefüggés laza vagy távoli volta a kártérítés méltányossági alapú mérséklésére adott okot.¹²

Igen fontos, a keletkezett kárra, a kár mértékére befolyást gyakorló tényező a károsult magatartása, úgynevezett közrehatása. A Ptk. 6:525. § (1) bekezdése szerint a károsultat kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettség terheli. Az e kötelezettségek felróható megszegése miatt keletkezett kárt a károkozó nem köteles megtéríteni. Alapvető kérdés azonban, hogy mely időponttól, és milyen jellegű kárenyhítési kötelezettséggel tartozik a károsult. A károsodás beálltát követően a kár mértékének fokozódásához vezető károsulti magatartást mint a kárenyhítési kötelezettség elmulasztását a bírói gyakorlat a kártérítés összegét csökkentő tényezőként figyelembe veszi (például a károkozás során sérült dolgot a károsult ebek harmincadjára hagyja). E mulasztását azonban csak az észszerűen elvárható intézkedések körében vizsgálhatjuk. Egy konkrét esetben a bíróság nem értékelte a kárenyhítési kötelezettség elmulasztásaként azt, hogy a károsult a károkozó társtulajdonos által önkényesen homokbányaként használt termőföldön nem kezdte meg azonnal az elhordott humuszréteg visszaállítását (a megindított eljárásokra tekintettel).¹³

3.2. A kárnszerzés tilalma

A károsult a kártérítéssel nem gazdagodhat, az nem lehet nyereség forrása a károsultra nézve. A kártérítést tehát csökkenteni kell a károsultnak a károkozásból származó vagyoni előnyével, amely lehet haszon vagy megtakarítás.

Nincs helye tehát teljes kártérítésnek, ha a károkozással kapcsolatos előny – részben vagy egészben – ellensúlyozza a kárt (*lucrum emergens, non cessans*), például ha a kereskedelmi névvel való visszaélés és reklámozás a jogosultnál is hasznot hoz. Olyan esetek tartoznak tehát ide, amikor a hátrány és az előny forrása ugyanazon ok, mégis a két jelenség különálló.¹⁴ Ez a sajátosság már csak részben mondható el a munkaképtelenné válás folytán megnyíló ellátásokról, hiszen bár a károkozástól függetlenül keletkező kvázi előnyök, céljuk elsősorban mégis a hátrány kompenzálása. Így – kevésbé előnyként mint inkább a károsodott dolog (munkaképesség mint vagyonelem) helyébe lépő értéként, elfogadva azokat – a bírói gyakorlat szerint, ha a károsult – átmenetileg vagy tartósan – munkaképtelenné válik a káreset miatt, és ezért egészségbiztosítási ellátásban (táppénz, üzemi baleseti táppénz) vagy rokkantsági járadékban részesül, a károkozó által fizetett jövedelempótló járadékból

¹¹ Vesd össze a kivételes szabályt a tartást pótló járadékkövetelés körében. Ptk. 6:529. §.

¹² HAVASI Péter (2010): III. Fejezet. A kár megtérítésének szabályai. In FÉZER Tamás szerk.: *A kártérítési jog magyarázata*. Budapest, CompLex.

¹³ BH2016. 278.

¹⁴ MARTON (1993): *i. m.* 119.

le kell vonni ennek összegét.¹⁵ Nem jelent viszont károsszerzést az elhunyt hozzátartozó után kapott özvegyi nyugdíj,¹⁶ annak összegét tehát a kártérítésből nem lehet levonni.¹⁷

Szintén előnyként jelentkezik a károsultnál, ha a kár-ok hatására a károsult valamely vagyoni kötelezettség, teher alól szabadul, például a kötelmi hagyományként rendelt vagyontárgy elpusztulása folytán megszűnik az örökös szolgáltatási kötelezettsége, vagy például szállítási, őrzési, biztosítási stb. kiadásokat takarít meg (*damnum cessans, non emergens*).¹⁸

Tágabb értelemben a nyereség előállhat a károsodott dolog maradványértékében (*residuum*; például roncsautó), amit a károsult kiadni köteles a károkozónak, ha az a dolog teljes értékét térítette meg. Továbbá a károsult köteles lehet a károsodott dolog helyébe lépő érték (*surrogatum*), beálló előny, jogosultság kiadására, átruházására is (például tolvajjal szembeni kereset) kivéve, ha az eset körülményeire tekintettel ez nem indokolt (például a balesetbiztosítási összeggel általában nem kell csökkenteni a megtérítendő kár, illetve sérelemdíj összegét). Viszont abban az esetben, ha a károkozó a maradványra nem tart igényt, akkor ennek értékét nem kell levonni a kártérítés összegéből.¹⁹

A károsult nincs kötelezve arra, hogy ha a dolgára kárbiztosítást kötött, akkor elsősorban a biztosítóval szemben követelje a biztosítási összeg kifizetését.²⁰ Ha pedig a károkozó kötött felelősségbiztosítást, akkor a káresemény kapcsán felmerül a felelősségbiztosító helytállási kötelezettsége. Azonban még gépjármű-felelősségbiztosítás esetében sem zárta, ahol jogszabály a károsult számára a biztosító közvetlen perlését lehetővé teszi,²¹ hogy a károsult a felelősségbiztosító helyett a károkozót perelje a kár megtérítésére.²² Itt kell hozzáfűznünk, hogy a biztosító a biztosítási szerződés alapján, tehát nem kártérítés címén, hanem a szerződéses jogcímen teljesíti a szolgáltatást. A teljesítés erejéig a biztosított (felelősségbiztosítás esetében pedig a károsult) követelése megszűnik, és a biztosító javára a károkozóval szemben megtérítési igény keletkezik.²³

Indokolt esetben a károsszerzés tilalmának elve nem érvényesül, nem kell tehát levonni a kártérítés összegéből a káreseménnyel összefüggésben jelentkező vagyoni előnyt, például ha a károsult segélyben, alapítványi támogatásban részesült, vagy számára adományt gyűjtöttek.²⁴ Nem a károsszerzés tilalmából fakad, hanem a törvényben biztosított

¹⁵ PK 46.

¹⁶ EBH2008. 1769.

¹⁷ Marton szerint nem helyes sem az egészségbiztosítási ellátásokat, sem a vagyonbiztosításból származó biztosítási összeget a károsszerzés tilalma alá vonni. Vesd össze: MARTON (1993): *i. m.* 121. Az utóbbi esetben szerinte helyesebb a biztosítóra átengedni (engedményezés, megtérítési igény) a károkozóval szembeni föllépés lehetőségét – azzal persze, hogy a biztosító a biztosítási összegen túlmenően köteles keresettel a biztosított meg nem térült kárát is érvényesíteni. [Vesd össze: Ptk. 6:468. § (2) bek.] Erre rákövetkező kérdés viszont, hogy a károkozó a károsult felé kifizetett összeget betudhatja-e a biztosító vele szemben érvényesített megtérítési követelésébe.

¹⁸ MARTON (1993): *i. m.* 119.

¹⁹ BH1993. 426.

²⁰ BH2013. 92.

²¹ Vesd össze: a kötelező gépjármű-felelősségbiztosításról szóló 2009. évi LXII. törvény 28. § (1) bek.

²² BH2013. 43.

²³ Ptk. 6:468. § (1) bek. A felelősségbiztosító regressz igényére (visszkereset). Vesd össze például a 2009. évi LXII. törvény 34. §-át. Itt kell megjegyeznünk, hogy balesetbiztosítás esetében a biztosító megtérítési igényt nem érvényesíthet. Vesd össze: Ptk. 6:486. §.

²⁴ LÁBÁDY Tamás (2014b): Hatodik Könyv Negyedik Rész. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. II. kötet.* Budapest, Wolters Kluwer. 2249. Ugyanígy MARTON (1993): *i. m.* 121.

kártérítési-reparációs cél legalitásával állna ellentétben, ha a károsult egyébként jogilag nem védett vagy netán jogellenes vagyoni érdeke védelmében élhetne kártérítési igénnyel. Nem követelheti tehát a jogellenesen vagy erkölcsellenesen élvezett haszon vagy jövedelem kiesése esetén annak megtérítését.²⁵

3.3. A kártérítés mértékét csökkentő méltányosság

A teljes kár megtérítésének elve alól kivételt teremt az úgynevezett méltányossági elv alkalmazása, amelyet különösen indokoltta tehetnek a károkozás körülményei és a felek anyagi viszonyai.²⁶

4. A kár összetevői

4.1. A károsult vagyonában beállt értékcsökkenés

A *felmerült vagy tényleges kár (damnum emergens)* a vagyontárgyak kiesése, azaz elvesztése, elpusztulása, javíthatatlanná válása, megrongálódása folytán keletkező vagyonszűkülés. Ez az értékcsökkenés lehet tényleges fizikai vagy gazdasági jellegű. Értékcsökkenést ugyanis nemcsak állagsérelem okozhat, hanem kárként értékelhető az adott vagyontárgy feletti jogok gyakorlását, használati, kiaknázási lehetőségét rontó helyzet kialakulása is. Így például, ha az elpusztult dolgot haszonélvezeti jog terhelte, akkor a haszonélvezőt is megilleti az ezáltal megszűnt haszonélvezeti jog ellenértéke.²⁷

Ha a dolog elpusztult, a teljes kártérítés elve alapján általában a *dolog beszerzési értékét* kell a károkozónak megtérítenie, hiszen így érhető el a helyreállítás. Ingatlan károsodása esetében annak forgalmi értéke csökkenésében állapítja meg a bíróság a felmerült kárt. Ha az ingatlan, épület elpusztul (például teherautó ütközése a házat lakhatatlanná teszi), a felmerült kár az újjáépítés költsége. Eleve leromlott állagú épület helyreállítása körében azonban a bíróság a kármegosztásra vezető körülményként értékelheti a károsult káreseményt megelőző hanyagságát, a tulajdonost terhelő karbantartási kötelezettség elmulasztását.²⁸ A károkozó az általános forgalmi adóval növelt összeg megfizetésére köteles.²⁹ A kártérítési igény előterjesztésének nem feltétele, hogy a károsult általi helyreállítás már megtörténjen, és nem feltétel az sem, hogy az ingatlan még mindig a tulajdonában álljon.³⁰ A helyreállítási költség viselése olyan jelentős anyagi megterhelést is jelenthet, amely a károkozót ellehetetlenítheti vagy helyzetét rendkívül nehézre teheti, ami a kár méltányosságából történő mérsékléséhez vezethet.

²⁵ MARTON (1993): *i. m.* 119.; vesd össze még: BDT2017. 3766.

²⁶ Ptk. 6:522. § (4) bek.

²⁷ OROSZ ÁRPÁD (2014): Ptk. 6:522. §-hoz fűzött magyarázat. In OSZTOVITS ANDRÁS szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény Nagykommentárja*. Budapest, Opten. 79.

²⁸ Győri Ítéletábra Pf. 20.453/2009/5.

²⁹ Fővárosi Ítéletábra 6.Pf.21.088/2012/6.

³⁰ BH2016. 278.

4.2. Elmaradt vagyoni előny

Elmaradt vagyoni előnyként (lucrum cessans) annak a hátránynak a megtérítését követelheti a károsult, amely főszabályként egyenlő azzal az előnnyel, amely a károkozó magatartás hiányában a vagyonában (növekedésként) beállt volna. Ebben az esetben a kár a vagyon várt növekedésének elmaradásában áll. Ez azzal jár, hogy az okozati kapcsolatot – amelynek a károkozó magatartás és a kár között kell fennállnia – nem a tényleges fizikai valósághoz, hanem ahhoz a képzeletbeli állapothoz viszonyítottan kell kimutatni, bizonyítani, amely a fentiek szerint a károkozó magatartás hiányában bekövetkezett volna, illetve folyamatosan bekövetkezne. Az elmaradt vagyoni előny megtérítése kapcsán nagy jelentőséggel bír az eljáró bíróság felfogása: hogyan vélekedik a károkozó magatartás és a kár közötti okozati összefüggésről, annak határaitól. A Ptk. előreláthatósági szabálya kizárja a károkozó kártérítési felelősségét olyan károk vonatkozásában, amelyeket a károkozaskor nem látott előre és nem is kellett volna előre látnia.³¹

Az elmaradt vagyoni előny állhat abban is, hogy a károsító esemény hatására egyes vagyonelemek jövedelemtermelő képessége csökken, vagy a károkozás folytán a károsult vagyonába egyes alappal remélt vagyonelemek nem kerülnek be, a remélt vagyonnövekedés elmarad, munkaképesség csökkenése miatt keresetvesztesége keletkezik.³²

Az elmaradt vagyoni előny megállapításához a bírói gyakorlat különösen rigorózan vizsgálja az okozati összefüggés fennálltát és a vagyoni előny beálltának nagy valószínűségét. Konkrét esetben a bíróság kármegosztás mellett, de megítélte a károsult azon kárát, hogy idegenhibás közúti baleset következtében képviselője a megbeszélt szerződési tárgyalásokra nem érkezett meg, így a szerződéskötés elmaradt.³³ Egy másik döntés szerint az életjáradék-fizetés ellenében kötött öröklési szerződés érvénytelensége miatt az addig teljesített szolgáltatások (az elévülés korlátai között) visszakövetelhetők, de a károsult az érvénytelenségre hivatkozva nem követelheti elmaradt vagyoni előnyként az öröklés elmaradásából fakadó hátrány megtérítését, szerencseelemet hordozó szerződésről lévén szó.³⁴

Az elmaradt vagyoni előny kiszámításához gyakran szakértői bizonyításra van szükség, ilyenkor nemcsak az okozati összefüggés, hanem a kár összegének bizonyítása is különösen jelentős terhet ró a károsultra. A bizonyítás akár sikertelen is lehet, mint például abban az ügyben, ahol nem volt vitatott, hogy a nyulak lerágták a frissen kikelt napraforgót, de az okozott kár összegét a károsult mégsem tudta bizonyítani.³⁵ Ellenben fennáll annak a lehetősége is, hogy a bíróság a kár összegének *objektíve bizonyíthatatlansága* esetén az elmaradt vagyoni előny kompenzálása érdekében általános kártérítést alkalmazzon.³⁶

Elmaradt jövedelem tipikus esete a munkaképesség-csökkenéssel összefüggésben keletkező keresetveszteség, amelynek megtérítésére – jövőben keletkező, visszatérő jellegéből fakadóan – az úgynevezett jövedelempótló járadék alkalmas (lásd alább).

³¹ Ptk. 6:521. §.

³² FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 722.

³³ BH2001. 273.

³⁴ BH2016. 63.

³⁵ BH2017. 23.

³⁶ Ptk. 6:531. §; lásd lejjebb.

4.3. A károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségek

A kár ezen összetevőjének speciális vonása az, hogy közvetlenül nem a károkozó magatartás következményeként jelentkezik, hanem a károsult saját elhatározásán alapul, amely elhatározást, döntést a kár enyhítésére és elhárítására vonatkozó kötelezettsége alapozza meg. A hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségek kártérítés keretében való megtérítésének alapvető feltétele az, hogy valóban indokolt (szükséges és arányos) kiadások legyenek. Az indokoltság a kiadás vállalásának észszerűségén túl az összszükségére is kiterjed. E költségek megtéríthető mértéke tehát csak addig terjed, amíg az adott hátrány kiküszöbölésének észszerű módját választva, valóban indokolt mértékben merülnek fel.

A konkrét esetben a tíz éven keresztül elhúzódó pereskedés miatt a csökkent munkaképességű károsult más munkakörben elhelyezkedni nem tudott, így kénytelen volt meglévő tartalékait és egyéb vagyonát felélni. Kényszerből kisebb lakást vásárolt, és a két lakás eltérő méretéből adódóan előálló értékkülönbséget megtérítését indokolt költség címén követelte. A bíróság a keresetvesztési járadékon felül e költségigényét is alaposnak találta.³⁷

A károsult helyváltoztatásához szükséges eszközök költségei a károkozót terhelik. Ilyen a kerekesszékek szállításához szükséges gépkocsi vételára is,³⁸ másik esetben az egészségileg károsodott gyermek mozgatásához vásárolt autó biztosítási díja is indokolt költségnek minősült. Mivel azonban az autó egyéb, közös életvitel körébe tartozó családi célokat is szolgál, e költségek fele részét megtérítésére tarthat igényt a károsult.³⁹

Egyazon hátrány a káreseménnyel érintett személyek körében eltérő kár érvényesítéséhez vezet. Így például amíg a hozzátartozó saját jogán azért érvényesít kártérítési igényt, mert az az egészségileg károsodott személyre fordított ápolási és gondozási idő munkaidő-kiesést s így jövedelemkiesést eredményez,⁴⁰ addig az egészségileg károsodott személynél ugyanez a gondozásra, ápolásra fordított többletköltséggént jelentkezik, ha a hozzátartozó gondozását ő ellentételezi.⁴¹

5. A kártérítés módozatai, módja

5.1. Általános kérdések

A Ptk. alapján a kártérítési kötelelem tárgyául szolgáló magatartás mint szolgáltatás elsődlegesen a kár pénzbeli megtérítésében jelentkezik. A (vagyoni) kár, a károsult vagyonában beálló vagyoni érdeksérelem összszükszerűen kifejezhető, és mértéke a legtöbb esetben a károsult által bizonyítandó.

A korábbi bírói gyakorlatot összegző kommentárirodalom szerint ezzel összefüggésben nemcsak a károsult, hanem a károkozó érdekeire is tekintettel kell lenni annak érdekében,

³⁷ EBH2011. 2345.

³⁸ BH2014. 305.

³⁹ BH2017. 301.

⁴⁰ Nem feltétel, hogy a hozzátartozó ehhez szakképzettséggel bírjon. A bíróság e jövedelemkiesés pótlásakor a mindenkori minimálbér összegét veszi figyelembe, azonban nem munkabér, hanem költség, a közterhek levonása nem merül fel. BH2017. 403.

⁴¹ BH2017. 92.

hogy a kártérítés módjának meghatározásakor egyik fél se szenvedjen méltánytalan sérelmet.⁴² A bíróságnak a kártérítés konkrét módozatának megállapításakor figyelemmel kell lennie arra, hogy melyik jelenti a károsulti érdeksérelem leginkább megfelelő reparációját. A bíróság a kártérítés módját szabadon állapítja meg, nincs kötve a károsult kérelméhez, de nem alkalmazhat olyan megoldást, amely ellen mind a két fél tiltakozik.⁴³

Kivételes esetben a kár pénzbeli megtérítése helyett a természetbeni megtérítés is lehetséges, ha a körülmények azt indokolják. Nem állapíthat meg a bíróság azonban természetbeni kártérítésként olyan szolgáltatást, amely a károsodott dologtól, annak fajtájától eltér.⁴⁴ Kérdéses, hogy a természetbeni kártérítés kizárólag a károsodott, megsemmisült dolog fajtájából másik egyed szolgáltatásával nyújtható, vagy jelentheti-e a károsodott dolog kijavítását, helyreállítását is. A pénzbeli és a természetbeni kártérítés kombinálható. Például a szomszédos telekről áterjedt tűzben elégett szőlőtőkék (természetbeni) pótlása mellett az elkövetkező évekre a kieső termés pótlásaként pénzbeli kártérítés (járadék) is megállapítható.

Maguk a felek azonban a kártérítés módjában szabadon megállapodhatnak, a kárkötelmet akár egyezséggel utóbb módosíthatják is. Nem kizárt az sem, hogy a felek a sérelemdíj mértékére nézve kössenek egyezséget.

Felelősségbiztosítás esetében, ha a károsult és a biztosító a kárban megegyezik (károsodott gépjármű várható javítási költsége), akkor ugyanabból a káreseményből származó kártérítési igénnyel a károsult már a károkozóval szemben sem léphet fel, az egyezés ugyanis a károkozóra is kiható.⁴⁵ Ha a károsult a károkozóval köt egyezséget, az egyezés a felelősségbiztosítóval szemben akkor hatályos, ha ahhoz a biztosító előzetesen hozzájárult, vagy azt utólag tudomásul vette.⁴⁶

A kártérítés fajlagos szolgáltatás, amely teljesítésére is a kötelelem teljesítésére, továbbá a pénztartozás teljesítésére vonatkozó (kötelmi közös) szabályok irányadóak.⁴⁷

A kártérítés nyújtható egy összegben vagy járadék formájában. A járadék a jövőben rendszeresen felmerülő károk megtérítésére szolgál, időszakonként visszatérően, előre fizetendő, előre meghatározott összegű, főszabályként pénzbeli szolgáltatás, amelynek a Ptk. által nevesített altípusai a jövedelempótló és a tartást pótló járadék. Visszatérve az előző példához, nincs akadálya annak sem, hogy a járadékot nem pénzben, hanem valamely fajlagos szolgáltatás formájában határozzák meg (például minden októberben, addig az évig, amíg a tőkék termőre nem fordulnak, 2 mázsa meghatározott fajtájú, közepes minőségű borszőlőt köteles a károkozó szolgáltatni).

Nemcsak jövedelmet vagy kiesett tartást pótolhat a járadék, szolgálhat más rendszeresen felmerülő kár kompenzálására is. Ezek közül a leggyakoribb esetkörök: a közlekedési költségek, gondozási költségek, gyógyszer-többletköltségekre érvényesített járadék-igények. A károsultnak szabadságában áll a kár fogalmi körébe eső kárait tetszőleges bontásban és tetszőleges elnevezések alatt érvényesíteni. A bíróságnak pedig mérlegelési

⁴² HAVASI (2010): *i. m.* 125–126.

⁴³ Ptk. 6:527. § (3) bek.

⁴⁴ BH1980. 399.

⁴⁵ EBH2004. 1125.

⁴⁶ Ptk. 6:474. §.

⁴⁷ Vesd össze: Ptk. 6: 34–6:57. §.

szabadságában áll a tartalmilag-logikailag összetartozó, de különválasztott igényeket összevontan elbírálni.⁴⁸

A járadékban megállapított kártérítést el kell határolnunk az *általános kártérítéstől*. Járadékköveteléshez szükséges a károsultnak bizonyítani, hogy a jövőben milyen rendszeresen felmerülő költségei, veszteségei keletkeznek, még ha beláthatatlan időtartamra is. Viszont ha a kár mértéke – akár olyan okból, mert a jövőben jelentkezik a károsodás – pontosan nem állapítható meg, azaz objektív okból a bizonyítása nem lehetséges, a bíróság olyan általános kártérítés megfizetésére kötelezi a károkozót, amely a károsult kára kiegyenlítésére alkalmas.⁴⁹ A bíróság az általános kártérítést egy összegben vagy járadék formájában is megítélheti.⁵⁰

5.2. A jövedelempótló járadék

Akinek *munkaképessége a károsodás folytán csökkent*, akkor követelhet jövedelempótló járadékot, ha a káreset utáni jövedelme az azt megelőző időszak jövedelmét neki fel nem róható okból nem éri el.⁵¹

Összegének megállapítása az alábbi körülmények együttes értékelésétől függ:

- a) a *munkaképesség-csökkenés* milyen fokú (mennyire tartós vagy végleges),
- b) milyen rendszerességű és mértékű *jövedelemkiesést* eredményez,
- c) ennek *összege a jövőben változni fog-e* (például minimálbér-emelkedéshez igazítottan vagy munkáltatónál alkalmazott inflációkövető általános béremelés),
- d) és *meddig jár* (például nyugdíjkorhatár eléréséig vagy munkaképességének helyreállításáig).

A jövedelemkiesést a károsodást megelőző egy évben elért havi átlagjövedelem alapulvételel kell meghatározni, a bekövetkezett tartós változás figyelembevételével. A korábbi bírói gyakorlat szerint az előző évben elért rendszeres jövedelem havi átlagának meghatározásakor figyelemmel kell lenni minden rendszeres jövedelemre. Így a rendszeresen, de évente csak egy alkalommal járó, a károsult munkaszerződése alapján fizetendő, az évben elvégzett munkája után járó bónuszra is.⁵² Ha a károsultnak csak töredékévben volt rendszeres jövedelme, akkor erre az időszakra vetítetten kell ennek havi átlagát alapul venni. A járadék fel-emelésére vonatkozó igény akkor is megalapozott, ha a béremelésben a károsult is részesült volna, ha nem szenved balesetet (például inflációkövető béremelés).⁵³ Ha az átlagjövedelem alapján nem határozható meg a kár, akkor azonos vagy hasonló tevékenységet végző személyek havi átlagjövedelmét kell alapul venni. Nem vehető figyelembe a jövedelemkiesés megállapításánál az a jövedelem, amelyet a károsult *munkaképességének csökkenése ellenére* rendkívüli munkateljesítménnyel ér el.⁵⁴ A *rendkívüli* munkateljesítmény megállapításához

⁴⁸ BH2017. 301.

⁴⁹ Ptk. 6:531. §.

⁵⁰ LÁBADY (2014b): *i. m.* 2263.

⁵¹ Ptk. 6:528. § (1) bek.

⁵² BH2013. 103.

⁵³ PK 48.

⁵⁴ Ptk. 6:528. § (6) bek.

azonban nem elegendő pusztán a munkaképesség-csökkenés vizsgálata, hanem tekintettel kell lenni a károsult adottságaira, szakképzettségére, a munkakörülményekre és arra, hogy valóban a károsodás készlet-e jelentős többletenergia-kifejtésre.

A baleseti járadék alapjául szolgáló átlagkereset meghatározásánál a keresetet (jövedelmet) a nyugdíjjáradék mellett a magánnyugdíjpénztári járadékkal és tagdíjjal, az egészségbiztosítási járadékkal és a munkavállalói járadékkal csökkentett összegben kell figyelembe venni. Bár a Ptk. kifejezetten nem rendelkezik erről, az irányadó bírói gyakorlat szerint a káronszerzés tilalmának elve alapján a károsult keresete helyébe lépő értéként kell figyelembe venni az egészségbiztosítási ellátást, rokkantsági ellátást. Következésképpen annak összegét a kiszámított kereset összegéből le kell vonni attól függetlenül, hogy a betegségért, keresőképtelenségért, egészségkárosodásért felelős személy köteles az egészségbiztosítási ellátást a társadalombiztosítási szerv felé megtéríteni.⁵⁵

A munkáltató kártérítési felelőssége alapján kifizethető baleseti járadék kiszámításánál figyelembe kell venni azt a társadalombiztosítási ellátást, amelyre való jogosultság a káreseménnyel összefügg. Tekintettel arra, hogy a baleseti járadék személyijövedelemadóköteles bevételnek minősül, a járadék alapjául szolgáló valamennyi összeget bruttósított számítással kell figyelembe venni.⁵⁶

Önmagában tehát nem elegendő a korábbi átlagkeresetet a járadékszámítás egyetlen alapjaként figyelembe venni. A korábbi keresethez képest beálló teljes keresetkiesés sem tehető a kárral egyenlővé. Kizárólag a károkozó magatartás következtében beálló munkaképesség-csökkenéssel *okozati összefüggésben álló* keresetvesztés-mérték vehető figyelembe, hiszen a károkozó magatartásával okozati összefüggésben nem álló további munkaképesség-csökkenés és azzal összefüggő keresetvesztés nem írható a károkozó terhére. A munkaképesség-csökkenés mértékének meghatározása során valamennyi azt előidéző tényezőt arányosan figyelembe kell venni.⁵⁷

A károsult kárenyhítési kötelezettsége kiterjed különösen a megfelelő gyógy mód kiválasztására, a gyógyíttatásra, mihamarabbi munkavégzésre, esetleges átképzés vállalására, feltéve, hogy az az adott körülmények között elvárható. Ha a károsult a szakképzettségének megfelelő munkakör betöltésére alkalmatlanná vált (professzionális munkaképesség-csökkenés), és bár ez relatíve alacsony általános munkaképesség-csökkenéssel jár, teljes összegű jövedelem pótló járadékot követelhet, ha tanult szakmaiban nem helyezkedhet el, és új szakma elsajátítása a körülményekre tekintettel nem várható el.⁵⁸

5.3. A tartást pótló járadék

Tartást pótló járadéknak van helye a *károkozás folytán meghalt személlyel szemben tartásra jogosult részére*. A tartást pótló járadékkövetelés lényege, hogy a tartásra jogosult személy a káreset folytán, a károkozó magatartással okozati összefüggésben esik attól, hogy tartást követelhesen (mert az arra köteles személy meghalt), pedig annak feltételei a károkozáskor már fennálltak. Mivel az okozati összefüggés a károkozó magatartás és a kár

⁵⁵ PK 46.

⁵⁶ Kúria 1/2006. PK vélemény.

⁵⁷ BH2013. 267.

⁵⁸ BDT2015. 3317.

között viszonylag távoli, a Ptk. itt speciális szabály segítségével feloldja az előreláthatósági klauzulát: a károkozó a tartást pótló járadék fizetésére abban az esetben is köteles, ha egyébként magatartásának e következménye nem volt előre látható.⁵⁹ A tartást pótló járadék nem pusztán kártérítési, hanem sajátos alimentációs természetet is magára ölt. Ezért a tartást pótló járadék összegének megállapításakor szükségszerű vizsgálni a tartásra jogosult személy oldalán a tartásra jogosultság feltételeit is. A tartást pótló járadék követelése természetét tekintve „kettősfedelű igény” (Beck), amely szerint az érvényesített igény jogalapjában és összesszerűségében két (esetleg több) egymásra támaszkodó igényt tételez fel.⁶⁰

A Ptk. családjogi könyve rokontartásra (gyermektartásra) és a házastársi, élettársi tartásra vonatkozó rendelkezései tehát megfelelően alkalmazandók. A tartásra, járadékra vonatkozó követelés azonban nemcsak jogszabályon, hanem a felek szerződésén is alapulhatott. Nem jár azonban tartást pótló járadék, ha az elhunyt pusztán szívességből, önként nyújtott tartást.

A kieső tartást pótló járadék akkor is követelhető, ha a meghalt személy tartási kötelezettsége megszegésével ténylegesen nem is nyújtotta a tartást, vagy ha a jogosult azt menthető okból nem is érvényesítette.⁶¹ Nincs jelentősége annak sem, hogy az eltartó a tartást a családban természetben vagy tartásdíj fizetésével teljesítette.⁶²

Bár a Ptk. családjogi szabályai csak akkor zárják ki a tartási jogosultságot, ha a személy önhiba miatt vált rászorulttá, a kártérítési jog a károsult felróható közrehatását, a kármegelőzési, kárenyhítési kötelezettsége felróható elmulasztását is értékeli. Így a járadék mértékének meghatározásakor értékelni kell, ha a járadékot igénylő neki felróható okból nem rendelkezik-e megfelelő jövedelemmel, továbbá hogy érvényesíthet-e követelést azokkal szemben, akik az ő tartására a meghalt személlyel egy sorban voltak kötelesek.⁶³

A tartást pótló járadék célja, hogy a jogosult létfenntartását biztosítsa oly módon, mintha a kéresem (a tartásra kötelezett halála) nem következett volna be. Így a korábbi életszínterületének fenntartásához elegendő tartást kell megítélni. Ahogyan azonban a tartás, úgy a tartást pótló járadék is lehet kiegészítő jellegű. Ezért a tartásdíj összegének meghatározásakor a jogosult jövedelmét is figyelembe kell venni. Az elhunyt által nyújtott tartás havi átlagos összegének (tényleges vagy egyébként követelhető összegének) a megállapításához egyébként a jövedelepótló járadék számításának szabályai megfelelően irányadók.

A tartást pótló járadék összegének meghatározása során a károsult tényleges jövedelmét csak a vele szemben támasztható elvárásokhoz képest kell figyelembe venni. A károsult ezt meghaladó erőfeszítései (például az öregségi nyugdíj mellett továbbra is dolgozik) nem szolgálnak a károkozó javára, azok eredménye nem csökkenti kártérítő felelősségének mértékét.⁶⁴

A bírói gyakorlat, bár vitatható módon, általában az elhunyt hozzátartozó közrehatását a hozzátartozó ezen kártérítési igényének elbírálásánál értékelni rendeli, tehát lehetőséget

⁵⁹ Ptk. 6:529. §.

⁶⁰ LESZKOVEN László (2015b): A 'kettősfedelű igények' mai megközelítésben. In PUSZTAHELYI Réka szerk.: *Emlékkötet Beck Salamon születésének 130. évfordulójára*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 75–86.

⁶¹ Ptk. 6:529. § (2) bek.

⁶² EBH2011. 2315.

⁶³ Ptk. 6:529. § (4) bek.

⁶⁴ BH2017. 185.

lát kármegosztásra arra való tekintettel, hogy az elhunyt „elsődleges károsult” (felróhatóan) közrehatott abban az okfolyamatban, amely a halálához vezetett.⁶⁵

Az elhunyt hozzátartozói ugyanakkor nem csak tartást pótló járadékot követelhetnek kártérítés címén. Az elhunyt halála egyéb vagyoni károkat, kiadásokat is eredményezhet, és gyakori esetben a bíróság személyi hátrány bekövetkezését (depresszió, lelki eredetű megbetegedések, egészségromlás) is megállapítja, amelynek kompenzálására a sérelemdíj szolgál. A *hozzátartozó saját jogán* tipikusan kárként érvényesíti az elhaltak a közös háztartásban, családi gazdaságban végzett munkájának pótlására fordított kiadásokat, továbbá a temetkezési szertartással vagy a síremlék állításával kapcsolatos költségeket is.

5.4. A járadék megváltoztatása vagy megszüntetése

Járadékfizetési kötelezettséget a bíróság határozott időre vagy véghatáridő nélkül is megállapíthat. Tekintettel arra, hogy a kártérítési igény elbírálását követően a károsult létfenn tartását érintő körülményekben, továbbá a jövőben rendszeresen felmerülő károk mértékében is beállhat változás, bármelyik fél (tipikusan a károkozó) kérelmezheti a bíróságtól a járadék szolgáltatás megváltoztatását, továbbá a fizetési kötelezettség megszüntetését is.⁶⁶

A bíróság a járadék mértékének meghatározásába eleve beépíthet értékállandósági kikötést akár a rokontartás mértékére irányadó Ptk. 4:207. §-a megfelelő alkalmazásával: a tartásdíj összege automatikusan a KSH által közzétett éves fogyasztói árindex növekedése mértékével módosul.

5.5. Az általános kártérítés

A kár bekövetkeztének és összecszerúségének bizonyítása a károsultat terheli. Nem követelhet jelképes összegű kártérítést sem, és a kár mértékének bizonyíthatatlansága általában a keresete elutasítását eredményezi.

E szabály alól kivételt képeznek egyrészt a kárátalány-természetű biztosítékok. Amennyiben szerződésszegéssel összefüggésben érvényesít igényt, és szerződési érdekét kárátalány-természetű biztosíték (bánatpénz, foglalo, kötbér) támasztotta alá, akkor a kár mértékét, összecszerúségét a biztosíték mértékéig nem kell bizonyítania. Ha pedig a kár mértékének bizonyítása objektív okból nem lehetséges, akkor a bíróság általános kártérítést állapíthat meg. A másik kivételt tehát az általános kártérítés jelenti: ha objektív oknál fogva a kár pontos mértéke nem állapítható meg, a bíróság általános kártérítés megfizetésére is kötelezheti a károkozót.⁶⁷

Önmagában a kár mértékének nehézkes bizonyítása, a terjedelmes és költséges bizonyítási eljárás még nem teremt alapot általános kártérítés alkalmazására. Mindez a bírói gyakorlatban a következőképpen jelenik meg. Általános kártérítés mindaddig nem állapítható

⁶⁵ BH2012. 151. és BH2015. 36.

⁶⁶ Ptk. 6:530. §.

⁶⁷ Ptk. 6:531. §.

meg, amíg a kár mértékének felderítése érdekében a bíróság minden célszerű, eredményre vezető bizonyítást le nem folytat.⁶⁸

A bíróság általános kártérítést ítélt meg például abban az esetben, amikor a vásárolt kistehergépjármű többször meghibásodott, így a vállalkozói tevékenység folytatására alkalmatlan volt. Tartós szerződések hiányában csak eseti megrendelésekre számíthatott a károsult, így emiatt a bevételkiesés mértéke nem volt pontosan kiszámítható.⁶⁹ Egy másik esetben a szakértői vélemények alapján a bíróság becsléssel határozta meg a szennyvízcsatorna lefektetésekor végzett földmunkák által okozott környezetkárosítás mértékét.⁷⁰

Ahogy korábban kifejtettük, az általános kártérítés egy összegben és járadék formájában (jövőbeni rendszeresen felmerülő károsodás) is megállapítható. A körülmények lényeges változása esetében az így megállapított általános kártérítés megváltoztatása is lehetséges.

Ha a kár mértéke utóbb mégis pontosan kiszámíthatóvá válik, kérdéses, hogy lehet-e az általános kártérítés összegét meghaladó kárigényt egy újabb perben érvényesíteni. A polgári peres eljárás szabályai folytán a kár megtérítésében hozott érdemi döntés *res iudicata* (ítélt dolog) hatása kizárja az újabb kereset benyújtását ugyanazon felek között ugyanabból a jogalpból fakadó, ugyanazon kártérítési igény érvényesítésére.

5.6. A kártérítési követelés esedékessége és elévülése

A kártérítési követelés a károsodás bekövetkeztével nyomban esedékessé válik. A kártérítési követelés elévülése is ezen időpontban veszi kezdetét függetlenül attól, hogy a károsult ténylegesen mikor szerzett tudomást a kár bekövetkeztéről vagy a károkozó személyéről. Ezen menthető akadályok az elévülés nyugvásának szabálya körében lehetnek relevánsak.

Vannak azonban olyan jellegű károsodások, tipikusan egészségkárosodás vagy az egészségi állapotban ugyan a károsító esemény hatására, de időben attól jelentősen elkülönülve jelentkező állapotrosszabbodás, amelyre tekintettel a bírói gyakorlat hol az elévülés nyugvásának szabályát alkalmazta, hol pedig az elévülés kezdő időpontjának az állapotban bekövetkező rosszabbodást tekintette. Ugyanis ha a károkozással összefüggésben kialakult betegség az idő előrehaladtával olyan további állapotrosszabbodást vált ki, amelyet a bíróság ítéletében még nem értékelt, amelyhez kapcsolódóan a károsult még nem érvényesített kártérítési igényt, akkor a Pécsi Ítéltábla Polgári Kollégiumának véleménye szerint ez az állapotrosszabbodás önálló kártérítési igényt alapol meg.⁷¹

Speciális elévülési szabályt tartalmaz a termékfelelősség. A termékfelelősség alapján érvényesített kártérítési igény elévülése (három év) akkor kezdődik, amikor a károsult tudomást szerzett vagy tudomást szerezhetett volna a kárról, a termék hibájáról és a gyártó személyéről.⁷²

⁶⁸ EBD2014 P.13.

⁶⁹ BH2016. 141.

⁷⁰ BH2010. 93.

⁷¹ A Pécsi Ítéltábla Polgári Kollégiuma 2/2009. (X. 9.) számú véleménye azonban még az 1959-es Ptk. hatálya idején született.

⁷² Veszd össze: Ptk. 6:558. § (2) bek.

A bűncselekménnyel okozott kár megtérítésére vonatkozó igény öt éven túl sem évül el, s mindaddig nem évül el, amíg a bűncselekmény büntethetősége is el nem évül. Figyelemmel kell azonban lennünk itt arra, hogy a bűncselekménnyel okozott kár megtérítésére irányuló igény érvényesíthetőségének határidejét az adott bűncselekmény és nem a konkrét elkövető büntethetőségének elévülési ideje határozza meg.⁷³

Bár a járadékfizetés tipikusan a jövőben rendszeresen felmerülő károk pótlására szolgál, a járadékkövetelés elévülési ideje a járadékkövetelés egészére egységesen akkor kezdődik, amikor a járadékkövetelést megalapozó kár első ízben jelentkezik.⁷⁴ A keresetveszteség formájában beálló, első ízben jelentkező kár tehát a jövőben esedékessé váló járadékrészletek vonatkozásában is egységesen megindítja a járadékkövetelés mint kártérítési igény elévülését. (Az időszakosan visszatérően felmerülő, esedékessé váló egyes járadékrész-követelések elévülése tehát nem fog különböző időpontban kezdődni.)

Az 1959-es Ptk. és az azon alapuló bírói gyakorlathoz képest az új Ptk. már nem rendelkezik egységesen az úgynevezett létfenntartási célú (alimentációs) szolgáltatások visszamenőleges érvényesíthetőségét abban a vonatkozásban, hogy a hat hónapnál régebben lejárt és *alapos ok nélkül* nem érvényesített tartást pótló vagy jövedelempótlójáradék-követelés hasonlóan a tartásdíj-követeléshez,⁷⁵ illetve az életjáradék-követeléshez⁷⁶ bírói úton kikényszeríthetetlené válna.⁷⁷ Harmathy Attila e szabályozásbeli változás mellett úgy érvel, hogy a károsult érdekvédelme és kárigénye érvényesíthetőségének védelme sokkal fontosabb, mint az 1959-es Ptk.-beli szabály mögött megfogalmazott azon alap gondolat, miszerint a járadékrész-követeléseknek a *visszamenőlegesen, egy összegben való érvényesítése* indokolatlan tőkefelhalmozódást eredményezhet, vagy esetleg a károkozó/kártérítésre kötelezett számára méltánytalan terhet jelentene, tehát az új Ptk.-ból valóban kihagyandónak ítélte meg.⁷⁸ Véleményünk szerint azonban a kártérítési igénye érvényesítésével vagy behajtásával indokolatlanul késlekedő károsult sem érdemel nagyobb védelmet, mint hasonló esetben a tartásdíjra vagy az életjáradék-szolgáltatásra jogosult.

6. A kártérítés mint pénztartozás teljesítésére vonatkozó szabályok alkalmazása

A kártérítési szolgáltatás teljesítésére a kötelek közös szabályai, különösen a pénztartozások teljesítésének szabályai (teljesítés ideje, helye, módja, elszámolási sorrend) vonatkoznak. A károsodáskor nyomban meg nem fizetett kártérítési összeg vonatkozásában a kötelezett késedelme fennáll, így a kötelezett késedelmi kamatot köteles fizetni.⁷⁹

⁷³ BDT2015. 3364.

⁷⁴ Ptk. 6:533. § (2) bek.

⁷⁵ Vessd össze: rokontartás szabályai, Ptk. 4:208. § (3) bek.

⁷⁶ Vessd össze: életjáradéki szerződés szabályai, Ptk. 6:497. § (2) bek.

⁷⁷ Vessd össze: 1959-es Ptk. (1959. évi IV. törvény) 280. § (3) bek.: „A tartásdíjat, az életjáradékot és a baleseti járadékot időszakonként előre kell fizetni. A jogosult a hat hónapnál régebben lejárt és alapos ok nélkül nem érvényesített részleteket bírósági úton többé nem követelheti.”

⁷⁸ HARMATHY Attila (2015): A jogérvényesítés korlátozásáról. In BARZÓ Tímea et al. szerk.: *Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapjára*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 221–233.

⁷⁹ Ptk. 6:48. § (4) bek.

Érvényesülnek a beszámítás egyes korlátai: a szándékosan okozott kár megtérítésére vonatkozó követeléssel szemben beszámításnak nincs helye, továbbá tartást pótló járadék alimentációs jellegéből következően ezzel szemben sem lehet ellenkövetelést beszámítani.⁸⁰

A kár pénzbeli megtérítésére jelentős hatással van az *értékviszonyokban bekövetkezett változás*, amellyel nem sújtható a károsult – kivéve, ha kártérítési igénye érvényesítésével felróhatóan késlekedett, mert akkor a változás kockázatát neki kell viselnie. Ha a károkozás és az ítélethozatal között az időmúlásra vagy egyéb körülményekre tekintettel az értékviszonyokban jelentős változás állt be, *a bíróság az ítélethozatal időpontjában fennálló értékviszonyok szerint határozza meg a kár mértékét.*⁸¹

A kártérítés mint pénzzolgáltatás rejtett valorizációját valósítja meg e szabály.⁸² A károsodás pillanatában esedékessé vált pénztartozást (kártérítést) a bíróság a jelentősen megváltozott értékviszonyokra tekintettel átértékelheti, így biztosítva a károsultnál bekövetkezett hátrány (amely a kártérítés megfizetéséig folyamatosan fennállhat) tényleges kompenzálását; ezáltal határozatával módosítja a kárkötelmi jogviszonyt. Jogalkotói döntés, hogy ez esetben a károkozó késedelmi kamatot csak az érték meghatározásának időpontjától köteles fizetni, tehát a bíróságnak a kártérítés összegének meghatározásakor figyelembe kell vennie az egyébként a károsodás időpontjától már lejárt késedelmi kamat összegét is.⁸³

⁸⁰ Ptk. 6:51. § (1) bek. a)–b) pontjai.

⁸¹ Ptk. 6:534. §.

⁸² LESZKOVEN László (2008): Kártérítés az ítélethozatalkori értékviszonyok alapján – A »perkamat« jelene és jövője. *Miskolci Jogi Szemle*, 3. évf. 2. sz. 1–15.

⁸³ Ptk. 6:534. § (1) bek.

IV. fejezet

A felelősség egyes esetei

1. Felelősség a fokozott veszéllyel járó tevékenységért

1.1. Bevezetés

A fokozott veszéllyel járó tevékenység által okozott károkért való felelősség szabályait, az 1959-es Ptk. szóhasználatával élve az úgynevezett veszélyes üzemi felelősség tényállását és annak részletszabályait a Ptk. 6:535–6:539. §-aiban leljük fel.

E speciális tényállás általános megfogalmazásánál, generálklauzula természeténél fogva alkalmas arra, hogy a változó gazdasági és technikai környezetben megjelenő újszerű károkozási helyzetek, fokozott veszélyforrások kártételeivel szemben is, a bírói jogfejlesztés, értelmezés által hatékony polgári jogi védelmet biztosítson. A deliktuális felelősség felróhatóságon alapuló általános alakzatához képest e speciális felelősségi tényállás szigorú, objektív felelősséggel terheli a tevékenység folytatóját, az üzembentartót. A felelősség szigorúságát elsősorban a kimentés speciális szabálya hordozza.

Eörsi megfogalmazásában a veszélyes üzemi felelősség létjogosultságát az adja, hogy bár a legtöbb esetben, még ha vétkes magatartás is vezet a veszélyforrás károsító hatásának „elszabadulásához”, azonban objektíve fennáll a veszélyforrással szembeni védekezés, a megelőző intézkedések megtételének lehetősége, tehát e szigorú felelősség ösztönző erőt jelent, érvényesül a prevenció elve.¹ A modern kártérítési jogban a prevenció elve már háttérbe szorul, a kockázatkezelés és kockázattelepítés elve azonban érvényesül,² amit jól szolgál szigorúságánál fogva a veszélyes üzemi felelősség tényállása is. Arra hárítja a jogalkotó a kár megtérítésének kötelezettségét, aki a legszorosabb kapcsolatban áll a veszélyforrással, akinek érdekét e tevékenység szolgálja, aki abból hasznot húz. Ezt a személyt nevezzük üzembentartónak. Az üzembentartó felel e tevékenységgel másnak okozott károkért.

¹ EÖRSI Gyula (1960): *A fokozott veszéllyel járó tevékenységért való felelősség alapkérdéseiről*. Klny. Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője III. köt. 4. számából. Budapest, Akadémiai Nyomda. 378.

² A kockázattelepítő funkció egyértelműen megmutatkozik a közlekedési ágazati szabályokban, különös tekintettel a személyszállításra. Így például a vasúttal szemben támasztott kártérítési igényekre közvetett hatást gyakorol az a tény, hogy a vasúti társaság a működéséhez kárfedezeti képességet köteles biztosítani [vesd össze: 271/2007. (X. 19.) Korm. rendelet]. Lábady Tamás is az erőteljes károsultvédelmi tendenciára mutat rá, amelynek okaként szintén a tőkeerős felelősségbiztosítót jelöli meg. VESD ÖSSZE: LÁBADY (2014b): *i. m.* 2271. A légi járművek vonatkozásában irányadó a varsói egyezmény (kihirdetve az 1936. évi XXVIII. törvénnyel) és a montreali egyezmény (kihirdette a 2005. évi VII. törvény). Az Európai Közösség is módosította korábbi rendeletét az Európai Parlament és Tanács 889/2002/EK rendelettel. Ennek értelmében az utas sérülése vagy halála folytán bekövetkezett károk korlátlanul megtérítendőek, továbbá 100 000 SDR átszámított összegig terjedő károk esetében a fuvarozó nem mentesülhet a felelősség alól (nem vitathatja annak jogszerűségét).

Mivel e speciális felelősségi tényállás kiképzésének alapvető oka a károsodás fokozott kockázata, elsőként vizsgáljuk meg magát a fokozott veszéllyel járó tevékenységet!

1.2. Fokozott veszéllyel járó tevékenység

A Ptk. fokozott veszéllyel járó tevékenységként két esetkört nevesít: a környezet veszélyeztetésével másnak okozott károkat³ és a veszélyes állapot által okozott károkat.⁴ A veszélyes üzemi felelősség további tényállásait a bírói gyakorlat dolgozta ki.

Idetartoznak a gépi meghajtású – vasúti, közúti, vízi vagy légi – járművek,⁵ a gépi erővel működő szerszámok, eszközök (elektromos fűrészfűrés),⁶ berendezések (villamos targonca, lift), önmagában a robbanómotor és az általa működtetett légcsavart,⁷ az energiahordozó berendezések üzemeltetése (távvezetékek, elosztószekrények), de ezen túlmenően idetartoznak a gázellátáshoz és részben a vízellátáshoz szükséges berendezések is (például főnyomócső törése).⁸ A robbanó- vagy tűzveszélyes anyagok (lőfegyver, lőszer, pirotechnikai eszközök, tűzijáték), sugárzó vagy egyébként veszélyes anyagok, más egészséget súlyosan károsító anyagok (szén-monoxid⁹ vagy szén-dioxid gáz)¹⁰ tartását, használatát is idesorolhatjuk.

Olykor a gépesítettség hiánya hordozza a fokozott veszélyhelyzetet: veszélyes üzem a fokozottan balesetveszélyes (gyakran emberi, kézi erővel kifejtett) munka végzése (favágás, kútásás).

A gépjárművek, a vasút, sőt más tömegközlekedési eszközök (villamos), villamoshálózat esetében is megjelent a bírói gyakorlatban olyan gondolkodás, hogy már nem pusztán a gépek, hanem az azokkal egy egységben működtetett bármely berendezés – a teljes működés alatt így értve üzemet – működése során okozott kár a veszélyes üzemi felelősség irányadó („állandósult veszélyes üzemi minőség”).¹¹ Így például a villamosmű vezetékszerkezetét és a tartószerkezetet a veszélyes üzemi felelősség szempontjából nem lehet különválasztani, ezért az üzembentartó a tartóoszlop kidőlésével okozott kárért is a veszélyes üzemi felelősség alapján köteles helytállni.¹² Fürst figyelmeztet azonban arra, hogy a veszélyes üzemi fogalom kialakítása során nem szabad egybemosni az „üzemveszélyességet” az üzemeltetés, a „működés veszélyességével”.¹³ Azaz nem attól tartozik egy tevékenység a „fokozottan veszélyes” kategóriába, mert a használt eszköz egyébként fokozott veszély forrása is lehet, hanem azért, mert annak használatával kifejtett, meghatározott tevékenység rendszerint nagy fokú károsodási kockázatot hordoz. Tehát a nagyfeszültségű villamosvezeték veszélyes üzem, de a tartóoszlop kidőlése nem minősül annak.

³ Ptk. 6:535. § (2) bek.

⁴ Ptk. 6:562. § (2) bek.

⁵ Kúria Pfv.III.20.069/2012/10.

⁶ BH1992. 434.

⁷ BH1996. 199.

⁸ Kúria Pfv.III.20.058/2012/4.

⁹ Van olyan döntés, amely nem tartotta fokozott veszéllyel járó tevékenységnek a fürdőszobai gázüzemű átfolyómelegítő működtetését. Vesd össze: Fejér Megyei Bíróság P.20.389/2004/72.

¹⁰ EBH2001. 413.

¹¹ BDT2009. 2108

¹² BDT2007. 1645.

¹³ FÜRST László (1934): *A magánjog szerkezete*. Budapest, Grill. 30.

Gépjárművek esetében a lejtőn leguruló pótkocsis vontató üzembentartója, a pillanatnyilag a forgalomból oldalra kiállt, járó motorú autó kinyíló ajtaja által okozott károkért is e felelősségi alakzat alapján felelt. Gépjárművek esetében különbséget kell tenni a felelősségbiztosító helytállási kötelezettségét kiváltó „gépjármű üzemeltetése során okozott kár” és a polgári jogi kárfelelősségi értelemben vett „fokozott veszéllyel járó tevékenységgel okozott kár” között. Így például álló autó ajtaja kinyitásával okozott kárért a biztosító helytállni köteles, de az üzembentartó felelőssége és a veszélyes üzemi felelősségi alakzat tulajdonképpeni feltételei a fentebb előadottakra tekintettel véleményünk szerint nem állnak fenn.

Bár a *gátrendszer*, a *zsilipek* önmagukban fokozott veszélyforrást nem jelentenek, a duzzasztott víz, a fellépő kiszámíthatatlan áramlás már fokozott veszélyforrás.¹⁴

Mindezen esetekre hatott a bírói gyakorlat által kidolgozott azon elv is, miszerint a veszélyes üzem működési körét *nem lehet a pillanatnyi helyzet szerint* meghatározni, hanem a veszélyes tevékenység folytatását folyamatában, egységesen kell megítélni.¹⁵

A legutóbbi idők bírói gyakorlatában egyes *szórakoztató, amatőr sportolási célú eszközök, gépek is veszélyes üzemnek minősültek*: így a mászófal,¹⁶ a bobbálya üzemeltetése,¹⁷ a motoros repülőgépmo­dell,¹⁸ a vízi csúszda,¹⁹ ahogyan a profi sportolásnál használt egyes eszközök, gépek, mint például a siklóernyő,²⁰ a bűvárúszás²¹ is. Ezeknél az eseteknél is figyelembe kell venni azonban, hogy ha a károsult a tevékenységet *valamilyen szerződéses szolgáltatás* igénybevételével összefüggésben folytatja, akkor mint szerződő fél csak a *kontraktuális felelősség szabályai* szerint érvényesítheti kártérítési igényét a kötelezettel szemben, például ha a strandoló kizuhan a vízi csúszdából.²²

Vannak azonban olyan tevékenységek, amelyek a bírói gyakorlat szerint *nem veszélyes üzemek*: így az autópálya üzemeltetése,²³ a nyílt láng használata, a mosóbenzin szabálytalan használata autószerelő műhelyben,²⁴ az orvosi műszerek, berendezések, a bankfiók,²⁵ a háztartási kisgépek, vegyszerek. Említhetünk azonban néhány kivételt, például kigyulladt bálával haladó traktor²⁶ vagy a boltban kifröccsent háztartási hipó²⁷ esetei.

Az egészségügyi diagnosztikai eljárásokhoz vagy a gyógykezeléshez szükséges gépek, berendezések veszélyes üzem­mé minősítése vitatott az utóbbi idők szakirodalmában. Így például elektromos kés és gyúlékony fertőtlenítőszer együttes használata műtét­nél²⁸ vagy vesekőzúzó berendezés hibás működése.²⁹ A speciális felelősség alkalmazásának

¹⁴ BH 1984. 195.

¹⁵ BH1977. 491.

¹⁶ BDT2010. 189.

¹⁷ BH2013. 91.

¹⁸ BDT2010. 67.

¹⁹ Kúria Pfv.III.21.196/2014/5.

²⁰ Kúria Pfv.III.20.069/2012/10.

²¹ 6. Pf. 21.135/2006/4.

²² Vesd össze: Ptk. 6:145. §, párhuzamos kártérítési igények kizárása.

²³ BH2006. 10.

²⁴ BH1993. 498.

²⁵ BH2006. 148.

²⁶ BH2000. 349.

²⁷ BH1993. 678.

²⁸ BH2005. 251.

²⁹ BDT2016. 3459.

okát a berendezés fokozottan veszélyes jellegében látja Törő Károly³⁰ és Havasi Péter,³¹ míg a meghibásodásra koncentrálna a termékfelelősség szabályainak alkalmazását támogatja Fuglinszky Ádám.³²

Összefoglalva, a bírói gyakorlat az *alábbi szempontrendszer* szerint értékeli a konkrét károkozó magatartás (mulasztás) veszélyességét:

- a) *Fokozott veszéllyel jár az a tevékenység*, amelynek a folytatása során fellépő, viszonylag csekély mértékű rendellenesség is súlyos kárral fenyegető veszélyhelyzetet alakíthat ki. Fokozottan veszélyes a tevékenység akkor is, ha folytatójának csekélyebb mértékű vétkessége súlyos kárveszéllyel fenyegető helyzetet teremthet, továbbá ha egyszerre nagyobb számú személy életét, testi épségét, egészségét vagy vagyonát fenyegető kárveszélyt idéz elő.³³
- b) A veszélyhelyzet, a károsodás nagy fokú kockázatának értékelésekor az *általános élettapasztalatból kell kiindulni* és a működés során alkalmazott eszköz jellemző vonásait, a tevékenységgel elindítható lehetséges okfolyamatokat is figyelembe kell venni.³⁴ Figyelmen kívül maradnak viszont azok a rendkívüli körülmények, például a károsult különös érzékenysége vagy sérülékenysége, amelyek adott esetben a különösen súlyos sérüléshez vezettek.³⁵ Fontos, hogy a tevékenység folytatója által ez a fokozott veszélyhelyzet legalább elviekben érzékelhető, tehát megfelelő körülmétekintés mellett előre látható legyen, tehát fennálljon e tekintetben is a védekezés lehetősége.

1.3. Az üzembentartó személye, közös üzemben tartás, közös károkozás

Az üzembentartó fogalmát a Ptk. kizárólag e fenti fogalomra tekintettel határozta meg: „A fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatójának az minősül, akinek érdekében a veszélyes üzem működik.”³⁶ Itt utalni kívánunk az 1959-es Ptk. alapján kidolgozott PK 40. sz. állásfoglalásra, miszerint a házastársi közös vagyonba tartozó gépjármű üzembentartójának a másik házastárs csak akkor tekinthető, ha azt rendszeresen maga is vezeti. A szakirodalom szerint³⁷ az érdekközpontú megközelítés a házastársakat minden esetben közös üzembentartónak fogja minősíteni. Gyakori eset az, ha a tevékenység végzését más rendeli meg, például helikopteres vegyszeres permetezés³⁸ vagy pirotechniai eszközök használata

³⁰ „Lehetnek azonban olyan károsodások is [...], amelyeknél a berendezés gyógyászati céljától függetlenül is fennállott a fokozott veszély, és bekövetkezése sincs szoros kapcsolatban a gyógyítással. [...] Ilyenkor a veszélyes üzem felelősségi szabályai alkalmazandók.” Vesd össze: Törő Károly (1965): *Az orvosi polgári jogi viszony*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 320–321.

³¹ Ha a károsodás nem közvetlenül gyógyászati tevékenységgel, hanem az eszköz hibájával összefüggésben keletkezett. Vesd össze: HAVASI Péter (2013b): Hatodik Könyv. Negyedik Rész. In WELLMANN György szerk.: *Az új Ptk. magyarázata VI/VI. kötet*. Budapest, HVG-ORAC. 465.

³² FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 356.

³³ BDT2012. 2661.

³⁴ BDT2010. 2358.

³⁵ BDT2012. 2661.

³⁶ Ptk. 6:536. § (1) bek.

³⁷ LÁBADY (2014b): *i. m.* 175.

³⁸ BH2007. 301.

rendezvényen.³⁹ Ezekben az esetekben általában a megrendelő is, és a tevékenység tényleges folytatója is üzemtartóként minősül, és egyetemlegesen felelnek az okozott károkért. Hasonló helyzetet szabályoz a sporttörvény: a sportrendezvény szervezője a veszélyes üzemi felelősség szabályai szerint felel a rendezvény során bekövetkezett balesetért, ha a résztvevő versenyzése fokozott veszéllyel járó tevékenységnek minősül.⁴⁰ A szakirodalom azonban egyetért abban, hogy az üzemtartóként az 1959-es Ptk. alapján a bírói gyakorlatban kialakult definícióját és annak elemeit ez a rendelkezés nem fogja érinteni, az nem kimerítő jellegű.⁴¹ Fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatójának (üzemtartóként) azt kell tekinteni, aki a veszélyes üzemet fenntartja, tartósan üzemelteti, és akinek felügyelete, irányítása, ellenőrzése és a veszélyforrás elleni különleges védekezésre való kötelezettsége mellett a veszélyes üzemi tevékenység megvalósul.⁴²

Az üzemtartói minőséget megalapozó tevékenység folytatása ismétlődő, rendszeres és tartós tevékenységet jelent a bírói gyakorlatban. Ily módon a veszélyes üzem (például gépjármű) használatának ideiglenes átengedése az üzemtartói minőséget nem szállítja át. Ha a veszélyes dolgot ellopják, majd azzal kárt okoznak, két megoldás nyílik. Az üzemtartó hivatkozhat arra, hogy a szükséges és lehetséges intézkedések megtétele ellenére nem tudta megakadályozni, hogy a gép(jármű) avatatlan kezekbe kerüljön. Menteshet ugyanis a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kárt a tevékenység körén kívül eső és elháríthatatlan ok okozta. A másik lehetőség annak bizonyítása, hogy a dolgot eltulajdonító személy saját érdekében, saját hasznára folytatta a tevékenységet az adott tárggyal, így már ő minősül üzemtartóként, míg a korábbi üzemtartóként ez a minősége megszűnik.

A használat tartós átengedése a tulajdonjog átruházásától függetlenül vagy a hatóság- regisztrálástól függetlenül az üzemtartó személyének megváltozását eredményezi. Az üzemtartói minőség jogszabályi meghatározása kógens norma, így annak „átruházására” vonatkozó szerződési kikötés semmis, de a fél a bekövetkezett károk viselését – egymás közötti belső viszonyukban – átvállalhatja.⁴³ Az ideiglenes jellegre tekintettel a bérauto vonatkozásában az üzemtartói minőség nem, viszont amennyiben az tartós, az üzemtartói minőség is átszáll a bérlőre.⁴⁴

A tényleges károkozó és az üzemtartó személye is különbözhet egymástól (az auto sofőrje és az üzemtartója). Ebben az esetben a kár megtérítésére, bár eltérő felelősségi alakzatok alapján, egyetemlegesen kötelezettek, a károsult bármelyiktől követelheti a kár megtérítését, kivéve, ha jogszabály mást rendel (vesd össze más személy által okozott károkért való felelősség).

A dolog feletti tulajdonjog önmagában vagy a közigazgatási jog szabályai szerinti nyilvántartásban regisztrált mivolta egyébként nem kizárólagosan határozza meg a felelősség szempontjából az üzemtartó személyét (vesd össze például gépjármű vagy légi jármű üzemtartója).

³⁹ BH1991. 314.

⁴⁰ BDT2017. 3663.

⁴¹ Vesz össze: HAVASI (2013): *i. m.*; Ugyanígy FUGLINSZKY Ádám (2014a): Felelősség fokozott veszéllyel járó tevékenységért. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény Nagykomentárja*. Budapest, Opten.

⁴² BH1988. 273.

⁴³ BH1975. 234.

⁴⁴ Vesz össze: HAVASI (2013): *i. m.* 469.

A Ptk. szerint, ha adott tevékenységhez több üzembentartó kapcsolódik, akkor viszonyukra a közös károkozók szabályait kell alkalmazni. Az 1959-es Ptk. szerinti bírói gyakorlat idesorolta azt a speciális esetet is, amikor a károsult magatartása is egyben fokozott veszéllyel járó tevékenységnek minősült, és a veszélyes üzemek találkozásánál meglévő utaló szabály alapján alkalmazta az általános felelősségi alakzatot.

A közös üzemben tartástól el kell határolnunk a több különálló veszélyes üzem ütközéséből másnak okozott károk kérdését. A többek általi közös károkozásra a Ptk. 6:524. §-át és a Ptk. 6:539. § (4) bekezdését együttesen kell alkalmazni, ami azt jelenti, hogy a Ptk. 6:524. § (1) bekezdése alapján a károsult felé mint közös károkozók egyetemleges felelőséggel tartoznak, miközben az utóbbi, tehát a Ptk. 6:539. § (4) bekezdése csak az üzembentartók belső elszámolási viszonyára ad speciális rendelkezést: elsősorban felróhatóságuk arányában viselik a kárt, ha ez nem megállapítható, akkor a rendellenesség alapján, míg felróhatóság és rendellenesség hiányában a kárt egyenlő arányban viselik.⁴⁵ Érvényesül az alternatív okozatosság elve is: ha az eset körülményei alapján nem állapítható meg, hogy melyik üzembentartó okozta a saját fokozottan veszélyes tevékenységével a kárt, akkor egyetemlegesesen kötelesek a kár megtérítésére.⁴⁶

1.4. A fokozott veszéllyel járó tevékenységért való felelősség szabályozási módszere

A Ptk. 6:535. § (1) bekezdése alapján aki fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat, köteles az ebből eredő kárt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik.

A veszélyes üzemi felelősséget rendező hatályos magyar szabályozás tehát egy általánosan megfogalmazott tényállásból, generálklauzulából indul ki.

A magyar jogban is fellelhetőek olyan további szigorú felelősséget megállapító törvényi tényállások, amelyek eltérő módokon viszonyulnak a tulajdonképpeni értelemben vett, a Ptk. szerint szabályozott veszélyes üzemi felelősséghez. Alapvető fontosságú tehát, hogy a bírói gyakorlat és a jogalkotó kellőképpen elhatárolhassa e speciális tényállásokat a veszélyes üzemtől. Mindamellett meg kell jegyeznünk, hogy a bírói gyakorlatban olyan tendencia érzékelhető lényegében az üzembentartóra telepített szigorú bizonyítási teher (lásd lejjebb) és a károsultnak kedvező viszonylag egyszerű tényállás miatt, hogy a több konkurráló, szigorú és speciális felelősségi alap közül a veszélyes üzemnek biztosítanak prioritást (például vörösiszap-katasztrófa, hibás orvosi műszerek), és a jogalkotó is hasonló utat jár be. Veszélyes állat és a környezet veszélyeztetésével másnak okozott kár tekintetében az utaló szabályok⁴⁷ a kártérítési felelősségre a veszélyes üzemi felelősséget rendelik alkalmazni.

⁴⁵ Ptk. 6:539. § (4) bek.

⁴⁶ Vesd össze: BDT2010. 2221. Többek közös károkozása áll fenn akkor is, ha nem állapítható meg, hogy a károsult sérülését melyik alperes okozta, a veszélyhelyzetet azonban többen közösen hozták létre azért, hogy a tűzijátékokat valamennyien szabálytalanul használták, és a baleset bekövetkezésének veszélye előre látható volt.

⁴⁷ Ptk. 6:535. § (2) bek. és Ptk. 6:562. § (2) bek.

Figyelemmel kell lennünk arra is, hogy az egyes szigorú felelősségi szabályok attól, hogy a veszélyes üzemi felelősség szabályainak alkalmazására utalnak, nem mindig minősülnek a szó tulajdonképpeni értelmében veszélyes üzemnek.⁴⁸

Más jogszabályok a fokozott veszéllyel járó tevékenységből eredő károk megtérítésére rendelik a Ptk. 6:535. §-a alkalmazását.⁴⁹

Más rendelkezések csak egyes veszélyes üzemi felelősségi szabályok alkalmazását írják elő: így a vadászható állat és a veszélyes üzem találkozásából eredő károkra a veszélyes üzemek találkozásából eredő károkért való felelősség szabályait kell alkalmazni.⁵⁰

Továbbá vannak olyan szigorú felelősségi tényállások, amelyek nem minősülnek veszélyes üzemnek, de az ott irányadó kimentési szabály egészben vagy részben megegyezik a veszélyes üzemi felelősség szabályával.⁵¹

Mivel az üzembentartót a felelősség alóli mentesülés érdekében jelentős bizonyítási kötelezettség terheli, hároméves elévülési idő alatt lehet a veszélyes üzem működéséből eredő károk megtérítését követelni, amely a károsodás bekövetkeztével indul. A bírói gyakorlat nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a károsult az általános alakzat szerint is követelheti a kár megtérítését a tényleges károkozótól a veszélyes üzemi felelősség mellett vagy helyett (mert például a hároméves elévülési idő már letelt). A kártérítési igény érvényesítésének általános korlátja viszont a szerződéses *non-cumul* szabály, amely kizárja annak lehetőségét, hogy szerződő felek egymás között, illetve egymással szemben más jogi alapon, mint a szerződésszegés, kártérítési igényt érvényesíthessenek.⁵² A kártérítési igény érvényesítését korlátozhatja továbbá a felek megállapodása, ugyanis törvény szabta keretek között a felek a felelősséget kizárhatják, illetve korlátozhatják, feltéve, ha dologi kárról van szó.⁵³

Az igényérvényesítési határidőre visszatérve, ha a fokozott veszéllyel járó tevékenység során a károsult üzemi balesetet szenved, az abból fakadó kártérítési igényekre a munka törvénykönyve alapján hároméves elévülési határidő irányadó, amely határidőt a felek nem rövidíthetik le. Továbbá ha a károkozó a kárt bűncselekménnyel okozta, arra a Ptk. rendelkezéseihez hasonlóan legalább öt éves elévülési határidő vonatkozik, de nem évül el a kárigény mindaddig, amíg a bűncselekmény büntethetősége el nem évül.⁵⁴

⁴⁸ Így a géntechnológiai tevékenységről szóló 1998. évi XXVII. tv. 27. § szerint géntechnológiai tevékenységből eredő károkért való felelősségre a Polgári Törvénykönyv fokozott veszéllyel járó tevékenységre vonatkozó szabályai irányadóak.

⁴⁹ Vesz össze: a növényvédelmi tevékenységről szóló 43/2010. (IV. 23.) FVM rendelet 12. §. Vagy a 1995. évi LIII. tv. 103. §. A környezet igénybevétele, illetve terhelésével járó tevékenységgel vagy mulasztással másnak okozott kár környezetveszélyeztető tevékenységgel okozott kárnak minősül, és arra a Polgári Törvénykönyvnek a fokozott veszéllyel járó tevékenységre vonatkozó szabályait kell alkalmazni.

⁵⁰ Vesz össze: a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény 75/A. § (2) bek.

⁵¹ Vesz össze: 2011. évi CXII. törvény, azaz Infotv. 23. §, vagy vadászható állat által okozott károkért való felelősség, Ptk. 6:563. § (2) bek.; a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 59. § (3) bek., vagy a nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény 56. § (4) bek.

⁵² Ptk. 6:145. §.

⁵³ Ptk. 6:536. § (3) bek.: A felelősség kizárása vagy korlátozása semmis; ez a tilalom a dologban okozott károkra nem vonatkozik.

⁵⁴ Mt. 286. §.

1.5. A veszélyes tevékenység és az okozati összefüggés

A speciális felelősségi alakzatra vonatkozó rendelkezések tényleges tárgyalását megelőzően röviden ki kell térnünk az általános deliktuális felelősségi alakzat egyes szabályainak a veszélyes üzemi felelősséggel összefüggésben történő alkalmazhatóságára.

Fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy önmagában a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatása általában jogszerű, sőt legtöbbször hatósági engedélyek birtokában és ellenőrzés mellett végzik. Ez a jellemvonás különbözteti meg tehát általában azoktól az esetektől, amikor a károkozó másokat indokolatlanul kitesz egy fokozott veszélyhelyzetnek. Tehát a tevékenység folytatása a polgári jogi felelősség szempontjából jogellenesség a károkozással válik, és a magatartás megítélése általában független attól, hogy az üzembentartó a tevékenységgel összefüggésben fennálló hatósági előírásoknak eleget tett-e. Azonban a hatósági előírások betartása körébe tartozó minimális védőintézkedések elmulasztása kizárja az üzembentartó mentesülését, mert azok teljesítése esetén a kár elhárítható lett volna. Viszont e kötelezettségek teljesítésének igazolása még kevés ahhoz, hogy az üzembentartó mentesülhessen a felelősség alól; ahogy az sem feltétlenül elegendő, hogy minden észszerű intézkedést megtett annak érdekében, hogy a kárt elhárítsa.

A jogellenességet kizáró körülmények⁵⁵ a veszélyes üzem bírói gyakorlatában általában nem jelennek meg. A károsulti beleegyezés helyett a korábbi Ptk. szerinti bírói gyakorlat inkább afelé tendált, hogy a károsult tevékeny részvételét is veszélyes üzemi tevékenységnek minősítette⁵⁶ vagy károsulti közrehatásként értékelte (lásd lejjebb).

Az általános tényálláselemek közül az okozati összefüggés értékelése viszont speciális vonásokkal rendelkezik. Az üzembentartó ugyanis (csak) a fokozott veszéllyel járó tevékenységből eredő kár megtérítésére köteles. Alapvető kérdés tehát, mely kár az, amely e tevékenységgel okozati összefüggésben jelentkezett. Az üzem működéséből eredő károk körét a bírói gyakorlat rendkívül tágan értelmezi, de a speciális felelősség az ebből eredő tipikus károk megtérítését van hivatva szolgálni. Általában annak bizonyítására külön a felperest nem hívja fel, kvázi vélelmezi a bíróság. Így például nem volt egyértelműen bizonyított a konkrét perben, hogy a repülőgépmo- dell frekvenciazavar folytán vált irányíthatatlanná, a bíróság az üzembentartó felelősségét mégis megállapította.⁵⁷

Az okozati összefüggés tág értelmezését szolgálja az a körülmény is, hogy az üzembentartónak kell bizonyítania, hogy a kár oka külső és elháríthatatlan okból eredt, tehát az ő tevékenysége és a bekövetkezett károsodás közötti okozati kapcsolatot érinti a rá osztott bizonyítási teher is. Így a bíróság gyakran a kimentési ok, és nem az okozati kapcsolat fennállása vizsgálatával kezdi a tényállás feltárását és az ügy érdemi vizsgálatát. Ezzel szemben viszont vannak olyan esetek is, amikor egyértelmű, hogy az adott káresemény és a veszélyes üzem működése között nincs okozati kapcsolat, így például az autóbuzson elhelyezett bomba⁵⁸ esetében. Sőt olykor az okozati kapcsolat bizonyíthatatlansága a károsult felperes hátrányára szól, például amikor a gázrobbanás okaként nem tudta a perben

⁵⁵ Ptk. 6:520. §.

⁵⁶ BDT2010. 189.

⁵⁷ BDT2010. 2236.

⁵⁸ BH2000. 200.

bizonyítani, hogy az kétséget kizáróan az alperesi gyógyfürdő üzemeltetése során keletkező metángáz feldúsulása volt.⁵⁹

1.6. Az üzembentartó mentesülése

Az üzembentartó mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik.⁶⁰ Két tényálláselem egyidejű fennállása: az ok külső és elháríthatatlan jellege szükséges tehát a mentesüléshez. Bármelyik elem bizonyítatlansága kizárja az üzembentartó mentesülését, azaz felelni fog.

Külső és elháríthatatlan okok lehetnek a természeti jelenségek, a harmadik személy vagy állat, illetve a károsult saját magatartása. A természeti jelenségek esetében különös hangsúlyt kap a kár elháríthatóságának kérdése, amelyet nemcsak szubjektív szempontból (adott helyzetben az üzembentartó intézkedési lehetőségeire), hanem objektív szempontból is vizsgálni kell (létezett-e a technika állása szerint olyan, tipikusan műszaki megoldás, amellyel az üzembentartó a veszélyt a lehető legkisebbre szoríthatta volna). E megelőző intézkedések megtétele azonban jelentős költséggel jár, amelynek végső határát a gazdasági észszerűség jelöli ki (például a vasúttársaság nem építhet falat a vasúti sínek teljes hosszában).⁶¹ Véleményünk szerint az elháríthatatlanság fogalma magába olvasztja a deliktuális felelősség általános szabálya körében megjelenő előreláthatóságot. Az üzembentartó megelőző, kárelhárítást szolgáló helyes döntései, akár – a veszélyes üzem nem működtetése a konkrét körülmények között – ugyanilyen fontosak.⁶² Az emberi erővel ellenállhatatlan, elháríthatatlan természeti jelenségek (*vis maior*, például rendkívüli időjárás, földrengés, szökőár) esetében sem mentesül az üzembentartó, ha a felismert fokozott kockázat ellenére a tevékenységet úgy folytatta, hogy emiatt nem lehetett már a bekövetkező balesetet elhárítani.⁶³

Ugyanez igaz a károsultnak, a harmadik személynek vagy állatnak mint külső körülménynek a veszélyes üzem normális működésébe való beavatkozására. E magatartások körében különös jelentőséggel bír a magatartás váratlansága és előreláthatatlansága. Például a szabályosan közlekedő üzembentartó általában mentesül a felelősség alól, ha a gyalogos

⁵⁹ „Tény, hogy az épületben gázrobbanás következett be, ahogy az sem volt vitás a perben, hogy ennek a gázrobbanásnak három lehetséges oka volt; propán-bután gázpalackból, vagy a vezetékes közmű földgázvezetékéből származó gáz, vagy az alperesi gázleválasztó által a közműcsatornába engedett kondenzvízből kiváló és az épületbe a csatornakifolyókon visszafelé felszivárgó metángáz gázelegye.” A Kúria mint felülvizsgálati bíróság ítélete: Pfv.III.20.182/2015/4. Előzménye a Szegedi Ítéletábla BDT2015. 3394. számon publikált döntése.

⁶⁰ Ptk. 6:535. § (1) bek.

⁶¹ Elgondolkodtató és vitatható viszont az a döntés, amely a vasúti pálya üzemeltetőjének felelősségét az általános és nem a veszélyes üzemi felelősség alapján állapította meg. Így állt elő az a helyzet, hogy az alperes az általában elvárható magatartásra hivatkozva mentesült a felelősség alól (vesd össze: BH2016. 115.).

⁶² Vesd össze: Kúria Pfv.IV.21.734/2012/8.

⁶³ A kialakulóban lévő vihar a pilóta számára nyilvánvaló volt. Kellő előrelátással vagy megfelelő technikai felszereltséggel a veszély felismerhető lett volna, és a baleset elhárítható lett volna akár a repülés elhalasztásával, akár a veszélyforrás repülés közbeni felismerése után visszafordulással vagy kényszerleszállással. A rendkívüli időjárási körülmények az adott esetben ugyan kívül estek a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén, azonban nem voltak elháríthatatlanok. (Kúria Pfv.IV.21.734/2012/8.)

féktávolságon belül lép az autó elé, és nincs lehetőség már a kitérésre vagy a vészfékezésre. Abban az esetben viszont nem mentesül a felelősség alól, ha már a baleset előtt érzékelt az út mellett labdázó gyermekeket vagy a busz után futó károsultat.

Ha a természeti jelenség károsító hatása vagy a harmadik személy (állat) magatartása elhárítható lett volna, az üzemtartó nem mentesül a felelősség alól, és a teljes kárt megtéríteni köteles. Ha a károsult magatartása elhárítható lett volna, az üzemtartó felel, de kármegosztásnak lehet helye.

1.7. Kármegosztás: a károsult közrehatásának értékelése a veszélyes üzemi felelősség körében

A károsult közrehatásának értékelésekor ki kell térnünk a Ptk. 6:525. §-ának és a Ptk. 6:537. §-ának viszonyára. Amíg az általános szabály a károkozó és a károsult magatartásának felróhatósági alapú összevetésére törekszik a kármegosztás arányának megállapításakor, addig a veszélyes üzemi felelősség körében inkább a károsulti közrehatás, mint az üzemtartó által megtérítendő károk körét egyfajta kontra-kauszaként csökkenti. Véleményünk szerint kevésbé releváns tehát a károsult magatartásának felróhatósága. Be kell számolnunk ezzel ellentétes gyakorlatról is, amely a károsulti közrehatás felróhatóságát követeli meg.⁶⁴ Továbbá a bírói gyakorlat sok esetben az üzemtartó oldalán is a magatartása felróhatóságát vette figyelembe a károsulti magatartással való összemérhetősége érdekében a kármegosztás megállapításánál.⁶⁵ Van olyan bírói határozat is, amely nem a károsult magatartásának felróhatóságára, hanem pusztán az okozati összefüggésre koncentrált: milyen mértékben járult hozzá az oksági láncolatban a károsult magatartása a bekövetkezett kárhoz.⁶⁶ Ugyanis addig a mértékig (összegig) a károkozót (üzemtartót) felelősség nem terheli.

A Ptk. a kármegosztás arányára ható további szempontként rendeli értékelni a tevékenység fokozottan veszélyes jellegét, amit az üzemtartó terhére kell figyelembe venni.⁶⁷

Itt kell hozzáfűznünk, hogy a vétőképtelen károsult esetében kármegosztásra viszont nem kerülhet sor. Amennyiben gondozója van, úgy a gondozóval szemben az üzemtartó megtérítési igényt érvényesíthet.⁶⁸

1.8. Veszélyes üzemek találkozása

Veszélyes üzemek találkozása, ütközése alatt azt az esetet értjük, ha két veszélyes üzem viszonylatában (tipikusan egymásnak károkozó) állnak be a kártérítési felelősség feltételei. A Ptk. ebben az esetben az objektív felelősségek összemérését félretéve az alábbi kárviselési-kártelepítési szabályokat határozza meg.

⁶⁴ BH2017. 264. „Az önhiba csak felróható magatartás lehet, amelynek okozati összefüggésben kell állnia a bekövetkezett kárral.”

⁶⁵ Vesz össze: FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 304.

⁶⁶ BH2015. 36.

⁶⁷ Ptk. 6:537. § (1) bek. második mondata.

⁶⁸ Ptk. 6:537. § (2) bek.

Ha veszélyes üzemek egymásnak okoznak kárt, az üzembentartók a felróhatóság arányában kötelesek a másiknak okozott kárt megtéríteni.

Így például, ha a bíróság megállapítja, hogy az egyik autó sofőrje javára 70–30% a felróhatóság alapján kiszámított arány, akkor a másik autó üzembentartója kárának 30%-át köteles megtéríteni, míg a saját autójában bekövetkező károk megtérítését 70%-os mértékig követelheti.

Bár a magatartás felróhatóságát vizsgáljuk, nem váltunk át ezáltal az általános kárterítési alakzat alkalmazására, tehát továbbra is az üzembentartónak beszámítható nemcsak a saját, hanem a tényleges károkozó magatartása is.

Ha a károkozás egyik félnek sem róható fel, a kárt az az üzembentartó köteles megtéríteni, akinek az a fokozott veszéllyel járó tevékenysége körében bekövetkezett rendellenességre vezethető vissza.

A rendellenes működés ekkor a kárfelelősség alapjává lép elő. A rendellenességet (például műszaki meghibásodást vagy az üzembentartó rosszullétét) annak kell bizonyítania, akinek ez érdekében áll, tehát az egyik üzembentartónak. A másik védekezésképpen arra hivatkozhat, hogy vagy nem is áll fenn rendellenesség, vagy a rendellenesség az üzem működési körén kívülre esik, vagy a kár nem a rendellenes működéssel okozati összefüggésben keletkezett. Az okozati összefüggés vonatkozásában azonban a bíróság igencsak engedékeny a rendellenességet állító károsult javára, amit jól jellemez a felpattanó kő esete: az úton fekvő kavics nyugalmi állapotban kárt nem okoz, hanem az autó kereke által átadott mozgási energiával lesz képes arra. Tehát az üzembentartó a másik autóban ez által okozott károkat megtéríteni köteles, mert a kavicsfelverődés az ő a tevékenysége körére visszavezetett rendellenességnek minősül.⁶⁹

Ha az egymásnak okozott kár mind a két fél fokozott veszéllyel járó tevékenysége körébe eső rendellenességre vezethető vissza, vagy ha rendellenesség egyik félnél sem állapítható meg, kárát mindegyik fél maga viseli. Ez utóbbi kitétel valószínűleg úgy tölthető ki tartalommal, hogy a károsult a kára megtérítését mástól nem követelheti (*casus nocet domino*).⁷⁰

2. Felelősség más személy által okozott kárért

2.1. Bevezetés

A másért való felelősség alkalmazotti, tagi, megbízotti alakzatai a magánjogi törvényjavaslat 1721. §-ára vezethetők vissza.⁷¹ A más személy károkozásáért való felelősségi tényállások *alapvetően a felelősség alanyát/alanyait határozzák meg*, és a felelősség más feltételeire elhanyagolhatóan tartalmaznak külön rendelkezéseket.⁷²

⁶⁹ EBH1999. 99.

⁷⁰ Ptk. 6:539. § (3) bek.

⁷¹ MARTON Géza (1994): *A polgári jogi felelősség*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Vállalat – Triorg Kft. 191., 193.

⁷² GELLÉRT György szerk. (1998): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 980.

Eörsi Gyula ezen *deliktualis felelősségi formákat* a különleges védekezés igénye és a különleges védekezést megteremtő kimentési okok alapján különböztette meg az általános kárfelelősségtől.⁷³ Az ilyen felelősségi formáról elmondható, hogy „a reparációs szempont előtérbe helyezésén alapuló sajátos kárviselési, kárelosztási mechanizmus”.⁷⁴

A más személy károkozásáért való felelősség elnevezéséből adódóan nem a saját magatartással okozott károkért áll fenn: „a kárkötelem [...] kötelezettje [...] nem azonos a tényleges károkozóval”; ilyen értelemben ezek a felelősségi tényállások *nem minősülnek másodlagos/mögöttes felelősségnek*,⁷⁵ hanem *járadékos jellegűek*.⁷⁶

A károsult személynek felelős személy kimentheti a kárfelelősségét:

- a) a saját magatartására hivatkozással (*közvetlen kimentés*), például a megbízott károkozásáért való felelősség;
- b) a károkozó – akiért felelősséggel tartozik – magatartására hivatkozással (*közvetett kimentés*), például az alkalmazott károkozásáért való felelősség.⁷⁷

A felelős személy és a károsult közötti jogviszony a külső jogviszony, a károkozó és a felelős személy közötti jogviszony a belső jogviszony; ez utóbbi alapján a felelős személynek *megtérítési igénye* lehet a károkozóval szemben.⁷⁸

A más személy által okozott kárért való valamennyi felelősségi alakzatnál *lehetőség* van a károkozó *közvetlen perlésére* is.⁷⁹

2.2. Felelősség az alkalmazott károkozásáért

Ha az alkalmazott a foglalkoztatására irányuló jogviszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt okoz, a károsulttal szemben a munkáltató a felelős.⁸⁰

Az alkalmazott károkozásáért való felelősségi klauzula *nem rendezi a felelősség jogalapját, mértékét, feltételeit és a kimentés módját* (nem teremt önálló kártérítési felelősséget),⁸¹ éppen ezért a felelősség elbírálása során a károkozó alkalmazott magatartását kell vizsgálni,⁸² mivel *az alkalmazott károkozása közvetlenül a munkáltató károkozásának számít*.⁸³ Ebből következően megállapítható, hogy a Ptk. 6:540. § (1) bekezdése *kártelepítési funkciót* tölt be,⁸⁴ mivel a nagyobb anyagi teherbíró képességű jogalany (a munkáltató) fele-

⁷³ EÖRSI Gyula (1961): *A jogi felelősség alapproblémái. A polgári jogi felelősség*. Budapest, Akadémiai. 383.; BARZÓ Tímea (2018): Felelősség más személy által okozott kárért. In BARTA Judit – BARZÓ Tímea – CSÁK Csilla szerk.: *Magyarázat a kártérítési jogról*. Budapest, Wolters Kluwer.

⁷⁴ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 424.

⁷⁵ WELLMANN György (2006): A mögöttes felelősségről, különös tekintettel annak elévülésére. *Magyar Jog*, 53. évf. 9. sz. 535.

⁷⁶ MARTON (1994): *i. m.* 130.

⁷⁷ UJVÁRINÉ ANTAL Edit (2017): *Felelősségtan*. Budapest, Patrocinium. 113.; FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 425.

⁷⁸ UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 113.

⁷⁹ Ptk. 6:540. § (3) bek., 6:542. § (1) bek., 6:543. §; FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 425.

⁸⁰ Ptk. 6:540. § (1) bek.

⁸¹ BARZÓ (2018): *i. m.*

⁸² EÖRSI (1966): *i. m.* 322.

⁸³ EÖRSI (1966): *i. m.* 323.; PETRIK (2002): *i. m.* 152.; BH1979. 320.; BH1988. 239.

⁸⁴ OROSZ (2014): *i. m.* 177.; PETRIK Ferenc főszerk. (2013): *Az új Ptk. magyarázata. VI/VI. Polgári jog Kötelmi jog 3., 4., 5 és 6. rész*. Budapest, HVG-ORAC. 474.

lősségét rögzíti abból kiindulva, hogy az alkalmazott a munkáltató érdekében, felügyelete és irányítása (munkarendje és utasítása) alatt tevékenykedik.⁸⁵

A *felelősség jogalapja* – az alkalmazott magatartásának függvényében – a Ptk. 6:519. §-a (általános deliktuális felelősségi alakzat)⁸⁶ vagy a Ptk. 6:535. §-a (veszélyes üzemi felelősség).⁸⁷ A *munkáltató nem védekezhet* azzal, hogy az alkalmazott károkozását elhárítani nem tudta, illetve az elhárítás nem volt elvárható;⁸⁸ közömbös, hogy a munkáltató a maga részéről milyen magatartást tanúsított.⁸⁹ A *bizonyítási teher a károsultón van*.⁹⁰ bizonyítania kell, hogy az alkalmazott foglalkoztatásra irányuló jogviszonyával kapcsolatosan, jogellenes magatartásával okozati összefüggésben neki kárt okozott; a munkáltató az alkalmazott magatartására irányadó felelősségi tényállás kimentési okai fennállásának bizonyításával mentheti ki magát a felelősség alól (*exculpatiósi bizonyítás*).⁹¹

A felelősséget az alkalmazottnak a *foglalkoztatására irányuló jogviszonyával összefüggésben kifejtett tevékenysége* alapozza meg, mert az alkalmazott a munkavégzés folytán, a munkáltató által biztosított lehetőségek révén kerül olyan helyzetbe, hogy kárt okozon.⁹² A foglalkoztatásra irányuló jogviszony *általánosan értelmezendő*: munkaviszony, közalkalmazotti, közszolgálati tisztviselői, bírói,⁹³ ügyészségi és igazságügyi szolgálati jogviszonyok, fegyveres testületeknél foglalkoztatottak szolgálati jogviszonya (nem értendő ide a közhatalom gyakorlásával okozott kárért való felelősség; Ptk. 6:548. §), amelyek bármelyikének a károkozás időpontjában kell fennállnia ahhoz, hogy ez a felelősségi alakzat alkalmazható legyen.⁹⁴

A *munkáltató felel* az alkalmazott által harmadik személynek okozott kárért, ha:

- a) az a munkáltató telephelyén történik;⁹⁵
- b) az a munkáltató közvetlen ellenőrzési körén kívüli munkavégzésből származik;⁹⁶
- c) az alkalmazott munkaköri feladatába nem tartozó tevékenységgel okozott kárt;⁹⁷
- d) az alkalmazott a munkáltató által kifejezetten tiltott tevékenységgel okozott kárt;⁹⁸
- e) az alkalmazott bűncselekménnyel okozott kárt;⁹⁹

⁸⁵ PETRIK (2002): *i. m.* 152.; BARZÓ (2018): *i. m.*; FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 428., 434.

⁸⁶ PETRIK (2002): *i. m.* 154.; BH1988. 239.

⁸⁷ OROSZ (2014): *i. m.* 177.; PETRIK (2002): *i. m.* 160.; BARZÓ (2018): *i. m.*; BH1991. 148.; BDT2016. 3459.

⁸⁸ EÖRSI (1966): *i. m.* 322.

⁸⁹ UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 113., 116.; BH1988. 45.

⁹⁰ PETRIK (2013): *i. m.* 474.; BARZÓ (2018): *i. m.*

⁹¹ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 436–437.; BARZÓ (2018): *i. m.*

⁹² LÁBADY (2014b): *i. m.* 2285.; ZOLTÁN ÖDÖN (1961): *Felelősség a szerződésen kívül okozott károkért*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 63.; BARZÓ (2018): *i. m.*; UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 113.; FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 436.; BH2007. 7.; BDT2008. 1745.; Fővárosi Törvényszék P. 24756/2014/16.

⁹³ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 429.; Kúria Pfv. IV. 21.822/2011/20.

⁹⁴ PETRIK (2013): *i. m.* 473.; PETRIK (2002): *i. m.* 153.; UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 115.; FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 427.

⁹⁵ OROSZ (2014): *i. m.* 177.

⁹⁶ OROSZ (2014): *i. m.* 177.

⁹⁷ LÁBADY (2014b): *i. m.* 2285.; BH1986. 230.; BDT2008. 1745.; BDT2011. 2575.; UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 115.

⁹⁸ LÁBADY (2014b): *i. m.* 2285.; UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 115.; BH1986. 230.; BH2001. 526.; BDT2011. 2575.

⁹⁹ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 434.; BH1983. 443.; BDT2001. 358.; EBH2005. 1208.

- f) az az álképviselő által munkakörében okozott kárnak minősül,¹⁰⁰
- g) az ügyvédjelölt munkaviszonyával összefüggésben kárt okoz, azért az ügyvéd/ügyvédi iroda tartozik kártérítési felelősséggel,¹⁰¹
- h) a rendőr által szakszerűtlenül alkalmazott kényszerintézkedés kárt okoz, a rendőrség felel;¹⁰²
- i) úgynevezett orvosi műhibával okozott kárról van szó, akkor a közalkalmazotti jogviszonyban álló orvos munkáltatója, az egészségügyi szolgáltató tartozik felelősséggel.¹⁰³

Ha nem foglalkoztatásra irányuló jogviszonnyal összefüggő tevékenységre vezethető vissza a károkozás, akkor a munkáltató nem tartozik felelősséggel. Így például:

- a) az alkalmazott magánemberként okoz kárt,¹⁰⁴
- b) a szabadságon lévő orvosnak a működési területén kívüli, szívességből végzett orvosi tevékenységéért az önkormányzat mint munkáltató nem felel.¹⁰⁵

Amennyiben nem tisztázott, hogy a munkáltató mely alkalmazottja okozta a kárt (*anonim/szervezeti károkozásnál*), akkor is megállapítható a munkáltató felelőssége.¹⁰⁶

A több munkáltató által létesített munkaviszony esetén a munkáltatók egyetemleges felelősséggel tartoznak; ugyanez a helyzet, ha a munkavállalót kirendelik, és a másik munkáltatónál végzett tevékenységével van összefüggésben a károkozás.¹⁰⁷ *Munkaerő-kölcsönzésnél* pedig – a kölcsönadó és a kölcsönvevő eltérő megállapodásának hiányában – a kölcsönvevő munkáltató lesz felelős az alkalmazott károkozásáért.¹⁰⁸

A kárért felelős munkáltatónak *megettérítési igénye* van a károkozó alkalmazottal szemben az alkalmazott jogviszonyára vonatkozó speciális előírások alapján.¹⁰⁹

Az alkalmazott egyetemlegesen felel a munkáltatóval, ha a kárt szándékosan okozta.

Az alkalmazott a foglalkoztatási jogviszony kihasználásával, az adott helyzettel visszaélve okozott kárt.¹¹⁰ Az alkalmazott *szándékos károkozása* alatt az értendő, hogy a kárt – mint magatartása következményét – egyenesen kívánja, és a kár bekövetkeztébe belenyugszik.¹¹¹ A károsult harmadik személynek kell bizonyítania az alkalmazott szándékoságát.¹¹² Az alkalmazott szándékos magatartása az *egyetemlegesség* tekintetében érinti

¹⁰⁰ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 427., 434.; UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 114.; BH1994. 96.; BH2009. 183.; BDT2007. 1512.; BH2008. 331.; Győri Ítéletábrla Gf. IV. 20.396/2010/4.

¹⁰¹ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 434.; LB Pfv. IV. 21.164/1998.; BH2000. 196.; BH2001. 526.

¹⁰² BARZÓ (2018): *i. m.*; BDT2011. 2537.

¹⁰³ OROSZ (2014): *i. m.* 178.; BH1982. 423.; BH1981. 100.; BH1981. 187.; BH1987. 14.; BH1990. 275.; BH1995. 344.; BH1998. 78.; BH2005. 429.; BDT2014. 3042.; EBH2015. P.11.

¹⁰⁴ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 435.; ZOLTÁN (1961): *i. m.* 62.; BARZÓ (2018): *i. m.*; BH2004. 11.

¹⁰⁵ BH1996. 89.; BARZÓ (2018): *i. m.*; FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 435.

¹⁰⁶ PETRIK (2002): *i. m.* 160.; BARZÓ (2018): *i. m.*

¹⁰⁷ UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 114–115.; FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 431–433.

¹⁰⁸ UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 115.; FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 429–430.

¹⁰⁹ BARZÓ (2018): *i. m.*; például Mt. 179. §.

¹¹⁰ OROSZ (2014): *i. m.* 178.; BH2009. 183.

¹¹¹ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 439.; UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 119.

¹¹² LÁBADY (2014b): *i. m.* 2285.

a munkáltató felelősségét:¹¹³ a szándékosan kárt okozó *alkalmazottat közvetlenül perelheti a károsult*, ezért ezen felelősségi szabálynak prevenció hatása lehet.¹¹⁴

A kárért felelős munkáltatónak *megtérítési igénye* van a károkozó alkalmazottal szemben az alkalmazott jogviszonyára vonatkozó speciális előírások alapján.¹¹⁵

2.3. Felelősség a jogi személy tagja károkozásáért

*Ha a jogi személy tagja tagsági viszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt okoz, a károsulttal szemben a jogi személy a felelős.*¹¹⁶

A jogi személy – személyisége jogi jellegéből adódóan (*fictio* és természetes személyekből áll)¹¹⁷ – tevékenységét csak természetes személyek útján gyakorolhatja, amely személyek eljárása a jogi személy tevékenységének minősül. A jogi személy valamely vezetőjének, munkaszervezete tagjának vagy testületének, testületi tagjának a jogi személy nevében kifejtett tevékenysége a jogi személy eljárásával esik egy megítélés alá: ez az úgynevezett *betudás elve*.¹¹⁸ Így ha a jogi személy feladat- és hatáskörében eljáró természetes személy (a tag) harmadik személynek kárt okoz, azért a jogi személy tartozik felelősséggel.¹¹⁹

A *felelősség jogalapja* – a tag magatartásának függvényében – a Ptk. 6:519. §-a (általános deliktualis felelősségi alakzat),¹²⁰ vagy a Ptk. 6:535. §-a (veszélyes üzemű felelősség).¹²¹ A jogi személy a felelősség alóli mentesülése érdekében saját magatartására, felróhatósága hiányára nem hivatkozhat; a mérvadó a tag tagsági viszonyával összefüggő károkozó magatartása.¹²² *A bizonyítási teher a károsulton van:*¹²³ bizonyítania kell, hogy a tag tagsági jogviszonyával kapcsolatosan, jogellenes magatartásával okozati összefüggésben neki kárt okozott; a jogi személy a tag magatartására irányadó felelősségi tényállás kimentési okai fennállásának bizonyításával mentheti ki magát a felelősség alól (*exculpációs bizonyítási rendszer*).¹²⁴

*A Ptk. a tagsággal rendelkező jogi személyeket tette a felelősség alanyává,*¹²⁵ így az egyesületet, a közkereseti társaságot, a betéti társaságot, a korlátolt felelősségű társaságot, a részvénytársaságot, az egyesülést és a szövetkezetet, viszont az alapítványt (célra rendelt vagyontömeg) nem.

¹¹³ EÖRSI (1966): *i. m.* 323.

¹¹⁴ LÁBADY (2014b): *i. m.* 2285.

¹¹⁵ BARZÓ (2018): *i. m.*; például Mt. 179. §.

¹¹⁶ Ptk. 6:540. § (2) bek.

¹¹⁷ KEMENES István (2000): A jogi személy elkülönült felelősségének 'áttörése'. In TÓTH Károly szerk.: *Tanulmányok Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára*. Szeged, SZTE ÁJTK. 315.; PAPP Tekla (2018): A jogi személy. In BARZÓ Tímea – PAPP Tekla szerk.: *Civilisztika I.* Budapest, Dialóg Campus.

¹¹⁸ PJD2017. 8.; FÍT 17. Pf. 20 237/2012/10.; SZÍT Pf. 20 104/2007.; PÍT Pf. I. 20 370/2009/4.; PÍT Pf. II. 20 470/2010/4.

¹¹⁹ LÁBADY (2014b): *i. m.* 2285.; UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 118.; BDT2010. 2192.

¹²⁰ PETRIK (2002): *i. m.* 154.; BH1988. 239.

¹²¹ OROSZ (2014): *i. m.* 177.; PETRIK (2002): *i. m.* 160.; BARZÓ (2018): *i. m.*; BH1991. 148.; BDT2016. 3459.

¹²² BARZÓ (2018): *i. m.*; UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 117.; FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 439.

¹²³ PETRIK (2013): *i. m.* 474.; BARZÓ (2018): *i. m.*

¹²⁴ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 436–437.; BARZÓ (2018): *i. m.*

¹²⁵ UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 117.

Amennyiben a károkozó *többféle jogviszonyban* (tagsági, munka- és megbízási jogviszony) is áll a jogi személlyel, akkor az alkalmazandó felelősségi tényállás eldöntése attól függ, hogy a károkozás mely jogviszonnyal összefüggésben történt.¹²⁶

*A tag egyetemlegesen felel a jogi személlyel, ha a kárt szándékosan okozta.*¹²⁷

A tag a tagsági jogviszony kihasználásával okoz kárt, a tagsági jogviszony teremti meg a jogellenes károkozási lehetőséget,¹²⁸ ekkor „a tag a jogi személy »védőpajzsa« alól kiemelve személy szerint felelősségre vonható”.¹²⁹ A tag szándékos károkozása azt jelenti, hogy a kárt – mint magatartása következményét – egyenesen kívánja, és a kár bekövetkezésébe belenyugszik.¹³⁰

Fuglinszky Ádám véleménye szerint ez a felelősségi alakzat kétszeresen/duplán deliktualis:

- a) a károsult nem áll szerződéses jogviszonyban sem a taggal, sem a jogi személlyel;
- b) a károsultnak nincs deliktualis kárigénye a jogi személlyel szemben.¹³¹

A bírói gyakorlat jogértelmezése dönti majd el, hogy ezen felelősségi tényállás a tag szempontjából önálló felelősségi jogalapot teremt-e,¹³² vagy azonos lesz-e a felelősségáttöréssel, vagy a felelősségátvitel¹³³ és a felelősségáttörés¹³⁴ „ernyőklauzulájaként” funkcionál-e majd.

A károsult harmadik személynek kell bizonyítania a tag szándékosságát.¹³⁵ A tag szándékos magatartása az *egyetemlegesség* tekintetében érinti a jogi személy felelősségét:¹³⁶ a szándékosan kárt okozó *tagot közvetlenül perelheti a károsult* (prevenciós hatás).¹³⁷

A kárért felelős jogi személynek *megettérítési igénye* van a károkozó taggal szemben annak károkozására hivatkozással.

2.4. Felelősség a megbízott károkozásáért

Ha a megbízott e minőségében harmadik személynek kárt okoz, a károsulttal szemben a megbízó és a megbízott egyetemlegesen felelős. Mentesül a megbízó a felelősség alól, ha

¹²⁶ UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 118.

¹²⁷ Ptk. 6:540. § (3) bek.

¹²⁸ OROSZ (2014): *i. m.* 178.; FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 44.; BH2009. 183.

¹²⁹ UJVÁRINÉ ANTAL Edit (2005): Felelősségi kérdések a társasági jogviszonyokban – az új Ptk. koncepció tükrében. In BÍRÓ György – SZALMA József szerk.: *Kötelmi jogi kodifikációs tanulmányok 2003–2005*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 182.

¹³⁰ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 439.; UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 119.

¹³¹ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 444–445.

¹³² FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 440–445.; TÖRÖK Tamás (2013): Szerződésen kívüli károkozás szervezeti jogi vetülete: az intézményes felelősségátvitel. *Gazdaság és Jog*, 21. évf. 6. sz. 16.

¹³³ Ptk. 3:2. § (2) bek.; 2006. évi V. törvény 118/A. §.

¹³⁴ A felelősségátvitelről és a felelősségáttörésről részletesen lásd: PAPP Tekla (2012): Felelősségátvitel, felelősségáttörés – quo vadis ius societatum. In *Jogi személyek az új Polgári Törvénykönyvben, Miskolci konferenciák*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 167–185.; PAPP Tekla (2014): 3:1–3:62. § In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. I. kötet. Budapest, Opten. 368–377.

¹³⁵ LÁBADY (2014b): *i. m.* 2285.

¹³⁶ EÖRSI (1966): *i. m.* 323.

¹³⁷ LÁBADY (2014b): *i. m.* 2285.

*bizonyítja, hogy őt a megbízott megválasztásában, utasításokkal való ellátásában és felügyeletében felróhatóság nem terheli.*¹³⁸

Az *egyetemleges felelősség* indoka, hogy a megbízó az „ügy ura”, azaz a megbízott az ő érdekében jár el, az ő ügyének ellátása során okoz kárt,¹³⁹ és önállóbban tevékenykedhet a megbízott, mint az alkalmazott.¹⁴⁰ A megbízott és a megbízó egyetemleges felelőssége azt jelenti, hogy a *károsult eldöntheti*, hogy kártérítési igényét a megbízottal, a megbízóval vagy mindkettejükkel szemben érvényesíti-e.¹⁴¹

A Ptk. 6:542. § (1) bekezdése értelmében a következő *mentesülési lehetőségek* vannak a kártérítési felelősség alól:

- a) a *megbízott bizonyítja*, hogy a magatartása nem volt felróható;
- b) a megbízó bizonyítja, hogy
 - ba) a megbízott károkozása nem a megbízás teljesítése során történt;
 - bb) amennyiben a kár mégis a megbízás teljesítésével összefüggésben keletkezett, a megbízott magatartása nem volt felróható (közvetett kimentés),¹⁴²
 - bc) amennyiben a kár mégis a megbízás teljesítésével összefüggésben keletkezett, őt a megbízott kiválasztása, utasításokkal ellátása és felügyelete terén mulasztás nem terheli (közvetlen kimentés).¹⁴³ A megbízó és a megbízott felelősségének megállapításához releváns *okozati összefüggésnek kell fennállnia a megbízás megbízott általi teljesítése és az okozott kár között.*¹⁴⁴ Ha a megbízott károkozása kimenthető, akkor a megbízó „járulékos természetű felelőssége” fel sem merülhet.¹⁴⁵ A megbízó felelősségének további előfeltétele, hogy a károsult vele szemben vagy vele szemben is érvényesítse kárigényét.¹⁴⁶

Csak a megbízott felelősségének megállapítása esetén vizsgálandó, hogy terheli-e mulasztás a megbízót a megbízott kiválasztása, utasításokkal való ellátása és felügyelete kapcsán.¹⁴⁷ A megbízónak a megbízott *kiválasztása* során mérlegelnie kell alapvető, általános tulajdonságok, képességek (szellemi állapot, fizikai adottság, speciális készségek) meglétét a kijelölendő személyben (kellő körütekintéssel kell eljárnia);¹⁴⁸ a kiválasztás körüli gondosság alapvető kívánalom a *megbízási jogviszony teljes időbeli hatálya alatt*,¹⁴⁹ azaz amennyiben a megbízott a megbízás során alkalmatlanná válik, akkor a megbízónak

¹³⁸ Ptk. 6:542. § (1) bek.; BDT2007. 1624.; Györi Törvényszék P. 20.040/2015/5.; Gyulai Törvényszék G. 20.217/2016/11.; Györi Törvényszék P. 20.616/2016/14.

¹³⁹ EÖRSI (1966): *i. m.* 354.; PETRIK (2013): *i. m.* 475.

¹⁴⁰ PETRIK (2013): *i. m.* 475.; PETRIK (2002): *i. m.* 162.; UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 126.

¹⁴¹ BH1996. 108.

¹⁴² FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 454–455.

¹⁴³ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 455.; UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 126–127.

¹⁴⁴ EÖRSI (1966): *i. m.* 357.; PETRIK (2013): *i. m.* 475.; OROSZ (2014): *i. m.* 181.; PETRIK (2002): *i. m.* 165.; FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 452., 454.; UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 125.; BARZÓ (2018): *i. m.*; BH2006. 11.; BH2011. 42.

¹⁴⁵ PETRIK (2002): *i. m.* 166.

¹⁴⁶ PETRIK (2002): *i. m.* 166.

¹⁴⁷ PETRIK (2002): *i. m.* 166.; KÖHIDI Ákos (2010): *Kártérítési jog*. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft. 73.; BH1996. 108.

¹⁴⁸ PETRIK (2013): *i. m.* 476.; FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 455.; BARZÓ (2018): *i. m.*

¹⁴⁹ EÖRSI (1966): *i. m.* 359.

fel kell neki mondania (a felmondás elmaradása a megbízó terhére esik).¹⁵⁰ Amennyiben a megbízó gondatlan volt a megbízott kiválasztásában, akkor ez a megbízottnak nem róható fel, és ezért a megbízó a megbízott és közöttük meglévő belső jogviszonyban egyedül viseli a kárt.¹⁵¹ A megbízott megbízó általi *utasításainak* ki kell terjednie a károkozás veszélyét hordozó körülményekre és arra, ha a megbízás teljesítése másokra, mások vagyonára fokozott kárveszéllyel jár.¹⁵² Mentesül a megbízó az egyetemleges kártérítési felelősség alól annak bizonyításával, hogy nem az ő pontatlan, félreérthető vagy nem egyértelmű utasítása, hanem a megbízott tévedése okozta a kárt, feltéve, hogy a megbízott tévedésének észlelése után minden intézkedést haladéktalanul megtett az eredeti állapot helyreállítására.¹⁵³ A megbízó megbízott feletti *felügyelettel* kapcsolatos mulasztása csak akkor vizsgálható, ha a megbízót a megbízási szerződés alapján megillette ez a jogkör;¹⁵⁴ ha igen, akkor ellenőriznie kell a megbízott magatartását.¹⁵⁵

Állandó jellegű megbízási viszony esetén a károsult kárigényét az alkalmazott károkozásáért való felelősség szabályai szerint is érvényesítheti.¹⁵⁶ Ezen rendelkezés indoka abban az ismérven keresendő, hogy az állandó megbízás közel áll a munkaviszonyhoz.¹⁵⁷ Ezért állandó jellegű megbízásnál lehetőség van kizárólag a megbízó felelősségének a megállapítására.¹⁵⁸ Állandó megbízás esetén a megbízó azonban nemcsak akkor fog felelni, ha a megbízott a megbízásból eredő feladatai ellátása során okozta a kárt, hanem akkor is, ha a megbízó a megbízás kereteit túllépte, azonban a károkozásra a megbízás adott neki lehetőséget.¹⁵⁹

2.5. Felelősség más szerződés kötelezettjének károkozásáért

*Más szerződés jogosultja felelősséggel tartozik a vele szerződési viszonyban álló kötelezett által a szerződés teljesítése körében harmadik személynek okozott kárért mindaddig, amíg a károsult számára ismeretlen károkozó személyét meg nem nevezi.*¹⁶⁰

A Ptk. ezen rendelkezése olyan szerződési kötelezettek harmadik személynek (nem szerződő félnek) való károkozására vonatkozik, akiknek a szerződéses jogviszonya nem megbízási,¹⁶¹ nem foglalkoztatási jellegű szerződésen alapul, és nem is tagsági jogviszonyokra vezethető vissza; így például irányadó ez a felelősségi előírás a vállalkozási szerződés vállalkozójára, a fuvarozási szerződés fuvarozójára, bérleti szerződés bérlőjére stb.¹⁶²

¹⁵⁰ PETRIK (2013): *i. m.* 476.; PETRIK (2002): *i. m.* 166.

¹⁵¹ GELLÉRT (1998): *i. m.* 994.

¹⁵² EÖRSI (1966): *i. m.* 359.; PETRIK (2013): *i. m.* 476.; PETRIK (2002): *i. m.* 166.; FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 455.; BARZÓ (2018): *i. m.*

¹⁵³ OROSZ (2014): *i. m.* 181.

¹⁵⁴ EÖRSI (1966): *i. m.* 360.; BH1988. 228.

¹⁵⁵ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 456.

¹⁵⁶ Ptk. 6:542. § (2) bek.; FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 458–459.

¹⁵⁷ EÖRSI (1966): *i. m.* 361. UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 126.; EBH2005. 1208.; BH2016. 142.

¹⁵⁸ BARZÓ (2018): *i. m.*

¹⁵⁹ PETRIK (2013): *i. m.* 475.; OROSZ (2014): *i. m.* 181.; EBH2006. 1406.

¹⁶⁰ Ptk. 6:543. §.

¹⁶¹ PETRIK (2013): *i. m.* 476.; BARZÓ (2018): *i. m.*

¹⁶² LÁBADY (2014b): *i. m.* 2288.; UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 128.

Önálló, kétlépcsős, feltételes felelősségi alakzat.¹⁶³ a szerződési jogosult felelőssége beáll és fennáll mindaddig, amíg a károsult számára ismeretlen károkozó személyét fel nem fedi,¹⁶⁴ ugyanis elvárható tőle, hogy a kötelezettet (a vele szerződő másik felet) ismerje, ha pedig mégsem ismeri, akkor a felelősség alól nem tudja kimenteni magát.¹⁶⁵ Amennyiben a jogosult megnevezi a károkozó kötelezettet, akkor mentesül a felelősség alól,¹⁶⁶ és beáll a szerződési kötelezett kártérítési felelőssége.

A jogosult kártérítési felelősségének *feltétele*, hogy:

- a) a kötelezett a szerződés teljesítésével összefüggésben okozta a kárt a kontraktuális kapcsolaton kívüli harmadik személynek;
- b) a károsult nem ismeri a károkozót.¹⁶⁷

A jogosultat a közvetlen *kimentés* lehetősége nem illeti meg, csak a közvetett kimentésé: bizonyítja, hogy a károkozó kötelezett úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható (felróhatóság nem terheli).¹⁶⁸

2.6. Vétőképtelen személy károkozásáért fennálló felelősség

Természetes személy károkozó esetén a polgári jogi felelősség feltétele a károkozó vétőképtessége. Ha a károkozó vétőképtelen, akkor *felróhatósága nem is vizsgálható, így felelőssége sem állhat fenn*, ekként a vétőképtesség megléte vagy hiánya a felróhatósági alapú felelősség előkérdése. A vétőképtelen jogsértővel szemben azonban a személyiségi jogsértés *objektív jogkövetkezményei* – az eset körülményeire tekintettel – alkalmazhatók.¹⁶⁹

A vétőképtelen személy nemcsak mint károkozó nem felel az általa okozott kárért, de vele szemben sem alkalmazható kármegosztás arra hivatkozással, hogy mint károsult felróhatóan közrehatott a kár bekövetkezésében, vagy kárenyhítési kötelezettségét sértette meg felróhatóan. Amennyiben a gondozó mulasztása miatt éri kár a vétőképtelen személyt, ez sem minősülhet a károsult önhibájaként, mert a felróható magatartást nem a károsult tanúsította.¹⁷⁰ Ezen sajátos jogi szabályozás jogpolitikai indoka kettős: egyrészt a vétőképtelen személyeknél nem tud érvényesülni a polgári jogi felelősség „*megelőző*” (*prevenatív*) *funkciója*, másrészt a *reparációs cél* is sokszor esélytelen a vétőképtelen személyek jellemzően vagyontalan voltára tekintettel. A felelősség és a kár gondozóra telepítésével azonban mindkét cél és funkció megvalósul, hiszen ez a felelősségi forma a gondozót arra ösztönzi, hogy minél nagyobb körültekintéssel és odafigyeléssel járjon el a gondozása alatt álló vétőképtelen személy nevelése és felügyelete során (prevenció), továbbá a károsult is nagyobb valószínűséggel jut a neki megítélt kártérítéshez a vagyonosabbnak vélelmezett gondozótól (reparáció).

¹⁶³ OROSZ (2014): *i. m.* 183.

¹⁶⁴ LÁBADY (2014b): *i. m.* 2288.

¹⁶⁵ PETRIK (2013): *i. m.* 477.; BARZÓ (2018): *i. m.*

¹⁶⁶ UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 129.

¹⁶⁷ UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 128.

¹⁶⁸ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 466.; UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 129.

¹⁶⁹ BDT2015. 3248.

¹⁷⁰ PETRIK (2002): *i. m.* 160.

2.6.1. A vétőképeség fogalma

Vétőképtelen az a természetes személy, akinek belátási képessége oly mértékben korlátozott, hogy a károkozással kapcsolatos magatartása következményeit nem képes felmérni. A vétőképtelen helyett gondozója felel.¹⁷¹

Vétőképes az, akinek a jogellenes magatartás tanúsításakor megvan a felelősség felismeréséhez szükséges belátása.¹⁷²

Annak ellenére, hogy mind a vétőképeség, mind pedig a cselekvőképesség az adott személy belátási képességének függvénye, a két jogintézmény lényegesen eltér egymástól. A *cselekvőképes személy* saját akaratelhatározásával és akaratnyilatkozatával jogokat szerzhet és kötelezettségeket vállalhat, míg a *vétőképeség* a természetes személy polgári jogi felelősségrevonhatóságának feltétele.

A kiskorú személyek cselekvőképessége tekintetében a törvény *nem egyedileg rendel vizsgálni* az érintett belátási képességének fokát, hanem szigorú és megdönthetetlen vélelmet állít fel arra vonatkozóan, hogy csak a 14. életévét betöltött személy rendelkezik a korlátozott cselekvőképességhez szükséges belátási képességgel. A vétőképeség esetében azonban lehetőség van az *egyéniítésre* éppen azzal, hogy a vétőképeség elérése tekintetében a törvény nem állapít meg korhatárt. Így vétőképesnek minősítheti a bíróság a 14. életévét be nem töltött kiskorút vagy azt a nagykorút, aki a cselekvőképességet akár részlegesen, akár teljesen korlátozó gondnokság alatt áll, amennyiben a magatartása veszélyességének, következményeinek felismeréséhez szükséges belátási képességgel rendelkezik. A vétőképeség körében továbbá *nincs úgynevezett köztes kategória* – mint a korlátozott vétőképeség –, csak annak teljes hiányát jelentő vétőképtelenség. Éppen ezért a vétőképeség meglétét vagy hiányát mindig a konkrét esetben, a történések összes körülményének a gondos mérlegelésével és értékelésével, a károkozó szellemi és fizikai adottságának alapulvételével kell megítélni. A perben a bíróra hárul annak körütekintő tisztázása, hogy a károkozó a *károkozás idején* rendelkezett-e belátási képességgel, képes volt-e felfogni magatartásának törvényellenességét és várható káros következményeit.¹⁷³ Bár a mérlegelésnél kiskorúak esetében kiindulópontként veszi a joggyakorlat a 12. életévet, ettől az egyediesítés során lefelé és felfelé egyaránt – akár jelentősen is – el lehet térni az eset összes körülményére tekintettel.¹⁷⁴ A vétőképtelenség tehát *szellemi állapotra* (például elmezavar) vagy *életkorra* vezethető vissza. Egy közlekedési baleset okozta káresemény körülményeinek vizsgálata során mondta ki a Fővárosi Ítéltábla, hogy a károsult vétőképeségének megítélése szempontjából fontos kérdés, hogy „a károsult a baleset bekövetkezésekor ismerte-e a közlekedési szabályokat, képes volt-e azok megértésére, illetve képes volt-e felismerni a közlekedési szabályok megszegésének veszélyeit, annak lehetséges következményeit, így elvárható volt-e tőle a szabályok betartása. Ha a kiskorú károsult vétőképes volt, felróható közrehatása lehetőséget ad a kármegosztásra.”¹⁷⁵ Így vétőképes

¹⁷¹ Ptk. 6:544. § (1)–(2) bek.

¹⁷² SZÁSZY István (1948): *A magyar magánjog általános része különös tekintettel a külföldi magánjogi rendszerekre*. II. kötet. Budapest, Egyetemi nyomda. 48.

¹⁷³ BDT2003. 834.

¹⁷⁴ WELLMANN György (1991a): Felelősség a belátásra nem képes személy károkozásáért. In PETRIK Ferenc szerk.: *A kártérítési jog*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 92.

¹⁷⁵ BDT2013. 2972.

lehet a nyolcéves, a közlekedés alapvető szabályaival tisztában lévő, azonban e szabályokat megszegő kiskorú.¹⁷⁶ Egy másik ügyben azt kellett megítélnie a bíróságnak, hogy a bal esetben elhunyt kiskorú képes volt-e annak felismerésére, hogy a kézilabdakapura való felfüggeszkedése és az azon való lengés előidézheti, hogy a kapu feldőljön, amely rá vagy másra zuhanva sérülést okozhat.¹⁷⁷

Nemcsak koránál fogva lehet valaki tehát vétőképtelen, hanem azért is, mert állandóan vagy átmenetileg fennálló *mentális zavara miatt* nem rendelkezik a cselekménye veszélyességének, lehetséges következményeinek, illetve saját felelősségének felismeréséhez szükséges belátási képességgel. Például szellemi fogyatkozása vagy ittas, bódult állapota, magas láza, epileptikus rohama, hipnotikus állapota miatt.

2.6.2. A gondozó fogalma és felelőssége

Gondozó az, aki *jogszabály* alapján a vétőképtelen gondozójának minősül, továbbá aki a vétőképtelen személy *felügyeletét* a károkozaskor ellátta.¹⁷⁸ Gondozónak azt a személyt kell tekinteni, akinek módja van a vétőképtelen személy magatartására hatást gyakorolni.¹⁷⁹

a) A törvény szerinti gondozó

Gondozónak minősül a családjogi szabályok értelmében a *szülői felügyeletet ellátó mindkét szülő* (örökbefogadó szülő) függetlenül attól, hogy a gyermek nevelésében, gondozásában ténylegesen ki vállal nagyobb szerepet, a gyermekkel ki tölt több időt. Amennyiben a szülők házasságát felbontották, vagy az élettárs szülők külön élnek egymástól, megállapodhatnak a gyermek(ek) feletti közös szülői felügyelet gyakorlásában, azonban ebben az esetben is meg kell határozniuk a gyermek(ek) lakóhelyét. A szülők rögzíthetik azt is, hogy különélésüket követően csak az egyikük gyakorolja a szülői felügyeleti jogokat. Amennyiben nem tudnak megállapodni egymással, a bíróság dönt a kiskorú feletti szülői felügyeleti jogot gyakorló szülő személyéről, aki egyben a gyermek gondozója is lesz. A szülői felügyelet alatt nem álló kiskorú gondozója a *gyám*. *Gyermekvédelmi gyámság* alatt álló gyermek esetén gondozónak az ügynevezett gondozási hely minősül, ami nem más, mint a gyermekotthon, illetve a fogyatékosok vagy pszichiátriai betegek otthona.

Nemcsak kiskorúak esetében beszélhetünk a vétőképesség hiányáról, hanem akkor is, ha az az érintett *szellemi képességének, pszichés állapotának a fogyatékoságában* ölt testet. Például az érintett személy szenvedélybetegség, szellemi fogyatkozás vagy valamilyen pszichiátriai kórkép miatt vétőképtelen. Ilyenkor nem mindig találunk a jogszabály alapján gondozónak tekinthető személyt. A valamilyen – előbb említett – mentális zavar miatt cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alá helyezett személy számára a gyámhatóság *gondnokot* rendel. A gondnok azonban csak indokolt esetben és csak vállalása

¹⁷⁶ BDT2011. 2599.

¹⁷⁷ BDT2007. 1513.

¹⁷⁸ Ptk. 6:544. § (2) bek.

¹⁷⁹ BDT2015. 3345.

szerint látja el a gondnokolt gondozását is.¹⁸⁰ Amennyiben a törvényes képviselő mellett gondozási feladatokat nem vállal, akkor nem minősül a vétőképtelen személy gondozójának sem. Amennyiben az *intézményben* elhelyezett személyek vétőképtelenek, gondozónak minősülhet jogszabály alapján például az idősek, illetve a pszichiátriai betegek otthona.¹⁸¹

Nemcsak akkor állhat fenn a szülő felelőssége a szülői felügyelete alatt álló vétőképtelen kiskorú károkozásáért, ha a konkrét károkozásra közvetlen befolyása volt, hanem akkor is, ha a károkozás *súlyos nevelési hiba* eredménye. Ilyenkor a gondozó felelőssége attól függ, hogy a *gyermek nevelése, jellemének, szokásainak kialakítása* körül úgy járt-e el, ahogyan az az adott helyzetben általában elvárható. Az élet és az emberi méltóság feltétlen tisztelete az erkölcsi nevelés centrális eleme, a kiskorú gyermek szocializálásának, érzelmi intelligenciája kialakulásának központi magja. A helyes erkölcsi és családi nevelés e legfontosabb szempontjai sérülnek akkor, ha a kiskorú gondviselője nem tesz meg mindent azért, hogy ezeket az értékeket a kiskorúnak átadja, és ezáltal elmulasztja a kiskorú gyermek érzelmi stabilitásának, lelki kiegyensúlyozottságának és mentális egészségének a legmegfelelőbb alakítását. Ezeknek a kötelezettségeknek a felróható elmulasztásáért a gondozó felelős.¹⁸² A bíróságoknak elsősorban azt kell vizsgálniuk, hogy *jogszabály* alapján kit kell a vétőképtelen kárt okozó kiskorú gondozójának tekinteni. Amennyiben olyan személy látja el a vétőképtelen gondozását, nevelését, aki egyébként erre jogszabály alapján nem köteles, felelősségre csak akkor vonható, ha a károkozás időpontjában a vétőképtelen tényleges felügyeletét is ellátta.

b) *A vétőképtelen felügyeletére köteles gondozó*

Gondozó lesz az a személy is, aki a károkozás idején a *kiskorú konkrét felügyeletének ellátására volt köteles*. A kapcsolattartás idején a szülői felügyeleti jogot egyébként nem gyakorló szülő a konkrét esetben a gyermek felügyeletére köteles gondozójának minősül. Hasonlóképpen lehet gondozó a nagyszülő, illetve más rokon, barát és barátnő, akinek a felügyeletére a szülő a vétőképtelen gyermeket – akár csak egy rövid időre – rábízta. Szintén gondozónak tekinthetők a vétőképtelen gyermekekre akár ingyenesen, akár ellenérték fejében vigyázó személyek, mint a bébiszitter, a családi napközi, a táboroztató cég vagy társadalmi szervezet, valamint az óvoda, az iskola, a kollégium, a kórház vagy más olyan szervezet, ahol a vétőképtelen személy éppen tartózkodik. *Nem gondozója* a vétőképtelen személynek az, aki a *felügyeletet munkaviszony alapján látja el*, mint például a tanár, az óvónő vagy a kórházi nővér, mert ilyen esetben a gondozó az adott munkavállalót alkalmazó *munkáltató*.¹⁸³

Speciális jogszabályi rendelkezés azonban, hogy az óvoda, az iskola, a kollégium, a gyakorlati képzés szervezője a gyermekeknek, tanulónak az óvodai elhelyezéssel, tanulói jogviszonnyal, kollégiumi tagsági viszonnyal, gyakorlati képzéssel összefüggésben okozott kárért *vétőképességére tekintet nélkül, teljes mértékben felel*. A nevelési-oktatási intézmény

¹⁸⁰ Ptk. 2:34. § (3) bek.

¹⁸¹ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 474–478.

¹⁸² BDT2010. 2364.

¹⁸³ VARGA Nelli (2015): A vétőképtelen személy károkozásáért való felelősség. *Debreceni Jogi Műhely*, 12. évf. 3–4. sz.

vagy a gyakorlati képzés szervezője felelőssége alól csak akkor mentesül, ha bizonyítja, hogy a kárt a működési körén kívül eső elháríthatatlan ok idézte elő. Az oktatási intézmény felelőssége tehát felróhatóságtól független objektív alapú helytállást követel meg, amit a tanulói jogviszony és a kár közötti okozati összefüggés alapoz meg.¹⁸⁴ Az állandó felügyeletre szoruló autista fogyatékos kiskorú gyermeknek a felügyeletet ellátó oktatási intézményből engedély nélküli eltávozása folytán bekövetkezett közúti balesete akkor is a felügyelet elmulasztására vezethető vissza, ha magát a balesetet a kiskorú elháríthatatlan magatartása okozta.¹⁸⁵ Kivételt képeznek az objektív felelősség alól a *tanulmányi és a külföldi iskolai kirándulások*, mert ilyen esetben a köznevelési intézmény a tanulónak okozott kárért a kártérítési felelősség általános szabályai szerint felel.¹⁸⁶

Előfordulhat azonban, hogy a kár bekövetkezésében mind a felügyeletet ellátó személy mulasztása, mind pedig a jogszabály alapján gondozónak minősülő személy által elkövetett súlyos nevelési hiba (vagy egyéb felróható magatartás) közrehatott. Ilyen esetben a többek általi károkozás szabályai szerint valamennyi gondozó *közös károkozóként egyetemlegesen* lesz felelős a vétőképtelen által okozott kárért.¹⁸⁷

A gondozó felelőssége azért *önálló és nem járulékos*, mert saját felróható magatartásáért, könnyelműségéért és mulasztásáért felel, amely vagy lehetővé tette a vétőképtelen személy károkozását, vagy közvetlenül, illetve közvetve, de közrehatott a kár bekövetkezésében.¹⁸⁸ A gondozó felróhatósága tekintetében a törvény egy megdönthető vélelmet állít fel, így a gondozó kimentheti magát annak bizonyításával, hogy a nevelés és a felügyelet ellátásával kapcsolatban úgy járt el, ahogyan az az adott helyzetben általában elvárható.¹⁸⁹ Ennek megítélése körében egyéniesítésre van szükség, ahol a felelősség mibenlétét a káresemény körülményeinek feltárása után árnyaltan kell megítélni. Értelemszerűen más a gondossági mérce a szülővel és más a gyermek felügyeletéről szívességből gondoskodó egyéb személyekkel szemben. Mint ahogyan arról már volt szó, a szülő gondozási kötelezettsége nemcsak az adott – esetleg károkozó – magatartás ellenőrzésére, hanem a vétőképtelen gyermek addigi nevelésére is kiterjed. Az általános és folyamatos példamutatás és nevelés arra irányul, hogy a vétőképtelen (vagy vétőképes) gyermek olyankor se tanúsítson felelőtlen és veszélyes magatartást, amikor éppen nem áll felügyelet alatt. A gondozó felelősségét megalapozó *súlyos nevelési hibáról beszélünk*, ha a gyermek magatartása a helytelen nevelés eredményeképpen korához és a körülményekhez képest nagymértékben eltér attól a magatartástól, amit hasonló korú gyermekek hasonló helyzetben tanúsítani szoktak. Súlyos nevelési hiba, ha a szülő a gyermekét ért iskolai sérelem elhárítása érdekében a gyermeke által számítógépen terjesztett meztelen női alakot ábrázoló képet az országos média részére hozzáférhetővé teszi azt állítva, hogy a képen a gyermek iskolai tanárnője

¹⁸⁴ BDT2003. 855.

¹⁸⁵ BDT2011. 2393. I.

¹⁸⁶ A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény 59. § (3) bek.

¹⁸⁷ Ptk. 6:544. § (4) bek.

¹⁸⁸ Eörsi Gyula munkájában a vétőképtelen, illetve a vétőképes kiskorú károkozásáért fennálló gondozói felelősséget – a megbízó és a magánmunkáltató felelőssége mellett – olyan esetsorozatba sorolta, ahol „valaki – látólag – mások magatartásáért felelős”. Lásd részletesebben: Eörsi (1961): *i. m.* 386. és Eörsi Gyula (1958): *Kártérítés jogellenes magatartásért*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 128–129.

¹⁸⁹ Tóth Endre Tamás (2010): Felelősség az alkalmazott, a tag és a megbízott károkozásáért. In FÉZER Tamás szerk.: *A kártérítési jog magyarázata*. Budapest, CompLex. 227.

látható.¹⁹⁰ A gondozó kötelezettségei közé tartozik továbbá a vétőképtelen által előidézett konkrét veszélyhelyzet megelőzése érdekében minden olyan elővigyázatossági intézkedés megtétele, amely egy szülőtől (gondozótól) általában elvárható. Például ne jelentsen kísérte-
tést a gyermeknek az elérhető helyen lévő gyufásdoboz, öngyújtó vagy a szülő fegyvere. Amennyiben pedig a károkozás megtörtént, akkor ugyanilyen gondosságot köteles tanúsítani a gondozó a kár elhárítása és enyhítése érdekében is. Míg a szülő gondozói felelőssége tekintetében a szülő korábbi, a gyermek nevelése és gondozása során tanúsított magatartása is fontos tényező, addig a tényleges felügyeletet ellátó személy felróhatósága már a konkrét károkozó magatartás tekintetében vizsgálándó.¹⁹¹

Amennyiben a vétőképtelen a kárt olyankor okozta, amikor *nem állt konkrét felügyelet alatt*, azt szükséges vizsgálni, hogy az adott körülmény igényelt volna-e konkrét felügyeletet. Például el lehetett-e engedni a gyermeket egyedül a játszótérre.¹⁹²

2.6.3. Méltányossági kártérítés

Ha a károkozónak nincs gondozója, vagy a gondozó felelősségét nem lehet megállapítani, kivételesen a vétőképtelen károkozót is kötelezni lehet a kár részben vagy egészben való megtérítésére, feltéve, hogy az eset körülményei és a felek vagyoni viszonyai ezt nyilvánvalóan indokolttá teszik.¹⁹³

A jogszabály kivételes esetben lehetőséget ad a vétőképtelen személy elmarasztalására, de csak *két konjunktív feltétel* megvalósulása esetén.

- a) Az egyik ilyen feltétel, hogy a károkozó *vétőképtelen személynek ne legyen gondozója* (például súlyos mentális zavarral küzdő személy nem áll cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alatt, vagy a gondnoka nem vállalt gondozói feladatokat), vagy ha van is gondozója, *kimentette magát* a gondozói felelősség alól.¹⁹⁴ Ebben az esetben ugyanis a vétőképtelen személy által okozott kárért senkit sem lehet felelősségre vonni, ami a károsultra nézve súlyosan méltánytalan helyzetet eredményezne.
- b) További feltétel, hogy *az eset körülményei, valamint a károkozó és a károsult anyagi viszonyai ezt indokolják*. Ennek tipikus esete, amikor az okozott kár megtérítése a vétőképtelen személy számára nem jelentene különösebb megterhelést, mert például jelentős ingó és ingatlan vagyonnal, valamint rendszeres jövedelemmel rendelkezik, míg a károsult vagyontalan, nehéz anyagi körülmények között élő személy. Wellmann szerint itt nem felelősségi, hanem kártelepítési szabályról van szó, amelyet kizárólag reparációs szempontok indokolnak. A reparáció alapja azonban nem a felelősség, hanem a *méltányosság*, ezért nem a vétőképtelen kártérítésre kötelezéséről, hanem sokkal inkább *kárviselésre kötelezésről* van szó.¹⁹⁵ Ez azonban csak *kivételes esetben*, a bírói mérlegelés körébe vont körül-

¹⁹⁰ BDT2011. 2549. I.

¹⁹¹ PETRIK (2002): *i. m.* 144.

¹⁹² WELLMANN (1991a): *i. m.* 95–98.

¹⁹³ Ptk. 6:545. §.

¹⁹⁴ BDT2015. 3248.

¹⁹⁵ WELLMANN (1991a): *i. m.* 101.

mények által indokolt körben fordulhat elő.¹⁹⁶ Például a tartós paranoid zavarban szenvedő személy hirdetési újságban más személy telefonszámának feltüntetésével közzétett, hátrányos megítélés kiváltására alkalmas hirdetést tett közzé, amely ügyben megállapította a Szegedi Ítéltábla, hogy a vétőképtelenség fennállása esetén is megvalósulnának a jogsértő kártérítésre kötelezésének törvényben írt feltételei: a jogsértő magatartás jellege, továbbá az, hogy a jogsértő vagyoni helyzeténél fogva (ingatlan tulajdonjogával rendelkezik) képes a viszonylag kis összegű nem vagyoni kártérítés megfizetésére.¹⁹⁷

2.6.4. A vétőképtelen károkozó önhibája (*actio libera in causa*)

A vétőképtelen károkozó belátási képességének hiányára vagy fogyatékoságára nem hivatkozhat, ha ezt az állapotát *felróhatóan maga idézte elő*.¹⁹⁸ Ez a rendelkezés arra az általános polgári jogi alapelvre vezethető vissza, hogy felróható magatartására előnyök szerzése végett senki nem hivatkozhat.¹⁹⁹

A vétőképtelen állapot előidézése akkor róható fel a károkozónak, ha nem járt el kellő gondossággal, körültekintéssel és odafigyeléssel annak érdekében, hogy ne kerüljön károkozás veszélyével járó vétőképtelen állapotba. Például, ha a károkozó tudatosan fogyasztott mértéktelen mennyiségű alkoholt vagy más tudatmódosító szert, azaz tudta vagy kellő körültekintés tanúsítása esetén tudnia kellett volna, hogy az adott magatartás a belátási képességének időleges elvesztéséhez, illetve csökkenéséhez fog vezetni. Amennyiben azonban az érintett tudta nélkül csempésztek az általa fogyasztott ételbe vagy italba bármilyen tudatmódosító szert, és ez vezetett a kárt okozó vétőképtelenségéhez, akkor ebben a tekintetben felróhatósága és ebből következően a felelőssége nem áll fenn.

Az önhibájából vétőképtelen személy is csak akkor felel, ha vétőképes állapotában is megállapítható lenne a felelőssége. Így ha egy születésnapin partin ittas állapotban lévő orvos újraéleszti a partin összeeső vendéget, ami során a vendég bordatörést szenved, de életben marad, az orvos csak azért nem vonható felelősségre a bordatörés miatt, mert felróhatóan lerészegedett állapotban élesztette újra a beteget. Vizsgálni kell tehát, hogy ha az adott, károkozónak bizonyult magatartását „józanul” fejtette volna ki, akkor a felróhatóság megállapítható lenne-e. Nemleges válasz esetén pusztán azért, mert ittas volt, nem lesz felelőssége vonható.

¹⁹⁶ Marton Géza megítélése szerint a törvény mellőzi a gondozó „vétnen” méltányossági felelősségét, azaz a jogalkotó nem akarta a szülőt vagy a gyámot vétkességén túl megterhelni. „A két felelősség (a szülőé és a gyermeké) között azonban elég tág rés van, melyen át az anyagi igazság gyakran kieshet.” A hibátlan (vétnen), vagyonos szülő felelősségét vagyontalan gyermeke károkozásaiért Marton szerint ki kellene terjeszteni. MARTON (1993): *i. m.* 191. és MARTON Géza (1942): *Kártérítési kötelmek jogellenes magatartásból. Magyar Magánjog IV. Kötelmi jog különös része.* Budapest, Grill. 910–912.

¹⁹⁷ BDT2006. 1341.

¹⁹⁸ Ptk. 6:546. §.

¹⁹⁹ Ptk. 1:4. § (2) bek.

2.6.5. A vétőképes kiskorú és a gondozó egyetemleges felelőssége

Ha a kárt olyan *vétőképes kiskorú* okozta, akinek van felügyeletre köteles gondozója, és a károsult bizonyítja, hogy a gondozó kötelességét felróhatóan megszegte, a gondozó az okozott kárért a károkozóval egyetemlegesen felelős.²⁰⁰

Amennyiben a kiskorú vagy nagykorú személy vétőképessége megállapítható, akkor nincs elvi akadály annak, hogy mint vétőképes személy önállóan feleljen a károkozásáért. Az, hogy egy kiskorú bizonyíthatóan már rendelkezett a károkozás tekintetében vétőképességgel, még nem jelenti azt, hogy ugyanolyan fokú belátási képességgel is bír, mint egy teljesen cselekvőképes felnőtt személy. Másrészt a vétőképes kiskorú gyakran még iskolába járó kamasz, akire többé-kevésbé, de még hatnak a gondozó nevelési elvei és befolyása. Végül elmondható, hogy a károsult reparációs elven nyugvó érdeke is megkívánja a gondozó felelőssé tételét különösen olyankor, amikor a károkozó vétőképes kiskorú nem rendelkezik teljesítőképesiséggel (fizetőképesiséggel), és eltartásáról is valójában a szülei gondoskodnak. Ezért a törvény a vétőképes kiskorú károkozása esetében lehetőséget ad a *vétőképes kiskorú és a gondozója egyetemleges felelősségének* a megállapítására. Ennek feltételei a következőkben foglalhatók össze:

- a) megállapítható a kárt okozó kiskorú *vétőképessége*;
- b) a kiskorúnak van felügyeletre köteles *gondozója*;
- c) megállapítható a vétőképes *kiskorú felelőssége*;
- d) a *károsult bizonyítja*, hogy a vétőképes kiskorú gondozója a kötelezettségét felróhatóan megszegte.

A feltételek közül érdemes kiemelni, hogy a kiskorúnak legyen olyan gondozója, akinek kötelessége a kiskorú felügyelete. Ez a kötelezettség alapulhat *jogszabályon* (például a szülői felügyeleti jog), *hatósági (bírósi) határozaton* (például a gyámrendelés vagy a szülői felügyeleti jog gyakorlását rendező bírósi határozat) vagy *szereződésen* (például bébiszitter-szolgálat).²⁰¹

Fontos kiemelni, hogy a vétőképtelen károkozásánál érvényesülő, a gondozó felróhatóságát vélelmező szabállyal szemben itt a *károsultnak kell bizonyítania, hogy a gondozó kötelezettségét felróhatóan megszegte*. Ebben az esetben tehát kivételesen az *ügynevezett direkt bizonyítás elve* érvényesül, amiből az következik, hogy a bizonyítás sikertelenségéből eredő hátrányt a károsult viseli.²⁰²

Egy konkrét ügyben a 14. életévét betöltött vétőképes kiskorú édesanyja tekintetében állapította meg a Pécsi Ítéltábla, hogy a szülő a gyermekének sem tudta átadni az alapvető erkölcsi normáknak és a társadalmi elvárásoknak megfelelő viselkedési mintákat. Magatartása a gyermekét érintő olyan nevelési hiányosságokat és hibákat bizonyított, amelyek megalapozták egyetemleges felelősségének megállapítását a gyermekét terhelő kártérítési összeg tekintetében.²⁰³ A belátási képességgel rendelkező kiskorú felügyeletre köteles gondozója nevelési, felügyeleti kötelezettségét felróhatóan megszegi, ha a kiskorú helyes

²⁰⁰ Ptk. 6:547. §.

²⁰¹ NOCHTA Tibor (2014): Felelősség szerződésen kívüli károkozásért. In CSEHI Zoltán szerk.: *Az új Polgári Törvénykönyv magyarázata. Kommentár a 2013. évi V. törvényhez*. Budapest, Menedzserpraxis Kiadó. 191.

²⁰² BH1995. 214.

²⁰³ BDT2011. 2549.

irányú erkölcsi fejlődéséről nem gondoskodik. A szülőnek nevelési kötelezettsége körében a kiskorú gyermeknek át kell adnia az általános erkölcsi normákat, a kiskorú jellemét, értékrendjét és szokásait a társadalom által elfogadott erkölcsi kívánalmakkal összhangban kell alakítania.²⁰⁴

3. A termékfelelősség

3.1. A termékfelelősség megjelenése az európai és a magyar jogi szabályozásban

A termékfelelősség lehetőséget teremt arra, hogy a vevő vagy akár a termékkel kapcsolatba kerülő harmadik személy közvetlenül igényt érvényesítsen a gyártóval szemben a hibás termék által okozott kár miatt. A relatív szerkezetű jogviszony áttörése²⁰⁵ szükségszerű a termékfelelősség érvényesüléséhez, hiszen a termék gyártója és a károsult vevő között általában nincs szerződéses kapcsolat. A jogintézmény elsőként az Egyesült Államokban jelenik meg (1965) *sui generis* szigorú felelősségi szabályként (*strict liability*). Az Európai Közösség már a 70-es évektől jelentős intézkedéseket tett a fogyasztóvédelem érdekében, majd az EK Tanácsa 1985. július 25-én fogadta el a hibás termékekért való felelősségre vonatkozó 85/374/EGK irányelvet.²⁰⁶ Az Európai Bíróság gyakorlata is megerősíti, hogy az irányelv az általa szabályozott kérdésekben teljes körű harmonizációra törekszik, azaz a tagállamok (a „megengedett változtatási” lehetőség kivételével) nem térhetnek el annak szabályaitól.²⁰⁷

A szigorúan a szerződéses láncolaton alapuló igényérvényesítés hazai bírói gyakorlata csak fokozatosan ismeri el a károsult közvetlen igényérvényesítési jogát a gyártóval szemben szerződésen kívüli kárfelelősség jogcímén, amire az 1959-es Ptk. 339. §-a nyújtott alapot.²⁰⁸ Az Európai Megállapodásra²⁰⁹ tekintettel – tíz évvel megelőzve az uniós

²⁰⁴ BDT2010. 2364.

²⁰⁵ Lásd: NOVOTNI Zoltán (1983): A kétszemélyes relatív szerkezet szétbomlásának jelei kötelmi jogunkban. *Jogtudományi Közlöny*, 38. évf. 11. sz. 688–698.

²⁰⁶ Lásd különösen: FAZEKAS Judit (1995): *Fogyasztói jogok – fogyasztóvédelem*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 158–177., valamint FAZEKAS Judit (2007): *Fogyasztóvédelmi jog*. Budapest, CompLex. 113–121.; EBERS, Martin – JANSSEN, André – MEYER, Olaf (2009): *European Perspectives on Producers' Liability. Direct Producers' Liability for Non-conformity and the Sellers' Right of Redress*. Munich, Sellier European Law Publishers GmbH. [A tanulmánykötetet bemutatja HORVÁTH Zsófia – RÁCZ Rita – TÁRCZY Edit Zsuzsanna (2009): *European Perspectives on Producers' Liability (A termékfelelősség európai perspektívái)*. *Európai Tükör*, 14. évf. 9. sz. 116–125.]; VÉKÁS Lajos (2003): Polgári jogunk európai jogi háttéréről. *Liber Amicorum. Studia A. Harmathy Dedicata*. Budapest, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék. 315–343.; VÉKÁS Lajos (2001): *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései*. Budapest, HVG-ORAC. 28–37.; FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 588–671.

²⁰⁷ Különösen jelentősek a C-52/00. (Bizottság v. Franciaország), C-154/00. (Bizottság v. Görögország), továbbá C-183/00. (María Victoria González Sánchez v. Medicina Asturiana SA) ügyekben hozott döntések. Az irányelv három jogintézmény tekintetében eltérési lehetőséget adott a tagállamoknak (az érintett jogintézményeknél kitérünk ezekre), illetve lényeges, hogy bizonyos területeket nem kívánt egységesíteni (például a 9. cikk utolsó mondata szerint: „Ez a cikk nem érinti a tagállamok nem anyagi kárra vonatkozó rendelkezéseit.” stb.).

²⁰⁸ BH1986. 501., BH1986. 512.

²⁰⁹ Kihirdetve az 1994. évi I. törvénnyel.

csatlakozásunkat – a termékfelelősségről szóló 1993. évi X. törvény (Teftv.) tartalmában követte az irányelv rendelkezéseit. A termékfelelősség kódexbe integrálásával a jogintézmény a szerződésen kívüli kárfelelősség XXVII. Cím (A felelősség egyes esetei) LXXII. Fejezetében szabályozott.²¹⁰

3.2. A termékfelelősség tárgyi hatálya

A termékfelelősség tárgyi hatálya a *termékre terjed ki, és terméken minden ingó dolgot kell érteni*. A Ptk. szabályai szerint dolog minden birtokba vehető testi tárgy, de a dologra vonatkozó szabályokat megfelelően kell alkalmazni a pénzre, értékpapírokra és a dolog módjára hasznosítható természeti erőkre.²¹¹ Az irányelv és a Teftv. a termék fogalmát kifejezetten kiterjesztette a villamos energiára is, ezért – az irányelvnek való megfelelés érdekében – a kiterjesztő értelmezés szerint terméknek minősülnek a *dolog módjára hasznosítható természeti erők*, így különösen a villamos energia is. A feldolgozatlan, az úgynevezett elsődleges mezőgazdasági (például tojás, tej, paradicsom, hal) és a vadászati termékeket csak az irányelv módosítása vonta a jogszabály hatálya alá, ezt követte a magyar szabályozás is.²¹² A termékfelelősség az új terméken kívül vonatkozik olyan termékekre is, amelyeket *használt vagy újra feldolgozott állapotban* (például fa-, papír-, műanyag-, fémhulladékok újrafeldolgozásával előállított termék) *hoznak forgalomba*, vagy amelyeket *utóbb más dolog, ingó* (például gépjárműbe beszerelt riasztó, elektromos panel, légszák, pót- és cserealkatrész) *vagy ingatlan* (például klímaberendezés, felvonó, téglá, kazán, villanybojler, csaptelep, de az ingatlanból kitermelt föld, homok, kavics is) *dologba beépítettek, alkotórészzé váltak*. A *szolgáltatásokra nem terjed ki* a speciális felelősségi szabály, bár voltak erre irányuló törekvések. Fontos azonban kiemelni, hogy *ha a szolgáltatás során használt termék* (például a fodrász által használt hajfesték, egészségügyi szolgáltatás során alkalmazott implantátum) okoz kárt, *a gyártó felel*, vagy *ha a szolgáltató által előállított termék okoz kárt* (például a vendéglátó egységben készült hamburger, a kevert koktél), a szolgáltató „*gyártónak*” minősül a saját terméke tekintetében. Az európai bírósági gyakorlatban is a gyártó és nem az anyagot (eszközt) felhasználó egészségügyi szolgáltató felel: ha hibás oltóanyag okoz kárt; vagy ha a donorvesét nem megfelelő anyagban tárolták, és ennek a következménye, hogy a veseátültetés nem járt sikerrel; ha a térdműtét során használt sebészeti olló eltört, a beteg térdébe szorul; a fűthető matrac hőmérsékletszabályozójának meghibásodása miatt égési sérülést szenved a beteg; vagy szívritmus-szabályozó hibája okozza a kárt.²¹³ Az utóbbi években (különösen a robotok elterjedésével) erőteljesen merül fel a kérdés a számítógépes

²¹⁰ Ptk. 6:550–559. §.

²¹¹ Ptk. 5:14. §.

²¹² A tagállamok számára ez az egyik „megengedett változtatás” lehetősége, mert kiterjeszthették a termékfelelősséget az elsődleges mezőgazdasági és vadászati termékekre is, majd az irányelv is hatálya alá vonta az 1999/34 EGY módosítással (2. és 15. cikk), így megszűnt az eltérő tagállami szabályozás lehetősége. A módosítás összefüggésbe hozható a „kergemarha-kórral”, amely járványként jelent meg a szarvasmarhákknál, de a hús elfogyasztása az emberi szervezetre is veszélyes. Lásd: VAN DAM, Cees (2013): *i. m.* 423. A Teftv.-t ennek megfelelően módosította a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény, valamint az egyes törvények fogyasztóvédelemmel összefüggő jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2002. évi XXXVI. tv. (2013. január 1-től lépett hatályba).

²¹³ C-203/99., C-503/13., C-504/13., C-495/10, C-504/13. sz. ügyek.

programalkotások (szoftver), illetve egyéb, tárgyasult formában megjelenő szellemi termékek és az azokban megjelenő információ, azaz a „szellemi termék” (például tervdokumentáció, könyv) „termékjellegével” kapcsolatban.²¹⁴

A kódex rendelkezései *nem alkalmazhatók az atomenergiáról szóló törvényben meghatározott károkra, valamint a nukleáris balesetek által okozott károkra*, amelyeket ratifikált nemzetközi egyezmények szabályoznak.²¹⁵

A termékfelelősségi jogszabályok *az értékesítés minden formájára vonatkoznak* (például a távértékesítésre, az e-kereskedelem útján, katalógusból történő vásárlásokra is).

3.3. A termékfelelősség alanya

A termékfelelősség szoros kapcsolatban van a termékek biztonságáról, a gazdasági forgalom alanyainak jogi helyzetéről rendelkező jogszabályokkal, így a termékek piacfelügyeletéről szóló 2012. évi LXXXVIII. törvénnyel (Pftv.). A törvény – az európai normáknak megfelelően – *tartalmazza az általános követelményeket és a felelősségi szabályokat a gyártó, importáló és forgalmazó vonatkozásában*, amely szabályok megsértése közjogi szankciót, de magánjogi jogkövetkezményt is vonhat maga után.

A termékfelelősség azonos alanyi kört határoz meg a termékbiztonsági szabályokkal.

- a) *Elsősorban a gyártó a felelősség alanya*. Gyártónak minősül a *végtermék, a résztermék, az alapanyag előállítója, valamint aki a terméken elhelyezett nevével, védjegyével vagy egyéb megkülönböztető jelzés alkalmazásával önmagát a termék gyártójaként tünteti fel*. Ebből következően a gyártó az a személy, aki gyártja vagy „kvázi gyártó” (aki saját nevében vagy védjegye, esetleg egyéb megkülönböztető jelzés alatt a terméket tervezteti, gyártatja, összeszerelteti, csomagoltatja, feldolgoztatja vagy címkézteti forgalomba hozatal céljából). Ha azonban a terméket egy másik személy nevében vagy védjegye alatt forgalmazzák, e másik személy tekintendő gyártónak (jellemző például felhasználási vagy franchise szerződéseknél, vagy az úgynevezett saját márkás termékek esetében akár a forgalmazási szerződéseknél). Azok a személyek is gyártónak minősülnek például, akik készterméket állítanak össze, csomagolnak, dolgoznak fel vagy címkéznek, és azokat saját nevükben vagy védjegyük alatt hozzák forgalomba. A termék uniós piacon történő forgalomba hozatala esetén a gyártót ugyanolyan felelősség terheli függetlenül attól, hogy az EU-n kívül vagy valamely tagállamban van a székhelye.
- b) *Importtermék* esetén a felelősség alanya az *importőr* („gyártónak kell tekinteni”), azaz olyan személy, aki a gazdasági tevékenysége keretében egy harmadik országból (például Kína) származó terméket nemcsak Magyarország, hanem az EGT területére az értékesítés bármely formája (akár ingyenes, akár visszerthes) céljából behozza. Kizárólag a termék összeszerelését és üzembe helyezését végző

²¹⁴ Lásd: FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 614.; SOMKUTAS Péter – KÖHIDI Ákos (2017): *Az önvezető autókkal kapcsolatos szerzői jogi és felelősségi kérdések*. Az Európai Bizottság konzultációt is kezdeményezett az irányelv módosítása érdekében. Lásd: https://ec.europa.eu/growth/single-market/goods/free-movement-sectors/liability-defective-products_hu (A letöltés ideje: 2018. 01. 04.)

²¹⁵ Lásd az atomenergia alkalmazásával kapcsolatosan keletkezett károkért fennálló felelősségről, a károk megtérítéséről szóló 1996. évi CXVI. tv.-t.

teljesítési segéd a terméknek nem importőre, így a termékfelelősség szabályai rá nem alkalmazhatók.²¹⁶ Ez a felelősség a károsult irányában terheli az importőrt, ugyanis – amennyiben a károsult kárát megtéríti – a gyártóval szemben a Ptk.-ban kifejezetten szabályozott *visszkereseti joga van*, hiszen a termék hibájáért a forgalmazási láncolat résztvevői közötti „belső” jogviszonyban a gyártó a felelős.

- c) A kódex – *kisegítő szabályként* – előírja, hogy a szigorú felelősség alkalmazása érdekében *a termék minden forgalmazóját gyártónak kell tekinteni, ha a termék gyártója, illetőleg importálója (akkor is, ha a gyártót feltüntetik) nem állapítható meg.*²¹⁷ A forgalmazóra (kiskereskedő, nagykereskedő és az értékesítési lánc egyéb forgalmazói) külön kötelezettségek vonatkoznak az értékesítési láncban. *A forgalmazó felelőssége másodlagos és feltételes.* Amennyiben a forgalmazó azt a gyártót (forgalmazót, importálót), akitől a terméket beszerezte, legkésőbb a károsult írásbeli felhívásától számított harminc napon belül megnevezi a károsultnak, szabadul a szigorú felelősség alól.²¹⁸ Ha a forgalmazó megtérítette a kárt, ugyanúgy megilleti a *visszkereseti jog* – külön rendelkezés hiányában is –, mint az importálót. Természetesen *a forgalmazás körülményei* (szállítás, raktározás) *hatással lehetnek a termékre*, azaz a forgalmazó is felel azért, hogy megtegye azokat a szükséges intézkedéseket, amelyek a termék megfelelőségének a megóvásához szükségesek, ezt a felelősséget nem háríthatja a gyártóra. Az e-kereskedelemben az úgynevezett *teljesítési raktárak* az online szereplők által kínált termékeket tárolják, csomagolják és leszállítják a vásárlóknak, esetenként a visszaküldést is kezelik, így jogi minőségüket (gyártó, forgalmazó, importőr) az általuk nyújtott szolgáltatás köre határozza meg.²¹⁹

3.4. A termékhiba

A termék akkor hibás, ha *nem nyújtja azt a biztonságot*, amely *általában* elvárható.²²⁰

A kódex az „általában elvárható” követelményének való megfelelés vizsgálatához „mankót” ad a jogalkalmazónak, amikor – nem taxatív módon – kiemeli a hiba vizsgálatánál figyelembe veendő körülményeket, így különösen:

- a) *a termék rendeltetését* (a termék alapvető ismérve lehet, hogy veszélyt rejt, például grillezésnél az égésgyorsító olaj használata);
- b) *észszerűen elvárható használatát* (ami nemcsak a szűkebb értelemben vett rendeltetésszerű használat lehet, hanem például arra is gondolni kell, hogy el kell-e bírnia az asztalnak egy ember testsúlyát, észszerűen várható-e az olyan használat, hogy feláll valaki az asztalra például villanykörte cseréjekor). A gyártó a terméknek az általa meghatározott, észszerűen előre látható feltételek mellett tör-

²¹⁶ DIT-H-PJ-2008-87., azaz Debreceni Ítéletábra Pf. II. 20.239/2008/7.; LB-H-PJ-2009-2380., azaz Legfelsőbb Bíróság Pfv. III. 22.113/2008/6.

²¹⁷ A forgalmazó a Pftv. 2.6. pontja alapján határozható meg; a terméket akár ingyenesen, akár ellenérték fejében értékesítés, fogyasztás vagy használat céljára rendelkezésre bocsátó személy. Lásd: C-127/04. sz. ítéletet is.

²¹⁸ Lásd: C-358/08., BH.2000. 350.

²¹⁹ C-324/09.

²²⁰ I-H-PJ-2013-418., azaz Fővárosi Törvényszék P. 20.776/2011/17.

ténő használatához megfelelő védelmi szintet köteles biztosítani, de figyelemmel kell lennie az esetleges rendeltetésellenes használat veszélyére is. A gyártóknak az adott termék átlagos felhasználójának helyébe kell képzelniük magukat, és ily módon kell megállapítaniuk, hogy a felhasználók észszerűen hogyan kívánhatják használni a terméket.²²¹

- c) *a termékkel kapcsolatos tájékoztatást* (használati-kezelési útmutató, reklám, a kockázatokra történő figyelmeztetés jelentősége, s e körben lényeges, hogy milyen tájékoztatást kapott a károsult a termékről, például felhívták-e a figyelmét arra, hogy a hajszárítót ne használja fürdőzés közben stb.);
- d) *a termék forgalomba hozatalának időpontját*. A forgalomba hozatal időpontja a jogszabály alkalmazása szempontjából több tekintetben is jelentőséggel bír. A termékbiztonsággal kapcsolatos jogszabályokra figyelemmel a forgalomba hozatal a terméknek a közösségi piacon első alkalommal történő forgalmazása. Az Európai Bíróság kifejtette, hogy egy terméket akkor hoznak forgalomba, amikor kikerül a gyártó által végzett gyártási folyamatból, és forgalmazási folyamatba kerül, amelynek során a vásárlóközönség számára felhasználás vagy fogyasztás céljára kínálják.²²²
- e) *a tudomány és a technika állását*. Az elvárás nemcsak az általánosan elismert műszaki szabványok teljesítése, hanem mindig – a forgalomba hozatal időpontjában – a tudomány (objektíven rendelkezésre álló tudás és tapasztalat) állásának megfelelő termékbiztonság. Ha például még nem létezik szabvány a kérdéses műszaki megoldásra, de már általános és elterjedt a gyártóval szemben valamilyen elvárás, hogy bizonyos megoldásokat a gyártási folyamatba beépítsen, és figyelembe vegye azokat a még biztonságosabb termék forgalomba hozatala érdekében.

A Pftv. megköveteli a piaci szereplőktől, hogy csak biztonságos terméket hozzanak forgalomba, azonban a Ptk. arra is utal, hogy nem tekinthető a termék hibásnak pusztán azért, mert később nagyobb biztonságot nyújtó termék került a forgalomba. Például a korábban forgalomba hozott személygépkocsi biztonságos jellegét az önmagában nem befolyásolja, hogy később légszákkal ellátott járművek kerülnek forgalomba. A termékhiba lehet *konstrukciós* (tervezési), amely azt jelenti, hogy a széria minden terméke hibás. Például a 80-as években fordult elő, hogy a képcsőhibás Videoton Color Star tévékészülékek felrobbantak, lakástűzet okoztak.²²³ *Gyártási hiba* esetén egyes termékek lehetnek hibásak. Az autógyártáshoz kapcsolódó konstrukciós, illetve gyártási hibák is gyakran előfordulnak. Például az USA-ban a Hyundai biztonsági övek okoztak problémát, amelyek épp akkor szakadhatnak el, mikor a legnagyobb szükség van rájuk, ezért a gyártó visszahívta bizonyos járműveit.²²⁴ A kézifék lehetséges meghibásodása miatt 53 ezer autót hívott vissza az elektromos

²²¹ Lásd: az Európai Bizottság közleménye. Útmutató a termékekre vonatkozó uniós szabályozásról 2016 (2016/C 272/01).

²²² C-127/04.

²²³ Lásd: www.origo.hu/techbazis/20180501-robbanos-teve-color-star.html (A letöltés ideje: 2018. 07. 30.)

²²⁴ Lásd: https://totalcar.hu/magazin/hirek/2017/03/16/oriasi_visszahivas_elott_a_hyundai (A letöltés ideje: 2018. 04. 16.)

járműveket gyártó Tesla.²²⁵ A termékhibát tágan kell értelmezni, lehet, hogy a termék hibátlan, de a terméket kísérő dokumentáció, a *tájékoztató nem megfelelő* (például hibás a használati útmutató), miközben kellően részletes, megfelelő figyelemfelhívással el lehetett volna kerülni a kárt (például ha jelzik: a permetezőszert az alma virágzásakor nem lehet használni). A termékbiztonsággal kapcsolatos jogszabályok megkövetelik, hogy a gyártó írásban hívja fel a fogyasztó figyelmét a termékekben rejlő kockázatokra. A nem megfelelő tájékoztatás miatt állapította meg a gyártó felelősségét a bíróság, amikor a faszénbegyújtó olaj grillezésnél történt alkalmazása során a szivárgó gőzök meggyulladtak egy személy halálát, több személynél súlyos égési sérülést okozva.²²⁶ A gyártó fontos feladata a *termék-követés*, azaz a termékével kapcsolatos panaszok kivizsgálása és annak alapján a szükséges, jogszabály által megkívánt intézkedések (például a termékviszahívás) megtétele, ennek körében együttműködés a többi piaci szereplővel, a piacfelügyeleti hatósággal.

3.5. Termékkár

3.5.1. Halál, testi sérülés, egészségkárosodás

A halálhoz, testi sérüléshez vagy egészségkárosodáshoz kapcsolódó *károk minden esetben térülnek függetlenül attól, hogy a hibás termék kinek okozott kárt* (fogyasztónak vagy fogyasztónak nem minősülő személynek). A károsult nemcsak a hibás termék vásárlója, hanem harmadik személy is lehet (például a felrobbanó kávéfőzőből a forró zacc a vendég arcába csapódik). A Pftv. alapján – az 1959-es Ptk. szabályain alapulva – ilyen esetben a károsult vagyoni és nem vagyoni kára teljes egészében térült, a magyar szabályozás nem élt a limitálás lehetőségével.²²⁷ A Ptk. megváltozott kártérítési szabályai a vagyoni kárt fogják át, *a nem vagyoni kár jogintézménye megszűnt*, másrészt *az előreláthatósági klauzula is hatással van a termékfelelősségi károkra is*. Nincs azonban akadálya annak, hogy a sérelmet szenvedett *személyiségi jogsértésre alapozva sérelemdíj* iránti igényt érvényesítsen a gyártóval, illetve egyéb kötelezettel szemben. Bár a sérelemdíjat a kódex a kártérítési jogtól elkülöníti, bizonyos tekintetben a kártérítési felelősség szabályait rendeli alkalmazni.²²⁸ Ennek értelmében *a sérelemdíjra köteles személy meghatározásánál és a kimentésnél is a termékfelelősség szabályait kell alkalmazni*. A sérelemdíj iránti igény érvényesítése tekintetében a Ptk. külön határidőt nem tartalmaz, de miután arra a kártérítési felelősség szabályait rendeli alkalmazni általánosságban, *az igényérvényesítés tekintetében is a kárfelelősségre, azaz a termékfelelősségre irányadó igényérvényesítési határidőket (elévülési, jogvesztő) kell figyelembe venni*.

²²⁵ Lásd: <https://zoom.hu/hir/2018/03/30/tobb-mint-100-ezer-autot-hiv-vissza-a-tesla> (A letöltés ideje: 2018. 04. 16.)

²²⁶ LB-H-PJ-2009-2273., azaz Legfelsőbb Bíróság Pfv. III. 21.599/2008/11.

²²⁷ A tagállamok nem kevesebb, mint 70 millió ECU (euró) összegben limitálhatták a gyártó felelősségét.

²²⁸ Ptk. 2:52. (2) bek.

3.5.2. Más dolgokban okozott kár

Termékfelelősség alapján a gyártó a hibás termék által *más dologban okozott*, úgynevezett *következménykárok megtérítésére kötelezhető*. A termékben magában bekövetkezett károkkal kapcsolatban a termékfelelősség nem alkalmazható.²²⁹ A bírói gyakorlat nem egységes a tekintetben, hogy ha *a más dolog alkotórészévé vált dolog okoz kárt* az így létrejövő fődologban, az termékfelelősség alapján „más dologban” okozott kárnak minősül-e. Általában elfogadott, hogy más dologról van szó, ha ingatlan alkotórészévé vált hibás dolog okoz kárt az ingatlanban (például a csaptelep termékhibája miatt a kiömlő víz károsítja az ingatlant),²³⁰ de vitatott, ha ingóban (például a gépkocsiba beépített elektromos panel okoz kárt a gépjárműben), különösen, ha a hibás alkotórész már az értékesítés előtt a dolog (gépkocsi) alkotórésze volt.²³¹

Más dolgokban okozott *károk megtérítését* a Ptk. – az irányelvnek megfelelően – *jelentősen korlátozza* a kár minimális összeghatárának meghatározásával és a – konjunktív feltételként előírt – károsodott dolgok magánhasználati, magánfogyasztási tárgyakra történő leszűkítésével. Az irányelvnek megfelelő szabályok szerint *a kár bekövetkezésekor ötszáz eurónak megfelelő az MNB hivatalos devizaárfolyama szerinti forintösszeznél nagyobb mértékű dologi kárnak* kell bekövetkeznie ahhoz, hogy ezen a jogcímen a károsult fel tudjon lépni a gyártóval, illetve egyéb alannal szemben. Ez az összeghatár *nem önrészként funkcionál* – sem a Teftv., sem a Ptk. nem önrészként értelmezi –, azaz amennyiben ettől magasabb a bekövetkezett kár, a teljes kárösszeg megtérítését lehet követelni. A *vagyoni kár* a „más dolgokban okozott kárra”, azaz a *tényleges kárra* szűkül, tehát *nem érvényesül a teljes kártérítés elve*. Nem térül termékfelelősségi kárként az elmaradt vagyoni előny, továbbá a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költség sem. Ilyen kár megtérítése a gyártótól, importától is csak a Ptk. szerződésen kívüli, felróhatóságon alapuló kártérítés szabályai szerint követelhető.²³²

A más dologban okozott kár is csak akkor térülhet, ha a dolog *magánhasználat vagy magánfogyasztás tárgya (objektív szempont)*, és *azt a károsult is rendszerint ilyen célra használta (szubjektív szempont)*: e két feltétel együttesen értelmezendő. Ha a károsult szakmája, önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körében eljárva vásárolta a károsodott vagyontárgyat, és azt e körben is használta, akkor az abban bekövetkezett kár megtérítésére termékfelelősség alapján nem kötelezhető a gyártó.²³³ Meg kell azonban jegyezni, hogy

²²⁹ FIT-H-GJ-2013-153. azaz Fővárosi Ítéltábla 14. Gf. 40.402/2012/4.; FIT-H-PJ-2014-897., azaz Fővárosi Ítéltábla 3. Pf. 21.251/2013/2.; LB-H-PJ-2009-383., azaz Legfelsőbb Bíróság Pfv. VII. 20.644/2009/5.; BH.2005. 354.

²³⁰ K-H-PJ-2012-248., azaz Kúria Pfv. VIII. 20.168/2012/8.; BH2000. 350.

²³¹ BDT2013. 2927. Egyetértve Fuglinszkyvel, az jelentheti a helyes, irányelvnek megfelelő jogértelmezést, ha a dolog alkotórészévé vált hibás termék magában a fődologban okoz kárt, azt „más dologban” okozott kárnak kell tekinteni. FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 641.

²³² Vitatott volt, hogy az ötszáz ECU (euró) érték hogyan értelmezendő: önrészként, vagy sem. FAZEKAS (1995): *i. m.* 176. A legtöbb tagállam (köztük Ausztria, Dánia, Finnország, Németország és Olaszország) önrészként kezeli (azaz „levonható” ez az összeg a pernyertes károsultnak megítélt összegből), míg más tagállamok (például Hollandia és az Egyesült Királyság) joggyakorlatában, amennyiben a követelés meghaladja a minimumösszeget, a teljes kártérítési összeg követelhető. Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.282/2014/6.

²³³ DIT-H-GJ-2010-32., azaz Debreceni Ítéltábla Gf. III. 30.404/2009/9.; FIT-H-2012-1149., azaz Fővárosi Ítéltábla 3. Pf. 22.057/2011/3.

nem minden esetben egyértelmű a dolgok használata, hiszen nagyon sok dolgot magán- és üzleti célra is lehet használni. Például ha az irodában használt elektromos hősugárzó hibája (elektromos zárlat) miatt keletkezett tűzben a számítógépsztal leég, a számítógép károsodik, a kár nem térül ezen a jogcímén, míg ha ugyanez a fogyasztó lakásában lévő és magáncélra használt eszközökkel (számítógépsztallal, számítógéppel) történik, a fogyasztó termékfelelősség jogcímén kártérítést követelhet. Jellemző napjainkban a *double ius*, azaz a magáncélra vásárolt dolog alkalmanként használható üzleti célra is (például taxis személygépkocsija) vagy fordítva. Ennek termékfelelősséggel kapcsolatos európai, illetve hazai gyakorlata nem alakult ki.²³⁴

3.6. Harmadik személy, illetve a károsult közrehatása

A gyártó akkor sem mentesül a felelősség alól, ha a *kár bekövetkezésében harmadik személy közrehatott*. (Például gyártási hibás sarokszelep miatt előnti a lakást a víz, de a káresemény bekövetkezésében az is közrehatott, hogy a szerelő rosszul szerelte fel). Valójában ilyen helyzetben közös károkozásról van szó, és ez a szabály nem érinti a gyártónak a harmadik személlyel szemben érvényesíthető igényét.²³⁵ A Ptk. termékfelelősségi szabályai között nem találunk a *károsult közrehatásával kapcsolatos szabályokat* – eltérően a Teftv. 8. § (2) bekezdésében foglaltaktól –, de a Ptk. általános kárfelelősségi szabályaiból is következik, hogy ha annak feltételei fennállnak, *alkalmazni kell a kármegosztást a termékfelelősség körében is*.²³⁶ Sajátosságként kiemeljük, hogy ez esetben *a termékfelelősség szigorú szabályai ütköznek a károsult felróhatósági alapú magatartásával*.

3.7. Bizonyítási teher – mentesülési lehetőség

Az irányelv rendelkezései szerint *a kár, a termékhiba és a kettő közötti okozati összefüggés bizonyításának kötelezettsége a károsultat terheli*. Az irányelv nem kívánja harmonizálni a tagállamok eljárási szabályait, amelyek mind az anyagi jog, mind a bizonyító erő tekintetében eltérőek lehetnek.²³⁷ A Ptk. hatályos szabályai ehelyütt *a termék hibájának bizonyítását terhelik a károsultra, de a kárfelelősség általános szabályai szerint a termékkár, valamint*

²³⁴ Bár joghatósági kérdéssel kapcsolatos az Európai Bíróság C-464/01. (Gruber kontra Bay Wa AG) ügyben hozott döntése, a termékfelelősségi ügyekben nem irányadó, mégis figyelemre méltó. Megfogalmazza ugyanis, hogy aki részben kereskedelmi vagy szakmai tevékenységhez tartozó, részben azon kívüli célt szolgáló dologra köt szerződést, a brüsszeli egyezmény alkalmazása szempontjából akkor minősül fogyasztónak, ha a kereskedelmi vagy szakmai használat mellékes, nem az van túlsúlyban a használat során. (Gruber farmer tetőcserepeket vásárolt, amelyek nem voltak egyszínűek, ezért fordult az eladóval szemben a bírósághoz. Az eljárás során megállapították, hogy a cserepeket olyan ingatlan lefedésére használta fel, amely gazdasági célokat is szolgált.)

²³⁵ FIT-H-PJ-2007-1498., azaz Fővárosi Ítéletábra 3. Pf. 21.139/2007/3.

²³⁶ 1-H-GJ-2011-330., azaz Fővárosi Bíróság 9. G. 40.915/2010/45.

²³⁷ Néhány tagállamban (például Franciaország, Belgium, Olaszország és Spanyolország) elegendő, ha a károsult bizonyítja, hogy a termék nem felelt meg a rendeltetési céljának. Másol (például Egyesült Királyság, Németország) a károsultnak pontosabban is bizonyítania kell a termék konkrét hibáját. Az osztrák ítélkezési gyakorlat ezt a két szemléletet ötvözi.

a termék hibája és a kár közötti okozati összefüggés bizonyítása is a károsult bizonyítási terhe. A károsultnak a kárt okozó termék hibáját kell bizonyítania, és nem azt a tény, hogy a gyártó által történő forgalomba hozatalkor már hibás volt a termék.²³⁸

Az Európai Bíróság rámutatott arra, hogy amennyiben az azonos termékcsoporthoz vagy azonos gyártási sorozathoz tartozó termékek (például szívritmus-szabályozók, beültethető kardioverter defibrillátorok) esetében hibalehetőséget állapítottak meg, akkor ez alapján hibásnak lehet minősíteni az ilyen terméket anélkül, hogy a konkrét termékben meg kellene állapítani ezt a hibát, mert a műszaki hiba magasabb kockázata (veszélye) már önmagában hibássá teszi a terméket biztonsági szempontból.²³⁹

A gyártó csak a *kódexben taxatív módon felsorolt alábbi okok valamelyikének bizonyításával tud mentesülni* (kimentés) a szigorú felelősségi szabály alól:

a) *A terméket nem hozta forgalomba.*

A forgalmazás valamely termék gazdasági tevékenység keretében történő *rendelkezésre bocsátása* értékesítés, fogyasztás vagy használat céljára, akár ingyenesen, akár ellenérték fejében.²⁴⁰ A rendelkezésre bocsátás körébe tartozik a terméknek az üzleti forgalomban történő értékesítésre, fogyasztásra vagy használatra irányuló, bármilyen módon történő felkínálása, amely a termék tényleges rendelkezésre bocsátását eredményezheti (például vásárlásra való felhívás, reklámkampányok, online értékesítés). Az értékesítési lánc valamennyi gazdasági szereplője nyomonkövethetőségi kötelezettséggel rendelkezik, amelynek célja, hogy csak megfelelő termékek kerüljenek a piaci forgalomba. Az unión kívüli székhellyel rendelkező eladók által eladásra kínált termékek az uniós piacon forgalomba hozottak minősülnek, ha az értékesítéssel kifejezetten uniós fogyasztókat és más végfelhasználókat céloznak meg.

b) *A terméket nem üzletszerű forgalmazás céljából állította elő, illetve azt nem üzletszerű gazdasági tevékenység körében gyártotta vagy forgalmazta.*

(Például ha valaki a családi szükséglet céljára nevelt baromfit eladja a szomszédnak, vagy a vállalkozás belső használat céljából állítja elő a terméket stb.)

c) *A termék az általa (azaz a gyártó által) történő forgalomba hozatal időpontjában hibátlan volt, és a hiba oka később keletkezett.*

A gyártó felelőssége a gyártási folyamatban részt vevők körét, a forgalomba hozatalig terjedő időszakban keletkező termékhibát fogja át. Nem felel azokért a hibákért, amelyek például a forgalmazó tevékenységére vezethetők vissza (tárolási, raktározási hiba stb.), vagy a vevőnél keletkezett (például nem rendeltetésszerű használat, kezelés stb.). A Kúria

²³⁸ LB-H-PJ-2009-2380., azaz Legfelsőbb Bíróság Pfv. III. 22.113/2008/6.; FIT-H-PJ-2009-243., azaz Fővárosi Ítéltábla 6.Pf. 21.578/2008/6.; FIT-H-GJ-2007-125., azaz Fővárosi Ítéltábla 13. Gf. 40.258/2007/7.

²³⁹ C-503/13. és C-504/13. sz. egyesített ügyek.

²⁴⁰ Az Európai Bíróság gyakorlata szerint ez a kimentési ok csak és kizárólag szűken értelmezhető (C-203/99).

határozatában megállapította a gyártó felelősségét azzal a káreseménnyel kapcsolatban, amely a károsultat egy vadásztársaság területén szervezett vadászaton érte. A baleset úgy következett be, hogy az egyik lövés során a vadászpuska zárszerkezete kinyílt, a fegyverből hátrafelé kirepülő zárdugattyú pedig a károsult jobb arcfelének vágódott a zárszerkezetbe csappantyúyukadással összefüggésben befúvó löporgázok következtében, súlyos sérülést okozva.²⁴¹

d) A termék általa történő fogalomba hozatalának időpontjában a hiba a tudomány és a technika állása szerint (state of the art) nem volt felismerhető.

Az irányelv egyensúlyt kíván fenntartani az innovációs ösztönzés megőrzése és a fogyasztói érdekek között. A csúcstechnológiát alkalmazó, magas fokú kockázattal járó ágazatokban tevékenykedő vállalatok nagyon nehezen tudnák viselni a kockázatot, ha azokért a hibákért is felelősséggel, így kártérítéssel tartoznának, amelyek a forgalomba hozatal időpontjában a tudomány és a technika állása szerint nem voltak felismerhetők. Ebben az esetben igen magas lenne a gyártó innovációs költsége, és ez hosszú távon érintené a fogyasztókat is (a termékekért magasabb árat kellene fizetniük), illetve fékezne az innovációt.²⁴² A hatályos szabályozás szerint *kivétel a gyógyszer előírás szerinti alkalmazásával okozott kár, ugyanis a gyártó az itt tárgyalt kimentési okra hivatkozva ebben a körben nem mentesülhet.* A magyar szabályozásban e területen több módosítás következett be. A Teftv. hatálya eredetileg nem terjedt ki az egészségügyi törvényben meghatározott gyógyszerkárokra, majd az emberi felhasználásra kerülő gyógyszerekről szóló 1998. évi XXV. törvény (Gyógyszertv.) később kiterjesztette a Teftv. hatályát az engedéllyel forgalomba hozott gyógyszer használata során okozott kárért való felelősségre. A jogszabály egy további módosítása úgy rendelkezett, hogy ha a gyógyszer előírás szerinti alkalmazása következtében bármely természetes személy súlyos egészségkárosodást szenved, megrokkann vagy meghal, azonban a kártérítésre kötelezett mentesül e kimentési okra hivatkozással, az állam a kárt szenvedett személyt, illetve halála esetén eltartott hozzátartozóját kártalanítja. Végül egy újabb jogszabály-módosítás eltörölte a gyártó e mentesülési lehetőségét (s egyúttal az állam kártalanítási kötelezettségét is) kimondva, hogy *a gyógyszer előírás szerinti alkalmazásával okozott kár esetén a gyártó e kimentési okra hivatkozva nem mentesülhet a termékfelelősség alól.*²⁴³ *Ez a szabály tehát beépült a kódexbe.*

²⁴¹ K-H-PJ-2016-590., azaz Kúria Pfv. III. 20.648/2016/9.

²⁴² A tagállamok fenntarthatnak olyan szigorúbb hazai szabályozást (második eltérési lehetőség), amely szerint a gyártó akkor is felelős, ha bizonyítja, hogy a meglévő hibát a tudomány és a technika akkori állása szerint, amikor a terméket forgalomba hozta, nem lehetett felismerni [irányelv 15. (1) bek. b) pontja]. Finnország és Luxemburg élt a lehetőséggel. Franciaország, Németország és Spanyolország bizonyos területeken nem engedte meg a gyártó mentesülését e kimentési okra hivatkozva. VAN DAM (2013): i. m. 423., 436.

²⁴³ Lásd a következő jogszabályokat, illetve bírói gyakorlatot: Teftv. 14. § (2) bek., 7. § (1) bek. d) pont; Gyógyszertv. 21. § (4) bek.; Gyógyszertvmód1. 46. §; Gyógyszertvmód2. 21. § (3) bek.; EBH2008. 1781., EBH2011. 2407.

e) *A termék hibáját jogszabály vagy kötelező hatósági előírás alkalmazása okozta.*

A termékek előállításánál a gyártó köteles a jogszabályokat, hatósági előírásokat betartani, s ha ezek alkalmazása hibás termék előállítását eredményezi, az kimentésre vezethető (ennek kockázatát leveszi a gyártóról). Az unióban a harmonizált szabványok betartása – bár ezek tartalmazzák a megfelelés vélelmét – nem mentesíti a felelősség alól, de csökkentheti a kár bekövetkezésének valószínűségét. Az 1025/2012/EU rendelet tartalmazza a szabvány, nemzeti, európai, harmonizált és nemzetközi szabvány fogalmait, amely előírások meghatározzák a termékkel kapcsolatos elvárásokat. Az a termék, amely CE (Conformité Européenne = európai megfelelés) jelöléssel van ellátva, szabadon mozoghat az EGT és Törökország piacain belül. A CE jelölés a terméken egy jelzés a hatóságok, illetve a vevők felé arról, hogy a termék megfelel a rá vonatkozó követelményeknek (gyártóként vagy a termék Európai Unióban belüli első forgalmazójaként ismeri ezeket a követelményeket, a termék tervezése, gyártása során figyelembe is vették ezeket, és mindezt igazolni is tudja).

Mindazonáltal a CE jelölés sem jelent automatikus mentesülést a termékfelelősség alól, noha a termékbiztonság közjogi követelményeinek és a termékhibához kapcsolódó magánjogi felelősségnek az összehangolása folyamatosan napirenden van az Európai Unióban.

f) *Az alapanyag vagy résztermék gyártójának további mentesülési lehetősége.*

A gyártó felel a fogyasztó irányában az anyaghibáért is, hiszen nem mentesül arra hivatkozással, hogy a kár bekövetkezésében harmadik személy is közrehatott (fennáll azonban a megtérítési igénye). Ugyanakkor a *károsult közvetlenül is felléphet az alapanyag vagy résztermék gyártójával szemben*, amely esetben ez utóbbi gyártó – az egyébként a gyártót megillető kimentési okokon túlmenően – arra a további két kimentési okra is hivatkozhat, hogy *egyrészt a hibát a végtermék szerkezete, illetve összetétele okozta, vagy másrészt a hiba a végterméket gyártó utasításának a következménye.*

3.8. A felelősség korlátozásának/kizárásának, a méltányosság alkalmazásának tilalma

A vállalkozók kockázatát nagymértékben befolyásolja az a körülmény is, hogy az adott országnak mennyire szigorú a felelősségi rendszere, milyen jogbiztonságot, kockázatot, előreláthatóságot jelent, aminek fontos tényezője a jogalkalmazó mérlegelési lehetősége. Nem véletlen – figyelemmel az irányelv céljára –, hogy a 12. cikk szerint nem zárható ki, illetve nem korlátozható a gyártó felelőssége. Ennek megfelelően tartalmazza a Ptk. a tilalmi szabályt, miszerint a károsulttal szemben a *gyártó felelősségének korlátozása vagy kizárása semmis*. Ezáltal megakadályozható, hogy sokszor monopolhelyzetben lévő gyártók jogszerűen ilyen kikötéseket alkalmazhassanak szerződéseikben. Lényeges eltérés a kárfelelősség általános szabályaitól továbbá, hogy termékfelelősség körében a Ptk. 6:522. § (4) bekezdése szerinti, egyébként a *károkozó javára gyakorolható (bírói) méltányosság nem alkalmazható, azaz a bíróság még különös méltányulást érdemlő körülmények esetén sem határozhatja meg a kártérítés mértékét a teljes kárnál alacsonyabb összegben.*

3.9. Igényérvényesítés

A termékfelelősség közvetlen igényérvényesítési lehetőséget teremt a gyártóval (*importálóval*) szemben, és a károsult nemcsak a végtermék, hanem akár az alapanyag vagy résztermék gyártójához is fordulhat kártérítésért. Új helyzetet eredményez a Ptk. szabályai alapján, ha a károsult a gyártótól (*importálótól*) vásárolja meg közvetlenül a kárt okozó terméket, azaz szerződéses kapcsolatot alakít ki ezekkel a piaci szereplőkkel (például közvetlenül a gyártótól rendel bútorstb., de az e-kereskedelem még inkább elősegíti a közvetlenül a gyártótól történő beszerzéseket, a szerződéses kapcsolatok létrejöttét).²⁴⁴ Az ilyen jogi helyzet felveti a két felelősségi szabály – szerződésszegés és szerződésen kívüli kárfelelősség – konkurálását, ugyanakkor a Ptk. 6:145. § (*non-cumul elv*) szoros értelmezése kizárja ilyen esetben a konkuráló termékfelelősségi szabály alkalmazhatóságát; a károsult kizárólag a Ptk. 6:142. §-a alapján szerződésszegéssel okozott kárfelelősség jogcímén léphet fel a gyártóval szemben, ami aggályossá teszi a magyar szabályozást az irányelvre tekintettel.

Amennyiben a forgalmazó nem tudja magát kimenteni az előzőekben tárgyalt szerint, a károsult a forgalmazóval szemben érvényesíthet igényt termékfelelősség jogcímén. A forgalmazó ilyen helyzetben azért felel, mert gyártónak kell tekinteni²⁴⁵ (más személyért felel), felelősségét a gyártóra vonatkozó szabályok szerint kell vizsgálni. Ugyanakkor a forgalmazó mint szerződő fél, maga is kárfelelősséggel tartozik a hibás teljesítéssel – mint szerződésszegő magatartással –, a hibás termékkel okozott kárért, viszont a *non-cumul* elvre tekintettel fontos személyében a két különböző jogcím elválasztása.

Mindemellett a károsult igényét – a közös károkozás szabályai szerint – a forgalmazóval és a gyártóval szemben egyetemlegesen is előterjesztheti, mégpedig az előbbivel szerződésszegéssel okozott kárfelelősség, míg utóbbival a termékfelelősség jogcímén. Ez esetben a közös károkozás szabályai az irányadóak, amelyek alkalmazásának nem akadálya az eltérő felelősségi alap.

3.10. Termékfelelősség és más jogcímek viszonya

Az irányelv 13. cikke szerint: „Ez az irányelv nem érinti a károsultnak a szerződéses vagy szerződésen kívüli vagy egy, az ezen irányelvről szóló értesítés időpontjában fennálló különös felelősségi rendelkezések alapján fennálló igényét.” Az irányelv idézett rendelkezései úgy értelmezhetők – amit alátámaszt az Európai Unió Bíróságának gyakorlata –, hogy a termékfelelősségi jog tárgyi körébe eső káresetek csak és kizárólag e szabályok szerint dönthetők el, azaz ezekben az esetekben e jogi norma helyett vagy mellett más felelősségi szabály alkalmazására nem kerülhet sor. Erre figyelemmel azonban a hatályos szabályok

²⁴⁴ Vitatható ezért az az álláspont, amely szerint ennek a kérdésnek azért nincs gyakorlati jelentősége, mert a termékfelelősség alanya a legritkább esetben azonos a károsult szerződő partnerével. VÉKÁS–GÁRDOS (2014): i. m. 1544. Lásd: FAZEKAS Judit (2017): A kontraktuális és deliktális felelősség viszonya az új Polgári Törvénykönyvben, különös tekintettel a párhuzamos igényérvényesítést kizáró *non-cumul* szabályra. In KŐHIDI Ákos – FAZEKAS Judit – CSITEI Béla szerk.: *Állandóság és változás. Tanulmányok a magánjogi felelősség köréből*. Budapest, Gondolat. 24–52.; PUSZTAHELYI Réka (2016): Igényhalmazatok a szerződésszegési jogkövetkezmények rendszerében, különös tekintettel a Ptk. 6:145.§-ára. *Pro Futuro*, 6. évf. 2. sz. 60–78.

²⁴⁵ Osztyuk Fuglinszky Ádám ezzel kapcsolatos álláspontját. FUGLINSZKY (2015): i. m. 609.

egészből – összhangban az irányelvvel – az következik, hogy a károsult – a termékfelelősségi irányelv és az azt átültető hazai szabályozás által le nem fedett igények tekintetében – választása szerint továbbra is élhet egyéb – például a szerződésszegésért való helytállás (szavatosság, jótállás), termékszavatosság, illetve a szerződésszegéssel, vagy szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályain alapuló, vagy egyéb jogszabályban biztosított – igényérvényesítés lehetőségével. Például azokat a kárigényeket, amelyekre nem terjed ki a termékfelelősség hatálya (bagatell kár, elmaradt jövedelem, költség), e szabályok alapján érvényesítheti.²⁴⁶

3.11. Igényérvényesítési határidő

A Ptk. a hibás termék által okozott károk megtérítésére *hároméves elévülési határidőt* alapít meg. Az elévülés akkor kezdődik, amikor a károsult tudomást szerzett vagy tudomást szerezhette volna a kárról, a termék hibájáról és a gyártó személyéről (konjunktív feltételek). Miután elévülési határidőről van szó, alkalmazandók a nyugvásra és a megszakításra vonatkozó szabályok.²⁴⁷ Az irányelv 11. cikkének megfelelő szabályozás szerint a termék *forgalomba hozatalától számított tíz év eltelte után* a gyártóval szemben termékfelelősség jogcímen *nem lehet igényt érvényesíteni (jogvesztő határidő)*.

4. Felelősség az épületkárokért és az állat által okozott károkért

4.1. Felelősség az épületkárokért

4.1.1. Az épületkár fogalma

Az épületkárokért való felelősség szabályait a Ptk. 6:560–6:561. §-a tartalmazza. Ugyan magát az épületkár kifejezést a Ptk. nem definiálja, azonban az a jogalkotó által e fejezet alá besorolt tényállások alapján meghatározható. Az épületkár mint *gyűjtőfogalom* magában foglal minden olyan káreseményt, amely mások vagyonaiban az épület egyes részeinek lehullásával vagy az épület hiányosságai következtében áll be, vagy a kárt valamely tárgynak lakásból vagy más helyiségből való kidobásával, kiejtésével vagy kiöntésével okozák. Az épületkárok megállapíthatósága – a Ptk. által meghatározott feltételek fennállása mellett – független az adott épület jellegétől, így a felelősség akkor is megállapítható, ha a káresemény bekövetkezése nem lakóépülethez, hanem más rendeltetésű épülethez (például templom, sportcsarnok, garázs) vagy építményhez (például pince, üzemi építmény, sportpálya lelátója) kapcsolódik.²⁴⁸

²⁴⁶ Lásd: MENYHÁRD Attila (2010): A Legfelsőbb Bíróság elvi határozata a termékfelelősségről. *JeMa*, 2. évf. 1. sz. 19–24.

²⁴⁷ Ptk. 6:558. §, 6:24.§, 6:25. §. Lásd: PUSZTAHELYI Réka (2015): *A magánjogi elévülés*. Miskolc, Novotni Alapítvány. Továbbá I-H-GJ-2012-209., azaz Fővárosi Törvényszék 26. G. 42.101/2009/77.; PIT-H-PJ-2013-92., azaz Pécsi Ítéletábla Pf. VI. 20.163/2013/4.

²⁴⁸ FIT 6.Pf.20431/2008/5.szám

Az épületkárok szabályainak építményekre való alkalmazásáról maga a Ptk. rendelkezik rögzítve, hogy az épületekre vonatkozó rendelkezéseket *más építményekre* is megfelelően alkalmazni kell.²⁴⁹

Az épület és az építmény fogalmi meghatározását az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény (Étv.) tartalmazza. Az említett két kifejezés közül az építmény a tágabb kategória, amelybe mint gyűjtőfogalomba az épület mellett beleértendők a műtárgyak is. Az *építmény* építési tevékenységgel létrehozott, illetve késztermékként az építési helyszínre szállított – rendeltetésére, szerkezeti megoldására, anyagára, készültségi fokára és kiterjedésére tekintet nélkül – minden olyan *helyhez kötött műszaki alkotás*, amely a terepszint, a víz vagy az azok alatti talaj, illetve azok feletti légtér megváltoztatásával, beépítésével jön létre.²⁵⁰ Két típusa az épület és a műtárgy. Előbbi jellemzően *emberi tartózkodás céljára szolgáló építményt* jelent, amely szerkezeteivel – részben vagy egészben – teret, helyiséget vagy ezek együttesét zárja körül meghatározott rendeltetés, vagy rendeltetésével összefüggő tevékenység, vagy rendszeres munkavégzés, illetve tárolás céljából.²⁵¹ *Műtárgynak* ezzel szemben azok az építmények tekintendők, amelyek nem minősülnek épületnek, és épületfunkciót jellemzően nem tartalmaznak. Tipikusan idesorolhatók az utak, hidak, tornyok, a különböző távközlési (és műsorszórási) műszaki létesítmények, valamint a különböző gáz, folyadék, ömlesztett anyag tárolására szolgáló és nyomvonalas műszaki alkotások.²⁵²

Az épületkárok körébe a jogalkotó négy különböző tényállást sorol: idetartoznak egyrészt azok a károk, amelyek az épület egyes részeinek lehullása vagy az épület hiányosságai következtében állnak be más személy vagyonában, másrészt azok a károk, amelyeket az épületen elhelyezett valamely tárgy leesése okoz. Idesorolhatók továbbá a valamely tárgy kidobása, kiejtése vagy kiöntése eredményeként bekövetkező károk is. Ez utóbbi esetkörön belül a jogalkotó azt figyelembe véve differenciál a tényállások között, hogy az említett károkozó magatartás (tárgy kidobása, kiejtése, kiöntése) lakásból vagy helyiségből, vagy az épület közös használatra szolgáló helyiségből történt-e.

A továbbiakban az említett négy esetkört tekintjük át részletesen.

4.1.2. Az épület egyes részeinek lehullásával és az épület hiányosságai révén másnak okozott károkért való felelősség

Az épületkárok körén belül – az épület tulajdonosának felelőssége szakasz címe alatt – a Ptk. két esetkört tárgyal. Az első eset az, amikor a kárt *az épület egyes részeinek* (például tetőcserép, vakolat, díszítőelem) *lehullása* vagy *az épület hiányossága* (például hiányzó lépcső, korlát, ereszcatorna) okozza. Az *épületrész* kifejezés kiterjed minden olyan, az épülettel dologi jogi értelemben akár alkotórészi, akár tartozéki kapcsolatban álló dologra, amely az építménnyel tartósan vagy más módon egyesítve van.²⁵³ Nem vonhatók ugyanakkor ebbe a körbe azok a károk, amelyek az épülettel nem egyesített díszítés, a közös használatú he-

²⁴⁹ Ptk. 8:1. § (6) bek.

²⁵⁰ Étv. 2. § 8. pont.

²⁵¹ Étv. 2. § 10. pont.

²⁵² Étv. 2. § 15. pont.

²⁵³ BDT2002. 657., Fővárosi Ítéletábrla 6. Pf. 20.542/2007/6.

lyiségekben (például lépcsőházban, folyosón) elhelyezett bármilyen tárgy hiányosságából, lehullásából származnak.²⁵⁴ Szintén nem vonható az épület hiányosságából eredő kár fogalmi körébe az épület tartozékának minősülő veszélyes üzem működéséből eredő kár, így ilyen esetekben az épület tulajdonosának helytállási kötelezettsége nem áll fenn.²⁵⁵

Lényeges, hogy a károkozás *az épület nyugalmi állapotában* történjék. Abban az esetben ugyanis, ha a kár az építkezés vagy az épületen végzett karbantartási munkálatok végzése folyamán következik be, felmerülhet az építési, illetőleg a karbantartási munkát végző vállalkozó vagy a kivitelezési szerződés megrendelőjének a felelőssége, illetve a veszélyes üzemi felelősség szabályának alkalmazása is.²⁵⁶ Az alkalmazandó kártérítési alakzat kiválasztása ugyanakkor adott esetben problémát okozhat, hiszen nem minden esetben egyértelmű, hogy a károkozás az építési munkák során vagy az épület nyugalmi állapotában következett be. Abban az esetben például, ha az épületen éppen építési (felújítási) munkálatok folytak, vizsgálni kell, hogy a kár bekövetkezése ezen munkálatok következménye, vagy az épület valamely hiányosságára vezethető vissza. Önmagában azonban az a tény, hogy az adott épületelem lehullásakor az épületen éppen építési munkák zajlanak, nem zárja ki az épülettulajdonos felelősségét.²⁵⁷ Nem állapítható meg ugyanakkor az épület tulajdonosának felelőssége, ha bizonyítható, hogy a kár a kivitelezési munkák végzése során valamely kivitelezési tevékenységgel szoros összefüggésben következett be.²⁵⁸

Az épület egyes részeinek lehullása vagy az épület hiányossága miatt bekövetkező károkért az épület tulajdonosa felel.²⁵⁹ A tulajdonos felelősség alóli mentesülése két, konjunktív feltétel fennállásához kötött: bizonyítania kell egyrészt, hogy nem sértették meg az építkezésre és a karbantartásra vonatkozó szabályokat, másrészt pedig azt is, hogy az építkezés vagy karbantartás során a károk megelőzése érdekében nem járt el felróhatóan.

Az épülettulajdonos felelőssége – ahogyan arra korábban, még az 1959-es Ptk. vonatkozó rendelkezése kapcsán a Legfelsőbb Bíróság egy ítéletének indokolásában²⁶⁰ rámutatott – *kettős* jellegű, *egyidejűleg tárgyi és felróhatóságon alapuló*. Az építkezésre és karbantartásra vonatkozó szabályok megsértése ugyanis már önmagában megalapozza a tulajdonos felelősségét függetlenül attól, hogy a szabályokat a tulajdonos vagy más személy (például korábbi tulajdonos, kivitelező stb.) sértette meg. Ilyenkor a tulajdonos nem mentheti ki magát azzal, hogy a szabálytalan építkezést nem ő végezte, vagy arról nem volt tudomása, ezért ilyenkor a tulajdonos felelőssége a felróhatóságtól független. Abban az esetben viszont, ha a kár nem az építkezésre és karbantartásra vonatkozó szabályok megsértésének következményeként állt elő, a tulajdonos azzal mentheti ki magát, hogy az építkezés vagy a karbantartás során eleget tett a Ptk. által előírt kármegelőzési kötelezettségének,²⁶¹ vagyis a károk megelőzése érdekében úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. Felelőssége tehát ebből a szempontból a felróhatóságtól függ,

²⁵⁴ BDT2002. 657.

²⁵⁵ BDT2007. 1644.

²⁵⁶ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 672.

²⁵⁷ Fővárosi Ítéltábla 6. Pf. 20.431/2008/5. Az esetet részletesen ismerteti és elemzi: FÉZER Tamás (2010): *Kártérítési jog*. Budapest, CompLex. 265–267.

²⁵⁸ Fővárosi Ítéltábla 6. Pf. 20.542/2007/6., Fővárosi Ítéltábla 6. Pf. 20.431/2008/5.

²⁵⁹ Ptk. 6:560. § (1) bek.

²⁶⁰ Legfelsőbb Bíróság Pf.III.24.594/2001/5.

²⁶¹ Ptk. 6:525. § (1) bek.

szubjektív jellegű. Nem tartotta például elegendőnek a bíróság a tulajdonos felelősség alóli mentesüléséhez annak bizonyítását, hogy a tulajdonos a homlokzat (beleértve a később lezuhanó és kárt okozó stukkó) állapotát az utca túloldalán lévő házról, valamint a társasház közös képviselőjével évente egy alkalommal az épületet körüljárva alulról szemlélte meg. A bíróság szerint az épület díszítőelemének hiányossága ezzel a módszerrel nem volt kiszűrhető, ugyanakkor lett volna más olyan módszer, amely feltárta volna a rögzítési hibát, és megelőzhető lett volna a káresemény.²⁶²

A bírói gyakorlat a Ptk. hivatkozott szakasza alapján ítéli meg, és az épülettulajdonos felelősségét látja megállapíthatónak azokban az esetekben is, amikor nem valamely épületrész lehullása okoz kárt, hanem a kár az épület tetejéről lezuhanó, nagyobb mennyiségű hó miatt áll elő. Ezen esetkörnek az épületkárok szabályai alapján való megítélése több szempontból is indokolt lehet: egyrészt az épület tulajdonosának az épület karbantartása körébe (és egyúttal a kármegelőzés körébe is) eső kötelezettsége, hogy gondoskodik a tulajdonát képező épület tetőszerkezetén összegyűlt hó biztonságos eltávolításáról.²⁶³ Másrészt adott esetben azonban a kár az épület hiányosságára is visszavezethető, ha például a nagy mennyiségű hó lezuhanása azért következett be, mert az épületen nem került sor hófogók elhelyezésére, vagy azok hibásak, hiányosak voltak.²⁶⁴

A Ptk. a tulajdonos felelőssége körében az épületkárok egy másik, fentebb már említett esetkörét is rögzíti, amikor a kárt az épületen elhelyezett tárgy leesése okozza.²⁶⁵ Ilyenkor a kárért – a hivatkozott szakasz (1) bekezdésében meghatározott esetkörhöz hasonlóan – az épület tulajdonosa felel. Lényeges eltérés azonban, hogy amíg az épület egyes részeinek lehullásával vagy az épület hiányosságai révén másnak okozott károk esetén kizárólag a tulajdonos felel, addig az épületen elhelyezett tárgyak leesése folytán előálló károknál a károsulttal szemben az épület tulajdonosával együtt, egyetemlegesen felel az is, akinek érdekében a tárgyat az épületen elhelyezték.

A Ptk. a tulajdonosi felelősségre vonatkozó szakasz utolsó bekezdésében rögzíti az épület tulajdonosát megillető jogot, amely alapján a (tényleges) károkozótól a kár megtérítését követelheti.²⁶⁶ A megtérítési igény biztosítása arra szolgál, hogy amennyiben a kár vonatkozásában az épület tulajdonosának felelőssége megállapítást nyert, úgy az általa a károsult felé megtérített kárt „tovább háríthassa”, feltéve, hogy a károkozó személyét ismeri, és bizonyítani tudja a felelősséget megalapozó feltételeket.

4.1.3. Felelősség tárgyak kidobásával, kiejtésével vagy kiöntésével okozott kárért

Az épületkárokért való felelősség esetei között helyezi el a jogalkotó azokat a káreseteket, ahol a kár az épülethez mindössze „helyét tekintve” kötődik, azonban ténylegesen egy adott személy magatartásának tudható be. Ezen eseteknek az épületkárokon belüli elhelyezését az indokolja, hogy a legtöbb esetben a károkozó személy nem vagy legalábbis csak jelentős nehézségek árán határozható meg, vagyis a felelősségnek adott, az épülethez valamilyen

²⁶² Debreceni Ítéletábra Pf. I. 20296/2013/4.

²⁶³ BDT2001. 401.

²⁶⁴ BH1979. 236.

²⁶⁵ Ptk. 6:560. § (2) bek.

²⁶⁶ Ptk. 6:560. § (3) bek.

módon kötődő személyre (lakás vagy helyiség bérlője, használója, épülettulajdonos) való telepítése a károsult érdekeit szolgálja.

A Ptk. 6:561. §-a két tényállást kapcsol össze az azonos károkozó magatartás (valamely tárgy kidobása, kiejtése vagy kiöntése) alapján. Az adott helyiség jellegének, vagyis annak, hogy az lakás vagy más (nem lakás céljára szolgáló) helyiség²⁶⁷ (például iroda, üzlet) vagy valamely épület közös használatú helyisége (például lépcsőház, folyosó), a kártelepítés szempontjából van jelentősége. Előbbi esetben a lakás vagy a helyiség bérlője vagy azt egyéb jogcímen használó személy köteles a kárt megtéríteni. (A lakás használója lehet maga a tulajdonos, de lehet hasznélvező, bérlő vagy szívességi használó is.) Amennyiben a bérlő (használó) *azonosítható módon* megnevezi a károkozó személyt, a kötelemből ugyan nem szabadul, azonban *kezesként felel*, vagyis felelőssége „háttérbe szorul”, mögöttessé válik.²⁶⁸ Annak bizonyítása pedig, hogy a károkozó jogosulatlanul tartózkodott a lakásban, helyiségben (például jogcím nélküli használó),²⁶⁹ a bérlő (használó) felelősség alóli mentesülését eredményezi.

Abban az esetben, ha a károkozó magatartás (valamely tárgy kidobása, kiejtése, kiöntése) az épület közös használatra szolgáló helyiségéből történik, az okozott kárért az épület tulajdonosa felelős. Hasonlóképpen azonban a bérlő (használó) felelősségéhez, ez esetben is van lehetőség a felelősség „hátrébb szorítására”, ha a tulajdonos a károkozót megnevezi. A kárért ekkor kezesként felel.

A tulajdonosi felelősséghez hasonlóan a Ptk. ehelyütt is rögzíti a kárért felelős személy megtérítési igényét a kárért egyébként felelős személlyel szemben.²⁷⁰

4.2. Felelősség az állatok károkozásáért

A Ptk. a speciális kártérítési alakzatok körében, a LXXIV. Fejezetben rögzíti az állatok által okozott károkért való felelősség szabályait.

A legáltalánosabb értelemben állat által okozott kárnak tekintendő *minden olyan kár, amely valamely állat magatartásának eredményeként áll be*. Az állat által okozott károk körén belül azonban különbség tehető aszerint, hogy a károkozó állat veszélyes állatnak minősül-e vagy sem, illetőleg vadászható állat-e. Ez a – Ptk. által is alkalmazott – hármas megkülönböztetés nem pusztán elméleti jellegű, hanem a felelősség megállapításának szempontjából is lényeges tényező, hiszen az állat „minősítése” határozza meg az alkalmazandó felelősségi alakzatot.

²⁶⁷ Lásd: 1993. évi LXXVIII. törvény a lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról (Ltv.) 91/A. § 1. és 12. pont.

²⁶⁸ A Ptk. vonatkozó rendelkezése a bérlő (használó) felelősségénél annyit rögzít, hogy „kezesként felel”, anélkül azonban, hogy konkrétan utalna a kezesség típusára. Erre tekintettel Lábady és Fuglinszky egyaránt a kezesség „főszabályának” tekintett sortartó kezességre vonatkozó rendelkezéseket látja alkalmazhatónak. Lásd: LÁBADY Tamás (2014c): Felelősség a szerződésen kívül okozott kárért. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer. 2231–2312., 2310., valamint FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 686.

²⁶⁹ Az Ltv. 91/A. § 13. pontja alapján jogcím nélküli használó az, aki a lakást (helyiséget) a bérbeadónak – bérlő-kijelölési vagy bérlőkiválasztási jog fennállása esetén e jog jogosultjának – a hozzájárulása vagy a vele való megállapodás nélkül használja.

²⁷⁰ Ptk. 6:561. § (4) bek.

A Ptk. szerinti, a kártérítési felelősséget is megalapozó tipizálás ugyanakkor viszonylagos, és alapvetően a felelősség megállapítása szempontjából releváns, hiszen a gyakorlatban a fenti kategóriákon túl (esetenként azzal átfedésben) ismert a haszon- és a kedvtelésből tartott állatok (a régi jogban luxusállatok)²⁷¹ kifejezés is. Ez utóbbi körbe – rendszertani besorolásától függetlenül – beletartozik minden olyan állat, „amelyet nem kizárólagosan tudományos kutatás, állati eredetű termék előállítás, igavonás, teherhordás, természetvédelem, géntartalék-védelem és – eb és macska kivételével – közcélú bemutatás céljából tartanak, tenyésztnek, forgalmazznak, illetőleg amelyet más kedvtelésből tartott állat táplálása céljából tartanak és szaporítanak”, valamint a kifejezés vonatkozik a nem gazdasági céllal tartott haszonállatokra és a vadászatra használt állatokra is.²⁷²

A Ptk. általi megkülönböztetéshez képest további szűkítést jelentenek továbbá egyes jogszabályok, amelyek az állatok adott körét [például segítő (például vakvezető és terápiás) kutyák, mentőkutyák stb.] kiemelik, és azokhoz különös rendelkezéseket fűznek (például állattartó személyének konkrét meghatározása).²⁷³ Ezek a rendelkezések azonban a polgári jog (és különösen a felelősségi kérdések) szempontjából alapvetően relevanciával nem bírnak.

A hatályos állatvédelmi törvény, az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény (a továbbiakban Ávt.) által kialakított rendszer a Ptk.-hoz képest jóval differenciáltabb, a jogszabály tárgyi hatálya kapcsán külön említi a *kedvtelésből tartott állatokat*, a *veszélyes állatokat*, a *házasított állatokat* (ennek gazdátlan egyedeit, vagyis az úgynevezett kóbor állatokat), az *állatkertekben*, a *vadaskertekben és a vadasparkokban élő (tenyésző) állatok* körét, valamint a *vadon élő fajok* bármilyen célból fogva tartott egyedeit.²⁷⁴ Szemben a fentebb említett jogszabályok által kialakított kategóriákkal, az Ávt. által használt csoportosítás polgári jogi szempontból kifejezetten releváns, mivel a veszélyes állat tartójának felelősségénél az Ávt. a Ptk.-ra utaló szabályt tartalmaz, és arra a fokozott veszéllyel járó tevékenységért való felelősség szabályait rendeli alkalmazni.²⁷⁵ Másrészt az Ávt. a veszélyes ebek tekintetében – a témát a fejezet későbbi részében ismertetjük – a fikció jogintézményét alkalmazza, és rögzíti, hogy a veszélyes ebet polgári jogi szempontból vadállatnak kell tekinteni,²⁷⁶ vagyis arra a Ptk. szerinti, a vadállat tartójának felelősségére vonatkozó szabály alkalmazandó.

A következőkben a Ptk. által szabályozott három tényállást, a veszélyesnek nem minősülő állat és a veszélyes állat tartójának felelősségét, valamint a vadászható állat által okozott kárért való felelősséget ismertetjük.²⁷⁷

²⁷¹ Vessd össze: MARTON (1942): *i. m.* 781–942., 931.

²⁷² 41/2010. (II. 26.) Kormányrendelet a kedvtelésből tartott állatok tartásáról és forgalmazásáról, I. § (1) bek. a) pont.

²⁷³ Vessd össze: 27/2009. (XII. 3.) SZMM rendelet a segítő kutya kiképzésének, vizsgáztatásának és alkalmazhatóságának szabályairól.

²⁷⁴ Ávt. 2. § (1) bek. h)–i) pont.

²⁷⁵ Ávt. 24. §.

²⁷⁶ Ávt. 24/A. § (6) bek.

²⁷⁷ Az állat által okozott károk egyes különös eseteit vizsgálja és elemzi: JUHÁSZ Ágnes (2012): Az állat által okozott károk és azok megítélése a hatályos magyar polgári jogban. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXX/2. 481–500.

4.2.1. Az állattartás körében okozott kár általános szabálya

A Ptk. *Az állattartás körében okozott kár* címmel jelzett 6:562. §-ában az állatok károkozásáért való felelősség két tényállása kapott helyet. Az első az állattartói felelősség általános, felrőhatóságon alapuló szabálya, amelyet – a hivatkozott szakasz (2) bekezdésében – veszélyes állat által okozott kárért való felelősség speciális szabálya egészít ki.

A Ptk. vonatkozó szakasza alapján „aki állatot tart, felel az állat által másnak okozott kárért, kivéve, ha bizonyítja, hogy az állat tartásával kapcsolatban felrőhatóság nem terheli”.²⁷⁸

A hivatkozott rendelkezés kapcsán két elméleti előkérdés tisztázandó: meg kell határozni egyrészt, hogy *mely állatok által okozott károk tartoznak a fenti esetkörbe*. Tisztázni kell továbbá, hogy *mely személyi kör vonható az állattartó kifejezés alá*.

Az első kérdésre maga a Ptk. szabályozása adja meg a választ az állat által okozott károk esetköreinek szétválasztásával. Ezt figyelembe véve ugyanis a fenti szakasz hatálya alá tartozik *valamennyi olyan kár, amelyet olyan állat okoz, amely nem minősül sem veszélyes, sem pedig vadászható állatnak*,²⁷⁹ és van olyan személy (*állattartó*), aki ezen állatok felett valamilyen formában felügyeletet gyakorol.²⁸⁰ Ezeket az állatokat átfogóan *veszélyesnek nem minősülő állatoknak* nevezhetjük. Lényeges megjegyezni, hogy a veszélyesnek nem minősülő állatok nem azonosíthatók a háziállatokkal, hanem az előbbi kategória tágabb kört ölel fel, amelybe beleértendő az utóbbi is.

Az *állattartó* fogalma a polgári jogban még kevésbé meghatározott, a Ptk. normatív szintű fogalmat egyáltalán nem tartalmaz. A hatályos állatvédelmi törvény, az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény (Ávt.) ezzel szemben rögzíti az állattartó fogalmát abba beleértendőnek tartva *az állat tulajdonosát, valamint mindazokat, akik az állatot vagy az állatállományt gondozzák, felügyelik*.²⁸¹ Az említett pontos definíció ellenére az állattartó fogalma a Ptk. alkalmazásában ennél tágabb kört ölelhet fel, így például – az 1959-es Ptk. kapcsán kialakult bírói gyakorlatot is figyelembe véve – állattartónak minősül az a személy is, *aki az állatot birtokában vagy felügyelete alatt tartja* függetlenül attól, hogy az adott személy az állat tulajdonosa, vagy az állat valamilyen egyéb (akár ingyenes, akár visszerhes) jogviszony folytán került a birtokába. Adott esetben az állattartó személyét külön jogi rendelkezések határozzák meg.²⁸² A bírói gyakorlat

²⁷⁸ Ptk. 6:562. § (1) bek.

²⁷⁹ A veszélyes állat és a vadászható állat fogalmát és azok fajait külön jogszabályok határozzák meg. Ezekkel a későbbiekben a veszélyes állat által, valamint a vadászható állat által okozott károkért való felelősség körében részletesen foglalkozunk.

²⁸⁰ Vessd össze: FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 688.

²⁸¹ Ávt. 3. § 1. pont.

²⁸² Az úgynevezett *segítő kutya*, vagyis a fogyatékossgal élő személyt az egyenlő esélyű hozzáféréshez fűződő joga gyakorlásában, önálló életvitelének elősegítésében, illetve veszélyhelyzet elhárításában segítő, rehabilitációs, rehabilitációs feladatokat ellátó, a külön jogszabályban meghatározott állategészségügyi követelményeknek megfelelő kutya (például vakvezető kutya, rohamjelző kutya, terápiás kutya stb.) által okozott károk esetén az állat tartójának a segítő kutya kiképzésének ideje alatt a kiképző, míg a segítő kutya átadását követően a gazda minősül. [27/2009. (XII. 3.) SZMM rendelet a segítő kutya kiképzésének, vizsgáztatásának és alkalmazhatóságának szabályairól 12. § (1) bek. b) pont.]

mindezeken túlmenően azt a személyt is állattartóként kezeli, *aki az állatot csupán időlegesen tartja őrizetében.*²⁸³

Az állattartói minőség szempontjából érdekes kérdés, hogy az állattartó felelőssége milyen feltételek bekövetkezésével szűnik meg azokban az esetekben, amikor az állat tulajdonosa az állat felügyeletét nem személyesen látja el, hanem azt harmadik személyre bízta. Erre vonatkozóan a Ptk. ugyan nem tartalmaz rendelkezést, azonban az irányadó bírói gyakorlat szerint *az állat feletti felügyelet átruházása az állattartói minőség* (és ebbe beleértve a felelősség) *átszállását is jelenti.* A felügyelet átruházásáról, az állat feletti hatalom minden vonatkozásban, általános jelleggel történő átengedéséről akkor beszélhetünk, *ha az állat felügyeletét ténylegesen ellátó személy a felügyeletet önállóan, az állattartó minden befolyásától mentesen látja el.*²⁸⁴ Ilyen személy lehet például a pásztor, az állatszállítmányt kísérő személy vagy az állatidomár.

Az állat feletti felügyelet átruházása, átengedése adott esetben felveti az alkalmazott és a megbízott károkozásáért való felelősség²⁸⁵ alkalmazásának esetleges lehetőségét is. A fentebb már hivatkozott döntés szerint abban az esetben, ha az állattartó telepén a felügyeletet alkalmi megbízott látja el, e személy magatartását úgy kell értékelni, mintha a felügyeletet maga az állattartó látná el, vagyis az állattartó helyett a megbízottért fennálló felelősségi szabályok alkalmazására nem kerülhet sor.²⁸⁶

További érdekes kérdés, hogy mely körülmények, szempontok vehetők figyelembe az állattartó felelősségének megállapítása során. A fentebb már több alkalommal hivatkozott ítéletábrai döntés értelmében a felelősség elbírálásakor nemcsak az állat közvetlen felügyeletével és őrzésével kapcsolatos feladatok ellátásának van lehetősége, hanem a felelősség megállapítását befolyásolhatja az állattartás valamennyi körülménye, így például az elhelyezés technikai feltételei, az állatok megfelelő elkülönítése, vagy az, hogy az állat(ok) felügyeletét megfelelő számú személyzet látja-e el.²⁸⁷

Minthogy a magyar polgári jogban az állattartó fogalma normatív szinten nem meghatározott, így az sem határozható meg pontosan, hogy melyek az állat tartásával kapcsolatos, az állattartó által ellátandó feladatok (kötelezettségek), illetőleg ezeknek az állattartó hogyan köteles eleget tenni. Az Ávt. szerint az állattartó *köteles a jó gazda gondosságával eljárni,*²⁸⁸ az állat fajának, fajtájának és élettani szükségleteinek – korára, nemére és élettani állapotára tekintettel – megfelelő életfeltételekről gondoskodni. Köteles továbbá biztosítani

²⁸³ Ennek megfelelően tilosban talált állat esetén az állat tartójának minősül az a szomszéd, aki – kárának megtérítése érdekében – visszatartja az állatot, ugyanígy az a személy, aki a kóbor állatot befogadja, vagy aki az állatot a tulajdonos távollétében szívességből gondozza. Vesd össze: BENEDEK Károly (2004): A felelősség egyes esetei. In BENEDEK Károly – GELLÉRT György szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Budapest, CompLex. 1244–1355., 1315. Nem minősül ezzel szemben állattartónak az a személy, aki mellé szegődik ugyan a kóbor állat, azonban ő az állatot nem bízta, nem bátorítja, és az állat a személy ingatlanára is csak az ő tudta nélkül szökik be. Lásd: FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 692.

²⁸⁴ BDT2010. 2176.

²⁸⁵ Ptk. 6:540. § és 6:542. §.

²⁸⁶ BDT2010. 2176. I.

²⁸⁷ BDT2010. 2176. II.

²⁸⁸ Az Ávt. 3. §-ának 8. pontja szerint a jó gazda gondossága az az emberi tevékenység, amely arra irányul, hogy az állat számára olyan életkörülményeket biztosítson, amely az annak fájára, fajtájára és nemére, korára jellemző fizikai, élettani, tenyésztési és etológiai sajátosságainak, egészségi állapotának megfelel, tartási, takarmányozási igényeit kielégíti. Ennek körében a következő tevékenységek nyerne nevesítést: elhelyezés, táplálás, gyógykezelés, tisztán tartás, nyugalom, gondozás, kiképzés, nevelés, felügyelet.

az egymásra veszélyt jelentő, egymást nyugtalanító állatok elkülönített tartását, továbbá gondoskodni az állat megfelelő és biztonságos elhelyezéséről, szakszerű gondozásáról, szökésének megakadályozásáról.²⁸⁹ A felsorolt kötelezettségek elmulasztása két szempontból is figyelmet érdemel. Abban az esetben, ha ezeknek az állattartó nem vagy nem megfelelően tesz eleget, az az állat károsításához vagy kínzásához vezethet, amely cselekmény az Ávt. 6. §-ának (1) bekezdése értelmében tilos és büntetendő.²⁹⁰ Másrészt az adott kötelezettség (például állat szökésének megakadályozása) elmulasztásának az állattartó – polgári és büntetőjogi – felelősségének megállapítása szempontjából egyaránt jelentősége lehet.²⁹¹ Ezt támasztja alá a Fővárosi Ítéltábla egyik ítélete is, amelyben kifejti, hogy „az elkóborlás veszélye, az állat természetében rejlő kiszámíthatatlanság az állattartás olyan bizonyos hibahatárokon belül mozgó kockázata, melyeknek következményeit az állattartó köteles viselni, azt nem háríthatja a károsultra. Az állattartóval szemben támasztott általános elvárhatóság az elkóborlás veszélyének minimalizálása”.²⁹²

A Ptk. 6:562. § (1) bekezdésének második fele az állattartói felelősség általános szabálya alóli mentesülést írja körül. Rögzíti, hogy az állat tartója – a tulajdonos vagy más, az állat feletti felügyeletet ellátó személy – a felelősség általános szabálya szerint²⁹³ felel az állat által másnak okozott károkért, vagyis *felelősségét csak akkor mentheti ki, ha bizonyítja, hogy az állat tartása körében úgy járt el, ahogyan az az adott helyzetben általában elvárható.*

A bíróság megállapította például az állat tartójának felelősségét abban az esetben, amikor az állattartó által – annak bekerítetlen ingatlanán, láncon – tartott nagytestű kutya támadott meg az ingatlanon – felügyelet nélkül játszó – gyermekeket. Az ítélet indokolása szerint az állat tartója a kutya tartása során nem úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható volt, minthogy az elvárhatóság körébe beletartozik az is, hogy az eb-tulajdonos az állatot úgy tartsa, hogy az mások testi épségét ne veszélyeztesse.²⁹⁴ Az ítélet alapjául szolgáló esetben az ingatlan kerítés nélküli volt, figyelmeztető tábla sem volt elhelyezve. Az állattartó a kutyát ugyan láncon tartotta, azonban a kutya szájkosarat nem viselt, emiatt veszélyt jelentett az ingatlanra belépő valamennyi személyre attól függő mértékben, hogy az adott látogató mennyire képes felmérni a kutya mozgási szabadságát. Az udvaron, felügyelet nélkül tartózkodó gyermekek esetén ez a veszély fokozottan érvényesült, így az állattartó magatartása az állat tartása körében felróható volt.

4.2.2. A veszélyes állat által okozott kárért való felelősség

A Ptk. az állat által okozott károk másik, a 4.2.1. pont alatt tárgyalt általános szabályához képest speciális esetként szabályozza azt a helyzetet, amikor a kárt *veszélyes állat* okozza.

²⁸⁹ Ávt. 4. § (1)–(3) bek.

²⁹⁰ Az állatkínzás tényállását a Btk. 244. §-a rögzíti.

²⁹¹ Vessd össze: BH2014. 356., Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.21.080/2014/4-II., Legfelsőbb Bíróság Pfv. III. 22.163/2010/4., Legfelsőbb Bíróság Pfv. III. 21.136/2010/4., Legfelsőbb Bíróság Pfv. III. 21.497/2011/5., Kúria Pfv. III. 21.666/2012/5., Kúria Pfv. III. 21.963/2011/4.

²⁹² Fővárosi Ítéltábla 17.Pf.21.080/2014/4-II.

²⁹³ Ptk. 6:519. §.

²⁹⁴ BH1998. 381.

Az ilyen állat által okozott károkért a veszélyes állat tartója szigorúbb felelősséggel tartozik, a veszélyes üzemi felelősség szabályai szerint²⁹⁵ felel.²⁹⁶

A Ptk. hivatkozott szakasza kapcsán lényeges rögzíteni, hogy a veszélyes üzemi felelősség szabályainak a veszélyes állatok tartásával járó fokozott veszély miatt az általuk okozott károk megtérítésére való alkalmazása pusztán jogtechnikai megoldás, vagyis *a veszélyes állat nem tekintendő veszélyes üzemnek*.

A fenti jogszabályhely alkalmazásához szükséges meghatározni, mit értünk veszélyes állat alatt. A veszélyes állat fogalmát a Ptk. a korábbi polgári jogi kódex által használt vadállat kifejezés helyett, azt felváltandó vezette be, anélkül azonban, hogy arra vonatkozóan bármiféle terminológiai pontosítást, magyarázatot, értelmező rendelkezést tartalmazna. (A vadállat fogalmát az 1959-es Ptk.-hoz kapcsolódó bírói gyakorlat és annak nyomán a jogtudomány munkálta ki.)²⁹⁷ Azt vizsgálva, hogy a veszélyes állatot mi különbözteti meg a nem veszélyes állatok egyedeitől, helytállóan tartjuk Törő Károly – még a korábbi Ptk.-hoz kapcsolódóan, a vadállat fogalmát illetően tett – megállapítását, miszerint az ilyen állat „... legfőbb jellemző vonása nem a nagyság és nem a testi erő, hanem az, hogy [...] szokásaiban, életmódjában, természetében nem idomul az emberhez, cselekedeteit az ősi ösztönök irányítják”.²⁹⁸

A veszélyes állat kifejezést a Ptk. nem pontosítja, és azt egzakt formában jelenleg semmilyen jogszabályban nem találhatjuk meg. A definiálás során ugyanakkor támpontot ad számunkra a korábban már hivatkozott Ávt., amely kimondja, hogy *veszélyes állatnak a veszélyes állatfajok egyedei minősülnek*.²⁹⁹ A veszélyes állatfajok felsorolását a veszélyes állatfajokról és egyedeik tartásának szabályairól szóló 85/2015. (XII. 17.) FM rendelet (a továbbiakban rendelet) 1–3. számú mellékletei tartalmazzák. A rendelet a veszélyes állatok körén belül – az Ávt. 20. § (2) bekezdésével összhangban – különbséget tesz *különösen veszélyes* és *közepesen veszélyes*, valamint *elővigyázatosságot igénylő állatfajok* között. A különösen veszélyes állatfajok egyedei kizárólag állatkertben és – feltéve, hogy az méreggel nem rendelkező veszélyes állatfaj – cirkuszi menazsériában tarthatók.³⁰⁰ Közepesen veszélyes állatfaj egyedét – hatósági engedély birtokában – természetes személy is tarthatja, feltéve, hogy cselekvőképes, rendelkezik megfelelő (a rendelet által előírt) képesítéssel vagy szakmai tapasztalattal és a megkívánt hozzájáruló nyilatkozatokkal (például szomszédos

²⁹⁵ Ptk. 6:535–539. §.

²⁹⁶ Ptk. 6:562. § (2) bek.

²⁹⁷ A Legfelsőbb Bíróság Pf. I. 21493/1961. ítéletében rögzítette, hogy vadállatnak a *biológiai értelemben vad állatok* minősülnek. *A megszelídített vadállat* (például cirkuszi állat) „akkor is vadállat, ha az idomítás eredményeként az egyedi példány látszólag teljesen veszélytelennek látszik. Sohasem lehet ugyanis tudni, hogy az idomítás során felvett tulajdonságokat mikor vetkezi le, és tör ki rajta a fajtájára jellemző vadság”. Törő Károly (1970): Vadkártérítés és vadkártalanítás. *Magyar Jog*, 17. évf. 11. sz. 607. Vadállatnak csak az olyan állatot lehet tekinteni, amely a természetes vadságából eredő valamely tulajdonságánál fogva jelent veszélyt emberekre és dolgokra akkor is, ha valakinek a tartásába kerül. Ugyanakkor nem minősül vadállatnak a megbokrosodott, megvadult háziállat.

²⁹⁸ Törő (1970): *i. m.* 607.

²⁹⁹ Ávt. 20. § (1) bek.

³⁰⁰ 85/2015. (XII. 17.) FM rendelet 4. § (2) bekezdés. A különösen veszélyes állatfajok egyedeinek állatkertben és cirkuszi menazsériában való tartásáról lásd részletesen: 3/2001. (II. 23.) KöM-FVM-NKÖM-BM együttes rendelet az állatkert és az állatotthon létesítésének, működésének és fenntartásának részletes szabályairól, valamint 222/2007. (VIII. 29.) Korm. rendelet a cirkuszi menazséria létesítése és működtetése engedélyezésének, valamint fenntartásának részletes szabályairól.

lakóingatlanok tulajdonosaitól), valamint biztosítja az állat tartására külön jogszabályban előírt biztonsági feltételeket.³⁰¹ Elővigyázatosságot igénylő állatfaj egyede tartásának feltétele, hogy a természetes személy cselekvőképes, és biztosítja a fentebb említett biztonsági feltételeket, valamint az állat tartását a hatóságnak bejelentette.

Kérdésként merülhet fel, hogyan ítélandók meg azok a helyzetek, amelyekben a kárt *megbokrosodott, megvadult háziállat* okozza. Ahogyan azt korábban már rögzítettük, a háziállat a veszélyesnek nem minősülő állatok körébe tartozik, vagyis az általuk okozott károk megtérítésekor az általános elvárhatóság mércéje alkalmazandó. A bírói gyakorlat értelmében ezen a megítélésen az sem változtat, ha az adott állat időlegesen megvadul, hiszen vadsága csak eseti jellegű, így arra a fokozott veszéllyel járó tevékenységre vonatkozó szabályok nem alkalmazhatók.³⁰²

Az Ávt. a veszélyes állatfajok egyedeinek tartása mellett külön rendelkezik a veszélyes eb tartásáról. *Veszélyes eb* az állatvédelmi hatóság által *egyedileg veszélyesnek minősített eb*,³⁰³ amely polgári jogi szempontból vadállatnak tekintendő.³⁰⁴ A veszélyes eb tehát sajátos kategória, hiszen a kutya eredendően nem veszélyes állat (nem szerepel a korábban hivatkozott rendelet egyik mellékletének felsorolásában sem), azonban meghatározott feltételek fennállása esetén (például fizikai sérülés okozása vagy ennek veszélye)³⁰⁵ az hatósági aktus útján *egyedileg* veszélyessé minősíthető.³⁰⁶ Az adott eb veszélyessé nyilvánítása a polgári jogi felelősség megállapítása szempontjából különösen lényeges. A jogalkotó ugyanis a veszélyes eb tartójának felelősségét – fikcióra alapozva – „megemeli”: amíg az eb tartója a Ptk. 6:562. § (1) bekezdése szerinti, az állattartó általános felelősségét előíró rendelkezése alapján felel, addig a veszélyes eb mint vadállat tartójának felelőssége – a Ptk. 6:562. § (2) bekezdésében meghatározott utaló szabálynak megfelelően – a Ptk. 6:535. §-ában rögzített veszélyes üzemi felelősség szabályainak megfelelően alakul.³⁰⁷

Veszélyes állat által okozott károk esetén tehát – a veszélyesnek nem minősülő állat által okozott károk esetéhez hasonlóan – szintén az állat tartója felel. (E tekintetben az állattartó fogalma kapcsán korábban kifejtettek irányadók.) Az állattartó helytállása azonban – tekintettel az állat veszélyességére – szigorúbb, arra az általános kártérítési alakzat helyett a fokozott veszéllyel járó tevékenységért fennálló felelősség szabályai irányadók. Az alkalmazandó felelősségi alakzat az állattartó felelősségének kimentése szempontjából is lényeges, hiszen az elvárható magatartás állattartó általi tanúsítása önmagában nem alapozza meg a kimentést, hanem az állat tartója a felelősség alól csak abban az esetben mentesül, ha bizonyítja, hogy a kárt olyan *elháríthatatlan ok* idézte elő, amely a *fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik*, vagyis a *veszélyes állat tartásától független*.

³⁰¹ 85/2015. (XII. 17.) FM rendelet 5. § (1) bek.

³⁰² VARGA Nelli (2010): Speciális felelősségi alakzatok a Ptk.-ban. Az állatok károkozásáért való felelősség. In FÉZER Tamás szerk.: *A kártérítési jog magyarázata*. Budapest, CompLex. 186–187., 191.

³⁰³ Ávt. 24/A. § (2) bek.

³⁰⁴ Ávt. 24/A. § (6) bek.

³⁰⁵ Vsd össze: Ávt. 24/A. § (1) bek.

³⁰⁶ A veszélyessé minősítés tehát minden esetben egy adott ebre és nem az adott kutyafajta valamennyi egyedére vonatkozik. Ezzel ellentétes tendenciát mutatott a veszélyes ebekre vonatkozó korábbi szabályozás, amely egészen 2012-ig a pitbull terriert és annak keverékeit (annak valamennyi egyedét) veszélyes ebnek minősítette. A kérdéssel kapcsolatosan lásd bővebben: JÁMBOR Adrienn (2013): A „veszélyes eb” fogalmának változásai (a magyar jogban). *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai*, 12. 135–155.

³⁰⁷ Vsd össze: Fővárosi Ítéletábra 4.Pf.21.257/2013/8.

4.2.3. A vadászható állat által okozott kárért való felelősség

Az állat által okozott károk kapcsán a Ptk.-ban szabályozott harmadik esetkört a vadászható állat (vagyis a vad) által okozott károk képezik.

Vadászható állatnak a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény (a továbbiakban Vtv.) végrehajtási rendeletének [79/2004. (V. 4.) FVM rendelet] 1. §-a által meghatározott vadfajok tekintendők. Az említett rendelet a vadászható állatfajokon belül tovább differenciál, különbséget tesz *nagyvadak* [gímszarvas, dámszarvas, őz, muflon, vaddisznó, szikaszarvas (japán szika) és Dybowski-szika] és *apróvadak* (például mezei nyúl, üregi nyúl, fácán, fogoly, szárcsa, nyest, görény, róka stb.) között.

A vadászható állat által okozott kár a vadászható állat által a *mezőgazdálkodáson és erdőgazdálkodáson kívül másnak okozott károkat* jelenti. A kifejezés pontos meghatározása különösen lényeges, hiszen abban az esetben, ha a vadászható állat (pontosabban a Vtv. által konkrétan meghatározott faj egyede) a mezőgazdaságban vagy az erdőgazdálkodásban okoz kárt, úgy ez nem a vadászható állat által okozott kárnak, hanem úgynevezett *vadkárnak* minősül, amelynek megtérítésére már nem a Ptk., hanem a Vtv. szabályai³⁰⁸ irányadók. Lényeges, hogy vadkárt *nem valamennyi vadászható állat okozhat, csak a Vtv. által felsorolt állatfajok egyedei* okozhatnak. Eltérés továbbá a vadászható állat által okozott károkhoz képest, hogy míg utóbbi kártípus kifejezetten a mezőgazdaságon és az erdőgazdálkodáson kívül realizálódik, addig a vadkár – a vad táplálkozása, taposása, túrása vagy törése folytán – tipikusan a mezőgazdaságban, erdőgazdálkodásban, valamint a szőlőben, a gyümölcsösben, a szántóföldön, az erdősítésben és a csemetekertben következik be.

A Ptk. 6:563. § (1) bekezdése szerint a vadászható állat által okozott károk megtérítéséért az a *vadászatra jogosult* tartozik felelősséggel, *akinek a vadászterületén a károkozás történt*. A Ptk. kiegészítő szabályként rögzíti, hogy abban az esetben, ha a *károkozás nem vadászterületen történt, a kárért az a vadásatra jogosult tartozik felelősséggel, akinek a vadászterületéről a vad kiváltott*. Önálló vadászati jog esetén vadászatra jogosultnak kell tekinteni a vadászterület tulajdonosát, míg társult vadászati jog esetén a vadászterület tulajdonosainak a közössége, vadászati jog hasznóbérbeadása esetén pedig a hasznóbérlő értendő az említett kategória alatt.³⁰⁹

A Ptk. a vadászható állat által okozott károk megtérítésének kötelezettségét tehát – a fenti szempontok szerint „kiválasztott” – vadászatra jogosultra telepíti, nem szól viszont arról, hogy helytállása az általános kártérítési alakzat szerint alakul, vagy magatartása szigorúbb mérce szerint ítélandó meg, és a veszélyes üzemi felelősség szabályai nyernének alkalmazást. A helyzet megítélését a Ptk. 6:563. § (2) bekezdése teszi egyértelművé, amely kimondja, hogy *a vadászatra jogosult a felelősség alól csak abban az esetben mentesül, ha bizonyítja, hogy a kárt ellenőrzési körén kívül eső elháríthatatlan ok idézte elő*. A jogalkotó a vadászható állat által okozott károk megtérítésekor tehát *nem rögzíti* ugyan *közvetlenül a veszélyes üzemi felelősség szabályainak alkalmazhatóságát*, az említett felelősségi alakzatnál rögzített kimentési ok „kölcsonvételeivel” azonban megteremti a két tényállás közötti kapcsolatot.

³⁰⁸ Vtv. 75. §.

³⁰⁹ Vtv. 6. § (1)–(3) bek.

Említést érdemel, hogy a vadászható állat által okozott károkért való szigorúbb helytállás több szempontból is problematikus. A veszélyes üzemi felelősség alkalmazásával ugyanis a jogalkotó elismeri a vadászható állatokhoz kapcsolódó veszély fokozott jellegét, miközben a különböző vadászható állatfajok veszélyessége nem azonos. (Az üregi nyúl és a vaddisznó például egyaránt vadászható állat, mégsem kétséges, hogy „veszélyességük” mértéke eltérő.) A fenti különbségtétel különösen érdekes lehet például azokban az esetekben, amikor a vadászható állat vadászterületen kívül (például közúton) okoz kárt. Itt említendő például a vad és a veszélyes üzem találkozása, amely eset megítélésekor a korábbi bírói gyakorlat egyértelműen a veszélyes üzemek találkozása esetére rögzített szabályokból indult ki.³¹⁰ Tekintettel arra, hogy a kimentési szabályt vadászható állat esetén a Ptk. a veszélyes üzemi felelősséggel azonos módon határozza meg,³¹¹ a fenti szabály alkalmazása alapvetően a jövőben is igazolt.

4.2.4. Az állat által okozott károk érvényesítésének ideje

A Ptk. a kártérítési felelősség közös szabályai körében a kártérítési igények érvényesítésével kapcsolatosan rögzíti, hogy a kártérítésre – a bűncselekménnyel okozott károk kivételével – az elévülés szabályai alkalmazandók.³¹² A kártérítési igények tehát kötelmi igények, így azokra alapvetően az ötéves elévülési idő alkalmazható. Ez a szabály vonatkozik a kárigényre akkor is, ha az az állattartói felelősség általános szabályán alapul.³¹³

Jellemzően azonban azokban az esetekben, ahol a felelősség „szintje” magasabb (úgynevezett *szigorú felelősség*), a jogalkotó az általánoshoz képest rövidebb elévülési időt határoz meg, ezzel ellentételezve azt, hogy a felelősség általános szabályaitól a károkozó hátrányára eltért.³¹⁴ Veszélyes állat által okozott károk esetén a követelés a veszélyes üzemi felelősségből eredő kártérítési követelésre előírt elévülési szabálynak³¹⁵ megfelelően három év alatt évül el, minthogy a veszélyes állat tartójának felelőssége – a Ptk. 6:562. § (2) bekezdésében foglalt utaló szabály alapján – a veszélyes üzemi felelősség szabályai (köztük az elévülésre vonatkozó rendelkezés) szerint ítélandó meg.

A vadászható állat által okozott károk megtérítésére vonatkozó kártérítési igények elévüléséről a Ptk. ugyan külön rendelkezik, azonban az elévülési idő az általánoshoz képest ez esetben is rövidebb, szintén három év.³¹⁶

³¹⁰ Legfelsőbb Bíróság Pfv. VI. 22.166/2009/4.

³¹¹ LÁBADY (2014c): *i. m.* 2231–2312.

³¹² Ptk. 6:533. § (1) bek.

³¹³ Ptk. 6:562. § (1) bek.

³¹⁴ Lőw Tibor (1932): Igények halmazata. *Jogtudományi Közöny*, 67. évf. 23. sz. 140. Idézi: PUSZTAHELYI (2015a): *i. m.* 150–151.

³¹⁵ Ptk. 6:538. §.

³¹⁶ Ptk. 6:563. § (3) bek.

5. Felelősség a közhatalom gyakorlásával okozott kárért

5.1. A közhatalom gyakorlásáról általában

Az állam mint hosszú történeti fejlődéssel rendelkező kategória és jelenség fogalma első látásra talán magától értetődőnek tűnhet, azonban a több ezer évre visszanyúló államelméleti irányzatok jól jelzik az állam fogalmi sokszínűségét és korszakonként változó megítélését. Az államiság kialakulása egyfajta felettes szervezőerőt, a társadalmi együttélést és a környezeti elemekkel szembeni túlélést biztosító hatalmi entitásként jött létre. Az idő múlásával az állam feladatköre egyre gyarapodott, hatalmi jogosítványai egyre sokszínűbbek lettek, mígnem az egyének életét mindenütt körülvette, és születésüktől a halálukig végigkísérte őket az állami hatalomgyakorlás. Az abszolutista államok kialakulásának időszakában jelent meg az az európai eszmetörténeti irányzat, amely filozófiai úton próbálta meg levezetni az állam hatalmát. Ez a klasszikus szuverenitáselméletek megjelenésének időszaka.

A *klasszikus szuverenitáselméletek* megjelenését egy erős, a jogot monopolizáló és azt kikényszeríteni képes nemzeti hatalom létrehozása inspirálta, amellyel egyszersmind az államon belüli hatalmi viszonyok is tisztázhatók. Maga a szuverenitás szó a francia felség (*souverain*) kifejezésből ered, ami jól jelzi, hogy a kezdeti szuverenitáselméletek a jogilag szinte korlátlan uralkodói hatalmat alapozták meg. A fejedelmi szuverenitás atyjának tekintett Jean Bodin által 1576-ban megfogalmazott tézis szerint a szuverenitás egy állam állandó és abszolút hatalma, amit semmi sem korlátoz sem hatalomban, sem időben, sem hatáskörben, a szuverén uralkodó törvényei pedig csak a fejedelem akaratától függenek. A szuverén uralkodó korlátját csak az isteni és természeti törvények képezhetik, hiszen a szuverén hatalma is ezekből vezethető le.³¹⁷

Ezt követően a társadalmi szerződések táptalaján születtek meg az újabb szuverenitáselméletek, így Thomas Hobbes szerint az elkülönült és egyetlen személyben megtestesülő főhatalom az alattvalók megegyezésének az eredménye, akik önként beleegyeznek annak fennállásába. Hozzá hasonlóan Hugo Grotius is a legfőbb hatalom megtestesülését abban látta, hogy „annak cselekedetei nincsenek más jogának úgy alárendelve, hogy más emberi akarat döntése azokat hatálytalaníthassa”.³¹⁸

Ezzel azonban az abszolút szuverenitás koncepciójának primátusa véget is ért, ugyanis a 17. század végétől – elsősorban Locke és Montesquieu nyomán – a szuverenitás folyamatos korlátozásának és a hatalmi ágak elválasztásának lehetünk tanúi. Ezek kezdetben az uralkodó személyéről a törvényhozóra telepítették át a főhatalmat, majd Rousseau nyomán megjelent a népszuverenitás elve és annak ellenlábasaként a nemzeti szuverenitás eszménye, amelyek szembenállása a francia alkotmányozási folyamatban is felszínre tört.³¹⁹

Az elmúlt száz esztendőben a szuverenitáselméletek hanyatlása tapasztalható, ami egyértelműen a régi nemzetállami keretrendszer lazulásával magyarázható. A nemzetközi jog fejlődése egyre több és egyre szorosabb államközi integrációt teremtett, amelyek nem-

³¹⁷ A szuverenitásban rejlő legfontosabb jegyek Bodin szerint: a törvényhozás joga, a háborúindítás joga, a békekötés joga, a legfőbb hivatalnokok kinevezésének joga, a legfőbb bíraskodás, a kegyelmezés joga, a pénz kibocsátása és érc tartalmának meghatározása. Lásd EGRESI Katalin et al. (2016): *Államelmélet*. Győr, SZE DFK. 58–59.

³¹⁸ EGRESI et al. (2016): *i. m.* 60.

³¹⁹ EGRESI et al. (2016): *i. m.* 61.

csak a szuverenitás államhatáron kívüli, de a határokon belüli vonatkozásait is súlyosan érintették. Ennek a szuverenitáskorlátozásnak a legjobb példája az Európai Unió létrejötte. Ezekkel a tendenciákkal egy időben a gazdaság is internacionalizálódott, egyre gyarapodtak a nemzetközi gazdasági kapcsolatok, ahol az államok egymással, illetve magánjogi jogalanyokkal kerültek kapcsolatba, és ezekbe a viszonyokba különböző nemzetközi civil szervezetek vagy államközi szervezetek is beágyazódtak (például ENSZ, WTO, IMF, Világbank stb.). Ezeknek a többszörösen összetett interdependens gazdasági és jogviszonyoknak a hálójában egyre tarthatatlanabbá váltak a szuverenitáselméletek klasszikus formái.

Fontos hangsúlyozni, és e kérdés megítélésénél alapvető jelentőségű államelméleti tétel, hogy az állam történeti dimenzióval rendelkező kategória, ennél fogva maga az államfogalom és annak körébe tartozó definíciók – így a szuverenitás is – egészen más értelmet nyernek ma, mint évszázadokkal ezelőtt. Ahogy Bihari Mihály írja: „a szuverenitás klasszikus tartalma és magyarázata összeegyeztethetetlen a modern kori szuverenitás fogalmával és tartalmával. Olyannyira összeegyeztethetetlen, hogy sok tekintetben meggyőző azon szerzők állítása és határozott állásfoglalása, akik szerint a szuverenitás szó fogalma zavaros, használhatatlan, sőt kifejezetten káros. A szuverenitás szónak és fogalomnak sem a szó eredeti (Jean Bodin, Thomas Hobbes stb.), sem az újabb kori értelmében (Carl Schmitt, Hans Kelsen) a modern korban semmilyen magyarázó értéke nincsen, kiterjesztése a népszuverenitásra és a nemzeti szuverenitásra pedig félreértés, az államnak pedig soha sem volt szuverenitása.”³²⁰ A klasszikus elméletekhez képest a modern kori szuverenitás legfontosabb jellemzője, hogy a) a főhatalom nem korlátlan, hanem éppen hogy korlátozandó, b) a modern hatalmi rendszerekben hatalmak korlátoznak hatalmakat (államon belül és államon kívül is), c) a demokráciákban az államhatalom osztott, d) a demokráciákban eleve nem létezik abszolút hatalom, e) a hatalom nem önmagától létezik, hanem demokratikus felhatalmazáson vagy a jogilag nem korlátozott erőszakon alapul.³²¹

A szuverenitás fogalmával szoros összefüggésben áll az *immunitás* kérdése. Az államhatalmat egy és oszthatatlan hatalomként uraló egyeduralkodó kapcsán fogalmilag nem lehet szó felelősségről, így a szuverén totális felelőtlenséget élvezett.³²² Ahogy Lábady Tamás idézi, már az ókori görögöknél megjelent az immunitás fogalma, miként Szophoklész *Antigoné* című drámájában írja, a király „parancsaiért pedig egyedül magának felel”. Hasonló elvi alapokat követett Hobbes is a klasszikus szuverenitástan nagy alakjaként, mert a szuverén teljhatalmának alátámasztása mellett a „felelőtlenség pajzsát” emelte az állam elé. Ez a pajzs – amit abszolút immunitásnak nevezhetünk – pedig évszázadokon át a közjogi és magánjogi viszonyokban is megvédte a felelősségtől az államot.³²³ A felvilágosodással a szuverenitás személyhez kötött jellege egyre inkább intézményesített formára tért át, az államhatalmi ágak megosztásának elvével létrejöttek a tagolt államszervezetek, dedikált feladat- és hatáskörökkel. Az ellenőrizhetőséggel és átláthatósággal, a feladatok

³²⁰ BIHARI Mihály (2014): A modern szuverenitás elméleti alapjai. Kísérlet egy funkcionalista rendszerszemléletű szuverenitáselmélet alapjainak kidolgozására. *MTA Law Working Papers*, 2014/51. 1.

³²¹ BIHARI (2014): *i. m.* 1–15.

³²² BORBÁS Beatrix (2008): Az állami immunitás és felelősség tendenciái Magyarországon – múlt, jelen, jövő. *JURA*, 14. évf. 2. sz. 155.

³²³ LÁBADY Tamás (2010): A közhatalmi jogkörben okozott kárfelelősség dogmatikai alapjai, különös tekintettel az új magyar Polgári Törvénykönyv rendelkezéseire. *Ügyészek Lapja*, 17. évf. 2010. évi különszám. 35.

számonkérhetőségével és értékelésével pedig a felelősségre vonás is lehetségessé vált.³²⁴ Az abszolút immunitást fokozatosan felváltotta a funkcionális immunitás eszméje, amely az államot mint entitást valójában funkcionális értelemben megkettőzi, és így különbséget tesz a közjogi állam (*iure imperii*) és a magánjogi állam (*iure gestionis*) között utóbbtól megtagadva az immunitás pajzsát, hiszen a magánviszonyokban az állam is ugyanolyan mellérendelt és egyenjogú szereplő, mint bárki más. „Ezen különbségtételre alapozott immunitás-fogalom az 1850-es évektől jelent meg az európai bírói gyakorlatban (1857, 1879 belga bírói döntések, 1871 angol, 1886 nápolyi semmitőszék döntése), de igazán az 1950-es Dralle-ügytől kezdődően vált fokozatosan elfogadottá az, hogy ha az állam magánjogi tevékenysége egy kereset tárgya, akkor az állam immunitását a bíróság nem veszi figyelembe, s így eljárás alá vonható (lásd Dralle v. Republic of Czechoslovakia Ausztria, Legfelsőbb Bíróság, 1950. május 10.). Ezt követően mindössze egy évtized alatt általánosan elfogadottá vált az állam relatív immunitásának doktrínája.”³²⁵

A közjogi állam immunitása pedig fokozatosan gyengült azáltal, hogy a közhatalmat gyakorló hivatalnokok – korszakonként persze változó alanyi körben és terjedelemben – a tevékenységükért kártérítési felelősséggel tartoztak.³²⁶ Hazánkban a 19. század végén jelentek meg az első olyan jogszabályok, amelyek az állam nevében eljáró tisztviselők magatartásáért az állam kárfelelősségét helyezték kilátásba (1871:8. törvénycikk, 1896:33. törvénycikk).³²⁷

Hatályos jogunkban a közhatalom gyakorlásával történő károkozásért viselt felelősséget az Alaptörvény XXIV. (2) bekezdése alapozza meg: „Mindenkinek joga van törvényben meghatározottak szerint a hatóságok által feladatuk teljesítése során neki jogellenesen okozott kár megtérítésére.”

A polgári jogi felelősség részletesebb szabályait a Ptk. LXXI. Fejezete tartalmazza, amely két szakaszra bontva rendelkezik a közigazgatási jogkörben, valamint a bírósági, ügyészségi, közjegyzői és végrehajtói jogkörben okozott kárért való felelősségről.

5.2. Felelősség a közigazgatási jogkörben okozott kárért

5.2.1. A közigazgatási jogkör mibenléte

A Ptk. 6:548. § (1) bekezdése szerint „közigazgatási jogkörben okozott kárért a felelősséget akkor lehet megállapítani, ha a kárt közhatalom gyakorlásával vagy annak elmulasztásával okozták, és a kár rendes jogorvoslattal, továbbá közigazgatási perben nem volt elhárítható”.

³²⁴ BORBÁS (2008): i. m. 155.

³²⁵ 36/2014. (XII. 18.) AB határozat, [35] bek.

³²⁶ Ebben visszalépést jelentette a szocialista jog korszaka. „A Legfelsőbb Bíróság Pf.II.21.323/1955. számú ítéletében (Bírósági Határozatok 1955. évi 10. szám, 1051. számú jogeset) – azért, hogy a jogalkalmazói gyakorlat az állami szerveket az állampolgárok »zaklatásától« megkímélje, vagyis elejét vegye annak, hogy a szocialista átalakulás idején törvénytelenül eszenvedett károkért az állampolgárok kártérítést igényelheszenek – valamennyi állami szerv esetében a kárfelelősség előfeltételévé tette az eljáró alkalmazott büntetőjogi vagy fegyelmi felelősségre vonását.” 1/1995. (II. 8.) AB határozat.

³²⁷ LÁBADY (2010): i. m. 35–36.

Az első tisztázandó kérdés, hogy mi tekinthető közigazgatási jogkörben tett cselekménynek, ugyanis ez alapozza meg e speciális felelősségi alakzat alkalmazását. Egészen biztosan beletartozik az Ákr. 7. § (2) bekezdésében definiált hatósági ügy: „amelynek intézése a hatóság döntésével az ügyfél jogát vagy kötelezettségét megállapítja, jogvitáját eldönti, jogsértését megállapítja, tényt, állapotot, adatot (a továbbiakban együtt: adat) igazol vagy nyilvántartást vezet, illetve az ezeket érintő döntését érvényesíti.” Ezen ügyekben a közigazgatás az állami közhatalom birtokában eljárva avatkozik be az ügyfelek jogviszonyaiba. Ugyanakkor a bírói gyakorlat már az 1959-es Ptk. hatálya alatt sem azonosította az államigazgatási jogkört (amit a Ptk. már közigazgatásinak nevez) a hatósági ügyek fogalmával, hanem kitágította azt. Így például a büntetőeljárás során végzett nyomozati tevékenység nem minősül hatósági ügynek, és nem is az Ákr. szabályozza, mégis a nyomozás során okozott károkra a Ptk. 6:548. §-a lesz alkalmazandó. Hasonlóan alakul a felelősség kérdése a büntetés-végrehajtás során okozott károkért, illetve a rendőri, rendészeti és hatósági intézkedések kapcsán is.

A Legfelsőbb Bíróság egyik ítélete szerint „a hatósági jogkör nem azonosítható a közigazgatási jogkörrel, és a közigazgatási szerv nem kizárólag a 2004. évi CXL. törvény (Ket.) által a hatáskörébe utalt eljárásokat folytatja le, hanem ellátja a külön jogszabályban előírt feladatait is, amelyek során éppúgy eljárhat a közhatalom gyakorlójaként, mint a hatósági jogkörbe tartozó tevékenysége során”.³²⁸ Így például a jegyző birtokvédelmi eljárása sem hatósági ügy, azonban mégis az ott okozott kárért a közigazgatási jogkörben okozott kár alapján állapítható meg a felelősség.

Összefoglalva: „a Ptk. 6:548. §-a alkalmazandó a hatóság minden döntésére, döntés jellegű cselekvésére, hatósági ellenőrzésére és felügyeletére, a hatáskörgyakorlás jogszerűtlen elmulasztására (hallgatására), valamint a hatóság által végzett bármilyen eljárási cselekménnyel okozott kárra, például jogértelmezésre, tájékoztatásra, ideértve a végrehajtási eljárást is. A közigazgatási jog dogmatikája szerint az aktusnak nem minősülő (reál)cselekményekre is kiterjed a hatóság 6:548. § szerinti felelőssége [...], illetéknéppen e szabály szerint állapítható meg a hatóság felelőssége minden olyan esetben, amikor tevékenysége vagy mulasztása közvetlen hatást gyakorol az érintett személyek jogaira, szabadságaira vagy érdekeire.”³²⁹

Fuglinszky Ádám válogatása alapján³³⁰ közigazgatási jogkörnek minősül a bírói gyakorlatban többek között:

- a) a fertőző állapotbetegséggel kapcsolatos kényszerintézkedés,
- b) a háziorvosi vizsgálat és döntés a gépjárművezetésre való alkalmasság kapcsán,
- c) a rendőrségi nyilvántartás alapján adott rendőri tájékoztatás,
- d) a földhivatali széljegyzés elmulasztása,
- e) a hiteles tulajdonilap-másolat kiadása,
- f) a gyámhatósági feladatok ellátása,
- g) a közterületen álló gépjármű elszállítása a közterület-felügyelő által.

³²⁸ Pfv. III.20.644/2011/4. számú ügy, idézi FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 499.

³²⁹ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 499–500.

³³⁰ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 500–501.

Nem minősül azonban közigazgatási jogkörben okozott kárnak például:

- a) ha valaki egy rendőri lögyakorlat során megsérül,
- b) ha a közigazgatási szerv egy magánjogi szerződését (például bérleti szerződés) megszegi,
- c) ha az önkormányzat vízrendezési, csapadékvíz-elvezetési, illetve csatornázási feladatai ellátása során okoz kárt.

5.2.2. A felelősség alanya

A károkozó magatartást mindig természetes személy tanúsítja, azonban a polgári jogi felelősség szempontjából ezt valamely szervnek kell beszámítani. „Közigazgatási jogkörben okozott kárért a közhatalmat gyakorló jogi személy tartozik felelősséggel. Ha a közhatalmi jogkör gyakorlója nem jogi személy, a kárért az a jogi személyiséggel rendelkező közigazgatási szerv tartozik felelősséggel, amelynek keretében az eljáró közigazgatási szerv működik.”³³¹ Ez persze nem jelenti azt, hogy belső munkajogi felelősség ne állna fenn, hiszen a ténylegesen eljáró, közhatalmat gyakorló személy a károkozása révén vagyoni értelemben is felelőssé tette az őt foglalkoztató közigazgatási szervet, amely az irányadó anyagi jogi szabályok alapján támaszthat vele szemben vagyoni igényt, szabhat ki fegyelmi büntetést vagy szüntetheti meg jogviszonyát.

Azt a közigazgatási jog szabályai határozzák meg, hogy mely közhatalmat gyakorló szerv rendelkezik jogi személyiséggel. Így például az Áht. 7. § (1) bekezdése szerint a költségvetési szervek jogi személyek.

5.2.3. A károkozó magatartás jellege, a felróhatóság megítélése

A Ptk. szerint a közigazgatási jogkörben eljáró szerv kétféle módon okozhat kárt valakinek: vagy a *közhatalom gyakorlásával* (azaz aktív magatartással), vagy pedig a *közhatalom gyakorlásának elmulasztásával* (azaz passzív magatartással). Utóbbit nevezzük a közigazgatási szerv hallgatásának. Az első esetben a közigazgatási szerv a jogszabályban rögzített hatásköreivel él, de jogellenesen az ügyfélnek ezzel kárt okoz. A hallgatás esetében pedig éppen az ellenkezője történik, azaz az ügyintézési határidőn belül nem gyakorolja a jogszabályi kötelezettségként megjelölt hatáskörét, és az intézkedés elmaradása miatt éri kár az ügyfelet. Az Ákr. 15. § (2) bekezdése szerint, ha a hatóság jogszerűtlenül hallgat, akkor a felügyeleti szerve az eljárás lefolytatására utasítja. Ha pedig nincs ilyen szerv, vagy nem intézkedik, a közigazgatási bíróság kötelezi a hatóságot az eljárás lefolytatására. Az Ákr. 80. § (2) bekezdése határozza meg általános jelleggel, hogy mikor van helye jogszerű hallgatásnak:

- a) ha automatikus döntéshozatali eljárásban intézhető ügyben törvény vagy kormányrendelet nem zárja ki,
- b) ha sommás eljárásban intézhető ügyben törvény vagy kormányrendelet így rendelkezik,

³³¹ Ptk. 6:548. § (2) bek.

- c) ha teljes eljárásban törvény vagy kormányrendelet így rendelkezik, továbbá nincs helye függő hatályú döntés meghozatalának, és az ügyben nincs ellenérdekű ügyfél.

Akár intézkedéssel, akár hallgatással okoz kárt a közigazgatási szerv, a kártérítési felelősséghez szükséges a magatartás *jogellenessége és felróhatósága*. Ez azt jelenti, hogy a közhatalom gyakorlása jogszabálysértő (azaz az intézkedés nem felelt meg az irányadó eljárási vagy anyagi jogi szabályoknak, vagy pedig a hallgatás volt jogszerűtlen), és ez a jogsértés felróható a hatóság számára. Azt, hogy a jogellenesség és a felróhatóság milyen foka alapozhatja meg a kártérítési kötelezettséget, a bírói gyakorlat alakította ki. Eszerint a bizonyítékok téves mérlegelése, a jogszabályok téves értelmezése és alkalmazása önmagában nem alapoz meg felróható magatartást, hiszen ezek az emberi jogalkalmazás során elkerülhetetlen hibák. Viszont a *nyilvánvalóan és kirívóan súlyos jogalkalmazási, jogértelmezési tévedés, a tények kirívóan okszerűtlen értékelése* már felróható magatartást jelent. Azaz önmagában egy rossz és jogellenes közhatalom-gyakorlás még nem nyitja meg az utat a kártérítési felelősséghez, ahhoz a hatóság részéről egyfajta súlyos, a jogalkalmazás körében már nem tolerálható hibára van szükség. Természetesen a hatóság általi szándékos és jogellenes károkozás a felróhatóság szempontjából könnyen kezelhető.

A gyakorlat alapján megállapítható a nyilvánvalóan és kirívóan súlyos hiba vagy mulasztás többek között akkor, ha

- a) a hatóság a jogszabály egyértelmű, több értelmezési lehetőséget nem engedő rendelkezéseit figyelmen kívül hagyja,
- b) téves tájékoztatást ad a pontos és egyértelmű jogszabályról,
- c) az egyetem bírósági kötelezés ellenére sem folytatja le az eljárást, mert a fegyelmi tanácsban szavazategyenlőség alakul ki. Akár szabályzatmódosítás révén el kellett volna háritani a döntésképtelen helyzetet,
- d) a nyomozó hatóság nem tartja be az ügyész előírásait,
- e) a hatóság úgy adja ki a forgalmi engedélyt, hogy nem győződik meg a kötelező felelősségbiztosítás fennállásáról,
- f) a járőröző rendőrök nem hívnak mentőt a megvert és vérző károsultnak, még akkor is, ha rádión közben új szolgálati feladatot kapnak.³³²

A *mérlegelésen alapuló döntések* esetén a 2017. évi I. törvény a közigazgatási perrendtartásról (a továbbiakban Kp.) 85. § (5) bekezdése szerint azt kell megvizsgálni a határozat jogszerűsége kapcsán, hogy a közigazgatási szerv a hatáskörét a mérlegelésre való felhatalmazásának keretei között gyakorolta-e, a mérlegelés szempontjai és azok okszerűsége a közigazgatási cselekményt tartalmazó iratból megállapíthatók-e. Ha igen, akkor nem vizsgálható felül, hogy miért azt az adott döntést hozta meg a hatóság, mert jogszerűnek minősül. Ha nem teljesülnek a mérlegeléssel szemben támasztott jogszerűségi feltételek, akkor vizsgálendő a felróhatóság kérdése, illetve a kimentés lehetősége. Nehezen képzelhető el olyan eset, amikor a Kp. 85. § (5) bekezdése alapján jogszerűtlen a döntés, és az ne

³³² FUGLINSZKY (2015): i. m. 526.

lenne nyilvánvaló és súlyos jogalkalmazási hiba eredménye, mivel a közigazgatási szervvel a mérlegelés garanciális minimumkövetelményeit sérti meg.³³³

Az irányadó gyakorlat szerint nem az a lényegi kérdés, hogy az adott ügyintéző úgy járt-e el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható, hanem hogy maga az érintett közigazgatási szerv eleget tett-e az elvárhatóság követelményének. Azaz a felróhatóságot intézményi szinten kell vizsgálni, mivel a felelősség is intézményi jellegű, amely mögött végső soron az állam áll. Ezért az adott szerv nem mentesülhet a felelősség alól arra hivatkozva, hogy az eljáró tisztviselőnek nincs kellő szakértelme, vagy létszámhiány, túlterheltség, technikai nehézség miatt történt a károkozás.³³⁴

5.2.4. A kár elháríthatóságának kérdése

a) A rendes jogorvoslat

A Ptk. 6:548. §-a alapján akkor állapítható meg a közigazgatási jogkörben okozott kárért való felelősség, ha a kár rendes jogorvoslattal, továbbá közigazgatási perben nem volt elhárítható. Ez azt jelenti tehát, hogy első lépésben a károkozó közigazgatási jogi aktust a közigazgatás belső rendszerében kell orvosolni, és ha ez valamilyen ok miatt nem lehetséges, akkor nyílik meg az út a polgári jogi igényérvényesítés előtt. Vannak azonban olyan esetek, amikor a károkozás nem határozathozattal történik (például téves hatósági tájékoztatás esetén). Ezekben az esetekben fogalmilag sincs lehetőség jogorvoslatra, így rögtön megindítható a Ptk.-ra alapozott kártérítési per. Ha a felperes rendelkezésére állt rendes jogorvoslat vagy bírósági felülvizsgálat, de ennek ellenére ezekkel nem élt, és úgy terjeszt elő a Ptk. 6:548. §-ára alapozva keresetet, akkor a bíróság el fogja utasítani a keresetet, mivel a polgári jogi felelősség egyik anyagi jogi feltétele egyértelműen hiányzik.

Az Ákr. alkalmazásában rendes jogorvoslatnak minősül a fellebbezés, amelyre akkor van lehetőség, ha azt törvény kifejezetten megengedi. Fellebbezni csak a megtámadott döntésre vonatkozóan, tartalmilag azzal közvetlenül összefüggő okból, illetve csak a döntésből közvetlenül adódó jog- vagy érdeksérelemre hivatkozva lehet. A fellebbezést indokolni kell, és csak olyan új tényre lehet hivatkozni, amelyről az elsőfokú eljárásban az ügyfélnek nem volt tudomása, vagy arra önhibáján kívül eső ok miatt nem hivatkozott. A fellebbezésre a döntés közzétételétől számított tizenöt napon belül van lehetőség.

Abban az esetben, ha az ügyfél lemond a fellebbezés jogáról, valójában saját maga akadályozta meg annak kiderítését, hogy az elszenvedett sérelem rendes jogorvoslat körében elhárítható lett volna. Ha ugyan benyújt fellebbezést, de bármilyen okból azt érdemi vizsgálat nélkül visszautasítják, az sem tekinthető a rendes jogorvoslati lehetőség kimerítésének.

Abból fakadóan, hogy a közigazgatási jogkör a bírói gyakorlatban tágabb a hatósági ügyek körénél, egyes speciális jogszabályok biztosíthatnak olyan – nem fellebbezésnek minősülő – jogorvoslati formákat, amelyek rendes jogorvoslatnak tekinthetőek, és az igénybevételek szükségesek a kártérítési felelősséghez.

³³³ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 530.

³³⁴ Pf.I.25.026/1999.

b) A közigazgatási per

Az Ákr. a kérelemre induló jogorvoslati formák között első helyen említi a közigazgatási pert, amely 2018. január 1-je óta önálló közigazgatási perrendtartás keretei között zajlik. Közigazgatási pert a véglegessé vált döntés ellen indíthat az ügyfél. Ha fellebbezéssel támadható döntés az alapja, akkor csak a fellebbezés elbírálása után indítható meg a közigazgatási per. Ebből látható, hogy a kártérítési ügyeket szinte mindig megelőzi egy korábbi bírósági eljárás, amely önmagában a közigazgatási intézkedés jogszerűségét vizsgálja. Ezt erősíti meg a Pp. 24. § (3) bekezdése, amely szerint „a közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése iránti igény érvényesíthetőségének feltétele, hogy a közigazgatási ügyben eljáró bíróság – ha a közigazgatási bírói út biztosított – a jogsértést jogerősen megállapítsa.” Ez azt jelenti, hogy a közigazgatási per hiánya abszolút perakadályt képez, ezért – ahol legalábbis nem kizárt az igénybevétele – mindenképpen a közigazgatási bíróságokhoz kell fordulni a kártérítési pert megelőzően, akár alkalmas a kár elhárítására, akár nem. Ezt a szigorú szabályt a Pp. 176. § (1) bekezdés c) pontja azzal egészíti ki, hogy a keresetlevél visszautasítására vezet a 24. § (3) bekezdésének megsértése.

Ehhez kapcsolódik a Pp. 264. §-ában foglalt kötöttség, miszerint „a közigazgatási ügyben eljáró bíróság közigazgatási tevékenység jogszerűségének kérdésében hozott jogerős döntése az e törvény hatálya alá tartozó ügyben eljáró bíróságot köti”. E két szabály együttes olvasatából első pillantásra az következik, hogy a közigazgatási ügyekben eljáró bíróságok állapítják meg a magatartás jogellenességét, és a polgári bíróságok már csak a kért szankciók elrendeléséről döntenek. A helyes értelmezés szerint azonban a Ptk. által megkívánt jogellenes magatartás mint a kártérítési felelősség egyik eleme nem azonos a közigazgatási ügyben eljáró bíróság által kimondott jogellenességgel. A független jogági jogellenesség elvéből adódóan a közigazgatási bíróságok csak arról dönthetnek, hogy a sérelmezett magatartás közigazgatási értelemben jogsértő-e (és ezt nem is bírálhatja felül a polgári bíróság), ehhez képest viszont a Ptk.-n alapuló magánjogi deliktuális felelősség szempontjából a polgári bíróság feladata arról döntenie, hogy a közigazgatási jogellenesség vajon polgári jogi értelemben véve is jogellenes és felróható magatartás-e, amely kárfelelősséget alapozhat meg. Átfedések természetesen gyakran adódnak, de ez nem szükségszerű. Azaz „nem minden közigazgatási jogsértés lesz egyben magánjogilag, a kárfelelősség szempontjából jogellenes”.³³⁵

5.3. Felelősség a bírósági jogkörben okozott kárért

A Ptk. 6:549. § (1) bekezdése alapján „a bírósági [...] jogkörben okozott kárért való felelőségre a közigazgatási jogkörben okozott kárért való felelősség szabályait kell megfelelően alkalmazni, azzal, hogy a kárigényt bírósági jogkörben okozott kár esetén a bírósággal [...] szemben kell érvényesíteni. Ha az eljárt bíróság nem jogi személy, a kárigényt azzal a bírósággal szemben kell érvényesíteni, amelynek elnöke a nem jogi személy bíróság bírái

³³⁵ JÓJÁRT Eszter – GELENCÉR Dániel (2017): A közigazgatási jogkörben okozott kár érvényesíthetőségének változása az új eljárásjogi szabályok hatálybalépésével. *Magyar Jog*, 64. évf. 5. sz. 301–303.

tekintetében az általános munkáltatói jogkört gyakorolja. A kártérítési keresetnek előfeltétele a rendes jogorvoslat kimerítése.”

A fenti utaló szabály miatt a bírósági jogkörben okozott kár kapcsán is ugyanazokat a szempontokat szükséges megvizsgálni, amelyeket a közigazgatási jogkörben okozott kár esetében.

5.3.1. Bírósági jogkör

Az első fontos kérdés, hogy mit tekinthetünk bírósági jogkörnek, azaz mely tevékenységek esetén alkalmazható egyáltalán a fenti felelősségi alakzat. A BH 2013. 45 számú eseti döntés a bírósági jogkörben okozott kárt akként definiálta, mint az igazságszolgáltatás gyakorlásával, tehát a bíróság feladatainak teljesítése körében megvalósított tevékenységgel vagy mulasztással okozati összefüggésben keletkezett kárt.³³⁶ Az igazságszolgáltatás a bírói hatalomhoz kapcsolódó, az eljárási törvényben szabályozott közhatalmi tevékenység.³³⁷ Ebbe beletartozik a bíróságok ítélezési tevékenysége, a peres és nem peres eljárások lefolytatása, a rendes és rendkívüli jogorvoslatok, illetve a panaszirodai tájékoztatás is. Tehát minden olyan magatartás, amikor a károsulttal a bíróság közhatalmi minőségében érintkezik.

E körben értékeli az okozati összefüggést, hiszen bírósági jogkörben okozott kárról csak akkor lehet szó, ha az az igazságszolgáltatás gyakorlásával, az annak során megvalósított tevékenységgel vagy mulasztással okozati összefüggésben keletkezett.³³⁸ Sok ügyben azért volt eredménytelen a felperesek keresete, mert ugyan jelentkezett náluk kár, és a bíróságok követték is el mulasztást, azonban a kettő közötti okozati összefüggést nem sikerült bizonyítani, vagy pedig a károsodás a bíróság szabályszerű eljárása során is következett volna.

5.3.2. A felelősség alanya

A Ptk. e felelősségi formánál is intézményi felelősséget hoz létre, azaz a ténylegesen eljáró bírósági tisztviselő helyett a bíróságot terheli a kártérítési felelősség. Ez – ha rendelkezik jogi személyiséggel – az a bíróság, amelynek alkalmazottja a kárt okozta, ha pedig nem rendelkezik jogi személyiséggel, akkor az a bíróság, amelynek elnöke a munkáltatói jogokat gyakorolja a nem jogi személy bíróság bírái felett.

A bíróságok jogi személyisége tekintetében a 2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról (Bszi.) rendelkezései az irányadóak. Eszerint a járásbíróság és a közigazgatási és munkaügyi bíróság nem jogi személy, de a törvényszék, az ítéltábla és a Kúria igen. A 2011. évi CLXII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról (Bjt.) 99. §-a alapján a járásbíróság és a közigazgatási és munkaügyi bíróság bírái tekintetében a munkáltatói jogkört az illetékes törvényszék elnöke gyakorolja. Így tehát ezen elsőfokú bíróságok esetében a kártérítési pert mindig a törvényszékkel szemben kell megindítani.

³³⁶ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 534.

³³⁷ 52/1996. XI. 14. AB határozat.

³³⁸ Pfv.IV.20.913/2014/7.

A törvényszék, az ítéletóktábla és a Kúria viszont már közvetlenül is perelhető az általuk okozott kár miatt.

A gyakorlatban felmerült kérdésként, hogy az állam viselhet-e mögöttes felelősséget a bíróságok általi károkozásért. Az ítélkezési gyakorlat alapján egyértelmű, hogy kifejezett jogszabályi rendelkezés hiányában, közvetlenül az állammal szemben nem érvényesíthető kárigény. Az állam kártérítési felelőssége csak akkor vizsgálható, ha jogszabály így rendelkezik.³³⁹ Az állam felelőssége az általa megtestesített büntető hatalom – mint az igazságszolgáltatás – gyakorlása során az Alaptörvény és emberi jogi egyezmények alapján sem állapítható meg.³⁴⁰ A Ptk. rendelkezései világosan kijelölik a bíróságokat mint felelősségre vonható jogalanyokat, ez pedig nem értelmezhető kiterjesztően.

5.3.3. A rendes jogorvoslat kimerítése

A bírósági jogkörben okozott kár megtérítésének az előfeltétele, hogy a károsult igénybe vegye a rendes jogorvoslati formákat, mivel elsődlegesen ezek szolgálnak az őt ért sérelem korrekciójára, és ehhez képest csak másodlagos lehet a kártérítési kereset. Ennek kapcsán két kérdést kell tisztázni: e szakasz alkalmazásában mi tekinthető rendes jogorvoslatnak, és mikor tekinthetőek kimerítettnek?

a) A rendes jogorvoslatok köre

A kár megelőzésének biztosítására elsődlegesen a bírósági eljáráson belül kell lehetőséget teremteni, ehhez képest csak végső eszköz lehet a bírósággal szembeni kártérítési kereset előterjesztése. A nyitva álló rendes jogorvoslati lehetőség elmulasztása objektív jogkövetkezményként vonja maga után a bírósági jogkörben okozott kár megtérítése címen előterjesztett kereset elutasítását. *Rendes jogorvoslati lehetőség a határozatok elleni fellebbezés, kijavítási és kiegészítési kérelem, igazolási kérelem*, ugyanakkor kizárt ebből a körből a perújítási és felülvizsgálati kérelem, amelyek rendkívüli jogorvoslatok.

Habár a Pp. az igazolást, kijavítást és kiegészítést nem a jogorvoslatok között taglalja, a bírói gyakorlat mégis annak tekinti ezeket. Így például a tárgyalási jegyzőkönyv kijavítása, kiegészítése a jegyzőkönyv tartalmi hibáinak, hiányainak pótlása kérdésében rendes jogorvoslatnak tekinthető.³⁴¹ Vagy ha valamely kereseti kérelméről a bíróság nem határozott, és a felperes az elsőfokú ítélet kiegészítését nem kérte erre hivatkozással, akkor nem vette igénybe a kár elhárítására alkalmas rendes jogorvoslati lehetőségeket, így a kártérítési keresetét el kell utasítani.³⁴²

A rendes jogorvoslatok köre azonban nem szűkül le pusztán a Pp. által szabályozott jogintézményekre. Így például a Vht. által biztosított speciális jogorvoslati formák is idesorolhatóak a végrehajtási eljárás egyes cselekményeivel kapcsolatban (végrehajtási lap visszavonásának kezdeményezése, végrehajtási kifogás előterjesztése, a végrehajtás

³³⁹ Pfv.IV.20.816/2014/11., Pfv.IV.21.108/2015/8.

³⁴⁰ Pfv.IV.21.108/2015/8.

³⁴¹ Pfv.IV.20.454/2016/8.

³⁴² Pfv.IV.20.454/2016/8.

foganatosítása során hozott bírósági végzés elleni fellebbezés). Ha ezeket a fél nem meríti ki a végrehajtási eljárás során, akkor a kártérítési keresetét elutasítja a bíróság.³⁴³

b) *A rendes jogorvoslat igénybevételének módja*

A bírói gyakorlat következetes abban, hogy a rendes jogorvoslat kimerítésére vonatkozó speciális feltétel nem a rendes jogorvoslat előterjesztésével teljesül, hanem azzal, ha a fél azt a jogorvoslatot a döntés sérelmet okozó elemére kiterjedően és annak orvoslása céljából veszi igénybe, vagyis kára elhárítására alkalmas módon.³⁴⁴ A jogorvoslati lehetőség kimerítésének hiányát nemcsak a fellebbezés elmulasztása, hanem a fellebbezés bármely okból történő elutasítása is megállapíthatóvá teszi. A rendes jogorvoslat lehetőségének kimerítése szempontjából a fellebbezés elkésett előterjesztése vagy a hiánypótlás elmulasztása miatt a fellebbezés elutasítása egy tekintet alá esik azzal, ha a fél nem él a jogorvoslati jogával.³⁴⁵ *Azaz nem elégséges a jogorvoslat formális igénybevétele, hanem tartalmilag is adekvát módon, a felet ért kár elhárítására alkalmas eszközként kell jogorvoslattal élni.*

5.3.4. *A jogerős ítélet érdemi felülbírálatának kizártsága*

A bírói jogkörben okozott károkkal kapcsolatos perek egyik legfontosabb kérdése, hogy lehetséges-e az alapügyben született ítélet tartalmi felülbírálata, vagy sem. A bírói gyakorlat teljes egészében elzárkózik ettől a jogerőre hivatkozva. Részben ez eredményezi e pertípusban az alacsony felperesi nyertességet, ugyanis a felperesek jelentős hányada azért indít kártérítési pert, mert nem nyugszik bele az alapügy jogerős ítéletébe, amely számára vélt vagy valós sérelmet okozott, és továbbra is annak tartalmát vitatja téves jogértelmezésre hivatkozva. Emiatt a bírósági jogkörben okozott kárért való felelősség megállapítására lényegében akkor van lehetőség, ha az eljárás szabálytalansága vezet károsodáshoz, de az ügy téves érdemi megítélése (kivéve a nyilvánvaló és súlyos jogértelmezési hibát) nem vezethet erre.³⁴⁶

Tehát a kialakult joggyakorlat szerint a kártérítési pert tárgyaló bíróság nem mondhatja ki a jogerős ítélet jogszabálysértő voltát, az nem lehet újabb jogorvoslati fórum.³⁴⁷ A jogerős ítélet anyagi jogereje azt jelenti, hogy a bíróságok a keresettel érvényesített jogot

³⁴³ Pfv.IV.20.437/2014/8.

³⁴⁴ Pfv.III.20.871/2014/6.

³⁴⁵ Pfv.IV.21.114/2015/12.

³⁴⁶ A szakirodalomban ugyanakkor ismert ezzel ellentétes álláspont is. Borbás Beatrix hivatkozik az Alkotmánybíróság 770/D/2000 számú határozatára, amelynek értelmezése szerint a jogerő csak azt zárja ki, hogy az alapperben hozott határozat újra vitatható legyen, és azt megváltoztassák vagy hatályon kívül helyezték, ugyanakkor a jogerős határozat jogsértő volta megállapítható, és szolgálhat kártérítés alapjául. Így egyaránt érvényesülne a jogbiztonság elve, és a jogerő feloldhatatlanná tenné (a rendkívüli perorvoslatokat ide nem értve) akár a téves ítéleteket is, ugyanakkor nem lennének elzárva a felperesek sem a kárigényük érvényesítésétől. Lásd bővebben: BORBÁS Beatrix (2011): *Fejezetek a bírósági kárfelelősség köréből a magyar és az európai szabályozás tükrében – különös tekintettel a tisztességes eljárás követelményére*. PhD-értekezés kézirat. Pécs, PTE ÁJK. 136–138.

³⁴⁷ Pfv.IV.20.913/2014/7., Pfv.IV.21.725/2015/19.

véglegesen elbírálták, a felek azt többé nem tehetik vitássá. Az anyagi jogerő következménye, hogy a jogerős döntés a kártérítési perben eljáró bíróságot is köti, és a jogvita újbóli elbírálásának nincs helye. Ebből következően kizárt, hogy a jogerős ítélet tartalma a bíróság kártérítési felelősségének megállapítását eredményezze, az ilyen címen előterjesztett követelés alaptalan.³⁴⁸

5.3.5. A károkozó magatartás jellege, a felróhatóság kérdése

A felróhatóság megítélése tekintetében hasonló a helyzet, mint a közigazgatási jogkörben okozott károk esetén. Azaz az ítélező munka jellegével együtt járó jogszabály-alkalmazási, jogértelmezési vagy a bizonyítékmérlegelési tévedések a felróhatóság körén kívül esnek. Nem az utóbb ismertté vált tények és körülmények alapján, hanem az eljárás idején rendelkezésre álló peranyag alapján kell vizsgálni a bíróságok jogszabály-alkalmazási, jogértelmezési, illetőleg bizonyítékértékelési tevékenységét.³⁴⁹

A kérelmeket előterjesztőjük és a bíróság értelmezheti eltérően, az ilyen jellegű esetleges tévedés nem olyan súlyú, mint ami kártérítési felelősséget általánosságban a bíróság terhére megalapozhatna, különösen, ha az eljáró bíróság a kérelmet kiterjesztően értelmezi, és inkább újabb jogorvoslati fórumot nyit meg, mint valamely eljárási lehetőségtől elzárja a kérelmezőt. A különböző értelmezési lehetőségeknek a megfelelő indokolással történő kifejtése mellett egyik jogi álláspont elfoglalása sem jelenthet vétkes magatartást, mulasztást.³⁵⁰

A bírói gyakorlat szerint csak a *kirívóan súlyos jogsértés* alapozhatja meg a bíróság felróhatóságát és kártérítési kötelezettségét. Ilyen súlyos jogsértésnek minősül az elmúlt évek kúriai gyakorlata alapján:

- a) Az alperes az eljárása során kirívóan súlyos jogalkalmazási tévedést követett el, amikor a kifogásolt végzésével olyan keresetlevél benyújtására ösztönözte a felperesi kft.-t, amelynek előterjesztésére az 1997. évi CXIV. törvény a gazdasági társaságokról (régi Gt.) 136. § (2) bekezdésében megállapított jogvesztő perindítási határidő már eltelt, és e per megindítására tekintettel a cégbíróság előtt a felperes által indított újabb törvényességi felügyeleti eljárást felfüggesztették.³⁵¹
- b) Súlyosan mulasztott az összbüntetésről ítéletet hozó büntetőbíró, amikor nem vette észre, hogy az elítélt már túltöltötte a büntetését, és nem intézkedett az eljárás végrehajtásának haladéktalan félbeszakításáról.³⁵²
- c) Az ügyészség vádemelése önmagában nem utal arra, hogy az alperesi pozícióban lévő nyomozó hatóság esetleges tévedése nem lehetett kirívóan nagy fokú gondatlanság eredménye.³⁵³

³⁴⁸ BH1993. 32., az újabb bírói gyakorlatból: Pfv.IV.20.816/2014/11., Pfv.III.20.871/2014/6., Pfv.III.20.460/2014/9.

³⁴⁹ Pfv.III.21.621/2014/6.

³⁵⁰ Pfv.IV.21.438/2015/4.

³⁵¹ Pfv.IV.21.341/2014/5.

³⁵² Pfv.III.20.470/2016/5.

³⁵³ Pfv.III.21.621/2014/6.

- d) Súlyos jogalkalmazási, jogértelmezési tévedés volt az, amikor a végrehajtás módjáról döntő határozatot a felperes részére nem kézbesítették, ezáltal megfosztották őt a jogorvoslat lehetőségétől.³⁵⁴

Az alábbi estekben a Kúria nem tartotta megállapíthatónak az eljáró bíróságok felrúgóhatóságát:

- a) A felperes részjogerőről történő értesítésének elmaradása nem értékelhető olyan kirívóan súlyos jogsértésként, amely a bíróság kártérítési felelősségét megalapozza, mivel a jogerősítő záradék felvezetése csupán deklaratív aktus.³⁵⁵
- b) A határozattervezet elkészítése nem sérti a jogszabályokat, a bíróság nem követett el az ügy érdemére kiható mulasztást, amikor a határozat tervezetét nem emelte ki az iratok közül. Az eljáró bíró nincs elzárva attól, hogy már a határozathozatal megelőzően jegyzeteket készítsen.³⁵⁶
- c) Ha a felperes a hiánypótlási felhívásban foglaltaknak nem tesz eleget, és a keresetlevél hiányosságait nem pótolja, azzal a további érdemi elbírálást meggátolja. A keresetlevél hiányosságai miatt az eljárás nem kezdhető el érdemben, és nem róható a bíróság terhére az sem, hogy nem kezd bele a bizonyítási eljárás lefolytatásába, nem szerez be iratokat az ügyben.³⁵⁷
- d) A bíróságok esetében önmagában az a körülmény, hogy a bíróság határozata utóbb tévesnek bizonyul, a kárfelelősséget nem alapozza meg.³⁵⁸

5.3.6. Az eljárási szabályok megsértése

Csak röviden utalunk arra, hogy az 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról (régii Pp.) 2017. december 31-i hatályon kívül helyezéséig az alapelvek körében lehetőséget biztosított arra, hogy ha a bíróságok a tisztességes eljárás vagy a per észszerű időn belül történő befejezésének követelményét megsértették, akkor a fél az alapvető jogait ért sérelemre hivatkozással sérelemdíjra tarthatott igényt, ha a sérelmet jogorvoslattal sem lehetett orvosolni. Amellett, hogy e szabály alkalmazása elvi problémáktól sem volt mentes, az Emberi Jogok Európai Bírósága a Gászó kontra Magyarország ügyben³⁵⁹ elmarasztalta hazánkat, amiért ez az eljárási megoldás nem biztosít a polgároknak hatékony jogvédelmet a túlzottan hosszú bírósági eljárásokkal szemben. 2018 elején még nem született meg az erre vonatkozó jogi szabályozás, és a 2018. január 1-jén hatályba lépett Pp. már nem is tartalmazza ezt a felelősségi szabályt.

³⁵⁴ Pfv.IV.20.830/2016/8.

³⁵⁵ Pfv.IV.21.855/2014/7.

³⁵⁶ Pfv.IV.21.618/2014/10.

³⁵⁷ Pfv.IV.21.554/2014/4.

³⁵⁸ Pfv.III.21.621/2014/6.

³⁵⁹ Gászó kontra Magyarország ügy, 48322/12. szám, 2015. július 16.

5.4. Felelősség az ügyészségi, közjegyzői, végrehajtói jogkörben okozott kárért

A Ptk. 6:549. §-a az ügyészségi, közjegyzői és végrehajtói jogkörben okozott kár tekintetében is – a bírósági jogkörben okozott kárhoz hasonlóan – visszautal a közigazgatási jogkörben okozott kárért való felelősség szabályaira. Így ezekben az esetekben is ugyanazok a vizsgálati szempontok.

5.4.1. Az ügyészségi jogkörben okozott kár

Az ügyészségi jogkört legmagasabb jogforrási szinten az Alaptörvény, részletesebben pedig a 2011. évi CLXIII. törvény az ügyészségről (Ütv.) tartalmazza. Ezen jogkörök igen változatosak, de a legtipikusabbak az alábbiak:

- a) a Be.-ben meghatározott esetekben az ügyészség nyomozást folytat,
- b) a nyomozó hatóságok által folytatott nyomozások felett felügyeletet gyakorol,
- c) közvándlóként gyakorolja a vádemelés közhatalmi jogkörét,
- d) törvényességi felügyeletet gyakorol a büntetés-végrehajtás felett,
- e) közérdekvédelmi célból részt vesz polgári, munkaügyi, közigazgatási és gazdasági jogi peres és nem peres eljárásokban.

A felperest ért kárnak tehát a változatos ügyészségi jogkörök valamelyikével okozati összefüggésben kell keletkeznie.

A kimeríteni szükséges rendes jogorvoslatok körét a tág ügyészségi mozgástérnek megfelelően számos ágazati jogszabály tartalmazza. A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényben (Be.) szereplő büntetőeljárás jogorvoslati forma a panasz, amit az nyújthat be, akire nézve az ügyész határozata közvetlen rendelkezést tartalmaz.

A felróhatóság tekintetében az egyes ügýtípusoknak megfelelően eltérő összefüggésben ítéltető meg a károkozó magatartás. Bizonyos hatáskörök gyakorlásában szinte semmiféle mérlegelésre nincs lehetősége az ügyészségnek, így ezen szigorú szabályok megszegése esetén kimentésre aligha kerülhet sor. Az egyik leggyakoribb hivatkozási alap az ügyészségi jogkörben okozott kár esetén, hogy az ügyészség vádat emel a terhelt ellen, ám utóbb mégsem ítélik el az illetőt. E vonatkozásban is a kirívóan súlyos jogsértés elve nyújthat kiindulópontot, ugyanis a szakmai szabályok betartása mellett a bizonyítékok okszerű mérlegelésén alapuló vádemelés nem róható az ügyészség terhére akkor sem, ha utóbb a vád nem állja meg a helyét. Ezzel szemben, ha súlyos tévedés, hanyagság, nyilvánvaló téves jogértelmezés vezet a téves vádemeléshez, az megalapozhatja az ügyészség felelősségét.³⁶⁰

A móri bankrablás kapcsán a Kúria megállapította, hogy a nyomozó hatóság kárfelelőssége tekintetében a nyomozási eljárás taktikája és célszerűsége nem volt vizsgálható, a nyomozó hatóság mérlegelési jogkörében eljárva dönt a gyanú fennállásáról, és nem a bizonyossága, hanem a valószínűsítése elegendő annak, hogy a bűncselekmény elkövetésével valamely személy összefüggésbe hozható-e. Téves az a jogértelmezés, amely szerint a vádemelés csak akkor jogszerű, ha teljes bizonyosságon alapul. A kárfelelősséget az alapozza

³⁶⁰ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 567–568.

meg, ha a nyomozás során feltárt tények és az azokat alátámasztó bizonyítékok mérlegelése során történik olyan kirívóan súlyos hiba, amely a vádemelést jogellenessé és felrőhatóvá teszi. A bizonyítékok okszerű mérlegelésén alapuló vádemelést nem teszi felrőhatóvá az a tény, hogy az utóbb felmerült újabb bizonyítékok folytán a terhelt felmentésére kerül sor, figyelembe véve azt is, hogy a vádemelés jogszerűsége nem csak akkor állapítható meg, ha az teljes bizonyosságon alapul.³⁶¹

A felelősség alanya tekintetében a Ptk. úgy rendelkezik, hogy minden esetben a Legfőbb Ügyészséggel szemben kell érvényesíteni a kártérítési igényt.

5.4.2. A közjegyzői jogkörben okozott kár

A közjegyzők tevékenysége két nagy csoportra osztható: *okiratokat szerkesztenek* (például banki kölcsönszerződéseket), és az igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó *nem peres eljárásokat* folytatnak le (például hagyatéki eljárások, fizetési meghagyásos eljárások). A közjegyzői hatáskörök több jogszabályban elszórtan jelennek meg.

A Ptk. hatálybalépését követően is irányadó a 3/2004. számú polgári jogegységi határozat, amely szerint a közjegyző közhatalmi tevékenységet gyakorol akkor is, amikor közokiratot készít, mivel a közjegyző a tágabb értelemben vett állami igazságszolgáltatás részeként a közhatalom birtokosa.³⁶²

A közjegyzői jogkörben okozott kár esetén a felelősség alanya maga a közjegyző függetlenül attól, hogy működtet-e irodát vagy sem. Mivel közhatalmat nem az iroda gyakorolja, és az egyes hatáskörök letéteményese sem az iroda, hanem a közjegyző, a felelősség is személyesen őt terheli.

A rendes jogorvoslat kimerítésének kérdésében az adott közjegyzői hatáskörgyakorlás jellege az irányadó. Az okiratszerkesztéssel szemben nem létezik jogorvoslat, így ha azt nem a törvénynek megfelelően készíti el a közjegyző, és ezzel kárt okoz, közvetlenül perelhetővé válik. Amennyiben névcsere, számítási hiba, hibás névírás vagy hasonló technikai elírás van az okiratban, úgy kérhető annak kijavítása, amelyről a közjegyző végzésben hivatalból dönt. Ha ezt elutasítja, a végzése megfellebbezhető a törvényszék előtt. Ezek igénybevétele szükséges ahhoz, hogy a kártérítési perben a rendes jogorvoslat kimerítettsége megállapítható legyen. Az egyéb nem peres eljárások vonatkozásában pedig a jogszabályok rendezik, hogy van-e, és ha igen, milyen formában helye jogorvoslatnak.

A közjegyző felelőssége kapcsán is irányadónak tekinthető a kirívóan súlyos jogsértés doktrínája, bár a bírói gyakorlat ezt nem alkalmazza következetesen.³⁶³

5.4.3. A végrehajtói jogkörben okozott kár

A végrehajtó a végrehajtás mint polgári nem peres eljárás során közhatalmat gyakorol, így a tevékenységére indokolt volt kiterjeszteni ezt az önálló felelősségi formát.

³⁶¹ Pfv.III.21.621/2014/6. szám.

³⁶² FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 560.

³⁶³ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 573–574.

A Vht. 236. § (1) bekezdése szerint az önálló bírósági „végrehajtó a végrehajtói működése körében, illetve az eljárása során okozott kárért kártérítésre és személyiségi jogsértésért sérelemdíj megfizetésére a Polgári Törvénykönyv szabályai szerint köteles”. Azaz a helyzet hasonló a közjegyzőknél leírtakhoz: a végrehajtói iroda csupán egy adminisztratív szerv, de a közhatalom letéteményese és az annak gyakorlásával okozott kárért felelős személy maga a végrehajtó.³⁶⁴

A végrehajtással kapcsolatos jogorvoslati rendszert a Vht. XVI. Fejezete tartalmazza. Eszerint, ha a végrehajtó a végrehajtási eljárás szabályait, vagy az érintett személy jogát vagy jogos érdekét lényegesen sértő intézkedést tesz, vagy az intézkedést elmulasztja, vele szemben *végrehajtási kifogás* terjeszthető elő a végrehajtást foganatosító bírósághoz. A bíróság csak lényeges jogszabálysértés esetén ad helyt a kifogásnak, ami azt jelenti, hogy a jogsértés érdemi hatással volt a végrehajtási eljárás folyamatára. A bíróság döntése ellen további fellebbezésre van lehetőség.

Abból fakadóan, hogy már a rendes jogorvoslat is lényeges jogsértést feltételez, a kártérítési perben is érvényesül a kirívóan súlyos jogalkalmazási hiba elve.

³⁶⁴ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 576.

Vákát oldal

V. fejezet

Az állam, illetve az állami szervek kártalanítási kötelezettsége

1. Az atomenergia alkalmazásához kapcsolódó károkért fennálló felelősség

1.1. Bevezető gondolatok az abszolút felelősségről

Az atomkárokért való felelősséget csakúgy, mint a bányakárokért való helytállás kötelezettségét abszolút felelősségnek is szokás nevezni utalva ezzel arra, hogy e felelősségi alakzatok még az objektív felelősségnél is szigorúbbak, kimentést alig ismernek. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az elnevezés némi önellentmondást hordoz magában. Az abszolút elnevezés ugyanis akkor lenne helyénvaló, ha a felelősség alól egyáltalán nem lehetne mentesülni. Ha azonban a kár megtérítése alól nem lehet mentesülni, akkor tulajdonképpen feltétlen kárveszélyviselésről beszélünk, ami pedig éppen feltétlen volta miatt nem felelősségi kérdés. Az atomkárokért és a bányakárért való felelősség, illetve helytállás annyiban semmiképpen sem abszolút, hogy kimentés ezeknél is lehetséges, ráadásul bányakár esetében kártalanítási kötelezettségről van szó (amely nem is felelősségi, hanem helytállási kérdés). Talán mindösszesen egy olyan felelősségi tényállást találhatunk, amely esetében valóban nincs kimentés, ez pedig az űrojektumok által okozott károkért való felelősség (1973. évi 3. tvr.). Azonban ez az esetkör csak nevében felelősség, ugyanis a nemzetközi egyezményt átültető törvényerejű rendelet szövegéből (II. cikk) kitűnik, hogy (akárcsak a bányakárok esetén) itt sem kártérítési felelősségről, hanem kártalanítási kötelezettségről (azaz helytállásról) van szó.

1.2. Az atomkárárt való felelősség

Az atomenergiáról szóló 1996. évi CXVI. törvény szerint *a nukleáris létesítmény engedélyese* köteles az atomkárt megtéríteni. Az emberi élet elvesztése, a személyek testi épségének, egészségének megsértése folytán keletkezett nem vagyoni sérelem esetén a Ptk. sérelemdíjra vonatkozó szabályait, míg az ezektől eltérő egyéb károk esetén a Ptk. deliktuális kárfelelősségi szabályait kell alkalmazni.

Atomkárnak minősül a törvény szerint az emberi élet elvesztése, a személyek testi épsége és egészsége megsértése folytán keletkezett nem vagyoni sérelem, minden anyagi kár, az ezekkel együttesen jelentkező környezeti kár észszerű mértékű helyreállításának költsége, ezek elhárítása érdekében ténylegesen végrehajtott, észszerű és szükséges költségek,

amennyiben azokat a nukleáris üzemanyag, a nukleáris létesítményben lévő radioaktív termék, hulladék vagy a nukleáris létesítményből származó, abból kiszállított vagy oda küldött nukleáris anyag révén a nukleáris létesítményben vagy a szállítás során bekövetkezett *rendkívüli esemény* okozta.

A törvény szerint *rendkívüli esemény* az atomenergia alkalmazását szolgáló létesítményben, berendezésben vagy radioaktív (nukleáris) anyaggal végzett tevékenység során – bármilyen okból – bekövetkező olyan esemény, amely a biztonságot kedvezőtlenül befolyásolhatja, és az emberek nem tervezett sugárterhelését, valamint a környezetbe radioaktív anyagok nem tervezett kibocsátását eredményezi vagy eredményezheti.

A törvény szerint továbbá *nukleáris baleset az, amely atomkárt okoz.*

Ahogy arra fentebb már utaltunk, az atomkárért való felelősséget abszolút felelősségnek is szokták nevezni. Ez az elnevezés azonban helytelen, hiszen itt is találhatunk *mentesülési okokat*, tehát mindössze egy (az átlagosnál szigorúbb) objektív felelősségi alakzatról van szó. Kimentésre vezet, ha:

- a) az atomkár a nukleáris létesítmény *tevékenységi körén kívül eső, elháríthatatlan külső ok* (fegyveres összeütközés, háború, polgárháború, fegyveres felkelés, rendkívüli méretű természeti katasztrófa) által közvetlenül kiváltott nukleáris baleset következménye.
- b) Mentésülésre vezet továbbá az adott károsulttal szemben, ha részben vagy egészben ő okozza azt súlyosan gondatlan vagy kifejezetten az atomkár előidézésére irányuló szándékos és elháríthatatlan cselekvésével vagy mulasztásával (*károsulti önhiba*).

Az elháríthatatlan külső okok felsorolása véleményünk szerint taxatív, tekintettel a vonatkozó nemzetközi egyezményt kihirdető 24/1990. MT rendeletben megjelenő és tételesen felsorolt esetkörökre.

A törvény maga korlátozza összességében *a felelősség mértékét*: bizonyos mértékig az engedélyes felel, utána pedig szintén meghatározott összegig az állam felelőssége áll fenn. A törvényben meghatározott korlátozásokon túl a felelősség korlátozása vagy kizárása semmis. Az atomkárból eredő kártérítési igény *hároméves elévülési időn* belül érvényesíthető. A Ptk. vonatkozó szabályaival szemben *az esedékesség nem a kár bekövetkezéséhez igazodik*, hanem a törvény tulajdonképpen különös nyugvási szabályokat határoz meg, az elévülés ugyanis attól a naptól kezdődik, amelyen *a károsult tudomást szerzett vagy tudomást szerezhetett volna* az atomkár bekövetkezéséről és az ezért felelős engedélyes személyéről.

Nem minősül atomkárnak, így pedig az engedélyes a Ptk. szerint köteles helytállni az olyan kárért, amely a nukleáris létesítmény állagában vagy olyan vagyonban keletkezett, amelyet e nukleáris létesítmény telephelyén a létesítménnyel kapcsolatban használnak, vagy szándékoznak használni, vagy azon szállítóeszköz állagában keletkezett, amelyben az adott nukleáris anyag a nukleáris baleset idején volt.

2. Kártalanítási kötelezettség bányakárokért

A bányakár megtérítéséről az 1993. évi XLVIII. törvény a bányászatról (Bt.) rendelkezik. *Bányakárnak* minősülnek a bányászati és földtani kutatási tevékenységgel idegen ingatlan-

ban, épületben, az ingatlan más alkotórészében és tartozékában okozott, továbbá a vízelvonás folytán keletkezett károk, beleértve a károk megelőzésére, csökkentésére és elhárítására fordított kiadásokat is. Megfigyelve a törvény szövegezését, tulajdonképpen arra a következtetésre juthatunk, hogy nem felelősségi szabályt tartalmaz, ugyanis nem kártérítésről, hanem *kártalanításról* rendelkezik *tekintettel arra, hogy a kárt jogszerű tevékenységgel okozzák*. Ezt támasztja alá az is, hogy nem mentesülési okokat határoz meg a törvény, hanem a kártalanítási kötelezettség egyes esetekre történő kizárását. Így *nem jár kártalanítás* az építményben keletkezett kárért, ha az építményt bányaművelésre fenntartott területen vagy bányatelek határain belül építési engedély nélkül vagy abban – a kárelhárítás érdekében – megszabott feltételek megsértésével emelték.

A törvény előír egy *egyezségre irányuló eljárást*, amelyet a kártalanításra kötelezettnek (bányavállalkozó vagy a földtani kutatásra jogosult) kell kezdeményeznie. Megegyezés hiányában a kötelezett a kártalanítás esedékessé válásától számított 30 napon belül szakértői véleménnyel alátámasztott összegű kártalanítást köteles a károsultnak kifizetni. A károsult az esedékessé vált, de az előírt határidőn belül nem teljesített kártalanítási követelését, továbbá a már kifizetett kártalanítást meghaladó többletkártalanítási igényét a kötelezett ellen indított polgári perben érvényesítheti.

Szolgalmi jog vagy kisajátítás alapján elhelyezett bányászati létesítmény által az ingatlan rendeltetészerű használatában keletkezett hátrány nem bányakár. Az akadályoztatásért vagy egyéb hátrányért (például az ingatlan forgalmi értékében bekövetkezett csökkenésért) járó kártalanítást az ingatlan tulajdonosa (kezelője, használója) részére a szolgalmi alaptasakor, illetőleg a kisajátítási eljárás során kell megállapítani.¹

3. Kártalanítási kötelezettség a büntetőeljárársban

A büntetőeljárás során is előfordulhat, hogy az eljáró hatóságok olyan eljárási hibát vétének, amelyből a terheltnek kára származhat. Ennek egy törvényileg lehatárolt esetköre, amikor az eljárási hiba a terhelt alaptalan vagy túlzott *szabadságkorlátozásával* jár együtt. 2018. július 1-jén lépett hatályba az új, büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.), a következőkben már az új törvény rendelkezéseit ismertetjük.

A Be. a CVIII. Fejezetében szabályozza az alaptalanul alkalmazott szabadságkorlátozásért járó kártalanítás jogintézményét. E szerint kártalanítás jár a terheltnek, ha a büntetőeljárásban vagy annak eredményeként a szabadságát *alptalanul korlátozták, illetve elvonták*. A kártalanítás kizárólag a szabadság korlátozásának, illetve elvonásának a ténye és a tartalma miatti hátrányok orvoslására szolgál.²

Kártalanítás jár a letartóztatásért, az előzetes kényszergyógykezelésért és az olyan bűnügyi felügyeletért, amelynek során a bíróság a terhelt számára előírta, hogy lakást, egyéb helyiséget, intézményt vagy ahhoz tartozó bekerített helyet engedély nélkül nem hagyhat el, valamint az ezek elrendelését megelőzően elrendelt őrizetért, ha az ügyészség vagy a nyomozó hatóság az eljárást a törvényben meghatározott okok valamelyikéből szüntette meg (például a cselekmény nem bűncselekmény, nem volt megállapítható bűncselekmény

¹ 1993. évi XLVIII. törvény 37. § (7) bek.

² Be. 844. §.

elkövetése, a cselekményt már jogerősen elbírálták stb., vagy például, ha a terheltet felmentették, elévülés miatt a vádlott büntethetősége megszűnt, az ügyészség a vádat ejtette, úgyszintén ha megállapították a bűnösséget, de az előzetes szabadságkorlátozás tartalma meghaladja a jogerősen kiszabott szabadságkorlátozással járó büntetés tartalmát. Szintén kártalanítás jár, ha a bíróság rendkívüli jogorvoslat folytán felmentette a terheltet, enyhébb büntetésre ítélte, jogerősen próbára bocsátotta, az eljárást jogerős ügydöntő végzésében megszüntette stb.³

A törvényben meghatározott bármely ok esetén is *kizárt a kártalanítás*, ha az igénylő a bíróság, ügyészség vagy a nyomozó hatóság elől elrejtőzött, megszökött vagy szökést kísérelt meg, illetve az elfogására irányuló intézkedés alól kivonta magát, vagy azt megkísérelte, vagy a tényállás megállapításának megghiúsítása érdekében bűncselekményt követett el (és ezt jogerős ügydöntő határozat megállapította, vagy a bíróság, ügyészség vagy a nyomozó hatóság megtévesztésére törekedett, és így neki felróhatóan okot szolgáltatott arra, hogy a bűncselekmény megalapozott gyanúja rá terelődjön stb.⁴

A Be. részletesen szabályozza a *kártalanítási eljárást* is, amelynek két típusát különíti el: az *egyszerűsített kártalanítási eljárást* és a *kártalanítási pert*. Lényeges kiemelni, hogy a kártalanítási igény fizetési meghagyásos eljárásban nem érvényesíthető. A kártalanítási igényt az állammal szemben kell érvényesíteni, amelyet az igazságügyért felelős miniszter képvisel. A kártalanítási igény érvényesítésére a törvény *egyéves jogvesztő* határidőt biztosít, amely a kártalanítási megalapozó határozat igénylővel való közlésétől számít. Amennyiben az igénylő a kártalanítási eljárás alatt meghal, úgy örököse a terhelt halálától számított hat hónapon belül kérheti az eljárás folytatását (e határidő is jogvesztő).

Az *egyszerűsített kártalanítási eljárásban* a szabadság alaptalan korlátozásáért, illetve elvonásáért külön jogszabályban meghatározott összegű kártalanítás igényelhető. Az eljárás célja, hogy az igénylő és az állam között megállapodás jöjjön létre, amelyet a kérelem benyújtását követő öt hónapon belül írásban kell megkötni. A kártalanítás jogalapját (a kérelem megalapozottságát) és összegét a Be. szerint az igazságügyért felelős miniszter állapítja meg. Ha a felek között a megállapodás létrejön, további kártalanítási igény érvényesítésének nincs helye, az összeget a megállapodás írásbeli megkötésétől számított tizenöt napon belül ki kell fizetni.

Ha a megállapodás a felek között a fent említett határidőn belül nem jön létre, vagy a miniszter szerint a kérelem nem megalapozott, az igénylő *két hónapos jogvesztő* határidőn belül *pert indíthat*. A perben a szabadság alaptalan korlátozása, illetve elvonása miatt bekövetkezett kár megtérítése, illetve sérelemdíj követelhető. A kártalanítási perben a kártalanítás módjára és mértékére a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvénynek a kártalanításra és a sérelemdíjra vonatkozó rendelkezéseit a Be.-ben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

A Be. 401. § (4) bekezdése szerint az eljárást megszüntető határozat kézbesítésével egyidejűleg *tájékoztatni kell a terheltet* a kártalanítási igényének jogalapjáról, arról, hogy választása szerint igényét egyszerűsített kártalanítási eljárásban vagy kártalanítás iránti vagyoni jogi perben érvényesítheti, továbbá az igény határidejéről, a határidő kezdő időpontjáról

³ Bővebben lásd: Be. 845. § (1)–(4) bek.

⁴ Bővebben lásd: Be. 846. § (1) bek.

és a határidő elmulasztásának jogvesztő jellegéről. Ugyanez igaz az ügydöntő határozatra is a Be. 455. § (7) bekezdése szerint. A 2140/2010. számú polgári elvi határozat szerint: „Az előzetes letartóztatás miatt keletkezett károk megtérítése iránt az állammal szemben indított kártalanítási perben csak az előzetes letartóztatással okozati összefüggésben álló károk követelhetők. A vádlottat a büntetőeljárásban képviselt meghatalmazott védő díjának megtérítésére a polgári perben eljáró bíróságnak nincs hatásköre.”

A 2320/2011. számú polgári elvi határozat szerint: „Ha a büntető bíróság több bűncselekményre irányuló megalapozott gyanú alapján elrendeli a gyanúsított előzetes letartóztatását, majd egyes cselekményekre a nyomozást büntethetőséget megszüntető okból megszünteti, a megmaradt többi cselekményre pedig a vádlottat teljes körűen felmenti, a büntetőeljárás egysége és ebből következően a kártalanítás feltételül szolgáló teljesség követelménye megvalósult, és jár a kártalanítás (1998. évi XIX. tv. 580. §).”

A BDT2012. 2631. szám alatt közzétett eseti döntés szerint: „A szabadságelvonás miatti kártalanítási jogosultsága szempontjából a jogosultnak az egységes büntetőeljárás során tanúsított magatartása vizsgálendő. Ezért a büntető ítélettel szemben sikeres perújítás sem vezet kártalanítás megalapozásához, ha az alapügyben a terhelt távollétében hozott, bűnösséget megállapító ítélet a nyomozati eljárás során tett, részletes beismerő vallomása alapján született.”

A BDT2011. 2450. szám alatt közzétett eseti döntés szerint: „A feketegazdaságból származó, illegálisan megszerzett jövedelem nem irányadó az állammal szembeni kártalanítás megállapításakor, mivel az az ilyen módon elérhető bevétel legalizálását, törvényes elismerését jelentené. Nem követelhető kártalanítás címén az államtól olyan elmaradt jövedelem térítés, amely vonatkozásában a közteherviselés alapját képező adóbevallási kötelezettségüket a kártalanítást igénylők nem teljesítették.”

A BDT2007. 1515. szám alatt közzétett eseti döntés szerint: „A felmentéssel végződő büntetőeljárás során fogatosított előzetes letartóztatás miatt igényelt kártalanítás megállapításánál nem lehet figyelembe venni a vád tárgyává tett bűncselekmény súlyát és társadalmi megítélését. A kártalanítási perben a szabadságelvonás tényének és tartamának van jelentősége.”

Fuglinszky Ádám kitér rá, hogy a károsult kényszerintézkedés, büntetés, intézkedés miatti *kártalanítási igényének sikeres érvényesítése nem zárja ki, hogy utóbb kártérítési pert is indítson*, ha a bírósági jogkörben okozott kárért való felelősség feltételei fennállnak. A megállapított kártalanítás azonban kártérítésként már nem követelhető.⁵

Ujváriné Antal Edit felhívja a figyelmet arra, hogy az állam Be.-ben megjelenő kártalanítási kötelezettségétől meg kell különböztetni az egyes bűncselekmények áldozatainak nyújtott kárenyhítés jogintézményét. „E jogintézmény célja, hogy az áldozatoknak azonnali és gyors pénzügyi segítséget nyújtson, amennyiben a bűncselekményt követően erre rászorultak.” (A bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény).⁶

⁵ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 536.

⁶ UJVÁRINÉ ANTAL EDIT (2017): *Felelősségtan*. Budapest, Patrocinium. 203.

4. Kártalanítási kötelezettség a büntetés-végrehajtásban

Az államot *kártalanítási kötelezettség* terheli, ha a büntetés-végrehajtás keretében fogva tartott személyek *megfelelő fogvatartási körülményeit nem biztosítja*. Az elítélt személyt vagy az egyéb jogcímen fogvatartottat is megilleti tehát kártalanítás, ha a jogszabályban előírt életteret nem biztosították számára. Ugyancsak jár kártalanítás az élettérhez kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény, különösen az illemhely elkülönítésének a hiánya, a nem megfelelő szellőztetés, világítás, fűtés vagy rovarirtás (a továbbiakban együtt: *alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények*) által előidézett sérelem miatt.

A kártalanítás minden egyes, az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között eltöltött nap után jár. A 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról (Bvtv.) szerint a kártalanítás egy napra eső összege legalább ezerkettőszáz forint, de legfeljebb ezerhatszáz forint. Az igény érvényesítésére hat hónap áll nyitva, amely az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények megszűnésétől kezdődik.

A kártalanítási kötelezettség szubszidiaritását (kisegítő jellegét) támasztja alá, hogy a kártalanítási kérelemben nyilatkozni kell arról, hogy az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott javára az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt az Emberi Jogok Európai Bírósága kártérítésre kötelezte-e az államot, illetve a polgári bíróság ítélte-e meg kártérítést vagy sérelemdíjat. Amennyiben az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között eltöltött napok száma a harmincat meghaladja, a kártalanítási kérelem előterjesztésének előfeltétele, hogy a fogvatartási körülmények miatt a kérelmező megelőzőleg panaszt terjesszen elő a végrehajtásért felelős szerv vezetőjéhez.

5. Kártalanítás az élelmiszer-biztonsággal kapcsolatban

A 2008. évi XLVI. törvény az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről (Éltv.) V. Fejezetében található a járványokkal és kártevők felszaporodásával kapcsolatos intézkedések és a kártalanítás szabályait. A törvény külön szabályozza a *növényegészségügyi* (például fertőtlenítés, megsemmisítés, termesztés korlátozása, betiltása stb.) és *állategészségügyi intézkedéseket* (például elkülönítés, megfigyelési zárlat, forgalmi korlátozás, védőoltás, gyógykezelés, állatleölés).

A törvény külön kártalanítási szabályokat ad a növényegészségügyi és állategészségügyi intézkedésekkel okozott károk esetére, a kártalanítás kötelezettje szintén az *állam*. A növényegészségügyi károk esetén központi fogalom az úgynevezett *zárlati károsító*, amelynek fogalom meghatározását a törvény mellékletében található. E szerint a zárlati károsító: „potenciális gazdasági jelentőségű károsító, amely a veszélyeztetett területen még nem fordul elő, vagy előfordul, de nem terjedt el, és hatósági határozat alapján védekezést folytatnak ellene.” A zárlati károsító előfordulásának felszámolására, terjedésének megakadályozására különféle intézkedések hozhatók. Amennyiben az intézkedés a termelők növényállományának részleges vagy teljes megsemmisítésével jár, a termelő, úgyszintén ugyanezen intézkedések okán a méhészetben okozott károk enyhítésére a méhész részleges kártalanításra jogosult. A kártalanítás mértékét külön jogszabály határozza meg, a kárta-

lanításról az élelmiszerlánc-felügyeleti szerv határozatában dönt. A törvény több esetet is ismer, amelyek tulajdonképpen a *károsulti önhiba egyes esetei*. Ilyen például, ha a károsult terméket az országba jogellenesen hozták be, úgyszintén ha a zárlati károsító gyanúja esetén a termelő bejelentési kötelezettségének nem tett eleget, vagy például ha a fertőzöttségről tudomása volt stb. Ugyanígy a növényvédelmi védekezéssel okozott kárért nem jogosult kártalanításra az a méhészt, aki letelepedésének bejelentését elmulasztotta.

Ugyancsak kártalanítás jár a járványügyi intézkedésekkel az *állatállományban okozott károkért* (például leölt állatért), továbbá kártalanítást követelhet az *intézkedéssel* (igénybevételrel) érintett *földterület, jármű, épület, berendezés, eszköz és anyag tulajdonosa, használója*, amennyiben az igénybevételre, illetve használatra kifejezetten az erre irányuló határozat alapján került sor, *aktív „közreműködésre kötelezés”* esetén az *érintett* természetes személy, jogi személy, jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet, amennyiben a kötelezésre kifejezetten az erre irányuló határozat alapján került sor.

A törvény itt is tételesen felsorolja a kártalanítást kizáró *károsulti önhiba* esetköreit (például az országba tilalom ellenére behozott állat, az állat betegsége gyanús állapotát nem jelentik be, a betegségről a tulajdonosnak tudomása volt stb.) A kártalanítás összege az állat, anyag, eszköz, tárgy forgalmi értéke, egyes esetekben pedig az igénybevételrel, illetve közreműködéssel okozott károkhoz (ide nem értve az elmaradt hasznot) igazodó kártalanításra jogosult a károsult.

6. Űrobjektum által okozott károk

A 1973. évi 3. törvényerejű rendelet hirdette ki az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről szóló, az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlésének XXVI. ülészakán 1971. november 29-én elfogadott egyezményt. Az egyezmény II. cikke szerint „a felbocsátó állam teljes mértékben felelős, hogy kártalanítást fizessen azokért a károkért, amelyeket az űrobjektum a Föld felszínén vagy repülésben levő légi járműben okozott”. Bár az egyezmény magyar szövegezése a felelősség szót használja, itt valójában nem felelősségről van szó, hanem *kártalanítási kötelezettségről*. A kártalanítási igényt *csak állam érvényesítheti egy másik állammal szemben* abban az esetben is, ha a károsult nem az állam, hanem valamely honos vagy a területén kárt szenvedett természetes vagy jogi személy. A kártalanítási igényt *diplomáciai úton* kell a felbocsátó államhoz benyújtani. A kártalanítás iránti igényt főszabály szerint a felbocsátó államnál a kár bekövetkezésének vagy a felelős felbocsátó állam megállapításának időpontjától számított *egy éven belül* kell előterjeszteni.

7. Kártalanítás az egészségügyben

A Polgári Törvénykönyv értelmében minden károkozás jogellenes, kivéve, ha fennáll a jogellenességet kizáró okok valamelyike.⁷ Ezek közül is kiemelésre érdemes az a tétel, miszerint *nincs szó jogellenes károkozásról*, ha a károkozó a kárt jogszabály által megengedett magatartással okozta, és a magatartás más személy jogilag védett érdekét nem sérti, vagy

⁷ Ptk. 6:520. §.

a jogszabály a károkozót kártalanításra kötelezi.⁸ A jogszerű károkozás következménye tehát a kártalanítás. Erre számos a Ptk.-ban és azon kívül eső, más jogszabályban rögzített példát lehet említeni.⁹ Ezek közül most az egészségügyben és jellemzően az egészségügyi törvényben szabályozott eseteket ismertetjük. Ilyenkor a károkozás senkinek sem felróható, továbbá a káreseményt megelőző és azzal okozati összefüggésben álló beavatkozásra általában *valamilyen közösségi érdekből* kerül sor. Ez utóbbi indokolja, hogy a károsultat, illetve halála esetén az általa korábban eltartott személyt az állam kártalanítsa. A kötelező védőoltás esetében a közösség érdeke, hogy az immunitás megszerzése céljából mindenki alávesse magát a rendelkezésnek. Hasonlóképpen közösségi érdek fűződik ahhoz is, hogy az orvostudományi kutatásban részt vegyenek az alanyok, és vállalják azokat a kockázatokat, amelyeket igazán előre nem lehet megbecsülni, és amelyek elszenvedése esetén kártérítést sem lehet kérni. Vannak azonban olyan területek is, ahol nem a közösség érdeke indokolja a kockázattal járó beavatkozás tűrését, hanem az *önzetlen és áldozatkész gondolkodás* motiválja azt, és ezt kompenzálja az állam akkor, amikor az előre nem látható és el nem hárítható káreseményekért helytáll. Ilyen például a véradás vagy a szövet, szerv adományozása. Bizonyos területeken – mint a vérkészítmények és a törzskönyvezett gyógyszerek felhasználásával összefüggésben felmerülő káresemények – azonban nehezen ragadható meg a kártalanítás erkölcsi alapja.¹⁰

7.1. A védőoltással felmerülő káresemények miatti kártalanítás

Amennyiben a védőoltásra kötelezett személy a védőoltás adásával összefüggésben súlyos egészségkárosodást szenved, megrokkann vagy meghal, őt, illetve általa eltartott hozzátartozóját az *állam kártalanítja*.¹¹

A törvény értelmében a védőoltás (ideértve a megelőző gyógyszeres kezeléseket is) célja a fertőző betegségekkel szembeni aktív és/vagy passzív védetség kialakítása. Kötelező védőoltás elrendelésének *életkorhoz kötötten, megbetegedési veszély* esetén, továbbá *külföldre való kiutazás esetén* lehet helye. Ezen túlmenően az egyes *munkakörökben való foglalkoztatás feltételeként* a munkáltató költségére írható elő védőoltási kötelezettség.¹² Az ezekre alapot adó fertőző betegségeket miniszteri rendeletben határozták meg.¹³ Védőoltás kizárólag az egészségügyi államigazgatási szerv által *engedélyezett oltóanyaggal* és az *engedélyező okiratban* szereplő céllal és feltételekkel végezhető. Az oltóanyagok és egyéb immunbiológiai készítmények előállítására, forgalomba hozatalára és hatósági ellenőrzésére külön jogszabály rendelkezései az irányadóak.¹⁴

⁸ Ptk. 6:520. § d) pont.

⁹ FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 235–236.

¹⁰ DÓSA ÁGNES (2010): *Az orvos kártérítési felelőssége*. Budapest, HVG-ORAC. 319–320.

¹¹ Eütv. 58. § (7) bek.

¹² Lásd részletesebben: EMMI módszertani levele a 2017. évi védőoltásokról. *Egészségügyi Közlöny*, 66. évf. 7. sz. 2184–2215.

¹³ A fertőző betegségek és a járványok megelőzése érdekében szükséges járványügyi intézkedésekről szóló 18/1998. (VI. 3.) NM rendelet.

¹⁴ Eütv. 57. § (6)–(7) bek.

A kötelező védőoltások kérdésével az *Alkotmánybíróság* is foglalkozott a 39/2007. (VI. 20.) AB-határozatában. Megállapította, hogy a védőoltások *közegészségügyi, járványügyi célból elvégzett invazív egészségügyi beavatkozásnak* tekinthetők. Rögzítette továbbá, hogy a kötelező védőoltásokat intézményesítő és annak feltételeit meghatározó jogi szabályozás a testi integritáshoz való jog korlátozását jelenti, *mégsem minősíthető szükségtelen alapjog-korlátozásnak*. A kötelező védőoltások alkalmas és szükséges eszköznek minősülnek egyfelől a gyermekek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődésének biztosításához, másfelől az egész társadalom fertőző betegségekkel, járványokkal szembeni védelméhez.

A védőoltásra kötelezett kiskorú személy megjelenéséről a törvényes képviselő köteles gondoskodni. Ha a törvényes képviselő e kötelezettségének írásbeli felszólításra sem tesz eleget, az egészségügyi államigazgatási szerv a *védőoltást elrendeli*.

A kezelőorvosnak joga van a kötelező védőoltás beadását *elhalasztani* akkor, ha a védőoltásban részesítés a beteg egészségi állapota miatt nem lehetséges, vagy a védőoltás a beteg egészségét vagy meglévő betegségét várhatóan károsan befolyásolná, és a védőoltás beadásához fűződő közegészségügyi érdeket nem veszélyeztető időn belül az elhalasztásra okot adó körülmény olyan változása várható, amely a beteg védőoltásban részesítését lehetővé teheti. Az elhalasztott kötelező védőoltást azonban az akadályozó körülmény megszűnését követően haladéktalanul pótolni kell.¹⁵ Amennyiben a kötelező védőoltás elhalasztására okot adó körülmény változása belátható időn belül nem várható, akkor lehetőség van a kötelező *védőoltás alóli végleges mentesítésre* is, azonban annak engedélyezéséről a beteg lakóhelye szerint illetékes egészségügyi államigazgatási szerv dönt. Az engedélyezési eljárás alatt – annak véglegessé vált döntéssel történő befejezéséig – az adott védőoltás vonatkozásában írásbeli felszólításnak vagy az adott védőoltás elrendelésének nincs helye. Amennyiben a védőoltást korábban már elrendelték, akkor a mentesítési eljárás véglegessé vált döntéssel történő befejezéséig a védőoltást elrendelő *határozat nem hajtható végre*.¹⁶ Az egészségügyi államigazgatási szerv csak közvetlen járványveszély fennállása esetén nyilváníthatja a határozatot azonnal végrehajthatóvá.¹⁷ A kiskorú gyermek védelembe vételét megalapozza, ha a szülő a kötelező védőoltásokat a gyermekének nem adatja be, házi gyermekorvost nem választ számára.¹⁸

Ha nem is túl gyakran, de előfordulhat, hogy a kötelező védőoltásnak lesz kóros szövődménye, amely miatt fennálló felelősséget a jogalkotó – annak kötelező ereje miatt – az államra telepíti. A törvény kizárólag „védőoltásra kötelezett személy” esetében

¹⁵ A kötelező védőoltás elhalasztásáról azonban a kezelőorvos köteles az egészségügyi államigazgatási szervet írásban értesíteni. [Eütv. 58. § (1)–(3) bek.]

¹⁶ Az egészségügyi hatóság védőoltást elrendelő határozatának azonnali végrehajthatósága tárgyában azonban komoly jogvita alakult ki, amelyben a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy a fertőző betegségekkel szemben aktív, illetve passzív védettség kialakítása olyan közérdek, amely az azonnali végrehajtás elrendelését indokolja. [BH2004. 37.] Az Alkotmánybíróság azonban alkotmányellenesnek minősítette a határozat azonnali végrehajthatóságára vonatkozó jogszabályi rendelkezést, mert megítélése szerint a védőoltás beadatását elrendelő elsőfokú határozatnak a konkrét körülményekre és a beavatkozás visszafordíthatatlanságára tekintet nélküli, azonnali végrehajthatósága aránytalanul korlátozta az akkor hatályos Alkotmány 57. § (5) bekezdésében elismert jogorvoslathoz való jogot. [39/2007. (VI. 20.) AB határozat] Erre tekintettel módosult az egészségügyi törvény, hogy a kötelező védőoltást elrendelő határozat a mentesítési eljárás jogerős befejezéséig csak közvetlen járványveszély fennállása esetén hajtható végre.

¹⁷ Eütv. 58. § (3)–(8) bek.

¹⁸ BH2017. 101.

ír elő kártalanítási kötelezettséget, tehát fakultatívan választható oltással összefüggésben keletkező káresemények tekintetében nincs az államnak kártalanítási kötelezettsége.

Életkorhoz kötött kötelező védőoltásokat (BCG, diftéria, szamárköhögés, gyermekbénulás) *invazív beavatkozásnak* minősítette a bíróság. Álláspontja szerint függetlenül attól, hogy azok főszabályként nem utasíthatók vissza, a tájékoztatáshoz való jog itt is megilleti az oltandót, illetve törvényes képviselőjét.¹⁹

A védőoltással okozott kár megtérítése azért kártalanítás, mert az egészségügyi szolgáltató jogszerű eljárása ellenére következik be az oltást igénybe vevő személyt érintő egészségkárosodás vagy halálos következmény. Gyöngyösi szerint az állam kártalanítási kötelezettsége független attól, hogy a védőoltás beadása megfelelt-e a szakmai szabályoknak, mivel az állam csak akkor mentesül a kártalanítás kötelezettsége alól, ha bizonyítja, hogy a kárt a beteg felróható magatartása okozta. A kártalanítás objektív alapú kárigényt keletkeztet.²⁰ Ez azt jelenti, hogy amennyiben sikerül bizonyítani, hogy a védőoltás beadásával *okozati összefüggésben* a páciens súlyos egészségkárosodást szenved, megrokkann vagy meghal, őt, illetve általa eltartott hozzátartozóját az *állam kártalanítja*. Az okozati összefüggés bizonyítása azonban sok esetben nem olyan egyszerű.²¹ Egy konkrét esetben egy tíz hónapos gyermeknek adták be a Sabin-cseppet kórházi kezelése alatt egy gyógyintézetben, amit követően a gyermek megbénult. A bénulás elsősorban a gyermek végtagjait érintette. Az akkori Egészségügyi Minisztérium állásfoglalása szerint orvosi mulasztás nem történt, hanem igen ritkán előforduló oltási szövődmény következett be, amely miatt az állam köteles kártalanítást fizetni mindazért a kárért, amely a társadalombiztosítás szolgáltatásai alapján nem térül meg.²²

Említésre érdemes, hogy – szemben a véradással vagy a vérkészítmény felhasználásával összefüggésben okozott káreseményre megállapított szabályokkal – az idevonatkozó jogszabályi rendelkezés értelmében az állam kártalanítási kötelezettsége független attól, hogy a károsodás a szakmai szabályok betartása mellett vagy anélkül következett be. Amennyiben azonban a védőoltás beadását követően előállt súlyos egészségkárosodás

¹⁹ Kúria Kfv.III.39.058/2012/9.

²⁰ GYÖNGYÖSI Zoltán (2002): *Az élet és test feletti rendelkezések joga*. Budapest, HVG-ORAC. 246.

²¹ Így volt ez abban a perben is, ahol az érintettet 1998 végétől 1999 közepéig a Sanofi Pasteur által előállított, hepatitis B elleni oltóanyaggal oltották be, amit követően 2000 novemberében szklerózis multiplexet diagnosztizáltak nála. A beteg még halála előtt pert indított az iránt, hogy a Sanofi Pasteurt a beadott oltóanyag által okozott kár megtérítésére kötelezze a bíróság. Az ügyben eljáró bíróság (cour d'appel de Paris) elutasította a keresetet arra hivatkozással, hogy nem bizonyított az okozati összefüggés. Az előterjesztett felülvizsgálati kérelem alapján eljáró francia Cour de cassation (semmitőszék) előzetes döntéshozatali eljárás keretében az Európai Unió Bíróságához fordult, amely az alábbiakat állapította meg. Az oltás beadása és a betegség bekövetkezése időben közel állt egymáshoz, továbbá a betegséggel összefüggésben nem volt megállapítható személyes vagy családi kórelőzmény, illetve jelentős számú esetet jegyeztek fel, amikor ezen oltás beadása következtében a per tárgyát képező betegség jelentkezett. Mindezek alapján megállapította, hogy az oltás beadása a legvalószínűbb magyarázat a betegség jelentkezésére, ami miatt az oltóanyag ennélfogva nem nyújtja a jogosan elvárható biztonságot. A nemzeti bíróságok feladata annak biztosítása, hogy az előterjesztett valószínűsítő körülmények valóban kellően komolyak, pontosak és egybehangzóak legyenek ahhoz, hogy azokból egyértelmű következtetést lehessen levonni arra vonatkozóan, hogy a termék hibája – a gyártó által a védelmében előadott bizonyítékokra és érvekre is tekintettel – a kár bekövetkezésének legvalószínűbb magyarázata. Lásd: a C-621/15. ügyben hozott ítélet az N. W. és társai kontra Sanofi Pasteur MSD és társai. Az Európai Unió Bírósága 66/17. sz. sajtóközleménye (Luxemburg, 2017. június 21.)

²² BH1981. 455.

okozati összefüggésben van az *egészségügyi szolgáltató* (házi orvos, házi gyermekorvos stb.) *szakmai szabályszegésével*, akkor az idevonatkozó polgári jogi és egészségügyi jogi szabályok szerint az egészségügyi szolgáltató felelősséggel tartozik. Szakmai szabályt szeg az egészségügyi szolgáltató, ha például a védőoltás beadását megelőzően nem győződik meg arról, hogy az adott gyermek nem szenved-e olyan megbetegedésben, vagy a gyermek általános egészségi állapota nem romlott-e le oly mértékben, ami a védőoltás beadásának elhalasztását indokolja. Természetesen ebben az esetben az egészségügyi szolgáltató felelőssége nem objektív alapú.²³ Fontos megemlíteni továbbá, hogy míg kártalanításra kizárólag az egészségkárosodást elszenvedő *személy*, illetve halála esetén az általa *eltartott hozzátartozó* jogosult az államtól, addig a szakmai szabályszegést elkövető egészségügyi szolgáltatóval szemben az idevonatkozó polgári jogi szabályok alapján érvényesíthetnek kártérítési és sérelemdíj iránti igényt például a súlyos egészségkárosodást elszenvedő gyermek szülei vagy testvérei is.

Az ombudsman hivatalánál is volt egy eljárás, amelynek keretében a hivatal azt vizsgálta, hogy a szülő lelkiismereti szabadságának megsértésével jár-e az kialakult gyakorlat, hogy a Magyarországon alkalmazott morbilli-mumpsz-rubeóla elleni kombinált védőoltás (MMR) előállításához művi abortuszról származó sejtvonalakat is felhasználnak. Az ombudsmani jelentés megállapította, hogy a lelkiismereti szabadság folytán az *állam nem kényszeríthet senkit sem olyan helyzetbe*, amely meghasonlásba vinné önmagával, azaz amely összeegyeztethetetlen a személyiséget meghatározó valamely lényeges meggyőződésével. Továbbá az államnak nemcsak az a kötelessége, hogy efféle kényszertől tartózkodjék, hanem az is, hogy lehetővé tegye – ézszerű keretek között – az alternatív magatartást, azaz biztosítsa a lelkiismereti szabadság gyakorlásának reális lehetőségét.²⁴

²³ Az egészségügyi szolgáltatásokkal összefüggésben keletkezett kárigényekre, illetve a személyiségi jogsértések esetén követelhető igényekre a Ptk.-nak a szerződésen kívül okozott kárért való felelősségre (6:519. §), valamint a személyiségi jogok megsértésének szankcióira vonatkozó szabályait kell megfelelően alkalmazni (Eütv. 244. §). Az egészségügyi szolgáltató tehát felróhatóságának hiányát kell, hogy bizonyítsa a mentesüléshez. Ez általánosságban az adott helyzetben általában elvárható magatartás tanúsítását jelenti. Az egészségügyi kártérítési perekben azonban a gondosság mércéje magasabb: minden beteget – az ellátás igénybevételének jogcímére tekintet nélkül – az *ellátásában résztvevőktől elvárható gondossággal*, valamint a szakmai és etikai szabályok, illetve irányelvek betartásával kell ellátni [Eütv. 77. § (3) bek.]. Az egészségügyi dolgozó az egészségügyi tevékenységet, az adott helyzetben általában elvárható gondossággal, a szakmai követelmények keretei között, etikai szabályok megtartásával, legjobb tudása és lelkiismerete szerint, a rendelkezésére álló tárgyi és személyi feltételek által meghatározott szinten, szakmai kompetenciájának megfelelően nyújtja [Eütev. tv. 5. § (1) bek.].

²⁴ A jelentés szerint a jogkövető magatartás iránt elkötelezett panaszosok az Alaptörvényben biztosított lelkiismereti szabadságuk gyakorlása érdekében jogos igénnyel fordultak a hatóságokhoz alternatív vakcina kérelmezése érdekében, tekintettel arra, hogy az általuk önerőből felkutatott alternatív oltóanyag a magyar hatóságok által is elismerten hatóanyagában megegyező a hazai forgalomban lévő készítménnyel, és az oltóorvosuk vállalta a készítmény beadását gyermekeiknek. A finanszírozás tekintetében a jelentés azt tartotta méltányos megoldásnak, ha az állam az államilag elismert és kötelezően alkalmazandó vakcina ártámogatásával azonos arányú vagy azonos mértékű anyagi támogatást biztosít azon oltásra kötelezetteknek, akiket lelkiismereti okok kényszerítenek választásra a jogkövető magatartás és a lelkiismereti és vallásszabadság gyakorlása között. AJB-3119/2014.

7.2. A vérellátással felmerülő káresemények miatti kártalanítás

7.2.1. A véradással összefüggésben keletkezett kárigény

A megfelelő vérellátás biztosítása hazánkban jelentős és hatékony állampolgári szerepvállalást igényel. Ahogyan az Eütv. miniszteri indoklása fogalmaz, „a véradás hagyományosan magasztos célú altruista magatartás”. Az élő személyekből származó „nemes folyékony szövet” felhasználhatóságának, illetve az életmentő nemzeti vérkincs biztosításának feladata az államé,²⁵ amely feladatot közvetlenül az Országos Vérellátó Szolgálat (a továbbiakban: OVSZ) látja el.

Ha megvizsgáljuk a „szövet” Eütv.-ben körülírt fogalmát,²⁶ tapasztaljuk, hogy sem a vér maga, sem pedig a vérkészítmények nem tartoznak a fogalom alá, így nem számít szövetdonációnak a véradás sem. A vérképzésben meghatározó szerepet játszó csontvelő azonban már más megítélés alá esik a transzplantáció szempontjából.

A *véradó* (donor) és *vért kapó beteg* (recipiens) között anonim viszony áll fenn. Jellemzően egy egységnyi vérkészítmény több donorból származik, de igaz megfordítva is: egy donortól többféle, és több beteg ellátására is alkalmas teljes vér nyerhető. Ezzel szemben az úgynevezett *irányított véradásnál* egymást ismerő konkrét donortól konkrét recipiens számára történik a donáció (illetve létezik úgynevezett autotranszfúzió is korábban levett saját vér a páciens saját maga számára történő későbbi, jellemzően műtéti felhasználásával). A levett teljes vérből számos vérkészítmény (sejtkoncentrátumok, alvadási faktorok, egyéb úgynevezett plazmaderivátumok), gyógyszerek (vakcinák) és más gyógyászatban alkalmazott anyag is készül széles körű felhasználási céllal.

Nem minősül gyógyszernek az emberi eredetű teljes vér, a plazma vagy a vérsajt. Ez alól kivételt jelent az olyan plazma, amelyet ipari folyamat bevonásával járó módszerrel dolgoznak fel.²⁷ Nem minősül orvostechikai eszköznek a humán vérből származó vérkészítmény, plazma, vérsajt és az ezt tartalmazó eszköz; de *orvostechikai eszköz* az az eszköz, amelynek szerves része olyan humán vérből vagy plazmából származó, önmagában alkalmazva gyógyszer-alkotóelemnek vagy gyógyszernek minősülő anyag, amely az eszközt kiegészítve hat az emberi testre. Ez az elhatárolás többek között a felelősségi szabályok miatt is fontos.

Bár a *véradás* általában nem veszélyes az egészségre, ennek a beavatkozásnak – mint minden egészségügyi eljárásnak – szintén lehet egészségkárosító hatása a véradóra nézve, amiről őt részletesen tájékoztatni kell.

A véradót – saját, illetve az általa adott vérből előállított vérkészítményt kapó beteg egészségének védelme érdekében – a véradásra való alkalmassága tekintetében *ki kell*

²⁵ Eütv. 141. § (3) bek. j) pont; 142. § (3) bek. f) pont.

²⁶ *Szövetnek* minősül az emberi test sejtjeiből álló valamennyi alkotórésze, ide nem értve a vért és a véralkotórészt. Eütv. 3/A. § b) pont.

²⁷ Az emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerekről és egyéb, a gyógyszerpiacot szabályozó törvények módosításáról szóló 2005. évi XCV. törvény 2. § (3) bek.

*vizsgálni.*²⁸ Ennek során a véradó köteles a saját egészségi állapotáról, valamint életviteléről – amennyiben az a vér útján átvihető fertőző betegségek szempontjából jelentős – a vizsgálatot végző orvos kérdéseire felvilágosítást adni.²⁹ Ugyanakkor a véradás esetleges káros következményeiről a véradót is tájékoztatni kell. A véradó egészségi állapota, testsúlya, laboreredményei határozzák meg a felvilágosítás tartalmát és mélységét, mert a véradó csak ennek tudatában egyezhet bele a beavatkozásba érvényesen. A véradás (vérlevétel) *invazív jellegének kérdése* ugyanakkor nem egyértelmű. Annak ellenére, hogy a vér levétele a törvény idevonatkozó rendelkezését vizsgálva szakmai szempontból elhanyagolható kockázatú beavatkozásnak tekinthető, a gyakorlat a véradó donor megfelelő tájékoztatását követő – invazív eljárásoknál előírt – írásbeli beleegyező nyilatkozatot vezetett be.³⁰ Azért is fontos a megfelelő tájékoztatáson alapuló beleegyezés jogának megfelelő biztosítása a donor részére, mert az állam kártalanítási kötelezettsége *kizárólag a szakmai szabályoknak megfelelően végzett véradás* következtében elszenvedett károk esetében áll fenn. A véradó törvényben meghatározott tájékoztatási kötelezettségén alapuló önrendelkezési jogának megsértése azonban a szakmai szabályok megszegését jelenti, így az állam kártalanítási kötelezettsége helyett a véradást működtető egészségügyi szolgáltató kártérítési felelőssége kerül előtérbe.³¹ Ugyanez a helyzet akkor is, ha nem végzik el a szükséges vizsgálatokat a véradónál, és ezzel összefüggésben éri őket a károsodás.

7.2.2. A vérkészítmény felhasználásával összefüggésben keletkezett kárigény

A beteg számára az egészségi állapota által szakmailag indokolt minőségű és mennyiségű vérkészítményt biztosítani kell. Amennyiben azonban a vérkészítmény szakmai szabályok szerinti felhasználásával összefüggésben a *beteg kárt szenved vagy meghal, őt*, illetve az általa eltartott hozzátartozóját az *állam kártalanítja.*³²

Mint ahogyan arról már volt szó, az OVSZ feladata a véradók kivizsgálása, a vérkészítmények vizsgálata, ellenőrzése, amelynek keretében a biztonsági előírások két területre fókuszálnak. Egyrészt az egészségügyi adatok kezeléséről szóló külön törvényben³³ foglaltaknak megfelelően a véradóknak nyilatkozniuk kell az egészségi állapotukkal, a vér útján átadható fertőző betegségek szempontjából kockázatos életmóddal és egyéb véradásból kizáró körülmény fennállásával összefüggő kérdésekre. A véradók tájékoztatási

²⁸ Idetartozik a vér hemoglobin (vérfesték) koncentrációjának mérése és első véradónál az előzetes vércsoport meghatározása. Ha a vizsgálat során eltérést találnak, akkor időlegesen vagy véglegesen kizárják a donort a véradásból. Időleges kizárást alkalmaznak például a kívánatosnál alacsonyabb hemoglobinszint, nátha, torokgyulladás, herpesz esetén, kis és nagy műtétek után stb. Végleges kizárást jelentenek egyes fertőző megbetegedések, vérképzőszervi betegségek, kezeletlen magas vérnyomás betegség stb. Lásd: www.ovsz.hu/ver/ki-lehet-verado (A letöltés ideje: 2018. 01. 31.)

²⁹ Eütv. 226. § (2) bek.

³⁰ Eütv. 15. § (5) bek. Természetesen a véradás nem minősül szövetdonációnak sem, ezért az Eütv. 209. § (3) bekezdése szerinti minősített írásbeliség sem szükséges.

³¹ Lásd részletesebben: SÁNDOR Judit (1997): *Gyógyítás és ítékezés*. Budapest, Medicina. 245.

³² Eütv. 227. § (1) és (4) bek.

³³ Az egészségügyi és hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló 1997. évi XLVII. törvény (Eüak.).

kötelezettsége a betegek együttműködési kötelezettségéből³⁴ mint törvényi előírásból fakad. Másrészt az egyszerű fizikális vizsgálatot követően a levett véregységeket a jogszabály alapján minden esetben szűrni kell vérbaj (lues, szifilisz), HIV, hepatitis B és C szempontjától. Bizonyos esetekben más fertőző betegségre is megtörténik a szűrés.³⁵

Nem szabad azonban megfélekednünk a vérkészítményt kapó *recipiens oldalán* sem a biztonsági intézkedések megtételéről, mint például a vércsoport-meghatározás, a keresztpróba elvégzése vagy az úgynevezett ellenanyagszűrések, amelyek elvégzése a vérkészítményt felhasználó egészségügyi intézménynek (orvosnak) a feladata. A vérkészítmény beadása (transzfúzió) továbbá már egyértelműen *invazív ellátásnak* minősítendő, így ahhoz – a törvényben meghatározott kivételektől eltekintve – a recipiens, illetve a helyette nyilatkozni jogosult tartós meghatalmazott (helyettes döntéshozó), törvényes képviselő vagy hozzátartozó írásbeli beleegyezése szükséges.³⁶

A kórházi vératömlesztéssel kapcsolatban a hepatitis B és hepatitis C-vírusfertőzés miatti kárigények jellemzőek a gyakorlatban. Ezeknek a pereknek általában a magyar állam az alperese, de előfordul, hogy a magyar állam mellett az egészségügyi szolgáltató intézményt is perlik a károsultak például arra hivatkozással, hogy a vératömlesztés indokolatlan volt, vagy hogy a vírusfertőzés felismerése és adekvát kezelése során az egészségügyi intézmény nem járt el a kellő gondossággal és körütekintéssel.³⁷

A hepatitis C-vírusfertőzés (HCV-fertőzés) miatt – többségében állami kártalanítás iránt – indult perekben még a kötelező HCV-szűrés bevezetése előtt kapott transzfúzióval összefüggésbe hozható fertőzés miatt indult az eljárás. Hazánkban a vérkészítményeket 1992 júliusa óta kötelező szűrni HCV-ellenanyag tekintetében, ezért a peres eljárások java az ezt megelőzően adott transzfúzióval kapcsolatban indult. A szűrés bevezetése előtt a HCV vératömlesztéssel történő átadásának a valószínűsége elérte a 10%-ot, míg a szűrés bevezetését követően ez az arány 0,1% alá csökkent. Természetesen azonban nem szűnt meg. Ennek oka abban keresendő, hogy a vírussal szemben termelt ellenanyag nem mutatható ki a fertőzést követő úgynevezett *ablakperiódus*³⁸ alatt, és emiatt a véradás során levett mintából végzett szűrés – valójában hamisan – negatív eredményt mutat.³⁹

Az állami kártalanításra vonatkozó speciális jogszabályi rendelkezés hiányában a vérkészítmények esetében is – hasonlóan a gyógyszerekhez – a *termékfelelősségre* vonatkozó szabályokat kellene alkalmazni. Fuglinszky szerint terméknek minősülnek – többek között – a *stabil* (gyógyszertárban beszerezhető) *vérkészítmények*, vértermékek, mint például a veleszületett vérzékenységben szenvedő betegek kezelésében használt alvadási faktorok, és az úgynevezett *labilis vérkészítmények*, mint például az emberi eredetű teljes vér, plazma vagy vérszerek is.⁴⁰ Valakinek a hibás vérkészítmény által okozott halála, testi sérü-

³⁴ Eütv. 26. § (2) bek.

³⁵ A fertőző betegségek és a járványok megelőzése érdekében szükséges járványügyi intézkedésekről szóló 18/1998. (VI. 3.) NM rendelet 24. § (1) bek.

³⁶ Eütv. 15. § (5) bek.

³⁷ HÍDVÉGINÉ ADORJÁN LÍVIA – SÁRINÉ SIMKÓ ÁGNES (2013): *Műhibák és kártérítési perek az egészségügyben*. Budapest, Medicina. 189. (Orvos-Beteg jogviszonyok az egészségügyben 2.)

³⁸ Úgynevezett ablakperiódus: a fertőződéstől a fertőzés kimutathatóságáig eltelt idő.

³⁹ DÓSA (2010): *i. m.* 319.

⁴⁰ Az Európai Unió Bírósága is megerősítette a C-183/00 számú *María Victoria González Sanchez* kontra *Medicina Austriana SA* ügyben, hogy transzfúzió esetében a vért terméknek kell tekinteni. A termékfelelősségi szabályok ezzel ellentétes értelmezése sértené a közösségi jogot. FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 612.

lése vagy egészségkárosodása (*termékkár*) miatt bekövetkezett kár esetén a hibás termék gyártója tartozik felelősséggel.⁴¹ Az objektív alapú felelősség alóli *kimentés* egyik esete azonban az, amikor a gyártó bizonyítani tudja, hogy a vérkészítmény hibája – azaz fertőzött volta – a forgalomba hozatal időpontjában a tudomány és a technika állása szerint nem volt felismerhető.⁴² A hepatitis C-vírusfertőzést okozó vérkészítmények tekintetében igen sokáig ez volt a helyzet, mivel a vírust az orvostudomány állása szerint nem ismerték, így arra a szűrést sem végezték el. Ilyen esetekben a termékfelelősség szabályai szerint sem állna fenn a gyártó felelőssége, azaz a károsult beteg maga viselné az egészségkárosodásból eredő kárát.

Tekintettel arra, hogy a korábbi, 1972-es egészségügyi törvény⁴³ – egészen 1998. július 1-jéig – *kizárólag a gyógyszerek esetében mondta ki az állam kártalanítási kötelezettségét*, a hepatitis C-vírusfertőzések szülte kártalanítási perek egyik alapvető kérdése volt annak eldöntése, hogy *gyógyszernek minősül-e a vérkészítmény*.⁴⁴ Az úgynevezett stabil vérkészítmények esetében nem volt kétséges, hogy ezek a szerek gyógyszernek tekinthetők. Annál vitatottabb volt azonban az úgynevezett labilis vérkészítmények megítélése, amelyre vonatkozóan egyértelmű jogszabályi iránymutatás nem született. A bírói gyakorlat azonban egységesnek mutatkozott a kérdésben. A Legfelsőbb Bíróság több határozatában⁴⁵ kifejtette, hogy a vér vagy a vérkészítmény *orvosi és jogi értelemben sem gyógyszer*, azonban a jogvita eldöntése szempontjából az e szerinti minősítésnek nincs is jogi szerepe, ugyanúgy, mint a stabil és a labilis vérkészítmények közötti megkülönböztetésnek sem. A „termék” hibája miatt bekövetkezett károkért való felelősség körében abból kell kiindulni, hogy vannak olyan gyógyhatású készítmények, amelyeket a *gyógyítás során használnak fel, ennek érdekében juttatják az ember szervezetébe*. Ilyennek tekintendők a gyógyszernek nem minősülő, de a gyógyításnál felhasznált vérkészítmények mint gyógyhatású anyagok, amelyeket lényegében gyógyszerként használnak fel. Megállapítható tehát, hogy a *vérkészítmény nem gyógyszer*, de az állam kártalanítási felelőssége szempontjából *azonos elbírálás alá esik a gyógyszerrel*.⁴⁶ A szervezetbe gyógyítás céljából juttatott vér, illetve vérkészítmény az állam kártalanítási felelőssége szempontjából azonos elbírálás alá esik a gyógyszerrel, ezért a vértranszfúzió során kapott hepatitis C-vírusfertőzés miatt az állam objektív kártalanítási kötelezettsége fennáll.⁴⁷

Annak ellenére, hogy a Legfelsőbb Bíróság egységes jogértelmezést alakított ki a kérdésben, a magyar állam csak a hemofiliás betegek részére intézményesített peren kívüli

⁴¹ Ptk. 6:550. § és 6:552. § a) pont.

⁴² Ptk. 6:555. § (1) bek. d) pont.

⁴³ Az egészségügyről szóló 1972. évi II. törvény.

⁴⁴ Az 1972. évi II. törvény 58. § (3) bekezdése alapján, ha a gyógyszer összetétele és minősége megfelel a Gyógyszerkönyvben, illetőleg a törzskönyvezés (nyilvántartásba vétel) alkalmával megállapított előírásoknak, és ennek ellenére alkalmazása folytán az állampolgár egészségében vagy testi épségében előre nem látható károsodást szenvedett, megrokkant vagy meghalt, őt, illetőleg az általa eltartott hozzátartozóit az állam kártalanítja.

⁴⁵ Pf. III. 25. 894/2001/9., Pfv. II. 22.059/2002/4.

⁴⁶ BH2005. 250.

⁴⁷ BDT2013. 2912.

egyezség létrehozását, az összes többi esetben kizárólag peres eljárás keretében érvényesíthetnek igényt a károsultak.⁴⁸

A kártalanítási eljárásokban a jogvita két kérdéskört érint: az egyik az *okozati összefüggés* a vérkészítmény adása és a vírusfertőzöttség között, a másik pedig az *elévülés*.

Az *okozati összefüggés bizonytalansága* azért jellemzi ezeket a pereket, mert a HCV-fertőzés forrása szinte soha nem határozható meg a megszokott alapossággal és bizonyossággal. Lábady Tamás szerint ezekben a perekben a *prima facie* („első látásra elfogadható”) elv érvényesül, mivel a legtöbb esetben a beszerzett orvosszakértői vélemény csupán valószínűsíti a vérkészítménnyel történő kezelés és a hepatitis C-vírussal történő fertőződés közötti okozati összefüggést.⁴⁹ A szakértők álláspontja szerint ilyen esetekben teljes bizonyossággal megállapítható, hogy a károsultak májbetegségét a hepatitis C-vírussal történő fertőződés okozza. Annak érdekében viszont, hogy a bíróság megbizonyosodhasson arról, hogy a hepatitis C-fertőzést a károsult korábbi transfundálása okozta, a vérkészítmények alkalmazásán kívül egyéb fertőzési forrásokat kell keresni. Amennyiben azonban a bizonyítás eredményeképpen megállapítható, hogy azok az adott károsult esetében valószínűtlenek, akkor nagy valószínűséggel megállapítható, hogy a hepatitis C-vírussal történő fertőződés a vérkészítménnyel történő kezelés következménye. A szakértői vélemények szerint az okozati összefüggésnek a teljes bizonyossággal történő tudományos bizonyítása ma már nyilvánvalóan lehetetlen. Az orvosi kezelésre vonatkozó iratok, a szakértői vélemény, illetőleg a károsult előadásának egybevetésével, mérlegelésével juthat a bíróság arra a következtetésre, hogy jogilag az okozati összefüggés bizonyítottnak tekinthető.⁵⁰ Így megállapította a Legfelsőbb Bíróság az okozati összefüggést abban az esetben, amikor a károsult veleszületett vérzékenysége miatt rendszeresen kapott vérkészítményt, azonban nem merült fel semmilyen adat arra, ami más fertőzési forrás megállapítására alapot adhatott volna. Vérekészítmény adása azonban bizonyított volt, ráadásul olyan időpontban, amikor a véradoktól levett vért hepatitis C-vírusfertőzésre még nem szűrték és nem is szűrheték.⁵¹ Az okozati összefüggés jogi fogalmának bizonyítottságához, a fertőző forrás megállapításához *elégendő a kizáró, illetve kizárható, valamint a valószínűsíthető okok bírói mérlegelése*.⁵²

⁴⁸ A stabil vérkészítménytől HCV-vel megfertőződött veleszületett vérzékenységben szenvedő állampolgárok azonos elveken nyugvó, igazságos és gyors állami kártalanítása érdekében megállapított kártalanítás összege azok esetében, akiknél nem áll fenn HCV okozta aktív májkárosodás, azaz a HCV kóroki szerepére csupán HCV-antitestek utalnak, egyszeri 500 000 Ft, továbbá a kártalanításról szóló külön megállapodás aláírását követő hónaptól havi 8000 Ft járadék a májkímélő életmód esetleges többletköltségeire. Azon fertőzöttek esetében, akiknél kimutatható aktív HCV okozta májkárosodás áll fenn, a kártalanítás összege egyszeri 2 millió Ft és a kártalanításról szóló külön megállapodás aláírását követő hónaptól havi 12 000 Ft járadék a májkímélő életmód esetleges többletköltségeire. A havi járadék összege minden év április 1-jén (legelőször 2002. április 1-jén) a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján, a hivatalos infláció mértéke szerint növekszik. A stabil vérkészítménytől HCV-vel megfertőződött veleszületett vérzékenységben szenvedő állampolgárok egységes állami kártalanításáról szóló 1093/2000. (XI. 24.) Korm. határozat 1–3. pontok.

⁴⁹ LÁBADY (2014c): *i. m.* 2245.

⁵⁰ BH2000. 232.

⁵¹ BH2007. 250.

⁵² A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény [1952-es Pp.] 206. § (1) bek. és a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény [2016-os Pp.] 279. § (1) bek.

A károsultak kártalanítási igénye másrészt azért is sajátos, mert a HCV-fertőzés okozta betegség lappangási ideje sokszor igen hosszú, s a fertőzésről a beteg is csak az első tünetek megjelenése utáni alapos kivizsgálás után szerez tudomást. Emiatt a károkozó magatartás – azaz a vérkészítmény adása – és a károsodás felismerése és ezzel a kártalanítási igény érvényesítése között akár több mint öt év is eltelhet, ami az igény elévülését vonhatja maga után.⁵³ Az amerikai szakirodalomban *liability of long tail-nek*, azaz *hosszú farkú felelősségnek* nevezett elemzett tényálláskörök közös tényálláseleme, hogy a *kár-behatás* és a *kár-eredmény* közé egy hosszabb idő, úgynevezett *Latenzperiode* ékelődik be. Ugyanakkor az esetek nagy számában a *kár-behatás*, a fertőzés időpontja vagy folyamatos negatív hatások esetén a kártérítési igényt már elérő behatásnak az időpontja meg sem állapítható, ezért magának a kártérítési igénynek a keletkezése is vitás.⁵⁴

Mind az 1959-es Ptk., mind pedig a jelenleg hatályos Ptk. értelmében az elévülés akkor kezdődik, amikor a *követelés esedékessé* válik.⁵⁵ Szintén mindkét polgári törvénykönyv úgy rendelkezik, hogy a kártérítés a *károsodás bekövetkeztekor esedékes*.⁵⁶ A hepatitis C-vírusfertőzések miatti kártalanítási perekben a károkozó magatartás és a kár bekövetkezte tekintetében két álláspont alakult ki.

a) Az egyik szerint a *károkozó magatartással a kár nyomban bekövetkezik*, tehát a vérátömlesztés megtörténtével az elévülési idő is elkezdődik függetlenül attól, hogy a károsult a károsodásról csak később szerzett tudomást. Ilyenkor azonban indokolt az *elévülés nyugvására* vonatkozó szabályok alkalmazása: mivel a károsult menthető okból nem tudja igényét érvényesíteni. Mindaddig, amíg ez a menthető ok fennáll – azaz a károsodásról való tényleges tudomásszerzésig –, az elévülés nyugszik.⁵⁷ Ebben az esetben az akadály megszűnésétől még egy év áll a károsult rendelkezésére igénye érvényesítésére.⁵⁸ Az elévülés nyugvásának megszakadását eredményező *tudomásszerzés tartalmát* illetően sokszor igen megengedő a bírói gyakorlat. Következtes abban, hogy az elévülés mindaddig nyugszik, amíg a károsult számára nem válik egyértelművé az egészségkárosodásának ténye és nagysága. Vizsgálni kell és pontosan meg kell állapítani, hogy mikor szűnt meg az igényérvényesítés akadály, mikor és milyen tájékoztatást kapott a károsult a kezelőorvosától, ehhez képest mikor jutott teljeskörűen az igényérvényesítéshez szükséges információk birtokába.⁵⁹ Egy konkrét ügyben mondta ki a bíróság, hogy a károsult mindaddig menthető okból nem érvényesíthette a követelését, amíg tudomást nem szerzett a betegségéről. Ez azonban az akadály megszűnésének megállapítása szempontjából nem volt elegendő, ugyanis ez csak akkor lett volna megállapítható a nyugvás megszűnésének hatályával, ha a *károsult mind objektíve, mind szubjektíve*, tehát minden tekintetben a követelése érvényesíthetőségének a helyzetébe került volna. Mindaddig menthető okból nem érvényesíthette az igényét, amíg nem volt tisztában azzal, hogy a hepatitis C-vírusfertőzése nagy valószínűséggel a műtét során alkalmazott vérátömlesztés olyan következménye, amely nem tekinthető a műtét

⁵³ Dósa Ágnes arról ír munkájában, hogy akár évtizedek is eltelhetnek anélkül, hogy a betegnek tudomása lenne a vírusfertőzés tényéről. DÓSA (2010): i. m. 324.

⁵⁴ A Pécsi Ítéltábla Polgári Kollégiumának 2/2009. (X. 9.) számú véleménye. In: Bírósági Döntések Tára 2010/4.

⁵⁵ 1959-es Ptk. 326. § (1) bek. és Ptk. 6:22. § (2) bek.

⁵⁶ 1959-es Ptk. 360. § (1) bek. és Ptk. 6:532. §

⁵⁷ BH2000. 100.

⁵⁸ 1959-es Ptk. 326. § (2) bek. és Ptk. 6:24. § (1)–(2) bek.

⁵⁹ BH2005. 250.

szükségszerű szövődményének. Tudnia kellett a károsodásáról, a betegségének jellegéről és következményeiről. Az elévülés nyugvásának megszűnte szempontjából tehát annak volt jelentősége, hogy a károsult *mikor jutott teljeskörűen az igényérvényesítéshez szükséges információk birtokába*.⁶⁰ A károsultnak továbbá arról is tudnia kellett, hogy ki a károkozó, illetőleg hogy a követelését kivel szemben érvényesítheti. A károsult az általa megrendelt szakvéleményből tudta meg a bizonyossággal határos valószínűséggel, hogy a közel 20 évvel korábban kapott vértranszfúzió állhat a hepatitis C-vírusfertőzése mögött, tehát a károsult ekkor került abba a helyzetbe, hogy az igényét érvényesíteni tudja.⁶¹ Ugyanakkor más bíróságok ezt a kérdést sokkal szigorúbban ítélik meg: ha a HCV-fertőzöttség tényét megállapították, és a szövettani diagnózis is a rendelkezésre áll, illetve az adekvát kezelést is megkezdték, akkor ezt már olyan tudomásszerzésnek tekintik, ami már a menthető ok és ezzel az elévülés nyugvásának a megszűnését eredményezi.⁶² Ezekben az ügyekben nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a fertőzés felfedezése és annak tudatosítása a károsultban mindig egy folyamat eredményeképpen következik be. Ezen időtartam alatt pedig az elévülés nyugszik.⁶³

b) A másik jogértelmezés szerint a *károkozó magatartás tanúsításának és a kár bekövetkezésének időpontja eltér egymástól*. A károkozás ebben az esetben is a vérátömlesztés elvégzésével végbemegy, azonban a kár bekövetkezéséről csak akkor beszélhetünk, ha a betegség tünetei jelentkeznek. Ezen felfogás szerint az elévülési idő is ettől az időponttól kezdődik és öt évig tart, ami a károsult szempontjából az előzőhöz képest sokkal kedvezőbb helyzetet teremt. A betegségről történő tudomásszerzés azonban a kár bekövetkezésének időpontjaként itt már nem értelmezhető, sokkal inkább a betegség tüneteinek jelentkezése lehet a kártalanítás iránti követelés esedékessé válásának ideje.⁶⁴ A Pécsi Ítéltábla Polgári Kollégiumának fent részletezett véleménye alapján kimondható, hogy a bekövetkezett *egészségkárosodás manifesztálódásához* – függetlenül a lappangási időtől – nem az elévülés kezdete, hanem *az elévülés nyugvásának megszűnése kapcsolódik*.⁶⁵ A vérkészítménnyel kapcsolatos HCV-fertőzéssel kapcsolatban vagyoni kártérítés (járadék), illetve sérelemdíj összegszerűsége tekintetében fontos szempont, hogy egy hosszú évekig lappangó betegségről van szó, ahol az esetleges kezelések hatására született negatív laborvizsgálati eredmény nem jelent vírusmentességet. Emiatt a károsultnak állandó ellenőrzésre kell járnia, folyamatosan tartania szükséges a diétát, és szednie kell a májkímélő gyógyszereket.⁶⁶ A betegség sajnos alacsony vírusszám mellett is kialakulhat, illetve fellángolhat, ezért a sérelemdíj összegének megállapításánál ezt is figyelembe kell venni, továbbá a járadékfizetési kötelezettség még viszonylag hosszabb tünetmentesség esetén is indokolt lehet.⁶⁷

⁶⁰ EBH2004. 1120.

⁶¹ BH2005. 286. és BH2005. 104.

⁶² Dósa (2010): *i. m.* 327.

⁶³ HÍDVÉGINÉ ADORJÁN – SÁRINÉ SIMKÓ (2013): *i. m.* 194.

⁶⁴ Dósa (2010): *i. m.* 328.

⁶⁵ Bírósági Döntések Tára 2010/4. Vesd össze: PUSZTAHELYI Réka (2015): *A magánjogi elévülés*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 112–113.

⁶⁶ BH2009. 10.

⁶⁷ HÍDVÉGINÉ ADORJÁN – SÁRINÉ SIMKÓ (2013): *i. m.* 194.

7.2.3. A vérellátással felmerülő káresemények miatti kártalanítás közös szabályai

Amennyiben a jogszabály a jogszerűen okozott kárért kártalanítási kötelezettséget ír elő, a *kártalanítás módjára és mértékére* a kártérítésre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.⁶⁸ A kártalanítás kiterjed mindarra a kárra, amely a társadalombiztosítás szolgáltatásai alapján nem térül meg. Sor kerülhet azonban a vagyoni kár megtérítésén túl a kártalanításra jogosultat ért nem vagyoni hátrány csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges kompenzáció megfizetésére is a sérelemdíj szabályainak értelemszerű alkalmazása alapján.⁶⁹

Egyik esetben sem beszélhetünk azonban „teljes kár” megtérítéséről, mert az állami kártalanítás egyik főszabálya, hogy a kártalanítás a *kárt szenvedett személynek*, halála esetében pedig az *általa eltartott hozzátartozójának* jár. Így amennyiben egy kiskorú személy károsodik vagy meghal, a szülő, a nagyszülő vagy a testvér nem jogosult kártalanításra. Arra van egyedül lehetőség, hogy a károsult megindítja a kártalanítási pert, és esetleges halála esetén a szülő mint az elhunyt perbeli jogutódja viheti tovább az igényérvényesítést.⁷⁰ Szintén nem jogosult kártalanításra egyetlen olyan hozzátartozó sem, aki nem volt az elhunyt károsult eltartottja. Így például az elhunyt szülő nagykorú és megfelelő jövedelemmel rendelkező gyermekei vagy saját magát eltartó házastársa sem léphet fel kártalanítási igénnyel. Továbbá nem lesznek kártalanításra jogosultak hozzátartozói jogon az életben maradt, de súlyos egészségkárosodást szenvedő személy – káreseménnyel szintén sérelmet szenvedett – hozzátartozói sem.

Az állam kártalanítási kötelezettségének csak tárgyi feltételei vannak. Nincs szükség az egészségügyi intézmény, illetve az általa foglalkoztatott egészségügyi dolgozó jogellenes és felróható magatartására, kimentésnek (kármeosztásnak) csak a károsult felróható közrehatása (önhibája) esetén van helye. Törő Károly szerint nem jár kártalanítás annyiban, amennyiben a kár összefüggésben áll a károsult felróható közrehatásával.⁷¹ A kártalanítás feltétele minden esetben, hogy a károsult *élethez, testi épséghez vagy egészséghez fűződő joga* szenvedjen sérelmet, azaz a vagyoni károsodás az említett személyiségi jogok valamelyikének sérelme nélkül nem elegendő az állam helytállási kötelezettségének megállapításához.

Az állami kártalanítás fontos feltétele továbbá, hogy *kizárólag a szakmai szabályoknak megfelelően végzett véradás, illetve vértranszfúzió* következtében elszenvedett károk esetében áll fenn. Tehát az állam kártalanítási kötelezettsége másodlagos, szubszidiárius helytállási kötelezettség. A véradással és a vérkészítmény adásával kapcsolatos szigorú követelmények megsértése a szakmai szabályok *jogellenes* megszegését jelenti, így az *állam kártalanítási kötelezettsége helyett* a véradást működtető, illetve a transzfúziót mint egészségügyi szolgáltatást nyújtó egészségügyi szolgáltató kártérítési felelőssége kerül előtérbe.⁷² Természetesen ebben az esetben az egészségügyi szolgáltató felelőssége

⁶⁸ Ptk. 6:564. §.

⁶⁹ Törő Károly (1986): *Az orvosi jogviszony*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 419.

⁷⁰ A 2016-os Pp. 47. §.

⁷¹ Törő (1986): *i. m.* 420.

⁷² Lásd részletesebben: SÁNDOR (1997): *i. m.* 245.

nem objektív alapú.⁷³ Fontos megemlíteni továbbá, hogy a teljes kártérítés elve alapján a szakmai szabályszegést elkövető egészségügyi szolgáltatóval szemben az idevonatkozó polgári jogi szabályok alapján nemcsak a károsult, illetve az általa eltartott hozzátartozók érvényesíthetnek kártérítési és sérelemdíj iránti igényt, hanem a súlyos egészségkárosodást elszenvedő személy más hozzátartozói is.

7.3. Orvostudományi kutatással kapcsolatos felelősség

Sem hazánkban, sem pedig külföldön nem jellemző, hogy orvostudományi kutatással kapcsolatban sok kártérítési eljárást indítanak annak ellenére, hogy az ilyen kutatások és kísérletek általában ismeretlen hatású gyógyszer, műtéti eljárás, illetve vizsgálati módszer kipróbálását jelentik.⁷⁴

7.3.1. Alapvetés

Az emberi jogokról és a biomedicináról szóló egyezmény, amelyet Magyarországon a 2002. évi VI. törvény hirdetett ki (*biomedicina egyezmény*). A biomedicina egyezmény a kutatásokra vonatkozóan csak általános alapelveket rögzít, a részlet szabályokat az orvosbiológiai kutatásokról szóló, Genfben, 2005. szeptember 28-án aláírt *kiegészítő jegyzőkönyv* tartalmazza, amelyet hazánkban a 2006. évi LXXXI. törvény hirdetett ki. Az uniós jog kizárólag a vizsgálati készítmények és az orvostechinikai eszközök klinikai vizsgálata tekintetében tartalmaz rendelkezéseket, az egyéb orvosbiológiai kutatások tekintetében nem, mivel az áruk belső piacon belüli szabad mozgásának biztosítása csak a gyógyszerek és az orvostechinikai eszközök esetében értelmezhető, egyéb esetekben nem. A vizsgálati készítmények klinikai vizsgálatáról az emberi felhasználásra szánt gyógyszerek közösségi kódexéről szóló 2001. november 6-ai *2001/83/EK irányelv (Gyógyszerkódex)*, míg az orvostechinikai eszközök klinikai vizsgálatáról az 1993. június 14-ei *93/42/EGK irányelv* szól.⁷⁵ Ki kell még emelni a 2005/28/EK irányelvet (*GCP-irányelv*), amely a helyes klinikai gyakorlat elveinek és részletes iránymutatásainak a megállapításáról szól az emberi felhasználásra

⁷³ Az egészségügyi szolgáltatásokkal összefüggésben keletkezett kárigényekre, illetve a személyiségi jog-sértések esetén követelhető igényekre a Ptk.-nak a szerződésen kívül okozott kárért való felelősségre (Ptk. 6:519. §), valamint a személyiségi jogok megsértésének szankcióira vonatkozó szabályait kell megfelelően alkalmazni (Eütv. 244. §). Az egészségügyi szolgáltató tehát felróhatóságának hiányát kell, hogy bizonyítsa a mentesüléshez. Ez általánosságban az adott helyzetben általában elvárható magatartás tanúsítását jelenti. Az egészségügyi kártérítési perekben azonban a gondosság mércéje magasabb: minden beteget – az ellátás igénybevételének jogcíme tekintet nélkül – az *ellátásában résztvevőktől elvárható gondossággal*, valamint a szakmai és etikai szabályok, illetve irányelvek betartásával kell ellátni [Eütv. 77. § (3) bek.]. Az egészségügyi dolgozó az egészségügyi tevékenységet, az adott helyzetben általában elvárható gondossággal, a szakmai követelmények keretei között, etikai szabályok megtartásával, legjobb tudása és lelkiismerete szerint, a rendelkezésére álló tárgyi és személyi feltételek által meghatározott szinten, szakmai kompetenciájának megfelelően nyújtja [Eütev. tv. 5. § (1) bek.].

⁷⁴ Dósa (2010): *i. m.* 364.

⁷⁵ Dósa Ágnes (2013): Emberen végzett kutatás, klinikai vizsgálatok. In Dósa Ágnes szerk.: *A gyógyszerészeti jog nagy kézikönyve*. Budapest, CompLex – Wolters Kluwer. 29–30. Lásd még részletesebben Dósa Ágnes (2002): Emberen végzett orvostudományi kutatások. *LAM*, 12. évf. 12. sz. 6–7.

szánt vizsgálati gyógyszerkészítmények, valamint az ilyen termékek gyártási vagy behozatali engedélyezése kapcsán.⁷⁶

A kutatásetikai kódexek közül a legjelentősebb az Orvosok Világszövetsége által 1964-ben kidolgozott *helsinki deklaráció*, amelyben lefektetett szabályok nem kötelező erejűek, mégis az embereken végzett kutatások során a helsinki deklaráció alapelvei önkéntes jogkövetés alapján épültek be a kutatások minimumkövetelményei közé.⁷⁷ Az Orvostudományok Nemzetközi Szervezeteinek Tanácsa (Council for International Organizations of Medical Sciences, CIOMS) együttműködésben az Egészségügyi Világszervezettel (WHO) 1993-ban adta ki az emberen való orvosi biológiai kutatások nemzetközi irányelveit, amelyek közül a 13. számú irányelv szól a kísérleti alanyok kártérítéséhez való jogáról.⁷⁸

Nem könnyű eldönteni, hogy mi tekinthető kutatásnak, és mi rutinszerű egészségügyi ellátásnak. A *szokásos, rutinszerű klinikai gyakorlat* körébe azokat a módszereket és beavatkozásokat sorolhatjuk, amelyek célja kizárólag az adott beteg jóllétének az előmozdítása, s amelynek sikere a körülmények ismeretében észszerűen várható. Ezzel szemben a *kutatás* célja kettős: egyrészt a kutatásban részt vevő beteg gyógykezelése, másrészt pedig általánosítható ismeretek megszerzését jelentő kutatási eredmények megszerzése. Az *innovatív klinikai gyakorlat* pedig átmenetet képez az előző két beavatkozás között, mivel biztonságossága, hatásossága még nincs bizonyítva, de az eltérés a szokásos klinikai gyakorlattól nem olyan jelentős, hogy kutatásnak lehessen tekinteni.⁷⁹ Az egészségügyi törvény szerint az *emberen végzett orvostudományi kutatás* célja a betegségek kórismézésének, gyógykezelésének, megelőzésének és rehabilitációjának javítása, okainak és eredetének jobb megismerése, beleértve olyan beavatkozásokat és megfigyelési módozatokat is, amelyek eltérnek a megszokott egészségügyi ellátás során alkalmazottaktól, illetőleg amelynek során még nem teljesen ismert és kivizsgált hatású tényezőket (hatóanyagok, anyagok, eszközök, eljárások, módszerek, körülmények, feltételek) alkalmaznak.⁸⁰ *Nevesített orvostudományi kutatásnak* minősülnek különösen az alábbiak: a diagnosztikus, terápiás, megelőzési és rehabilitációs eljárások tökéletesítésére, új eljárások kidolgozására, valamint a betegségek kóroktanának és kórlefolásának jobb megértésére irányuló kutatás, a genetikai kutatás, az élő emberből vagy halottból eltávolított sejtekkel, sejtalkotórészsel, szövettel, szervvel, testrésszel végzett kutatás, az epidemiológiai kutatás, a közegészségügyi-járványügyi érdekből végzett kutatás, valamint az ivarsejten, embrión végzett kutatás.⁸¹

⁷⁶ JULESZ Máté (2016): *Az orvosi jog aktualitásai. Az eutanáziától a klónozásig*. Budapest, Medicina. 45–46.

⁷⁷ A helsinki deklaráció a magyar jogban is megjelenik, mivel az emberen végzett orvosi biológiai kutatásokról szóló 23/2002. (V. 9.) EüM rendelet (Kutatási rend.) a kutatási terv kötelező elemévé teszi a kutatás vezetőjének nyilatkozatát arról, hogy a kutatási terv összeállítása a hatályos jogszabályokban és a helsinki deklarációban foglaltaknak megfelelően történt. 8. § (3) bek. i) pont.

⁷⁸ Eszerint a 13. számú irányelv szerint azok a kísérleti alanyok, akik a kísérletben való részvétel következtében fizikai károsodást szenvednek, olyan anyagi vagy egyéb segítségre jogosultak, amely méltányos kártérítést (kártalanítást) nyújt számukra minden ideiglenes vagy maradandó sérülésért vagy fogyatékoságért. Haláluk esetén a tőlük anyagilag függő személyek anyagi kártérítésre jogosultak. A kártérítéshez való jogról lemondani nem lehet. KOVÁCS József (1997): *A modern orvosi etika alapjai. Bevezetés a bioetikába*. Budapest, Medicina. 615.

⁷⁹ DÓSA (2013): *i. m.* 31.

⁸⁰ Eütv. 157. §.

⁸¹ Kutatási rend. 1. § (1) bek.

Az embereken végzett kutatásokon belül önálló csoportot alkot a *klinikai vizsgálat*, ami az emberi felhasználásra kerülő vizsgálati készítményekkel végzett olyan kutatásokat foglalja össze, amelyek eredményeként gyógyszer fejlesztenek, illetve amelyeket már forgalomban lévő gyógyszerrel végeznek.⁸² Az *orvostechnikai eszköz* fogalmára és az azzal végzett vizsgálatokra sajátos rendelkezések vonatkoznak.⁸³ Orvostechnikai eszköz – meghatározott kivételekkel – akkor hozható forgalomba, ha CE jelöléssel van ellátva. Ilyen jelölést pedig csak olyan orvostechnikai eszköz kaphat, ami – a lefolytatott megfelelőségértékelési eljárás alapján – megfelel a jogszabályi követelményeknek.

A kutatásokon belül szintén önálló csoportot alkotnak a *beavatkozással nem járó kutatások*, amelyekre azért vonatkoznak kevésbé szigorú engedélyezési és ellenőrzési szabályok, mert a vizsgálatban résztvevőket nem teszik ki lényeges kockázatnak.⁸⁴ Ilyenkor nem történik fizikai beavatkozás a kutatás során, és a beteg lelki egészsége sincs kockázatnak kitéve (például kérdőív kitöltése).

7.3.2. Az orvostudományi kutatásokkal kapcsolatos kártalanítás és kártérítés

A biomedicina egyezmény 24. cikke mondja ki, hogy amennyiben valaki egy beavatkozás következtében indokolatlanul kárt szenved, joga van méltányos jóvátételre. A kiegészítő jegyzőkönyv 31. cikke pedig úgy fogalmaz, hogy ha a kutatásban részt vevő személy a kutatás következtében kárt szenved, kártérítésre jogosult.

A nemzetközi dokumentumokban foglalt kötelezettségnek megfelelően rögzíti az egészségügyi törvény is, hogy amennyiben a szakmai szabályoknak, valamint a kutatási tervnek megfelelően végzett kutatás során a kutatás alanya kárt szenved vagy meghal, őt, illetve az általa eltartott hozzátartozóját az *állam kártalanítja*.⁸⁵ Ez a szabály a klinikai vizsgálatokra és a klinikai vizsgálatnak nem minősülő kutatásokra egyaránt vonatkozik.⁸⁶

Az állami kártalanítás korábbi eseteihez hasonlóan a kártalanítás itt is a jogszerű károkozás kompenzációja, így *sem a jogellenességet, sem pedig a felelőtlenséget* nem kell vizsgálnia a bíróságnak a kártalanítási igény elbírálásakor. Bár a kártalanítás módjára és mértékére a kártérítésre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni,⁸⁷ ez az Eütv. kártalanítási tényállásai – így az orvostudományi kutatások – esetében sem jelenti azt, hogy a teljes kárt kellene megtéríteni. A törvény ebben a körben is a kártalanítási kötelezettséget *csak a kutatásban (klinikai vizsgálatban) részt vevő személyre és annak eltartott hozzátartozóira* korlátozza, így az állami kártalanításra jogosultak köre az általános kárfelelősségi

⁸² A klinikai vizsgálat pontos fogalmát, fázisait és részletszabályait lásd az emberi felhasználásra kerülő vizsgálati készítmények klinikai vizsgálatáról és a helyes klinikai gyakorlat alkalmazásáról szóló 35/2005. (VIII. 26.) EüM rendeletben.

⁸³ Eütv. 3. § h) pont, az orvostechnikai eszközökről szóló 4/2009. (III. 17.) EüM rendelet és az orvostechnikai eszközök klinikai vizsgálatáról szóló 33/2009. (X. 20.) EüM rendelet.

⁸⁴ A beavatkozással járó, valamint ebből levezetve a beavatkozással nem járó vizsgálat fogalmát az emberen végzett orvostudományi kutatások, az emberi felhasználásra kerülő vizsgálati készítmények klinikai vizsgálata, valamint az emberen történő alkalmazásra szolgáló, klinikai vizsgálatra szánt orvostechnikai eszközök klinikai vizsgálata engedélyezési eljárásának szabályairól szóló 235/2009. (X. 20.) Korm. rendelet.

⁸⁵ Eütv. 164. § (1) bek.

⁸⁶ Dósa (2013): i. m. 69.

⁸⁷ Ptk. 6:564. §.

szabályoknál lényegesen szűkebb körű (például a még a családja eltartásában élő súlyos egészségkárosodást szenvedett egyetemista fiatal szülei, nagyszülei vagy testvére nem lesznek jogosultak az állami kompenzációra). A kártalanítási kötelezettség továbbá a szűk értelemben véve „a kutatás során” elszenvedett károkra vonatkozik, ami egyrészt azt a látzatot keltheti, hogy csak a kutatásban való részvétele alatt elszenvedett károsodás miatt léphet fel igény a károsult, másrészt a kutatás során elszenvedett kár nem feltétlenül áll okozati összefüggésben magával a kutatással, az lehet attól teljesen független is. Például a kutatás alanya a kutatás alatt egy autóbalesetben elhalálozik.⁸⁸ A helyes értelmezés szerint a „kutatás során” elszenvedett kár a klinikai vizsgálat lényegét jelentő beavatkozással, eljárással összefüggésben elszenvedett egészségkárosodásra vagy elhalálozásra vonatkozatható. A kártalanítás kötelezettje az állam, és a *kártalanítási kötelezettség a kártérítési felelősséghez képest másodlagos*. Az állam kártalanítási kötelezettsége ugyanis – hasonlóan a vérellátással kapcsolatos káreseményekhez – csak abban az esetben áll be, ha a károsodás a *szakmai szabályoknak, valamint a kutatási tervnek megfelelően elvégzett* kísérleti eljárás során következik be, tehát a kutatást végző egészségügyi szolgáltatót ebben a tekintetben felróhatóság nem terheli. Így a kutatás engedély nélküli vagy az engedélyben foglaltaktól eltérő végzése esetén az *általános polgári jogi felelősség* mellett büntetőjogi következményekkel is számolni kell.⁸⁹ Másrészt az állam kártalanítási kötelezettsége csak abban az esetben merülhet fel, ha a kísérleti eljárást végző egészségügyi szolgáltatónak a szakmai szabályok és a kutatási terv betartásán alapuló elvárható magatartása ellenére következett be a kutatás során a nem várt károsodás.⁹⁰

Speciális felelősségi szabályokat állapít meg a törvény a *vizsgálati készítmény klinikai vizsgálata során elszenvedett káresemények* vonatkozásában. Amennyiben ugyanis vizsgálati készítmény klinikai vizsgálata során vagy annak következményeként bármely természetes személy egészségkárosodást szenved, a *sérelmet szenvedett személy*, illetve halála esetén a Polgári Törvénykönyv szerinti *hozzátartozója sérelemdíjra*, valamint – a halállal, megrokkánással, illetve egészségkárosodással összefüggésben bekövetkezett vagyoni károk esetén – *kártérítésre* tarthat igényt. A kártérítés megfizetésére kötelezettek körét a törvény külön nevesíti az alábbiak szerint:

- a) a klinikai vizsgálatot engedélyező hatóság által jóváhagyott vizsgálati terv szerint végzett vizsgálat esetén a *vizsgálat kezdeményezője*,
- b) amennyiben a halál, megrokkánás vagy súlyos egészségkárosodás a vizsgálatot kezdeményező által ismert, de a klinikai vizsgálatot engedélyező hatóságnak be nem nyújtott adat eltitkolásának következménye, a *vizsgálat kezdeményezője*,
- c) amennyiben a halál, megrokkánás vagy súlyos egészségkárosodás a klinikai vizsgálatot engedélyező hatóság előírásának következménye, az *engedélyező hatóság*,

⁸⁸ Dósa (2013): i. m. 70.

⁸⁹ Btk. 171. §.

⁹⁰ Az egészségügyi szolgáltatásokkal összefüggésben keletkezett kárigényekre, illetve a személyiségi jogsértések esetén követelhető igényekre a Ptk.-nak a szerződésen kívül okozott kárért való felelősségre (Ptk. 6:519. §), valamint a személyiségi jogok megsértésének szankcióira vonatkozó szabályait kell megfelelően alkalmazni. (Eütv. 244. §) Az egészségügyi szolgáltató tehát felróhatóságának hiányát kell, hogy bizonyítsa a mentesüléshez.

- d) a klinikai vizsgálatot engedélyező hatóság által jóváhagyott vizsgálati tervtől való eltérés esetén – ha az egészségkárosodás ennek következményeként következik be – a *klinikai vizsgálatot végző intézmény*.

Megfigyelhető, hogy a *különböző „elkövetési magatartásokhoz” eltérő felelősségi formát* és kártelepítési szabályt határoz meg a jogalkotó. Az a) és c) pontban részletezett körülmények esetében a felelősség objektív, hiszen a vizsgálatot kezdeményező, illetve a vizsgálatot engedélyező hatóság felelőssége független a felróhatóságtól, míg a b) pontban a vizsgálatot kezdeményező felróható magatartása tetten érhető az általa ismert, de a klinikai vizsgálatot engedélyező hatóságnak be nem nyújtott és a károsodással okozati összefüggésben álló adat eltitkolásában. A vizsgálati tervtől való bármilyen olyan eltérés pedig, ami károsodáshoz vezetett, szintén a vizsgálatot végző intézmény felelősségéhez szükséges felróható magatartásként értékelhető [d) pont].

Ebben a körben azonban – szemben az eddig tárgyalt esetekkel – a *teljes kártérítés elve* érvényesül, mert a károsulton kívül nemcsak az elhunyt károsult tartásra jogosult hozzátartozói, hanem valamennyi Ptk.-ban nevesített hozzátartozója jogosult sérelemdíj, illetve vagyoni kártérítés iránti igénnyel fellépni, és nemcsak a károsult halála esetén, hanem annak megrokkánása, illetve egészségkárosodása esetén is.⁹¹

A *gyógyszer alkalmazásával* összefüggésben bekövetkezett halál, megrokkánás, illetve egészségkárosodás esetén a sérelemdíj fizetésére kötelezés, valamint a nem vagyoni sérelemből eredő vagyoni károkért való felelősség kérdésében a Polgári Törvénykönyv sérelemdíjra és *termékfelelősségre* vonatkozó rendelkezéseit kell bizonyos eltérésekkel alkalmazni.⁹² A Legfelsőbb Bíróság azonban megállapította, hogy az állam egészségügyi törvényben szabályozott kártalanítási kötelezettségéről⁹³ a bíróság csak a speciális, a gyártó termékfelelősségre vonatkozó szabályok szerinti helytállási kötelezettségének (kártérítő felelősségének) elbírálását követően (annak hiányában) lehet dönteni, mivel a kártalanítási kötelezettség egy másodlagos szubszidiárius helytállási kötelezettség.⁹⁴

A károsulti kompenzáció védelmében a törvény előírja, hogy a kutatást végző egészségügyi szolgáltatónak a kártérítés és sérelemdíj fedezetére a kutatási tevékenység megkezdését megelőzően a kutatásokra vonatkozó, a kockázatoknak megfelelő *felelősség-*

⁹¹ Az emberi alkalmazásra kerülő gyógyszerekről és egyéb, a gyógyszerpiacot szabályozó törvények módosításáról szóló 2005. évi XCV. törvény (Gytv.) 21. § (1)–(2) bek.

⁹² Gyógyszer előírás szerinti alkalmazásával okozott halál, megrokkánás, illetve egészségkárosodás, valamint a Polgári Törvénykönyv szerinti termékár esetében a gyártó kimentésére a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 2:52. § (2) bekezdését és 6:555. §-át kell megfelelően alkalmazni. Ha a gyógyszer alkalmazására kórokozók, toxinok, kémiai anyagok vagy nukleáris sugárzás feltételezett vagy igazolt terjedésének megakadályozása érdekében a gyógyszerészeti államigazgatási szerv engedélye alapján került sor, az állam a sérelmet, illetve vagyoni kárt szenvedett személyt, illetve halála esetén eltartott hozzátartozóját kártalanítja. A kártalanítás módjára és mértékére a Polgári Törvénykönyv 6:564. §-át kell megfelelően alkalmazni. E § alkalmazásában eltartott hozzátartozón azt a személyt kell érteni, akinek a tartásáról a sérelmet, illetve vagyoni kárt szenvedett személy jogszabály vagy szerződés alapján gondoskodni köteles. Gytv. 21. § (3)–(5) bek.

⁹³ Eütv. 164. § (1) bek.

⁹⁴ A gyógyszer előírás nélküli alkalmazása esetén bekövetkezett egészségkárosodás miatt keletkezett károkért az állam csak akkor felel, ha a termékfelelősség szerinti kártérítésre kötelezett mentesül a felelősség alól. Az állam felelőssége ezért csak a gyártó felelősségének elbírálásától függően állapítható meg (EBH2008. 1781.). Tekintettel arra, hogy a későbbiekben a gyártó kimentette magát, az állam kártalanítási kötelezettségét a bíróság megállapította (EBH2011. 2407.).

biztosítási szerződéssel kell rendelkeznie.⁹⁵ A felelősségbiztosítás meglétét és megfelelőségét a kutatást engedélyező hatóságnak kell vizsgálnia. A *klinikai vizsgálatok* körében a klinikai vizsgálat kezdeményezőjének kell rendelkeznie a klinikai vizsgálatral összefüggésben keletkezett károk megtérítésére, illetve a klinikai vizsgálatral összefüggésben megsértett személyiségi jogokért követelhető sérelemdíj megfizetésére – a kockázatoknak megfelelő – felelősségbiztosítási szerződéssel. Olyan felelősségbiztosítót kell választani, aki az Európai Gazdasági Térségben (a továbbiakban: EGT), illetve az Európai Közösséggel vagy az EGT-vel megkötött nemzetközi szerződés alapján az EGT tagállamával azonos jogállást élvező államban (a továbbiakban: EGT-megállapodásban részes állam) székhellyel, illetve telephellyel rendelkezik. A felelősségbiztosításnak megfelelő fedezetet kell nyújtania a klinikai vizsgálatral kapcsolatosan esetlegesen érvényesítendő kártérítési és sérelemdíj-követelésekre.⁹⁶

7.4. Szerv- és szövetátültetéssel kapcsolatos felelősség

7.4.1. Alapvetés

Hazánkban a szerv és szövetátültetés alapvető jogszabályi rendelkezéseit az egészségügyi törvény XI. Fejezete, míg a részlet szabályokat több végrehajtási rendelet tartalmazza.⁹⁷

Szükséges rögzíteni a témával összefüggő alapfogalmakat is, amelyek közül alapvető a *szerv- és szövetátültetés* definíciója: szerv és szövet eltávolítása emberi testből, valamint annak más élő személy testébe történő beültetése az emberi test bizonyos funkcióinak helyreállítása céljából. *Donornak* nevezzük azt a személyt, aki szervet, szövetet adományoz más személybe való átültetés céljából, illetve akinek testéből halála után szervet vagy szövetet távolítanak el más személy testébe történő átültetés céljából; míg *recipiens* az a személy, akinek testébe más személyből eltávolított szervet, illetve szövetet ültetnek át gyógykezelés céljából.⁹⁸ Tekintettel arra, hogy az állam kártalanítási kötelezettsége értelemszerűen kizárólag az élő személyből történő szerv-, illetve szövetadományozás esetén merülhet fel, az általános szabályok ismertetése is csak erre a területre fókuszál.

A *biomedicina egyezmény* VI. fejezete szabályozza az élő adományozóból történő szerv- és szövetkivétel alapvető garanciáit, miszerint élő személyből kizárólag terápiás céllal és csak abban az esetben távolítható el szerv, szövet, ha nem áll rendelkezésre sem halott személy megfelelő szerve vagy szövete, sem más hasonló hatékonyságú gyógyító eljárás, továbbá, ha a donor a megfelelő tájékoztatáson alapuló önkéntes beleegyezését kifejezetten és célzottan, írásban vagy hivatalos testület előtt tette meg.

A jelenleg hatályos hazai szabályozás szerint élő személy testéből más személy testébe történő átültetés céljára *csak a következő szerveket, szöveteket* szabad eltávolítani: a) olyan

⁹⁵ Eütv. 164. § (2) bek.

⁹⁶ Gytv. 3. § (5) bek.

⁹⁷ A legfontosabb ezen rendeletek közül az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvénynek a szerv- és szövetátültetésre, valamint a tárolásra és egyes kórszövettani vizsgálatokra vonatkozó rendelkezései végrehajtásáról szóló 18/1998. (XII. 27.) EüM rendelet. Meg kell még említeni a 61/2003. (XI. 27.) ESzCsM rendeletet, amely a kizárólag előzetes betegbesorolás (várólista) alapján nyújtható egészségügyi ellátások eseteit rendezi.

⁹⁸ Eütv. 202. § (1) bek. d)–f) pontok.

páros szerv egyikét, amelynek eltávolítása nem okoz súlyos és maradandó fogyatékoságot, b) olyan szerv részletét (*szervszegmenst*), amelynek eltávolítása esetén a szerv jelentősebb funkciókiesés nélkül működik tovább; továbbá c) *regenerálódó szövetet*.⁹⁹

Szervet, illetve szövetet csak *cselekvőképes személy adományozhat*, és csak akkor, ha a donor a recipiens egyeneságbeli rokona, egyeneságbeli rokonának testvére, testvére, vagy testvérének egyeneságbeli rokona. Kivételesen az ismertetett hozzátartozói kapcsolat hiánya esetén is sor kerülhet szerv adományozására, azonban ilyenkor a donor és a recipiens együttes kérelmét a *kórházi etikai bizottság vizsgálja* meg. A kórházi etikai bizottság akkor járul hozzá a szervkivételhez, ha meggyőződött róla, hogy a donor és a recipiens között szoros érzelmi kapcsolat áll fenn és az adományozás ellenérték nélkül, valamint kényszerből, fenyegetéstől és megfélemlítéstől mentesen történt. Fogvatartott azonban ez utóbbi körben nem lehet szerv-, illetve szövetdonor.¹⁰⁰

Csontvelő, illetve haemopoetikus őssejt vagy más regenerálódó szövet eltávolítására kivételesen korlátozottan cselekvőképes kiskorú, a cselekvőképességében az egészségügyi ellátással összefüggő jogok tekintetében részlegesen korlátozott, illetve cselekvőképtelen személy testéből is sor kerülhet, az alábbi feltételek együttes fennállása esetén: a) nem áll rendelkezésre megfelelő cselekvőképes donor; b) a recipiens a donor testvére; c) az adományozás valószínűsíthetően életmentő a recipiens számára; d) a törvényes képviselő beleegyezését a kórházi etikai bizottság jóváhagyta; e) a kórházi etikai bizottság döntésének meghozatala előtt az érintett személyt – amennyiben azt egészségi állapota vagy életkora nem zárja ki – meghallgatta, és meggyőződött arról, hogy a beavatkozásnak kényszerből, fenyegetéstől, megfélemlítéstől mentesen veti alá magát.¹⁰¹

Szerv, illetve szövet adományozása kizárólag ellenérték nélkül történhet. Ez nem jelenti azonban azt, hogy a donor ne igényelhetné az adományozással összefüggésben felmerülő, törvényben részletesen körülírt költségeinek megtérítését.¹⁰²

A szerv, illetve szövet eltávolítása előtt mind a donort, mind pedig a recipienst az általános szabályokon¹⁰³ túlmenően szóban és írásban részletesen tájékoztatni kell a beavatkozással kapcsolatos minden lényeges körülményről, különös tekintettel a szerv, illetve szövet eltávolításának, a szerv hiányának várható hosszú és rövid távú következményeire, valamint arra, hogy a bármelyikük halála esetén kötelező boncolásnak kell alávetni az elhunytat. Szerv adományozása esetén a donor beleegyezését közokiratba, míg szövet adományozása esetén teljes bizonyító erejű magánokiratba kell foglalni. A donor hozzájárulását a szerv, illetve szövet eltávolításáig bármikor, formai kötöttség nélkül visszavonhatja. Az orvos érvényes beleegyezés esetében sem folytathatja a szerv, illetve szövet eltávolításával kapcsolatos beavatkozást, ha eközben olyan helyzet állt elő, hogy ez a donor életét veszélyezteti, illetve egészségkárosodásához vezet. A recipiensnek az átültetésre vonatkozó beleegyezését elegendő egyszerű okiratba foglalni.¹⁰⁴

Amennyiben a szerv, illetve szövet eltávolítása következtében a *donor egészségében vagy testi épségében károsodott* – ide nem értve az eltávolított szerv, szövet hiányából ere-

⁹⁹ Eütv. 205. § (1) bek.

¹⁰⁰ Eütv. 206. § (1)–(4) bek.

¹⁰¹ Eütv. 206. § (5) bek.

¹⁰² Eütv. 207. §.

¹⁰³ Eütv. 13. §.

¹⁰⁴ Eütv. 209. § (1)–(6) bek.

dő károsodást –, *megrokkant* vagy *meghalt*, és ez a beavatkozást végző egészségügyi dolgozónak fel nem róható, őt, illetve eltartott hozzátartozóit az állam kártalanítja mindazért a kárért, amely a társadalombiztosítás jogviszonya alapján nem térül meg.¹⁰⁵ A szervdonor, illetve a szövetdonor egészségkárosodása, illetve halála esetére az állam azért vállal kártalanítási kötelezettséget, mert a donor nem a saját érdekében vállalja a szerv és szövet kivételével kapcsolatos kockázatokat, hanem azért, hogy valaki másnak (genetikai rokonának, vele szoros érzelmi kapcsolatban álló személynek) az életminőségét javítsa (veseadományozás), vagy az életét megmentse (például májszegment-adományozás).¹⁰⁶

Az állami kötelezettségvállalás célja pont abban ragadható meg, hogy ha a donor a saját egészségét kockáztatva, önzetlen módon segítséget nyújt másnak, és emiatt egészségkárosodást szenved vagy meghal, és ez nem róható fel senkinek, akkor ő vagy az eltartott hozzátartozója ne maradjon kompenzáció nélkül. Nagyon fontos azonban, hogy az egészségkárosodás vagy esetleg rokkantság *nem származhat pusztán a szerv vagy szövet eltávolításából, hiányából*, hiszen teljesen természetes, hogy ha egy páros szerv közül az egyiket eltávolítják, akkor az maradandó egészségkárosodást jelent. Ez azonban önmagában nem lehet alapja az állami kártalanításnak.¹⁰⁷

A polgári jog szabályai szerint a kártalanítás módjára és mértékére a kártérítésre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni, azonban a teljes kompenzáció elve – hasonlóan a többi egészségügyi kártalanítási tényálláshoz – nem érvényesül, mert az Eütv. a kártalanítási kötelezettséget a nem eltartott hozzátartozókra nem terjeszti ki. Az állam kártalanítási kötelezettsége itt is csak *másodlagos*, azaz csak abban az esetben áll fenn, ha a donor egészségkárosodása vagy halála nem áll okozati összefüggésben az egészségügyi szolgáltató vagy az általa foglalkoztatott egészségügyi dolgozó felróható kötelezettségszegésével. Ez utóbbi esetben azonban az egészségügyi szolgáltató helytállási kötelezettsége nem objektív alapú lesz, és a kártérítésre és sérelemdíjra jogosultak köre kibővül a korábban már részletesen ismertetett szabályok szerint a károsult egyéb hozzátartozóira is. Lásd részletesebben a 2.3. pont alatti részben.

¹⁰⁵ Eütv. 210. §.

¹⁰⁶ A szerv eltávolítása a donor számára kétségtelenül a test integritásának megbontását jelenti, kockázatot rejt magában, a szerv eltávolítását célzó műtét nem az ő érdekében történik, számára közvetlen előnnyel nem jár. Ezért például a katolikus egyház hosszú ideig a csonkítás tilalmára hivatkozva ellenezte a szervátültetést. Dósa Ágnes (2012): *Összehasonlító egészségügyi jog. Orvosetikai kérdések jogi szemmel*. Budapest, CompLex – Wolters Kluwer. 203.

¹⁰⁷ KŐSZEGFALVI Edit (2001): *Egészségügyi és betegjogi kézikönyv*. Budapest, KJK–KERSZÖV. 214.

Vákát oldal

VI. fejezet

A szerződésszegéssel okozott kárért fennálló felelősség

1. A szerződésszegés fogalma

A Ptk. Hatodik Könyvének (kötelmi jog) *A szerződés általános szabályai* címet viselő második részének X. Címe *A szerződésszegés*. Az ezen belül található XXII. Fejezet tartalmazza a szerződésszegésre irányadó általános szabályokat.

A Ptk. 6:137. §-a a szerződésszegés általános, valamennyi szerződés esetére alkalmazandó fogalmát adja rögzítve, hogy a szerződés megszegését jelenti *bármely kötelezettség szerződésszerű teljesítésének elmaradása*.

A generális fogalom egyértelműen kifejezésre juttatja, hogy *nemcsak a Ptk.-ban nevesített* szerződésszegési esetek vezethetnek szerződésszegésre, hanem más esetkörök is, amelyek a szerződésszerű teljesítés elmaradását eredményezik.

A Ptk. a legtipikusabban előforduló szerződésszegési eseteket nevesíti, amelyek az alábbiak:

- a) XXIII. Fejezet: *Késedelem* (a kötelezett késedelme, a jogosult átvételi késedelme),
- b) XXIV. Fejezet: *Hibás teljesítés* (kellékszavatosság, termékszavatosság, jótállás, jogszatosság),
- c) XXV. Fejezet: *A szerződésszegés egyéb esetei* (a teljesítés lehetetlenné válása, a teljesítés megtagadása, jognyilatkozat tételének elmulasztása).

A szerződésszegést legtöbbször emberi magatartás (akár tevés, akár mulasztás) okozza, amely azt eredményezi, hogy a szerződés egyáltalán nem vagy nem a tartalma szerint teljesül. A szerződésszegő magatartás megjelenhet mind a jogosult, mind a kötelezett oldalán. Szerződésszegést azonban nem csak a szerződő felek magatartása idézhet elő. Lehetnek annak okozói a feleken kívül álló jogi tények, körülmények, harmadik személyek tevékenysége vagy mulasztása, illetve ezek együtthatása, ha ezek miatt a szerződésszerű teljesítés elmarad (például közúti árufuvarozó késedelmét okozó migránstámadás, személyszállítást akadályozó metrószerelvény kigyulladás, számítógépvírus, amely blokkolja a félig elkészült munka időben történő befejezését, áramszünet, amely a mélyhűtött termékek kiolvadását okozza, vonat elé ugró öngyilkosjelölt, aki miatt késedelem áll be).

A szerződésszegő magatartás vétkessége (azaz a fél tudata mennyire fogta át a szerződésszegést, szándékosan okozta-e azt vagy gondatlanságból) alapvetően irreleváns, a szerződésszegés fennállását, megítélését nem befolyásoló tényező. Vannak azonban a szerződésszegés szabályozásának olyan területei, ahol a szándékos szerződésszegést a Ptk.

külön értékeli: szándékos szerződésszegés esetén a jogosult teljes kárát meg kell téríteni,¹ a szándékos szerződésszegéssel okozott károkért való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötés semmis.²

2. A szerződésszegés jogkövetkezmenyei

A szerződésszegés jogkövetkezmenyei valójában azok a jogok és igények, amelyeket a jogosult érvényesíthet a szerződésszegő partnerével szemben a szerződésszegés következményeként.

A jogkövetkezmény alkalmazásának indoka, hogy a jogosult teljesítési érdekét a szerződésszegés akadályozza, meghiúsítja, ellehetetleníti, aminek kockázatát és terhét szerződésszerű teljesítés esetében nem kellene viselnie.

A szerződésszegés szankciórendszere a Ptk.-ban több szinten, az általánostól a különös felé haladva egymásra épül, a Ptk. azon rendszerezési elve tehát, amely az általános klauzulák irányából közelít a különös rendelkezések felé, e körben is megfigyelhető.³

Az elviekben valamennyi szerződésszegésnél irányadó szankciók a szerződésszegés általános szabályai között találhatók:

- a) a teljesítés követelése,
- b) a visszatartási jog,
- c) az elállás vagy felmondás,
- d) a fedezeti szerződés,
- e) a kártérítés.

A szerződésszegés általánosságban alkalmazható jogkövetkezmenyein túl az egyes nevesített szerződésszegési eseteknél találkozhatunk további, más szankciókkal (például kijavítás, kicserélés, az ellenszolgáltatás arányos leszállítása, akadály elhárítása, biztosíték adása, jognyilatkozat bírósági ítélettel történő pótlása), illetve előfordulnak az általános szabályoktól való eltérések, kiegészítések (például csak *negatív interesse* térítése, nemcsak a kártérítés alóli, hanem valamennyi jogkövetkezmény alóli mentesülés lehetősége).

További eltéréseket vagy kiegészítéseket találhatunk az egyes szerződések körében (letét, bizomány, bérlet stb.).

A szerződésszegésnek azok a jogkövetkezmenyei, amelyek nem zárják ki egymást, együttesen is érvényesíthetők. Együttesen érvényesíthető például adott esetben a szerződéstől való elállás, illetve a felmondás és a kártérítés. Kizárják viszont egymást a teljesítés követelése és az elállás, illetve felmondás.

A szerződésszegés jogkövetkezmenyeit csoportba rendezhetjük aszerint, hogy lehet-e mentesülni alóluk, azaz van-e kimentésre lehetőség, vagy nincs. A jogkövetkezmenyek a kimentés szempontjából két csoportba sorolhatók:

¹ Ptk. 6:143. § (3) bek.

² Ptk. 6:152. §.

³ VÉKÁS Lajos (2013): Bevezetés. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, Wolters Kluwer. 19–25.

- a) amennyiben a Ptk. önmagában véve a szerződésszegéshez kapcsolja a jogkövetkezményt, tehát nem lehet alóla mentesülni, objektív szankcióról (például elállás, felmondás, teljesítés követelése, kicserélés, kijavítás stb.),
- b) amennyiben lehet mentesülni a szankció alól, szubjektív szankcióról (például kártérítés) szólnak.

A Ptk. kivételes esetekben lehetőséget ad az *objektív szankciók alóli mentesülésre* is:

- a) Ptk. 6:168. § (3) bekezdése szerint a gyártó mentesül a termékszavatossági kötelezettség alól,
- b) Ptk. 6:177. § (2) bekezdése szerint a kötelezett mentesül a hibás teljesítés jogkövetkezmenyei alól.

A szerződésszegéshez fűzött szankciók közül a *kártérítés* mind funkciójában, mind egyéb jellemzőiben kiemelkedik. A kártérítés lehet a szerződésszegés egyedüli szankciója, de társulhat más szankcióhoz is, mint elállás, illetve felmondás. A kontraktuális kártérítési felelősség funkciója elsősorban a szerződő felek közötti helyes kockázatosztás, tehát nem a szankcionálás, másodlagosan, háttérbe húzódva, a prevenció.

3. A szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség kapcsolata a polgári jog, illetve a szerződési jog egyes alapelveivel

A *polgári jog alapelvei* áthatják az egész polgári jogot, tehát valamennyi jogviszonyban szem előtt kell tartani azokat anélkül is, hogy a Ptk. azokra kifejezetten hivatkozna. A jóhiszeműség és tisztesség követelménye, az elvárható magatartás tanúsításának követelménye vagy a joggal való visszaélés tilalma kihatnak a kötelmi jogi rendelkezésekre is. Hatásuk az egyes köteleket illetően eltérő intenzitással jelentkeznek, amit a Ptk. egy-egy konkrét rendelkezése fokozhat. A szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség, közelebbről a jogszavatosság körében a *jóhiszeműség elve* köszön vissza, itt valójában nem követelményként, hanem a követelménynek való megfelelés jutalmaként jelenik meg oly módon, hogy a Ptk. korlátozza a kártérítési felelősségét a jóhiszeműen eljáró félnek. A Ptk. 6:175. § (2) bekezdése szerint, ha a kötelezett jóhiszemű volt (azaz nem tudott, illetve kellő körültekintés mellett sem kellett tudnia harmadik személy fennálló jogáról) a jogszerzést akadályozó jogszavatosság körében, csak a *szerződés megkötéséből eredő károkat* (a *negatív érdekét*, azaz a szerződés megkötésével felmerült költségeket mint vagyonszökkenést) *köteles megtéríteni*.

Bár a Ptk. kifejezetten nem említi a szerződési jog alapelvei között, mégis megkerülhetetlen alapelv a *pacta sunt servanda* elve, azaz a megállapodást teljesíteni kell. Ez az elv egyébként levezethető a szerződés fogalmából, amely szerint a szerződésből kötelezettség keletkezik a szolgáltatás teljesítésére (a szerződés tehát teljesítendő) és jogosultság a szolgáltatás követelésére. Ezen elvből kiindulva szokták azt mondani, hogy a szerződés a felekre nézve jogforrás, vagy a felekre nézve törvényi erővel bír. A *pacta sunt servanda* elv a felek tudatos vállalásából fakad, miszerint a szerződést a felek saját igényeik és kockázataik felmérését követően annak tudatában kötötték meg, hogy azt teljesíteni tartoznak.

Ez a kiindulási alapja annak, hogy a felek a szerződés nem vagy nem megfelelő teljesítéséért felelősséggel tartoznak, továbbá a szerződésszegéshez fűzött jogkövetkezményeknek.⁴

A szerződési jog alapelvei közül az együttműködési és tájékoztatási kötelezettség elvét érdemes kiemelni. A Ptk. 6:62. § (1) bekezdése megköveteli, hogy a felek már a szerződéskötési tárgyalások alatt, a szerződés megkötésénél, fennállása alatt és megszüntetése során együttműködjenek, és tájékoztassák egymást a szerződést érintő lényeges körülményekről. A (3) bekezdés alapján, ha a szerződés létrejön, az a fél, aki az együttműködési és tájékoztatási kötelezettségét megszegte, köteles a másik fél ebből származó kárát a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség általános szabályai szerint megtéríteni.

4. A szerződésen kívül okozott károkért való felelősség és a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség jellemzői és viszonya

A korábbi Ptk.-hoz képest az új Ptk.-ban a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség (deliktuális felelősség) és a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség (kontraktuális felelősség) elkülönült rendszert alkotnak, sajátosságaik mellett azonban vannak azonos vonásaik is. Mindkét felelősségi rendszerben közös az alapelv: tilos a jogellenes károkozás.

„Aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni.”⁵
 „Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni.”⁶ „Ezek szerint, egyaránt tilos a szerződésszegés, vagy a polgári jogi deliktum útján történő [...] károkozás.”⁷

A két felelősségi rendszer szétválasztása a kártérítési felelősség eltérő gyökereiben keresendő. A deliktuális felelősség esetében a károkozó és a károsult között, a károkozást megelőzően nincs jogi kötelelem, a károkozó egy mindenkire általánosan kötelező és egyben tiltó jogi normát sért meg, méghozzá a károkozás általános tilalmát (*neminem laedere*, azaz ne bánts meg senkit, ne okozz senkinek kárt), amelynek megsértése eredményeként jön létre a károsult és károkozó között immáron egy relatív szerkezetű kötelelem, a kárkötelelem.

A kontraktuális felelősség esetében viszont a károkozást megelőzően is fennáll egy relatív szerkezetű jogviszony a felek között, méghozzá a szerződés, amely meghatározza a felek egymással szembeni jogait és kötelezettségeit. Itt a károkozó magatartás egy szerződésben önként vállalt kötelezettség megszegését jelenti. A szerződéses jogviszony a kárkötelelem alanyait, a károkozó és a károsult személyét is behatárolja: a károkozó a kárt nem általában „másnak”, hanem a „másik szerződő félnek” okozza.

A kontraktuális felelősséget egy önként, tudatosan, átgondoltan vállalt szerződéses kötelezettségvállalás megszegése alapozza meg. Ez a feltétel a deliktuális felelősség esetében hiányzik.

A kontraktuális és a deliktuális felelősség kiinduló alapjában mutatkozó különbség kihatással van azok szabályozására, és eltéréseket eredményez.

⁴ Lásd bővebben: LESZKOVEN László (2015a): A pacta sunt servanda elve. In BARZÓ Tímea et al. szerk.: *Kötelmi Jog. A kötelmek közös és a szerződés általános szabályai*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 159.

⁵ Ptk. 6:142. §.

⁶ Ptk. 6: 519. §.

⁷ SZALMA József (2015): Felelősség a szerződésszegésért. *Jogtudományi Közlemények*, 70. évf. 4. sz. 184.

Az eltérések alapvetően két területen érvényesülnek:

- a) eltér a felelősség alóli mentesülés, a kimentés szabálya,
- b) eltér a kártérítés mértéke. A kontraktuális felelősség körében a következménykárokat és az elmaradt vagyoni előnyt korlátozott mértékben kell megtéríteni.

A kontraktuális felelősség körében a kimentés nehezebb, illetve szigorúbb, mint a deliktuális felelősségnél, a jogalkotó ezért a kártérítés nagyságának korlátozásával igyekszik megfelelő egyensúlyi helyzetet teremteni a szerződő felek közötti kockázatmegosztás jegyében.

Az eltérő jogi gyökerekből fakad az is, hogy a Ptk. a kontraktuális felelősség körében kifejezetten tiltja a kártérítés bírósági méltányosságból való mérséklését,⁸ míg a deliktuális kárfelelősség körében ezt megengedi.⁹

A két felelősségi rendszer különbözősége ellenére a kontraktuális felelősség egyes vonatkozásai tekintetében a Ptk. a deliktuális felelősségi szabályokat rendeli kiegészítésként alkalmazni, mint a kár fogalma, többek közös károkozása, károsulti közrehatás, kártérítés módja. Ezen jogintézményeket illetően „a szerződésszegés és a szerződésen kívüli kárfelelősség szabályai továbbra is egységesek maradnak”.¹⁰

1. táblázat

A deliktuális és kontraktuális felelősség összehasonlításáról

	Szerződésen kívül okozott kárért való felelősség	Szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség
Eltérések		
Mentesülés	A kimentés enyhébb, mentesül, ha a magatartás nem volt felróható.	Szigorú kimentés, három kimentési feltétel együttes bizonyítása szükséges.
Kártérítés mértéke	Az okozott kár vonatkozásában (nem csak egyes kárelemek vonatkozásában) érvényesül az adekvát okozatosság elve, azaz nem térítendőek azok a károk – az okozatosság hiánya, távoli volta miatt –, amelyek a károkozás időpontjában előre nem voltak láthatóak.	Egyes kárelemek teljes térítése mellett (a szolgáltatás tárgyában bekövetkezett kár, a felmerült költségek), meghatározott kárelemek, így a jogosult egyéb vagyonában keletkezett károk és az elmaradt haszon vonatkozásában korlátozott mértékű a kártérítés.
A kártérítés méltányos mérséklése	Lehetséges.	Nem lehetséges.

⁸ Ptk. 6:144. § (2) bek.

⁹ Ptk. 6:522. § (4) bek.

¹⁰ UJVÁRINÉ ANTAL (2017): *i. m.* 174.

	Azonosságok	
A károkozás tilalma	Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni.	Aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni.
A kár fogalma (kár elemei)	A deliktualis felelősségi szabályok között van meghatározva.	A deliktualis felelősségi szabályok kiegészítő alkalmazása.
Többek közös károkozása	A deliktualis felelősségi szabályok között van meghatározva.	A deliktualis felelősségi szabályok kiegészítő alkalmazása.
Károsulti közrehatás	A deliktualis felelősségi szabályok között van meghatározva.	A deliktualis felelősségi szabályok kiegészítő alkalmazása.
Kártérítés módja	A deliktualis felelősségi szabályok között van meghatározva.	A deliktualis felelősségi szabályok kiegészítő alkalmazása.

Forrás: a szerző szerkesztése a Ptk. vonatkozó részei alapján

5. Felelősség a szerződésszegéssel okozott károkért

5.1. A felelősség megállapításának feltételei

A Ptk. 6:142. §-a szerint: „aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni. *Mentesül a felelősség alól*, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje, vagy a kárt elhárítsa.”

A kártérítési felelősség megállapításához több feltételnek kell teljesülnie, amelyek az alábbiak:

- a) a szerződésszegés objektív tényének bekövetkezte,¹¹
- b) kár felmerülése a másik félnél,
- c) ok-okozati összefüggés a szerződésszegés és a kár között,
- d) a szerződésszegő *ne tudja kimenteni magát* a felelősség alól.

¹¹ A gondossági kötelek esetén olykor különös nehézséget jelent a szerződésszegés tényének megállapítása. Az eredmény elmaradása ugyanis nem jelenti a szerződés megszegését. A kötelezett gondos eljárásra köteles, ha ennek megfelelően járt el, akkor szerződésszerűen teljesített akkor is, ha eljárása nem vezetett eredményre. A szerződésszegés tényének megállapítása és a felelősség vizsgálata itt két mozzanatot igényel. Erre való tekintettel alakította ki véleményét a Kúria mellett működő úggyevezett *Új Ptk. Tanácsadó Testület*: Milyen módon alkalmazható a Ptk. 6:142. §-a szerinti objektív kontraktuális kártérítési felelősség gondossági kötelek esetén? A szerződésszegésért való felelősség a szerződés megszegésének a következménye. A felelősség vizsgálatát ezért megelőzi a szerződésszegés megállapítása. A kötelezett a szerződést akkor szegi meg, ha a szerződés alapján őt terhelő kötelezettség szerződésszerű teljesítése bármely okból elmarad (Ptk. 6:137. §). Abban az esetben, ha a szerződés alapján a kötelezettet a gondos eljárás kötelezettsége terheli, a szerződést akkor szegi meg, ha a tevékenysége az elvárt gondosság mércéjének nem felel meg. Megbízási jellegű jogviszonyok (gondossági kötelek) esetén abban az esetben, ha a kötelezett (megbízott) tevékenysége a szerződés alapján megkövetelt gondos eljárás követelményének megfelelt, szerződésszegést nem követett el, ezért a szerződésszegésért való felelősség alapvető feltétele sem valósul meg. Így nem kerül sor a szerződésszegésért való felelősség alóli kimentés feltételeinek vizsgálatára (Ptk. 6:142. §) sem.

5.2. A kontraktuális felelősség alóli szigorú kimentés alkalmazásának indokai

A szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség alóli kimentés meghatározásánál a jogalkotó nem a deliktuális felelősség alóli kimentésnél alkalmazott elvárhatóságot mint szubjektíve megítélhető magatartást vette alapul. Abból indult ki ugyanis, hogy egyrészt az üzleti viszonyokban a felelősség alóli kimentés körében a szubjektív jellegű szempontok nem igazán használhatók, másrészt az előre ismert szerződéses vállalás megszegése miatt szigorúbb kimentési mércét kell alkalmazni. A szerződő felek a szerződéskötést megelőzően jogosultak és kötelesek a vállalásaik jogi, gazdasági és ezekhez kapcsolódó kockázatainak feltárására, vállalásaikat kellő komolysággal és felkészültséggel kell megtenniük, így szerződéses nyilatkozatukhoz szigorúbban vannak kötve. A mentesüléshez ezért az általában elvárhatóság bizonyítása nem elegendő, mert az felhígítaná, illuzórikussá tenné a szerződéses jognyilatkozatok komolyságát.¹²

Ráadásul az üzleti viszonyokra jellemző nagyszámú, egymással bonyolult kölcsönhatásban álló tényező közül igen nehéz kiválasztani a releváns emberi magatartásokat, és azok között ugyancsak problematikus értékelni az esetleges emberi hibák súlyát.

A szigorítás indokaihoz tartozik az is, hogy valamely tevékenység üzletszerű folytatása szükségszerű kockázatvállalást jelent, és az esetleges konfliktus feloldása nem a magatartás utólagos értékelésével, hanem a tevékenységgel együtt járó kockázat telepítése útján célszerű. A magánjogi szerződéseknel a szerződésszegés kárkövetkezményeinek telepítése tehát elsősorban *kockázatelosztást*, és nem valamely egyéni hiba szankcionálását kell, hogy jelentse.¹³

A deliktuális kárfelelősséghez képest szigorúbb kimentés meghatározásában a hazai bírói gyakorlat is közrejátszott. A korábbi Ptk. a szerződésszegés körében is – egy utaló szabály folytán – a deliktuális felelősségi szabályokat rendelte alkalmazni, a kimentési szabályok ugyanazok voltak. A bírói gyakorlat a szerződésszegéssel okozott károk megítélése körében egyre rigorózusabb lett. A bíróságok a felrőhatósági alapú kimentési klauzulát szerződésszegés esetén – legalábbis a vagyoni forgalom professzionális szereplőinek szerződésszegése esetén – szigorúbban, a kimentést jóval szűkebben engedve értelmezték, azaz gyakorlatilag csak elháríthatatlan külső körülmény bizonyítása esetén ismerték el a felrőhatóság hiányát. A Ptk. a bírói gyakorlatban kialakult szemléletet is szerette volna tükrözni.

Annak ellenére, hogy nem üzleti célból is születnek szerződések (magánszemélyek közötti adásvétel, bérlet stb.), a jogalkotó úgy látta, hogy ezek körében is alkalmazható az üzleti szerződésekre modellezett kimentési klauzula.

A Ptk. csak szűk körben, az ingyenes szerződéseknel alkalmazza a felrőhatósági alapú kimentést a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség alól.

¹² Vékás Lajos (2016): *Szerződési jog. Általános rész.* Budapest, ELTE Eötvös. 243–244.

¹³ Vékás Lajos (2017): Eörsi Gyula: a professzor és a jogtudós 1922–1992. *Jogtudományi Közöny*, 72. évf. 10. sz. 421–430.

5.3. A mentesülés feltételei

A Ptk. bár szigorított a szerződésszegéssel okozott kárfelelősségen, „elszakította a felróhatósági elvtől”, nem kívánt abszolút, kimentést sem engedő felelősségi szabályt alkotni, ezért biztosította a szerződésszegő félnek a kimentési lehetőséget. A Ptk. nemzetközi példák (PEICL,¹⁴ UNIDROIT,¹⁵ CISG¹⁶) alapulvételével fogalmazza meg a *kimentési klauzulát*.¹⁷

„A felelősség reparációs funkciója domborodik ki ebben a rendelkezésben, hiszen mindennél fontosabb érdek a másik szerződő fél védelme, akivel szemben az elvárható magatartás bizonyításával nem mentesülhet a kártérítési kötelezettség alól a szerződésszegő fél.”¹⁸

A felelősség alóli mentesülés három konjunktív feltétel teljesítésével lehetséges a kockázattelepítés logikája szerint *a szerződésszegő félre rakva a bizonyítási terhet*.¹⁹ A három feltétel az alábbi:

- a) a károkozó körülmény a szerződésszegő fél *ellenőrzési körén kívül* merüljön fel,
- b) a károkozó körülmény a *szerződéskötés* időpontjában objektíve *ne legyen előre látható*,
- c) *ne legyen elvárható*, hogy a fél a károkozó *körülményt elkerülje*, vagy annak kárkövetkezményeit *elhárítsa*.

Ad a) A kimentés első feltétele, hogy a károkozó körülmény a szerződésszegő fél *ellenőrzési körén kívül* merüljön fel. Olyan, a szerződésszegő fél által nem befolyásolható körülményt, tényt jelent, amelyre a fél nem képes hatást gyakorolni.²⁰ Ezeket a körülményeket

¹⁴ The Principles of European Insurance Contract Law (Az Európai Biztosítási Szerződési Jog Alapelvei).

¹⁵ The International Institute for the Unification of Private Law (Nemzetközi Kereskedelmi Szerződések Alapelvei).

¹⁶ United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (Az Egyesült Nemzetek Egyezménye Áruk Nemzetközi Adásvételi Szerződéseiről, más néven bécsi vételi egyezmény).

¹⁷ VÉKÁS Lajos (2014): A kimentés új feltételei. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer. 1535.

¹⁸ FÉZER Tamás (2015): *Kártérítési felelősség és személyiségvédelem a sportjogban*. Debrecen, Campus. 113.

¹⁹ VÉKÁS (2016): *i. m.* 244–245.

²⁰ BDT2017. 3719.

I. A szálloda a tóparti stégéhez való közvetlen lejutást mint szerződéses szolgáltatást a rendeltetésének megfelelően, biztonságosan köteles nyújtani; ennek hiányában kontraktuális kárfelelőssége – kimentés hiányában – fennáll.

II. Nem minősül a tó partján álló szálloda ellenőrzési körén kívül eső oknak az, hogy a stéghez vezető úton – a helyi önkormányzat által elrendelt elsőfokú víz- és kárelhárítási készültség miatt – homokzsákokból álló védgát készült.

Felperes az alperes által üzemeltetett hotelben nyaralt. Ezalatt a szálloda tóparti stégéhez kívánt lemenni az odavezető kikövezett sétányon, azonban a lejárót keresztező, homokzsákokból álló védgáton elesett, ennek következtében részleges bokaszalag-szakadást szenvedett.

Az alperes a jogalapot vitatva a kereset elutasítását kérte, arra hivatkozott, hogy a balesetért nem terheli felelősség, mert a homokzsákokat az önkormányzat helyezte el, és a strand az önkormányzat tulajdonában van, ő azt csak bérlő. Az alperesnek nem vitatottan szerződésben vállalt kötelezettségét képezte, hogy a tóhoz való közvetlen lejutást biztosítsa, és szolgáltatását a rendeltetésének megfelelően biztonságosan kellett nyújtania. A homokzsákokat ugyan valóban nem az alperes, hanem az önkormányzat helyezte el a területen, azonban a baleset időpontjában védekezési készültség, illetve szükséghelyzet bizonyítottan nem állt fenn. Ennek hiányában pedig nem volt olyan helyzet, amely a szerződés szerű teljesítés szempontjából az alperes ellenőrzési körén kívül eső oknak minősült volna. Egy tanú vallomása szerint az alperes a vizes nejlón homokzsákokon való átkelés balesetveszélyességéről tudomással bírt, ennek folytán számíthatott az ebből eredő károk be-
következésére.

természetesen nem lehet tételesen felsorolni, de bizonyos típusokat ki lehet emelni. Ilyen körülménynek tekinthetők mindenekelőtt a *vis maior* hagyományos esetei: a természeti katasztrófák, mint földrengés, tűzvész, aszály, fagykár, árvíz, szélvihar, villámcsapás stb., a járványok, továbbá bizonyos politikai-társadalmi események, mint például háború, forradalom, felkelés, szabotázs, közlekedési útvonal (repülőtér) lezárása. Idesorolhatók még meghatározott állami intézkedések, mint behozatali-kiviteli tilalmak, devizakorlátozások, embargó, bojkott és hasonlók. Beletartozhatnak adott esetben súlyos üzemzavarok, valamint a szerződés szerű teljesítést lehetetlenné tevő radikális piaci változások (mint drasztikus árrobbanás, a fizetés pénzmenének rendkívüli meggyengülése stb.).

Nem minősül a szerződészegő fél ellenőrzési körén kívül eső oknak a saját üzemi rend szervezési vagy egyéb zavara, alkalmazottainak magatartása (sztrájk), piaci beszerzési nehézségek stb. A bíróságnak a konkrét eset összes körülményeit mérlegelve kell állást foglalnia abban a kérdésben, hogy a fél ellenőrzési körén kívül eső körülményről vagy tényről van-e szó.²¹

Ad b) A kimentéshez azt is bizonyítani szükséges, hogy a károkozó körülményt a fél a *szereződkötés időpontjában* objektíve nem láthatta előre. Nem ad lehetőséget a kártérítési felelősség alóli mentesülésre a fél ellenőrzési körén kívül felmerülő teljesítési akadály, ha azzal (hóvihar, rendkívüli időjárási viszonyok, háborús fenyegetés, útlezárás stb.) a szerződészegő félnek a szerződés megkötésekor számolnia kellett.

A szerződészekötés időpontjában *objektíve előre nem láthatóság* azt jelenti, hogy bárki más, aki a szerződészegő fél helyében lenne, sem láthatná előre.

A mai digitális világban a kötelezettség elvállalásához szükséges kockázatfelmérés több forrásból és számos információ alapján lehetséges, amelyek utalhatnak a később bekövetkező szerződési akadályokra (például egy tüntetéssorozat előrevetíthet gazdasági-politikai változásokat, nemzetközi konfliktusok, menekültek áramlása utalhat határlezárásra vagy a határon történő átkelés megnehezedésére, meteorológiai előrejelzések előre jelezhetik a rendkívüli időjárási viszonyokat), amelyekkel számolni szükséges.

²¹ *Új Ptk. Tanácsadó Testület véleménye*: „A Ptk. 6:142. § alkalmazásában hogyan kell értelmezni az »ellenőrzési körön kívül eső« mentesülési okot? Lehet-e ellenőrzési körön belüli az olyan objektív körülmény, amely a szerződészegő által nem volt befolyásolható, és amely a gondos ellenőrzéssel sem volt elhárítható? A Ptk. szerződészegési szabályai a szerződészegésért való felelősséget objektív alapokra helyezik. A világos jogalkotói cél az, hogy a szerződészegésért való felelősség alóli kimentés szintje szigorúbb legyen, mint a felróhatósági alapú kárfelelősségé. A kimentési okokat is ehhez képest kísérelte meg megfogalmazni a jogalkotó. Ehhez mintát külföldi példák (Bécsi Vételi Egyezmény, Draft Common Frame of Reference) adtak.

A Ptk. 6:142. §-ában foglalt rendelkezés kockázattelepítési szabály. A szerződészegésért való felelősség szabályai a »belső« vis maior esetében sem teszik lehetővé a felelősség alóli mentesülést. *A szerződést szegő fél a kártérítési felelősség alól csak akkor mentesül, ha az elháríthatatlan körülmény az ellenőrzési körén kívül esik.*

Önmagában az, hogy a szerződést megszegő fél az adott körülményt nem képes befolyásolni, illetve nem képes arra hatást gyakorolni, nem eredményezi azt, hogy a körülményt ellenőrzési körön kívül esőnek kell tekinteni. Ebből következően ellenőrzési körbe eső lehet az olyan »belső« objektív körülmény is, amely a szerződészegő által nem volt befolyásolható, és amely a gondos ellenőrzéssel sem volt elhárítható.” Lásd: www.kuria-birosag.hu/hu/ptk (A letöltés ideje: 2018. 08. 02.)

Ad c) A harmadik feltétel, hogy nem volt elvárható, hogy a fél a szerződésszerű teljesítést akadályozó körülményt elkerülje, vagy annak kárkövetkezményeit elhárítsa *a szerződésszegés időpontjában*. Hangsúlyozandó, hogy szemben az előző mentesülési feltétellel (előreláthatóság), e harmadik feltétel fennállása a szerződésszegés (nem a szerződéskötés) időpontjában vizsgálendő. Alapvető elvárás a kötelezettől, hogy igyekezzen a szerződés teljesítését akadályozó körülményt, illetve annak kárkövetkezményeit elhárítani, például a felszámolás alatt lévő hitelintézetnél lévő pénzforgalmi számlájának befagyasztása nem indok, ha másik hitelintézetnél rendelkezik pénzforgalmi számlával, és annak egyenlege megfelelő fedezetet nyújt, a postai sztrájk nem lehet akadály, ha más szolgáltató is alkalmas a küldemény továbbítására. Az akadályozó körülménynek olyannak kell lennie, amely az elvárható magatartása kifejtésével sem kerülhető el, illetve a kárkövetkezmény nem csökkenthető.

5.4. A szerződésszegéssel okozott kár megtérítése

5.4.1. A kár elemei és a kártérítés módja

A Ptk. 6:144. § (2) bekezdése alapján a *kár fogalmára* és a *kártérítés módjára* a szerződésen kívül okozott károk megtérítésére vonatkozó szabályokat kell alkalmazni azzal az eltéréssel, hogy a kártérítés méltányosságból való mérséklésének nincs helye.

Kár alatt valójában a kár összetevőiről van szó. Ezeket a Ptk. 6:522. § (2) bekezdése az alábbiakat érti:

- a) a károsult vagyonaiban beállott értékcsökkenést;
- b) az elmaradt vagyoni előnyt (elmaradt haszon); és
- c) a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségeket.

A szerződésszegéssel okozott kár megtérítése körében a Ptk. a deliktualis felelősségnél meghatározott kárösszetevőkből indul ki, azonban ezeket további elemekre bontja, egyrészt a szerződések körében az egyes kárösszetevőkön belül felmerülő különleges kárelemek miatt (szolgáltatás tárgyában bekövetkezett kár, fedezeti szerződés megkötésével felmerülő kár stb.), másrészt a kártérítés mértékének egyes kárösszetevőkre vagy azon belüli kárelemre vonatkozó korlátozása miatt. A Ptk. 6:143. §-a szétválasztja a károsult vagyonaiban beállott károkat a szolgáltatás tárgyában keletkezett károokra és a vagyonaiban keletkezett egyéb károokra. A Ptk. 6:141. §-a pedig külön utal a fedezeti szerződés megkötésével felmerülő károokra.

Összegezve a Ptk. rendelkezéseit a szerződésszegés körében térítendő kárelemeket az alábbiak szerint határozza meg:

- a) a *szolgáltatásban keletkezett kár* (a bírói gyakorlat *tapadó kárnak* nevezi, például a megvásárolt cipő sarkának kitörése, fedélzetikomputer-hibás gépkocsi eladása, a szaunahasználat árát tartalmazó szállodai szolgáltatás mellett a szaunaház karbantartás miatti bezárása),

- b) a *jogosult egyéb vagyónában bekövetkezett kár* (a bírói gyakorlat *következménykár*nak nevezi, például allergén vagy mérgező anyagot használó kozmetikai tetoválási szolgáltatás, amely egészségkárosodást, munkaképtelenséget okoz; a cipő sarkának kitörése miatti bokaficam tartós munkaképtelenséget okoz; a rosszul beépített ablak beázása miatt a gipszkarton felázik, penészedik; a megrendelt és nem megfelelő méretben megküldött könyvespolc összeszereléséhez kihívott asztalos díjának hiábavaló kifizetése),
- c) a *jogosult elmaradt vagyoni előnye* (*elmaradt haszon*),
- d) a *károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségek* (kármegelőzés, kárelhárítás, kárenyhítés költsége),
- e) a *fedezeti szerződés megkötéséből eredő károk*²² (szerződéskötési költség és a fedezeti szerződés alapján teljesített ellenérték, valamint az alapszerződés ellenértéke közötti különbség).²³

Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a szerződés megszegése nemcsak vagyoni sérelmet eredményezhet, hanem *nem vagyoni sérelmet is*. Amennyiben a szerződés megszegése egyben sérti a jogosult személyiségi jogait (ez lehet becsület és jó hírnév megsértése, élet, testi

²² A fedezeti szerződés mint új jogintézmény arra ad lehetőséget, hogy a szerződésszegés miatti elállása vagy felmondása esetén a jogosult a megíusult szerződéssel elérni kívánt célt megvalósíthassa egy másik alkalmas szerződés megkötésével, és ha e másik szerződés megkötése költséggel jár számára, vagy kedvezőtlenebb ellenértékkel köti, azt a szerződésszegő féltől követelhesse. A fedezeti szerződés a fedezeti vétel és a fedezeti eladás típusaiban él, amely szerint az alapszerződés tárgyát a jogosult harmadik személytől beszerezheti, vagy azt harmadik személy részére értékesítheti. A kártérítési jogcíme a szerződésszegés tényéből fakad, a kár pedig abból, hogy a jogosult az eredeti szerződésben kikötött ellenértékhez képest csak magasabb ellenértékért tudja a szolgáltatást beszerezni vagy alacsonyabb ellenértéken eladni, illetve a szerződés megkötése kiadással jár, és ezt a kockázatot szerződésszerű teljesítés esetén nem kellene viselnie. Lásd: BORONKAY Miklós (2015): Kártérítés fedezeti szerződés alapján. *Magyar Jog*, 62. évf. 5. sz. 274–282.

²³ BH2015. 103. Az adósok kártérítés-fizetési kötelezettsége fennáll akkor is, ha a kölcsön nyújtása érdekében a hitelező által kötött banki kölcsönszerződést a hitelező annak lejáratá előtt pár nappal másik banki kölcsönszerződéssel váltotta ki annak érdekében, hogy a szerződésszegés esetén őt fenyegető jogkövetkezményeket elhárítsa, amelyek azért fenyegették, mert az adósok a kölcsönszerződésben vállalt fizetési kötelezettségüknek nem tettek eleget.

Felperesek kölcsönszerződést kötöttek alperesekkel. A felperesek annak érdekében, hogy az alpereseknek kölcsönt adhassanak, egy banktól vettek fel kölcsönt. Az alperesek a kölcsönt nem adták meg időben a felpereseknek, szerződést szegtek, akik így, hogy ne essenek a bank felé késelelembe, egy másik banktól vettek fel újabb kölcsönt kedvezőtlenebb feltételekkel, mint a visszatörlesztendő kölcsön. A felpereseknek az alperesek szerződésszerű teljesítésének elmaradásával kára keletkezett, mivel a D. Bank felé fennálló tartozásukat újabb, kedvezőtlenebb feltételekkel rendelkező kölcsön felvétele segítségével tudták megfizetni. Az alpereseknek a felperesek felé kártérítési kötelezettsége keletkezett.

épség, egészség megsértése, üzleti titok megsértése stb.), és e körben nem vagyoni sérelmet okoz, a jogosult a szerződést megszegő féltől *sérelemdíjat* is követelhet.²⁴

A szerződésszegéssel okozott kárt a kötelezett főszabály szerint *pénzben* köteles megtéríteni, kivéve, ha a körülmények a kár természetben való megtérítését indokolják. A kártérítés szerződésszegés esetében is lehet egyösszegű kifizetés vagy járadék, utóbbi például akkor, ha a szerződésszegés valamely szolgáltatás nyújtásával kapcsolatos, amivel összefüggésben személyi sérülés, egészségkárosodás következett be (személyszállítás, éttermi szolgáltatás, szállodai szolgáltatás stb.).

5.4.2. A kártérítés mértéke és az előreláthatósági klauzula

A Ptk. a szerződésszegéssel okozott károkat korlátok közé kívánta szorítani, ezért állította fel az előreláthatósági klauzulát. A korlátozott mértékű megtérítés azt jelenti, hogy a kárt olyan mértékben kell téríteni, amilyen mértékben a jogosult bizonyítja, hogy a kár mint a szerződésszegés lehetséges következménye a szerződés megkötésének időpontjában *előre látható volt*. Szándékos szerződésszegés esetén viszont a jogosult teljes kárát meg kell téríteni. A szándékos és tudatos szerződésszegés esetében az előreláthatóság nem tölt be védelmi funkciót, olyan szerződésszegő fél esetében nincs méltánylandó érdek, aki kötelezettségét szándékosan megszegi, ekkor a teljes kárt meg kell téríteni.²⁵

A szerződésszegő fél alapvetően a jogosult *teljes kárát köteles megtéríteni*, ugyanakkor ez a kártérítés nem terjedhet ki olyan távoli következményekre, amelyek a szerződés megkötésének időpontjában *előre láthatatlanok, atipikusak*, mert az észszerűtlen, méltánytalan eredményre vezet, továbbá a szerződésszegő fél teljesítőképességét is veszélyeztetheti, ami negatívan hat vissza a jogosult igényének megtérítésére.

²⁴ BH2009. 109. A felperes 1996 februárjában egyéni vállalkozóként gázszerelési munkákat végzett az Sz. város, P. utca N. szám alatti családi házban, és ennek során beszerelte az alperes által gyártott és tőle vásárolt gázkazánt. A családi ház lakóterében 1996. február 28-áról 29-ére virradó éjszaka szén-monoxid szivárgott be, amely az ott tartózkodó héttagú családból négy személynek a halálát, további háromnak a súlyos mérgezését okozta.

A felperes ellen büntetőeljárás indult, és március 1-jén őrizetbe vették, de ezt másnap megszüntették, majd október 18-án az ellene indult nyomozást is, mert a szakértői bizottság a balesetet a gyártó által engedély nélküli átalakítással forgalomba hozott gázkészülék hibájára vezette vissza.

A felperes keresetében azt kérte, hogy az alperest kötelezzék nem vagyoni kártérítés (sérelemdíj) megfizetésére, arra hivatkozással, hogy az általa gyártott és tőle vásárolt kazán hibája miatt került abba a helyzetbe, hogy ellene büntetőeljárás indult, az események miatt az egészsége károsodott, a korábbi megrendelőit elveszítette, tönkrement az akkor induló vállalkozása, és nem tudott dolgozni. Nem vagyoni kártérítésként 1 000 000 forintot követelt, amelynek a bíróság helyt adott.

²⁵ VÉKÁS (2016): *i. m.* 249.

Az *előreláthatósági klauzula* többek között a bécsi vételi egyezményben²⁶ és az angol joggyakorlatban alkalmazott²⁷ és bevált jogi eszköz a szerződésből eredő piaci és egyéb kockázatoknak a szerződő felek közötti igazságos megosztására. Ösztönzi a szerződő felet arra, hogy a szerződéskötéskor szükség szerint tájékoztassa partnerét egy esetleges szerződésszegés várható kárkövetkezményeiről, különösen az elmaradt haszon és a lehetséges következménykárok nagyságáról. Ha ugyanis a jogosult az általa előre látott, de a másik fél által nem ismert kockázatról nem ad tájékoztatást, a bekövetkező kárt neki kell viselnie. Az előreláthatósági korlát fő célja a szokatlan, előre nem látható, rendkívüli és ezért előre nem is kalkulálható károk kizárása a kártérítésből. Az adott szerződés szokásos következményeit lényegesen meghaladó károk kockázatát rendszerint kizárólag a szerződő partner figyelemfelhívása alapján ismerheti meg a fél. Ráadásul a károk kockázatának ismeretében hozható reális döntés a szerződés megkötéséről és annak feltételeiről: az ellenszolgáltatásról, az esetleges felelősségkorlátozásról, illetve biztosítási szerződés kötéséről stb. Az előreláthatóság nem feltételezi és várja el a kockázatok részleteinek, összesszerűségének, a potenciális kárnak az ismeretét vagy ismertetését. A megtérítési kötelezettséghez elegendő, és egyben szükséges is, hogy a szerződésszegő fél ismerte, vagy fel kellett ismernie, felismerhette, hogy amennyiben a szerződést megszegi, az milyen jellegű és nagyságrendű kárt idéz elő.

²⁶ 1987. évi 20. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzeteknek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló, Bécsben, az 1980. évi április hó 11. napján kelt Egyezménye kihirdetéséről.

²⁷ A *Hadley v Baxendale* ítéletet (1854) érdemes elsősorban megemlíteni, ez a szakirodalomban legtöbbször hivatkozott jogeset.

Az ügy felperesei Joseph és Jonah Hadley, a gloucesteri gőzmalom tulajdonosai voltak. A felperesek malma 1853. május 11-én leállt, mert a gőzgép főtengelye eltörtött. Hadley-ék kérésére a greenwich-i székhelyű gyártó, W. Joyce és társa vállalta, hogy új tengelyt készít. Kikötötte azonban, hogy mintaként szüksége van a régre, hogy pontosan olyat készítsen, mint amilyen az eredeti volt. A szállítással megbízott fuvarozó hanyagságból késelembbe esett, aminek következtében a felperesek öt nappal később kapták meg az új tengelyt, malmukat pedig csak késelelemmel tudták üzembe helyezni. Ezzel elmaradt haszonként jelentkező káruk keletkezett, nem tudtak ugyanis gabonát örölni, és arra kényszerültek, hogy a lisztet saját költségükön szerezzék be, hogy vásárlóikat kiszolgálhassák. A felperesek így elestek attól a nyereségtől, amelyet ez idő alatt kerestek volna, s alkalmazottaiknak – bár dolgozni nem tudtak – erre az időre is kellett bért fizetniük. A felperesek ezért elmaradt haszon címén 300 fontot követeltek a fuvarozótól. A fuvarozó ezzel szemben állította, hogy ez a kár túl távoli volt (*too remote*), és ezért kártérítési felelősség nem terheli.

Alderson bíró az alábbi döntést hozta: „Ha szerződéskötéssel kapcsolatos sajátos, speciális körülményekről a felperes tájékoztatta az alperest, és így mind a két fél tudott azokról, akkor ilyen szerződésszegés esetén olyan károkkal kell ésszerűen számolni, amely megegyezik azzal a veszteséggel, amely magából a szerződésszegésből következik az ismert körülmények és a másik fél tudomására hozott információk birtokában. Ha azonban az egyéb sajátos, speciális körülményekről a szerződésszegő fél egyáltalán nem tudott, akkor ő legfeljebb csak olyan veszteséggel kellett hogy számoljon, amely általában és az esetek többségében az ilyen szerződésszegés következménye.” Alderson bíró az előreláthatósági szabálynak az esetre való alkalmazásával arra a következtetésre jutott, hogy a molnárok veszteségének nem a fuvarozó késedelme az oka, annak ellenére sem, hogy a molnárok vesztesége kizárólag abból adódott, hogy nem érkezett meg az új tengely időben, mert a fuvarozó késelembbe esett. Nyilvánvaló, hogy azon esetek nagy többségében, amikor molnárok törött tengelyt fuvarozó közbejöttével szállítatnak el harmadik személyekhez, az ilyen következményekkel (miszerint a fuvarozó késedelmével a malom üzembe helyezése is késik) általában, rendszerint nem jár, a sajátos körülményekről a felperesek pedig egyáltalán nem tájékoztatták az alpereseket. Így a molnár vesztesége ésszerűen nem tekinthető a szerződésszegés olyan következményének, mint amellyel a felek a szerződés megkötésekor ésszerűen és méltányosan számolhattak. Forrás: CSÖNDES MÓNKA (2012): *A Hadley v Baxendale* ítélet – esetismertetés „common law módra”. *JURA*, 18. évf. 1. sz. 29–36.

Az előreláthatóság körébe tartozik mindaz, amit a jogosult a szerződéskötést megelőzően a szerződéssel kapcsolatban a kötelezett tudomására hozott, különösen a szerződéshez fűződő elvárásai, az áru vagy más szolgáltatás felhasználási módja és célja, egy speciális üzleti helyzet stb. Mindebből következik, hogy az adott üzletágban szokásosnak tekinthető kárkövetkezményeket a szerződésszegő félnek mindig meg kell térítenie. A konkrét szerződés szokatlan kockázatát viszont a szerződésszegő félnek csak akkor kell viselnie, ha az adott kockázatot a szerződéskötés időpontjában ténylegesen ismerte, előre látta. Az előreláthatóság követelménye nem megy el odáig, hogy a szerződő félnek a várható kockázatot részleteiben, a kárkövetkezmények összecszerúségére kiterjedően ismernie kelljen. Elegendő, egyben szükséges is viszont, hogy a fél felismerhette: egy esetleges szerződésszegése milyen jellegű és milyen nagyságrendű kárt idézne elő. Az előreláthatóság követelménye *objektívizált*, amit a Ptk. azzal fejez ki, hogy általában szól az előreláthatóságról, „előre látható volt”, azaz bárki, aki a szerződésszegő fél helyében van, előre láthatta vagy előre kellett volna látnia, és nem azt mondja, hogy amit a szerződésszegő fél előre láthatott vagy előre kellett volna látnia. Az előreláthatóság tehát nemcsak a szerződésszegő által ténylegesen előre látott károkra terjed ki, hanem mindenre, amit egy, az ő helyében „észszerűen és gondosan” eljáró személynek előre kellett volna látnia. Ezáltal viszont az „elvárható előreláthatóság”, vagyis annak megítélése, hogy milyen kárkövetkezmény előre látása lett volna egy ilyen mérce alapján elvárható, bírói mérlegelésre tartozó kérdés lesz.²⁸

A Ptk. alapján a károsultat terheli a bizonyítási kötelezettség az alábbiak tekintetében:

- a szerződésszegő fél a szerződésszegés kárkövetkezményeit mennyiben látta előre, illetve kellett, hogy előre lássa,
- a kár felmerülése és annak összege,
- okozati összefüggés a kár és a szerződésszegés között.

2. táblázat

Összefoglalás a kártérítési felelősség körében felmerülő előreláthatósági szabályokról

Előreláthatóság a szerződésszegések körében		Előreláthatóság a szerződésen kívüli károkozás körében
Ptk. 6:142. §	Ptk. 6:143. § (2)	Ptk. 6:521. §
A szerződésszegő mentesül a kártérítési felelősség alól, ha többek között, bizonyítani tudja, hogy a szerződésszegést a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta.	A károsult vagyonaiban keletkezett egyéb károkat és az elmaradt vagyoni előnyt olyan mértékben kell megtéríteni, amilyen mértékben a szerződés megkötésének időpontjában előre látható volt.	Nem állapítható meg az okozati összefüggés azzal a kárral kapcsolatban, amelyet a károkozó nem látott előre és nem is kellett előre látnia.

²⁸ WELLMANN György (2013): *A szerződések általános szabályai az új Ptk.-ban. II. rész.* Elérhető: <http://ptk2013.hu/szakcikkek/wellmann-gyorgy-a-szerzodesek-altalanos-szabalyai-az-uj-ptk-ban-ii-resz/3611> (A letöltés ideje: 2018. 08. 02.)

Előreláthatóság a szerződésszegések körében		Előreláthatóság a szerződésen kívüli károkozás körében
Ptk. 6:142. §	Ptk. 6:143. § (2)	Ptk. 6:521. §
A kártérítés mértékének meghatározásánál irányadó előre- láthatósági klauzula nem azonos a felelősség alóli kimentés egyik feltételeként meghatározott előreláthatósággal. A fele- lősség alóli kimentés egyik feltételét képező előreláthatóság és a megtérítendő kár mértékét behatároló előreláthatóság tehát két különböző dologra vonatkozik: az előbbi a szerződésszerű teljesítést akadályozó körülményre, az utóbbi a szerződésszegés által a jogosult jövedelemkiesésére és esetleges következmény- káira.		Az előreláthatóság itt azt mu- tatja meg, hogy milyen káro- kat nem kell a károkozónak megtérítenie, azokat, amelyek a károkozó magatartásával olyan távoli kapcsolatban van- nak, hogy emiatt a kártérítési szankció alkalmazása indoko- latlan.

Forrás: a szerző szerkesztése a Ptk. vonatkozó részei alapján

6. A párhuzamos kártérítési igények kizárása

A Ptk. 6:145. §-a szerint a jogosult kártérítési igényét a kötelezettel szemben akkor is a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség szabályai szerint érvényesítheti, ha a kár a kötelezett szerződésen kívül okozott károkért való felelősségét is megalapozza.

A gyakorlatban előfordul, hogy a felek közötti szerződés megszegése mellett a jogosult deliktuális károkozás címén is érvényesíthetne igényt a kötelezettel szemben, mert a szerződésszegés mellett deliktuális károkozás is megvalósult. Ilyen kettős megítélésű helyzet általában a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatása körében merül fel, például ha a bobbpálya üzemeltetése közben a bob kisiklik, és az abban ülők megsérülnek. A bobot használó és az üzemeltető között van szerződés, a bob kisiklása szerződésszegésnek minősül, ugyanakkor mivel a bobbpálya üzemeltetése veszélyes üzem, a kár veszélyes üzem körében okozott kárnak minősül. Hasonló a helyzet, ha gépjárművel, vasúton vagy más fokozott veszéllyel járó tevékenységgel teljesített személyfuvarozási szerződés keretében balesetet szenved az utas. Az utas és a személyszállítási eszköz üzemeltetője között szerződéses jogviszony van, ugyanakkor a személyszállítási eszköz üzemeltetése veszélyes üzemnek minősül, az üzemeltetés körében okozott kár pedig veszélyes üzem körében okozott kárnak.

A Ptk. nem engedi a károsultnak annak eldöntését, hogy melyik jogcímen, deliktuális vagy kontraktuális, illetve akár mindkettő címén lépjen fel a károkozóval szemben. Ha ugyanazon személlyel szembeni kártérítési igény egyszerre megítélhető kontraktuális és deliktuális alapon, akkor a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség szabályait kell alkalmazni, az igények és azok előterjesztésének jogcímei nem kumulálhatók. Ezt az alaptételt nevezzük *non-cumul* elvnek.²⁹ A szabály bevezetésének alapvető indoka, hogy a szigorú kontraktuális kártérítési felelősség mellett nincs értelme a deliktuális alapon történő igényérvényesítésnek. A kontraktuális kártérítési felelősségnek még a deliktuális veszélyes üzemi felelősség sem konkurenciája a szigorúságot illetően. A szerződésszegésből

²⁹ SÁRKÖZY Tamás (2013): Fordulat a magyar kártérítési jogban. *Magyar Jog*, 60. évf. 9. sz. 539.

eredő károkért való felelősség is legalább olyan szigorú, mint a veszélyes üzemi felelősség.³⁰ A deliktuális felelősségnél ráadásul helye van a kártérítés méltányosságából történő mérséklésének, ami kedvezőtlenebb a kontraktuális felelősséghez képest.

A párhuzamos kártérítési igények érvényesítését kizáró Ptk.-rendeletkezésből következik az is, hogy ha a szerződés rendelkezik felelősségkizáró vagy korlátozó kikötésekről, a szerződés ezen klauzuláit a szerződésszegéssel érintett fél nem kerülheti meg azzal, hogy inkább deliktuális kártérítési igényt érvényesít.

A jogintézménynek nincs köze a szerződésszegés körében érvényesülő azon elvhez, hogy azok a jogkövetkezmények, amelyek nem zárják ki egymást, együttesen is érvényesíthetők. A párhuzamos kártérítési igények kizárása nem jelenti továbbá azt, hogy a sérelmet szenvedett fél sérelmének orvoslását adott esetben ne más jogintézmény igénybevételével érje el, így például a szerződés megtámadásával állíttassa helyre az eredeti állapotot.

A *non-cumul* szabály nem zárja ki azt sem, hogy a jogosult ugyanazon káresemény miatt akár kétféle jogcímen lépjen fel *két különböző személlyel szemben*, például szerződésszegés címén a szerződő partnerével szemben, deliktuális alapon a közreműködéssel szemben.

A jogintézmény alkalmazása viszont az ingyenes szerződések körében vethet fel problémákat. Ingyenes szerződés esetén, a jogosult vagyonában a szolgáltatással okozott kárért a kötelezett csak felróhatóság esetén tartozik felelősséggel, a kimentés enyhébb, mint a visszerthes szerződések megszegésénél. E viszonylatban nem szólhatunk tehát a szigorúbb kontraktuális felelősség előnyéről. Ráadásul, ha a szerződésszegő károkozó magatartás egyben fokozott veszéllyel járó tevékenységnek minősül, a jogosult kifejezetten rosszabb helyzetbe kerül a szerződésszegés címén történő igényérvényesítéssel, mint a deliktuális alapú kártérítési igénnyel (például ingyenes személyfuvarozás, mászófal ingyenes használata, ingyenes próbakör egy sárkányrepülővel stb.). Mindezek miatt az ingyenes szerződések megszegésének egyes eseteiben felmerült a *non-cumul* szabály mellőzésének kimondása.³¹

³⁰ Alapos vizsgálat alá veti ezt a megállapítást PUSZTAHELYI Réka (2015): A veszélyes üzem üzembentartója szerződésszegésével okozott károkért való felelősség. In SÁPI Edit szerk.: *Miskolci Jogtudományi Műhely Decem anni in Europaea Unione III. Civilisztikai tanulmányok*. Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó. 138–149.

³¹ *Új Ptk. Tanácsadó Testület véleménye*: Ingyenes szerződések esetén a Ptk. 6:145. §-ában foglalt rendelkezés alkalmazható-e?

„A jogalkotói szándék az ingyenes szerződések megszegésével okozott károk esetén nem irányulhatott a párhuzamos, (deliktuális alapon álló) kártérítési igények kizárására. A szerződésszegésért való felelősség a kimentés szigorítása miatt került közel a veszélyes üzemi felelősséghez, az ingyenes szerződések esetében azonban eltérő szabályozás érvényesül. Az ingyenes szerződések esetében a kártérítési felelősség a veszélyes üzemi felelősséghez képest enyhébb, felróhatósági alapú felelősség. Semmiképpen sem indokolt, hogy a *non cumul* szabálya nehezebb helyzetbe hozza a károsultat. Különösen nem indokolt például, hogy a fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatása (a veszélyes üzem működtetése) által előidézett kockázat szigorú, csak külső elháríthatatlan okkal kimenthető következményei alól a veszélyes üzem üzembentartója csak azért mentesüljön, mert a fokozott veszéllyel járó tevékenység egyúttal ingyenes szolgáltatás is. Ezért, ha az ingyenes szerződés alapján a szolgáltatást a kötelezett olyan tevékenység folytatásával teljesíti, amely a felelősség egyes esetei körében külön szabályozott, a felróhatósági alapú felelősségnél szigorúbb felelősségi alakzat alkalmazási körébe esik, a kártérítési felelősségére az ingyenes szerződések megszegésével okozott károk megtérítésére irányadó szabály helyett e külön szabályozott felelősségi alakzat rendelkezései alkalmazhatók. Ebben az esetben a kártérítési felelősség valamennyi elemének meglétét (így különösen a kár fogalmát, az okozati összefüggést, a felelősség alóli kimentést) a külön szabályozott felelősségi alakzat szabályai szerint kell vizsgálni.”

7. Felelősség a szerződés teljesítése során okozott károkért

A Ptk. 6:146. §-a alapján, a jogosult a vagyonában a szerződés teljesítése során a kötelezett által okozott kár megtérítését a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség szabályai szerint követelheti.

Az idézett szabály megalkotásának indoka az volt, hogy előfordulhat olyan eset, amikor a szerződő fél teljesítése során a jogosult szerződéssel nem érintett, azon kívüli vagyonában okoz kárt.³² Ekkor az úgynevezett *oltalmi érdek* sérül szerződésszegés nélkül, például, ha a fuvarozó kirakodás során kárt okoz a már ott lévő raktárkészletben, vagy a szobafestő munkája során összetöri az értékes terráriumot. Bár az ilyen eset a felek szerződéses jogviszonyán kívüli, és szerződésszegésnek nem tekinthető, a Ptk. mégis a szerződésszegési szabályok alkalmazását engedi meg, a deliktuális szabályok érvényesülését kizárva. Ebben az esetben a károkozás általános tilalmából levezethetően az oltalmi érdek sérül, amely nyilvánvalóan közvetlen összefüggésben áll a szerződéssel. Az oltalmi érdek a szerződés teljesítése során sérül, egyébként a kár nem következne be. A Ptk. az igényérvényesítés egyértelműsége, praktikuma és gazdaságossága szempontjából elkerüli ezen esetekben a különböző felelősségi rendszerek együttes alkalmazását.

Létezik olyan helyzet is, amikor a fél szerződés teljesítése közben harmadik személynek, azaz nem a szerződő partnernek okoz kárt. Mivel a károkozás szerződésen kívül következik be, e károkozásra a deliktuális felelősség szabályai az irányadóak.³³

8. Felelősség a szerződésszegő magatartással szerződésen kívül okozott károkért

Vannak helyzetek, amikor a szerződésszegő magatartás a szerződéses viszonyon kívüli, harmadik személynek okoz kárt. Ugyanaz a magatartás tehát okozhat a szerződő partnernek a szerződéssel összefüggésben, annak megszegése miatt kárt, és okozhat a kettejük szerződéses jogviszonyán kívül álló harmadik személynek is kárt. Például épület hibás kivitelezése miatt a beázó tető nemcsak a megrendelőnek (épületkárr), hanem az épületben lévő lakások, helyiségek bérlőinek is kárt okoz (bérlők tárgyaiban). Lehetséges, hogy a dolog hibája átruházás, teljesítés folytán nem a szerződéses partnernek, hanem a dolgot utóbb megszerzőnek okoz kárt, például a kivitelezett épület hibája nem az építető megrendelőnél, hanem a lakást tőle megvásárló vevőnél jelentkezik, a gyártási hiba nem a vevőnél (forgalmazó), hanem a későbbi vevőnél okoz kárt. Ilyenkor a károkozás, miután a károsult és a károkozó között nincsen szerződéses kapcsolat, a deliktuális kárfelelősség szabályai szerint ítélandó meg. A károsult nincs elzárva attól sem, hogy szerződésszegés jogcímén érvényesítse kárigényét a vele szerződést kötő féllel szemben.

³² VÉKÁS (2016): *i. m.* 258.

³³ BH2005. 324. A károkozó az M. Rt.-vel kötött szerződése teljesítése során okozott kárt a vele szerződéses jogviszonyban nem álló P. Kft.-nek. Így nem szerződésszegéssel, hanem szerződésen kívül okozott kárt. A tényállás szerint a károkozó egy daruval az M. Rt. által bérbé vett (P. Kft. tulajdonát képező) zsaluzókocsi átszerelését, átépítését végezte. Az emelés során a daru felborult és a gémmel az M. Rt. által bérelt zsaluzókocsira zuhant. A P. Kft. tulajdonosának mint károsultnak több millió forint kárigénye merült fel.

9. Kártérítési felelősség az ingyenes szerződések körében

A Ptk. 6:147. § (1) bekezdése szerint, aki szolgáltatás teljesítését ingyenesen vállalja, a *szolgáltatás tárgyában* bekövetkezett kárért akkor felel, ha a jogosult bizonyítja, hogy a kötelezett a kárt *szándékos szerződésszegéssel* okozta, vagy *elmulasztotta a tájékoztatást* a szolgáltatás olyan lényeges tulajdonságáról, amelyet a jogosult nem ismert. A (2) bekezdés szerint köteles a szolgáltatással a jogosult vagyonában okozott kárt is megtéríteni, de mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy magatartása nem volt felróható.

Az ingyenes szerződések a polgári jogi szerződések különös csoportját alkotják abból a szempontból, hogy megbontják a visszterhesség általános véelmét. Ezeknél a szerződéseknél figyelembe kell venni tehát, hogy a felek nem kölcsönös szolgáltatásokkal tartoznak egymásnak, csak az egyik fél teljesít, emiatt az ingyenesség ténye a felelősség enyhítését indokolja.

A Ptk. a felelősség szempontjából differenciál a szerint, hogy a kár a szolgáltatás tárgyában vagy a jogosult egyéb vagyonában következett-e be a szerződésszegés következtében. A kötelezett a szolgáltatás tárgyában keletkezett kárért (tapadó kár) akkor felel, ha a kárt szándékosan okozta, vagy a szolgáltatás lényeges tulajdonságáról nem adott megfelelő tájékoztatást.

Az ellenszolgáltatás hiányából fakadóan a felelősség a jogosult egyéb vagyonában okozott károkért is enyhébb, ami a felelősség alóli mentesülés megkönnyítését jelenti. A Ptk. nem a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség alóli szigorúbb kimentést, hanem a deliktuális felelősség alóli mentesüléshez hasonló kimentést alkalmaz: a kötelezett mentesül, ha magatartása nem volt felróható, azaz bizonyítani tudja, hogy úgy járt el, ahogy adott helyzetben általában elvárható.

10. A felelősség kizárása, korlátozása

A Ptk. 6:152. §-a alapján, a szándékosan okozott, továbbá emberi életet, testi épséget vagy egészséget megkárosító szerződésszegésért való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötés semmis.

A szerződésszegés szabályai a törvényben is alapvetően diszpozitívák, azoktól tehát a felek egyező akarattal eltérhetnek, kivéve, ha az eltérést a törvény (például fogyasztó és vállalkozás közötti szerződések) tiltja. A Ptk. megengedi, hogy a kötelezett a szerződésszegésért fennálló felelősségét korlátozza vagy kizárja, azonban nem korlátlanul.

A Ptk. a szándékosan okozott károkért, továbbá az életet, testi épséget vagy egészséget megkárosító szerződésszegésért fennálló felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési rendelkezéseket semmisnek nyilvánítja. A Ptk. a súlyos gondatlansággal okozott károkért való felelősség korlátozását és kizárását nem érinti, nem fűz hozzá itt jogkövetkezményt. Vannak viszont szerződések, amelyek vonatkozásban a Ptk. kifejezetten tiltja a súlyos gondatlansággal okozott károkért való felelősség kizárását vagy korlátozását, például fuvarozás esetében [Ptk. 6:268. § (1) bekezdés].

A felelősséget kizáró, illetve korlátozó kikötés alkalmazásának nem feltétele az ellenszolgáltatás csökkentése vagy egyéb előny biztosítása.

A korlátozás, kizárás a kártérítés körében jelentheti azt, hogy például meghatározott károk (kárösszetevők) térítését kizárják a felek, maximalizálják a kártérítés mértékét,³⁴ kizárják a közreműködőért való felelősséget,³⁵ vagy jelentheti azt, hogy az enyhébb általános deliktuális felelősségi szabály alkalmazását kötik ki, meghatározhatják, hogy mely körülményeket tekintenek ellenőrzési körükbe tartozóknak, illetve azon kívülieknek, milyen tevékenységet vagy mulasztást szankcionálnak stb.

A kártérítési felelősség korlátozása vagy kizárása azonban nem vezethet a mellérendeltség és egyenjogúság kereteinek indokolatlan túllépéséhez, visszaéléshez. Amennyiben a klauzula indokolatlanul hátrányos, úgy levonhatók az általános szerződési feltételek tisztességtelenségére vonatkozó, az egyéb tisztességtelen szerződési kikötésre irányadó jogkövetkezmények, valamint a jóhiszeműség és tisztesség alapelvét szolgáló törvényi rendelkezések jogkövetkezményei. Levonhatóvá válnak továbbá a jóerkölcsbe ütköző szerződések semmisségéből, illetve egyéb semmisségi korlátokból és okokból fakadó jogkövetkezmények.³⁶

11. A károsult kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettsége

A Ptk. a szerződésszegés során a károsult félre is terhel kötelezettségeket, méghozzá kármegelőzés, kárelhárítás, illetve ha bekövetkezett, akkor kárenyhítés formájában. A Ptk. a szerződésszegések körében nem tartalmaz külön idevágó szabályokat, hanem a Ptk. 6:144. § (1) bekezdése idevágóan a *szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait rendeli alkalmazni*. A Ptk. 6:525. § (1) bekezdése szerint a károsultat kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettség terheli, az e kötelezettségek felróható megszegése miatt keletkezett kárt a károkozó nem köteles megtéríteni.

A károsulti közrehatás, azaz a károsult számára előírt kötelezettségek felróható megszegése eredményezheti a kártérítés mérséklődését, mert a károsult magatartása közrehat a kár bekövetkeztében, alakulásában, mértékének növekedésében.

³⁴ A szállodai letét esetében maga a Ptk. korlátozza a kártérítés mértékét azzal, hogy a szálloda ezt meghaladóan nem jogosult a kártérítés mértékének korlátozására vagy kizárására, az semmisnek minősül [Ptk. 6:369. § (1) bek.].

³⁵ Meg kell jegyezni, hogy a Ptk. 6:104. § (1) bek. h) pont alapján a fogyasztóval kötött szerződésben tisztességtelennek minősül, ha a vállalkozás kizárja vagy korlátozza az igénybe vett közreműködőért a felelősségét.

³⁶ VEREBICS János (2014): A szerződés teljesítése és a szerződésszegés az új Ptk.-ban. *Gazdaság és Jog*, 22. évf. 7–8. sz. 33.

Az igazságosság megköveteli a kármegosztást, azaz amennyiben a károsult felróhatóan közrehatott a kár bekövetkezésében vagy mértéke növekedésében, úgy e közrehatás mértékéig a szerződésszegő fél a kárt nem köteles megtéríteni.³⁷

A károsult a kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettsége megszegésének következménye alól a felróhatóság mércéje, azaz a szerződésszegő kimentésétől enyhébb mérce szerint mentheti ki magát.³⁸

Ennek indoka, hogy míg a szerződésszegés egy önként vállalt kötelezettség megszegése, a károsulti kötelezettségek a szerződésszegés tényéből fakadóan utólag keletkeznek. A kármegosztás módja, hogy a kontraktuális felelősségi szabályok alapján meg kell

³⁷ BH2009. 333. Ha a fürdő üzemeltetője a vendégek értékeinek megőrzésére fokozott biztonsági őrizetet lehetővé tévő értékmegőrzőt tart fenn, és a vendég a gépjármű indítókulcsát nem az értékmegőrzőbe helyezi el, hanem az öltözőszekrényben hagyja, a fürdő üzemeltetőjének a kulcs és a gépjármű ellopásából eredő kárt nem kell megtérítenie.

A perbeli gépjármű 6 millió forintot meghaladó értéket képviselt ellopásakor, tehát a perbeli indítókulcs egy kiemelkedő értékkel bíró gépkocsi eltulajdonításának eszközüül szolgált, amelyet még a mellé helyezett forgalmi engedély is megkönnyített. Az alperes a fürdővendégek dolgainak megőrzése céljából – figyelemmel azok értékére – öltözőszekrényeket rendszeresített, és értékmegőrzőt üzemeltetett, ezek biztonsági fokozata felismerhetően eltérő volt. A gépkocsi indítókulcsa esetén nem lehet megőrzésre alkalmas helynek tekinteni az öltözőszekrényt, amely ugyan kulccsal zárható volt, de zárja egy másodperc alatt feltörhető anélkül, hogy ezt bárkinek észlelnie kellett volna. Az értékmegőrző fokozott biztonságú volt, létezéséről a vendégek a kifüggesztett tájékoztatóból tudomást szerezhettek, és a felperes sem vitatta, hogy az értékmegőrzőről tudott. A felperes számára tehát a fürdő területén megfelelő hely állt a rendelkezésére a gépjármű indítókulcsának a megőrzése céljából. Azonban úgy vélte, hogy az öltözőszekrény is megfelelően biztosítja az indítókulcs biztonságos őrzését. A felperes természetesen nem volt köteles az indítókulcsot az értékmegőrzőbe tenni, de azzal, hogy nem vette igénybe a fokozott biztonsági őrizetet biztosító elhelyezési lehetőséget, abszolút közrehatott a kár bekövetkezésében.

³⁸ EBH2009. 2042. A peres felek közüzemi szerződést kötöttek villamos energia szolgáltatására, illetőleg vételzésére. Felperes halászati tevékenységet folytat, lénai tokhalakat nevel kaviártermelés céljából. A halakat medencében neveli, ahová a vizet oxigénnel dúsítva folytatja be. Ez a halfajta rendkívül oxigénigényes, az oxigén előállítás és a víztisztítás is villamos energiát igényel. A halak életben tartása csökkent oxigénellátás mellett még órákon át lehetséges, de az idő múlásával a vízben növekvő nitrit mennyiségére figyelemmel megindul a halak pusztulása. A felperes telepén 2006. június 29-én 16 óra körül megszűnt az áramellátás. A felperes képviselői 16 órától 22 óráig tizenhat alkalommal jelzetten próbálták ezt bejelenteni az alpereshez, de csak este 22 óra körül jártak sikerrel. Ezt követően az alperes ügyeletes gépkocsija 30–40 percen belül kikerkezett, és a transzformátorállomás hibáját néhány percen belül elhárította. Az áramellátás hiánya miatt több mint 20 ezer darab különféle érettségű hal elpusztult. A felperes szerződésszegéséből eredő kárát követelte. Az alperes arra hivatkozott, hogy a felperes kárelhárítási, illetőleg kármegelőzési kötelezettségét megsértette.

A bíróság szerint a felperes az áramszünet bekövetkezésekor a kárenyhítési kötelezettsége körében minden tőle telhető tevékenységet elvégzett, mindent megtett annak érdekében, hogy a halállományt életben tartsa, az áramkimaradást haladéktalanul bejelentse. A kármegelőzési kötelezettség teljesítésének megítélése az eljáró bíróságok részéről eltérő volt. A másodfokú bíróság szerint a felperes felróhatóan járt el, mert nem gondoskodott arról, hogy az áramkimaradási időszakra teljes egészében megfelelő tartalék energiaforrás rendelkezésére álljon.

A Kúria álláspontja szerint viszont a felperes megfelelő áramfejlesztőt tartott. Ennek meghibásodásakor haladéktalanul intézkedett ugyanilyen teljesítményű áramfejlesztő beszerzése iránt. Az újabb áramfejlesztő megérkezéséig terjedő időre – a próbálkozásai ellenére – ugyanolyan teljesítményű gép beszerzésére nem volt lehetőség, de kisebb teljesítményűt sikerült vásárolnia, amellyel a szivattyú részleges működtetése lehetővé vált, öt órán keresztül tudott áramot biztosítani. A kármegelőzési kötelezettség akként értelmezhető, hogy a károsult addig, ameddig a hiba bejelentését az alperes fogadja, és a hibát elhárítja, tanúsítsa az elvárható magatartást. Ez nem terjeszthető ki annyira, hogy a szolgáltató hibája miatt kimaradt áramellátás esetén – bár-mikor is javítja majd ki a hibát – a károsult a teljes időre biztosítsa az áramellátását.

határozni a szerződésszegő fél által okozott kár mértékét. Ezt követően ebből le kell vonni a kármegelőzési, kárelhárítási és kárenyhítési kötelezettség felróható megszegéséből a jogosultra terhelendő kárösszeget.³⁹

12. Többek közös károkozása

A Ptk. 6:144. § (1) bekezdése alapján, a kontraktuális felelősség körében *a közös károkozók felelősségére* a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait kell alkalmazni. A főszabály a Ptk. 6:524. § (1) bekezdése szerint, hogy ha többen közösen okoznak kárt, felelősségük a károsulttal szemben *egyetemleges*.

A szerződésszegések körében különleges helyzetnek számít a közös károkozás, amikor a károkozók mindegyike vagy legalább egyike kontraktuális alapon felel, de azért nem példa nélküli. Érdekeség, hogy a potenciális károkozók együttes perlésekor egyes esetekben az eljáró bíróság alkalmazza a közös károkozás szabályait, és egyetemlegesen marasztal, más esetekben pedig a jogszabály rendeli azt alkalmazni.

A kontraktuális közös károkozás esetköre lehet, amikor valamely szerződés alapján teljesítő kötelezett szolgáltatását, illetve annak eredményét egy másik szerződés keretében kötelezett személy a saját szerződése alapján köteles ellenőrizni. Ilyen például a tervezési és kivitelezési szerződések kapcsolódása, ahol a kivitelező vállalkozó köteles ellenőrizni a tervdokumentációt, a megrendelőt képviselő műszaki ellenőr köteles ellenőrizni a kivitelezőt, tervellenőrzés esetében a jogszabálynál fogva tervellenőri jogosultsággal rendelkező mérnök köteles a meghatározott építészeti-műszaki tervet ellenőrizni. Az ellenőrzés nem megfelelő gondossággal történő végzése, a hiba fel nem ismerése hozzájárul a hiba miatti kár bekövetkezéséhez. Az ellenőrzött és az ellenőrző magatartása együtt vezethet a kár bekövetkezéséhez, a közös károkozás megállapításához és a bíróság által egyetemleges marasztaláshoz.

A társasági jogban is találunk ellenőrzési kötelezettségre példákat. A felügyelőbizottság kötelessége az ügyvezetés ellenőrzése, a nem kellően gondos eljárásnak és ellenőrzésnek itt is lehetnek kárkövetkezmenyei.

A közös károkozás megvalósulhat közös döntés formájában is, amikor a kárt okozó döntést többen hozzák meg, és mindegyikük a szerződésszegés szabályai szerint tartozik felelősséggel a döntés eredményeként beállt kárért [például testületi vezetés a részvénytársaságoknál, az ügydöntő felügyelőbizottság, ahol a Ptk. 3:123. § (2) bekezdése utal az egyetemleges felelősségre].

A közúti áru fuvarozás körében külön jogszabály utal a közös károkozás szabályaira. Az egymást követő fuvarozók által végzett fuvarozás esetén a fuvarozók egyetemlegesen felelősek az egész fuvarozás végrehajtásáért, a fuvarozók egymás közti kötelezettsége a több kötelezettre vonatkozó rendelkezések szerint alakul.⁴⁰

Annak sincs akadálya, hogy a többek közös károkozására irányuló szabályokat olyankor is alkalmazzák, amikor a károkozók magatartásának megítélése más-más felelősségi

³⁹ VÉKÁS (2016): *i. m.* 252.

⁴⁰ A közúti árutovábbítási szerződésekről szóló 120/2016. (VI. 7.) Korm. rendelet 12. § (3) bek.

rendszer szerint történik (kontraktuális és deliktuális), azaz a károkozók egyetemleges felelőssége különböző jogi alapokon áll.⁴¹

A közreműködőért való felelősség körében is lehetséges, amennyiben a szerződésszegési igény is kártérítési igény, hogy a jogosult a vele szerződő felet kontraktuális alapon, míg a közreműködőt deliktuálisan perelje kártérítésért, ami közös károkozókként történő egyetemleges marasztalásukhoz vezethet.⁴²

A *non-cumul* szabályt meghaladóan jogszabály nem kötelezi arra a jogosultat, hogy ha kontraktuális és deliktuális alapon is tudja igényét érvényesíteni más-más személyekkel szemben, akkor elsősorban kontraktuális alapon tegye azt, ezért egyszerre is érvényesítheti igényét.⁴³

A Ptk. 6:524. § (2) bekezdése szerint a bíróság mellőzheti az egyetemleges felelősség alkalmazását, ha a károsult a kár bekövetkeztében maga is közrehatott, vagy ha az *rendkívüli méltánylást érdemlő körülmények fennállása miatt* indokolt. Az egyetemleges felelősség alkalmazásának mellőzése esetén a bíróság a károkozókat magatartásuk felróhatósága arányában vagy közrehatásuk arányában marasztalja. Visszterhes szerződés megszegése esetén nem a felróhatóság vizsgálendő, így célszerű a második fordulat, azaz a közrehatás arányában történő marasztalás alkalmazása. Ha a közrehatás arányát nem lehet megállapítani, a bíróság a károkozókat egyenlő arányban marasztalja.

Egyetemleges marasztalás esetén, a kárt megtérítő szerződésszegő fél szembefordulhat a másik károkozóval, mert a kárt egymás között magatartásuk felróhatósága arányában, illetve közrehatásuk arányában viselik. Ha a közrehatás arányát nem lehet megállapítani, a kárt a károkozók egymás között egyenlő arányban viselik.

13. Felelősség a közreműködő által okozott károkért

A Ptk. 6:148. § (1) bekezdése alapján, aki kötelezettsége teljesítéséhez vagy joga gyakorlásához más személy közreműködését veszi igénybe, az igénybevett személy magatartásáért úgy felel, mint ha maga járt volna el.

A jogirodalomban és a joggyakorlatban egyaránt visszatérően felmerülő kérdés, hogy ki tekinthető közreműködőnek. A személyi kör lassan tisztult le, illetve kristályosodott ki, szóba került a teljesítési segéd, az alvállalkozó, a teljesítéshez igénybe vett fuvarozó, a gyár-

⁴¹ WELLMANN György (1991b): Többek közös károkozása. In PETRIK Ferenc szerk.: *A kártérítési jog*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 61.

⁴² VÉKÁS (2016): *i. m.* 263.

⁴³ BDT2016. 3529. A közös károkozás szabályainak alkalmazására került sor úgy, hogy a kár szerződésszegés és szerződésen kívül kifejtett magatartás eredményeként állt be. Egy házaspár ingatlant vásárolt, e körben élt az úgynevezett lakásszerzési kedvezménnyel. A házaspár károsodására vezető folyamatot az indította el, hogy az okiratszerkesztő ügyvéd – nyilvánvaló tévedésből – az adásvételi szerződés helyett az ingatlan-nyilvántartási bejegyzésre alkalmas adásvételi előszerződést nyújtotta be az ingatlanügyi hatósághoz. Az ingatlanügyi hatóság az előírt harmincnapos ügyintézési határidőt elmulasztotta, és az ügyben az első intézkedést csak nyolc hónap elteltével tette meg. Amennyiben a hatóság a reá irányadó eljárási szabályok betartásával jár el, az ügyvéd tévedése előbb felismerhetővé válik, ezáltal elkerülhető a házaspár kára, ami a kedvezmény megvonását, adóbírságot és késedelmi kamatot jelentett. A kárt az ügyvéd szerződésszegése és az ingatlanügyi hatóság eljárási késedelme okozta, magatartásuk bár független volt egymástól, mégis szerves okozati összefüggésben együtt vezetett a kár bekövetkezéséhez.

tó stb. személye is.⁴⁴ A közreműködő személyi körét nem lehet és nem szabad felsorolás-szerűen meghatározni, mert az túlzott és indokolatlan szűkítéshez vezetne. Célszerű általánosabb megközelítést alkalmazni. *Közreműködő* az, akit a szerződő fél saját kötelezettsége egésze vagy része teljesítéséhez vagy joga gyakorlásához a vele kötött szerződéssel igénybe vesz, vagy a kapcsolat a szerződések láncolata révén áll fenn.⁴⁵

A szerződés szerű teljesítés igénye a jogosult részéről a szerződés maradéktalan teljesítéséhez fűződik, számára elvben irreleváns, hogy a kötelezett azt saját maga vagy közreműködő által végzi el. Ezen alapállás a kötelezett oldaláról azt jelenti, hogy a saját teljesítéséhez általa igénybe vett közreműködő magatartásának eredménye jogilag saját magatartásának eredménye is, olyan, mint ha a károkozást maga követte volna el. Emiatt felelősséggel tartozik a közreműködőért, továbbá azért is, mert a jogosult a közreműködővel nem áll szerződéses jogviszonyban. A kötelezett a közreműködő által okozott kárért fennálló felelősség alól ugyanúgy mentheti ki magát, mint saját károkozása esetén. A mindennapokban viszont előfordulnak közreműködői szerződési láncok, például a kivitelezési szerződések körében, amikor a megrendelővel szerződő fél (fővállalkozó) közreműködője is közreműködőt vesz igénybe, és így tovább. Például egy családi ház kivitelezését egy fővállalkozó vállalja el. Nem ért, és nincs is szakembere minden szakipari munkához, ezért igénybe vesz a tető elkészítéséhez egy ácsot mint közreműködőt. Az ács nem ért a bádогоzáshoz, ezért ő is bevon a teljesítésbe vállalkozási szerződéssel egy bádогоs vállalkozó közreműködőt. A bádогоs rosszul rögzíti a lemezfedéseket, ezért nagyobb esőzések or a tető beázik. A bádогоs közreműködő szerződészegése miatt szerződést szejett az ácsvállalkozó, mert a tető nem hibátlan, és szerződést szejett a megrendelővel szemben a fővállalkozó, mert a kivitelezett családi ház nem hibátlan. Az ilyen és ehhez hasonló közreműködői láncok miatt kérdéses, hogy a jogosulttal szerződést kötő félnek a láncolatban helyet foglaló hányadik közreműködőig kell kimentenie magatartását. Elegendő, ha csak a közvetlenül vele szerződő közreműködő magatartását és saját magatartását menti ki, vagy csak akkor mentesül, ha a szerződészegésre vezető magatartást kifejtő közreműködő is ki tudja menteni magatartását? Mind a szakirodalomban,⁴⁶ mind a joggyakorlatban⁴⁷ alapvetően az az álláspont alakult ki, hogy a felelősség vizsgálatánál addig kell visszamenni, amíg a felelősség kiváltóját megtalálják.

A Ptk. 6:148. § (2) bekezdése szerint, ha a kötelezettnek más személy igénybevételére nem volt joga, felelős mindazokért a károkért is, amelyek e személy igénybevétele nélkül nem következtek volna be.

Személyes szolgáltatási kötelezettség esetén (például megbízás, vállalkozás körében a jogosult kiköti, hogy csak meghatározott személy teljesítheti a szerződést) a kötelezett csak a jogosult hozzájárulása esetén vagy a jogosult károsodástól való megóvása érdeké-

⁴⁴ HARMATHY Attila (1974): *Felelősség a közreműködőért*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 278–288.

⁴⁵ HARMATHY (1974): *i. m.* 288.

⁴⁶ HARMATHY (1974): *i. m.* 290.

⁴⁷ BH2004. 191. A közreműködőért való felelősség alapján a kötelezett nemcsak annak a magatartásáért felelős, akit az adott szerződés keretei között, a szerződés teljesítése érdekében vesz igénybe, hanem a vele külön szerződéses jogviszonyban álló kötelezett magatartásáért, továbbá a vele közvetlen szerződéses jogviszonyban nem álló, a szerződési láncolat további, távolabbi pozícióiban levő kötelezettek magatartásáért is. A szerződés megszegése esetén a kötelezett a jogosult tekintetében nem mentesül önmagában a saját felróhatósága hiányának bizonyításával, hanem csak akkor, ha valamennyi közreműködőjét a szerződészegés felróhatósága alól kimentí.

ben vehet igénybe közreműködőt. Amennyiben a kötelezett nem jogosult közreműködőt igénybe venni, de ennek ellenére megteszi, vagy ugyan jogosult, de nem a szerződésnek megfelelően jár el, szerződésszegést követ el. Ekkor a kötelezettnek minden olyan kárt meg kell térítenie, amely közreműködő igénybevétele nélkül nem következett volna be. Például a gépkocsit tulajdonosa otthagyja az autószerelőnél azzal, hogy azt ő javítja meg. Az autószerelő azonban elvállal egy nagyobb munkát, nem ér rá a gépkocsi szerelésére, ezért a megrendelő hozzájárulása nélkül elviszi azt egy másik autószerelőhöz, hogy az végezze el a javítást. Éjszaka a másik autószerelő műhelye mögötti támfal leomlik, és a műhelyt a benne lévő autókkal együtt maga alá temeti. A tulajdonossal szerződő vállalkozó hiába tudná kimenteni magatartását, mert a kár nem következett volna be, ha a gépkocsi nála marad, nem viszi azt engedély nélkül a másik autószerelőhöz.

A Ptk. 6:148. § (3) bekezdése alapján, a kötelezett a közreműködővel szemben – annak szerződésszegése miatt – mindaddig érvényesítheti jogait, amíg a jogosulttal szemben helytállni tartozik. A Ptk. tehát a közreműködőjéért helytálló kötelezettnek visszkereseti igényt biztosít közreműködőjével szemben. A kötelezettet a megtérítési igény addig illeti meg, ameddig neki a jogosulttal szemben a közreműködő szerződésszegése miatt helyt kell állnia.

A jogosultnak nemcsak arra van lehetősége, hogy szerződésszegés címén a vele szerződő és közreműködőt igénybe vevő féllel szemben érvényesítse igényét, hanem akár arra is, hogy a szerződésszegésből fakadó kárt okozó közreműködővel szemben közvetlenül fellépjen. Ennek többféle jogcíme is lehet attól függően, hogy a közreműködő milyen szerződéssel kapcsolódott a szerződés kötelezettjéhez. Az esetek egy részében a termékfelelősség címén támaszthat kártérítési igényt a gyártó közreműködővel szemben, más esetekben az általános deliktualis felelősség alapján léphet fel a tényleges károkozóval szemben figyelemmel arra, hogy közte és a jogosult között nem áll fenn szerződés.

14. Eltérés az általános kontraktuális kárfelelősségi szabályoktól

14.1. A Ptk. által nevesített szerződésszegési esetekhez kapcsolódó egyedi kártérítési szabályok

14.1.1. Kellékszavatosság

Fentebb már utaltunk rá, hogy a hibás teljesítés objektív jogkövetkezményei a kijavítás, kicserélés, árleszállítás és elállás. A Ptk. 6:174. § (2) bekezdése a szolgáltatás tárgyában keletkezett kár megtérítésére vonatkozóan ad eligazítást, mivel az konkurálhat a kijavítással és kicseréléssel, és mindez az elévülést is érinti. A jogosult kártérítés formájában a szolgáltatásban bekövetkezett tapadó kára megtérítését csak a természetbeni helyreállítást jelentő kijavítás és kicserélés kellékszavatossági jogok kimerülése esetén, a kellékszavatossági határidőn belül igényelheti.

A jogosult vagyonában bekövetkezett egyéb károk és az elmaradt haszon a szerződés-szegéssel okozott károkért való felelősség általános szabályai szerint és az általános elévülési idő alatt érvényesíthetők.

A jogosult kellékszavatossági igénye a teljesítés időpontjától számított egy év alatt évül el; a fogyasztó és vállalkozás közötti szerződés esetében a teljesítés időpontjától számított

két év alatt évül el; ha a szolgáltatás tárgya ingatlan, a teljesítés időpontjától számított öt év az elévülési idő.⁴⁸ A szerződésszegéssel okozott károk elévülésére az elévülés általános szabályait kell alkalmazni, azaz a kár bekövetkezésétől számított öt év az elévülési idő.

14.1.2. Jogszatosság

Ha a jog vagy követelés megszerzését harmadik személy joga akadályozza, és a kötelezett *jóhiszemű* volt, a kötelezett nem a teljes kárt, hanem csak a szerződés megkötéséből eredő károkat (*negatív interesse*) köteles megtéríteni.⁴⁹

Ha a jog vagy követelés megszerzését harmadik személy joga korlátozza, vagy értékét csökkenti, és a kötelezett *jóhiszemű* volt, a kötelezett nem a teljes kárt, hanem csak a szerződés megkötéséből eredő károkat (*negatív interesse*) köteles megtéríteni.⁵⁰

14.1.3. Eredmény létrehozására irányuló szerződéseknél irányadó eltérések

A Ptk. 6:177. § (2) bekezdése alapján az általános szabályokon túl a kötelezett mentesül a hibás teljesítés jogkövetkezményei alól (objektív és szubjektív jogkövetkezmények, így a kártérítés alól is), ha a hiba a jogosult által adott:

- a) anyag alkalmatlanságára vagy hibájára;
 - b) adat hiányosságára vagy hibájára; vagy
 - c) utasítás célszerűtlenségére vagy szakszerűtlenségére
- vezethető vissza, és e körülményekre a kötelezett a jogosultat figyelmeztette.

14.1.4. A teljesítés lehetetlenné válása

A teljesítés lehetetlenné válása körében elképzelhető olyan eset, hogy a szerződésszegésért mindkét fél felelős. Ilyen helyzetre az általános szabályok nem adnak megoldást, mert a szerződésszegés általános szabályai az egyik fél oldalán bekövetkezett szerződésszegésre vannak modellezve. Ha a szerződés két pólusán helyet foglaló mindkét fél felelős a szerződésszegésből eredő károkért (nem közös károkozásról, és nem károsulti közrehatásról van szó), ez egy különleges helyzetet eredményez. Ha a teljesítés lehetetlenné válásáért mindkét fél felelős, a szerződés megszűnik, és a felek a lehetetlenné válásból eredő károkat *a közrehatás arányában* követelhetik egymástól.⁵¹

⁴⁸ Ptk. 6:163. §.

⁴⁹ Ptk. 6:175. §.

⁵⁰ Ptk. 6:176. §.

⁵¹ Ptk. 6:180. § (3) bek.

14.2. A Ptk. különös kártérítési rendelkezései az egyes szerződéseknél

Számos szerződésnél találkozhatunk a Ptk. szerződésszegésre vonatkozó általános szabályaihoz képest egyedi kártérítési rendelkezésekkel. Ebből is látszik, hogy az általánosan megfogalmazott kontraktuális felelősségi szabály nem alkalmazható minden további nélkül valamennyi szerződés esetében, igenis akadnak kivételek, különleges megítélést igénylő szerződések, ezek közül most itt csak néhány példát említünk:

- a) Vállalkozásnál a Ptk. 6:241. § (2) bekezdése a megrendelő sajátos szerződésszegésként értékeli, ha az a vállalkozó tevékenységkifejtéséhez szükséges munkaterületet alkalmatlan állapotban adja át. A vállalkozó végső soron elállhat, és kárának megtérítését követelheti.
- b) A bizományi szerződésnél a Ptk. 6:286. § (1)–(2) bekezdései a bizományi szerződéstől való eltéréshez (valójában szerződésszegés) sajátos jogkövetkezményeket, illetve mentesülést fűznek.
- c) Szállítványozási szerződésnél a Ptk. 6:307. § (2) bekezdése korlátozza a kártérítés mértékét. Ha a megbízó külföldi, akkor a kártérítés mértéke nem lehet magasabb, mint a megbízó államának joga szerint fizetendő kártérítés.
- d) A használati kötelek sajátossága, hogy a használó fél a dolgot nemcsak maga használhatja, hanem azt másnak is odaadhatja használatra, és bizony e harmadik személynél a dologban kár keletkezhet. Ez olyan egyedi helyzet, amelyet külön rendezni szükséges. Amennyiben a kötelezett az általa használt dolgot a jogosult hozzájárulása nélkül engedi át harmadik személynek használatra, és a dologban kár keletkezik, akkor ezért (a közreműködőért való felelősséghez hasonló elven) felel minden kárért, amely enélkül nem következett volna be.⁵²
- e) A letéti szerződések is igényelnek sajátos rendelkezéseket, az ingyenes letét körében a Ptk. 6: 365. § (3) bekezdése azt mondja ki, hogy a deliktuális felelősségi szabályokat a letett dologgal kapcsolatos károk körében kell alkalmazni. Szállodai letétnél a Ptk. 6:369. § (1) bekezdése a kártérítési felelősség összegszerű korlátozását tartalmazza, a (2) bekezdés pedig meghatározott ingóságok vonatkozásban tartalmaz korlátokat.

14.3. Más jogszabályokban található különös kártérítési rendelkezések

Több jogszabály is tartalmaz a Ptk.-tól eltérő felelősségi rendelkezéseket az érintett szerződés specialitásaira figyelemmel. Az alábbiakban csak néhány példát emelünk ki.⁵³

A közúti árutovábbítási szerződésekről szóló 120/2016. (VI. 7.) Korm. rendelet különös szabályokat állapít meg a közúti áru fuvarozási szerződés megszegésére. Meghatározza a szerződésszegési eseteket, a mentesülési eseteket, és azt, hogy a fuvarozó milyen károkat és milyen mértékben köteles megtéríteni, a kártérítés mértékét pedig korlátozza.

⁵² Bérlet: Ptk. 6:334. § (3) bek.; haszonkölcsön: Ptk. 6:358. § (4) bek.; lízing: Ptk. 6:413. § (3) bek.

⁵³ Fuglinszky Ádám több esetkört is felvonultat monográfiájában, mint például a személyszállítás különböző módzataira (légi, közúti, vasúti) irányuló jogszabályok, az utazásszervezésre vonatkozó jogszabály, az áru fuvarozás egyéb módjaira (vasúti, légi, hajózási) vonatkozó jogszabályok. FUGLINSZKY (2015): *i. m.* 144–153.

A közraktározásról szóló 1996. évi XLVIII. törvény szintén különös szabályokat állapít meg a közraktár felelősségét illetően. Meghatározza, hogy mely károkra terjed ki a közraktár felelőssége, a mentesülési szabályokat, a bizonyítási teher alakulását stb.⁵⁴

Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 244. § (1) bekezdése szerint az egészségügyi szolgáltatás keretében végzett ellátás során okozott kárért és személyiségi jogsértésért az egészségügyi szolgáltató tartozik felelősséggel, illetve helytállással. A (2) bekezdés alapján az egészségügyi szolgáltatásokkal összefüggésben keletkezett kárigényekre a Ptk.-nak a szerződésen kívül okozott kárért való felelősségre vonatkozó szabályait kell megfelelően alkalmazni.

Az egészségügyi ellátásra irányuló szerződés megkötésének időpontjában az egészségügyi szolgáltató orvosa előre látja az adott orvosi ellátással, invazív beavatkozással felmerülő káros következményeket, kockázatokat, azok esélyét és valószínűségét, és azokról részletes tájékoztatást is kell nyújtania a betegnek. Mindezek alapján a Ptk. szerződésszegéssel okozott kárfelelősségi szabályának alkalmazása esetén a szolgáltatással általában együtt jár, előre látható, szokásos kockázatokkal összefüggő károk alól a jogszabályok szerinti gondossággal és körültekintéssel eljáró orvos, illetve egészségügyi szolgáltató nem tudná kimenteni magát, így minden esetben fennállna az egészségügyi szolgáltató felelőssége. A Ptk. felhívott szabálya az üzleti élet szerződéseiből indul ki, viszont általánosságban fogalmazza meg azt, így a nem üzleti jellegű szerződésekre is irányadó, ugyanakkor alkalmazása igazságtalan helyzetet eredményezett volna az egészségügyi szolgáltatók tekintetében. „Emiatt a jogalkotónak lépnie kellett, elkerülendő az egészségügyi szolgáltatók kimentésének lehetetlenségét magában hordozó felelősségi szabályt, ezzel egyidejűleg megtalálva a megfelelő felelősségi előírást.”⁵⁵

15. A szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség alkalmazása a jogi személy általános szabályai és a gazdasági társaságok közös szabályai körében

Az alapvetően relatív szerkezetű és visszterhes szerződésekre modellezett kontraktuális kárfelelősségi szabályok nem minden tekintetben és maradéktalanul képesek érvényesülni a jogi személyeket létrehozó organizációs szerződések, illetve a jogi személlyel kialakított kötelek (felügyelőbizottsági tagság, vezető tisztségviselői feladatellátás) körében, ezért a Ptk. módszere, hogy ott, ahol lehetséges az alkalmazásuk, erre külön kitér.

A jogi személyekre vonatkozó általános szabályok között több helyen is találunk utalást a kontraktuális kárfelelősségi szabály alkalmazására, így a jogi személy szervezetéhez tartozó személyek által a jogi személynek okozott károkra, például a Ptk. 3:24. §-ában a vezető tisztségviselő felelősségére, ha az ügyvezetési feladatok ellátása során kárt okoz a jogi

⁵⁴ A közraktár felelősségét elemzi részletesen HARSÁNYI Gyöngyi (2017): A közraktározási jogviszonyban érvényesülő letéti felelősség sajátos vonásai. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXXV. 248–265.

⁵⁵ BARZÓ Tímea (2017b): A sérelemdíj alkalmazásának új dimenziói az egészségügyi kártérítési perekben. In HALLÓK Tamás szerk.: *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*. Tomus XXXV. 204–206.

személynek; a Ptk. 3:28. §-ában, ha a felügyelőbizottsági tagok ellenőrzési kötelezettségük elmulasztásával vagy nem megfelelő teljesítésével okoznak a jogi személynek kárt.

A gazdasági társaságok közös szabályai között is alkalmazni rendeli a Ptk. helyenként a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség szabályait, például a vagyoni hozzájárulás teljesítésének elmulasztásával okozott kár megtérítésénél,⁵⁶ a nem pénzbeli vagyoni hozzájárulás felülértékelésével a társaságnak okozott kár vonatkozásában,⁵⁷ a gazdasági társaság nyilvántartásba vételének elutasítása miatti előírások megsértésével okozott kár vonatkozásában.⁵⁸

3. táblázat

Összefoglalás a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség általános szabályának alkalmazhatóságáról

A szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség általános szabályának alkalmazása			
Eltérések vagy kiegészítések az általános szabályhoz képest	A Ptk. által nevesített szerződésszegési esetek körében, pl. hibás teljesítés	A Ptk. által szabályozott egyes szerződések körében, pl. letét, bizomány, bérlet, vállalkozás, szállítmányozás stb.	Külön jogszabályokban, egyes szerződések vonatkozásában, pl. közraktározás, orvosi szolgáltatás, közúti árufuvarozás stb.
Utalás alapján alkalmazandó a Ptk. szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség általános szabálya	Ptk. jogi személy általános szabályainál és a gazdasági társaságok közös szabályainál a törvény utalása alapján alkalmazandó a létesítő okiratba foglalt egyes kötelezettségek megszegése esetén vagy a jogi személlyel fennálló kötelem megszegése esetén.		

Forrás: a szerző szerkesztése a Ptk. vonatkozó részletei alapján

⁵⁶ Ptk. 3:98. § (2) bek.

⁵⁷ Ptk. 3:99. § (2) bek.

⁵⁸ Ptk. 3:101. § (4) bek.

VII. fejezet

Polgári jogi felelősség az egészségügyben

Az egészségügyi ellátások során a betegek okozott vagyoni és nem vagyoni hátrányok miatti kártérítési ügyek a rendszerváltás után kerültek a figyelem középpontjába. Hosszú évszázadokon keresztül – társadalmi igény hiányában – az orvosi tevékenység nélkülözötte a komolyabb jogi szabályozást. Az orvosi tevékenységgel szembeni alapvető erkölcsi követelményeket inkább etikai kódexek formájában fogalmazták meg, ami egészen a 20. század elejéig elegendőnek is mutatkozott.¹

1. A kárfelelősséget meghatározó szerződéses viszonyok az egészségügyben

Az egészségügyi ellátórendszerben érvényesülő szerződéses viszonyok sokszínűsége nagyban meghatározza az egészségügyi ellátásokkal kapcsolatos kártérítési és sérelemdíj iránti igények kötelezettjeinek a körét.

A beteg bár problémájával egy konkrét orvost keres fel, mégis mindig az orvost valamilyen formában foglalkoztató egészségügyi szolgáltatóval lép polgári jogi jogviszonyba. Kivételt jelent ez alól, amikor a beteg az egyéni vállalkozó háziorvosát (házi gyermekorvosát vagy fogorvosát) keresi fel, mert ilyenkor valóban közvetlenül a vállalkozó orvossal kerül szerződéses kapcsolatba. A szerződések bonyolult hálózatával azonban a betegnek nem kell tisztában lennie, ezért a beteg, illetve hozzátartozója az egészségügyi szolgáltatás során vagy az azzal összefüggésben keletkezett kára megtérítésére vonatkozó igényét *közvetlenül a közszolgáltatást nyújtó egészségügyi szolgáltatóval szemben* érvényesítheti függetlenül attól, hogy az egészségügyi közszolgáltató milyen jogviszonyban foglalkoztatta a kárt okozó egészségügyi dolgozót.² További fontos kérdés a kártelepítés oldaláról annak eldöntése, hogy a károkozó (jogsértő) magatartást tanúsító orvos vagy más egészségügyi dolgozó milyen szerződéses kapcsolatban áll a közszolgáltatást nyújtó egészségügyi intézménnyel. Szabadfoglalkozású jogviszonyban lévő dolgozó esetében ez a szerződés megbízás,³ míg az esetek nagy részében az egészségügyi dolgozó *közreműködői szerződéssel*, közreműködő

¹ Dósa Ágnes (2017): Egészségügyi szolgáltatók felelőssége – krízis és kiútkezelés. *Magyar Tudomány*, 178. évf. 7. sz. 2.

² Az egészségügyi tevékenység végzésének egyes kérdéseiről szóló 2003. évi LXXXIV. törvény (Eütev. tv.) 19/A. §.

³ Eütev. tv. 8–9. §.

egyéni vállalkozóként, illetve közreműködő jogi személy tagjaként, munkavállalójaként vagy megbízottjaként tevékenykedik a beteg érdekében.⁴

Mind a közreműködői szerződés, mind pedig a szabadfoglalkozású egészségügyi dolgozót az egészségügyi ellátás végzésére feljogosító szerződés *megbízási szerződés*, amelynek keretében a betegnek okozott károk során vizsgálni szükséges a Ptk.-nak a *megbízott károkozásáért való felelősségre* vonatkozó szabályait is. Amennyiben a megbízott (szabadfoglalkozású) egészségügyi dolgozó egészségügyi tevékenysége körében a betegnek kárt okoz, a beteggel szemben a megbízó egészségügyi szolgáltató és a megbízott dolgozó (orvos) egyetemlegesen felelős. Mentesül a megbízó egészségügyi intézmény a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy őt a megbízott egészségügyi dolgozó megválasztásában, utasításokkal való ellátásában és felügyeletében felróhatóság nem terheli.⁵ Gyakori eset azonban az is, amikor a károkozással érintett egészségügyi dolgozó (például a károsodást előidéző invazív beavatkozást végző orvos) az egészségügyi intézménnyel munkaviszonyban vagy közalkalmazotti jogviszonyban látja el egészségügyi tevékenységét. Ilyenkor *az alkalmazott károkozásáért való felelősség* rendelkezései az irányadóak, amelyek kimondják, hogy ha az alkalmazott a foglalkoztatására irányuló jogviszonyával összefüggésben harmadik személynek kárt okoz, a károsulttal szemben a munkáltató a felelős.⁶ Az általános munkajogi szabályok szerint a munkavállaló a munkaviszonyból származó kötelezettségének szándékos vagy súlyosan gondatlan megszegésével okozott teljes kárt köteles megtéríteni, ha nem úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható.⁷ Az alkalmazott egészségügyi dolgozó által – kizárólag az egészségügyi tevékenysége végzésével a betegnek – okozott kár esetén azonban az egészségügyi szolgáltató munkáltató által a dolgozóra hárított kártérítés mértéke súlyosan gondatlan károkozás esetén sem haladhatja meg a munkavállaló *négyhavi távolléti díjának* összegét.⁸

2. A kártérítési felelősség alapkérdései

Az egészségügyi kártérítési perek alapkérdése volt, hogy a káreseményt a károsult beteg és az egészségügyi intézmény közötti szerződéses kapcsolat (*kontraktuális felelősség*), vagy a szerződésen kívüli károkozás (*deliktuális felelősség*) általános törvényi tényállása alapján

⁴ Ennek kereteit (például a közreműködői szerződés kötelező tartalmi elemeit) azonban nem a Ptk., hanem egy speciális ágazati jogszabály tölti ki tartalommal. Az általános közreműködői szerződés esetében a tevékenység végzéséhez szükséges tárgyi és személyi feltételeket egyaránt a közreműködő biztosítja. Személyes közreműködés során azonban a felek között létrejött közreműködői szerződés alapján a feladat ellátásához szükséges tárgyi feltételeket kizárólag a közreműködőt igénybe vevő szolgáltató biztosítja, a személyes közreműködő pedig csak a személyi feltételeket adja. [Az egészségügyi szolgáltatás gyakorlásának általános feltételeiről, valamint a működési engedélyezési eljárásról szóló 96/2003. (VII. 15.) Korm. rendelet 2. § k) és n) pontok.]

⁵ Állandó jellegű megbízási viszony esetén a károsult kárigényét az alkalmazott károkozásáért való felelősség szabályai szerint is érvényesítheti. Gyakori eset azonban az is, amikor a megbízó egészségügyi intézmény nem közvetlenül az orvost bizza meg, hanem az orvos személyes közreműködésével eljáró betéti társaságot vagy kft.-t közreműködőként. Ilyenkor felmerül a megbízó egészségügyi intézmény és a közreműködő orvosi gazdasági társaság egyetemleges helytállási kötelezettsége a beteg felé. Ptk. 6:542. §

⁶ Ptk. 6:540. §.

⁷ Munka Törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (Mt.) 179. § (1) és (3) bek.

⁸ Eütev. tv. 15/C. §.

kell-e elbírálni. Az akkor hatályban lévő jogszabályi rendelkezések sem voltak egyértelműek a kérdés megítélésében. Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (Eütv.) 244. §-a is csak úgy szólt, hogy az egészségügyi szolgáltatásokkal, illetve hatósági intézkedésekkel összefüggésben keletkezett kárigények tekintetében a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (továbbiakban: 1959-es Ptk.) szabályait kell megfelelően alkalmazni. Emiatt kezdetben a károsult beteg és az egészségügyi szolgáltató (orvos) közötti polgári jogi jogviszony az ítélezési gyakorlatban tipikusan kártérítési jogviszonyként jelent meg, aminek eredményeképpen a bíróságok az ilyen igényeket jellemzően a *szerződésen kívüli károkozás (deliktualis felelősség)* szabályai szerint bírálták el.⁹

A Legfelsőbb Bíróság még 2001-ben is úgy foglalt állást, hogy a felek közötti jogviszony tekintetében annak van döntő jelentősége, hogy az egészségügyi ellátás keretében gyógyító eljárásnak minősülő műtéttel összefüggésben következett be a káresemény, amelyet az alperes nem a felperessel kötött megbízási szerződés, hanem a társadalombiztosítási ellátás keretében végzett el. „Így nem a szerződésszegéssel okozott kárról van szó, hanem a szerződésen kívül okozott kárért való felelősséget kell elbírálni, figyelembe véve az egészségügyi tevékenységre vonatkozó, hatályos jogszabályi rendelkezéseket.”¹⁰

A 2000-es évek eleje óta azonban gyökeres változáson ment keresztül az egészségügyi kártérítési perek alapkérdésének tekinthető egészségügyi szolgáltató (orvos)-beteg kapcsolat jogi megítélése, amely az egyenjogúság és mellérendeltség jogi módszerével szabályozott polgári jogi jogviszony.¹¹ Kemenes István, a Szegedi Ítéletábrla Polgári Kollégiumának vezetőjeként foglalkozott a kérdéssel, és a későbbi bírói gyakorlat alakulására is kiható véleménye mérföldkőnek számít a témában. Kimondta, hogy az orvos (egészségügyi intézmény) és a beteg között a károkozást megelőzően szerződéses jogviszony áll fenn, amelynek „tartalma nem az orvosnak a károkozástól való tartózkodása, hanem éppen ellenkezőleg, az orvos kötelezettsége meghatározott másik fél, a beteg irányában gyógyító, tevőleges magatartás kifejtésére”. Kemenes István hangsúlyozta, hogy az orvos-beteg kapcsolat nem egyszerűsíthető és nem szűkíthető le pusztán szerződésen kívüli károkozásra: azaz az orvos és a beteg közötti relatív szerkezetű jogviszony nem az orvos károkozása folytán jön létre.¹² Bár a bíróságok általában a deliktualis kárfelelősség alapján bírálták el az ügyeket, és csak viszonylag kevés számú ügyben történt valamely szerződés (megbízás vagy a megbízáshoz közel álló nem nevesített speciális orvosi szerződés) szabályaira alapított határozathozatal, egyre inkább elfogadottá vált, hogy a beteg és az orvos (egészségügyi szolgáltató) között az esetleges károkozást megelőzően polgári jogi kötelmi jogviszony, általában szerződés jön létre,¹³ amelynek célja és rendeltetése a beteg érdekének és akaratának megfelelő egészségügyi szolgáltatás nyújtása. Az orvosi szolgáltatás szerződésszegő, ha nem felel meg

⁹ SZEGHŐ Ágnes (2010): Az egészségügyi szolgáltatás nyújtásával összefüggésben okozott károkért való felelősség szabályainak változása napjainkban. *Jogelméleti Szemle*, 11. évf. 2. sz. 1–3.

¹⁰ Pf.III.25.898/2001/5.

¹¹ JOBBÁGYI Gábor (2005): Az orvos-beteg jogviszony az új Ptk.-ban. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 7. évf. 3. sz. 15–20.

¹² „A deliktualis közelítés azt feltételezné, hogy az orvos-beteg között a károkozó magatartás előtt nem létezett kötelmi jogviszony, azt csak a károkozás ténye hozza létre, ami abszurdnak tekinthető.” KEMENES István (2008): Az orvos kártérítési felelősségének egyes kérdései. *Bírósági Döntvények Tára*, 2008/1. sz. 3–4.

¹³ HAVASI Péter (2013a): Az orvosi műhiba perek gyakorlatának áttekintése, különös tekintettel a nem vagyoni kártérítésre. A Legfelsőbb Bíróság Civilisztikai Kollégiumának emlékeztetője. In V. JUHÁSZ László szerk.: *Kúria Elvi Civilisztikai Határozatai*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 645–647.

a beteg érdekének és akaratának, a szerződéssel elérni kívánt célnak.¹⁴ Egy másik ügyben kifejtettek szerint a peres felek között *sajátos, az egészségügyi szolgáltatásra irányuló (kontraktuális) jogviszony* áll fenn,¹⁵ ahol a *szerződésszegéssel okozott kártérítés utaló szabálya szerinti kártérítési felelősségi elemek bizonyítása szükséges a kárigény érvényesítéséhez.*¹⁶

A vitát a kérdésben az Eütv. 244. §-ának 2010. január 1-jével hatályba lépő módosítása zárta le annak kimondásával, hogy „az egészségügyi szolgáltatásokkal összefüggésben keletkezett kárigények tekintetében a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség polgári jogi szabályait kell megfelelően alkalmazni.” Ezzel maga a törvény is az időközben kikristályosodott bírói gyakorlatnak megfelelően a kontraktuális felelősség szabályainak kötelező alkalmazását írta elő.¹⁷ Egy konkrét ügyben állapította meg a bíróság, hogy amennyiben a magzati élet időszakában egészségesen fejlődő gyermek a születés során szenved maradandó egészségkárosodást, általában *vélelmezhető az egészségügyi szolgáltató szerződésszegése.*¹⁸ Ebben az időben nem volt jelentősége annak, hogy az egészségügyi szolgáltató (orvos) és az egészségügyi szolgáltatást igénybe vevő beteg közötti polgári jogi jogviszony kárkötelemnek vagy szerződéses jogviszonynak tekinthető-e. Ennek oka pedig abban keresendő, hogy az 1959-es Ptk. szerint a szerződésszegésért való felelősségre, valamint a kártérítés mértékére a *szerződésen kívüli károkozás szabályait kellett* alkalmazni.¹⁹ Sándor Judit értelmezésében a Ptk. a 318. §-ban egy „átjárót” biztosított a kétféle felelősségi forma között azáltal,²⁰ hogy mindkét esetben a károkozónak a felelősség alóli mentesüléshez azt kellett bizonyítani, hogy úgy járt el, ahogyan az az adott helyzetben általában elvárható.

3. Az egészségügyi szolgáltató (orvos) és a beteg közötti szerződés minősítése

Az egészségügyi szolgáltató (orvos) és a beteg közötti szerződéses kapcsolat minősítésével, a szerződés jellemzőivel mind a külföldi, mind pedig a hazai szakirodalom sokat foglalkozik.²¹ A szerződés tipizálása szempontjából egységes a vélemény abban a tekintetben, hogy az egészségügyi szolgáltató által foglalkoztatott orvos alapvetően a gondos és szakszerű eljárásra mint szerződészerű szolgáltatásra vállal kötelezettséget, ami azt erősíti, hogy az így létrejövő jogviszony *gondossági kötelem*, a felek szerződése pedig a *megbízási szerződésnek* egy sajátos elemeket tartalmazó, *atipikus változata.*²² Kemenes István a szerződés

¹⁴ BDT2009. 1944.

¹⁵ BDT2009. 1943.

¹⁶ BDT2009. 1945.

¹⁷ Egyes egészségügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2009. évi CLIV. törvény 58. §.

¹⁸ BDT2008. 1755.

¹⁹ 1959-es Ptk. 318. § (1) bek.

²⁰ SÁNDOR (1997): *i. m.* 57.

²¹ TÖRŐ (1986): *i. m.* 19–102. SZEGHŐ Ágnes (2009): A kezelési szerződés. *Acta Conventus de Iure Civili*, Tomus XI. 64–67.

²² HÍDVÉGINÉ ADORJÁN LÍVIA – SÁRINÉ SIMKÓ ÁGNES (2013): *Műhibák és kártérítési perek az egészségügyben*. Budapest, Medicina. (Orvos-beteg jogviszonyok az egészségügyben. 2.) 18–19. Részletesen olvasható elemzés az *egészségügyi kezelési szerződés* atipikus jellegéről az alábbi műben: JENOVAI Petra et al. (2011): *Atipikus szerződések*. Szeged, Lectum. 314–340.

minősítése során továbblép, amikor azt mondja, hogy az orvosi jogviszony rendszerint egy megbízási jellegű gondossági kötelem, azon belül pedig egy *sui generis* kezelési szerződés.²³ A betegnek az egészségügyi intézménybe való felvételével polgári jogi kötelmi jogviszony, egészségügyi szolgáltatás nyújtására vonatkozó *kezelési szerződés jön létre*, amelynek alapján az egészségügyi intézmény a beteg gyógykezelését az egészségügyi ellátásban *résztevőktől elvárható gondossággal*, a szakmai és etikai szabályok, illetve irányelvek betartásával vállalja. A jogviszony kontraktuális jellegére figyelemmel az egészségügyi intézmény felelősségét megalapozó jogellenes magatartást a szerződés tartalmából fakadó kötelezettségek bármelyikének nem vagy nem megfelelő teljesítése, illetve elmulasztása jelenti.²⁴ Vannak azonban olyan egészségügyi szolgáltatások is, amelyek során az egészségügyi szolgáltató (orvos) jellemzően a kellő gondossággal és körültekintéssel végzett eljárás mellett a *megfelelő eredmény* nyújtásáért és eléréséért is felelősséget vállal. Ilyen egészségügyi szolgáltatásnak minősül a fogászati tevékenységeken belül a különböző fogpótlások és fogművek készítése, ahol az adott fogsornak vagy pótlásnak nemcsak esztétikusnak, de a rendeltetésszerű használatra alkalmasnak is kell lennie. Ellenkező esetben az egészségügyi szolgáltatás hibás teljesítése a szerződésszegő magatartásért való helytállás kötelezettségét vonhatja maga után.²⁵ Elvileg ebbe a körbe lehetne sorolni a kizárólag esztétikai célokat szolgáló plasztikai műtéteket vagy a művi meddővé tételhez szükséges orvosi beavatkozást is, azonban a kúriai gyakorlat ezt még nem nagyon támasztja alá. „A plasztikai jellegű beavatkozás kétségtelen bizonyos eredménnyel jár, azonban a jogviszony döntő eleme a meghatározott, sajátos természetű tevékenység kifejtése [...] a felek között *nem vállalkozási*, hanem megbízási szerződés jött létre.”²⁶ A joggyakorlat jogértelmezése szerint jogi értelemben nincs különbség az esztétikai és helyreállító plasztikai beavatkozás között, mivel pszichés oka mindig van egy ilyen műtétnek, továbbá mind a fizikális, mind a pszichés okból végzett plasztikai beavatkozás helyreállító plasztika, ami pedig mindig megbízási. Ez kiterjesztően értelmezhető a többi vállalkozásgyanús esetre is.²⁷ Vállalkozással vegyes megbízási szerződés jön viszont létre tipikusan az összetett fogászati feladatoknál, ahol a fogmű felhelyezése és elhelyezése (rendeltetésszerű használatra alkalmas volta) mint vállalt eredmény jelentkezik, míg a foghúzás és kapcsolódó gyökérkezelés esetén inkább a gondossági elem dominál.

A beteg és az egészségügyi szolgáltató közötti szerződéses jogviszony sem klasszikus megbízási, hiszen a megbízotti kötelezettség gondossági elemén túl nincs igazán több közös elem a klasszikus értelemben vett megbízási szerződéssel. Az eltérő sajátosságok közül kiemelésre érdemes például, hogy az egészségügyi szolgáltatót (orvost) az egészségügyi közszolgáltatás körében érvényesülő területi ellátási kötelezettség esetén *szerződéskötési kötelezettség* terheli a beteg irányába, és az orvos a vizsgálatot vagy az egészségügyi ellátást kizárólag az egészségügyi törvényben taxatív felsorolt körben tagadhatja meg.²⁸ Másrészt

²³ KEMENES (2008): *i. m.* 5.

²⁴ BDT2016. 3445. I.

²⁵ Lásd részletesebben az Esztergomi Városi Bíróság 2/A. P.20 915/1997. sz. és Komárom-Esztergom Megyei Bíróság 2. Pf. 20 438/1998. sz. ítéleteiben. Lásd: KÖLES Tibor (1999): *Orvosi műhiba perek*. Budapest, HVG-ORAC. 102–108.

²⁶ Legfelsőbb Bíróság Pfv. III. 22.627/1999.

²⁷ BH2003.17.

²⁸ Eütv. 131. §.

a megbízót megillető széles körű utasításadási joggal a beteg nem rendelkezhet, továbbá az egészségügyi szolgáltatás díjazása – az egészségügyi közszolgáltatás esetén – az egészségbiztosítás és finanszírozás bonyolult rendszerén keresztül teljesül csak. A díjazás mértéke nemcsak kötött, de nincs is mindig arányban az elvégzett munkával és a felmerülő költségekkel. Fontos sajátossága a szerződéses kapcsolatnak, hogy a megbízottat terhelő mellékkötelezettségek – mint a beteg önrendelkezési jogának biztosítása, az egészségügyi dokumentációra és az adatvédelemre vonatkozó rendelkezések betartása – kardinális kérdés egy esetleges kártérítési vagy sérelemdíj iránti jogvitában. Mint ahogyan azt a kialakult joggyakorlat is igazolja, az egészségügyi kártérítési perek egyik dogmatikai alapja továbbra is a szerződésszegés, mégpedig egy atipikus szerződés, az úgynevezett *kezelési szerződés megszegése*.

4. A Ptk. hatása az egészségügyi kártérítési perek megítélésére

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 2014. március hó 15. napjától hatályos rendelkezései az egészségügyi kártérítési perek alapjául szolgáló jogviszonyok újbóli vizsgálatát tették szükségessé, mivel – a korábbiaktól eltérően – a *kontraktuális* (szerződésszegéssel okozott kárért való) felelősségi szabályok a *deliktuális* (szerződésen kívüli károkozásért való) felelősségi szabályokhoz képest teljesen új dogmatikai megalapozást nyertek. Ennek legfőbb jellemzője, hogy az új szabályozással szigorodott a szerződésszegő fél kimentési lehetősége. A hatályos Ptk. szabályai szerint a szerződésszegéssel okozott kár megtérítésének kötelezettsége alól a szerződésszegő csak annak bizonyításával mentesülhet, hogy a) a károkozó körülmény a szerződésszegő fél ellenőrzési körén kívül esik (például a *vis maior* hagyományos esetei, mint járvány, földrengés vagy súlyos üzemzavar); b) ez a körülmény a szerződéskötés időpontjában *előre nem volt látható*, azaz nem kellett és lehetett arra előre számítani; és c) *nem volt elvárható* a szerződésszegő féltől, hogy ezt a körülményt elkerülje vagy a kárt elhárítsa.²⁹ A kötelezett ellenőrzési körén kívül eső körülmények sem alkalmasak azonban a mentesítésre, ha azokkal a kötelezettnek a szerződés megkötésekor objektíve számolnia kellett.³⁰ A kezelési szerződés létesítésének időpontjában az egészségügyi szolgáltatást nyújtó orvosnak pont az adekvát tájékoztatási kötelezettsége teljesítése érdekében előre kell látnia az adott orvosi ellátással, invazív beavatkozással felmerülő esetleges káros következményeket, szövődményeket, kockázatokat, azok esélyét és valószínűségét.³¹ Az invazív beavatkozásokkal általában együtt járó, előre látható, a jogszabályi mércének megfelelő gondossággal és körültekintéssel eljáró orvos által nyújtott egészségügyi ellátással összefüggésben keletkezett, szokásos műtéti kockázat körébe eső káreseményért is minden esetben fennállna az egészségügyi szolgáltató felelőssége.³² A kontraktuális felelősség alóli kimentés új szabálya az üzleti élet szerződéseiből indul ki, ahol valóban természetes, hogy ezek a szereplők szükségszerűen felmérik a szerződéskötés

²⁹ Ptk. 6:142. §.

³⁰ FUGLINSZKY Ádám (2013): A szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség. In WELLMANN György szerk.: *Az új Ptk. magyarázata. V/VI.* Budapest, HVG-ORAC. 235.

³¹ Eütv. 13. §.

³² HEINER Tamás – BARZÓ Tímea (2014): Az egészségügyi kártérítési perek aktuális kérdései. *Orvosi Hetilap*, 155. évf. 38. sz. 1513.

előtt a várható kockázatokat, és vállalják ezeket, vagy legalábbis a számukra elfogadhatókat. Ezeknek a szabályoknak az általánossá tétele azonban komoly nehézségek elé állította volna az egészségügyben dolgozókat.³³ Míg a kimentés tekintetében objektivizálódott a felelősség, addig a szerződésszegéssel okozott *károk megtérítése* tekintetében enyhébb szabályozással találkozhatunk. Eszerint az egészségügyi kártérítési perekben ritkán előforduló, a szolgáltatás tárgyában keletkezett kárt (*tapadó kár*) teljes mértékben meg kell téríteni, míg a szerződésszegés következményeként a jogosult vagyonában bekövetkező egyéb károkat és az elmaradt vagyoni előnyt (*következményi kár*) viszont csak olyan mértékben kell megtéríteni, amilyen mértékben a kár mint a szerződésszegés lehetséges következménye a *szerződés megkötésének időpontjában előre látható volt*.³⁴ A párhuzamos kártérítési igények kizárását kimondó kógens rendelkezés pedig tovább nehezített volna az egészségügyi szolgáltatók helyzetén.³⁵

Az egészségügyi szolgáltatók kimentését elnehezítő (ellehetetlenítő) szabályok alkalmazásának elkerülése érdekében elkerülhetlenné vált az egészségügyi kártérítési perek alapjául szolgáló rendelkezések módosítása. A jogalkotó ezt egy jogtechnikai megoldással oldotta meg, miszerint az Eütv. 244.§ (2) bekezdését 2014. március 15-ei hatállyal az alábbiak szerint módosította: „Az egészségügyi szolgáltatásokkal összefüggésben keletkezett kárigényekre, illetve a személyiségi jogsértések esetén követelhető igényekre a Ptk.-nak a *szerződésen kívül okozott kárért való felelősségre*, valamint a személyiségi jogok megsértésének szankcióira vonatkozó szabályait kell megfelelően alkalmazni.”³⁶ A módosítást bevezető törvény indoklása szerint ez az „áttérés” biztosítja a korábbi bírói ítélezési gyakorlatnak megfelelő status quot.³⁷

A szerződésen kívüli károkozás szabályainak alkalmazására vonatkozó előírás azonban továbbra sem változtat az egészségügyi kártérítési kérdések évtizedek során kikristályosodott dogmatikai és gyakorlati megítélésén. Az egészségügyi szolgáltató (orvosa) és a beteg között az esetleges károkozást megelőzően továbbra is *szerződéses jogviszony áll*

³³ HÍDVÉGINÉ ADORJÁN – SÁRINÉ SIMKÓ (2013): *i. m.* 45.

³⁴ Ptk. 6:143. §.

³⁵ Ptk. 6:145. §: „A jogosult kártérítési igényét a kötelezettel szemben akkor is a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség szabályai szerint érvényesítheti, ha a kár a kötelezett szerződésen kívül okozott kárért való felelősségét is megalapozza.”

³⁶ A módosítást bevezető törvény indoklása szerint az egészségügyi szolgáltatásokkal összefüggésben keletkezett kártérítési igények vonatkozásában az Eütv. 244. §-a alapján a bíróságok a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség szabályait alkalmazták, amelyek lényegében megegyeztek a szerződésen kívül okozott kárért való felelősség szabályaival. Tekintettel azonban arra, hogy az új Ptk. szabályozása elválasztja egymástól a szerződésszegéssel és a szerződésen kívül okozott károkra vonatkozó felelősségi szabályokat, jelentősen megszigorítva az előzőt, az egészségügyi szolgáltatásra mint speciális jogviszonyra tekintettel az Eütv. 244. §-a úgy módosul, hogy a szerződésen kívül okozott kárért való felelősség szabályainak alkalmazására tér át. [Egyes törvényeknek az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépésével összefüggő módosításáról szóló 2013. évi CCLII. törvény 8. § (20) bek.]

³⁷ Mint látható, a hazai egészségügyben érvényesülő kártérítési felelősségi szabályok továbbra is az úgynevezett „hibalapú” szubjektív felelősségi rendszerű modellbe tartoznak, szemben az objektív alapú felelősségi szabályokat érvényesítő országokkal, ahol a felelősség alapja kizárólag az egészségügyi szolgáltatás és az elsenvedett kár közötti okozati összefüggés megléte. A felelősség megállapításához ez utóbbi esetben tehát nem kell bizonyítani az egészségügyi szolgáltató (orvos) felróható magatartását, pusztán csak annyit, hogy a beteget a kár az egészségügyi ellátás következményeként érte. FRATI, Paola – GULINO, Matteo (2013): *European Legislative and Juridical Overview*. In FERRARA, Santo Davide et al. eds.: *Malpractice and Medical Liability. European State of the Art and Guidelines*. Berlin–Heidelberg, Springer Verlag. 88–90.

fenn, amelyben az orvos fő kötelezettsége a beteg szakszerű és kellő gondossággal történő egészségügyi ellátása, kezelése. Az így létrejövő kezelési szerződésre továbbra is értelem szerűen alkalmazni kell a Ptk. kötelmi jogi szabályait, valamint az Eütv. rendelkezéseit. Megállapítható tehát, hogy az egészségügyi szolgáltató beteget megkárosító magatartása jellemzően továbbra is egy már érvényesen létrejött *konkrét kezelési szerződésben vállalt kötelezettség megszegését jelenti*, azonban – többek között – a *kimentésre* nem a szerződésszegéssel okozott kár objektivizált felelősségi szabályai lesznek az irányadóak, hanem a szerződésen kívüli károkozás korábban is érvényesülő *exculpatió*s, felróhatóságon alapuló rendelkezései.

Vannak azonban olyan – jellemzően eredménykötelmek körébe tartozó – egészségügyi tevékenység körébe tartozó szerződések, ahol a *deliktuális felelősségi szabályok mellett* – különösen a fogművek, fogpótlások készítése körében – továbbra is érvényesülnek a szerződésszegés, különösen a *hibás teljesítés* jogkövetkezményei. Hiszen az átadott fogműnek az esztétikai kívánalmak mellett a rendeltetésszerű használatra is alkalmasnak kell lennie. Amennyiben az elkészített munka ezen követelményeknek nem felel meg, a beteget megilletik az *objektív jellegű szavatossági igények*. Kérheti tehát az elkészített fogpótlás kijavítását, esetleg kicserélését (újbolí elkészítését) vagy árleszállítás körében a még ki nem fizetett díj csökkentését, vagy a kifizetett díj meghatározott részének visszatérítését. Előfordul azonban az is, hogy a beteg – a többszöri eredménytelen javítás és kísérletezgetés miatt – elveszíti a bizalmát a fogászati ellátást nyújtó fogorvosban. Ilyenkor a fogmű esetleges javítását elvégeztetheti más fogorvossal (egészségügyi szolgáltatóval) is úgy, hogy objektív szavatossági igényként az így felmerült költségei megtérítését kérheti. A helyzetet és a felelősséget tovább bonyolítja, hogy a tényleges fogművet (fogpótlást) nem a fogorvosi egészségügyi szolgáltató készíti, hanem a fogtechnikusi vállalkozás mint közreműködő. Így a közreműködőért fennálló felelősségi szabályok alkalmazása is szóba kerül. Amennyiben a beteg végleg elveszíti a bizalmát a fogorvosban, és a fogpótlásának elkészítésére, fogászati jellegű problémájának megoldására – megszüntetve a jogviszonyát a korábbi fogorvosi szolgáltatóval – másik fogorvoshoz fordul, felmerül a *fedezeti szerződésre* vonatkozó rendelkezések alkalmazása. Ilyenkor a beteg – a *kártérítés szabályai szerint* – követelheti az eredeti fogorvosi szolgáltatótól az eredeti szerződésben és az új (fedezeti) szerződésben kikötött ellenértékek közötti különbséget, továbbá az új (fedezeti) szerződés megkötéséből eredő költségeinek a megtérítését.³⁸

Az egészségügyi ellátórendszer sokszínűségéből eredően a beteggel közvetlen szerződéses kapcsolatban álló egészségügyi szolgáltató sokszor közreműködőként eljáró orvosi vagy más (például fogtechnikusi) tevékenységet végző egészségügyi szolgáltatóval láttatja el a kezelési szerződésben vállalt szolgáltatásokat. Mint ahogyan arról már volt szó, ilyenkor a beteg, illetve hozzátartozója az egészségügyi szolgáltatás során vagy az azzal összefüggésben keletkezett kára megtérítésére vonatkozó igényét *közvetlenül a közszolgáltatást nyújtó egészségügyi szolgáltatóval szemben* érvényesítheti függetlenül attól, hogy az egészségügyi közszolgáltató milyen jogviszonyban foglalkoztatta a kárt okozó egészségügyi dolgozót.³⁹ Felvetődik a kérdés, hogy az egészségügyi szolgáltató által a károsultak felé teljesített olyan kártérítés vagy sérelemdíj, amit a felelősségbiztosítás nem fedezett, vajon

³⁸ Ptk. 6:141. §.

³⁹ Eütev. tv. 19/A. §.

áthárítható-e a közreműködő egészségügyi szolgáltatóra (jellemzően az érintett orvos vagy egészségügyi dolgozó munkavégzésével működő gazdasági társaságra) vagy sem. Az idevonatkozó jogszabályi rendelkezések értelmében „aki kötelezettsége teljesítéséhez más személy közreműködését veszi igénybe, az igénybevett személy magatartásáért úgy felel, mintha maga járt volna el”. A kötelezett a közreműködéssel szemben – annak szerződésszegése miatt – mindaddig érvényesítheti jogait, amíg a jogosulttal szemben helytállni tartozik.⁴⁰ A Ptk. szabályai szerint általánosságban a közreműködő felelősségét a közreműködői szerződésben és a közreműködői tevékenységére vonatkozó jogszabályokban foglalt rendelkezések, azaz a szerződés megszegése alapozhatja meg. A közreműködő kimentése tekintetében azonban nem egyértelmű, hogy alkalmazható-e az Eütv. 244. §-a által előírt deliktuális felelősségi szabály, vagy az kizárólag a beteg és a vele szerződéses kapcsolatban álló egészségügyi szolgáltató közötti kárkötelemben érvényesül. Amennyiben a közreműködői helytállásra nem az Eütv. 244. §-a által előírt deliktuális, hanem a kontraktuális felelősségre vonatkozó szabályokat kell figyelembe venni, akkor vajon a közreműködőt igénybe vevő és a beteg felé helytálló egészségügyi szolgáltató által teljesített összeg továbbhárítása esetén ez a kár úgynevezett tapadó kárnak vagy úgynevezett következményi kárnak tekintendő-e. Megítélésünk szerint ez utóbbinak. Míg az úgynevezett tapadó kárt teljes egészében meg kell téríteni, addig az úgynevezett következményi károk esetében a károkozó felelőssége korlátozott: a konkrét esetben csak olyan mértékben lenne köteles azt a közreműködő megtéríteni, amilyen mértékben a jogosult egészségügyi szolgáltató bizonyítani tudja, hogy a kár mint a köztük lévő közreműködői szerződés megszegésének lehetséges következménye a szerződés megkötésének időpontjában előre látható volt. Tehát a törvény a közreműködő szerződési kockázatát a szerződéskötéskor felismert (vagy felismerhető) kockázatok mértékéig szorítja. Ez azonban természetesen nem igaz a károk összecszerűségét illetően. A megtérítendő károk tekintetében nem azt kell előre látni, hogy konkrétan milyen összegű károk keletkezhetnek, hanem azt, hogy milyenfajta károsodás és érdeksérelem állhat be a jogosultnál a kötelezett szerződésszegésével összefüggésben. Rendkívül méltánytalan lenne azonban, ha az egészségügyi szolgáltató a vele szembeni kárigényt vagy sérelemdíj iránti igényt érvényesítő károsult(a)k)l szemben – sokszor a közreműködő konkrét tevékenységére vonatkozóan – a deliktuális felelősségi szabályok szerint tartozna helytállni, míg a közreműködő ugyanazért a kárért a helytálló egészségügyi szolgáltatóval szemben már egy szigorúbb felelősségi mérce alapján kellene, hogy kimentse magát. „Az egészségügyi szolgáltatásokkal összefüggésben keletkezett kárigényekre, illetve a személyiségi jogsértések esetén követelhető igényekre” megfogalmazás megítélésünk szerint azonban arra utal, hogy az Eütv. 244. §-ában foglaltakat tágan kell értelmezni. Így ez alapján a közreműködő is élhet a deliktuális felelősség esetén alkalmazható, felróhatóságon alapuló kimentéssel,⁴¹ és a megtérítendő károk vonatkozásában is a Ptk. 6:522. §-a lesz az irányadó.

⁴⁰ Ptk. 6:148. §.

⁴¹ Ptk. 6:519. §.

5. Az egészségügyi szolgáltató kártérítési felelősségének alapja

Az *orvosi műhiba* fogalma Rudolf Virchow német orvos (1821–1902) nevéhez fűződik, aki az említett fogalom alatt az orvostudomány általánosan elismert szabályait sértő orvosi magatartást, cselekvést vagy mulasztást értette.⁴² Ezt a fogalmat a legfrissebb jogirodalom is használja annak ellenére, hogy az jogi értelemben pontatlan.⁴³ A műhibákat Hídvéginé Adorján Livia és Sáriné Simkó Ágnes alapján két csoportba oszthatjuk. A) Beszélhetünk *szakterületől független általános* műhibákról, idetartoznak az idegentest bennmaradása, a kórházi eredetű fertőzések, a diagnosztikai és terápiás tévedések, a beavatkozás technikai hibái és a betegfelügyelettel kapcsolatos műhibák. B) Megkülönböztethetünk továbbá *szakterületől függő egyedi műhibákat*, mint terhesgondozás és szülés, sebészet és ortopédia, fogorvosi mulasztások, belgyógyászat, pszichiátriai kezelések és a mentőszolgálat.⁴⁴

Mint ahogyan arról már volt szó, az egészségügyi szolgáltatásokkal összefüggésben keletkezett kárigényekre a *deliktuális felelősség* szabályait kell alkalmazni.⁴⁵ Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól a károkozó, ha bizonyítja, hogy magatartása nem volt felróható. A polgári jogi felelősség *négy együttes feltétele* tehát a kár, a felróhatóság, az okozati összefüggés és a jogellenesség. A négy feltétel közül a felróhatóság nem szükségképpeni elem.⁴⁶ A károsultnak kell bizonyítania a kárt és az okozati összefüggést a kár és a jogellenes magatartás között, a károkozó egészségügyi szolgáltatónak pedig kimentési lehetősége van abban a tekintetben, hogy magatartása nem volt jogellenes, vagy bizonyíthatja azt is, hogy nem terheli felróhatóság.

- a) *Jogellenes károkozó magatartás.* Minden károkozás jogellenes, ha a kár és a magatartás között okozati összefüggés van. A kár jogellenességére vonatkozó törvényi vélelem azonban megdönthető valamilyen jogellenes kizáró ok bizonyításával, ahol a bizonyítás terhe a károkozón van. Ilyen jogellenességet kizáró ok a jogos védelem, a szükséghelyzet, a károsult beleegyezése – ami természetesen nem a károkozó felróható magatartásával összefüggésben bekövetkező káros szövődményekre vonatkozik –, valamint a jogszabályon vagy szerződésen alapuló feljogosítás a kárt okozó magatartásra.⁴⁷ Az invazív orvosi beavatkozás a beteg testi épségének, egészségének megsértésével jár, ahol a jogellenességet a beteg be-

⁴² SÁNDOR (1997): i. m. 49.

⁴³ Sándor Judit értelmezésében valójában az orvostudomány, illetve az igazságügyi orvostan minősíthet valamely tevékenységet orvosi műhibának, ez a minősítés azonban csupán az adott beavatkozás során fellépő szövődmények előfordulásának statisztikai valószínűségén alapszik. A jog ezzel szemben mindig az adott cselekvéssort vizsgálja függetlenül attól, hogy a perben kifogásolt eredmény statisztikailag beletartozik-e a szokásos műtéti kockázatba, vagy sem. Lásd részletesebben: SÁNDOR (1997): i. m. 49–50.

⁴⁴ HÍDVÉGINÉ ADORJÁN LIVIA – SÁRINÉ SIMKÓ ÁGNES (2017): *Igazságügyi szakértők az egészségügyben*. Budapest, Medicina. 259. (Orvos-beteg jogviszonyok az egészségügyben 4.)

⁴⁵ Eütv. 244. §.

⁴⁶ Ilyen például a veszélyes üzemi felelősség. Ha az orvosi beavatkozás során elszenvedett egészségkárosodás oka a beavatkozáshoz használt orvosi berendezés műszaki meghibásodása, a felelősség megállapítására a fokozott veszéllyel járó tevékenységgel okozott kár megtérítésének szabályait kell alkalmazni, ezért a felróhatóság hiányára hivatkozással a károkozó nem mentesülhet (BDT2016. 3459.). A fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatásával okozott károkra irányadó felelősségi szabály alapján felel a kórház, ha orvosai a beteg műtétje előtt alkoholos vegyszerrel végzik a fertőtlenítést, egyben elektromos kést használnak, amely által kibocsátott szikra lángra lobbantja a fertőtlenítő vegyszert, és a beteg súlyos égési sérüléseket szenved (BH2005. 251.).

⁴⁷ HÍDVÉGINÉ ADORJÁN – SÁRINÉ SIMKÓ (2013): i. m. 23–24.

leegyezése zárja ki. A beteg eleget tesz bizonyítási kötelezettségének, ha igazolja, hogy az őt ért hátrány – amelyre beleegyezése nem terjedt ki – az egészségügyi intézmény által végzett *kezelés alatt, az orvos által végzett beavatkozásokkal összefüggésben* keletkezett. Az egészségügyi, orvosi szakmai szabályok megszegésének nem a jogellenesség, hanem a felróhatóság körében van jelentősége.⁴⁸

- b) *Kár.* Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. A károkozó a károsult *teljes kárát* köteles megtéríteni, ami magában foglalja ba) a károsult vagyonában beállott értékcsökkenést; bb) az elmaradt vagyoni előnyt; és bc) a károsultat ért vagyoni hátrányok kiküszöböléséhez szükséges költségeket. A kártérítést csökkenteni kell azonban a károsultnak a károkozásból származó vagyoni előnyével, kivéve, ha ez az eset körülményeire tekintettel nem indokolt.⁴⁹
- c) *Az okozati összefüggés sajátosságai az egészségügyi kártérítési perekben.* Az *okozati összefüggés* a felróható és jogellenes magatartás és a bekövetkezett kár között szintén alapvető feltétele a kártérítésnek. Ha a beteg halála nem áll az orvosi műhibával szerves összefüggésben, adekvát-releváns oksági kapcsolatban, a halál beállta – mint kár – a hozzátartozó elvesztése miatti kártérítési igény körében nem értékelhető. Ilyen esetben a kárkövetelés jogalapját csak a gyógyulási esély csökkenése képezi.⁵⁰

Látható, hogy az egészségügyi kártérítési ügyek egyik legneuralgikusabb pontja az okozati összefüggés. Az egészségügyi ellátás alatt vagy után felmerülő káresemények során természettudományos vagy orvosszakértői szempontból sokszor nem lehet egyértelműen kimondani, hogy a felróható kötelezettségzegés okozta-e a kárt, vagy valamely egyéb, a károkozótól független ok (például a betegség természetes lefolyása). Különösen igaz ez a diagnosztikus tévedések esetén, amikor az időben megállapított és felismert kóros állapotra alkalmazott szakszerű kezelés mellett is bekövetkezne a káros következmény (egészségkárosodás vagy halál). A hepatitis C-fertőzöttség miatt felmerülő állami kártalanítás során sem igazolható egyértelműen, hogy a károsult a betegségét vértranszfúzió során kapta.⁵¹ Bár a bizonytalanságból eredő következményeket az okozati összefüggés bizonyításának terhével „sújtott” károsultnak kellene viselnie, a joggyakorlat pont ellenkező irányba mutató precedenst alakított ki az úgynevezett *releváns okozatosság* elvének alkalmazásával: a károsultnak azt kell igazolnia, hogy *az egészségkárosodás a kórházi kezelés során, annak idején következett be,*⁵² azaz a károkozó magatartás és a bekövetkezett káresemény között logikai összefüggés legyen. Ez az elvárási szint a kár bekövetkeztének részletes folyamatát, természettudományos vagy oksági levezetését a károsulttól nem kívánja meg.⁵³

⁴⁸ BDT2007. 1689. I.

⁴⁹ Ptk. 6:522. §.

⁵⁰ BDT2010. 2197. I.

⁵¹ A vírusfertőzöttség és a HCV-szűrés bevezetése előtt, a 80-as években kapott fertőzött transzfúzió esetében az okozati összefüggést természettudományos módszerekkel nem lehet igazolni, mivel a HCV-fertőzés nem kizárólag transzfúzióval vihető át. Dósa (2010): *i. m.* 113.

⁵² BDT2013. 2874.

⁵³ Kiss Miklós (2017): A bizonyítási teher problémája az alperesi oldalon. *Med. Et Jur.*, 8. évf. 4. sz. 6. Lásd még részletesen: PRIBULA László (2017b): Az ok-okozatosság részletes elemzése a kártérítési perekben. *Med. Et Jur.*, 8. évf. 4. sz. 27–30.

Ezzel szemben az egészségügyi intézmény bizonyítási körébe tartozik, hogy megfelelő ellátás esetén is ugyanaz az eredmény következett volna be. A bíróságok az ilyen tartalmú jogértelmezéssel próbálják ellensúlyozni a beteg oldalán felmerülő bizonyítási nehézséget, hiszen általában az alperesi pozícióban lévő egészségügyi szolgáltató rendelkezik a kimentéséhez szükséges egészségügyi dokumentációval, vizsgálati anyaggal, rtg.- és egyéb felvételekkel, illetve más bizonyítékokkal. Amennyiben azonban ezek a bizonyítékok nem állnak rendelkezésre vagy azért, mert el sem készültek, vagy elkészültek, de megsemmisültek, vagy értékelhetetlenek, akkor ezt nem értékelheti a károsult terhére a bíróság. Különösen olyankor nem, amikor ebben a tekintetben az egészségügyi szolgáltatót (illetve orvosát) felróhatóság terheli.⁵⁴ Fontos azonban kiemelni azt is, hogy egy jelentéktelen adminisztrációs vagy dokumentálási hiba nem vezethet oda, hogy emiatt a kártérítési felelősséget teljes egészében az alperesi egészségügyi szolgáltatónak kelljen viselnie.

A Ptk. azonban az okozati összefüggés létének vizsgálatát – a korábbiaktól eltérően – új alapokra helyezi. Nem állapítható meg az okozati összefüggés azzal a kárral kapcsolatban, amelyet a *károkozó nem látott előre és nem is kellett előre látnia*. Az egészségügyi kártérítési perekre lefordítva a szabályt, nem állapítható meg okozati összefüggés az egészségügyi ellátás során bekövetkező olyan káros szövődmények tekintetében, amelyek az adott beavatkozás vagy ellátás tekintetében eddig ismeretlenek vagy elképzelhetetlenek voltak, és ezért nem is lehetett velük számolni. Ez a fajta jogértelmezés kizárhatja például az orvostudomány szerint a transfúzió idején még nem ismert kórokozó általi fertőzöttség és a vérkészítmény adása közötti okozati összefüggést. Hasonlóképpen bizonytalan az okozati összefüggés egy olyan műtéti szövődmény tekintetében is, amit a szakirodalom még nem írt le, vagy leírt, de olyan kicsi matematikai valószínűséggel, ami már az előreláthatóságot kizárja.

- d) *A felróhatóság sajátosságai az egészségügyben.* Az egészségügyi szolgáltató kimentése körében van jelentősége az egészségügyi szolgáltató felróható magatartásának, ami általánosságban az adott helyzetben általában elvárható magatartás tanúsítását jelenti. Az egészségügyi kártérítési perekben azonban a gondosság-mérce magasabb: minden beteget – az ellátás igénybevételének jogcímére tekintet nélkül – az *ellátásában résztvevőktől elvárható gondossággal*, valamint a szakmai és etikai szabályok, illetve irányelvek betartásával kell ellátni.⁵⁵ Az egészségügyi dolgozó az egészségügyi tevékenységet az adott helyzetben általában elvárható gondossággal, a szakmai követelmények keretei között, etikai szabályok megtartásával, legjobb tudása és lelkiismerete szerint, a rendelkezésére álló tárgyi és személyi feltételek által meghatározott szinten, szakmai kompetenciájának megfelelően nyújtja.⁵⁶ A felróhatóság tartalmi kérdései a joggyakorlatban három területen érzékelhetők jelentősen: da) a szakmai szabályok, vizsgálati és terápiás

⁵⁴ HÍDVÉGINÉ ADORJÁN – SÁRINÉ SIMKÓ (2013): *i. m.* 35–37.

⁵⁵ Eütv. 77. § (3) bek.

⁵⁶ Eütev. tv. 5. § (1) bek.

eljárásrendek betartása területén; db) a tájékoztatási kötelezettség vizsgálata során; továbbá dc) a dokumentációs előírások és követelmények tárgykörében.

5.1. Szakmai szabályok, vizsgálati és terápiás eljárásrendek alkalmazása

A szakmai szabályok és eljárásrendek tekintetében számtalan területen születtek és születnek szakmai irányelvek, amelyek érvényességi ideje általában az Egészségügyi Közlönyben való megjelenéstől számított négy évig tart.⁵⁷ Az is igaz azonban, hogy az egészségügyi tevékenységek köre rendkívül sokrétű, és ezért a szakmai szabályoknak megfelelő terápia sokszor az adott szakmán belül sem teljesen egységes. Az Egészségügyi Közlönyben megjelenő szakmai irányelvek is folyamatosan változnak, amivel sokszor még a tankönyvek sem tudnak lépést tartani. A szakmai szabályok (protokollok) betartása sem elegendő azonban az elvárható gondosság tanúsításának követelménye szempontjából, azaz az *elvárhatósági mérce túlmutat a szakmai szabályok betartásán*.⁵⁸ Amennyiben a kórház orvosainak tevékenysége, szakmai vizsgálatok elvégzésének vagy diagnosztikus eredmények értékelésének elmaradása a konkrét szakmai előírás megszegését nem jelenti, ebből még nem következik, hogy a kórház (orvosai) az elvárható gondossággal és körültekintéssel járt(ak) el. Az orvos elvárható magatartását konkrét szakmai szabályok megsértésétől függetlenül is vizsgálni kell.⁵⁹ Egy másik ügyben hasonlóképpen mondta ki a Szegedi Ítéltábla, hogy a szolgáltató felróható kötelezettségzegése (mulasztása) és ennek kártérítési következménye olyan esetben is megállapítható, ha konkrét, nevesített szakmai szabályszegés nem mutatható ki.⁶⁰

5.2. A megfelelő tájékoztatás elmulasztása

Az Eütv. részletesen szabályozza a betegek tájékoztatására vonatkozó esetköröket és azok pontos tartalmát, módját, szigorúbb és nevesített eljárási szabályokat előírva az invazív beavatkozások előtti önrendelkezési jog gyakorlására.⁶¹ Ezzel összefüggésben is folyamatos vita tárgyát képezi a „műtéti kockázat”, a „műtéttel általában együtt járó kockázat” tartalma, amiről a beteget – főszabály szerint – mindig tájékoztatni kell. A tájékoztatási kötelezettség ugyanis a kezelési szerződés nélkülözhetetlen mellékkötelezettségeként rendkívül fontos szerepet játszik az egészségügyi szolgáltató helytállási kötelezettségének megállapítása során. A kimentés és az elvárható magatartás tanúsításának érdekében az egészségügyi szolgáltatót terheli a törvényben előírt tájékoztatás megtörténtének bizonyítása, amelynek elmaradása esetén fennáll a tájékoztatási kötelezettség elmaradásából eredő felróható magatartás és ezzel a felelősség. A törvény az invazív beavatkozások körében sem írja elő a tájékoztatás írásbeli formáját, de a bizonyítás megkönnyítése érdekében javasolt az írásbeliség. Sokszor aláírja a beteg az adekvát tájékoztatás megtörténtéről szóló nyilatkozatot, azonban az még nem bizonyítja a tájékoztatás valóságos tartalmát. Fontos továbbá az is, hogy a szó-

⁵⁷ Lásd részletesen <https://kollegium.aEEK.hu/Iranyelvek/Index> (A letöltés ideje: 2018. 01. 28.)

⁵⁸ Kúria Pfv. III.20325/2016/3.

⁵⁹ BDT2010. 2220.

⁶⁰ BDT2009. 1943.

⁶¹ Eütv. 13–14. §; 134. §.

beli tájékoztatást nem helyettesíti az előre elkészített tájékoztató formula átadása sem.⁶² A műtét (invazív beavatkozás) előtt álló betegnek a kockázatokról és szövődményekről adott tájékoztatás akkor felel meg a jogszabályi követelményeknek, ha részletes és egyéniesített. A tájékoztatásnak ki kell terjednie az ellátás folyamatára és várható kimenetelére, annak lehetőségére, hogy a műtét következtében a vártnál rosszabb eredmény, akár valamilyen káros szövődmény is előállhat. Amennyiben a beteg általános egészségi állapota sem túl jó, vagy más, egyéni adottsága fokozza a szövődmények bekövetkezésének lehetőségét, erre külön figyelmeztetni kell.⁶³ Az orvos által a beavatkozás előtt adott tájékoztatásnak olyannak kell lennie, hogy a beteg minden olyan lényeges információ birtokába kerüljön, amelyek alapján megalapozottan tud dönteni a műtéthez való hozzájárulás megadásáról vagy megtagadásáról. Az egészségügyi intézmény kártérítési felelősségét megalapozza, ha a tájékoztatás csak a beavatkozás várható pozitív eredményeit tartalmazta, de azt nem, hogy adott esetben – ha ritkán is – állapotrosszabbodás is bekövetkezhet.⁶⁴ A szövődmények nem minősülő műtéti következményről tájékoztatni kell a beteget. A tájékoztatásnak az adott beteg egészségi állapotához kell igazodnia és az orvos által ismert tényeken kell alapulnia.⁶⁵ Az orvosnak a beteg aktuális állapotából kiindulva a műtéti kockázatokról és várható szövődményekről olyan tájékoztatást kell nyújtania, amelynek eredményeként a beteg olyan helyzetbe kerül, amelyben önrendelkezési jogát gyakorolhatja. Ezt a követelményt kielégíti, ha a műtét lehetséges szövődményei között általánosságban a bénulás lehetőségét is megemlíti, tájékoztatási kötelezettsége azonban nem terjedhet addig, hogy előzetesen prognózist adjon arról, hogy ez bizonyosan bekövetkezik-e, és ha igen, az milyen súlyosságú vagy időtartamú lesz.⁶⁶ Fontos kiemelni, hogy a biztosítók az egészségügyi szolgáltatókkal megkötött felelősségbiztosítási szerződéseikben a tájékoztatási kötelezettséggel kapcsolatos ügyek tekintetében fizetési kötelezettségüket kizárják, az ilyen jellegű káreseményeket a biztosítási események közül kirekesztik.⁶⁷

5.3. Az egészségügyi dokumentáció vezetésére vonatkozó követelmények

A beteg vizsgálatával és gyógykezelésével kapcsolatos adatokat az egészségügyi dokumentáció tartalmazza. Az egészségügyi dokumentációt úgy kell vezetni, hogy az a valóságnak megfelelően tükrözze az ellátás folyamatát.⁶⁸ A nem létező, a hiányos, a pontatlan, a nehezen olvasható, az értelmezhetetlen, egy másik beavatkozás, vizsgálat tartalmával ellentétes, egymásnak ellentmondó egészségügyi dokumentáció mindig az alperesi egészségügyi szolgáltató terhére esik. Ezt bizonyítja a Fővárosi Ítéltábla álláspontja is az alábbiak szerint: az alperesi egészségügyi szolgáltató a fonalszakadás dokumentálásának hiányában nem bizonyította az elvárható gondos eljárását. Az egészségügyi szolgáltató e mulasztásával megfosztotta magát annak bizonyításától, hogy a felperes kezelése megfelelő volt, a fel-

⁶² SÁGHY Mária (2017): A megfelelő tájékoztatáshoz való jog megsértése. *Med. Et Jur.*, 8. évf. 4. sz. 26.

⁶³ BDT2009. 1946.

⁶⁴ BDT2008. 1834. I.

⁶⁵ BH2010. 331.

⁶⁶ BH2013. 219.

⁶⁷ Kiss (2017): *i. m.* 15.

⁶⁸ Eütv. 136. § (1) bek.

peres károsodása semmiképpen nem vezethető vissza az általa végzett első műtét során elkövetett, felróható szakmai hibára, és hogy az elvárható gondos magatartás tanúsítása esetén is bekövetkezett volna a kár. Amennyiben az alperes a fonalszakadás tényét megfelelően, akár fénykép, akár jegyzőkönyv felvétele útján dokumentálja, nem zárta volna el magát attól, hogy bizonyítsa: a felperesen elvégzett műtét, illetőleg a hasfal zárása mindenképpen megfelelt a szakma szabályainak.⁶⁹ Az egészségügyi dokumentációban történő elírás azonban személyiségvédelmi jogvitára is alapot adhat. A felperes egy ügyben azért követelt 600 000 Ft összegű sérelemdíjat, mert a nőgyógyászati vizsgálat során kiállított orvosi lelet – egy elírás miatt – tévesen tartalmazta a „méhtest rosszindulatú daganata” diagnózist, ami a felperest sokáig félelemmel és szorongással töltötte el. A Szegedi Ítéltábla döntése szerint azonban önmagában a személyiségi jogsértés – azaz a lelki egészséghez való jog megsértésének – ténye nem vonja maga után automatikusan a sérelemdíj iránti kereseti kérelem megalapozottságát. Az objektív szankciók megítélése mellett is elutasíthatja a bíróság a sérelemdíj iránti keresetet, ha a sérelmet szenvedett felet nem érte olyan nem vagyoni sérelem, amely sérelemdíj megítélésére adna alapot.⁷⁰

5.4. A gyógyulási esély elvételének értékelése

A gyógyulási esély elvesztése alatt értjük az életben maradás esélyének az elvesztését vagy valamilyen egészségkárosodás bekövetkezése lehetőségének a növelését. Ez a kérdéskör folyamatosan alakult az 1990-es évektől kezdődően. Kezdetben több olyan ítélet is született, amely az okozati összefüggés hiánya miatt a kereset elutasításával végződött.⁷¹ Ezt követően azonban a Szegedi Ítéltábla döntésével új szemléletet vezetett be a joggyakorlatban. Kimondta, hogy amennyiben a halál bekövetkezésének természetes eredetű megbetegedés volt az oka, az egészségügyi szolgáltatót a halál bekövetkezéséért felelősség nem terheli. Felelősség terhelheti azonban a *gyógyulási esély csökkenésében*, a tünetmentességre, a beteg életének meghosszabbodására való esély elvesztése körében. Ez a kár nemcsak magának a betegnek, hanem a hozzátartozóinak a kárigényét is megalapozhatja. Annak a körülménynek, hogy az egészségügyi szolgáltató elvárható magatartása a beteg életének milyen időtartammal való meghosszabbodását eredményezhette volna, a kártérítés összege vonatkozásában lehet kiemelt jelentősége.⁷² Ha tényként bizonyossággal nem állapítható meg, hogy az egészségügyi intézmény részéről a kellő időben elvégzett vizsgálatok, kezelések esetén a beteg maradandó egészségkárosodása nem következett volna be, a kártérítési felelősség alapjául csak a *gyógyulási esély elvesztése* szolgálhat.⁷³ Így a gyógyulási és életben maradási esély elvesztésének vizsgálatát nem az okozatossági összefüggés, hanem a *felróhatóság* körében kell értékelni. Ennek során abból kell kiindulni, hogy a gyógyulásra való esély érték, amely a kezelés alatt álló beteg személyéhez kötődik, így *személyhez fűződő védett jog*, amelynek elvesztése vagy csökkenése a kár. A folyamatosan alakuló jogértelmezések két alapvető fajtáját lehet megkülönböztetni.

⁶⁹ BDT2010. 2335.

⁷⁰ BDT2017. 3657.

⁷¹ FARKAS Antónia (2017): A gyógyulási esély elvesztése. *Med. Et Jur.*, 8. évf. 4. sz. 18–22.

⁷² BDT2009. 1945.

⁷³ BDT2017. 3649. I.

- a) Az egyik szerint a gyógyulási, túlélési esély elvétele *sui generis nem vagyoni sérelem*, és a kompenzáció összecszerúségét az elvesztett esély mértéke befolyásolja: vagyoni károk megtérítésére azonban a kár és a károkozó magatartás közötti okozati összefüggés hiányában nincs lehetőség.
- b) A másik értelmezés szerint *az esély csökkenése maga a kár*, és így a kártérítési felelősség alapja is egyben. A gyógyulásra való esély elvesztése teljes bizonyossággal nem mondható ki, ám amennyiben az egészségügyi szolgáltató az elvárható gondosságot nem tanúsította, csak akkor mentesülhet a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a tőle elvárható gondosság tanúsítása ellenére nem lett volna esély az egészségkárosodás teljes vagy részleges elkerülésére, a halál elmaradására. Amennyiben valószínűsíthető, hogy az időben történő felismerés és beavatkozás mellett akár minimális, de reális esély lett volna a hátrányos következmények elkerülésére, akkor az egészségügyi szolgáltató kártérítési felelőssége megállapítható. Ebből következően a gyógyulási esély csökkenése, elvétele a százalékos mértéktől függetlenül *a teljes kártérítési felelősséget* alapozza meg mind a nem vagyoni hátrány (sérelemdíj), mind a vagyoni károk részében.⁷⁴

6. A beteg felróható közrehatásának következményei

A betegnek is meg kell tennie minden elvárható magatartást a károsodás *megelőzése, elhárítása és enyhítése* érdekében, mert ha ebben a tekintetben felróható magatartást tanúsít, akkor ennek következményeit viselnie kell. A következmény pedig az, hogy a beteg maga viseli a kárnak azt a részét, ami abból származott, hogy az adott helyzetben általában elvárható magatartást elmulasztotta. Ha ez nem állapítható meg, akkor *közrehatásuk arányában* kell megosztani a kárt a károkozó és a károsult között. Amennyiben pedig a közrehatás arányát sem lehet megállapítani, a kárt a károkozó és a károsult között *egyenlő arányban* kell megosztani.⁷⁵

- a) *Az együttműködési kötelezettség elmulasztása.* A beteg – amennyiben ezt egészségi állapota lehetővé teszi – köteles az ellátásában közreműködő egészségügyi dolgozókkal képességei és ismeretei szerint együttműködni.⁷⁶ A beteg együttműködésének hiánya megalapozza az orvos kártérítési felelőssége során keletkezett kár mértékének csökkenését. Konkrét ügyben mutatott rá a Kúria, hogy a károsult fájdalmai és funkciózavarai ellenére későn fordult orvoshoz, ezáltal kárenyhítési kötelezettségét megszegte. A beteg azért hatott közre a károsodása bekövetkezésében, mert fájdalmai ellenére csak három hét elteltével jelent meg egy másik egészségügyi intézményben, mint ahol a kezelését megkezdték. A törvényben előírt együttműködési és tájékoztatási kötelezettségének megszegésével, azaz

⁷⁴ PRIBULA László (2017a): A gyógyulási esély elvételének értékelése a bírói gyakorlatban. *Med. Et Jur.*, 8. évf. 5. sz. 9–12.

⁷⁵ Ptk. 6:525. § (1)–(2) bek.

⁷⁶ Eütv. 26. § (2) bek.

- mulasztásával és késedelmével a gyógyulási esélyeit a beteg maga csökkentette, amit a felelősség mértékének megállapításánál figyelembe kell venni.⁷⁷
- b) *A beteg tájékoztatási kötelezettségének elmulasztása.* A beteg – amennyiben ezt egészségi állapota lehetővé teszi – köteles az ellátásában közreműködő egészségügyi dolgozókat tájékoztatni mindarról, ami szükséges a kórisme megállapításához, a megfelelő kezelési terv elkészítéséhez és a beavatkozások elvégzéséhez, így különösen minden korábbi betegségről, gyógykezeléséről, gyógyszer vagy gyógyhatású készítmény szedéséről, egészségkárosító kockázati tényezőiről. Bár a beteg kikérdezése az egészségügyi ellátás megkezdésekor az orvos feladata, mégsem tehető felelőssé olyan előzményekre történő rákérdezés hiánya miatt, amelyek az észlelt állapottal nem függtek össze. A betegtől elvárható ugyanis, hogy az általa fontosnak tartott ismeretekről tájékoztassa az orvosát, és ha ezt a kötelezettségét felróhatóan megszegi, ez a magatartása nem róható az egészségügyi szolgáltató terhére.⁷⁸ Egy konkrét ügyben az anya a terhessége alatti ájulások rosszulleteit nem mondta el az orvosnak annak ellenére, hogy erre a figyelmét az ideggyógyász felhívta, így minden további vizsgálat, amely az anya rosszulleteinek valódi okára vonatkozott, elmaradt. Az anya ezen magatartása összefüggésbe volt hozható a gyermek rendellenességgel történő megszületésével. A Kúria megállapítása szerint is az orvos felelőssége nem korlátlan tájékoztatás vonatkozásában, így abban a tekintetben sem, hogy a beteg észlelt állapotával össze nem függő előzményekről részletesen kikérdezze a beteget.⁷⁹
- c) *Az orvosi utasítások be nem tartása.* Kiemelkedő jelentősége van az együttműködési kötelezettség körében annak, ha a beteg az egyértelmű orvosi utasításnak nem tesz eleget. Egy konkrét ügyben a szakértői vélemény szerint a kardiológiai kivizsgálásra felhívó ügyeletes orvosi javaslat be nem tartása növelte a koszorúér-elzáródás valószínűségét, ezért a bíróság úgy foglalt állást, hogy a károsult mulasztásával maga is közrehatott károsodásának bekövetkezésében. A közrehatás mértékének megállapításánál a bíróság figyelemmel volt arra, hogy az elhunyt nem olyan körülmény, tünet vagy panasz közlését mulasztotta el, amelynek jelentőségével, a betegség lefolyására gyakorolt hatásával nem volt és nem is lehetett tisztában, hanem *egy egyértelmű orvosi javaslatot hagyott figyelmen kívül.* E mulasztás súlyát, annak következményeit, a károsodáshoz vezető folyamatot, a háziorvos kötelezettségzegésének mértékét és mibenlétét mérlegelve a bíróság az elhunyt önhibájának mértékét 40%-ban határozta meg.⁸⁰

A károsult felróható közrehatását állítani azonban önmagában nem elég. Az egészségügyi szolgáltatónak kell bizonyítania, hogy a beteg oldalán is kötelezettségzegés történt, az a kárral okozati összefüggésbe hozható, és mindez a károsultnak felróható.⁸¹

⁷⁷ HÍDVÉGINÉ ADORJÁN LÍVIA – SÁRINÉ SIMKÓ ÁGNES (2018): *Az egészségügyben dolgozók jogvédelme.* Budapest, Medicina. 324–325. (Orvos-beteg jogviszonyok az egészségügyben 5.)

⁷⁸ HÍDVÉGINÉ ADORJÁN – SÁRINÉ SIMKÓ (2018): *i. m.* 325.

⁷⁹ Kúria Pfv. III. 21.452/2009/4. és HÍDVÉGINÉ ADORJÁN – SÁRINÉ SIMKÓ (2018): *i. m.* 325–326.

⁸⁰ BDT2016. 3578.

⁸¹ SZÜCS PÉTER (2017): A beteg közrehatásának értékelése „műhiba” perekben. *Med. Et Jur.*, 8. évf. 4. sz. 6.

Vákát oldal

Irodalomjegyzék

- ASZTALOS László (1980): *Felelősség és szankció a jogban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- BARTA Judit (2013): Referátum Papp Tekla „Jogi és lénytani személyiség” – a grosschmid-i jogi személy kategória elemzése a hazai jogfejlődés tükrében c. előadásához. In JUHÁSZ Ágnes szerk.: *Grosschmid gondolatai és az új magyar Ptk*. Miskolc, Novotni Alapítvány.
- BARZÓ Tímea (2015a): Az egészségügyi feladat-ellátási szerződés, mint speciális megbízás aktuális kérdései. In BARZÓ Tímea et al. szerk.: *Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapjára*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 43–60.
- BARZÓ, Tímea (2015b): Medical Liability in the Light of New Hungarian Civil Code. *Practice and Theory in Systems of Education*, Vol. 10. No. 1. 107–114.
- BARZÓ Tímea (2017a): Az egészségügyi tevékenység végzésére irányuló jogviszonyok sokszínűsége és buktatói. *Miskolci Jogi Szemle*, 12. évf. 2. különszám. 57–71.
- BARZÓ Tímea (2017b): A sérelemdíj alkalmazásának új dimenziói az egészségügyi kártérítési perekben. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXXV.
- BARZÓ Tímea (2018): Felelősség más személy által okozott kárért. In BARTA Judit – BARZÓ Tímea – CSÁK Csilla szerk.: *Magyarázat a kártérítési jogról*. Budapest, Wolters Kluwer.
- BENEDEK Károly (2004): A felelősség egyes esetei. In BENEDEK Károly – GELLÉRT György szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Budapest, CompLex.
- BIHARI Mihály (2014): A modern szuverenitás elméleti alapjai. Kísérlet egy funkcionalista rendszerszemléletű szuverenitáselmélet alapjainak kidolgozására. *MTA Law Working Papers*, 2014/51. sz. 1–15.
- BÍRÓ György – LENKOVICS Barnabás (2013): Általános tanok. In BÍRÓ György szerk.: *Általános tanok és személyek joga. Új magyar polgári jog (I–VIII.) tankönyv, I. kötet*. Miskolc, Novotni Alapítvány.
- BLUTMAN László (2011a): Okozatosság a jogban: több ok együttes megítélése. *FORVM Acta Juridica et Politica*, 1. évf. 1. sz. 119–162.
- BLUTMAN László (2011b): Okozatosság, oksági mércék és a magyar bírói gyakorlat. *Jogtudományi Közlemény*, 66. évf. 6. sz. 309–320.
- BORBÁS Beatrix (2008): Az állami immunitás és felelősség tendenciái Magyarországon – múlt, jelen, jövő. *JURA*, 14. évf. 2. sz. 155–160.
- BORBÁS Beatrix (2011): *Fejezetek a bírósági kárfelelősség köréből a magyar és az európai szabályozás tükrében – különös tekintettel a tisztességes eljárás követelményére*. PhD-értekezés kézírata. Pécs, PTE ÁJK.
- BORONKAY Miklós (2007): A deliktuális felelősség határai. *Iustum Aequum Salutare*, 3. évf. 4. sz. 175–202.
- BORONKAY Miklós (2014): Felelősség potenciális károkozásért. Gondolatok az alternatív okozatosságról. In CSEHI Zoltán et al. szerk.: *Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Pázmány Press. 41–60.

- BORONKAY Miklós (2015): Kártérítés fedezeti szerződés alapján. *Magyar Jog*, 62. évf. 5. sz. 274–282.
- CSEHI Zoltán szerk. (2014): *Az új Polgári Törvénykönyv magyarázata. Kommentár a 2013. évi V. törvényhez*. Budapest, Menedzserpraxis.
- CSEHI Zoltán (2015): Méltányosság és a Polgári Törvénykönyv. In KESERŰ Barna Arnold – KÖHIDI Ákos szerk.: *Tanulmányok a 65 éves Lenkovic Barnabás tiszteletére*. Budapest–Győr, Eötvös Kiadó – Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kara.
- CSÖNDES Mónika (2012): A Hadley v Baxendale ítélet – esetismertetés „common law módra”. *JURA*, 18. évf. 1. sz. 29–36.
- DELI Gergely (2007): Észrevételek a jogi felelősség fogalmáról. A censori regimen morum mint a felelősségre vonás intézménye. *Iustum Aequum Salutare*, 3. évf. 2. sz. 159–177.
- DEZSŐ Gyula (1932): A kártérítési kötelezettség különféle alapjairól. In ALMÁSI Antal et al. szerk.: *Glossza Grosschmid Béni Fejezetek kötelmi jogunk köréből című művéhez. Első kötet*. Budapest, Grill.
- DÓSA Ágnes (2002): Emberen végzett orvostudományi kutatások. *LAM*, 12. évf. 12. sz. 6–7.
- DÓSA Ágnes (2010): *Az orvos kártérítési felelőssége*. Budapest, HVG-ORAC.
- DÓSA Ágnes (2012): *Összehasonlító egészségügyi jog. Orvosetikai kérdések jogi szemmel*. Budapest, CompLex – Wolters Kluwer.
- DÓSA Ágnes (2013): Emberen végzett kutatás, klinikai vizsgálatok. In DÓSA Ágnes szerk.: *A gyógy-szerészeti jog nagy kézikönyve*. Budapest, CompLex – Wolters Kluwer.
- DÓSA Ágnes (2017): Egészségügyi szolgáltatók felelőssége – krízis és kiútkezelés. *Magyar Tudomány*, 178. évf. 7. sz. 2.
- EBERS, Martin – JANSSEN, André– MEYER, Olaf (2009): *European Perspectives on Producers’ Liability. Direct Producers’ Liability for Non-conformity and the Sellers’ Right of Redress*. Munich, Sellier European Law Publishers GmbH.
- EGRESI Katalin et al. (2016): *Államelmélet*. Győr, SZE DFK.
- EÖRSI Gyula (1958): *Kártérítés jogellenes magatartásért*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- EÖRSI Gyula (1960): *A fokozott veszéllyel járó tevékenységért való felelősség alapkérdéseiről*. Különlenyomat az Állam- és Jogtudományi Intézet Értesítője III. köt. 4. számából, Budapest, Akadémiai Nyomda.
- EÖRSI Gyula (1961): *A jogi felelősség alapproblémái. A polgári jogi felelősség*. Budapest, Akadémiai.
- EÖRSI Gyula (1966): *A polgári jogi kártérítési felelősség kézikönyve*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- EÖRSI Gyula (1985): A közvetett károk határai. In *Emlékkönyv Beck Salamon születésének 100. évfordulóján, 1885–1985*. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar – Budapesti Ügyvédi Kamara. 59–66.
- FARKAS Antónia (2017): A gyógyulási esély elvesztése. *Med. Et Jur.*, 8. évf. 4. sz. 18–22.
- FARKAS Balázs (2009): Ésszerű előreláthatóság az új Ptk. felelősségi rendszerében. Elemzés az angol jog tükrében. *Iustum Aequum Salutare*, 5. évf. 4. sz. 189–203.
- FAZEKAS Judit (1995): *Fogyasztói jogok – fogyasztóvédelem*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- FAZEKAS Judit (2007): *Fogyasztóvédelmi jog*. Budapest, CompLex.
- FAZEKAS Judit (2014): Első Könyv. Bevezetések. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja. I. kötet*. Budapest, Opten.

- FAZEKAS Judit (2017): A kontraktuális és deliktuális felelősség viszonya az új Polgári Törvénykönyvben, különös tekintettel a párhuzamos igényérvényesítést kizáró non-cumul szabályra. In KÖHIDI Ákos – FAZEKAS Judit – CSITEI Béla szerk.: *Állandóság és változás. Tanulmányok a magánjogi felelősség köréből*. Budapest, Gondolat. 24–52.
- FÉZER Tamás (2006): Az okozati összefüggés értelmezésének változatai az európai államok kártérítési jogában. *Collega*, 10. évf. 2–3. sz.
- FÉZER Tamás (2010): *Kártérítési jog*. Budapest, CompLex.
- FÉZER Tamás (2015): *Kártérítési felelősség és személyiségvédelem a sportjogban*. Debrecen, Campus.
- FRATI, Paola – GULINO, Matteo (2013): European Legislative and Juridical Overview. In FERRARA, Santo Davide et al. eds.: *Malpractice and Medical Liability. European State of the Art and Guidelines*. Berlin–Heidelberg, Springer. 88–90.
- FRIGYES Béla (1932): Részből önokozta kár. In ALMÁSI Antal et al. szerk.: *Glossza Grosschmid Béni Fejezetek kötelmi jogunk köréből című művéhez. Első kötet*. Budapest, Grill.
- FUGLINSZKY Ádám (2008): Felróható károsulti közrehatás és kárenyhítési kötelezettség a magyar polgári jogban. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 10. évf. 4. sz. 3–23.
- FUGLINSZKY Ádám (2013): A szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség. In WELLMANN György szerk.: *Az új Ptk. magyarázata. V/VI*. Budapest, HVG-ORAC.
- FUGLINSZKY Ádám (2014a): Felelősség fokozott veszéllyel járó tevékenységért. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény Nagykommentárja*. Budapest, Opten.
- FUGLINSZKY Ádám (2014b): Kötelmi jog. Felelősség szerződésen kívül okozott kárért. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény Nagykommentárja*. Budapest, Opten.
- FUGLINSZKY Ádám (2015): *Kártérítési jog*. Budapest, HVG-ORAC.
- FÜRST László (1934): *A magánjog szerkezete*. Budapest, Grill.
- GELLÉRT György szerk. (1998): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- GYÖNGYÖSI Zoltán (2002): *Az élet és test feletti rendelkezések joga*, Budapest, HVG-ORAC.
- HARMATHY Attila (1974): *Felelősség a közreműködőért*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- HARMATHY Attila (2013): Felelősség szerződésen kívül okozott kárért. In WELLMANN György szerk.: *Az új Ptk. magyarázata VI/VI*, Budapest, HVG-ORAC.
- HARMATHY Attila (2015): A jogérvényesítés korlátozásáról. In BARZÓ Tímea et al. szerk.: *Ünnepi tanulmányok Bíró György professzor 60. születésnapjára*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 221–233.
- HARSÁNYI Gyöngyi (2017): A közraktározási jogviszonyban érvényesülő letéti felelősség sajátos vonásai. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXXV. 248–265.
- HAVASI Péter (2010): III. Fejezet. A kár megtérítésének szabályai. In FÉZER Tamás szerk.: *A kártérítési jog magyarázata*. Budapest, CompLex.
- HAVASI Péter (2013a): Az orvosi műhiba perek gyakorlatának áttekintése, különös tekintettel a nem vagyoni kártérítésre. A Legfelsőbb Bíróság Civilisztikai Kollégiumának emlékeztetője. In V. JUHÁSZ László szerk.: *Kúria Elvi Civilisztikai Határozatai*. Miskolc, Novotni Alapítvány. 645–647.
- HAVASI Péter (2013b): Hatodik Könyv. Negyedik Rész. In WELLMANN György szerk.: *Az új Ptk. magyarázata VI/VI. kötet*. Budapest, HVG-ORAC.
- HEINER Tamás – BARZÓ Tímea (2014): Az egészségügyi kártérítési perek aktuális kérdései. *Orvosi Hetilap*, 155. évf. 38. sz. 1513.

- HÍDVÉGINÉ ADORJÁN LÍVIA – SÁRINÉ SIMKÓ ÁGNES (2012): *A betegek jogairól*. Budapest, Medicina. (Orvos-beteg jogviszonyok az egészségügyben 1.)
- HÍDVÉGINÉ ADORJÁN LÍVIA – SÁRINÉ SIMKÓ ÁGNES (2013): *Műhibák és kártérítési perek az egészségügyben*. Budapest, Medicina. (Orvos-beteg jogviszonyok az egészségügyben 2.)
- HÍDVÉGINÉ ADORJÁN LÍVIA – SÁRINÉ SIMKÓ ÁGNES (2017): *Igazságügyi szakértők az egészségügyben*. Budapest, Medicina. (Orvos-beteg jogviszonyok az egészségügyben 4.)
- HÍDVÉGINÉ ADORJÁN LÍVIA – SÁRINÉ SIMKÓ ÁGNES (2018): *Az egészségügyben dolgozók jogvédelme*. Budapest, Medicina. (Orvos-beteg jogviszonyok az egészségügyben 5.)
- HORVÁTH, ZSÓFIA – RÁCZ, RITA – TÁRCZY, EDIT ZSUSZANNA (2009): European Perspectives on Producers' Liability (A termékefelelősség európai perspektívái). *Európai Tükör*, 14. évf. 9. sz. 116–125.
- ILKU LÍVIA – KONCZ JÓZSEF (2012): *A biztonságos és gazdaságos gyógyszerellátás magyarázata*. Budapest, CompLex – Wolters Kluwer.
- JÁMBOR ADRIENN (2013): A „veszélyes eb” fogalmának változásai (a magyar jogban). *Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai*, 12. 135–155
- JENOVAI PETRA ET AL. (2011): *Atipikus szerződések*. Szeged, Lectum.
- JOBBÁGYI GÁBOR (2005): Az orvos-beteg jogviszony az új Ptk.-ban. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 7. évf. 3. sz. 15–20.
- JÓJÁRT ESZTER – GELENCSÉR DÁNIEL (2017): A közigazgatási jogkörben okozott kár érvényesíthetőségének változása az új eljárásjogi szabályok hatálybalépésével. *Magyar Jog*, 64. évf. 5. sz. 298–305.
- JULESZ MÁTÉ (2016): *Az orvosi jog aktualitásai. Az eutanáziától a klónozásig*. Budapest, Medicina.
- KEMENES ISTVÁN (2000): A jogi személy elkülönült felelősségének 'áttörése'. In TÓTH KÁROLY szerk.: *Tanulmányok Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára*. Szeged, SZTE ÁJTK. 315–329.
- KEMENES ISTVÁN (2008): Az orvos kártérítési felelősségének egyes kérdései. *Bírósági Döntvények Tára*, 2008/1. sz. 3–4.
- KISS MIKLÓS (2017): A bizonyítási teher problémája az alperesi oldalon. *Med. Et Jur.*, 8. évf. 4. sz. 6.
- KOVÁCS JÓZSEF (1997): *A modern orvosi etika alapjai. Bevezetés a bioetikába*. Budapest, Medicina.
- KOVÁCSY ZSOMBOR (2008): *Egészségügyi jog*. Budapest, Semmelweis.
- KŐHIDI ÁKOS (2010): *Kártérítési jog*. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft.
- KŐHIDI ÁKOS (2016): *Fájlcseré és felelősség*. Budapest, Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság Média-tanács Média tudományi Intézete.
- KŐHIDI ÁKOS (2017): A kártérítési felelősség általános szabálya és közös szabályai. In FAZEKAS JUDIT szerk.: *Kötelmi Jog. Általános Rész*. Budapest, Gondolat.
- KÖLES TIBOR (1999): *Orvosi műhiba perek*. Budapest, HVG-ORAC.
- KŐSZEGFALVI EDIT (2001): *Egészségügyi és betegjogi kézikönyv*. Budapest, KJK–KERSZÖV.
- LÁBADY TAMÁS (2010): A közhatalmi jogkörben okozott kárfelelősség dogmatikai alapjai, különös tekintettel az új magyar Polgári Törvénykönyv rendelkezéseire. *Ügyészek Lapja*, 17. évf. 2010. évi különszám. 35–40.
- LÁBADY TAMÁS (2013): Az „önhiba”, mint kisodró körülmény a kártérítési obligációban. (Grosschmid és az új Ptk. az önhibáról). In JUHÁSZ ÁGNES szerk.: *Grosschmid gondolatai és az új magyar Ptk.* Miskolc, Novotni Alapítvány.
- LÁBADY TAMÁS (2014a): A deliktuális felelősség fontosabb változásai az új Ptk.-ban. *Jogtudományi Közlemény*, 69. évf. 4. sz. 169–179.

- LÁBADY Tamás (2014b): Hatodik Könyv Negyedik Rész. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz. II. köt.* Budapest, Wolters Kluwer.
- LÁBADY Tamás (2014c): Felelősség a szerződésen kívül okozott kárért. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz.* Budapest, Wolters Kluwer.
- LANDI Balázs (2014a): A jogellenesség, mint a deliktuális felelősség tényálláselemének jelentősége és jelentés-változásai Grosschmid Béni, Zachár Gyula és Kolosváry Bálint elméleti írásaiban. In CSEHI Zoltán et al. szerk.: *Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából.* Budapest, Pázmány Press.
- LANDI Balázs (2014b): *Felelősségben gondolkodva. A jogellenesség, mint magatartás-mérték eszméletörténeti áttekintése a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség körében.* PhD-értekezés kézírata. Budapest, ELTE ÁJK.
- LENKOVICS Barnabás (2005): Polgári alanyi jogok – alkotmányos alapjogok. In BÍRÓ György – SZALMA József szerk.: *Kötelmi jogi tanulmányok 2003–2005.* Miskolc, Novotni Alapítvány. 7–39.
- LESZKOVEN László (2008): Kártérítés az ítélethozatalkori értékviszonyok alapján. A »perkamat« jelene és jövője. *Miskolci Jogi Szemle* 3. évf. 2. sz. 1–15.
- LESZKOVEN László (2015a): A pacta sunt servanda elve. In BARZÓ Tímea et al. szerk.: *Kötelmi jog. A kötelmek közös és a szerződés általános szabályai.* Miskolc, Novotni Alapítvány.
- LESZKOVEN László (2015b): A 'kettősfelelő igények' mai megközelítésben. In PUSZTAHELYI Réka szerk.: *Emlékkötet Beck Salamon születésének 130. évfordulójára.* Miskolc, Novotni Alapítvány. 75–86.
- MÁDL Ferenc (1964): *A deliktuális felelősség a társadalom és a jog fejlődésének történetében.* Budapest, Akadémiai.
- MARTON Géza (1942): *Kártérítési kötelmek jogellenes magatartásból. Magyar magánjog IV. Kötelmi jog különös része.* Budapest, Grill.
- MARTON Géza (1993): *A polgári jogi felelősség.* Budapest, Triorg.
- MENYHÁRD Attila (2010): A Legfelsőbb Bíróság elvi határozata a termékfelelősségről. *JeMa*, 2. évf. 1. sz. 19–24.
- MISKOLCZI BODNÁR Péter (2005): Kontraktuális és deliktuális károk elhatárolásának nehézségei. In *Kötelmi jogi kodifikációs tanulmányok (2003–2005).* Miskolc, Novotni Alapítvány. 100–144.
- MOLNÁR Levente (2013): A Kúria ítélete az ügyvédi felelősségről és az árnyékperek lefolytatásának tilalmáról. *JeMa*, 4. évf. 3. sz. 21–22.
- NIZSALOVSKY Endre (1984): *Tanulmányok a jogról.* Budapest, Akadémiai.
- NOCHTA Tibor (2014): Felelősség szerződésen kívüli károkozásért. In CSEHI Zoltán szerk.: *Az új Polgári Törvénykönyv magyarázata. Kommentár a 2013. évi V. törvényhez.* Budapest, Menedzserpraxis.
- NOVOTNI Zoltán (1983): A kétszemélyes relatív szerkezet szétbomlásának jelei kötelmi jogunkban. *Jogtudományi Közlöny*, 38. évf. 11. sz. 688–698.
- OROSZ Árpád (2014): Ptk. 6:522. §-hoz fűzött magyarázat. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény Nagykommentárja.* Budapest, Opten.
- PAPP Tekla (2012): Felelősségátvitel, felelősségtörés – quo vadis ius societatum. In *Jogi személyek az új Polgári Törvénykönyvben, Miskolci konferenciák.* Miskolc, Novotni Alapítvány. 167–185.
- PAPP Tekla (2013): Jogi és lényanti személyiség – a grosschmidi jogi személy kategória elemzése a hazai jogfejlődés tükrében. In JUHÁSZ Ágnes szerk.: *Grosschmid gondolatai és az új magyar Ptk.* Miskolc, Novotni Alapítvány.

- PAPP Tekla (2014): 3:1–3:62. §. In OSZTOVITS András szerk.: *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*. I. kötet. Budapest, Opten. 368–377.
- PAPP Tekla (2018): A jogi személy. In BARZÓ Tímea – PAPP Tekla szerk.: *Civilisztika I*. Budapest, Dialóg Campus.
- PETRIK Ferenc (2002): *Kártérítési jog. Az élet, testi épség, egészség megsértésével szerződésen kívül okozott károk megtérítése*. Budapest, HVG-ORAC.
- PRIBULA László (2017a): A gyógyulási esély elvételének értékelése a bírói gyakorlatban. *Med. Et Jur.*, 8. évf. 5. sz. 9–12.
- PRIBULA László (2017b): Az ok-okozatosság részletes elemzése a kártérítési perekben. *Med. Et Jur.*, 8. évf. 4. sz. 27–30.
- PUSZTAHELYI Réka (2015a): *A magánjogi elévülés*. Miskolc, Novotni Alapítvány.
- PUSZTAHELYI Réka (2015b): A veszélyes üzem üzemeltetője szerződésszegésével okozott károkért való felelősség. In SÁPI Edit szerk.: *Miskolci Jogtudományi Műhely Decem anni in Europaea Unione III. Civilisztikai tanulmányok*. Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó.
- PUSZTAHELYI Réka (2016): Igényhalmazatok a szerződésszegési jogkövetkezmények rendszerében, különös tekintettel a Ptk. 6:145.§-ára. *Pro Futuro*, 6. évf. 2. sz. 60–78. Elérhető: http://profuturo.lib.unideb.hu/file/4/5853b5c9ca6c2/szerzo/Pro_Futuro2016_2_vegleges.60-78.pdf (A letöltés ideje: 2018. 08. 04.)
- SÁGHY Mária (2017): A megfelelő tájékoztatáshoz való jog megsértése. *Med. Et Jur.*, 8. évf. 4. sz. 23–26.
- SÁNDOR Judit (1997): *Gyógyítás és ítélkezés*. Budapest, Medicina.
- SÁRKÖZY Tamás (2013): Fordulat a magyar kártérítési jogban. *Magyar Jog*, 60. évf. 9. sz. 535–542.
- SÁRKÖZY Tamás (2015): *Magyar sportjog – Az új Polgári Törvénykönyv után*. Budapest, HVG-ORAC.
- SÓLYOM László (1977): *A polgári jogi felelősség hanyatlása*. Budapest, Akadémiai.
- SOMKUTAS Péter – KÓHIDI Ákos (2017): *Az önvezető autókkal kapcsolatos szerzői jogi és felelősségi kérdések*. Elérhető: http://mtmi.hu/dokumentum/1025/somkutas_kohidi_onvezeto.pdf (A letöltés ideje: 2018. 01. 04.)
- SZALAI Ákos (2013): A deliktuális felelősség preventív hatása és a bizonyítási teher megfordítása – egyszerű joggazdaságtani elemzés. *Állam- és Jogtudomány*, 54. évf. 1–2. sz. 147–168.
- SZALAI Ákos (2017): Okozatosság a kártérítési jogban – joggazdaságtani megfontolások. *Polgári Jog*, 2. évf. 1. sz. Elérhető: http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1700102.POJ (A letöltés ideje: 2018. 08. 04.)
- SZALMA József (2000): *Okozatosság és polgári jogi felelősség az európai és a magyar jogban*. Miskolc, Novotni Alapítvány.
- SZALMA József (2015): Felelősség a szerződésszegésért. *Jogtudományi Közlemények*, 70. évf. 4. sz. 183–192.
- SZÁSZY István (1948): *A magyar magánjog általános része különös tekintettel a külföldi magánjogi rendszerekre. II. kötet*. Budapest, Egyetemi nyomda.
- SZEGHŐ Ágnes (2009): A kezelési szerződés. *Acta Conventus de Iure Civili*, Tomus XI. 64–67.
- SZEGHŐ Ágnes (2010): Az egészségügyi szolgáltatás nyújtásával összefüggésben okozott károkért való felelősség szabályainak változása napjainkban. *Jogelméleti Szemle*, 2010/2. sz. Elérhető: <http://jesz.ajk.elte.hu/szegho42.html> (A letöltés ideje: 2018. 08. 04.)
- SZILÁGYI Antal (1911): *A kártérítési jog alapelvei*. Máramarosziget, Berger Miksa Könyvnyomda.
- SZLADITS Károly (1933): *A magyar magánjog vázlatja. Első Rész*. Budapest, Grill.
- SZLADITS Károly (1941): *A magyar magánjog vázlatja. Általános rész. Személyi jog*. Budapest, Grill.

- Szűcs Péter (2017): A beteg közrehatásának értékelése „műhiba” perekben. *Med. Et Jur.*, 8. évf. 4. sz. 4–9.
- TÓTH Endre Tamás (2010): Felelősség az alkalmazott, a tag és a megbízott károkozásáért. In FÉZER Tamás szerk.: *A kártérítési jog magyarázata*. Budapest, CompLex.
- TÖRŐ Károly (1965): *Az orvosi polgári jogi viszony*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- TÖRŐ Károly (1970): Vadkártérítés és vadkártalanítás. *Magyar Jog*, 7. évf. 11. sz. 600–612.
- TÖRŐ Károly (1986): *Az orvosi jogviszony*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- TÖRÖK Tamás (2013): Szerződésen kívüli károkozás szervezeti jogi vetülete: az intézményes felelősségátvitel. *Gazdaság és Jog*, 21. évf. 6. sz. 14–20.
- UJLAKI László (1990): *Méltányosság a polgári jogban*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- UJVÁRINÉ ANTAL Edit (2005): Felelősségi kérdések a társasági jogviszonyokban – az új Ptk. Konceptió tükrében. In BÍRÓ György – SZALMA József szerk.: *Kötelmi jogi kodifikációs tanulmányok 2003–2005*. Miskolc, Novotni Alapítvány.
- UJVÁRINÉ ANTAL Edit (2015): Méltányosságot hordozó kártérítési szabályok az új Polgári Törvénykönyvben – Novotni Zoltán professzor szellemi hagyatéka nyomán. In JUHÁSZ Ágnes szerk.: *In memoriam Novotni Zoltán. Emlékkönyv Novotni Zoltán professzor halálának 20. évfordulójára alkalmából. Tanulmánykötet*. Miskolc, Novotni Alapítvány.
- UJVÁRINÉ ANTAL Edit (2017): *Felelősségtan*. Budapest, Patrocinium.
- VAN DAM, Cees (2013): *European Tort Law*. Oxford, Oxford University Press.
- VARGA Nelli (2010): Speciális felelősségi alakzatok a Ptk.-ban. Az állatok károkozásáért való felelősség. In FÉZER Tamás szerk.: *A kártérítési jog magyarázata*. Budapest, CompLex.
- VARGA Nelli (2015): A vétőképtelen személy károkozásáért való felelősség. *Debreceni Jogi Műhely*, 12. évf. 3–4. sz.
- VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter szerk. (2014): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer.
- VÉKÁS Lajos – MÁDL Ferenc (2016): *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Budapest, ELTE Eötvös.
- VÉKÁS Lajos (2001): *Az új Polgári Törvénykönyv elméleti előkérdései*. Budapest, HVG-ORAC.
- VÉKÁS Lajos (2003): Polgári jogunk európai jogi háttéréről. *Liber Amicorum. Studia A. Harmathy Dedicata*. Budapest, ELTE ÁJK Polgári Jogi Tanszék. 315–343.
- VÉKÁS Lajos (2008): *Parerga. Dolgozatok az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest, HVG-ORAC.
- VÉKÁS Lajos (2013): Bevezetés. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter szerk.: *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal*. Budapest, Wolters Kluwer.
- VÉKÁS Lajos (2014): A kimentés új feltételei. In VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter szerk.: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*. Budapest, Wolters Kluwer.
- VÉKÁS Lajos (2016): *Szerződési jog. Általános rész*. Budapest, ELTE Eötvös.
- VÉKÁS Lajos (2017): Eörsi Gyula: a professzor és a jogtudós 1922–1992. *Jogtudományi Közlöny*, 72. évf. 10. sz. 421–430.
- VEREBICS János (2014): A szerződés teljesítése és a szerződésszegés az új Ptk.-ban. *Gazdaság és Jog*, 22. évf. 7–8. sz. 31–38.
- VILLÁNYI László (1941): *A magyar magánjog rövid tankönyve*. Budapest, Grill.
- VON BAR, Christian – CLIVE, Eric M. (2009): *Principles, Definitions, Model Rules of European Private Law – Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. München, Sellier.

- WELLMANN György (1991a): Felelősség a belátásra nem képes személy károkozásáért. In PETRIK Ferenc szerk.: *A kártérítési jog*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- WELLMANN György (1991b): Többek közös károkozása. In PETRIK Ferenc szerk.: *A kártérítési jog*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- WELLMANN György (2006): A mögöttes felelősségről, különös tekintettel annak elévülésére. *Magyar Jog*, 53. évf. 9. sz. 535–541.
- WELLMANN György (2013): *A szerződések általános szabályai az új Ptk.-ban. II. rész*. Elérhető: <http://ptk2013.hu/szakcikkek/wellmann-gyorgy-a-szerzodesek-altalanos-szabalyai-az-uj-ptk-ban-ii-resz/3611> (A letöltés ideje: 2018. 08. 02.)
- ZSÖGÖD Benő (1901): *Fejezetek kötelmi jogunk köréből. Első kötet*. Második, javított kiadás. Budapest, Wigand F. K. Könyvnyomdája.

Jogi rövidítések jegyzéke

Alaptörvény	Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
Áht.	2011. évi CXCV. törvény az államháztartásról
Ákr.	2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról
Art.	2003. évi XCII. törvény az adózás rendjéről
Ávt.	1998. évi XXVIII. törvény az állatok védelméről és kíméletéről
Be.	2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról
Bjt.	2011. évi CLXII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról
Bszi.	2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról
Bt.	1993. évi XLVIII. törvény a bányászatról
Btk.	2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
Bvtv.	2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
Cstv.	1991. évi XLIX. törvény a csődeljárásról és a felszámolási eljárásról
Éltv.	2008. évi XLVI. törvény az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről
Étv.	1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről
Eütv.	1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről
Eüak.	1997. évi XLVII. törvény az egészségügyi és hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről
Eütev. tv.	2003. évi LXXXIV. törvény az egészségügyi tevékenység végzésének egyes kérdéseiről
Fftv.	2013. évi CXXII. törvény a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról
Fgytv.	1997. évi CLV. törvény a fogyasztóvédelemről
Gt.	2006. évi IV. törvény a gazdasági társaságokról
Gyógyszertv.	1998. évi XXV. törvény a gyógyszerekről
Hbny.	hitelbiztosítéki nyilvántartás
Hgt.	2012. évi CLXXXV. törvény a hulladékról
Hpt.	2013. évi CCXXXVII. törvény a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról
Hhvt.	2013. évi CII. törvény a halgazdálkodásról és a hal védelméről
Infotv.	2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról
Inytv.	1997. évi CXLI. törvény az ingatlan-nyilvántartásról
Inytv. vhr.	109/1999. (XII. 29.) FVM rendelet az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény végrehajtásáról
irányelv	Az Európai Gazdasági Közösség 85/374/EGK irányelve (1985. július 25.) a termékekért való felelősségről
Kbt.	2015. évi CXLIII. törvény a közbeszerzésekről
Ket.	2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól

Kötv.	2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökségről
Kp.	2017. évi I. törvény a közigazgatási perrendtartásról
Kstv.	2007. évi CXXIII. törvény a kisajátításról
Ltv.	1993. évi LXXVIII. törvény a lakások és helyiségek bérletére, valamint az elidegenítésükre vonatkozó egyes szabályokról
Mtj.	magánjogi törvényjavaslat (1913)
Mötv.	2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól
Ntv.	2011. évi CXCVI. törvény a nemzeti vagyonról
Pftv.	2012. évi LXXXVIII. törvény a termékek piacfelügyeletéről
Pp., új Pp.	2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról
Ptk., új Ptk.	2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről
Ptké.	2013. évi CLXXVII. törvény a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről
régi Gt.	1997. évi CXLIV. törvény a gazdasági társaságokról
régi Pp.	1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról
régi Ptk.	1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről
Szt.	1995. évi XXXIII. törvény a találmányok szabadalmi oltalmáról
Teftv.	1993. évi X. törvény a termékfelelősségről
Tht.	2005. évi XVIII. törvény a távhőszolgáltatásról
Tktv.	2013. évi CLXXIV. törvény a szomszédjogok és a tulajdonjog korlátainak különös szabályairól
Tpvt.	1996. évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról
Ttv.	2003. évi CXXXIII. törvény a társasházakról
Tvt.	1996. évi LIII. törvény a természet védelméről
Ütv.	2011. évi CLXIII. törvény az ügyészségről
Üvtv.	2017. évi LXXVIII. törvény az ügyvédi tevékenységről
Vet.	2007. évi LXXXVI. törvény a villamos energiáról
Vht.	1994. évi LIII. törvény a bírósági végrehajtásról
Vt.	1997. évi XI. törvény a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról
Vtv.	1996. évi LV. törvény a vadászatról

Vákát oldal

A Dialóg Campus Kiadó a Nemzeti Közszolgálati Egyetem könyvkiadója.



Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó
www.dialogcampus.hu
www.uni-nke.hu
1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Telefon: (30) 426 6116
E-mail: kiado@uni-nke.hu

A kiadásért felel: Petró Ildikó ügyvezető
Felelős szerkesztő: Kilián Zsolt
Olvasószerkesztő: Bíró Csilla
Tördelőszerkesztő: Fehér Angéla
Nyomdai kivitelezés: Pátria Nyomda Zrt.
Felelős vezető: Simon László vezérigazgató

ISBN 978-615-5920-06-6 (nyomtatott)
ISBN 978-615-5920-07-3 (elektronikus)
ISSN 2630-919X

Jelen tankönyv az államtudományi mesterképzési szakon oktatott *Civilisztika II.* tantárgy kötelező tananyagaként minden lényeges elméleti és gyakorlati kérdést tárgyal, magas színvonalon mutatva be a dologi jogi és a felelősségtani jogterületeket. A mű elismert oktatók munkájának eredményeként született, és nem csupán a tételesjogi szabályokat ismerteti sikerrel, hanem a folyamatosan változó joggyakorlatba és a jogfejlődés novumaiba is betekintést nyújt. A szerzők – a szükséges dogmatikai kérdések taglalásán és a bírói gyakorlat bemutatásán keresztül – hatékonyan valósították meg a szerteágazó joganyag rendszerezését és mélyreható elemzését, a legnagyobb igyekezettel segítve ezzel az új ismeretek elsajátítását. A tankönyv nemcsak az egyetemi hallgatók számára nyújt hasznos információkat, hanem a polgári jogi ismereteket megismerni vágyó oktatók és kutatók is sikerrel forgathatják.

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 „A jó kormányzást megalapozó közszolgálatfejlesztés” című projekt keretében jelent meg.

SZÉCHENYI  2020



MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap



BEFEKTETÉS A JÖVŐBE